Biblioteca de artă

212

Biografii. Memorii. Eseuri

cartea pictorilor

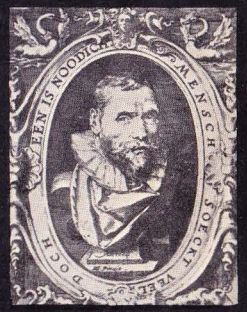

Dorinţa lui Van Mander este de a instrui şi de a plăcea în acelaşi timp...

... Acest scriitor contradictoriu şi seducător, puternic şi liric deodată, schimbînd în mod neaşteptat dispoziţia raţională cu cea senzitivă, omenia înţelegătoare cu inflexibilitatea didactică, severitatea cu indulgenţa, răceala observaţiei cu căldura interpretării, stenic şi elegiac, dar întotdeauna plin de substanţă, şi-a cucerit un statut de perenitate. Căci el este primul, pătrunzătorul cronicar al unei arte fără de care pictura Europei n-ar putea fi imaginată. Întrunind un dublu interes în perspectiva exegezei contemporane, **Cartea pictorilor** nu constituie doar cea mai autorizată sursă documentară, ci şi expresia gustului propriu şi a unor rezonanţe pe care arta Ţărilor de Jos le înregistra şi le difuza ca reprezentantă a Renaşterii nordice.

VIORICA GUY MARICA

Lei 16

Carel van Mander

cartea pictorilor

Editura Meridiane

Toate drepturile
asupra acestei versiuni în limba română
sînt rezervate Editurii Meridiane

Carel van Mander

cartea pictorilor

Traducere din limba olandeză și note de
H. R. RADIAN
Prefață de VIORICA GUY MARICA

EDITURA MERIDIANE
BUCUREȘTI, 1977

Pe coperta I :
IOACHIM PATENIER,
Peisaj cu fuga în Egipt.
Pe coperta IV :
Karel van Mander

VAN MANDER INIȚIATORUL ISTORIOGRAFIEI DE ARTĂ ÎN ȚĂRILE DE JOS

Relatările unui biograf, alternativ identificat cu fratele său Adam van Mander și cu poetul Gerbrand Bredero, de asemenea referințele proprii relativ la timpul în care a trăit, împreună cu o parte a pictorilor despre care ne informează, ni-l înfățișează pe Carel van Mander ca martorul ocular și nu o dată victima unei dramatice epoci.

După abdicarea lui Carol Quintul, Țările de Jos [1] — aflate de îndelungate decenii în posesiunea dinastiei de Habsburg — trec sub dominația ramurii spaniole în 1556, cînd se inaugurează sumbra domnie a lui Filip al II-lea. Cruda opresiune exercitată de cardinalul de Granvelle, apoi sîngeroasele inițiative ale ducelui de Alba, provoacă un lanț de revolte populare, reprimate prin violente execuții.

Copilăria lui Van Mander se desfășoară în mijlocul acestor turbulențe ce vor umbri în repetate rînduri o existență aleatorie, necontenit amenințată de imprevizibila dramă a unor evenimente funeste. Nici Meulebeke, comună situată în vecinătatea orașului Kortrijk, unde Carel văzuse lumina zilei în 1548, ca fiu al bailului [2] Cornelis van Mander, om avut, stăpînind numeroase proprietăți imobiliare, nu a fost scutit de împrejurări agitate în care părintele și-a dovedit bărbăția, înfruntînd cu bravură pe agresorii hispanici. Spiță distinsă, ascendența sa nobiliară e ilustrată de un episcop de Tournai și de figura unui străbunic cavaler, învestit cu misiuni diplomatice de Filip cel Bun, conte de Flandra, căruia familia îi datora blazonul cu lebădă albă, avînd un colan de aur în jurul gîtului fragil și părînd că înoată pe fondul negru al unor ape dense.

Înzestrat cu o inteligență precoce și reacții prompte, Carel se distinge pretimpuriu, înainte de afirmarea oricărei alte vocații, prin micile sale extravaganțe stîrnite de un irezistibil gust pentru șotii. Printr-o

dispoziţie nativă, viitorul artist şi scriitor înclina spre umorul gras şi spre verva faceţioasă, trăsături specific flamande, fiind mereu ahtiat după glume năzdrăvane şi păcăleli. Îşi începe cariera de poznaş trasînd portretele caricaturale ale unor amorezi rustici, desenate de preferinţă pe ziduri proaspăt spoite. E doar debutul unei ingenioase suite de năzbîtii savuroase, inspirate de o fantezie inventivă ale cărei resurse sînt în cele din urmă canalizate de prevederea paternă pe calea utilă a studiului. După ce învaţă latina şi franceza la Gent, unde locuieşte în casa unchiului său, François van Mander, pasionat colecţionar de artă, Carel devine ucenicul pictorului Lucas de Heere.

Dar în timp ce adolescentul Carel se familiariza cu arta picturii, tulburările stîrnite de dispoziţiile cardinalului de Granvelle împotriva „ereticilor" iau proporţii. În mod firesc pentru acele vremuri, cînd luptele religioase se confundau cu rezistenţa burgheziei olandeze împotriva feudalităţii spaniole, înstăpînită prin forţă, partizanii Reformei erau identificaţi cu adversarii unanimi ai dominaţiei spaniole, impusă şi pe calea Inchiziţiei. Suspect de apostazie, protestantul Lucas de Heere se vede nevoit să părăsească oraşul Gent, refugiindu-se în Anglia. Conflictele se încrîncenează şi o rezistenţă înverşunată ia naştere sub conducerea prinţului de Orania, a lui Lamoraal conte Egmond şi a amiralului Van Hoorne. Odată cu izbucnirea mişcării iconoclaste, în 1566, se declanşează revoluţia burgheză în Ţările de Jos. Reacţia absolutismului hispanic e brutală, manifestîndu-se prin instaurarea unui regim de teroare, trist ilustrată de figura sanguinară a ducelui de Alba, care patrona aşa-zisul „Consiliu al sîngelui", menit a gîtui voinţa de libertate prin tragică violenţă şi cruntă coerciţie. Represaliile culminează prin decapitarea contelui Egmond şi a amiralului Van Hoorne (1568).

Revenit la Kortrijk, Van Mander devine membrul Camerei de retorică şi i se decernează un premiu pentru arta declamaţiei. Începe să traducă din antici, scrie şi pune în scenă piese de teatru, storcînd lacrimi spectatorilor prin veridicul dramatic al scenografiei pe care o inventează pentru tragediile sale. Concomitent îşi continuă studiile de pictură în atelierul lui Pieter Vlerick, noul său maestru pe care îl urmează la Tournai.

Anii 1572—1573 sînt convulsionaţi de frămîntări tot mai intense. Excesele represive ale ducelui de Alba provoacă o fortificare a împotrivirilor, începînd cu răscoala „golanilor mării"[3], urmată de asedierea Haarlemului de către trupele spaniole. Răscoalele se generalizează în Holanda şi Zeelanda, atingîndu-şi apogeul prin izgonirea mohorîtului duce, apoi prin proclamarea calvinismului ca religie de stat (1574).

În acelaşi an, Carel pleca în Italia pentru o perioadă mai îndelungată, poposind în etape prelungite la Florenţa, Terni şi Roma. În Cetatea eternă îl cunoaşte pe Bartholomeus Spranger, pe care îl însoţeşte la Basel, Nürnberg, Krems şi Viena. Cei doi artişti colaborează în capitala imperială la realizarea arcului de triumf destinat lui Rudolf al II-lea, ale cărui colecţii de artă Van Mander le cercetează cu asiduitate.

Întors în patrie, cu intenţii de statornicire, se căsătoreşte şi i se naşte primul fiu. Dar aceste evenimente familiare se consumă într-o atmosferă din nou învolburată de acerbele ciocniri dintre protestanţi şi catolici, malcontenţii înclinaţi spre compromisul cu spaniolii, care atacă ucigînd şi prădînd fără cruţare. Familia lui Van Mander este cumplit jefuită. Încercînd să salveze o parte din bunuri, Carel e capturat pe drum de walonii care îl brutalizează, îl dezbracă de veşminte şi stau gata să-l spînzure. Doar apariţia providenţială a unui călăreţ italian, pe care îl cunoscuse la curtea unui cardinal din Roma şi care are curajul să-l apere, îl salvează de cupiditatea şi cruzimea oştenilor. Maltratările şi jafurile se ţin lanţ nu numai în regiunea oraşelor Kortrijk şi Tournai; mari acţiuni de spoliere în masă se săvîrşesc deopotrivă la Antwerpen şi Bruxelles. „Edictul etern" pe care Don Juan de Austria îşi caligrafiase princiara apostilă, recunoscînd „Pacificarea de la Gent"[4], se dovedise extrem de efemer. Mari răzmeriţe populare iscate din îndîrjitele disensiuni ce agravează antagonismele intestine, înveninîndu-le, determină în 1579 scindarea provinciilor răsculate. În timp ce nobilimea din sud (Hainaut, Artois, Douai Flandra) tinzînd spre conciliere, acceptă stăpînirea spaniolă prin Uniunea de la Arras, provinciile din nord (Holanda, Zeelanda, Utrecht, Geldern, Friesland, etc.) se solidarizează, declarîndu-se independente prin Uniunea de la Utrecht.

În faţa acestor evenimente, Van Mander se refugiază în 1580 cu familia la Haarlem. Revenit totuşi temporar la Kortrijk, se vede nevoit să fugă din calea epidemiei de ciumă şi se îndreaptă spre Brugge. Nenorocul îl urmăreşte însă, căci este din nou despuiat de malcontenţi care îi lasă nevasta în cămaşă iar pe Carel înfăşurat într-un ţol jerpelit. Aviditatea walonilor nu cruţă nici scutecele pruncului venit între timp pe lume la Kortrijk[5], lăsîndu-l gol. Dar nici oraşul Brugge, ameninţat de înaintarea oştilor inamice, nu se dovedeşte o oază de linişte. Istovit de atîtea tribulaţii, pictorul poet se strămută definitiv în Holanda septentrională, aşezîndu-se la Haarlem. (1583). Cele două decenii petrecute în castelul de la Sevenberghen, situat între Haarlem şi Alkmaar, constituie în sfîrşit perioada tihnită şi fecundă a vieţii sale.

Aflat în strînse relaţii cu pictorii Hendrick Goltzius şi Cornelis Cornelisz., cu bancherul Rauwaerts, mare amator şi colecţionar de artă, Van Mander devine şeful şcolii de pictură din Haarlem, considerată ca expresia tipică a manierismului olandez, cristalizat în contact cu influenţa italiană. Susţinută şi complexă, activitatea artistului se desfăşoară pe planuri paralele : creaţii şi traduceri literare, istoriografie şi teorie de artă, opere de pictură.

Spirit cultivat, versat cunoscător al textelor greco-romane, el este un însetat de cultură clasică în care, ca orice umanist, desluşea expresia unui ideal de libertate raţională şi de armonie intelectuală. Poet original, autor al unor volumaşe de versuri, printre care *Harpa de aur*, el traduce din *Iliada* lui Homer, *Bucolicele* şi *Georgicele* lui Vergiliu, interpretează *Metamorfozele* lui Ovidiu. Platon, Diogenes Laertios, Athenaios, Terentius Varro, Suetoniu, Pliniu cel Bătrîn figurează printre lecturile sale, fiind citaţi de Van Mander în scrierile sale, alături de marii pictori ai antichităţii elene : Zeuxis „pictorul umbrelor", Parrhasios din Efes şi Apelles, cel mai celebru dintre toţi, constituind un termen de referinţă pentru marii pictori ai contemporaneităţii. *Teoria picturii*, *Vieţile pictorilor antici* întemeiată pe informaţiile lui Pliniu cel Bătrîn şi ale lui Athenaios, apoi *Vieţile pictorilor italieni* inspirată de *Vieţile* lui Vasari apar în 1603, urmate de *Descrierea statuilor antice* şi de celebra *Carte a pictorilor*, editată în 1604 la Haarlem de Paschier van Wesbuch. Alte scrieri : *Descrierea oraşului Haarlem*, *Descrierea Indiei Occidentale* sau *Lumea Nouă*, *Originea, distrugerea şi renaşterea oraşului Amsterdam*, semnalează un alt specific cu profil de monografie istorică şi geografică, trădînd diversitatea preocupărilor şi orizontul larg al autorului.

Van Mander îşi petrece ultimii doi ani ai vieţii la Amsterdam, unde moartea îl surprinde în 1606, în culmea gloriei, amplificată de fastuoasele funeralii, cu lauri, epitafuri şi lamentaţii ce dădeau glas elegiac panegiricului său.

Dar oricît de prestigioasă ar fi părut personalitatea lui Van Mander în ochii contemporanilor olandezi, posteritatea exigentă şi severă l-a deposedat de o celebritate pe care timpul a vădit-o pieritoare. Infirmînd versurile lui Bredero prin care poetul îl destina pe Carel posterităţii :

„Iar numele-i trăi-va şi-n ziua de apoi,
Căci a trudit cu geniu pe-altarul frumuseţii...",

exegeza de artă modernă refuză să-i acorde o atît de hiperbolică preţuire, negîndu-i geniul. Şi într-un mod nu tocmai deplin întemeiat se dezinteresează cu desăvîrşire de opera, fără îndoială prolifică a acestui pictor, ce pare a fi fost acoperită de uitare. Cel ce fusese promotorul Academiei manieriste din Haarlem,

este azi reputat doar prin scrierile sale despre artă şi ca maestru al lui Frans Hals care petrecuse un an în atelierul său (1600), depăşindu-şi fireşte dascălul şi dobîndind o îndreptăţită notorietate prin îndrăznelile sale picturale şi prin forţa-i novatoare.

În ciuda unei evidente afinităţi pentru naturismul vechilor maeştri flamanzi, pictura lui Van Mander este în genere considerată ca italienizantă (romanizantă) şi eclectică. Se citează frecvent în acest sens înrudirile cu stilul lui Bassano, Aertsen, Coninxloo, Roelant Savery, Vinckeboons, dar mai ales cu Spranger, Corneliszoon şi Goltzius. Prelungi, figurile sale întrupează zvelte personaje biblice, istorice sau de mitologie, adesea reprezentate cu o nevoalată înclinare spre erotism, în mijlocul unor decoruri somptuoase, învăluite în clar-obscur. Exegeţii au omis însă accentuarea aspectelor ce anunţă în pictura lui Van Mander lenta tranziţie spre baroc : atracţia spre mitic, iubirea de fast, emfatica zugrăvire a cadrului şi a costumelor, voluptatea carnaţiilor, jocurile filtrate ale umbrei şi luminii. Pictorul adoptă o viziune, tributară desigur manierismului italian din renaşterea tîrzie, dar poate mai sofisticată, evoluînd pe nesimţite spre patetismul naraţiei şi spre descrierea grandilocventă, vestind preţiozitatea limbajului baroc.

Nu este mai puţin adevărat, însă, că realizările istoriografului de artă depăşesc străduinţele pictorului, lăsîndu-i în umbră creaţia. Faima sa postumă se întemeiază îndeosebi pe *Cartea pictorilor*, în care pentru prima dată el abordează biografiile şi lucrările artiştilor flamanzi, permiţîndu-ne să-i conferim titlul de „Vasari al Nordului", acordat ulterior compatriotului său Joachim von Sandrart, născut la Frankfurt pe Main în 1606, în acelaşi an în care predecesorul său închisese ochii.

Evitînd comparaţiile directe şi paralelismul istoric, îngreuiat dealtfel de inerentele diferenţieri imprimate de specificul dezvoltării social-istorice a Ţărilor de Jos şi Italiei, Van Mander este primul în a situa pictura olandeză la o altitudine similară cu aceea a artei italiene, subliniind contribuţia ce îi revine în amplul context al artei europene. Ocolind aprecierile competitive, autorul nu se lasă stingherit în consideraţiile sale nici de caracterul distinct al concepţiilor, nici de discrepanţele stilistice, acceptînd distanţarea ce exista, în ciuda unor puncte de joncţiune, între cele două arte. El nu consideră un regres faptul că în timp ce arta italiană trecea prin esenţialele experimente ale secolului quattrocentist, pictura olandeză continua să trăiască în universul goticului tîrziu. Decalajele evolutive nu îl preocupă, înţelegînd că flamanzii urmau o cale tradiţionalistă, proprie Nordului, inovînd nu prin subită detaşare de trecut, ci într-un ritm mai lent îngăduind evita-

rea cezurilor stilistice. Continuitatea dintre gotic şi Renaştere îmbracă aspectele unui proces organic şi aderent, marcat de reînnoiri progresive, desfăşurate pe un parcurs mai îndelungat decît la italieni. În felul acesta flamanzii şi-au plăsmuit un limbaj artistic deosebit de acela al italienilor, o viziune proprie, deschizînd asupra existenţei alte perspective ce reflectă particularismul umanismului nordic.

Deşi nu insistă pe larg asupra evenimentelor din Ţările de Jos, Van Mander trădează un acut sentiment al prezentului şi un treaz instinct istoric. În succinte pasaje, prin aluzii doar aparent întîmplătoare, el sugerează mai mult decît afirmă dificultăţile prin care treceau pictorii expuşi la tot felul de vexaţiuni, siliţi să ia drumul pribegiei, abandonîndu-şi căminele şi atelierele, deposedaţi de bunuri şi de răgazul necesar creaţiei.

În ciuda unor certe succese şi a poziţiei dobîndite la curtea madrilenă, Antonio Moro se vede obligat să părăsească Spania fiind suspect de erezie. Cînd ducele de Alba îl invită la Bruxelles, prudent pictorul care se afla la Utrecht îşi arde şevaletele şi o parte din lucrări, evitînd vigilenţa de rău augur a tenebrosului potentat. Protestantul Lucas de Heere se refugiază în Anglia, fraţii Lucas şi Martin Valckenborgh părăsesc Mechelen şi Antwerpen, plecînd împreună cu Jan de Vries la Aachen şi Liège, pentru a evita marile tulburări din 1566. După căderea oraşului Mechelen (1572), Hans Bol jecmănit de întregul său avut, spoliat pînă la piele, caută adăpost la Antwerpen, apoi sub ameninţarea noilor primejdii din 1584 — anul asasinării principelui de Orania — fuge în Holanda. Pieter Vlerick este şi el victima unor peripeţii agresive, devenind prizonierul malcontenţilor. Povestind acest episod, Van Mander menţionează, cu sentimentul părtinirii izvorît din dispreţul flamandului faţă de waloni, mediocritatea gustului lor artistic.

Asediul Haarlemului este evocat într-un lapidar, dar expresiv fragment, relevînd eroica împotrivire a oraşului care suportase asaltul zdrobitor al *armadei*, condusă de fiul ducelui de Alba: „...vechiul şi respectabilul oraş Haarlem a uimit întreaga lume, încît tot omul vorbea despre el, deoarece împresurat vreme de 31 de săptămîni de grozava oaste spaniolă, a rezistat în ciuda slăbiciunii zidurilor de incintă, cu bărbăţie şi tărie..."

Amintind nu o dată la modul eufemic aceste nesfîrşite conflagraţii, autorul se referă la „discordiile şi furorile lui Marte", descriind pericolele călătoriilor şi nesiguranţa refugiilor ce trebuiau uneori părăsite sub ameninţarea pedepsei cu moartea, cum i s-a întîmplat lui Cornelis Ketel în Franţa de unde

fusese expulzat prin decret regal, scăpînd astfel de noaptea Sfîntului Bartolomeu.

În ciuda simpatiei sale pentru protestantism, Van Mander se dovedeşte un judecător imparţial al timpului său. El nu trece sub tăcere faptul că doctrina luterană a devenit sursa unor învrăjbiri ce „tulbură pacea lumii" iar pe anabaptişti îi taxează laconic ca „o sectă violentă". Inima sa de artist deplînge amarnic distrugerea operelor de artă sacrificate furiei iconoclaste, declanşată de fanatismul calvin năpustit asupra bisericilor catolice. Aflăm însă şi de salvarea unor picturi preţioase ameninţate de vandalismul religios, printre care un retablu de Memling salvat de un amator de artă bruxellez, un altul de Quentin Metsys cumpărat de magistratul din Antwerpen. Dar nu întotdeauna aceste tentative salutare izbuteau. Pictat de Pieter Aertsen, altarul *Răstignirea* din Warmenhuizen, deşi scump plătit de o doamnă de Žonneveld, a fost ciopîrţit cu lovituri de secure. *Răstignirea* din Brugge, celebra operă a lui Hugo van der Goes, cruţată de „brutala devastare a edificiilor de cult" este în întregime acoperită cu pigment negru „şi asta la sfatul unui pictor", exclamă indignat autorul.

Ultimul capitol din *Cartea pictorilor* începe cu o aspră diatribă împotriva războiului: „Este de mirare că în timp ce crudul Marte, nimicitorul artei, zguduie cu bubuitul tunurilor şi răvăşeşte ţările noastre, încît Timpului i se zburlesc pletele cărunte, se mai află printre concetăţenii noştri olandezi atît de mulţi şi buni slujitori ai artei noastre, iubitoare de pace şi progres." Căci războiul, escortat de funestul cortegiu al violenţelor, stîrnind ruina şi mizeria, este duşmanul artei ce nu poate înflori decît în condiţii de securitate şi prosperitate economică.

Dar aversiunea lui Van Mander faţă de tot ceea ce este abuz şi silnicie, pacifismul său, are o origine mai adîncă, derivînd din fermitatea unui spirit pozitiv, a unei conştiinţe stăpînite de limpezimea raţiunii, susţinută de aspiraţia spre echilibru şi armonie. Arta italiană îl atrage înainte de toate ca expresie a acestui ideal, componentă esenţială a fondului său ideologic, căci artistul rîvneşte impregnarea spiritualităţii flamande cu valorile umanismului. Aceasta nu este unica rădăcină a italienismului manderian, dar este incontestabil cea mai puternică. Din acest unghi de vedere sînt concepute biografiile compatrioţilor săi din secolele XV—XVI, biografii în care sondează neobosit poziţia socială a artistului şi conştiinţa valorii sale artistice, dificultăţile obiective ce obturau calea emancipării sale.

Dispoziţia individualistă a Renaşterii, propagînd autonomia personalităţii umane şi negarea fatalismului teleologic, naşte implicit ideea valorii perso-

nale ce nu mai este dependentă nici de origine, nici de titluri sau bunuri moştenite, ci se afirmă exclusiv prin însuşirile proprii. Reluînd paralela dintre arta militară şi creaţia artistică, odinioară enunţată de Cicero şi de Horaţiu, Van Mander subsumează o corelare devenită realitate în ambianţa Sudului. Două figuri protagoniste se remarcau pe firmamentul Italiei din epoca Renaşterii : condottierul şi artistul, atingînd în condiţii similare o importanţă socială obţinută prin consideraţia ce o inspiră. Amîndoi se impun prin suma unor superioare calităţi native. Plăsmuitorul şi conducătorul de oşti fascinează şi domină, atingînd o platformă socială înaltă graţie înrîuririi publice pe care o exercită. Ei nu se bizuie decît pe propria capacitate, pe resursele ce ţin strict de particularismul lor, conferindu-le forţa şi prestigiul unor individualităţi de excepţie. Dăruit de natură cu talent, uneori cu geniu, artistul este înnobilat prin însăşi predestinarea sa creatoare.

Un alt principiu distinctiv al umanismului rezidă în ideea posterităţii, opunînd anihilării, neantului, creaţia umană prin care artistul supravieţuieşte dispariţiei sale fizice, proiectîndu-şi fiinţa în perenitate. Ideea aceasta îi este familiară şi lui Van Mander, oglindind unul dintre motivele fundamentale ce l-au îndemnat să compună *Cartea pictorilor*. Opul cuprinde numeroase descrieri ale unor picturi oricînd expuse distrugerii în acele vremuri cutremurate. Or, autorul le consideră un bun inalienabil al posterităţii, simţindu-se nu doar chemat, ci şi dator să le transmită urmaşilor pe calea scrisului, păstrîndu-le vii „ca nu cumva veşnic trecătorul Timp să le cufunde în adîncurile uitării."

Năzuinţa de perpetuare a operei de artă, dorinţa de a o face nepieritoare, chiar dincolo de eventualitatea nimicirii materiale, modifică implicit sensul acordat culturii şi artei. Prin echivalarea frumosului şi adevărului, cultura şi arta sînt învestite cu tîlcuri estetice şi etice care nu se mai adresează exclusiv prezentului, ci depăşindu-l invocă memoria umanităţii. Absolvit de condiţia imediatei sale actualităţi, fenomenul artistic dobîndeşte dimensiuni amplificate, existenţa sa fiind concomitent răsfrîntă în trecut şi proiectată în viitor. Prezentul devine o treaptă de referinţă, nivelul separator al celor două ipostaze de reflectare posibilă. Datorită acestei optici, operei de artă i se conferă o istorie, fiind înzestrată cu durabilitate. Ca primul ce descoperă această posibilitate de repercutare plurală, omul Renaşterii devine atît în Sud cît şi în Nord, iniţiatorul istoriografiei de artă. Dar totul nu e spus, căci epoca aceasta acordă preţuire nu numai actului de creaţie, ci mai ales creatorului, încercînd să considere opera în conexiune cu biografia artis-

tului, reconstituind particularităţile existenţei sale, cu atît mai veridice şi mai complexe cu cît se îmbină cu faptele epocii, integrîndu-se în atmosfera sa.

Pline de fervoare, exclamaţiile abundă la adresa picturii, personificată prin alegorii mitologice, numită „zeiţă", „nobilă artă", „artă divină", celebrată într-un limbaj bogat în hiperbole. „O, Pictura, artă nobilă şi fecundă în daruri ale Naturii, mamă a tuturor elanurilor creatoare... ; tu, care la nobilii greci şi romani te bucurai de atîta vază şi ai cărei slujitori înzestraţi erau pretutindeni întîmpinaţi cu bunăvoinţă şi acceptaţi cu bucurie ca cetăţeni de către orice stăpînire." Desigur Van Mander exagerează statutul social al artiştilor din antichitatea greco-romană, supraevaluînd şansele lor de cetăţenie universală, dar arbitrarul consideraţiilor izvorăşte dintr-o profundă nemulţumire faţă de situaţia artistului flamand. Fără îndoială starea acestuia era inferioară celei de care beneficiau artiştii italieni, fapt mărturisit cu prisosinţă şi de Dürer.

Autorul vorbeşte cu aprehensiune de „prea ingratele timpuri actuale" în care pictura considerată doar meşteşug e apreciată la acelaşi nivel „cu toate meseriile grosolane, precum ţesătoria, blănăria, fierăria..." El se declară împotriva organizaţiilor corporative, considerînd că artistul trebuie să fie liber, văzînd o denigrare în subordonarea sa aproape forţată la condiţiile impuse prin regulamentul de breaslă, de obicei obligatorii şi severe. Îl indispune îndeosebi asocierea degradantă a pictorilor în corporaţii comune cu şelarii, cum s-a întîmplat la Brugge, sau la Haarlem unde au fost reuniţi la un loc cu tinichigiii, cazangiii şi telalii. „S-a ajuns atît de departe — remarcă el revoltat — încît în curînd nu prea are să se mai facă deosebire între pictură şi cizmărie, sau ţesătorie." Constrîngerile sistemului de breaslă constituie în ochii lui o situaţie umilitoare, deoarece judecă prin prisma individualistă a omului nou, ostil unei instituţii medievale care îşi avea totuşi utilitatea sa, dar inhiba libera concurenţă a valorilor. Van Mander vede în corporaţii doar un impediment, o frînă stingheritoare pentru dezvoltarea artistului.

Dar mînia sa ţîşneşte şi din conştiinţa superiorităţii intelectuale a artistului, de obicei instruit, cultivat, înzestrat pe lîngă o cultură artistică şi cu largi cunoştinţe, fiind uneori şi pasionat colecţionar de artă, ca Lucas de Heere sau Van Mander însuşi. Aflăm despre Hugo van der Goes că era dotat cu o mare inteligenţă, că geniul universal al lui Dürer se sprijinea pe o rară erudiţie şi că opera sa era „dedaliană". Lucas van Leyden e „un om rar", deopotrivă priceput la pictură, gravură şi arta vitraliului. Joachim Patenier se distingea printr-o aleasă măiestrie, Hans Holbein

purta „un nume atît de ilustru, încît făcea să răsune lumea de gloria lui", Moro era plin de distincție, onorabil și dăruit cu elocință. Maestrul său, Jan Schoorel era un bărbat plin de curtoazie, primit cu plăcere în cercurile personalităților olandeze. Vorbea mai multe limbi : latina, franceza, italiana și germana. Era și un bun sportiv, arcaș abil, dar mai ales muzician și poet. Generos din fire, plătea datoriile risipitorului Mabuse. Hubert Goltzius era în același timp pictor, gravor, numismat și negustător de antichități, de asemenea istoriograful regelui Spaniei, Filip al II-lea, Jan de Heere practica desenul, arhitectura și sculptura. Fiul său, Lucas de Heere era dotat cu „mare știință" și fiind un pasionat amator de antichități poseda un cabinet de numismatică și figurine din bronz. Observator al moravurilor, bun stihuitor, el este autorul unor volumașe, dar mai ales al unor biografii versificate, în stil baladesc, închinate pictorilor olandezi, din păcate pierdute. Agreat de aristocrație pentru talentele sale și pentru harul unei conversații plăcute, De Heere era nevoit să îi consacre o bună parte a timpului său prețios, considerat de Van Mander — întotdeauna tentat de o zeflemea antinobiliară — pură vreme pierdută.

Schoorel iubea muzica, asemenea fraților Valckenborgh și lui Jan de Vries care erau iscusiți cîntăreți din flaut.

Insatisfacția lui Van Mander răbufnește adesea, uneori voalat, alteori explicit. În episodul în care primarul din Amsterdam îl interpelează pe un ton aparent curtenitor pe Pieter Aertsen : „Dacă ești tot atît de bun pictor, pe cît ți-a fost părintele bun ciorăpar..." autorul relevă nuanța insolentă ce rănește amorul propriu al pictorului. Totuși situația artiștilor nu era chiar atît de inconvenabilă. Ei recoltau uneori importante succese, bine retribuite și erau acceptați de aristocrație. Lucas van Leyden se căsătorește cu o nobilă, iar Schoorel o refuză pe fiica baronului german Von Steyer, pentru că era îndrăgostit de o fată din Amsterdam. Antonio Moro frecventează curțile regale. Pictor oficial al Escurialului, el vizitează pe regele Portugaliei și pe Maria Tudor, la curtea engleză. Portretele pe care le execută sînt răsplătite cu daruri bogate în florini și colane de aur. Cardinalul de Granvelle îi solicită serviciile, iar ducele de Alba îi comandă portretele amantelor sale.

Frans Floris posedă o casă cît un palat și nu cruță banii pentru festine. Influent și stimat, el are strînse relații cu cavalerii Lînei de aur, cu prințul de Orania, contele Egmond și amiralul Van Hoorne. Lucas de Heere lucrează pentru amiralul Londrei, Hans Holbein, recomandat de Erasm din Rotterdam și de Thomas Morus, devine pictorul de curte al

lui Henric al VIII-lea. Mabuse se află în serviciul ducelui Filip de Burgundia, Joachim Wttewael se atașează de episcopul de Saint-Malo, însoțindu-l în călătoriile sale. Așadar mecenații nu lipseau cu desăvîrșire, chiar dacă nu se puteau compara cu Alexandru cel Mare, protectorul lui Apelles, nici cu ducii italieni sau cu potentații Vaticanului.

Artiștii continuau, firește, să deție o poziție subalternă. Căutînd poate o compensație, Van Mander istorisește cu vizibilă delectare anecdotele exemplare în care valoarea intrinsecă a personalității artistice este așezată mai presus de prestigiul aristocratic. Împăratul Maximilian I, cerîndu-i lui Dürer să deseneze pe un zid motive monumentale și artistul dovedindu-se prea scund, ar fi ordonat unui nobil să-i slujească pictorului de suport sau să-i aducă o scară, ceea ce ar părea mai verosimil. Aristocratul manifestîndu-și jignirea, Maximilian i-ar fi răspuns că nobletea artistului este mai presus de nobletea unui gentilom, deoarece „putea face dintr-un bădăran un gentilom, dar nu putea face dintr-un gentilom un asemenea artist." Cazul se repetă cu Holbein și cu Henric al VIII-lea care respinge suplica unui conte maltratat de pictor, invocînd același argument : „Îți spun conte, din șapte necioplți pot face șapte conți, dar din șapte conți nu pot face un Holbein..." Un răspuns asemănător îi dă Hendrick Goltzius unui negustor din Amsterdam căruia i se părea că pictorul e prea scump : „Negoțul vostru nu are nimic comun cu arta noastră ; avînd capitalurile voastre eu pot deveni comerciant, dar dumneata chiar de-ai fi mai bogat decît ești, n-ai putea deveni artist."

Van Mander care nu cruță politețurile zeflemitoare la adresa gentilomilor, este pătruns de un nedeghizat orgoliu profesional ce susține pornirile sale democratice, ilustrate și prin căsătoria sa cu o fată pe cît de frumoasă, pe atît de săracă.

Bun observator, el caracterizează succint și expresiv figurile artiștilor, creionînd în cîteva cuvinte oameni și caractere. Mic și fragil, Lucas van Leyden are o constituție firavă și e obsedat de ftizie, Pieter Aersten în schimb e foarte zvelt și înalt, fiind poreclit Pieter Lunganul, așa cum își poartă poreclele de Neel Șașiul și Barent Surdul, pictorii Cornelis Molenaer respectiv Dirck Barentsen. Schoorel e suferind de vezică și chinuit de gută, Goltzius urmărit în tinerețe de depresii, era bolnav de melancolie și vomita sînge. Redobîndindu-și sănătatea la maturitate, devine mare călător și se ține de glume, adoptînd tot felul de pseudonime, deghizîndu-se cînd în țăran, cînd în negustor de brînzeturi sau schimbînd rolurile cu slujitorul său.

Isprăvile facețioase sînt descrise cu suculența unei evidente predilecții. Travestiurile rustice ale

lui Pieter Brueghel, mare amator de nunţi şi kermese, sînt relatate cu umor, la fel ca farsele acestui om paşnic, cuviincios şi scump la vorbă, dar care nu ezita să-şi înspăimînte anturajul făcînd pe stafia.

Nu sînt uitate nici viciile, înclinarea exagerată a unora pentru deliciile lui Bachus care ce-i drept — ne spune Van Mander — a dăruit flamanzilor berea. Alcoolismul pare a fi fost o tară destul de răspîndită, degradînd uneori caracterele. Beţiv şi mare petrecăreţ, Patenier are purtări vulgare şi e violent la mînie, făcîndu-l să sufere pe Mostaert. Bun din fire, dar neprevăzător şi pornit spre excese, Frans Floris bate toate recordurile cu performanţele sale bahice, pictînd uneori în stare de ebrietate. Mare iubitor de chiolhanuri, Vlerick se vede nevoit în Italia să îşi amaneteze cîrciumarului, împreună cu ortacii săi, nădragii şi ciorapii.

Autorul blamează necumpătarea şi invită necontenit la temperanţă, apelînd adesea la mici alocuţiuni moralizatoare. Amintind luxul vestimentar al lui Zeuxis şi Parrhasios, el remarcă incompatibilitatea dintre virtute şi opulenţă şi se foloseşte de acest pretext pentru a ridiculiza împăunarea flamanzilor, inconstanţi în ceea ce priveşte moda, mereu dispuşi să imite veşmintele străine. Critica adoptă un ton burlesc, descriind cu un haz usturător versatilitatea gustului manifestată de compatrioţii săi, în timp ce germanii şi elveţienii mai înţelepţi şi mai conservatori se mulţumesc „cu bătrîneştii lor nădragi şi cu datinile lor dragi.“ Van Mander descrie savuros pantalonii prea bogaţi, dar atît de strînşi pe coapsă încît stingheresc mersul, hainele prea strîmte ce taie respiraţia şi inhibă libertatea mişcărilor, toate împrumuturile făcute modei franţuzeşti, spaniole sau portugheze. „Adesea purtăm pantaloni atît de strîmţi, încît pentru a-i trage pe picior ai nevoie de un încălţător de cizme.“

Portul feminin are parte de consideraţii şi mai caustice, atingînd — după părerea sa — adesea grotescul. Comprimarea chinuitoare a corsajului şi volumul excesiv al fustelor, destinate a ascunde defectele fizice, sînt zugrăvite fără cruţare. „Cînd le poartă, par la fel de lătăreţe şi de umflate ca renumitul armăsar Bayard, urmarea fiind că abia încap pe uşă.“ Tortura încorsetării le este impusă pînă şi fetiţelor, împiedicînd o bună circulaţie sanguină şi armonioasa dezvoltare a trupului. Femeile slabe, prea zvelte, considerate ca un ideal de frumuseţe, i se par descărnate şi îi displac profund ; preferă tipul planturos al frumoaselor italience cu formele pline. Van Mander prefigurează, ca un adevărat precursor baroc, predilecţia pentru femeia trupeşă pe care o lansaseră pictorii veneţieni şi pe care Rubens o va ilustra deplin în tablourile sale. Totodată aprobă moda rochiilor largi şi comode ce pot fi dezbrăcate fără complicaţii, „ceea ce cred că poate fi socotită metoda cea mai bună“, apreciază el cu aluzivă ambiguitate.

Atitudinea sa antifeministă răzbate în genere în pasajele privitoare la femei. Concubina mitomană a lui Brueghel, arţăgoasa nevastă a lui Holbein, suferinţele conjugale îndurate de Floris din partea despoticei doamne Clara „care ştia să fie a naibii de necioplită şi de înfiptă cînd se supăra“, tratînd cu impoliteţe pînă şi pe contesele Egmond şi Van Hoorne, sînt relevate ca exemple negative. Van Mander îşi îndeamnă contemporanele să devie modeste şi blînde ca angelicele femei pictate de Hugo van der Goes.

Cartea pictorilor este împănată cu recomandaţii moralizatoare avînd un scop didactic, sugerînd puncte de vedere etico-sociale, adesea exprimate prin proverbe şi adagii, alimentate dintr-o străveche experienţă şi înţelepciune populară, alteori de exemple contemporane. Întotdeauna, acestea îndeamnă la moderaţie şi bun simţ. Van Mander face elogiul muncii, demonstrînd că arta nu se poate realiza decît printr-o activitate stăruitoare ce fertilizează talentul nativ. De aceea laudă pe Lucas van Leyden, atît de zelos încît lucra pînă şi noaptea, pe laboriosul Anthonis van Montfoort, pe Cornelisz care şi-a dobîndit măiestria prin infinite exerciţii, printr-o riguroasă consecvenţă. Pînă şi incorigibilul Floris exclamă : „Cînd muncesc, trăiesc, cînd mă dedau plăcerii, mor.“ Iată cea mai elocventă declaraţie etică relativ la acţiunea productivă intransigentă ca sursă a valorilor umane.

Autorul face şi elogiul modestiei, declarînd război celor prezumţioşi, vanităţii şi lipsei de măsură. Filozofia sa e paşnică şi ponderată, apelînd necontenit la raţiune şi la stăpînirea de sine, ca la un îndreptar constant al existenţei practice. Morala sa respinge orice intemperanţă. Inteligenţa şi talentul sînt aşezate mai presus decît rangul social, frumuseţea caracterului prevalînd faţă de vidul interior al unei nobilimi împanaşate.

Urmînd un vechi obicei, devenit tradiţional încă din evul mediu, dar stimulat de setea de cunoaştere pe care descoperirile geografice şi umanismul o insuflă omului Renaşterii, pictorii călătoresc, vizitează ţări străine, fac schimb de experienţe şi îşi desăvîrşesc arta. Deşi Italia este ţara cea mai frecvent vizitată, nu constituie unica ţintă a acestor peregrinări, uneori sinuoase şi îndelungate. Pentru olandezi Parisul este a doua Romă. Călătoriile lor se ramifică din centrele importante ale ţărmurilor occidentale spre Sudul mediteranean şi spre Europa centrală, extinzîndu-se chiar dincolo de Viena şi Praga. În

cazuri excepționale, rutele artiștilor peregrini avizi de necunoscut puteau depăși circuitul uzual. Schoorel, primul artist flamand care a vizitat Italia — afirmă Van Mander, uitîndu-l pe Justus din Gent[6], poposit anterior la curtea urbineză a ducelui Federigo de Montefeltro —, după ce vizitase Germania, plecase de la Veneția străbătînd Mediterana spre Ierusalim. La întoarcere se oprește în Candia și Cypru, iar la Rhodos este primit de marele maestru al ordinului teutonic, ulterior strămutat pe insula Malta. Toate aceste deplasări îi oferă abundente prilejuri pentru crochiuri și notații peisagistice în care schițează castele și orașe, munți și văi, tipuri și personaje. În Palestina el cercetează cu atenție împrejurimile Ierusalimului și valea Iordanului, creionînd priveliștile pe care, la revenirea în patrie, le va utiliza în tablourile sale. Pentru prima dată în istoria picturii, întîmpinăm acest scrupul al realului ce îl determină pe Schoorel să își încadreze scenele biblice într-o ambianță autentică, reproducînd cu fidelitate locurile ce au constituit teatrul desfășurării lor. Iar dacă el poate fi considerat un precursor al viitorilor orientaliști din sînul romantismului, Vlerick în schimb poate fi privit ca un predecesor al pictorilor de peisaje cu ruine. Tablourile sale vizează efecte de perspectivă, apelînd în mod predilect la fundalurile arhitectonice, înfățișînd în special temple greco-romane.

Plecat spre Italia prin Amsterdam și Hamburg, Goltzius parcurge pe jos Germania, înfruntînd intemperiile, sedus de plăcerea contemplării peisajelor, de pitorescul tipurilor întîlnite pe drum sau prin hanuri. Asemenea lui Brueghel, Van Mander escaladase Alpii, trecînd prin „stîncoasele solitudini ale Elveției." El face apologia călătoriilor, sesizînd posibilitățile selective pe care le oferă extinderea geografică a cunoașterii. Pasiunea pentru voiaj a pictorilor olandezi care colindă Europa în lung și în lat a constituit o circumstanță favorizantă pentru inițierea picturii de peisaj, în egală măsură datorată desenelor și acuarelelor realizate de Dürer în intervalul drumețiilor sale. Dar invenția peisajului pur, ca gen autònom, depășind funcția de cadru destinat unei anecdotici oarecare, de asemenea transpunerea sa în pictura în ulei, constituie o creație specific olandeză. Sub acest aspect prioritatea compatrioților lui Van Mander este în afara oricărei discuții. Nu este deci de mirare că autorul stăruie asupra acestor peregrinări ce i-au dăruit Europei pe primii săi peisagiști : Brueghel, Patenier, Molenaer din Antwerpen, Lucas Valckenborgh, Hans Bol a căror operă de pionierat premerge amplei eflorescențe a picturii peisa-

gistice din secolul al XVII-lea. Călătoriile amplifică respirația, lărgesc viziunea și facilitează contactele dintre oameni și artiști.

Contactele sînt deosebit de strînse cu Italia căreia îi revine rolul de hegemon pe firmamentul artistic al Renașterii, exercitînd iradieri asupra întregii Europe. Suverană, influența sa poartă în genere denumirea de italienism, subsumînd prestigiul așa-zisei arte romanizante, adică a celei create în ambianța Romei ce a provocat numeroase imitații ale stilului, difuzat pe o arie vastă. Van Mander vorbește cu venerație despre Italia, numind-o „lăcașul artelor", „marea școală a artelor", iar despre Roma ca „incomparabila regină a cetăților", „celebră și seducătoare". Asemenea lui Goltzius, el admiră forța michelangelescă, grația rafaelită, delicatețea lui Correggio, contrastele lui Tițian, imaginația decorativă și somptuozitatea lui Veronese, „carnațiile ardente, umbrele adînci" proprii venețienilor. Prestigiul lor e aureolat de o asemenea strălucire, încît arta lor se transformă într-un suprem criteriu valoric pentru ceilalți plăsmuitori ai Europei.

Gustul italienizant devenise o modă cu zeloși propagatori, începînd cu Schoorel, pionierul italienismului, continuînd cu Floris principalul său adept la Antwerpen, în sfîrșit cu Goltzius, Cornelisz. și Van Mander însuși la Haarlem. Dar și aceștia revin nu o dată la tradiția aborigenă a secolului al XV-lea, inspirîndu-se din sursa italiană pentru a inova patrimoniul pictural al goticului tîrziu. Adeziunea lor nu e absolută și nici admirația lui Van Mander, aparent atît de înflăcărată, nu e scutită de rezerve. El nu pierde prilejul de a opune Sudului calitățile specifice picturii flamande, valorile incontestabile pe care le-a creat, inițiativele și reușitele sale.

În timp ce italienii din Quattrocento, atît de evoluați stilistic, nu cunoșteau decît fresca și tempera, frații Van Eyck descoperiseră noua tehnică a picturii în ulei, utilizînd-o la realizarea retablului din Gent (1432).

Realmente, lor li se atribuie descoperirea acestei tehnici întemeiate pe utilizarea uleiurilor de in și de nucă, extrem de sicative și impermeabile, adoptate inițial doar pentru verniuri, apoi și pentru solubilizarea coloranților. Veridicul frapant al portretelor flamande ar fi fost dificil, dacă nu imposibil, de realizat într-o altă tehnică, deoarece doar pictura în ulei îngăduie o tratare atît de analitică, de minuțioasă, cu infinite reveniri și corecturi. Jocul transparențelor cromatice, obținute prin succesive suprapuneri de straturi pigmentare, subțiri ca o peliculă,

ce transpar unele prin altele, creînd glasiurile, suprafețele netede, lazurate cu efecte de strălucire subtilă se deosebește fundamental de matitatea culorilor de frescă [7], de vivacitatea surdinizată a celor de tempera [8]. Nici una dintre aceste tehnici nu îngăduie o atît de bogată nuanțare, imponderabilele tranziții de la umbră la lumină și jocul rafinat al volumelor, dobîndite printr-o savantă gradație. Nu este de mirare, dar, că florentinii rămăseseră *bocca cascata* [9] în fața tablourilor flamande. Abia Antonello da Messina își însușise această tehnică ale cărei resurse uluitoare aveau să revoluționeze pictura, deschizîndu-i larg calea spre realism. Dar și Antonello pare a fi cunoscut-o contemplînd colecția de artă flamandă a regelui aragonez din Neapole sau în urma unor posibile contacte cu pictori olandezi, la Veneția. Se pare că Federigo de Montefeltro îl chemase pe Justus din Gent la Urbino, tocmai în intenția de a-i iniția pe pictorii curții sale în tehnica uleiului.

Aflăm din spusele lui Van Mander că Jan van Eyck era foarte prețuit în Italia, atît la curtea urbineză, la Florența de Lorenzo Magnificul cît și la Neapole de Alfons I de Aragon. Pictorul italian Zucchero îl așeza pe Holbein mai presus de Rafael, iar Frans Floris era supranumit „Rafaelul flamand". Van Mander, la rîndul său, se referă la Bartholomäus Spranger ca la „un nou Michelangelo", ceea ce este oricum exagerat. La afirmația, nu mai puțin exagerată, a lui Vasari că fără Italia, olandezii ar fi ignorat pictura, datorîndu-și măiestria în mod prioritar înrîuririi italiene, Van Mander ripostează cu exemplul lui Lucas van Leyden care nu ieșise niciodată din fruntariile țării sale.

Desigur arta italiană era mai evoluată prin problematizările sale, dar și prin iluzionismul său ce năzuia și izbutea să depășească granițele verismului material. Descoperirea perspectivei geometrice duce la crearea spațiului virtual, articularea corectă a anatomiei corpurilor permite sugerarea proporțiilor ideale și prin acestea a sentimentului de eudemonie. Cadrul e învestit cu o semnificație simbolică, personalitatea umană dobîndește forța individualității suverane, echivalată cu alegoria. Italienii Renașterii creează un univers prin sublimarea realului convertit în chintesență și prin descoperirea naturii implicate în om. Concepția lor este intelectualizată, apelînd nu o dată la pretexte filozofice și literare. Armonia se realizează prin matematizarea raporturilor, printr-o supremă aspirație spre echilibru, alimentată de rafinamentul raționalist ce duce spre un purism adesea exclusivist, eliminînd orice detaliu natural ce nu se

integrează strict în semnificația fundamentală a tabloului.

Străini acestui procedeu de abstractizare, de epurare a realului, olandezii exaltă pipăibilul, puterea stenică a naturii în sine, ca proces inepuizabil, zămislitor de mereu trecătoare și reînnoite bucurii. Ceea ce îi interesează este fidelitatea absolută a iluzionismului pictural, verismul plenitudinii vitale ce debutează în ipostaza naturismului îmbibat de atracția irezistibilă a pretextului real. Sentimentul realității este mai puternic decît imaginația și imaginarul, decît orice atracție mitică și atît de obsedant încît irumpe chiar în scenele de legendă, fie acestea biblice sau mitologice. Ei nu cultivă evaziunea în sfera purismului estetic, deoarece se izbesc necontenit de asperitățile unei realități crude în vîltoarea căreia trăiesc. Circumstanțele istorice condiționează viziunea artistică și prin coincidență cu esența mai curînd telurică a temperamentului flamand, iubind palpabilul și nu ezotericul, gustînd savoarea existenței cu voluptatea exacerbată a celui ce oricînd e amenințat să o piardă. A realiza exactitatea naturistă este o năzuință constantă a picturii olandeze, izvorîtă din obsesia benignă a realului, din ambiția de a uimi prin autenticitatea iluzionismului, vrăjind replica nealterată a adevărului vital.

Considerînd talentul ca un dat natural, Van Mander afirmă că suprema aspirație a artistului rezidă în imitarea naturii, urmarea ei docilă cu intenția egalării. Verismul se conjugă cu acribia detaliilor. Patima detaliului, căutarea captivantă a verosimilului, se manifestă uneori în dauna întregului, în măsura în care i se conferă o viață autonomă, valabilă în sine. Van Mander citează în acest sens cazul bancherului Rauwaerts care, fascinat, a oferit o sumă considerabilă pentru a i se îngădui decuparea unei mîini ce îi părea desăvîrșită, dintr-un portret de Dirk Jacobs. În aprecierile sale, autorul revine cu insistență la imperativul fidelității naturiste, considerată ca însușirea cardinală a reflectării artistice. Interpretarea autenticului este însă diferențiată, evitînd limitarea la un canon general. Pluralitatea în unitate este ilustrată prin extraordinara diversitate tipologică a celor 300 de personaje înfățișate de frații Van Eyck pe retablul de la Gent. Varietatea expresiilor, trădînd deosebirile reacțiilor psihologice în picturile lui Roger de la Pasture, nuanțarea caracterelor, diversificarea carnațiilor și bogăția costumelor în tablourile lui Lucas van Leyden, subliniază forța individualizatoare a plăsmuitorului flamand. Aceasta este și izvorul admirației sale pentru reprezentanții goticului

tîrziu ca Engelbrechtszoon, Van Eyck, Jan van Calker etc. Lui Dürer, în schimb îi reproşează o pretinsă carenţă de selectivitate în sensul unui prezumtiv dezinteres pentru sublimarea frumosului, „aşa cum procedau grecii şi romanii" ; ceea ce dovedeşte nu numai o insuficientă aprofundare a operei maestrului de la Nürnberg, ci mai ales ignorarea voită poate a străduinţelor sale de a clarifica şi încarna proporţiile ideale ale figurii umane, amplu expuse în scrierile teoretice. Eroare cu atît mai nedeslușită, cu cît Van Mander recunoaşte deplin importanţa operei düreriene pe care o situează la cel mai înalt nivel. Dar suferind înrîurirea italienismului, el trece dincolo de graniţele frumosului natural, interpretat în stare nativă şi pretinde o anumită epurare a evidenţei reale, considerîndu-l unicul procedeu — sugerat de larga experimentare a antichităţii greco-romane — prin care li se poate conferi „lucrurilor pe care le copiază după natură acea graţie şi acea perfecţiune prin care arta depăşeşte natura." O asemenea ambiţie spre perfecţiune implică în mod firesc ideea de echilibru şi armonie netulburată, realizabilă doar prin eliminarea accidentelor, a defectelor ce pot altera sau diminua frumosul natural. Dintr-un asemenea punct de vedere derivă rezervele pe care Van Mander le nutreşte faţă de monştrii ciudaţi ai lui Bosch, faţă de bizarele sale întruchipări ce i se par dezagreabile, oribile. Dar în timp ce grotescul şi fabulosul îi repugnă, el se lasă magnetizat de efectul flăcărilor, de palele incendiare, de strălucirea focului ce îl fascinează. Iar cînd priveşte *Fuga în Egipt*, atenţia îi este subjugată de secvenţa anecdotică în care Bosch înfăţişează jocul ursului. Reacţii similare îi suscită contemplarea lui Brueghel pe care îl găseşte fantast şi burlesc, un hîtru pictor de drăcovenii, deşi nu îi scapă că acesta „urma cu fidelitate aspectele naturii" în peisaje. El aminteşte deopotrivă că Van Leyden desena neobosit după natură, că Schoorel ieşea mereu să picteze în pădurea din preajma Haarlemului, iar Goltzius, revenind de la Neapole la Roma, se îmbarca pe o galeră papală pentru a putea studia trupurile nude ale sclavilor înlănţuiţi de vîsle. Admiraţia sa veristă merge pînă la a sublinia cum cîinii veneau să adulmece ogarul miţos, pictat de Frans Floris în *Istoria Sfîntului Luca*.

Întîlnim frecvent pătrunzătoare observaţii, succint dar sugestiv formulate, relativ la calităţile definitorii pentru individualitatea unui artist. Coloritul, îndeosebi preţiosul albastru de lapislazuli al lui Van Eyck, ale cărui pînze erau investigate şi olfactiv de către pictorii care miroseau pînza şi uleiul, grundul alb

şi glasiurile diafane ale lui Bosch, puritatea şi prospeţimea cromatică a lui Lucas van Leyden, farmecul său seducător şi delicateţea arierplanurilor, stilul ferm şi temerar al lui Aertsen, atacînd orice subiect cu grandoare, desenul eroic şi forţa inciziei din gravurile lui Goltzius sînt sesizate cu certitudinea unui ochi versat.

Excepţional, prin justeţea intuiţiei, e pasajul în care autorul remarcă la Lucas van Leyden tranziţia incipientă de la perspectiva liniară la perspectiva atmosferică, printr-o estompare progresivă a contururelor, sincronă cu micşorarea proporţiilor, ce survine în raport cu distanţarea de primele planuri. „...toate lucrurile ce pe nesimţite se retrag sînt tratate mai puţin energic, pentru ca să pălească, după cum şi în realitate lucrurile ce se îndepărtează se pierd aproape cu desăvîrşire." Procesul acestei atenuări se datorează sitelor atmosferice, acelor straturi compuse din corpuscule de praf ce se interpun, asemenea unor vaporoase perdeluiri filtrante, între ochiul privitorului şi obiectul privit. Penetraţia lui Van Mander este tot atît de tulburătoare ca inovaţia lui Van Leyden, constînd în „observarea după natură a *flou*-ului ce învăluie planurile din fund". El introduce cu alte cuvinte pentru prima dată efectul învăluitor al atmosferizării, senzaţia prezenţei aerului în tablou ce va fi experimentată doar mult mai tîrziu de pictorii barocului, apoi de peisagiştii englezi şi dusă la ultimele sale consecinţe de către impresionism, la o distanţă de cîteva secole.

Cartea pictorilor se întemeiază în principal pe cercetarea proprie a unui imens material vizionat mai ales în colecţiile particulare, dar şi într-o serie de edificii publice (primării, biserici, sedii de breaslă, etc.) din Haarlem, Haga, Middelburg şi Amsterdam, Florenţa, Roma, Basel şi Viena, deci pe contactul direct cu operele pictorilor despre care Van Mander ne vorbeşte. De aici rezultă spontaneitatea şi sagacitatea observaţiei, convingerea părerilor neumbrite de ezitări, pasiunea descrierii şi claritatea analizelor. El s-a folosit desigur şi de restrînsa bibliografie existentă, anume lucrarea pierdută a lui Lucas de Heere [10], *Pictorum effigies* [11], publicată în 1572 la Antwerpen de umanistul brughez, pictor şi poet, Domenicus Lampsonius, probabil şi de informaţiile succinte pe care i le oferea lucrarea lui Lodovico Guicciardini despre Ţările de Jos (Antwerpen, 1567) [12]. Este posibil ca ideea de a realiza *Cartea pictorilor* să-i fi fost inspirată încă în 1565 de Lucas de Heere, dar este neîndoielnic că impulsul decisiv i l-au dat *Vieţile* lui Vasari [13], apărute în a doua ediţie în 1568. În-

cepută în 1596 sau 1597, redactarea lucrării durează pînă în 1604 cînd apare în *editio princeps*.

Pentru a se documenta, Van Mander n-a precupeţit osteneala, întîmpinînd adesea dificultăţi create de penuria informativă îndeosebi relativ la pictorii din secolul al XV-lea. El cercetează cu rîvnă arhivele breslelor, apelează la ajutorul contemporanilor, dobîndind preţioase informaţii de la pictori ca Pourbus, Albert Simonszoon, Pieter Pieterszoon, fiul lui Aertsen, Gillis van Coninxloo. Descendenţii artiştilor, însă, se dovedesc nu o dată refractari la doleanţele sale. Fiul lui Geeraerts refuză să acorde cele mai elementare date, urmaşii fraţilor Francken se eschivează, doctorul Isely de la Basel, invocînd o remunerare, respinge cu impoliteţe orice referinţă cu privire la Holbein. Nu este de mirare că în aceste condiţii s-au strecurat inexactităţi în *Cartea pictorilor*, în ciuda faptului că deţine o erată, atestînd dorinţa de preciziune a autorului. Dar nici decalajele cronologice, nici chiar confuziile de ordin mai general, cum ar fi atribuirea descoperirii prafului de puşcă, invenţie chineză, lui Berthold Schwartz sau aceea a tiparului cu litere mobile lui Laurentius Coster, devansat de Gutenberg, nu ştirbeşte valoarea acestei lucrări, clasică în felul său. Căci în ea s-a statornicit o epocă, ilustrată prin evenimente proprii, mărturisindu-şi sentimentele, ideile şi preferinţele pe care le suscită creaţiile exponenţilor săi.

Van Mander nu scrie în latină, ci în olandeză, adresîndu-se nemijlocit compatrioţilor săi pentru a se face cît mai bine înţeles. În pasajele introductive, avînd de obicei un caracter teoretic şi generalizant, limbajul său recurge cu predilecţie la tonul retoric, adoptînd o cadenţă gravă ce imită frazarea ciceroniană. Uneori entuziasmul său se exprimă ditirambic, cum se întîmplă în capitolul dedicat lui Spranger, dar în ciuda unor atari manifestări părtinitoare el se străduieşte să se păstreze în limitele obiectivităţii. Moralizează fără a vitupera, dezvăluie defecte şi calităţi cu scopul de a-şi feri contemporanii să devieze de la dreapta cale a moralei. Comparaţiile mitologice abundă, alegoriile şi metonimiile alternează cu expresiile metaforice, generos risipite pe întinsul paginilor ce se desfăşoară cu agreabilă cursivitate, poticnindu-se doar pe alocuri în dificultăţi de topică.

Dorinţa lui Van Mander este de a instrui şi de a place în acelaşi timp, considerînd că opul său trebuie să fie o sursă de cunoaştere şi un îndemn la perpetuarea strădaniilor sale, stimulînd perfectibilitatea creaţiilor viitoare. De aceea cartea sa se adre-

sează în primul rînd pictorilor şi iubitorilor de artă, colecţionarilor foarte numeroşi...

Uneori stilul său, liber de emfaze abuzive, retorismul său echilibrat se derulează într-un ritm nişel monoton ce trădează dispoziţia meditativă. Vigoarea gîndirii e învăluită, veracitatea judecăţii atenuată, cedînd unui ton elegiac. Frazarea devine suplă, cu inflexiuni de incantaţie, de suavă jelanie. «Şi mai doresc ca nimeni să nu se împăuneze în numele artei pe care am numit-o mai sus „o floare", definind-o ca „umbra realităţii", căci viaţa însăşi nu este altceva decît o umbră trecătoare şi o floare de cîmp efemeră. Moartea care nimiceşte totul ne-o răpeşte în cele din urmă. Ea smulge sceptrul şi puterea din mîna suveranilor şi face să cadă din mîinile pictorilor pana şi pensula.» Astfel îşi încheie „cu pana obosită" Van Mander opul, mărturisind aprehensiunea caducităţii al cărei morb secret se ascunde în simţirea manierismului.

Dar acest scriitor contradictoriu şi seducător, puternic şi liric deodată, schimbînd în mod neaşteptat dispoziţia raţională cu cea senzitivă, omenia înţelegătoare cu inflexibilitatea didactică, severitatea cu indulgenţa, răceala observaţiei şi căldura interpretării, stenic şi elegiac, dar întotdeauna plin de substanţă, şi-a cucerit un statut de perenitate. Căci el este primul, pătrunzătorul cronicar al unei arte fără de care pictura Europei n-ar putea fi imaginată. Întrunind un dublu interes în perspectiva exegezei contemporane, *Cartea pictorilor* nu constituie doar cea mai autorizată sursă documentară, ci şi expresia gustului propriu şi a unor rezonanţe pe care arta Ţărilor de Jos le înregistra şi le difuza ca reprezentantă a Renaşterii nordice.

VIORICA GUY MARICA

Note

[1] În epoca respectivă, *Ţările de Jos* constituia o denumire cumulativă pentru un teritoriu ce includea pe lîngă Belgia şi Olanda de azi, Luxemburgul şi nord-estul Franţei.

[2] Judecător seniorial.

[3] Răsculaţii astfel porecliţi ocupă la 1 aprilie 1572, împreună cu englezii, oraşul Brielle.

[4] *Pacificarea de la Gent* desemnează acordul dintre provinciile de nord şi de sud, solidarizate în vederea rezistenţei antispaniole.

[5] Van Mander a avut mai mulţi fii, printre care omonimul său care îmbrăţişează cariera părintelui, devenind pictor de compoziţii istorice şi modele de tapiserie, decedat în 1623 la Delft.

[6] Justus din Gent, probabil identic cu Joos van Wassenhove, originar din Antwerpen, activ la Gent, este chemat în 1470 la Urbino unde decorează împreună cu spaniolul Pedro Berruguete palatul ducal. În 1474 prezenţa lui urbineză mai era atestată documentar.

[7] Pictura *al fresco* (de unde derivă termenul de frescă) se face pe tencuială umedă cu pigmenţi solubilizaţi în apă, pe porţiuni de o zi, acesta fiind intervalul de uscare a stratului de tencuială. Ca atare, tehnica aceasta cere o anumită rapiditate a execuţiei. Neîngăduind nici corecturi, nici reveniri, artistul freschist este obligat să adopte un stil mai schematic, de efect monumental şi decorativ, vizînd sinteza.

[8] *Tempera* utilizează ca materie liantă pentru coloranţi substanţe albuminoide şi gelatinoase, îndeosebi albuşul şi gălbenuşul de ou sau cleiurile vegetale. Suprafaţa sa avînd o strălucire redusă se vernisa cu un strat subţire de ulei, îndeplinind implicit rolul de a proteja pictura.

[9] „gură căscată"; uimirea florentinilor pare a fi fost într-adevăr impresionantă, ei fiind mari maeştri ai picturii în frescă şi tempera, dar ignorînd total tehnica în ulei, adoptată iniţial de veneţieni şi de urbinezi şi avînd un rol decisiv în dezvoltarea picturii de şevalet.

[10] Lucrarea lui Lucas de Heere, intitulată *Vieţile pictorilor*, nu a fost tipărită. Van Mander a citit-o probabil în manuscris în intervalul în care era elevul pictorului, la Gent.

[11] Titlul complet al cărţii lui Lampsonius, prieten cu De Heere, este *Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies*.

[12] Florentin de origine, Lodovico Guicciardini dă un catalog nominal al pictorilor din Ţările de Jos în cartea intitulată *Descrierea Ţărilor de Jos, altfel spus a Germaniei inferioare*, publicată iniţial în italiană şi franceză la Anvers, în editura Plantin.

[13] Celebra operă a lui Giorgio Vasari are următorul titlu complet *Viaţa celor mai excelenţi arhitecţi, sculptori şi pictori, de la Cimabue pînă în zilele noastre*, publicată în *editio princeps* la Florenţa, în 1555 şi tradusă în numeroase limbi.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI[1]

a. Alcătuirea cărții

Cartea pictorilor, *apărută în 1604, este alcătuită din 7 părți, dintre care ultimele 5 au apărut și ca lucrări independente, fie anterior, fie chiar în același an 1604. Cele 5 părți apărute ca lucrări independente au fost reunite într-un singur volum, sub titlul* Cartea pictorilor, *cu care prilej autorul a adăugat la începutul volumului un tratat de pictură în versuri, precedat de o culegere de poezii, scrise de diverși alți autori întru lauda operei lui Carel van Mander. Astfel, cele 7 părți ale operei sînt următoarele :*

1. *Culegerea de poezii.*
2. *Tratatul de pictură în versuri.*
3. *Viețile vechilor pictori iluștri ai Antichității.*
4. *Viețile pictorilor iluștri italieni moderni sau contemporani.*
5. *Viețile pictorilor iluștri olandezi și germani.*
6. *Explicarea Metamorfozelor lui Ovidiu.*
7. *Redarea figurilor.*

Prezenta ediție în limba română cuprinde, în traducere integrală, numai partea a cincea : Viețile pictorilor iluștri olandezi și germani. *Din celelalte părți sînt date în volumul de față numai titlurile și subtitlurile, iar din partea a doua s-a dat, pentru exemplificare, și o traducere fragmentară (primele 8 strofe).*

b. Titlul *operei, în original* (Het Schilderboeck), *se pretează la traduceri variate. Într-adevăr, lucrarea s-a tradus în diferite limbi sub tot felurl de titluri : Cartea pictorului, Cartea pictorilor, Cartea picturii, Cartea despre pictură etc. Noi am optat pentru titlul* Cartea pictorilor, *care ni s-a părut cel mai apropiat de conținutul operei.*

c. Numele proprii geografice *au fost date în limba națională respectivă și cu ortografia actuală, cu excepția celor care au o formă românească uzuală consacrată și care au fost date în forma lor românească (ex. : Haga, Leida, Veneția, Londra etc.). Numele geografice din Belgia de azi au cîte două forme oficiale : cele din zona olandofonă au o formă principală olandeză și una secundară franceză, iar cele din zona francofonă au o formă principală franceză și una secundară olandeză ; în toate aceste cazuri am folosit forma principală. Capitala Belgiei, fiind situată chiar pe frontiera lingvistică, ambele forme ale numelui său (cea olandeză și cea franceză) se află pe picior de egalitate ; de aceea, avînd în vedere că este vorba de o carte olandeză, pentru numele acestui oraș am folosit forma olandeză :* Brussel.

d. Numele proprii de persoane *au fost transcrise în general în forma folosită de către autor, respectîndu-se și inconsecvențele acestuia.*

---

[1] Această notă, ca și cele de pe pag. 32-33, 40-41, 44—45, 446—447, 450—451, aparțin traducătorului.

Cartea Pictorilor

în care la început tinerimii dornice de învăţătură i se înfăţişează în mai multe capitole baza Nobilei ARTE Liberale a PICTURII

Apoi în trei părţi vieţile pictorilor iluştri faimoşi ai vremii vechi şi noi.

In sfîrşit explicarea METAMORFOZELOR *lui Pub. Ovidius Naso. De asemenea şi redarea figurilor. Totul spre a sluji şi folosi pictorilor, iubitorilor de artă şi poeţilor, precum şi oamenilor de orice meserie.*

De CAREL VAN MANDER, pictor.

pentru
PASCHIER VAN WESTBVSCH,
librar

La Haarlem 1604
Cu privilegiu

NOTĂ

Cartea pictorilor *prezintă cititorului la început :*

a. Dedicația editorului către șoltuzul și pîrgarii orașului Haarlem.

b. Dedicația autorului către Melchior Wijntgis, director al Monetăriei comitatului Zeelanda.

c. Prefața autorului.

d. Culegerea de poezii omagiale, scrise de diferiți autori, și anume :

1. Poezia (în limba latină) intitulată Carolo Vermandero, poetae et pictori ingeniosissimo, optime, de saeculo merito, *semnată : P. Scriverius H. Lugduni Batavorum* [1], *MDCIIII, Pro. prid. Id. Mart. — 27 versuri.*

2. Odă, de A.V.M. [2] *— 96 pentametri.*

3. Sonet (în alexandrine), de P. Bor.

4. Un poem fără titlu, de P. Bor. — 10 sextine ; versuri iambice de 8 și 9 silabe.

5. Trei sonete (în alexandrine), de Petrus Van Veen.

6. Sonet, de Iacob Claeszoon.

7. Un poem fără titlu și fără semnătură. — 7 sextine ; versuri troheice de 7 și 8 silabe.

8. Epigramă (8 versuri de 7 și 8 silabe), de Z. Heyns.

9. Sonet, de Israël Iacobszoon, din Hoorn.

10. Sonet (în alexandrine), de I. Detringh.

11. Sonet (în alexandrine), de I. Targier.

12. Odă, de Schrevelius. — 24 alexandrine.

13. Odă, de Orlers. — 62 alexandrine.

14. Odă, de S. van Dehnanhorst. — 36 alexandrine.

15. Sonet (în alexandrine), de I. Duym.

16. Sonet (în alexandrine) ; autor anonim.

17. Sonet, de I. V. Mosscher.

18. Sonet (în alexandrine), de Celosse.

19. Odă ; autor anonim. — 14 sextine, versuri de 8 și 9 silabe.

20. Sonet (în alexandrine), de P. D. Ketelaer, din Coolskamp.

21. Trei sonete (în alexandrine) ; autori anonimi.

22. Două cuplete dialogate, de P. C. Ketel.

23. Două cîntece, de P. C. Ketel.

24. Sonet (în alexandrine) ; autor anonim.

25. Sonet (în alexandrine) ; nesemnat, dar sonetul se încheie cu deviza lui Carel van Mander.

---

[1] *Lugdunum Batavorum* este numele latinesc al orașului Leida.

[2] Adam van Mander, fratele lui Carel van Mander.

Den Grondt der Edel vry Schilder-const:

Waer in haer ghestalt / aerdt ende wesen / de leer-lustighe Jeught in verschepden Deelen in Rym-dicht wort voor ghedragher.

Door C. V. M.

Exhortatie, ofte Vermaninghe / aen d'aencomende Schilder-jeught.

Dat eerste Capittel.

Hebes spruyten/ Genius Scholieren/
Ghy die hier en daer/ in plaetse van schrijven/
Hebt verladdert/ en verruilt u Pampieren/
Met Mannekens/ Schepen/ verschepden dieren/
Dat ghy nau ledighe plaetse/ en laet blijven/
Schynend' of Natuer' u voort wilde drijven/
Een Schilder te wesen/ soo dat u Ouders
Y daer toe aenvoeren op lijf/ en schouders.
Vy gheniepen oordeel wordt u toeghewesen/
Te zijn een Schilder/ t'woort is licht te spreken/

D'Ouders seggen lichtelick, ly willen hun kinders Schilders maken, doch t'is hun werck oft in hun macht niet.

Maer Schilder/ en Schilder/ siet/ tusschen desen
Rept soo hoorh eenen grooten Bergh gheresen/
Dat veel de repse moeten laten staen/
T'is hier niet te doen met Waenden oft Weken/
Maer volcomen Jaren hier toe behoeven/
Meer dat ghy eenich ghemiet sult proeven.

Tusschē Schilder en Schilder light eenē groote bergh.

Een waer niet goet dannen u hier aen riede/
Mens Const is seli' van aensoetender minnen/
Licht aen te vatten/ elcken te ghebiede/
Maer elck sie toe/ dat hem niet en gheschiede
Als de simpel Mugghe / verblydt in't schynen/

De Schilder-const is aensoetich, maer swaer is leere.

TEMELIA NOBILEI ARTE LIBERALE A PICTURII :

Unde aceasta este înfățișată tineretului dornic de învățătură, în chipul, felul și firea ei, în mai multe capitole, în versuri.

de C. V. M.

Capitolul întîi

EXORTAȚIE, SAU ÎNDEMN, CĂTRE TINERII PICTORI CARE VIN DUPĂ NOI

1 Vlăstari ai Hebei ; o, minți geniale,
Ce-n loc să scrieți slove și cuvinte,
Ați mîzgălit, pe numeroase coale,
Corăbii, oameni, case, animale,
De n-ați lăsat loc alb, — luați aminte :
Natura vă tot mînă înainte,
Ca să vă faceți pictori ; iar părinții
V-au pus pe umeri sarcina silinții.

2 A hotărît obștească judecată
Să fiți zugravi ; de ! vorba e ușoară,
Dar între-un pictor și alt pictor, iată,
E-un munte cu o culme neumblată,
Încît mulți, la un sfert de-urcuș, coboară ;
Și nu-i destul aici să lucri-o vară,
Ci trebuie ca mulți ani să se-nșire,
Pîn' să ajungi să ai o mulțumire.

3 Și-ascultă-mă, te rog frumos, pe mine :
Această artă e atrăgătoare,
Ușor de-mbrățișat de orișicine,
Dar trebuie să bagi de seamă bine,
Spre-a nu păți ca musculița, care,
Atrasă de sclipinda luminare,

Se duce-n zbor spre flacără, orbește,
Și aripile, biata, își pîrlește.

4 Fii foarte-atent, căci artele viclene
La joc plăcut, măreț, ades invită,
Cîntînd ca năzdrăvanele sirene ;
Dar, ca s-ajungi la ele, nota bene :
Ai mult de mers, pe marea cea cumplită,
Pe jos, pe munți cu coama-nzăpezită,
Încît n-ajungi să știi ce e pictura,
De nu te-ajută cît de cît Natura.

5 Căci ea, Natura, are-o magazie,
Un fel de șură foarte spațioasă,
Cu scule pentru orice meserie ;
Din ele, chiar din frageda pruncie,
Cînd mintea încă ni-e copilăroasă,
Ea fiecăruia, mărinimoasă,
Ne dă cîte-o unealtă anumită,
Cu care-n viață să mîncăm o pită.

6 Și-s felurite darurile-acele :
Aici dă pluguri, dincolo cancioace,
Aici ciocane, colo cărți, penele, —
Dar cînd părinții sînt în toane rele,
Nu-i lasă fiecăruia ce-i place,
Așa încît de multe ori se face
Că unii pictori vitele le mînă,
Iar mulți țărani țin pensula în mînă.

7 De nu ți-a dat Natura har de artă,
Întoarce-te din drumul ei la vreme,
Iar gloria visată las-o moartă,
Căci altfel vei avea aceeași soartă
Ca musculița care, arsă, geme.
De te retragi din vreme, n-ai probleme,
Și nu e rușinos, precum se știe.
Mai rea e o retragere tîrzie.

8 De te-a făcut Natura a pricepe
Ce-i arta, și menirea ei ce este,
Atunci din leagăn încă vei începe
Să gîtui șerpi, dihănii mult sirepe,

Nemeici lei, balauri din poveste,
Și hidre și-alte bale dintre-aceste,
Năpraznici cerberi, fioroși centauri,
Ca astfel să primești cununi de lauri.

. . . . . .
. . . . . .

(Capitolul întîi totalizează 84 octave. Iată titlurile și dimensiunile celorlalte capitole :)

Capitolul al doilea (22 octave) : Despre desen.

Capitolul al treilea (15 octave) : Analogia, proporția, sau măsura mădularelor unui chip de om.

Capitolul al patrulea (41 octave) : Despre atitudinea, ținuta și buna impresie a unei figuri.

Capitolul al cincilea (88 octave) : Despre ordonanța sau invenția compozițiilor.

Capitolul al șaselea (73 octave) : Redarea afectelor, pasiunilor, dorințelor și suferințelor oamenilor.

Capitolul al șaptelea (61 octave) : Despre reflexie, reverberație, contraluciu sau oglindire.

Capitolul al optulea (47 octave) : Despre peisaj.

Capitolul al nouălea (47 octave) : Despre fiare, animale și păsări.

Capitolul al zecelea (33 octave) : Despre stofe sau drapaje.

Capitolul al unsprezecelea (14 octave) : Despre potrivirea și combinarea culorilor.

Capitolul al doisprezecelea (43 octave) : Despre pictarea corectă sau colorare.

Capitolul al treisprezecelea (26 octave) : Despre obîrșia, natura, forța și efectul culorilor.

Capitolul al paisprezecelea (32 octave) : Despre condițiile culorilor și ce se poate spune cu ajutorul lor.

Het Leven

Der oude Antijcke doorluchtighe Schilders / soo wel Egyptenaren / Grieken als Romeynen / uyt verscheyden Schrijvers by een ghebracht / en in Druck uytgegheven / tot dienst / nut / en vermaeck der Schilders / en alle Const-beminders.

Door Charel van Mander, Schilder.

Uytsgaders daer aen volghende het Leven der moderne doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Desghelijcx oock der vermaerde Nederlanders ende Hooghduytschen.

TOT ALCKMAER,

Gedruckt by Jacob de Meester / woonende in de Langhestraet / in de Druckerije / voor Passchier van West-busch / Boeckvercooper / in den bellaghen Bybel / tot Haerlem / Anno 1603.

VIEȚILE VECHILOR PICTORI ILUȘTRI AI ANTICHITĂȚII, ATÎT EGIPTENI, GRECI, CÎT ȘI ROMANI, REUNITE DIN DIFERIȚI AUTORI ȘI DATE LA TIPAR SPRE SLUJIREA, FOLOSUL ȘI PLĂCEREA PICTORILOR ȘI A TUTUROR IUBITORILOR DE ARTĂ

De Charel van Mander, pictor.

DE ASEMENEA URMEAZĂ ȘI VIEȚILE PICTORILOR ITALIENI ILUȘTRI MODERNI.

TOT AȘA ȘI ALE CELOR ILUȘTRI OLANDEZI ȘI GERMANI.

(TEXT ÎN EMBLEMĂ) :
FĂȚARNICE, SCOATE ÎNTÎI BÎRNA DIN OCHIUL TĂU. MAT. 7.5.

La Alkmaar,

TIPĂRIT LA IACOB DE MEESTER, DOMICILIAT PE STRADA LUNGĂ, LA TIPOGRAFIE, PENTRU PASSCHIER VAN WEST-BUSCH, LIBRAR, LA BIBLIA FERECATĂ, DIN HAARLEM, ANUL 1603.

NOTĂ

Această parte cuprinde :

1. O introducere în versuri, intitulată Etimologie, sau explicaţia cuvîntului pictor, sau pictură, de unde se trage. Dialog între Adam van Mander şi Karel van Mander, fratele lui. — *32 alexandrine.*

2. Dedicaţie domnului Jacques Razet, notar public şi secretar al convoiului naval din Amsterdam.

3. Prefaţa autorului.

4. Vieţile următorilor pictori : Gyges, Pyrrhus (nepotul lui Dedal), Polygnotus (din Atena), Thelephanes, Cleophantus, Bularchus, Eumatus, Cimon, Panaeus (fratele lui Fidias), Polygnotus (din Thasus), Fidias (pictor şi sculptor), Mycon, Apollodorus (pictor şi sculptor), Gallimachus (pictor şi sculptor), Zeuxis, Parasius, Demon, Timanthes, Eupompus, Nicomachus, Aristides, Pamphilus, Echion (pictor şi sculptor), Pausias, Euphranor (pictor, sculptor, turnător şi gravor), Cydias, Antidotus, Nicias, Athenion, Philochares, Melanthus, Appelles, Protogenes, Asclepiodorus (pictor şi sculptor), Nicophanes, Perseus, Nealces, Pyreicus, Serapio, Dionisius, Callicles, Calaces, Antiphilus, Ctesidemus, Ctesilochus, Cleon (pictor şi sculptor), Aristolaus, Mechophanes, Socrates, Heraclides, Metrodorus (pictor şi filosof), Aristophon, Androbius, Artemon, Alcimachus, Caenus, Clesides, Craterus, Eutychides, Eudorus (pictor şi turnător), Iphis, Abron, Leontiscus, Leon, Nicearchus, Cenias, Philiscus, Phalerion, Simonides, Simus, Theodorus, Theon, Tauriscus, Erigonus, Timomachus, Elotas, Ludius (peisagist), Arellius, Amulius, Cornelius Pinus şi Ascus Priscus, Fabius Pictor, Pacuvius Marcus (pictor şi poet), Tupilius, Aterius Labeo, Quintus Pedius (pictor mut), Marcus Valerius Messala, Lucius Scipio (fratele lui Scipio Africanus). Apoi despre : diferiţi pictori ; femei care au pictat cu iscusinţă ; cîteva chipuri sau maniere de a picta la cei vechi ; Hadrianus (împărat, pictor, sculptor şi poet).

Het Leven
Der Moderne/ oft dees-tijt-
lsche doorluchtighe Italiaensche
Schilders.

Beginnende aen de ghene/ die d'Edel Schilder-const in dese leste Eeuwen weder als van der Doot verweckt/ oft herbaert/ en tot desen onsen tijdt in Italien hebben gheoeffent/ en tot meer en meer volcomenheyt gebracht/ tot groot nut en vermaeck der Schilders/ en Schilder-const beminders.

Door Karel van Mander, Schilder, van Meulebeke.

Het tweedde Boeck/ van het
Leven der Schilders.

TOT ALCMAER,

Gheduyckt by Jacob de Meester/ woonende in de Langhestraet/ in de Drukkerije/ voor Passchier van West-busch/ Boeckvercooper/ in den beslaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1603.

Vieţile
Pictorilor italieni iluştri moderni sau contemporani

Începînd cu cei care au trezit sau renăscut nobila artă a picturii în aceste cîteva veacuri din urmă şi pînă la cei care au practicat-o în Italia în vremea noastră şi au dus-o la o desăvîrşire din ce în ce mai înaltă, spre marele folos şi marea plăcere a pictorilor şi a iubitorilor meşteşugului picturii.

De Karel van Mander, pictor,
din Meulebeke.

A doua carte a Vieţilor pictorilor.

(Text în emblemă) :
Făţarnice, scoate întîi bîrna din ochiul tău.
Mat. 7.5.

La ALKMAAR

Tipărit de Iacob de Meester, domiciliat pe strada Lungă, la tipografie, pentru Passchier van West-busch, librar, la Biblia ferecată, din Haarlem.
Anul 1603.

NOTĂ

Această parte cuprinde :

1. Un sonet, adresat tineretului dornic de învățătură.

2. Dedicație lui Bartholomeus Ferreris, pictor și iubitor al meșteșugului picturii.

3. Prefața autorului.

4. Viețile următorilor pictori : Giovanni Cimabue, Andreo Tasi, Gaddo Gaddi, Margaritone din Arezzo (pictor, sculptor și arhitect), Giotto (pictor, sculptor și arhitect), Steffano, Pietro Laurati, Bonamico Buffalmaco, Ambrosio Lorenzetti, Pietro Cavallini, Simone di Siena, Taddeo Gaddi, Andreo Orgagna (pictor, sculptor, arhitect și poet), Tommaso zis Giottino, Lippo, Masaccio, Leone Battista Alberti (pictor și arhitect), Filippo Lippi, Antonello din Messina, Domenico Ghirlandaio, Antonio și Pietro Pollaivoli, Sandro Botticelli, Andreo Verrocchio (pictor, sculptor și arhitect), Andrea Mantegna, Filippo Lippi cel Tînăr, Francesco Francia, Pietro Perugino, Lucca Signorelli, Leonardo da Vinci, Giorgione, Correggio, Rafael, Baltasare din Siena, Giovanni Francesco Penni zis Il Fattore și Pellegrino din Modena, Andrea del Sarto, Giovanni Antonio Licinio, Caravaggio, Rosso (pictor și arhitect), Andrea di Cosimo și Morto di Feltro, calabrezii Marco și Niccolo, Francesco Mazzoli, Francesco Monsignori, Giulio Romano, Sebastiano del Piombo, Pierino del Vaga (pictor și arhitect), Domenico Beccafurni, Giovanni da Udine, Giacomo din Puntorno, Giovanni Francesco Rustici (pictor, sculptor și arhitect), Baccio Bandinelli (pictor și sculptor), Francesco Salviati, Danielo Ricciarelli (pictor și sculptor), Taddeo Zucchero, Michelangelo Buonarotti, Francesco Primaticcio (pictor și arhitect), Tiziano Vecello, Giacomo Tintoretto, Paolo Cagliari, Giacomo di Bassano, Giorgio Vasari (pictor și arhitect), Federico Zucchero, Federico Barozio, Giacomo Palma, Giuseppe d'Arpino, alți pictori italieni care se află în prezent la Roma, cîteva femei italiene care au practicat cu iscusință meșteșugul desenului și pictura, diferiți pictori italieni care se aflau la Roma pe vremea mea (între anii 1573 și 1577).

Het Leven der Doorluchtighe Nederlandtsche/ en Hoogh-duytsche Schilders.

By een vergadert en beschreven, door Carel van Mander *Schilder.*

Alles tot lust/ vermaerck/ en nut der Schilders/ en Schilder-const bemunders.

TOT ALCKMAER,

Ghedruckt by Jacob de Meester/ voor Passchier van Westbusch Boeckvercooper/ woonende in den bellaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1604.

Vieţile pictorilor iluştri olandezi şi germani

ADUNATE ŞI DESCRISE DE CĂTRE CAREL VAN MANDER, PICTOR.

TOTUL ÎNTRU PLĂCEREA, DESFĂTAREA ŞI FOLOSUL PICTORILOR ŞI IUBITORILOR MEŞTEŞUGULUI PICTURII.

(TEXT ÎN EMBLEMĂ :)
FĂŢARNICE, SCOATE ÎNTÎI BÎRNA DIN OCHIUL TĂU. MAT. 7.5.

La ALKMAAR

TIPĂRIT LA IACOB DE MEESTER PENTRU PASSCHIER VAN WESTBUSCH, LIBRAR, DOMICILIAT LA BIBLIA FERECATĂ, DIN HAARLEM.
ANUL 1604.

Fol.197.

Aen Eervveerde achtbaer Heeren, mijn goede vrienden, Ian Mathijſz. Ban, en Cornelis Gerritſz. Vlaſman, onderlinge dobbel lieve gheſvvaghers, en Schilder-conſt beminders, binnen Haerlem.

DE ghemeen ſpreuck, die den uytnemenden dichter Virgilius *zynen verliefden* Corydon *doet verhalen en ſinghen,* Dat yeder is tot zijn vvelluſt ghetrocken, *blyckt daeghlycx en daedlyck ghenoech waerachtigh te weſen, datmen daer over niet behoeſt veel tiſteniſſen: want men bevindt, dat yeder Menſchë luſt en genegentheyt, beneffens behoeſlycke dinghen, ergen toe ſoetlyck aengheloockt en ghetrocken wort, te weten, tot ſulcx, als zynen geeſt en aerdt van gedaent en weſen zijn. Die van ſuyveren en vernuftien geeſt hebben vermaeck en behaghen in de ſchoon oft uytnemende dinghen, die de Natuere ſchijnen t'overtreffen, als inſonderheyt uytnemende conſtighe wercken, die ſy met verwonderen en ghenoecht aenmercken, en door kennis, om de verghelyckinghe huns gheeſts, in weerden houden en beminnen. Dit acht ick E. Heeren, mijn goede vrienden, mach wel de oorſaeck weſen, dat ghy vereenight weſende van ſoo ghelycken aerdt en gheeſt (ghelyck ghy t'ſamen vereenight zijt, en in Echten bandt onderknoopt, ghetrouwt hebbende elckanders ſuſter) oock eens gheſint der Schilder-conſten volcomenheyt en hooghſten welſtandt oft ſchoonheyt ſoo heel gonſtigh en toeghedaen zijt, dat ghy daerom by een vergadert van de geleertſte handen loflycke en heerlycke ſtucken, welcke ghy den uytheemſche Heeren, vreemd-*

VENERABILILOR ȘI PREA-CINSTIȚILOR PRELAȚI, BUNII MEI PRIETENI, JAN MATHIJSZOON [1] BAN ȘI CORNELIS GERRITSZOON [1] VLASMAN, DE DOUĂ ORI AFECTUOȘI CUMNAȚI ÎNTRE EI ȘI IUBITORI AI MEȘTEȘUGULUI PICTURII, DIN HAARLEM.

Cunoscuta apoftegmă, pe care îndrăgostitul Corydon, personajul eminentului poet Virgiliu, o rostește și o cîntă, *cum că fiecare este atras înspre desfătarea sa* [2], se dovedește zi de zi, prin fapte, a fi destul de adevărată, ca să nu mai aibă nevoie de prea multe comentarii; deoarece se constată că plăcerea și înclinarea fiecărui om este ispitită și atrasă înspre lucruri nu numai de trebuință, dar și desfătătoare, și anume înspre cele care au chipul și firea minții și ființei lui. Oamenii cu mintea curată și isteață găsesc desfătare și plăcere în lucrurile frumoase sau încîntătoare, care par să întreacă Natura, precum operele de artă întru totul deosebite, pe care le cercetează cu admirație și cu

[1] Pînă în secolul al XVIII-lea, olandezii purtau în general trei nume: un prenume (nume de botez), un nume patronimic, un nume de familie (de obîrșie toponimică sau provenit dintr-o poreclă). Numele patronimic era format din prenumele tatălui (ex.: *Gerrit*) cu terminația genitivului saxon *(s)*, urmat de cuvîntul *zoon* (= fiu); ex.: *Gerritszoon* (= fiul lui Gerrit). Cuvîntul *zoon* era uneori subînțeles; ex.: *Gerrits* (= al lui Gerrit). Dacă prenumele tatălui se termina cu *s*, terminația genitivului saxon se elimina; ex.: *Mathijszoon* (=fiul lui Matei). Pentru femei, în loc de *zoon* se folosea cuvîntul *dochter* (= fiica). Forma prescurtată (ex.: *Gerritsz.* în loc de *Gerritszoon*) se scrie corect cu punct; prescurtarea fără punct (ex.: *Gerritsz*) este o licență ortografică.

[2] *Bucolicele*, II, 65.

plăcere, iar datorită cunoștințelor privitoare la cumpănirea duhului lor, le țin în mare cinste și le iubesc.

Aceasta, socotesc eu, venerabililor prelați, bunii mei prieteni, că ar putea fi pricina că voi, fiind uniți prin firi și minți atît de asemănătoare (după cum sînteți uniți și legați prin lanțurile căsniciei, întrucît v-ați căsătorit fiecare din voi cu sora celuilalt), sînteți totodată, amîndoi la fel, întru totul binevoitori și devotați meșteșugului picturii, și desăvîrșirii și înălțării și bunăstării ei, adică frumuseții; încît, de aceea, ați adunat, din mîinile cele mai pricepute, tablouri vrednice de laudă și splendide, pe care le arătați bucuros, cu un zîmbet tot pe atît de prietenos, pe cît vi-e inima de bună, prelaților din alte ținuturi, străinilor, sau altor iubitori de artă, și pe deasupra le mai și dăruiți acestora cîte ceva din meșteșugul sfinților voastre, și anume turnîndu-le în pahare imitația lui Bachus [3], sau pe însuși zeul [4], după cum și preacinstiții străbuni ai sfinților-voastre au practicat vreme îndelungată, din moși-strămoși, această folositoare îndeletnicire și artă, care a fost născocită de eroul și cel dintîi făcător de bere Bachus, sau Dionysos (cum l-o fi chemînd), și care s-a răspîndit printre popoarele unde era mai greu de cultivat vița de vie. Și după cum Bachus, regele Egiptului, a dat acestei țări legile civile și i-a învățat pe oamenii din popor să facă negoț [5], tot așa și părinții sfinților-voastre au fost șoltuzi și pîrgari în faimosul oraș Haarlem și au făcut, cu propriile lor corăbii, propriul lor negoț. Pe deasupra, sfinția-sa venerabilul Jan Mathijszoon nu este numai un iubitor al meșteșugului nostru, dar și un artist aurar sau argintar, care a locuit mult timp în ilustra cetate

[3] Berea.
[4] Vinul.
[5] Tradiția unui Bachus erou și cuceritor este preluată din Virgiliu Cf. și Ovidiu, *Fastele*, III, 713—790.

Roma, a vizitat orașul Neapole și alte orașe din Italia, și i-a fost lui Goltzius al nostru un credincios și înveselitor tovarăș de drum.

Așadar, am destul temei ca aceste pagini ale mele, în care descriu viețile pictorilor olandezi [6] renumiți, să le închin sfinților-voastre, laolaltă, ca unor oameni vrednici de un atare lucru, și chiar de mai mult, de mii de ori mai mult, decît atîta. De aceea doresc din suflet ca acest prinos, oferit de mine drept dovadă a sincerei mele afecțiuni, să fie privit de voi amîndoi cu ochi buni și să fie primit cu bunăvoință. Îl rog pe Prea-Înaltul să hărăzească sfinților-voastre tot folosul, tot binele și toată fericirea.

La Amsterdam, azi 28 iulie 1604.

Al sfinților-voastre devotat slujitor și prieten,
Carel van Mander.

[6] Prin „olandezi", Van Mander înțelege „din toate Țările de Jos", atît din cele nordice (Olanda de azi), cît și din cele sudice (Belgia de azi). Cf. nota 8, pag. 55.

ÎNAINTE-CUVÎNTARE LA VIEȚILE PICTORILOR FAIMOȘI OLANDEZI ȘI GERMANI

Avem dreptul, într-o oarecare măsură, să sperăm că, în veacurile viitoare, mult lăudabila faimă a pictorilor eminenți nu va pieri prea repede din gîndurile și din spusele oamenilor; dar nu încape îndoială că numele, viața și operele iluștrilor slujitori ai artelor noastre vor rămîne mai nezdruncinate și mai neclintite în conștiința publică a urmașilor, dacă, printr-o descriere serioasă, vor fi ținute mereu proaspete în fața ochilor și vor fi păstrate, așa încît veșnic trecătorul Timp nu cumva să le arunce în groapa uitării și să le acopere cu lespedea funerară a vechimii. Pe unii oameni, însă, sau chiar pe mulți (cred eu), îi va mira faptul că s-a întocmit cartea de față și că s-a irosit atîta sîrguință și atîta osteneală de dragul acestui subiect, pe care, poate, sau cu siguranță, unii l-ar putea socoti prea prost sau prea neînsemnat, fiind de părere că numai cei faimoși în fapte de arme au fost sau sînt vrednici de pana scriitorului, datorită isprăvilor lor grozave. Ba chiar că Marius, Silla, Catilina și alți asemenea crunți mîncători de oameni au meritat sau trebuie să fie păstrați în amintire mai abitir decît nobilele, iscusitele și unanim respectatele noastre personalități din vremea veche și din cea nouă. Anevoie mi s-ar putea băga sau mi-ar putea intra în cap că au dreptate cei ce judecă astfel. Mai sînt și alții, destui, care, cu

multă erudiție și conștiinciozitate, descriu evenimentele, sau tragediile, însîngeratului nostru teatru olandez, meșteșug în care eu n-aș face nici o ispravă: în primul rînd, datorită nepriceperii pricinuite de lipsa mea de experiență; în al doilea rînd, datorită grijii și primejdiei, căci nebunia dezbinării se uită chiorîș, ba te și amenință [1]. Dacă m-aș încumeta să fac acest lucru s-ar mai putea să mă aleg și cu urechile lungite, ca Cynthius [2], și să aud cu una din ele: „Nu e treaba ta", sau „lasă poezia epică, n-are rost să descrii războiul, sau cruzimea detunăturilor prafului de pușcă, ci mai degrabă trăsăturile de penel și tablourile." De aceea m-am apucat cu mult mai multă tragere de inimă de *Cartea pictorilor*, pentru care, după ce i-am închinat o muncă stăruitoare, nu mă aștept la nerecunoștința nimănui.

Îmi aduc aminte că, odinioară, meșterul meu, Lucas de Heere, din Gent [3], plănuise și începuse, în versuri, acest subiect: *Viețile pictorilor iluștri*; dar lucrarea rătăcindu-se și fiind pierdută, nu este de așteptat să iasă din nou la lumină, altminteri mi-ar fi putut fi de mare ajutor, căci acum multe lucruri am fost nevoit să le caut și să le obțin cu mare osteneală. Este adevărat că, în ceea ce privește pictorii italieni, munca mi-a fost mult ușurată de scrierile lui Vasari [4], care vorbește foarte pe larg

---

[1] Tendința de unificare într-un stat centralizat, apărută în cele 17 Țări de Jos încă din secolul al XV-lea și accentuată puternic la sfîrșitul secolului al XVI-lea, a fost frînată și chiar primejduită de războiul dintre Țările de Jos nordice și cele sudice. Ulterior, unirea s-a realizat sub forma unei republici federative *(Țările de Jos Unite)*, recunoscută de puterile europene prin pacea westfalică (1648).

[2] Virgiliu, *Bucolicele*, VI, 3—5.

[3] *Gent*: oraș în Flandra. (Numele francez: *Gand*.) Azi este capitala provinciei administrative belgiene Flandra Orientală.

[4] Giorgio Vasari, *Le Vite de' più eccellenti pittori, scultori e architetti*; ediția I, 1550; ediția a II-a, 1568. În românește: *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*, Editura Meridiane, București, ediția a II-a, 1968, 3 volume.

despre compatrioții săi, avînd în această treabă marele avantaj de a se bizui pe numele înălțimii sale ducele Florenței, datorită puterii căruia, precum și considerației de care se bucură, a putut înfăptui multe. Dar în ceea ce privește pictorii noștri olandezi faimoși, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-i adun la un loc și să-i rînduiesc într-o dreaptă înșiruire, pe fiecare la epoca lui. În această privință n-am putut să capăt atîta ajutor, pe cît mi-a fost de mare zelul și de înfocată dorința, și mi-am dat seama că prea puțini pun suflet într-o astfel de treabă, sau că oamenii nu prea au poftă să se alăture plăcerii mele, fiindu-le inima aplecată spre alte nevoi, menite mai degrabă să împlinească bucătăria, din care pricină n-am putut cunoaște sau afla toate împrejurările privitoare la data și locul nașterii și morții, sau altele asemenea, ceea ce mi se pare a fi de mare însemnătate dacă vrei ca descrierile să-ți fie complete, și întărite de podoaba adevărului. Adeseori este și treabă anevoioasă sau cu neputință, căci chiar dacă îl întrebi pe cîte unul despre propriul său tată, cînd s-a născut și cînd a murit, se întîmplă că nu știe să-ți spună mare lucru, deoarece a uitat să poruncească penei să însemne aceste date. La nevoie, pot cel puțin să spun, asemenea lui Varron [5] sau lui Pliniu [6] : cutare a trăit în cutare an, sau operele lui datează din cutare epocă, sau din vremea cutărui împărat, sau duce, sau conte. Tot așa și cei vechi numesc cîte o Olimpiadă, în vremea căreia a trăit artistul și și-a lucrat operele. Totuși, grija și sîrguința mea în această privință vor fi fost îndeajuns de mari pentru ca oricine să-și dea seama de ele.

Voi începe cu cei doi frați iluștri din Maeseyck, Hubert și Jan [7], care au săvîrșit mi-

[5] Varron, *Antichități* și *Viețile poeților antici* (opere păstrate fragmentar).

[6] Pliniu, *Istoria naturală*. Cărțile XXXV și XXXVI se ocupă de tehnica și istoria picturii.

[7] Hubert și Jan van Eyck.

nuni în arta noastră și care au folosit vopselele într-un chip atît de frumos și fără nici un fel de desen nelalocul lui, încît este de mirare că au ajuns atît de desăvîrșiți și de străluciți într-o epocă atît de timpurie, căci n-am găsit pictori cunoscuți sau pomeniți în Germania sau în Olanda [8] înaintea lor. Apoi voi vorbi, pe cît îmi va fi cu putință, despre nobilii profesioniști ai artei și despre cei care au făcut-o să înainteze, de atunci încoace, pînă la această vreme a noastră. Iar dacă îi trec sub tăcere pe unii, să nu mă bănuiască nimeni că am făcut cumva acest lucru într-adins sau cu bună știință, sau dintr-o invidie răutăcioasă, ci numai din pricina unei documentări incomplete ; pentru că n-aș vrea să nedreptățesc pe nimeni în această privință, fie că este vorba de minți și trupuri prefăcute în țărînă, fie de artiști care se mai mișcă și mai lucrează, făcînd lumea să se minuneze de iscusințele firești dăruite lor de Atotputernicul. Faptul că la urmă îi mai descriu și pe cei care mai trăiesc în

[8] În anul 1604, cînd apărea *Cartea pictorilor* în prima sa ediție, unificarea și centralizarea Țărilor de Jos începuse să se înfiripe, într-o formă premergătoare unificării propriu-zise : republica federativă numită *Țările de Jos Unite* (ol. : *Verenigde Nederlanden*), în denumirea căreia se păstra pluralul *Nederlanden*. Este extrem de interesant și de semnificativ faptul că Van Mander anticipează *cu două secole* (!) singularul *Nederland* (= *Țara de Jos*), care va fi, începînd cu primii ani ai secolului al XIX-lea, denumirea statului olandez unificat și centralizat (rom. : *Olanda*). Acest stat centralizat cuprindea inițial și teritoriul Belgiei de azi. Așadar, în mintea lui Van Mander, totalitatea Țărilor de Jos formau Olanda, adică Țara de Jos, adică o singură țară. După secesiune (1830), denumirea *Nederland* (= Olanda) s-a păstrat numai pentru partea rămasă în nord, după ce sudul s-a desprins sub numele de Belgia. În zilele noastre se aud din ce în ce mai des, atît în Olanda, cît și în Belgia, denumirile *nord-olandezi* pentru olandezii din Olanda de azi, și *sud-olandezi* pentru belgienii olandofoni. Prin urmare, cînd Van Mander spune *Olanda*, trebuie să înțelegem : totalitatea teritoriului olandofon : Olanda de azi, plus partea de nord (olandofonă) a Belgiei.

zilele noastre nu trebuie să-l ia nimeni în nume de rău, căci o asemenea descriere se poate face cu mai multe amănunte, cu mai multă siguranță și cu mai mult adevăr, decît dacă este vorba despre cei dispăruți de mulți ani, azi aproape uitați, și despre care ar fi foarte de dorit să știm mai multe. Așa s-a întîmplat destul de des și cu alți autori, chiar eminenți, ca de pildă cu Vasari, care în cărțile și descrierile lui i-a înfățișat poporului pe Michelangelo și pe mulți alții, încă din timpul vieții lor, preamărindu-le și celebrîndu-le numele, ca pe ale unor oameni străluciți ce erau. De aceea, vă rog din suflet să nu mă ocărîți pentru asta, ci să-mi mulțumiți. Vă salut !

VIAȚA FRAȚILOR JAN[1] ȘI HUBERT[2] VAN EYCK, PICTORI DIN MAESEYCK[3]

Feluriți bărbați renumiți și iluștri, care s-au distins în lăudabile meșteșuguri virtuoase și în învățătură, au făcut ca, din vremea de demult și pînă în ziua de azi, Olanda noastră bună și dulce să nu fie deloc lipsită de o nobilă și strălucitoare faimă. Totodată, nu putem trece cu vederea laurii izbînzilor și cuceririlor pe care vechea noastră nobilime i-a dobîndit și căpătat în lung și-n lat prin viteaza ei cutezanță, precum și marele renume pe care îl avem prin aceea că din înmiresmata noastră grădină s-a înălțat cu aripi strălucitoare Fenixul învățăturii, Desiderius Erasmus Roterdamus, fost în veacul trecut părintele vechii și nobilei limbi a ținutului Lațiu. Pe lîngă toate acestea, mărinimosul Cer, cu ajutorul

---

[1] *Jan :* prescurtarea uzuală familiară a prenumelui masculin olandez *Johan* (= *Ioan*).

[2] Acest prenume admite două forme : *Hubert* și *Hubrecht* (precum *Albert* și *Albrecht*, *Robert* și *Robrecht* etc.).

[3] Cuvînt compus din *Maes* și *Eyck*. *Eyck* (ortografia actuală : *Eik*) înseamnă *stejar*. *Maes* (ortografia actuală *Maas*) este numele olandez al rîului *Meusa*. (Grupul *aa* [= *a* lung] se scria pe vremuri *ae*.) Așadar : *Maeseyck* înseamnă *Stejarul de pe Meusa*. În loc de nume de familie, acești doi frați au folosit numele comunei natale, în forma prescurtată (fără *Maes*). Procedeul a fost foarte răspîndit, nu numai în Țările de Jos, dar și în Italia (ex. : *Leonardo da* [= din] *Vinci* etc.) și în alte țări.

unei prietenoase și înimoase inspirații a Naturii, ne-a hărăzit cea mai mare cinste în arta picturii : căci ceea ce nici iscusiților greci, nici romanilor, nici altor popoare, nu le-a fost dat niciodată să găsească (oricît au căutat), a adus la iveală faimosul olandez din Campina[4], pe nume Johannes[5] van Eyck. Acesta s-a născut la Maeseyck[6], pe minunatul rîu Maas, care se ia la întrecere, întru această cinste, cu Arno, cu Padul și cu năvalnicul Tibru, pentru că pe malul lui a luat naștere o asemenea lumină, atît de curată și de sclipitoare, încît Italia iubitoare de artă, fiind uluită, a fost nevoită să-și îndrepte privirea spre ea și apoi să-și trimită *Pictura*[7] într-acolo, ca să mai sugă lapte în Flandra. Iohannes van Eyck s-a arătat încă din tinerețe foarte deștept și înzestrat cu o minte nobilă și foarte vioaie ; și, dovedind o înclinare naturală înspre meșteșugul desenului, a devenit unul din învățăceii lui Hubertus[8], fratele său, care era cu cîțiva ani buni mai vîrstnic decît el. Acest Hubertus a fost un pictor foarte iscusit ; dar la cine a învățat meseria nu se știe. Să nu uităm că într-o epocă atît de timpurie, acolo, în colțul acela necioplit și singuratic al țării, trebuie să fi fost prea puțini pictori, iar exemple de picturi bune nici atît, căci se pare că Hubertus s-a născut cam prin anul 1366, iar Iohannes cu vreo cîțiva ani mai tîrziu. Oricum, fie că tatăl lor a fost și el însuși pictor, fie că nu, casa lor a fost, zice-se, cu totul năpădită și inundată de duhul picturii, avînd în vedere că și sora lor Margriete[9] van Eyck era cunoscută ca practicînd cu multă iscusință pictura și că, asemenea unei mintoase Minerva[10] (ferindu-se de Hymen[11] și de Lucina[12]), a rămas în feciorie pînă la sfîrșitul vieții.

Este lucru cunoscut că în Olanda noastră meșteșugul picturii trebuie să fi venit din Italia, și anume lucrînd cu culori frecate cu clei[13] și cu albuș de ou[14] ; căci acest fel de a lucra a fost început mai întîi în Italia, la Florența, în anul 1250, după cum am arătat

---

[4] *Campina* (ol. : *de Kempen ;* fr. : *la Campine*) : zonă nisipoasă de cca. 4000 km² în nordul Belgiei și sudul Olandei.

[5] Latinizarea numelor proprii, — explicabilă în Evul Mediu, cînd latina era considerată a fi unica limbă cultă, — a continuat în Țările de Jos, ca modă, pînă în secolul al XVIII-lea.

[6] Comuna *Maeseyck* se află în fosta Țară de Jos *Limburg*, devenită, cu prilejul unificării și centralizării Olandei, diviziune administrativă a țării („provincie" administrativă). După secesiune, partea de nord a Limburgului a rămas în Olanda, iar partea lui de sud a devenit teritoriu belgian. Comuna Maeseyck se află azi în Limburgul olandez, nu în cel belgian. Totuși, imediat după secesiune, bizuindu-se pe faptul că frații Van Eyck au trăit și au lucrat în Flandra, belgienii i-au revendicat ca pe „cei mai de seamă artiști plastici flamanzi" și continuă să-i venereze ca atare. — Unii cercetători susțin că frații Van Eyk nu s-au născut la Maeseyck, că atribuirea acestei localități natale se datorește unei erori de transcripție și că ei s-au născut de fapt la Maestricht, care se află tot pe rîul Maas, tot în Limburg și tot în partea olandeză a Limburgului, nu în cea belgiană.

[7] În original este folosit chiar cuvîntul latin *Pictura* (cu inițială majusculă), ca personificare.

[8] Existența istorică a lui Hubert van Eyck se întemeiază pe o tradiție locală orală și pe cîteva consemnări vagi din unele documente vechi, care pomenesc de un pictor pe nume *Luberecht*, sau *Ubrechts*, sau *Hubrecht*. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, existența istorică a lui Hubert van Eyck a început să fie contestată. De atunci, problema se tot discută cu aprindere, invocîndu-se tot felul de argumente tehnice, arhivistice etc., dar fără nici un rezultat cert. În epoca 1924—1950 părea stabilit definitiv că Hubert nu a existat, dar de atunci încoace teza cealaltă a cîștigat din nou teren. Unii partizani ai teoriei existenței istorice reale a lui Hubert van Eyck susțin că el *nu* a fost fratele lui Jan van Eyck.

[9] Cu privire la Margareta van Eyck nu prea există controverse : cercetătorii sînt de părere, aproape în unanimitate, că Margareta este un personaj întru totul imaginar.

[10] *Minerva :* zeița fecioară.

[11] *Hymen :* zeul căsătoriilor.

[12] *Lucina :* zeița nașterilor.

[13] Guașă.

[14] Tempera.

cînd am istorisit viața lui Cimabue [15]. Acești frați, anume Jan și Hubert van Eyck, au făcut multe lucrări cu culori frecate cu clei și cu albuș de ou, căci nu se cunoștea alt fel de a picta, în afară de faptul că în Italia se picta și pe tencuială proaspătă [16]. Și întrucît orașul Brugge [17], din Flandra, era pe vremuri plin de mari bogății, datorită intensului negoț pe care îl făceau acolo diferite țări, mai mult decît în orice alt oraș din toată Olanda, și întrucît artei îi place să stea pe lîngă bogăție, pentru ca să fie întreținută acolo cu plată îmbelșugată, Iohannes a venit să locuiască în susnumitul oraș Brugge, care era plin de tot felul de negustători. Aici a făcut multe lucrări, pe lemn, cu clei și cu albuș de ou, iar pentru marea sa iscusință, a ajuns foarte renumit în diferite țări, unde au fost duse lucrările lui. Era totodată (după cum susțin unii) și un om înțelept și învățat, foarte priceput și ingenios în diferite lucruri privitoare la arte, cercetînd tot felul de vopsele și îndeletnicindu-se în acest scop cu alchimia și cu distilația. A mers atît de departe, încît a izbutit să-și amestece culorile de albuș de ou sau de clei, cu un anume verniu făcut cu niște uleiuri, care a plăcut foarte mult poporului, căci dădea lucrării un luciu frumos și sclipitor. Secretul acesta îl căutaseră mulți în Italia, dar în zadar, căci metoda nimerită n-au găsit-o.

S-a întîmplat odată ca Iohannes să picteze un panou căruia îi jertfise multă vreme, sîrguință și muncă, așa cum își făcea întotdeauna lucrările, cu mare grijă și migală. După ce a fost gata panoul, l-a acoperit cu verniu, potrivit noii sale invenții și așa cum se obișnuise să facă, și l-a pus la uscat la soare, dar

[15] În *Viețile pictorilor italieni.*

[16] În italienește : *pintura a fresco* sau *affresco,* — de unde denumirea internațională *frescă.*

[17] *Brugge :* oraș în Flandra, fosta capitală a comitatului. (În limba franceză : *Bruges.*) Azi este capitala provinciei administrative belgiene Flandra, Occidentală.

fie că scîndurile nu erau bine îmbinate și încleiate, fie că soarele fusese prea dogoritor, vorba e că panoul a crăpat la rosturi, care s-au căscat. Iohannes a fost foarte amărît că din pricina soarelui i s-a prăpădit și i s-a zădărnicit munca, și și-a pus în gînd să facă în așa fel încît soarele să nu-i mai pricinuiască asemenea pagube ; devenind dușmanul culorilor cu albuș de ou și al verniurilor, a pornit în cele din urmă să cerceteze și să chibzuiască, pentru a face un verniu care să se poată usca în casă și la umbră. Întrucît cercetase îndeaproape multe uleiuri și alte substanțe din natură, a găsit că uleiul de sămînță de in și cel de nucă sînt cele care usucă cel mai bine ; fierbîndu-le apoi pe acestea cu vreo cîteva alte substanțe pe care le adăugase, a făcut cel mai bun verniu din lume. Și, ca toate mințile agere, cum era a lui, căutînd mai departe și tot mai departe, năzuind spre desăvîrșire, a găsit, după îndelungi cercetări, că vopseaua amestecată cu astfel de uleiuri se leagă foarte bine, și se usucă tare de tot, iar apoi, după ce s-a uscat, nu lasă să pătrundă apă, și că uleiul face și culoarea să se învioreze mult și să aibă de la sine luciu, fără să mai fie acoperită cu verniu [18]. Dar ceea ce l-a minunat și i-a plăcut și mai mult a fost să constate că vopseaua frecată în felul acesta cu ulei se prepară și se prelucrează mai bine decît cu albuș de ou sau cu clei și nu are nevoie să fie întinsă pe suprafețe întregi [19].

Iohannes s-a bucurat grozav de descoperire, și pe drept cuvînt : pentru că aici se născuse un nou soi de lucrări, cu o nouă față, spre marea mirare a multora, chiar și în țări depărtate, căci Faima, trîmbițînd, și-a luat repede zborul, încît din ținutul Ciclopilor și de pe

[18] Povestirea este luată din Vasari.

[19] În epoca respectivă, pictura folosea culorile vechi (frecate cu clei sau cu albuș de ou), așa încît era, ca tehnică, mult mai apropiată de desen decît în zilele noastre. Dealtfel, și cuvintele *desen* și *pictură* erau pe atunci aproape sinonime.

la veşnic arzîndul Etna au venit oameni ca să vadă o asemenea descoperire nemaipomenită, cum se va arăta în cele ce urmează. Arta noastră mai avea nevoie de această nobilă invenţie ca să se apropie şi mai mult de chipul Naturii, sau să-i semene şi mai bine. Dacă vechii greci, Apelles, Zeuxis şi alţii ar fi înviat şi, trăind aici, ar fi văzut această metodă nouă, cu siguranţă că nu s-ar fi mirat mai puţin decît dacă viteazul Ahile şi alţi luptători eroi din vremea veche ar veni acum şi ar auzi la război duduitul ucigător, pe care alchimistul Bartholdus Schwartz [20], călugăr din Danemarca, l-a descoperit în anul 1354. Sau poate nu mai puţin decît vechii scriitori, dacă ar vedea foarte folositorul meşteşug al tiparului, a cărui cea dintîi descoperire se atribuie, pe temeiul unui număr destul de mare de dovezi, oraşului Haarlem [21]. Epoca în care Iohannes a descoperit culoarea de ulei a fost, după toate datele ce am putut găsi şi verifica, anul 1410, cu toate că Vasari (sau tipograful lui), din greşeală, socoteşte că această născocire ar fi cu o sută de ani mai tînără [22]. Am felurite motive să cred şi chiar ştiu că Iohannes nu a trăit atîta, adică mulţi ani după epoca presupusă de Vasari, cu toate că Iohannes nu a murit de tînăr, aşa cum sînt de părere unii autori. Deci, ca să scurtez, aceşti doi fraţi au ţinut ascunsă noua descoperire [23] şi au pictat multe tablouri frumoase, împreună sau separat, dar

[20] *Berthold Schwartz* (Freiburg-in-Breisgau 1318 — Veneţia 1384) a fost socotit multă vreme inventatorul prafului de puşcă. Invenţia a mai fost atribuită şi altora, printre care şi lui Bacon. În realitate, praful de puşcă a fost adus în Europa din China şi a fost folosit pentru prima dată, ca agent balistic, la Crécy, în anul 1346.

[21] Olandezii susţin că tiparul cu litere mobile a fost inventat de către haarlemezul *Laurentius Coster* (1370—1440).

[22] Este vorba, într-adevăr, de o greşeală de tipar strecurată în cartea lui Vasari.

[23] Noua descoperire, adică pictura în culori de ulei, a pricinuit şi ea multă bătaie de cap specialiş-

Iohannes, cu toate că era mai tînăr, şi-a întrecut fratele în meşteşug.

Lucrarea cea mai însemnată şi mai izbutită pe care au făcut-o a fost la Gent : ratablul din biserica Sfîntul Ioan [24], retablu comandat de către al 31-lea conte al Flandrei, Filip de Charolais, fiul ducelui Jean de Dijon, al cărui portret călare apare acolo pe panouri. Unii sînt de părere că prima dată acest retablu a fost început de către Hubertus singur şi că după aceea Iohannes l-a terminat, dar eu susţin că l-au început împreună şi că Hubertus a murit între timp în anul 1426. Căci el a fost înmormîntat la Gent, în aceeaşi biserică, iar epitaful lui (sau inscripţia de pe mormîntul lui) urmează mai jos. Panoul central al lucrării înfăţişează o scenă din *Apocalipsa* lui Ioan : *Mielul adorat de către patriarhi*, o compoziţie foarte vastă şi executată cu o deosebită îngrijire, ca dealtfel şi toată lucrarea. Deasupra panoului este o icoană a sfintei Maria, pe care o încununează Tatăl şi Fiul, Cristos avînd în mînă pictată o cruce, ca un cristal străveziu, înfrumuseţat cu butoni de aur şi alte podoabe făcute din nestemate ; iar aşa cum este redat, unii pictori au socotit că acest schiptru în formă de cruce a costat numai el o lună de zile pentru a fi pictat. În jurul icoanei sfintei Maria sînt îngeraşi care cîntă, pictaţi atît de bine şi de meşteşugit, încît după înfăţişarea şi mişcarea lor se poate vedea lesne care din ei e sopran, care contralt, care tenor şi care bas.

tilor. În cele din urmă, aceştia au stabilit că nu Van Eyck a descoperit pictura în ulei. Călugărul Theophilus (secolul al XII-lea), în lucrarea sa *Diversarium artium Schedula*, vorbeşte despre pictura în culori frecate cu ulei. Cert este că Van Eyck este autorul unei inovaţii importante în domeniul picturii în ulei, deoarece toţi autorii contemporani cu el fac caz de descoperirea lui, dar pînă azi nu s-a putut stabili în ce constă acea inovaţie.

[24] Începînd din anul 1540, biserica se numeşte *Sfîntul Bavon*. Retablul citat este cunoscut astăzi sub numele de *Mielul Mistic*.

Deasupra, pe panoul din dreapta, sînt pictați *Adam și Eva*. Aici, pe fața lui Adam se citește o anumită spaimă : pare înfricoșat din pricina încălcării poruncii, căci noua lui mireasă îi oferă nu mărul (așa cum înfățișează de obicei pictorii), ci o smochină proaspătă. După unii, asta dovedește că Iohannes era om învățat, căci sfîntul Augustinus și unii eruditi socotesc că se poate foarte bine ca Eva să-i fi dat bărbatului ei o smochină, întrucît Moise nu precizează care a fost fructul oprit, iar ei, numaidecît după ce au păcătuit, nu și-au acoperit goliciunea cu frunze de măr, ci cu frunze de smochin. Pe celălalt panou se află (așa cred) sfînta Cecilia [25]. Apoi, panoul central mai are două canaturi, sau panouri duble, unde de-o parte și de cealaltă a panoului din mijloc (așa cred) sînt imagini care se leagă de povestea din centru. Pe celelalte panouri vin călări contele Flandrei, așa cum s-a spus, precum și cei doi pictori, Hubertus și Iohannes. Hubertus e la dreapta fratelui său, ca cel mai în vîrstă, și pare să fie destul de bătrîn pe lîngă fratele său ; poartă pe cap o tichie ciudată, avînd în față un rever de blană scumpă ; Iohannes poartă o tichie foarte nostimă, aproape ca un turban, cu o parte care îi atîrnă spre spate, iar peste caftanul negru poartă un șirag de mătănii roșii cu un medalion [26]. Dar ca să descriu pe scurt această lucrare, am să spun că, pentru vremea ei, este eminentă și minunată în ceea ce privește meșteșugul desenului, atitudinile, spiritualitatea invenției, puritatea și precizia execuției ; drapajele sînt destul de asemănătoare, ca manieră, cu cutele pictate de Albertus Durerus, iar culorile, — albastrul, roșul și purpuriul, — sînt inalterabile, și atît

[25] Nu este sfînta Cecilia, ci un înger muzicant.

[26] Descrierea nu corespunde întru totul cu retablul. Van Mander se ia mai mult după oda lui Lucas de Heere decît după lucrarea propriu-zisă. Semnificația lucrării a stîrnit și ea multe discuții.

de frumoase, încît par încă proaspete, întrecînd orice alte picturi. Acest artist iscusit a fost înzestrat cu o mare putere de observație și l-ar fi putut convinge pe faimosul scriitor Pliniu de neadevăr, cu această lucrare a sa, deoarece acela scrie că pictorii, zugrăvind o sută sau mai multe chipuri, fac întotdeauna sau de obicei cîteva care seamănă între ele, neputînd ajunge din urmă Natura, unde din o mie cu greu poți găsi două care să fie la fel ; dar în lucrarea aceasta se întîlnesc vreo 330 de chipuri, întru totul diferite unul de altul. Pe aceste chipuri se citesc felurite simțăminte, ca de pildă reculegere dumnezeiască, și dragoste, sau evlavie ; tot așa și pe chipul sfintei Maria, a cărei gură pare să slobozească și să rostească vreo cîteva cuvinte, pe care le citește dintr-o carte. În peisaj sînt mulți copaci exotici ciudați ; buruienile care se pot desluși, și iarba de pe jos, sînt nemaipomenit de frumoase și de precise ; aproape că se pot număra pînă și firele de păr ale personajelor, ca și din cozile și din coamele cailor, atît de subțiri și de firești sînt pictate, încît toți artiștii, ba chiar toată lumea, a rămas uimită și uluită la vederea lor. Mulți suverani mari, împărați și regi, au privit și ei lucrarea cu multă plăcere. Regele Filip, al 36-lea conte al Flandrei, ca să nu lipsească orașul Gent de această bijuterie, dar rîvnind-o foarte, l-a pus pe Michiel Coxcy, pictor din Mechelen [27], s-o copieze, iar acesta a imitat-o cît se poate de bine. Și deoarece în Țările noastre de Jos nu se găsea un albastru atît de frumos, Tițian i l-a trimis, la cererea regelui, pe cel din Veneția ; acesta era un azur, socotit a fi natural, care se găsea în unii munți din Ungaria, și care pe vremuri se putea căpăta mai lesne, înainte ca turcii să fi cucerit acea țară ; puținul azur, folosit numai la mantia sfintei Maria, a costat 32 de

[27] *Mechelen*, oraș în fosta Țară de Jos *Brabant*, azi în provincia administrativă belgiană *Antwerpen*. (Numele lui francez : *Malines*.)

ducați. Coxcy a modificat cîteva lucruri după felul lui de a picta, ca de pildă, printre altele, pe sfînta Cecilia, care stă cam prea cu spatele. Copia retablului a fost trimisă în Spania. Panoul principal avea un singur picior, pe care se ținea, și era pictat cu culori frecate cu clei sau cu albuș de ou, și pe el era pictat un iad, în care osîndiții la iad îngenunchează, adică cei de sub pămînt își încovoaie genunchii în fața numelui lui Isus, adică a Mielului, dar cînd piciorul a fost curățat și spălat, de către niște pictori nepricepuți, s-a șters și s-a prăpădit. Acești doi frați, așa cum sînt pictați, călărind în tovărășia contelui Filip, care era și duce al Burgundiei, erau la el în foarte mare cinste, mai ales Ioannes, despre care se crede că, datorită înaltului nivel al artei sale și minții sale neobișnuit de agere, ajunsese sfetnicul lui secret, și că același conte ținea mult la tovărășia lui, după cum și marele Alexandru ținea mult la preaiscusitul Apelles. Acest retablu, descris mai sus, această lucrare eminentă, nu era deschis pentru a fi văzut decît pentru cîțiva nobili sus-puși, sau pentru cei ce dădeau paznicului daruri însemnate, uneori și cu prilejul cîtorva sărbători mari, dar atunci se făcea o îmbulzeală atît de mare, încît cu greu puteai ajunge să-l vezi, deoarece capela în care fusese expus era toată ziua plină cu tot felul de oameni. Aici vedeai cum forfotesc în jur pictori, tineri și bătrîni, și toți iubitorii de artă, așa cum vezi că roiesc și dau tîrcoale albinele și muștele, vara, după dulceață, în jurul coșurilor cu smochine sau cu struguri. În aceeași capelă, numită *Adam și Eva*, din biserica Sfîntul Ioan, pe peretele opus retablului era atîrnată de obicei o poezie de preamărire, sau odă, întocmită de Lucas de Heere, pictor din Gent, pe care am ținut s-o dau aici, dar un pic modificată și trecută pe alexandrine.

Citiți aceste stihuri; citind, aflați că ele-s
Prinos lucrării puse-n biserica din Gent

De Jan van Eyck, maestrul, ce-i un flamand
Apelles;
Citiți, citiți cu grijă, apoi priviți atent.

ODĂ

Voi, iubitori de artă, veniți din lumea-ntreagă
Ca să priviți minunea ce-i demnă de Dedal:
Un dar primit din Ceruri de Flandra noastră
dragă;
Tezaurul lui Cresus pe lîngă el e pal.

Veniți, priviți retablul grozav, fenomenal.
Priviți-l, căci nu-i altul ca el pe tot pămîntul.
E un ocean, ce artă revarsă val cu val;
În el orice detaliu înalță simțămîntul.

Pe sînt-Ioan priviți-l, și pe Înalt-Prea-Sfîntul,
Și pe Fecioara sfîntă, cu chipul ei duios;
Pe buzele-i superbe ați și citit cuvîntul;
Și cum e-mpodobită! Și nimbu-i, ce frumos!

Adam, cît de firesc e, și cît de sperios!
Cine-a văzut vreodată pe un trup așa lumină?
Și pare că respinge al Evei mic prinos,
Pe care ea-l oferă: plăcuta ei smochină.

A îngerilor ceată măreață și divină,
În cor își intonează cîntările cerești,
Și fiecare voce curată și senină,
Din gură, ochi și față, ușor o deslușești.

Degeaba un detaliu ai vrea să prețuiești
Mai mult ca altul: toate sînt rare bibelouri.
Trăiește totul parcă, în scene vii, firești.
Ah, sînt oglinzi, oglinzi sînt; nu, nu-s defel
tablouri.

Ce demni sînt patriarhii, și-n suflet ce ecouri
Trezește-acel cortegiu, solemn, de gravi pre-
lați!
Priviți apoi drapajul, pe multele panouri:
Perfect, deși provine din ani îndepărtați.

Priviți-le pe fete și-apoi vă minunați
De fața lor, exemplu de bună conduită.
Priviți cum trec călare, semeți și înzăuați,
Regi, prinți și conți, și-alături seniorii din suită.

E-acolo și zugravul, în ceata strălucită:
Cel tînăr, cel ce puse și ultimul penel;
Mătănii roșii poartă pe haina lui cernită.
Hubert e mai în față, că-i mai bătrîn ca el.

Retablu-l concepuse Hubert, dar, vai ăst țel,
Nimicitoarea moarte l-a-mpiedicat prea iute.
E-nmormîntat acolo, — și sora lui la fel,
Care-a pictat de-asemeni tablouri cunoscute.

Și mai priviți mulțimea de fețe, toate mute,
Dar toate diferite la chip și trăsături.
Deși-s atît de multe, mai mult decît trei sute,
Nu-s asemănătoare nici două, la figuri.

Apoi și coloritul: privindu-l, poți să juri
Că-i proaspăt, căci vopseaua n-a cunoscut paloarea.
Rar, rar de tot, se-ntîmplă să vezi că, pe picturi,
Aproape două veacuri a rezistat culoarea.

Pe drept celebritatea i-a conferit onoarea
De-a-l socoti un pictor de geniu și grozav.
Gîndirea, judecata, reținerea, răbdarea:
Prin aste daruri fuse un mare-artist zugrav.

Fu plin de limpezime temperamentu-i grav,
Iar agerimea minții l-a ajutat a pune
În arta lui măsură și-un spirit fin, suav;
Subiectele-i sînt pline de tîlc și-nțelepciune.

Cu-atît mai mult nici faima în veci nu-i va apune,
Cu cît, lucrînd acolo și-atunci, el nu avea,
Spre-a-i fi învățătură, picturi, exemple bune,
Decît pe ale sale, nimica altceva.

A scris un om al cărții, italian[28]*, cîndva,*
Că Jan van Eyck pictura-n ulei o inventase,
Citîndu-i trei tablouri, — ce astăzi s-ar afla
La Napoli, Urbino, Florența — mult frumoase.

Și nu-i un fapt din cele de tot miraculoase,
Să faci o artă nouă în mod desăvîrșit?
Pe-acești doi meșteri, cine pictura-i învățase,
Nu știe nimeni: acte nu-s, nu ne-au parvenit.

Pe drept, seniorul Filip pe Jan l-a îndrăgit
Și a știut o viață întreagă să-l stimeze,
Cinstindu-l ca pe-un meșter grozav de iscusit,
Ca pe-o podoabă rară a țării olandeze.

Tablourile-i duse-s în multe dioceze,
Încît, afar' de-acesta, în Flandra n-a lăsat
Decît la Brugge unul, menit să minuneze,
Iar celălalt la Ieper[29]*, rămas neterminat.*

Din lume, prea devreme plecă acest bărbat,
Ce din tîrgșorul Maeseyck s-a înălțat spre soare.
La Brugge odihnește; acolo-a decedat;
Dar numele-i și faima-i rămîn nemuritoare.

Lui Filip, conte-rege, retablul foarte tare
Plăcîndu-i (el, de artă, cum știm, e iubitor),
A pus să i se facă o copie, pe care
Vreo patru mii de galbeni a dat (cam multișor!).

Michiel Coxcy, faimosul, doi ani pictă de zor
Spre-a copia retablul, aici chiar, în capelă.
Făcu o treabă bună, ca vrednic lucrător,
Muncind cu iscusință, și jos, și sus pe schelă.

---

[28] *Bartolomeo Fazio*, zis *Facius*, care, în lucrarea sa *De viris illustribus*, scrisă în 1455 și publicată la Florența în 1745, îl numește pe Jan van Eyck *Iohannes Gallicus pictorum princeps.*

[29] *Ieper* (pron.: *iper*, cu *i* lung): oraș în Flandra. (Numele francez: *Ypres.*) Lîngă Ieper s-a folosit, în timpul primului război mondial, primul gaz de luptă, care a primit numele de *iperită*.

În Spania se află, azi, copia fidelă,
Și-anume în orașul numit Vendedoly [30],
Iar regele-o admiră, la el în citadelă,
Spre lauda și faima lui Jan și-a lui Coxcy.

LUCAS DE HEERE

Paguba te învețe [31].

După ce a isprăvit retablul din Gent, Iohannes s-a mutat din nou în locuința sa din Brugge, oraș în care a rămas de asemenea, întru minunată aducere aminte, un retablu, făcut de mîna lui de artist învățat. A mai făcut multe alte lucrări, care au fost duse departe de către negutători și privite pretutindeni cu mare mirare de către artiști, aceștia fiind grozav de înfierbîntați de un soi de nobilă invidie, sau de dorința de a imita, dar neștiind cum se pune în practică acest nou fel de a picta, și cu toate că vreo cîțiva suverani primiseră asemenea obiecte miraculoase, meșteșugul, totuși, n-a trecut hotarele Flandrei. Ducele de Urbino, Frederic al II-lea, avea, de la Iohannes, o *Baie de aburi*, făcută cu multă îngrijire și migală. Lorenzo de' Medici avea la Florența, de mîna lui Iohannes, un tablou *Sfîntul Ieronim* și multe alte lucruri vrednice de laudă. De asemenea, prin mijlocirea unor negutători florentini a fost trimis la Neapole, din Flandra, regelui Alfons I, un tablou deosebit de frumos făcut de Iohannes ; în el erau numeroase chipuri, minunat de bine pictate, încît pe rege l-a bucurat foarte. Ca să vadă această minunată lucrare nouă, au venit o mare mulțime de pictori, ca pretutindeni. Și cu toate că italienii s-au uitat de aproape, făcînd fel de fel de observații, iar apoi, mirosind tabloul, au simțit un puternic miros pe care îl degaja uleiul amestecat în vopsele, taina le-a rămas totuși nedezlegată. Pînă cînd un anume Antonello,

[30] Probabil : *Valladolid.*

[31] În original : *Schaede leer u.* Această deviză a lui Lucas de Heere este o anagramă a numelui său.

de fel din Messina, oraș în Sicilia, impresionat și totodată dornic să învețe această știință a culorii de ulei, a venit la Brugge, în Flandra, unde, după ce a învățat meșteșugul, l-a dus în Italia, după cum am arătat cînd am povestit viața lui [32]. La Ieper, în biserica și stăreția Sfîntul Martin era un retablu al lui Iohannes, înfățișînd o icoană a Maicii Domnului, iar alături un abate *priant ;* panourile erau neterminate și aveau fiecare cîte două despărțituri, cu felurite scene privitoare la sfînta Maria, ca de pildă *Rugul arzînd, Lîna lui Ghedeon* și altele de acest fel, iar lucrarea părea să fie mai mult dumnezeiască decît omenească.

Iohannes a făcut și multe portrete după natură, toate cu mare sîrguință și răbdare, pictînd adesea în spatele lor peisaje foarte plăcute și frumoase. Schițele lui erau mult mai curate și mai precise decît ar fi putut fi cele ale lucrărilor terminate de alți meșteri, după cum îmi aduc aminte că am văzut unul dintre acele mici portrete, al unei femei, făcut de el, cu un mic peisaj în spate, și care nu era decît schițat, și totuși nemaipomenit de frumos și de precis ; se afla acasă la meșterul meu Lucas de Heere, la Gent. Iohannes a mai făcut într-un mic tablou două portrete în ulei înfățișînd un bărbat și o femeie care își dau mîna dreaptă, ca și cum s-ar lega prin căsătorie și ar fi cununați de *Fides* [33], care îi unește. Acest mic tablou a fost găsit mai tîrziu la Brugge, în stăpînirea unui bărbier (așa cred), care îl moștenise. Tabloul a fost văzut de Doamna Maria, mătușa lui Filip, regele Spaniei, și văduva regelui Ludovic al Ungariei, care s-a prăpădit pe cîmpul de bătaie luptînd împotriva turcilor. Acestei nobile suverane, iubitoare de artă, i-a plăcut atît de mult pictura, încît i-a

[32] În *Viețile pictorilor italieni.* Van Mander a luat acest episod din Vasari.

[33] *Fides* (lat.) : Credința. — Tabloul, care se află la Galeria Națională din Londra, este cunoscut sub numele de *Giovanni Arnolfini și soția sa.*

dat bărbierului pomenit mai sus o slujbă care îi aducea un cîştig de o sută de galbeni pe ani. Am văzut şi diferite desene făcute de mîna lui Iohannes, tratate foarte curat şi corect.

Iohannes a murit la Brugge la adînci bătrîneţi şi a fost înmormîntat în acelaşi oraş, în biserica Sfîntul Donat, iar epitaful lui, scris acolo pe o coloană în *carmina* latineşti, sună astfel :

Hic jacet eximia clarus virtute Ioannes,
In quo pictura gratia mira fuit,
Spirante formas, & humum florentibus herbis
Pinxit, & ad vivum quodlibet egit opus.
Quippe illi Phidias & cedere debet Apelles :
Arte illi inferior ac Policretus erat.
Crudeles igitur, Crudeles dicite Parcas,
Que talem nobis eripuere virum.
Actum fit lachrymis incommutabile fatum,
Vivat ut in coelis jam deprecare Deum [34].

Mormîntul fratelui mai vîrstnic, aşa cum am mai spus, se află la Gent, în biserica Sfîntul Ioan, într-un zid, iar pe o piatră funerară este arătată o Moarte de piatră albă ; Moartea ţine în faţa ei o placă de aramă, iar pe placă se poate citi acest epitaf, care este o veche poezie flamandă :

Cel ce mă calci, priveşte-te în mine :
Ca tine-am fost, acuma sînt sub tine,
Mort şi-ngropat ; nimic n-a ajutat :
Nici doftor, nici descîntec şi nici sfat.
Hubert van Eyck, aşa-mi zicea pe nume ;
Azi putrezesc, cîndva aveam renume.
Eram, ca pictor, foarte preţuit ;

[34] Aici zace, strălucind de cea mai mare valoare, Ioan, cel cu înaltă înzestrare pentru pictură. A pictat oameni vii şi pămîntul presărat cu flori, totul după natură. Fidias şi Apelles trebuie să-i cedeze întîietatea, iar Policlet îi era mai prejos. Crude, aşadar, crude să le numim pe Parce, care ne-au răpit un asemenea om. Să vărsăm lacrimi în urma acestei nenorociri iremediabile şi să ne rugăm lui Dumnezeu să-l facă să trăiască de-acum înainte în ceruri.

Am fost ceva, nimic am devenit.
În anul ce pe vremuri se chemase
O mie patru sute două'ş'şase,
La optspre'ce septembrie, mai ieri,
Eu sufletul mi-am dat în mari dureri.
Iar dacă ţie arta-ţi este dragă,
Azi pentru mine, rogu-te, te roagă ;
Fugi de păcate toată viaţa ta,
Căci pîn' la urmă tot mă vei urma.

Pe vremuri au fost publicate la Antwerpen cîteva gravuri în aramă, cu portrete ale pictorilor olandezi celebri, şi în primul rînd ale acestor doi fraţi eminenţi, ca fiind cei mai vechi reprezentanţi ai nobilului meşteşug al picturii în Ţările de Jos. Lîngă portrete, sau dedesubt, sînt nişte *Carmina* foarte iscusite, adică poezii, în limba latină, întocmite de mult-învăţatul poet Dominicus Lampsonius, din Brugge, secretar al episcopului din Liège, şi nu numai un foarte mare iubitor al artei noastre, dar şi un foarte bun cunoscător al ei şi foarte priceput într-însa [35]. Care poezii, întru lauda acestor bărbaţi iscusiţi, am ţinut să le adaug de asemenea aici, traduse în limba noastră.

Lui Hubertus van Eyck, pictor

Hubert, tu, cu-al tău frate, primişi cîntări de slavă
Din partea Muzei, pentru pictura ta grozavă.
De nu-ţi ajung, mai pune că fratele tău mic
Te-a întrecut, cu toate că-ţi fuse ucenic.
Aceasta se şi vede la Gent, într-o lucrare,
Pe care riga Filip a vrut-o, şi pe care
A pus s-o copieze Coxcy, căci vrea s-o ia
În Spania, acasă la el, în ţara sa.

[35] Domenicus Lampsonius, *Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies* etc. *Vna cum Doctiss. Dom. Lampsonij huius artis peritissimi Elogiis.* Antwerpiae. Apud Viduam Hieronymi Cock. MDLXXII.

Joannes van Eyck, ca vorbind el însuşi, spune :

Culoarea cu uleiul s-amestec, ca expert,
Fui cel dintîi în lume, cu frate-meu Hubert.
Rămaseră bruggezii cu gurile căscate,
Căci nici Apelles n-ar fi găsit formula, poate.
Descoperirea cată, acum, ne-ntîrziat,
Să fie răspîndită în lume-n lung şi-n lat.

VIAŢA LUI ROGIER DIN BRUGGE, PICTOR [1]

Înainte ca mult faimosul oraş Brugge să coboare şi să decadă, din pricină că în anul 1485 negoţul de acolo s-a mutat la Sluis [2] şi la Antwerpen [3], — ştiut fiind că norocul şi întîmplările acestei lumi sînt nestatornice, — au mai fost în acest oraş înfloritor, în timpul vieţii lui Iohannes şi după moartea lui, cîteva talente deosebite şi alese. Printre alţii, un anume Rogier, care intrase ucenic la sus-numitul Iohannes. Totuşi, se pare că acestea s-au petrecut pe vremea cînd Iohannes era foarte bătrîn, căci iscusinţa şi descoperirea sa, cea cu culorile de ulei, Iohannes le-a ţinut secrete pînă la bătrîneţe, nelăsînd pe nimeni să se apropie de locul unde lucra, dar pînă la urmă a împărtăşit acest meşteşug al său ucenicului său Rogier.

Multe lucrări ale acestui Rogier au putut fi văzute în bisericile şi în casele din Brugge. Rogier era îndemînatic la desen, şi picta cu graţie, atît în culori frecate cu clei sau cu

[1] Van Mander, fără să-şi dea seama că greşeşte, a preluat din Vasari două versiuni succesive, referitoare la *acelaşi* pictor, una apărută în ediţia din 1550, iar cealaltă (cu date în plus) în ediţia din 1568. Pictorul respectiv este cunoscut îndeobşte sub numele de *Rogier van der Weyde[n]*. (V. p. 88.)

[2] *Sluis :* oraş şi port în Olanda, în provincia Zeelanda.

[3] *Antwerpen :* oraş şi port în Belgia, în estuarul fluviului Schelde, în provincia omonimă. (Numele francez : *Anvers*.)

albuş de ou, cît şi în culori de ulei. În vremea aceea era obiceiul să se facă pînze mari, cu personaje mari pe ele, aceste pînze fiind atîrnate în camere, ca nişte tapiserii, şi erau făcute cu culori de clei sau de albuş de ou. În asta era Rogier foarte priceput şi cred că am văzut la Brugge cîteva din aceste pînze, care (ţinînd seama de epocă) erau vrednice de atenţie şi de preţuire, deoarece, ca să faci ceva la scară atît de mare, trebuie să fii bun desenator şi om deştept, altminteri ceea ce la scară mică ar fi putut deveni lesne o operă reuşită, la scară mare poate să dea greş.

Despre moartea lui nu ştiu să spun nimic, întrucît faima îl mai ţine încă în viaţă, datorită artei lui eminente, care i-a menit nemuririi numele.

VIAŢA LUI HUGO VAN DER GOES, PICTOR DIN BRUGGE

E un obicei răspîndit, adică un lucru care se întîmplă des, ca părinţii, — cînd văd că orice pictor, după ce a devenit meşter mare, se bucură de cinstire şi de bunăstare, — să-şi îndrepte şi mai vîrtos copiii înspre arta desenului, aşa cum se zice că şi Iohannes a avut, din acest motiv, foarte mulţi învăţăcei, deşi se pare că nu prea ţinea să-i aibă ; dar a avut pe unul numit Hugo van der Goes, care, fiind foarte înzestrat şi deştept, a ajuns un pictor excepţional de bun. A învăţat de la meşterul lui secretul culorii de ulei ; operele lui datează începînd de prin anul 1480 [1].

[1] În realitate, Hugo van der Goes (1440—1482) nu a fost ucenicul lui Jan van Eyck, iar operele lui datează nu începînd de prin anul 1480 (deoarece artistul a murit în anul 1482), ci din perioada 1468—1480. Van der Goes este şi autorul retablului „Portinari" *(Adoraţia păstorilor)*, pictat prin 1470—1475 şi aflat la Florenţa (Uffizi).

În biserica Sfîntul Iacov din Gent era, de mîna lui, un mic retablu foarte frumuşel şi meşteşugit, atîrnat de un stîlp, şi anume un epitaf al unui anume Wouter Gaultier. Interiorul era o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul, stînd jos şi văzută din faţă; avea cel mult un picior şi jumătate înălţime; am văzut-o de multe ori şi i-am admirat execuţia minuţioasă, pînă şi a buruienilor şi pietricelelor de pe jos; mai ales te minunai văzînd graţia pudică din chipul sfintei Maria, căci pictorii de pe vremuri ştiau să confere cu multă graţie personajelor sfinte o evlavie plină de demnitate. În aceeaşi biserică mai era şi un vitraliu, înfăţişînd *Coborîrea de pe Cruce*, o piesă foarte meşteşugită, dar mă îndoiesc că desenul îi aparţine lui Rogier, sau meşterului său Iohannes. Şi mai era la Gent, de mîna lui Hugo, în mînăstirea Fraţii Maicii Domnului, un retablu pe care era pictată legenda sau povestea sfintei Ecaterina, o lucrare meşteşugită şi frumoasă, cu toate că o făcuse în tinereţe.

Şi mai este o lucrare deosebit de bună a lui Hugo, pe drept cuvînt foarte preţuită încă de toţi artiştii şi cunoscătorii în ale artei. Se află la Gent, într-o casă înconjurată de apă, lîngă podul Muyde, şi anume în casa lui Jacob Weytens, şi a fost făcută deasupra unui cămin, pe perete, în culori de ulei; înfăţişează o scenă din *Biblie*: clipa în care *Abigail îi iese în întîmpinare lui David*. Aici este vrednică de admiraţie mai ales atitudinea foarte pudică a acestor femei, chipurile lor cuminţi şi blînde, lucru foarte plăcut de privit, încît pictorii vremii noastre ar putea să-şi trimită femeile folosite ca modele, ca să înveţe; apoi, David stă şi el foarte ţanţoş pe cal; pe scurt, lucrarea este, ca desen, invenţie, compoziţie şi afecte, excelentă. Aici şi-a vîrît nasul şi dragostea (aşa se zice), iar Cupidon a ajutat la mînuirea penelului, în tovărăşia maică-si şi a Graţiilor; căci Hugo, cînd era încă holtei, îi

făcea curte fiicei proprietarului şi, fiind foarte îndrăgostit de ea, a pictat-o şi pe ea după natură în tablou. Iar pentru a cinsti această operă de artă, Lucas de Heere a întocmit o poezie, în care una din tinerele pictate, spune:

S O N E T[2]

Părem ca vii, prin felul în care-am fost pictate
De Van der Goes, artistul cu iscusit penel, —
Căci dintre noi, pe una a îndrăgit-o el,
Iar chipul ei această iubire vrea s-arate.
Aşa precum portretul Frineei, şi el, poate
Că arăta ce dragă i-a fost lui Praxitel,[3] *—*
Cea care pentru Hugo e-acum al vieţii ţel,
Ne-ntrece-n frumuseţe şi graţie pe toate.
Dar oamenii-s cu toţii pictaţi cu măiestrie,
Şi calul, şi măgarul; culorile-s plăcute,
Frumoase, rezistente, frecate cu ulei.
Pe scurt, lucrarea-ntreagă s-o tot priveşti te-mbie.
Avem o lipsă numai: sîntem cu totul mute;
E-o lipsă, cum se ştie, cam rară la femei.

De la acest maestru iscusit ne-a mai rămas, printre alte lucrări frumoase existente la Brugge şi care mi-ar putea fi necunoscute, un retablu, socotit a fi opera lui de căpetenie şi cea mai izbutită din cîte a făcut în viaţa lui; se află în biserica Sfîntul Iacov din Brugge şi este o piesă de altar, înfăţişînd *Răstignirea*, cu tîlharii, cu Maica Domnului şi cu alte personaje, totul fiind atît de viu şi pictat cu atîta migală, încît trebuie să placă foarte mult nu numai poporului de rînd, ci şi tuturor minţilor luminate, care se pricep în arta noastră. Acest retablu, datorită valorii lui artistice, a fost cruţat

---

[2] Ca şi oda la *Mielul Mistic*, acest sonet face parte din culegerea: Lucas de Heere, *Den Hof en Boomgaard der poësien* etc. (*Grădina şi livada poeziilor* etc.), Te Ghend (La Gent)... Anno MDLXV.

[3] Cf. Pausanias, I, 20.

cînd cu devastarea stupidă a bisericii [4]; dar cînd aceeași biserică a fost folosită pentru cultul protestant, retablul acesta a fost luat, pentru a se scrie pe el, cu litere de aur pe fond negru, cele zece porunci, în urma sfatului, pus pe loc în aplicare, al unui pictor. Numele lui, din decență, prefer să-l trec sub tăcere, decît să arăt că un reprezentant al breslei noastre a vrut să strice și să nimicească o atît de valoroasă operă de artă, spre marea ocară și rușine a meșteșugului picturii, care n-a putut face altceva decît să se uite cu lacrimi în ochi. Întrucît însă vopseaua inițială fusese deosebit de tare, iar bronzul și negrul aplicat deasupra cu ulei gras s-a coșcovit, retablul a putut fi curățat și spălat și mai există și astăzi, întreg și nevătămat. Asta-i tot ce-am putut aduna cu privire la acest iscusit maestru Hugo; nu știu nici cînd, nici unde a fost înmormîntat, așa că numele lui, de dragul nobilei sale arte, îl încredințez soției lui Hercule, numită Hebe, adică Nemurirea.

DESPRE CÎȚIVA PICTORI DIN VREMEA VECHE ȘI DIN EPOCA MODERNĂ

Au fost pe vremuri în Germania și în Olanda diferiți artiști eminenți și oameni înzestrați în meseria noastră, despre care istoriografii nu au consemnat cu grijă decît prea puține lucruri, pentru aducere aminte, așa încît din vremea modernă și din cea veche nu a rămas aproape nimic altceva decît niște simple nume, mai ales aici, în Olanda noastră. Dar, întrucît în trecut cei mai mulți gravori au fost și pictori, vedem ici și colo vestigii sau lucruri rămase nouă din

[4] În iulie-august 1566 a avut loc o mișcare iconoclastă: protestanții au distrus icoanele, retablurile și vitraliile din bisericile catolice. Mișcarea a început în Flandra și s-a extins în toate Țările de Jos sudice și nordice.

arta și știința lor în materie de gravură, ca cele ale lui Sibaldus Bheem Suanius [1], Lucas din Cranach [2], în Saxonia, Israel din Maiența [3] și Hupse Marten [4]; aceste gravuri pot sta acum mărturie ce meșteri buni au trăit în vremea aceea, căci cu ajutorul picturilor lor n-aș putea dovedi asta.

Cîțiva dintre olandezii noștri de seamă, ale căror opere și vieți nu-mi sînt cunoscute decît parțial sau fragmentar, și despre care nu știu nici cînd au trăit, sînt aceștia: mai întîi, la Brugge, un maestru, eminent pentru o epocă atît de timpurie, numit Hans Memmelinck [5]. De mîna lui era la Brugge, la căminul Sfîntul Ioan, un relicvar, sau raclă, cu figuri destul de mici, dar făcute cu atîta măiestrie, încît de mai multe ori s-a oferit în schimbul raclei alta de argint fin. Acest meșter înflorise încă înainte de vremea lui Pieter Poerbus din Brugge, care se ducea mereu să privească meșteșugita raclă, de sărbători, cînd era expusă, și nu se mai sătura privind-o și admirînd-o, încît ne dăm seama ce om excepțional a fost acel meșter.

La Gent a fost, la scurt timp după Jan van Eyck, un anume Geeraert van der Meire [6], care avea un fel foarte plăcut de a picta. Dintre lucrările lui, un iubitor de artă, Lieven Taeyaert, a adus în Holanda [7], de la Gent, o

[1] *Hans Sebald Beham* (1500—1550), pictor și gravor din Nürnberg.

[2] *Lucas Cranach cel Bătrîn* (1472—1553), născut la Cronach, în Franconia Superioară.

[3] *Israel von Meckenen* (m. 1503).

[4] *Martin Schongauer* (m. 1491). *Hupse Marten* înseamnă *Galantul Martin.*

[5] *Hans Memlinc* (1435 ?—1494), născut în Germania, a trăit, a lucrat și a murit la Brugge.

[6] Despre *Geeraert van de Meire* nu se știe mai nimic.

[7] *Holanda:* una din cele 17 Țări de Jos, fost comitat, cea mai importantă dintre Țările de Jos nordice. (Numele olandez: *Holland.*) Avînd o poziție geografică fericită (la mare și la gurile marilor fluvii), a ajuns la înflorire economică și, prin urmare,

Lucreția, pictată foarte îngrijit; aceasta a ajuns în cele din urmă în mîinile lui Jacob Ravart, din Amsterdam, un distins iubitor de artă.

A mai fost la Gent un anume Geerardt Horebout[8], care mai tîrziu a ajuns pictor al regelui Angliei Henric al VIII-lea. Dintre operele lui se puteau vedea la Gent, în biserica Sfîntul Ioan, în partea stîngă a corului principal, panourile laterale ale unui retablu, a cărui parte centrală este sculptată. Retablul îl comandase un abate de la Sfîntul Bavon, numit Lieven Hughenos. Pe unul din panouri era pictată foarte meșteșugit *Biciuirea;* aici se putea vedea cruzimea, din acea epocă, a biciuitorilor, resemnarea lui Cristos și seriozitatea unuia care, în partea de jos, leagă vergile. Pe celălalt panou era înfățișată *Coborîrea de pe Cruce;* la piciorul Crucii erau pictați sfînta Maria și sfîntul Ioan, ale căror chipuri exprimau o mare tristețe; iar în fund, cele trei Marii, care vin la mormînt cu niște felinare mici și luminează mormîntul întunecos ca o peșteră, iar luminile dau reflexe pe fețele lor; printr-o crăpătură a peretelui cavoului se vedea ceva de dincolo. Cînd biserica a fost devastată, aceste panouri au fost cruțate și salvate de către un iubitor de artă, născut la Brussel, numit Marten Bierman; mai tîrziu, Bierman le-a dat înapoi bisericii, cu același preț mic, cît îl costaseră pe el. De mîna aceluiași Geerardt mai este la Gent, în piața Tîrgului de Vineri, în aripa pînzarilor, un panou rotund

și culturală. Datorită acestei situații, a jucat un rol preponderent, — pe plan economic, cultural și politic, — în cadrul republicii federale *Țările de Jos Unite*. De aceea, în multe limbi străine, numele statului centralizat de mai tîrziu (ol.: *Nederland*) se trage din numele Holandei (ex.: rom. *Olanda*). Astăzi, teritoriul fostului comitat Holanda formează două diviziuni („provincii") administrative (din cele 11) ale Olandei: *Holanda de Nord* și *Holanda de Sud*.

[8] *Geerardt Horebout* (m. 1540 ?), ilustrator gentez.

dublu, adică pictat pe ambele fețe: pe una din fețe, *Cristos* stă jos pe o piatră și i se pune pe cap coroana de spini, iar un om îl lovește în cap cu o nuia; pe cealaltă față este *Maica Domnului cu Pruncul* și niște îngeri în jur.

Mai era la Gent, dar nu într-o vreme atît de depărtată, un anume Lieven de Witte[9], un pictor bun, iscusit și priceput mai ales în clădiri și perspectivă, pe care le picta des. Pictase un tablou deosebit, înfățișînd *Femeia adulteră*. Mai sînt la Gent, în biserica Sfîntul Ioan, cîteva vitralii frumoase, pe care le desenase el.

Mai demult a fost la Brugge un anume Lansloot Blondeel[10], care în tinerețe fusese zidar; de aceea, după ce s-a făcut pictor, punea întotdeauna pe lucrările lui, ca semn, o mistrie. Era un om uimitor de priceput în arhitectură, în ruine antice și în desene înfățișînd focuri în noapte și altele asemenea; fiica lui s-a căsătorit cu Pieter Poerbus.

A mai fost la Brugge Hans Vereycke[11], zis *„cleen Hansken"*[12], foarte priceput și iscusit în peisaje, pe care le picta foarte frumos și natural, de parcă ar fi fost adevărate; uneori punea în ele și icoane ale Maicii Domnului, dar nu prea mari. Se pricepea destul de bine și la tablouri și portrete după natură; căci am văzut un retablu cu canaturi, lîngă Brugge, la Castelul albastru, locuința unchiului meu Claude van Mander, care era înfățișat pe retablu împreună cu soția și copiii; panoul din spate era o icoană a Maicii Domnului, într-un peisaj.

Mai demult a mai fost acolo și un anume Geerardt din Brugge[13], despre care nu știu

[9] *Lieven de Witte* (1513—1580), ilustrator gentez.

[10] *Lansloot Blondeel* (1496—1561), pictor și decorator; socrul lui Pourbus.

[11] *Hans Vereycke* a fost identificat de unii cercetători cu Jan van Eeckele.

[12] Micul Ionelaș (ol.).

[13] *Geerard David* (1460 ?—1523).

nimic, decît că Pieter Poerbus l-a prețuit foarte mult, ca pe un pictor eminent.

La Haarlem a mai fost demult și Jan van Hemsen [14], cetățean din acel oraș; avea un fel de a picta care se apropia mai mult de cel vechi decît de cel modern; făcea personaje mari și în anumite privințe era foarte priceput și remarcabil. A pictat un tablou care înfățișează mai mulți apostoli stînd în picioare în jurul lui Cristos, cînd acesta se pregătea să plece la Ierusalim; tabloul se află la Middelburg [15], în casa domnului Cornelis Monincx, amator de artă.

Mai era la Haarlem un anume Jan Mandijn [16], foarte priceput în lucruri ireale și caraghioase, de felul celor ale lui Ieronimus Bos; a murit la Antwerpen, unde primea pensie din partea orașului.

A mai fost la Haarlem o minte isteață în compoziție, desen și pictură, pe nume Volckert Claeszoon. În sala pîrgarilor din primăria orașului Haarlem se află cîteva tablouri ale lui, pe pînză, pline de îndrăzneală, mai mult în stil tradițional decît modern; a desenat uimitor de multe modele ieftine pentru pictorii pe sticlă și pentru alții.

A mai fost la Antwerpen un anume Hans de Duytscher [17] sau Singher, din țara Hessa. Pictase în culori de apă, la Antwerpen, pe strada Imperială, în casa lui Carel Cockeel, o cameră întreagă, cu copaci mari, printre care se puteau deslușí tei, stejari și alții. A desenat mult pentru tapisieri, dar nu prea se pricepea să picteze deandoaselea. A intrat în breaslă la Antwerpen în anul 1543.

---

[14] *Jan Sanders van Hemessen* (n. 1500 ?).
[15] *Middelburg*: capitala Zeelandei.
[16] *Jan Mandijn* (1500 ?—1559).
[17] *De Duytscher* (ol.): Neamțul. (Ort. actuală: *De Duitser.*).

În anul 1535 a intrat în breaslă la Antwerpen Hansken van der Elburcht, de lîngă Campen, zis și *„cleen Hansken"* [18]. El pictase acolo în biserica Maica Domnului altarul negustătorilor de pește, unde sfîntul Petre pescuia, iar în prim-plan venea Cristos; se afla acolo și un copac frumos, iar furtuna de pe mare era bine pictată.

La Antwerpen mai trăia într-o epocă mai depărtată Aart de Beer [19]; acesta a intrat în breaslă în anul 1529; a desenat mult pentru pictorii pe sticlă și a fost deosebit de îndemînatic.

Mai era Jan Cransse; pictase *Spălarea picioarelor* în capela Sfîntului Sacrament din biserica Maica-Domnului, pe o pînză mare, o lucrare excepțională. Jan Cransse a intrat în breasla din Antwerpen în anul 1523.

Lambrecht van Oort [20], pictor din Amersfoort, era un bun pictor și arhitect; a intrat la Antwerpen în breasla pictorilor în anul 1547.

Michiel de Gast a intrat în numita breaslă în anul 1558; a pictat după natură multe ruine, precum și orașul Roma, lucruri pe care adesea le și desena, împreună cu altele izvorîte din închipuire, iar pe stampe își tipărea un semn al lui.

Mai era la Antwerpen un bun pictor acuarelist peisagist, Pieter Bom [21]; acesta a intrat în breaslă în anul 1560.

În aceeași breaslă a mai intrat în anul 1556 un anume Cornelis van Dale, un priceput pictor de stînci.

Pe toți acești meșteri pomeniți mai sus i-am pus aici laolaltă, deoarece nu știu sigur despre ei nimic deosebit, în afară de ceea ce am povestit.

---

[18] Aceeași poreclă ca și a lui Hans Vereycke: Micul Ionelaș.
[19] *Aart de Beer* (1490—1542), meșterul lui Lambert Lombard.
[20] *Lambrecht van Noort* (1520 ?—1571).
[21] *Pieter Bom* (1530 ?—1607).

VIAȚA LUI **ALBERT VAN OUWATER,** PICTOR DIN HAARLEM

Pe cînd făceam cercetări ca să-i aflu pe cei mai eminenți reprezentanți ai artei noastre, cu scopul de a-i așeza din capul locului în ordine cronologică, și, prin urmare, în timp ce-mi dădeam silința să-i aduc în scenă mai întîi pe cei mai vechi, am aflat cu mirare, dintr-o mărturie vrednică de crezare, despre acest Albert van Ouwater, pictor din Haarlem, că a ajuns foarte devreme un foarte iscusit pictor în culori de ulei. Socot chiar, după cele ce se pot presupune din cîteva date sigure, că a apucat vremea lui Jan van Eyck ; deoarece un bătrîn onorabil, pictorul Albert Simonszoon, din Haarlem, declară și susține că acum, în acest an 1604, se împlinesc 60 de ani de cînd el, Albert, a fost ucenic al haarlemezului Jan Mostart, care atunci avea vreo 70 de ani, așa încît au trecut 130 de ani de la nașterea numitului Mostart pînă în ziua de azi. Totuși, Albert Simonszoon, care are memorie bună, spune că Mostart susținea că nu l-a cunoscut niciodată pe acest Albert van Ouwater, și nici pe Geertgen de la Sfîntul Ioan. Albert van Ouwater a trăit chiar înaintea faimosului pictor Geertgen de la Sfîntul Ioan, care fusese un ucenic al lui Ouwater. Așadar, îl las acum pe cititor să chibzuiască și să judece cît de timpuriu s-a practicat la Haarlem pictura în culori de ulei.

De mîna lui Ouwater era la Haarlem, în Biserica Mare, în partea de miazăzi a altarului principal, un altar numit „altarul roman", care fusese făcut la comanda călătorilor, sau pelerinilor, veniți de la Roma. Pe panoul central erau două personaje în picioare, în mărime naturală, unul înfățișîndu-l pe sfîntul Petru, iar celălalt pe sfîntul Pavel. Sub piciorul altarului era un peisaj frumos, în care fuseseră pictați diferiți călători, sau pelerini, unii um-

blînd, alții odihnindu-se, mîncînd și bînd. Albert era un excelent pictor de fețe, mîini, picioare și îmbrăcăminte, dar și de peisaje. Se mai spune și se afirmă, prin gura celor mai vechi pictori, că la Haarlem a luat naștere și a început, demult, cea mai bună și cea dintîi manieră de a picta peisaje. Era acolo un tablou mare al lui, dreptunghiular, pe înălțime, după care am văzut o copie nefinisată ; înfățișa *Învierea lui Lazăr* ; originalul fusese luat hoțește de către spanioli, fără plată, împreună cu alte obiecte de artă, după asediul și capitularea Haarlemului, și dus în Spania [1]. Lazăr era (pentru vremea aceea) un nud foarte frumos, deosebit de corect și foarte izbutit. Tabloul conținea și o frumoasă arhitectură a unui templu, dar coloanele și clădirea erau cam mici ; într-o parte se aflau apostoli, în cealaltă evrei. Mai erau în fund și cîteva tinere drăguțe, care se uitau printre colonetele corului. Hemskerck venea des să contemple acest tablou pictat cu artă ; nu se mai sătura privindu-l și îi spunea proprietarului, ucenicul său [2] : „Fiule, cît vor fi mîncat oamenii ăștia ?", vrînd să spună că vor fi cheltuit îngrozitor de mult timp și de multă osteneală ca să picteze o asemenea lucrare. Asta e tot ce ne-a mai lăsat timpul din partea vechiului maestru Albert van Ouwater și tot ce a sustras uitării.

VIAȚA LUI **GEERTGEN DE LA SFÎNTUL IOAN,** PICTOR DIN HAARLEM

După cum, din Alpii cei cu fruntea albă sau din alți munți înalți din diferite locuri, pîraiele duc apa și o adună în albii din ce în ce mai încăpătoare, de unde apoi se grăbește înspre marea cea mare, — tot așa și arta noastră s-a

[1] Originalul se află azi la Berlin.
[2] J. Rauwaert.

născut la început ici și colo, dar prin aportul minților nobile și luminate a ajuns la o desăvîrșire tot mai mare. Nobilului meșteșug al picturii nu i-a dăunat faptul că, printre alții, i s-a alăturat Geerrit din Haarlem, zis și „de la Sfîntul Ioan", pentru că, înfățișînd atît de devreme ochilor oamenilor frumusețea și farmecul ei, a contribuit mult la cinstirea și prețuirea ei, precum și la popularizarea ei. Geertgen [1] a fost încă de tînăr ucenicul lui Ouwater, despre care am vorbit înainte și pe care în anumite privințe l-a ajuns din urmă, ba l-a și întrecut, mai ales în vigoare, compoziție, calitatea figurilor și a afectelor, redarea intențiilor ; dar, după părerea mea, nu și în puritatea și corectitudinea sau precizia lucrărilor.

Geertgen locuia la mînăstirea Sfîntul Ioan, din Haarlem, de unde și-a luat și numele ; dar nu se călugărise. A pictat acolo retablul altarului principal, un tablou mare și splendid, care îl înfățișa pe *Cristos răstignit*. Panourile laterale erau și ele mari și pictate pe ambele fețe. Unul din panourile laterale și panoul central au fost distruse de iconoclaști sau în timpul asediului orașului [2] ; celălalt panou, care a rămas, a fost tăiat cu fierăstrăul, așa încît acum există două tablouri frumoase, la comandor, în sala clădirii noi. Unul, care fusese partea marginală, înfățișează o minune, sau o poveste neobișnuită. Celălalt este *Coborîrea de pe Cruce*, în care Cristos mort este pictat foarte natural, cum zace întins, iar pe lîngă el sînt cîțiva ucenici și apostoli, plini de tristețe ; mai cu seamă Mariile exprimă atîta jale, încît nu s-ar putea înfățișa o durere mai mare. Sfînta Maria, care stă jos, copleșită de tristețe, pare să aibă și să simtă o durere fără seamăn, atît de mare, încît pictura este admi-

[1] *Geertgen* : diminutiv familiar al prenumelui masculin *Geerrit* (ortogr. actuală : *Gerrit*).

[2] Orașul Haarlem a fost asediat de spanioli din decembrie 1572 pînă în iunie 1573. După capitulare, trupele spaniole l-au jefuit și au măcelărit populația.

rată și prețuită de cei mai mulți artiști ai vremii noastre.

Mai erau lucrări ale lui la Haarlem, afară din oraș, la mînăstirea călugărilor reglementari, dar au fost distruse în timpul războiului sau de către iconoclaști. Mai este la Haarlem, în Biserica Mare, reprezentarea chiar a bisericii, atîrnată pe latura dinspre sud și tratată foarte ferm și plăcut. A fost un meșter atît de bun, încît eminentul Albrecht Dürer, fiind la Haarlem, și văzîndu-i cu mare admirație lucrările, a spus despre el : „Într-adevăr, a fost un geniu încă din pîntecele maică-si". Voia adică să spună că fusese hărăzit sau ales de către Natură, dinainte de a se naște. A murit de tînăr : pe la 28 de ani.

VIAȚA LUI DIRCK DIN HAARLEM, PICTOR

Faptul că la Haarlem, în Holanda, au fost din vechi sau dintr-o epocă foarte timpurie, pictori foarte buni sau chiar cei mai buni din toată Olanda, este o faimă veche și care nu poate fi contestată, ci mai bine și mai degrabă dovedită cu vechii maeștri pomeniți mai sus, Ouwater și Geertgen de la Sfîntul Ioan, adăugîndu-l și pe Dierick din Haarlem [1], un meșter excepțional de bun pentru acei ani timpurii. Cine i-a fost meșter n-am aflat. A locuit la Haarlem, pe strada Crucii, nu departe de Orfelinat, unde este o mică fațadă veche cu cîteva chipuri sculptate, apoi se pare că a locuit și la Leuven [2], în Brabant, căci am văzut la Leida o lucrare a lui, un triptic : la mijloc era un chip al Mîntuitorului, pe unul din panourile laterale un chip al sfîntului Petru, pe celălalt al sfîntului Pavel, iar dedesubt era scris cu litere

[1] *Dirck Bouts* (1400 ?—1475 ?).

[2] *Leuven* : oraș în Brabantul belgian. (Numele francez : *Louvain*.)

de aur, pe latinește : „La o mie patru sute și șaizeci și doi de ani de la nașterea lui Cristos, m-a făcut, la Leuven, Dirck, care s-a născut la Haarlem, aibă parte de pace veșnică". Aceste personaje sînt pictate aproape în mărime naturală și cu mare măiestrie pentru acea vreme, și foarte corect, cu plete și bărbi frumoase. Se pot vedea la domnul Jan Gerritszoon Buytewegh și este tot ce pot spune despre lucrările lui, dar este totuși destul pentru a dovedi ce meșter eminent a fost Dirck și în ce vreme a trăit și cît de desăvîrșite au fost lucrările lui, cu mulți ani înainte de nașterea lui Albrecht Dürer, fiind totuși foarte diferite de neplăcuta manieră modernă, dură sau colțuroasă. Lampsonius, în *Carmina*, i se adresează în felul următor :

Ci vin' și tu încoace, o, Dirck, căci țara ta,
Cu meritate imnuri în slăvi te va-nălța,
Încît acum se teme (iar eu îi dau dreptate)
Natura, mama noastră, să n-o întreci pe ea,
Cu ale tale multe tablouri minunate.

VIAȚA LUI **ROGIER VAN DER WEYDE,** PICTOR DIN BRUSSEL [1]

Printre cei vrednici de faimă în pictură trebuie să-l amintim în mod deosebit și să nu-l trecem sub tăcere pe eminentul Rogier van der Weyde [2]. Acesta, de fel din Flandra, sau din părinți flamanzi, a făcut foarte devreme să strălucească la Brussel, în întunericul tre-

[1] Van Mander a mai descris viața acestui pictor, numindu-l *Rogier din Brugge* (v. p. 74).

[2] *Rogier van der Weyde* a fost mai întîi identificat cu *Roger de la Pasture*, acest al doilea nume fiind traducerea franceză exactă a celui olandez. Mai tîrziu a mai fost identificat și cu alți trei pictori : *Maestrul de la Flémalle, Robert Campin* și *Jacques Daret*. Timp de peste un secol, cercetătorii s-au străduit să afle și să stabilească în mod cert care dintre cei patru pictori este una și aceeași persoană cu ca-

cutului nostru artistic, lumina inteligenței, cu care Natura înzestrase nobila sa minte. A fost un obiect de admirație, dar și o revelație, pentru artiștii din vremea sa ; căci a înălțat mult nivelul artei noastre, dovedind, cu concepțiile și metodele sale, că e desăvîrșit, atît în ceea ce privește atitudinile personajelor, cît și compoziția, precum și redarea dorințelor sau înclinărilor omenești lăuntrice, fie tristețe sau amărăciune, fie veselie, după cerințele lucrării.

De mîna lui, spre veșnică aducere aminte, se pot vedea la Brussel, la Primărie, tablouri foarte vestite și anume patru scene privitoare la judecată, sau justiție, puse alăturat. Printre ele se află mai cu seamă un tablou excelent și remarcabil, în care tatăl bătrîn, care zace bolnav la pat, îi taie capul fiului său criminal. În acest tablou merită să fie văzută îndeosebi seriozitatea tatălui, care, cu mîini necruțătoare, scrîșnind din dinți, îi aplică propriului său fiu o lege atît de cumplită. Apoi mai este acolo un tablou, în care, pentru cinstirea justiției, i se scoate și tatălui și fiului cîte un ochi, precum și altele de acest fel, tot lucruri minunate, care l-au mișcat și pe învățatul Lampsonius în așa hal, încît nu-și mai putea lua ochii de pe ele, cînd, în locul acela, spre binele Țărilor de Jos, scria Pacificarea de la Gent [3], spunînd între timp tot mereu : „O, meștere Rogier, ce om ai

re. E. Renders, în cartea sa *La solution du problème Van der Weyden, Flémalle, Campin*, 1931, a ajuns la concluzia că : a) Roger de la Pasture (zis și *Rogelet*) și Rogier van der Weyde sînt doi pictori distincți ; b) Operele Maestrului de la Flémalle sînt opere făcute de Rogier van der Weyde înainte de 1440 ; c) Rogelet a fost pictor decorator la Tournai ; d) Rogelet și Daret au fost ucenicii lui Campin ; e) Rogier van der Weyde a fost ucenicul lui Jan van Eyck.

[3] *Pacificarea de la Gent :* înțelegerea, încheiată la 8 noiembrie 1576, între Statele-Generale, Holanda și Zeelanda, de a izgoni împreună trupele spaniole. Se prevedea totodată ca urmărirea „ereticilor" să fie suspendată, pînă la luarea unei hotărîri în problema religioasă, de către Statele-Generale, întrunite în plen.

fost !" și alte cuvinte asemenea lor, în timp ce lucra la un document atît de important.[4]

De mîna lui Rogier a mai fost la Leuven, într-o biserică numită „Maica-Domnului în afara zidurilor", un tablou cu *Coborîrea de pe Cruce*, în care doi oameni stăteau pe două scări și coborau leșul cu o pînză, sau aer ; jos așteptau Iosif din Arimateea și alții, care îl primeau. Tot la piciorul crucii stăteau jos Mariile, foarte îndurerate, și plîngeau ; Maica Domnului, parcă leșinată, era susținută de sfîntul Ioan, care stătea în spatele ei. Acest tablou impresionant al meșterului Rogier a fost trimis regelui Spaniei ; pe drum s-a înecat cu corabia, dar a fost pescuit, și fiind foarte bine împachetat, nu s-a stricat prea rău, decît că s-a dezlipit un pic. În locul lui, cei din Leuven au primit o copie făcută de Michiel Coxie ; de aici se vede ce tablou extraordinar a fost.

Rogier făcuse un portret al vreunei regine sau al altei persoane sus puse, căci avea o rentă viageră în grîu, și a ajuns foarte bogat, a împărțit multe pomeni săracilor și a murit pe vremea bolii „cu sudoare", numită și „boala engleză", care a cuprins aproape toată țara și a ucis multe mii de oameni.

Acestea s-au petrecut în toamna anului de grație 1529. Despre acest Rogier, sau către el, Lampsonius spune următoarele :

Rogier, slăvirea asta e prea neînsemnată,
Căci opera-ți măiastră, pictată-atunci, e toată,
Și-acuma, minunată : ceva încîntător, —
Iar pictorii din vremea de azi, mai luminată,
Cei înțelepți, pe tine te iau sfătuitor.
Dovadă e pictura-ți, ce-n ochii tuturor,
Pîrgarilor din Brussel le este-nvățătură
Că legea s-o respecte oricine e dator.

[4] Istoriografii susțin că Lampsonius (1535—1584) nu s-a ocupat de *Pacificarea de la Gent*, ci că a redactat probabil *Edictul Etern* (acordul încheiat în 1577 între Statele-Generale și don Juan de Austria, prin care Statele-Generale îi recunoșteau lui autoritatea, iar el se angaja să respecte Pacificarea de la Gent).

Și cum să uite lumea de nobila-ți măsură,
Înscrisă în diată, cu-a ta iscălitură,
Ca-ntreaga-ți bogăție, făcută din penel,
Săracii s-o împartă, ca hrană și căldură ?
Ci bunurile tale, pămîntului mișel
Le-ai dat, și înghițite vor fi, treptat, de el,
Dar splendidele tale lucrări sînt moștenire
Ce va avea în Ceruri nestinsă strălucire.

VIAȚA LUI JACOB CORNELISZOON, PICTOR EMINENT DIN OOSTZANEN, ÎN WATERLAND

Orașul Amsterdam, aflat acum în foarte mare progres, se făleşte grozav, și pe drept cuvînt, că în pictura noastră a avut, într-o epocă foarte timpurie, un locuitor, sau cetățean, atît de eminent și de meșter în mînuirea penelului, ca cel care a fost pictorul vrednic de faimă, renumitul Jacob Corneliszoon, din Oostzanen, în Waterland. N-am putut afla cînd s-a născut, dar știu că în anul 1512 a fost al doilea meșter al lui Joan Schoorel. În acel an, Jacob Corneliszoon era priceput în artă și avea copii mari, chiar și o fetiță de vreo 12 ani, amănunt după care i se poate aprecia cu aproximație vîrsta sau anul nașterii. Se născuse într-un sat numit Oostzanen, în Waterland. Cum a ajuns el să se îndeletnicească cu arta, fiind de felul lui țăran, n-am aflat ; știu doar că a devenit cetățean al orașului Amsterdam, unde și-a și încheiat viața.

În Biserica Veche din Amsterdam era un retablu foarte artistic făcut de el, înfățișînd *Coborîrea de pe Cruce*, pictat cu multă iscusință și corect : Magdalena stătea în genunchi, pe jos, pe o velință cu multe încrețituri și cute, toate făcute după natură, căci Jacob avea obiceiul ca toate pînzele să le picteze după natură. Și mai erau acolo, în același loc, făcute cu multă artă, de mîna lui, *Cele șapte lucrări ale milosteniei*. Aceste lucruri au fost distruse

în mare măsură de către iconoclaşti. Cîteva rămăşiţe ale retablului menţionat se pot vedea la Haarlem, la Cornelis Suycker, la Şapte-stele, şi merită să fie văzute, împreună cu alte lucruri. Printre ele, foarte deosebit este şi un tablou înfăţişînd *Circumciziunea lui Isus*, minunat de bine şi de corect făcut, pe care se află data 1517, de unde se poate deduce cînd a avut artistul epoca sa de înflorire şi cînd a strălucit în artă. Mai este, tot de mîna lui, un tablou cu totul excepţional, la Alkmaar, la văduva lui Sonnenveldt, din familia Nyborgh; înfăţişează *Coborîrea de pe Cruce*; aici, Mariile împreună cu alţii stau în jurul leşului culcat al lui Cristos şi îl jelesc; în acest tablou apar chipuri, nuduri şi veşminte foarte frumoase, iar compoziţia şi execuţia sînt excelente; simţămintele sînt şi ele bine redate. De asemenea şi peisajul este frumos şi bine făcut de Joan Schoorel, ucenicul lui. Îmi amintesc că am mai văzut, nu departe de Dam, cîteva bucăţi dintr-un retablu spart, făcut de el; înfăţişa *Răstignirea lui Cristos*, cum este dus şi întins pe Cruce; era un obiect excelent.

Jacob Corneliszoon mai avea şi un frate, care era pictor priceput şi se numea Buys, şi un fiu, numit Dierick Jacopszoon. De mîna acestuia din urmă sînt la Amsterdam, în Sala de tir, cîteva portrete după natură. Printre altele este un portret al lui, pe care se află o mînă atît de frumoasă şi de distinsă, încît aproape toată lumea o admiră şi o preţuieşte; de dragul ei a oferit şi Jacop Roevaert o sumă mare de bani, numai s-o poată lua. Acest Dierick Jacopszoon a murit în anul 1567, în vîrstă de 70 de ani.

Jacob Coneliszoon a murit şi el la adînci bătrîneţi. De mîna lui vedem uneori, lăsate moştenire, cîteva gravuri în lemn, anume nouă piese rotunde, înfăţişînd *Patimile*, cu o compoziţie şi o tratare foarte realistă. Apoi altă serie de *Patimi*, în lemn, piese pătrate, şi nouă

bărbaţi călări foarte izbutiţi, gravaţi în lemn, acestea fiind cele mai bune nouă gravuri, executate cu multă graţie şi vigoare.

VIAŢA LUI ALBRECHT DÜRER, EMINENT PICTOR, GRAVOR ŞI ARHITECT DIN NÜRNBERG

Cînd Italia, datorită desăvîrşirii excepţionale a artei noastre, pictura, a ajuns să strălucească de podoabe artistice şi să se bucure de admiraţie şi de faimă la alte popoare, Germania a început şi ea să iasă repede din întunericul ei, mulţumită unui artist de înalt nivel, unui om care a luminat întregul secol, unui maestru care a stăpînit în chipul cel mai fericit tot ceea ce poate cuprinde sau îmbrăţişa arta desenului, fără să fi gustat lumina Italiei [1] sau să-şi fi aprins focul cu ajutorul strălucitelor marmure antice greceşti. Acela a fost universalul Albrecht Dürer, născut la Nürnberg în anul 1470 [2]. Tatăl său fusese un foarte iscusit aurar, la care este de presupus că Albrecht, în tinereţe, a practicat acest meşteşug şi a învăţat să graveze în aramă, deoarece nu s-a constatat că în perioada adolescenţei ar fi produs ceva deosebit în arta noastră.

A mai făcut ucenicie şi la Hupse Marten, şi anume în pictură şi în gravură. Despre acest Hupse Marten nu ştiu să povestesc prea multe lucruri deosebite, decît că, pentru acea vreme, a fost un mare meşter în compoziţie şi desen, după cum dovedesc cele cîteva gravuri ale lui, puţine la număr, pe care le-a făcut. Printre ele se numără îndeosebi una înfăţişînd *Drumul Crucii*, una cu *Cei trei Crai de la Răsărit*, altele cu *Maica Domnului*, *Ispitirea sfîntului Anton* şi altele asemenea, care nu prea se mai găsesc şi nu prea se mai văd. Există o frumoasă gra-

[1] Dürer a făcut două călătorii la Veneţia.
[2] Data exactă: 21 mai 1471.

vură veche, făcut de Israel din Maienţa, înfăţişînd trei sau patru tinere goale[3], poate *Cele trei Graţii*, iar deasupra capului lor atîrnă un glob rotund, fără dată ; această gravură a fost copiată de către Albrecht Dürer, fiind prima lui gravură datată pe care am putut-o vedea sau despre care am putut afla ; pe glob era scris anul 1497, cînd el avea vreo 26 sau 27 de ani. Există, ce-i drept, unele gravuri ale lui fără dată ; acelea se numără printre lucrările lui din tinereţe. *Omul sălbatic* cu cap de mort pe scut poartă data 1503 ; excepţionala gravură *Adam şi Eva*, 1504 ; doi *Căluţi*, ambii 1505 ; *Patimile*, gravate în cupru, remarcabile ca desen şi minunat de corecte, au diferite date : 1507, 1508 şi 1512 ; *Ducele Saxoniei*, 1524 ; *Melanchton*, 1526, aceasta din urmă fiind data cea mai recentă care se poate întîlni pe lucrările lui gravate. De fapt, n-am nevoie să înşir una cîte una toate lucrările lui, deoarece sînt destul de cunoscute printre artişti şi printre iubitorii de artă.

Ca şi predecesorii lui de acolo, din ţara lui, şi-a dat osteneala, în tot ceea ce făcea, să imite viaţa, fără să caute sau să aleagă anume partea cea mai frumoasă a frumosului, aşa cum obişnuiau să facă, în vremea veche, grecii şi romanii, cu multă judecată şi cu mult discernămînt, lucru pe care l-au descoperit italienii în statuile antice, încît li s-au deschis ochii. Italienii au rămas totuşi grozav de miraţi de minunata desăvîrşire a desenului lui şi de puritatea şi precizia ascuţitului lui ac de gravat. Cei mai buni maeştri italieni s-au şi folosit chiar în largă măsură de lucrările lui, în ceea ce priveşte compoziţia subiectelor, îmbrăcămintea personajelor şi aşa mai departe. Este foarte de mirare cum a putut el realiza sau găsi atîtea elemente ale artei noastre, din natură sau ca din el însuşi, atît în ceea ce priveşte firescul atitudinilor şi compoziţia, cît şi drapajul şi fru-

[3] Sînt patru. Stampa se numeşte *Vrăjitoarele*.

museţea stofelor, după cum se poate vedea în cîteva din ultimele lui chipuri ale Maicii Domnului, unde se constată o splendoare fără pereche a atitudinii, mari suprafeţe luminate şi alături întunecimi minunate, precum şi umbriri uniforme ale drapajelor bogate. Vasari scrie că un anume Marco Antonio[4] din Bologna a copiat şi gravat cele 36 gravuri mici în lemn înfăţişînd *Patimile* şi le-a pus în vînzare sub semnul sau iscălitura lui Albrecht, din care pricină se zice că Albrecht s-a dus la Veneţia, unde fuseseră tipărite, şi s-a adresat Signoriei oraşului, dar n-a obţinut altceva decît ca Marco Antonio să fie obligat să îndepărteze acest nume de împrumut.

Nu este exclus ca Albrecht să-şi fi petrecut în tinereţe multă vreme şi cu literatura şi cu erudiţia în diferite arte şi ştiinţe, precum geometria, aritmetica, arhitectura, perspectiva şi multe alte lucruri, dovadă cărţile pe care le-a lăsat şi în care se poate vedea multă deşteptăciune, artă şi sîrguinţă. Acest lucru se poate constata în lucrarea dedalică despre analogie sau proporţii, carte în care sînt înfăţişate grafic şi explicate prin text, cu mare precizie, sub toate aspectele, măsurile corpului omenesc. De asemenea este uimitoare şi cartea lui despre perspectivă, arhitectură şi fortificaţii, care înmănunchează o serie de studii publicate de el : aşa încît nu s-a bucurat de mare stimă şi admiraţie numai în rîndurile poporului, ci şi printre oamenii învăţaţi şi printre cei pricepuţi în ale artei, ba şi printre mai-marii vremii. Aşa şi în ochii împăratului Maximilian, bunicul împăratului nostru Carol Quintul ; căci printre altele se povesteşte că Maximilian l-a pus să deseneze ceva mare, pe un perete, încît Albrecht n-a putut ajunge atît de sus ; de aceea împăratul a poruncit numaidecît unuia dintre nobilii care se aflau de faţă să se culce pe jos, pentru

[4] *Marco Antonio Raimondi* (1475—1534), gravor ; l-a copiat pe Dürer şi a gravat toate operele de seamă ale lui Rafael.

ca Albrecht să se poată urca pe el și să-și termine desenul. Atunci nobilul i-a explicat, cît se poate de curtenitor, împăratului, că asta ar fi o umilire și o înjosire pentru un nobil, să fie silit a se lăsa astfel călcat în picioare de un pictor. La care împăratul i-a răspuns că Albrecht, prin arta sa excepțională, este tot atît de nobil, ba chiar mai nobil decît un nobil, și că el, împăratul, poate să facă dintr-un țăran sau dintr-un om de rînd un nobil, dar nu și dintr-un nobil un astfel de artist. După aceea, tot acest împărat i-a dat lui Albrecht blazonul pictorilor, pe care să-l poarte ei de atunci înainte, și anume trei scuturi albe sau argintii pe cîmp azuriu [5]. Albrecht s-a bucurat de mare stimă și la împăratul Carol Quintul, datorită marii lui desăvîrșiri în pictură și în alte științe.

Auzind de marea faimă a contemporanului său Rafael, din Urbino, Dürer i-a trimis în Italia portretul său pe pînză, în laviu, tratat cu mult gust, lăsînd accente de lumină, după cum am arătat cînd am povestit viața lui Rafael. [6] Multe desene mai pot fi văzute și la diferiți iubitori de artă; la iubitorul de artă domnul Joris Edmheston, din Den Briel, într-o carte care a aparținut pe vremuri lui Lucas de Heere, sînt cîteva portrete făcute de Albrecht; printre altele, unul completat și umbrit cu pensula, înfățișînd vreun cardinal sau alt prelat, precum și un chip al Maicii Domnului, foarte frumos tratat, în peniță, tot lucruri vrednice a fi văzute. Chipul Maicii Domnului este datat 1526. În aceeași carte sînt și cîteva crochiuri referitoare la proporții, asemenea celor din tratat. Tot așa, la domnul Arnoudt van Berensteyn, din Haarlem, care e și el un mare iubitor de artă, se află cîteva desene privitoare la proporțiile corpului omenesc, dar oamenii sînt destul de mari, și în parte hașurați; mai sînt acolo și cîteva desene cu brațe, mîini și alte

[5] În *Apendice*, Van Mander dă o altă versiune a acestui episod.

[6] În *Viețile pictorilor italieni*.

părți ale corpului, care fuseseră făcute de către Albrecht, ca studii, pentru tabloul *Adam și Eva*, pomenit mai sus, lucruri tratate cu multă pricepere. În multe localități din Italia se mai păstrează, de asemenea, și se bucură de mare cinste, numeroase tablouri făcute de mîna lui iscusită. Ar fi foarte greu de descris tot ce a desenat, scris, pictat și schițat după natură. Așa încît voi înșira aici tablourile lui artistice, în măsura în care am cunoștință de ele.

În primul rînd, a pictat în anul 1504 un tablou cu *Cei trei Crai de la Răsărit*; pe unul dintre acești crai l-a făcut să țină în mînă un potir de aur, pe al doilea un glob pămîntesc, iar pe al treilea o lădiță de aur. [7] A mai făcut în anul 1506 o *Madona*, iar deasupra ei a pictat doi îngeri care se apropie ținînd o cunună de trandafiri, ca pentru a o încorona. Apoi, în anul 1507, a pictat un tablou cu *Adam și Eva* în mărime naturală. [8] În anul 1508 a făcut *Răstignirea* sau *Martirizarea*, unde Cristos este răstignit, pe același tablou fiind pictate și multe alte martirizări, prin lapidare sau prin lovire; tabloul este pictat peste măsură de frumos și de plăcut [9]. Pe acest tablou s-a pictat și pe sine, după natură, ținînd în mînă o banderolă cu numele lui, iar alături de el l-a pictat pe Bibaldus [10]. A mai făcut un tablou splendid, un cer, în care poate fi văzut *Cristos răstignit* pe Cruce; dedesubt vin papa, împăratul și cardinalii; totul este pictat admirabil și superb, acesta fiind socotit unul dintre cele mai bune tablouri ale lui [11]. Albrecht e și el pe tablou, dedesubt, în peisaj, adică pe pămînt; ține în mînă o mică placă, pe care se poate citi următoarea inscripție: *Albertus Durer*

[7] Tabloul se află la Florența (Uffizî).

[8] Tabloul se află la Madrid (Prado).

[9] Tabloul *(Martirizarea celor zece mii de creștini)* se află la Viena.

[10] Willibald Pirckheimer (1470—1530), umanist din Nürnberg.

[11] Tabloul *(Sfînta Treime*, 1511) se află la Viena.

Noricus faciebat, anno de virginis Partu 1511. Aceste prețioase tablouri, menționate mai sus, se află și pot fi văzute la Praga, în palatul împăratului, în galeria nouă, unde își au locul operele de artă ale germanilor și olandezilor. Maiestatea sa mai are un tablou excepțional, de mîna iscusitului Albrecht, pe care Primăria și Sfatul orașului Nürnberg l-au dăruit împăratului cu cine știe ce prilej. Este unul din cele mai deosebite tablouri din cîte a făcut Albrecht vreodată; înfățișează episodul în care *Cristos își poartă Crucea,* o scenă plină de acțiune și de personaje; în el apar, pictați după natură, și toți pîrgarii orașului Nürnberg, care trăiau în vremea aceea; tabloul poate fi văzut tot la Praga, în galeria pomenită mai sus. Mai este, de mîna lui Albrecht, un tablou foarte frumos și meșteșugit la Frankfurt, într-o mînăstire; înfățișează *Înălțarea Maicii Domnului;* se poate admira în acest tablou frumusețea personajelor, ca și un cer cu îngeri; totul este tratat într-o manieră foarte pură și gingașă, iar părul, pictat cu penel sigur, este încîrlionțat foarte nostim, așa cum vedem și în excelentele sale gravuri. Printre altele, publicul admiră și prețuiește foarte mult un picior (călcîiul și talpa) al unui apostol îngenuncheat, și se spune că unii au oferit mulți bani ca să poată lua această parte a tabloului. Este uimitor și aproape de necrezut cît cîștigă anual călugării sau mînăstirea de pe urma acestui tablou numai din ofrandele sau daniile făcute de nobili, de negustori și de călători pentru ca să fie expus sau arătat. A fost pictat de el în anul 1509. Mai sînt încă, de mîna lui, în orașul lui natal Nürnberg, la Primărie, diferite tablouri frumoase: mai întîi cîteva portrete de împărați, cu haine brodate cu fir, admirabil pictate; este împăratul Carol cel Mare și încă cineva [12] din casa de Austria [13]; de asemenea

[12] Sigismund.

[13] Tabloul se află și azi la Nürnberg, dar la Muzeu.

și cîțiva apostoli [14], de mari dimensiuni, în picioare, îmbrăcați în drapaje splendide. Se mai poate vedea acolo, de mîna lui, și portretul mamei lui, ca și autoportretul lui, acesta din urmă fiind un tablou micuț, în care chipul lui apare cu plete lungi, tratate cu mare iscusință și împletite foarte nostim cu cîțiva cîrlionți aurii. Mi-l amintesc încă bine, căci am văzut tabloul și l-am ținut în mîna mea, cînd am fost acolo în anul 1577; tabloul a fost pictat (așa cred) în anul 1500, cînd Albrecht avea vreo 30 de ani. [15] Portretul lui poate fi văzut și pe una din gravurile lui: este *Fiul risipitor,* care stă în genunchi lîngă purcei, privind în sus. Mai este încă, făcută de mîna lui iscusită, o *Lucreția* romană, lucrată foarte bine și îngrijit; poate fi văzută la iubitorul de artă domnul Melchior Wijntgis, din Middelburg.

Pe scurt, Albrecht a fost un om eminent, foarte stimat și foarte bine văzut de cei mari, cu un suflet foarte distins și cu o minte superioară și o judecată tot așa. A fost și aici, în Țările noastre de Jos [16], în vizită la artiști, resimțind mare plăcere și admirație cînd le-a cunoscut lucrările și pe ei personal, căci dorise mult acest lucru; mai ales pe Lucas van Leyden, pe care se zice că l-a privit cu atîta curiozitate și mirare, încît i-a pierit graiul și i s-a oprit răsuflarea, apoi l-a îmbrățișat prietenește, mirat foarte de statura lui prea mică față de numele lui mare, faimos și respectat, după cum și Lucas a simțit o deosebită plăcere că a avut prilejul să vadă un om atît de deosebit, ale cărui gravuri le privise pînă atunci cu atîta nemăsurată plăcere și despre a cărui faimă auzise. Aceste două lumini și podoabe excepționale, unul al țărilor germane, iar celălalt al Țărilor de Jos, și-au făcut și reciproc portretul și s-au

[14] *Cei patru apostoli* (1526). Tabloul se află la München.

[15] *Portretul mamei* s-a pierdut. *Autoportretul* se află la München.

[16] În 1520—1521. A lăsat un *Jurnal de călătorie.*

bucurat, în mod foarte cordial, fiecare de prezența celuilalt. Albrecht se pricepea să dea răspunsuri la locul lor, dar vrednice de atenție. Cînd a văzut lucrările lui Geertgen de la Sfîntul Ioan, se zice că s-a minunat foarte, și a spus : „Într-adevăr a fost un geniu încă din pîntecele maică-si". Cînd i se arăta uneori ceva obișnuit sau de proastă calitate și i se cerea părerea, spunea : „Într-adevăr, și-a dat toată osteneala", judecînd, cu băgare de seamă, lucrurile la justa lor valoare, fără să arate dispreț, ca să nu supere pe nimeni, nu ca aceia care, adeseori, se pripesc să respingă sau să blameze cîte o lucrare, pierzînd astfel stima multora. Aceia ar trebui să ia aminte la pilda unor maeștri atît de eminenți și să nu se dezlănțuie prostește, căci șade mai bine ca despre orice lucru să vorbești cu măsură și cu modestie, fără să-ți bați joc.

Albrecht a murit în anul 1528, la 8 aprilie, în Săptămîna Mare, adică înainte de Paști. Mormîntul lui se află lîngă Nürnberg, în cimitirul Sfîntul Ioan, lîngă alte persoane de vază ; pe o piatră funerară înaltă este scris următorul epitaf :

ME. AL. DV.
QVICQVID ALBERTI DVRERI MORTALE
FVIT, SVB HOC CONDITVR TVMVLO.
EMIGRAVIT VIII, IDVS APRILIS,
M. D. XXVIII [17].

Prietenul lui foarte intim, învățatul Bibaldus Pirkeymherus, al cărui portret îl gravase, a făcut, printre altele, în cinstea lui, niște epitafuri în versuri latinești, care sună astfel :

Epitaf

Ci după ce Pămîntul întreg l-a-mpodobit
Cu mîna lui măiastră de pictor iscusit :

[17] Tot ce a fost muritor în Albrecht Dürer zace sub această movilă. A părăsit pămîntul în ziua a 8-a a idelor lui aprilie 1528.

„Mai este (zise Albrecht) vreo temă nepictată,
Afar' de-nalta boltă a cerului ?" Pe dată,
De pe Pămînt, artistul spre Cer s-a înălțat,
Și-acuma astrul zilei de el e eclipsat.

Altul

Virtute, bunătate, prudență, minte, arte,
Evlavie, credință, — aici zac toate moarte.

Încă unul, al treilea, de același

Ah, dac-ar fi ca trupul prin lacrimi să învie,
N-ai sta aici, o, Albrecht, acoperit de glie ;
Dar întrucît un crîncen și nemilos destin
Nu vrea să țină seama de-al nostru groaznic chin,
Ne mulțumim ca, astăzi, prin lacrimi și suspine,
Aminte să ne-aducem, cu dragoste, de tine.

„În amintirea lui Albrecht Dürer, om foarte virtuos, ba chiar cel mai desăvîrșit din vremea sa, care nu numai că, primul în Germania, a înălțat arta picturii, i-a dat faimă și i-a întocmit noi legi, dar prin scrierile sale i-a călăuzit și pe urmași, pentru care motive și mai ales pentru buna lui purtare, pentru deșteptăciunea lui și pentru deosebita lui iscusință, a fost foarte iubit nu numai de conorășenii lui din Nürnberg și chiar de toți străinii, dar i-a fost foarte drag și maiestății sale împăratului Maximilian și nepotului împăratului, pe nume Carol, precum și lui Ferdinand, regele Ungariei și al Boemiei, care i-au acordat o pensie anuală mărinimoasă și cele mai înalte favoruri. A murit nu fără a fi foarte regretat, la 8 aprilie 1528, în vîrstă de 57 ani."

Bibaldus Pirkeymherus a scris aceste rînduri întru cinstirea pietenului său credincios, pentru că a meritat.

VIAȚA LUI CORNELIS ENGELBRECHTSEN [1], PICTOR DIN LEIDA

Cu toate că, pe vremuri, în Țările noastre de Jos pictura era practicată, cum s-ar spune, cu iscusință, dar fără artă, adică fără studii de specialitate, în felul lăsat din bătrîni, pe care italienii îl adulmecaseră din statuile antice, este de admirat tehnica minunată pe care au stăpînit-o olandezii noștri atît de timpuriu în ceea ce privește modul de a schița și de a picta, învățat parcă din natură, precum și tratarea frumoasă și plină de duh și priceperea. Acestea se pot constata, printre altele, cu deosebire, la operele artistice îndrăznețe și la îndemînaticele trăsături de penel ale lui Cornelis Engelbrechtszoon, din Leida, care a înflorit și el foarte de timpuriu, fiind născut în anul 1468 în orașul Leida. A fost primul sau unul dintre primii care a folosit pe teritoriul orașului său natal culoarea de ulei, descoperită cu vreo șaizeci de ani în urmă și adusă la lumină de cununa sau podoaba Țărilor noastre de Jos, Jan van Eyck, așa cum am arătat cînd am vorbit despre el. La cine a învățat Cornelis, sau dacă tatăl lui a fost tot pictor, n-am aflat : dar se crede că Lucas Hugensen, din Leida, despre care se va vorbi mai jos și care și-a pierdut tatăl devreme, ar fi învățat la el.

Cornelis mai avea doi fii pictori, contemporani cu Lucas, și încă unul, cel mai vîrstnic, numit Pieter Corneliszoon Kunst, care era pictor pe sticlă și cu care Lucas a întreținut în timpul uceniciei legături foarte strînse, așa încît a ajuns și el foarte priceput în pictura pe sticlă. Despre ceilalți doi fii ai lui, menționați mai sus, voi mai vorbi.

---

[1] *Engelbrechtsen* : formă contractată pentru *Engelbrechtszoon*.

Cornelis Engelbrechtszoon, despre care este vorba aici, a fost un foarte bun desenator și un pictor viguros și îndemînatic în culori de apă și în culori de ulei, după cum mai pot sta mărturie cîteva tablouri frumoase și interesante (care n-au pierit în potopul furios al iconoclastiei, ci, din fericire, s-au mai păstrat). Aceste tablouri, de dragul valorii lor și în amintirea unui maestru atît de eminent, cetățean al Leidei, au fost adăpostite de către pîrgarii Leidei la Primărie ; dar este păcat că unele dintre ele sînt atîrnate prea sus, încît de jos cu greu se poate vedea desăvîrșirea tehnicii ; este vorba de două retabluri cu panouri laterale, care pe vremuri își avuseseră locul în afara Leidei, într-o biserică a unei mînăstiri, numită Mlaștina Mariei. Panoul central al unuia din retabluri înfățișează *Răstignirea*, cu cei doi tîlhari, Mariile, sfîntul Ioan și alții în jurul Crucii, călări și pe jos, pictați foarte bine și frumos ; pe panoul din dreapta este pictat *Sacrificiul lui Abraham*, iar pe cel stîng *Șarpele de aramă*. Celălalt retablu înfățișează *Coborîrea de pe Cruce*, iar în jur, în medalioane mici, încă șase scene cu *Suferințele Maicii Domnului ;* pe panourile laterale sînt personaje în rugăciune, mi se pare, totul fiind pictat foarte frumos și artistic. Mai este, la aceeași Primărie, de mîna lui Cornelis, o pînză mare în culori de apă înfățișîndu-i pe *Cei trei Crai de la Răsărit* pictați la scară mare ; tabloul prezintă o compoziție splendidă și drapaje admirabile, încît se poate vedea lesne că Lucas van Leyden a învățat sau a pictat după lucrările lui Cornelis Engelbrechtszoon ; acest tablou este însă foarte deteriorat, ceea ce înseamnă o mare pagubă pentru artă. Dar obiectul cel mai prețios și mai eminent care poate fi văzut sau găsit din tot ce a fost făcut de mîna lui iscusită și învățată este un retablu cu două canaturi, care a slujit pe vremuri ca retablu funerar al seniorilor de Lockhorst și pe care ei l-au dăruit

bisericii Sfîntul Petru din Leida, în memoria familiei lor, și l-au atîrnat deasupra mormîntului lor, în capela Lockhorst. Această lucrare putea fi văzută odinioară la Leida în casa familiei Lockhorst, dar a fost dusă de acolo și se află în prezent la Utrecht, în casa domnului Van den Boogaert, care s-a căsătorit cu o fiică a seniorului de Lockhorst. Panoul central al acestei foarte frumoase lucrări înfățișează o scenă din Apocalipsa lui Ioan, unde Mielul deschide înaintea tronului Domnului cartea cea cu șapte peceți și unde este pictată și poate fi văzută întreaga oaste cerească, alcătuită din multe grupuri minunate de personaje și cu o mare varietate de chipuri plăcute și frumoase, tratarea fiind minunat de meșteșugită; încît cei mai buni și mai experimentați în arta noastră sînt nevoiți să rămînă uimiți și în admirație, cu toate că adeseori sînt artiști de prima mînă. Aici mai pot fi văzuți oameni în rugăciune, precum și portrete foarte izbutite ale celor care au comandat în vremea aceea retablul.

Pe scurt, Cornelis Engelbrechtszoon a fost un maestru priceput și îndrăzneț, care, pe lîngă mintea sa ascuțită și marea sa iscusință, punea multă muncă în lucrările sale, conferindu-le, prin podoabe plăcute, o anumită ținută, și s-a priceput admirabil și la redarea afectelor, sau a simțămintelor omenești, așa cum făceau în mare măsură cei vechi. A murit la Leida în anul 1533, în vîrstă de șaizeci și cinci de ani.

VIAȚA LUI BARENT [1], PICTOR DIN BRUSSEL

Printre oamenii faimoși în pictura noastră merită din plin să fie păstrat în amintire mult iscusitul pictor Bernardt din Brussel, care a

[1] Bernard van Orley (1491 ?—1542).

fost un artist foarte priceput și ingenios, atît în culori de ulei, cît și de apă; avea mînă foarte fermă în compoziție și desen. S-a aflat în slujba domniței Margareta, care în vremea aceea guverna Țările de Jos, și a devenit și pictor al împăratului Carol Quintul. La Antwerpen, în capela Aalmoezenier [2], se află un retablu pictat de el, înfățișînd *Judecata de apoi*, pe care l-a poleit în prealabil cu aur, pentru ca să fie mai frumos și mai durabil, ceea ce l-a ajutat ca cerul să iasă mai diafan. În biserica Sfînta Gudula din Brussel și în alte locuri se aflau lucrări ale lui. La Mechelen a făcut retablul pictorilor, unde sfîntul Luca o pictează pe Maica Domnului; este o operă foarte meșteșugită, în ulei; panourile laterale le-a pictat ulterior Michiel Coxcie. [3] Pentru domnița Margareta și pentru alte persoane sus-puse, chiar și pentru împărat, a desenat și a pictat multe modele splendide de tapiserii, în care a dat dovadă de o tratare deosebit de fermă și de ingenioasă și pentru care a fost plătit cu dărnicie. A desenat, printre altele, pentru împărat, o serie de scene de vînătoare, cu pădurile și locurile din împrejurimile orașului Brussel, unde aveau loc aceste vînători ale împăratului; în acele scene apăreau împăratul și cîțiva prinți și prințese, desenați după natură și apoi lucrați splendid în tapiserie. Nu demult s-au mai trimis în Holanda, la Haga, la excelența sa contele Maurits, șaisprezece modele pictate pentru tapiserii, tratate foarte bine și meșteșugit de către Bernardt; Pe fiecare dintre ele apare cîte un bărbat sau cîte o femeie călare, în mărime naturală, înfățișînd familia și originea casei de Nassau, după natură. Excelența sa contele Maurits l-a pus pe Hans Jordaen

[2] *Aalmoezenier* înseamnă: preot atașat unei instituții sau unei familii. (Fr.: *aumônier.)*

[3] Acest retablu nu a fost pictat de Bernard van Orley, ci de Jan Gossaert. Canaturile le-a pictat într-adevăr Coxcie.

din Antwerpen, un pictor iscusit domiciliat la Delft, să le reproducă în ulei. Dacă ținem seama de datare, aceste modele par să aibă acum o vechime de aproape o sută de ani; este unicul reper care ne îngăduie să deducem în ce vreme a prosperat și a trăit acest meșter în ale artei; eu sînt de părere că a ajuns la o vîrstă destul de înaintată. Data nașterii și cea a morții sale nu le-am putut afla, deoarece nici un scriitor n-a avut grijă să însemne împrejurările vieții unui om ca acesta.

VIAȚA LUI LUCAS VAN LEYDEN, EMINENT PICTOR, GRAVOR ȘI PICTOR PE STICLĂ

Despre oamenii care par meniți sau predestinați de Natură, ca niște copilași alintați ai ei, și aleși de ea din grămadă, spre a întrece pe mulți oameni de seamă în anumite fapte sau meșteșuguri minunate și vrednice de laudă, deosebit de geniale, fie ale minții, fie ale trupului, aflăm din auzite și citim în povestiri scrise și în poezii iscusite, că de multe ori au lăsat devreme să se întrevadă limpede, prin semne neobișnuite, ceea ce era de sperat și de așteptat din partea lor. Unii dintre ei și-au dovedit încă din copilărie, prin răspunsuri înțelepte, presimțirea înnăscută că vor fi inițiați în tainele conclavului roman și că vor fi primiți la Primărie; alții, după cum spun poeții, au dovedit putere și cutezanță încă din leagăn, gîtuind șerpii.[1] Aici se potrivește proverbul: „Ceea ce trebuie să devină urzică, începe devreme să usture și să înțepe".

Dintre numeroșii oameni pricepuți în arta noastră, adică în pictură, care s-au dovedit excepționali încă din primăvara vieții lor și

[1] Aluzie la Hercule, care, potrivit legendei mitologice, a făcut, fiind încă în leagăn, aceeași ispravă.

despre care am mai vorbit în altă parte, nu știu să fie vreunul de talia celui pomenit în titlul capitolului de față: un om dăruit de Natură și care se pare că s-a născut cu pensula și cu acul de gravat în mînă și cu pictura și gravura gata învățate. Este mai mult de mirare decît de crezut cînd auzi povestindu-se de către cei ce au cunoștință că, fiind copil încă, în vîrstă de nouă ani, a făcut din capul lui și a publicat gravuri în cupru, foarte frumos lucrate, unele dintre ele mai putînd fi întîlnite și acum, dar fără dată pe ele; iar cele care au totuși dată se poate aprecia și socoti în ce epocă depărtată au fost gravate, pentru că artistul s-a născut la Leida în anul 1494 pe la sfîrșitul lunii mai sau la începutul lunii iunie.[2] Tatăl lui se numea Huygh Jacobszoon și a fost și el un pictor eminent la vremea sa.[3] Lucas, înzestrat de Natură cu talent, a fost ucenic la tatăl lui, iar mai tîrziu la Cornelis Engelbrechtszoon, și fiind îmboldit de atracția spre arte, potrivit înclinării date lui de către Natură, își folosea timpul cu cea mai mare sîrguință, lucrînd multe nopți la lumina lumînărilor, pînă la ziuă; arșice și jucării îi erau tot felul de unelte artistice, precum cărbunele, creta, pana, pensula, acul de gravat și altele asemenea; camazarii lui erau cei cu aceleași îndeletniciri, anume: tineri pictori, pictori pe sticlă și aurari. Mama lui încerca adeseori să-l împiedice de a desena noaptea, nu atîta din pricina banilor cheltuiți pe lumînări, cît mai ales terminîndu-se ca trupul și mintea lui, încă prea tinere și fragede, să nu sufere sau să se îmbolnăvească, de atîta nesomn și bătaie de cap. Nu înceta să deseneze și să picteze după natură tot felul de lucruri

[2] Data nu este certă. Potrivit rezultatelor unor cercetări mai recente, artistul s-ar fi născut în anul 1489, așa încît vîrstele date de Van Mander ar fi în realitate cu 5 ani mai mari. — Numele orașului natal, *Leiden* (= Leida), se scria pe vremuri cu *y*.

[3] Huygh Jacobszoon i-a supraviețuit lui Lucas

precum chipuri, mîini, picioare, case, peisaje și felurite stofe, ceea ce îi făcea o deosebită plăcere. A fost și un om universal, adică se pricepea la tot ceea ce ține de pictură, pictînd cu ușurință și cu îndemînare, în culori de ulei și în culori de apă, scene, portrete, peisaje și icoane, practicînd încă de foarte tînăr pictura pe sticlă și gravura. Cînd nu era decît un copil de doisprezece ani a pictat în culori de apă o pînză înfățișînd *Legenda sfîntului Hubert*, un tablou întru totul vrednic de admirație și care îi adusese un mare renume. Tabloul acesta fusese pictat pentru seniorul de Lockhorst care i-a dat pe el atîția florini de aur, cîți ani avea. La 14 ani a gravat o scenă în care *Mahomed ucide la beție un călugăr;* vîrsta lui rezultă din dată : 1508. Cu un an mai tîrziu, adică în 1509, cînd avea 15 ani, a gravat diferite lucrări ; printre altele, în genul pictorilor pe sticlă, nouă piese rotunde, înfățișînd *Patimile*, și anume *Muntele Măslinilor, Prinderea, În fața lui Ana, Batjocorirea, Biciuirea, Încoronarea cu spini, Ecce Homo, Drumul Crucii, Răstignirea;* sînt piese excepționale, cu compoziții excelente. A mai gravat și *Ispitirea sfîntului Anton*, în care o femeie frumoasă apare în fața sfîntului îmbrăcată ; este grozav de izbutită, atît ca personaje și fundal, cît și ca planuri secundare, și gravată cum nu se poate mai îngrijit. În același an a gravat acea minunată stampă *Convertirea sfîntului Pavel*, cu o compoziție excelentă : sfîntul, orb, este condus spre Damasc, iar cecitatea sfîntului și tot anturajul sînt foarte bine redate. În această gravură și în toate celelalte ale lui se poate vedea o mare varietate de chipuri și veșminte, după portul vechi, pălării, tichii și basmale, cele mai multe neasemănătoare una cu alta, încît unii maeștri mari italieni din vremea noastră s-au priceput să cheme în ajutor în largă măsură detaliile lui, modificîndu-le uneori un pic și potrivindu-le apoi în lucrările lor.

Despre stampa *Convertirea sfîntului Pavel* vorbește și Vasari, și îl socotește pe Lucas, în unele privințe, superior eminentului Albrecht Dürer, spunînd : „Operele lui Lucas sînt de ajuns pentru a-l pune în rîndul celor care au mînuit cu deosebit meșteșug acul de gravat. Alcătuirile sau compozițiile scenelor sale sînt foarte originale și făcute cu o expresivitate atît de remarcabilă și într-o manieră atît de sigură, fără nici o confuzie sau stîngăcie, încît fiecare pare că este de fapt întîmplarea însăși, pe care a vrut s-o înfățișeze, și că nu putea fi altfel ; apoi, lucrările lui observă și respectă în mai mare măsură regulile, adică rînduielile, artelor, decît cele ale lui Albrecht Dürer. În plus, constatăm că Lucas practică o judicioasă observație în gravurile sale, în sensul că la el toate lucrurile care încetul cu încetul se depărtează sau se retrag nu sînt tratate prea energic, pentru ca să pălească, după cum și în realitate, lucrurile care se depărtează se pierd aproape cu totul. Ba chiar a făcut aceste lucruri cu atîta spirit de observație și cu atîta finețe, încît nici cu ajutorul culorilor nu s-ar fi putut face mai bine, iar aceste observații au deschis ochii multor pictori". Aceasta este mărturia lui Vasari despre Lucas din Holanda (așa îl numește el) și acesta este și adevărul, că făcea compoziții excelente și că în lucrările lui se constată această observare după natură a flou-ului planurilor din fund, care nu se poate vedea nici în cele mai bune lucrări ale lui Dürer, în peisaje, și nici în cele mai deosebite lucrări ale sale, ca *Hubert*[4] sau altele asemenea. Ce-i drept, într-un pasaj, numitul Vasari își exprimă părerea că Lucas nu era tot atît de bun desenator ca Albrecht, totuși, zice el, i-a fost egal acestuia, cu acul de gravat, în multe privințe.

---

[4] De fapt : sfîntul Eustachius.

Se mai vede în peisajele lui Lucas un gen cu totul altul, foarte frumos, al planurilor terenului, și un alt mod, fără pereche, de a trata gravurile, iar stofele lui, cutate și drapate, sînt înfățișate în mod atît de ingenios și de artistic totodată, cum nu s-au priceput alții din vremea lui, și cred că toți cunoscătorii vor fi de acord cu mine. În anul următor 1510, cînd avea 16 ani, a gravat miraculosul sau prodigiosul *Ecce Homo,* — lucru peste măsură vrednic de admirație, ca un băiat atît de tînăr să dea dovadă de atîta bogăție de suflet și de minte, atît în compoziție, în diversitatea chipurilor, în frumusețea costumelor diferitelor popoare, cît și la frumoasele clădiri monumentale moderne, totul fiind redat foarte bine la scară și după arta perspectivei. În același an, Lucas a mai gravat, foarte frumos și corect, *un țăran și o țărancă, împreună cu trei vaci;* țăranca s-a sculat în picioare după muls, ceea ce reiese din rigiditatea sau oboseala poziției; este o piesă admirabilă, foarte căutată. În același an 1510 a gravat și stampa *Adam și Eva izgoniți din rai:* Adam cu o blană pe trup și cu o lopată sau un hîrleț pe umăr, iar Eva cu Cain, primul ei copil, în brațe; este o piesă foarte reușită și frumoasă. În același an a gravat și o mică femeie goală, care ține un cățeluș și îl caută de purici. Aceste piese am ținut să le pomenesc una după alta, ca să dovedesc și să păstrez în memorie, spre marea admirație a cititorului, ce poame desăvîrșite a produs un vlăstar atît de verde. Dar ar fi cu neputință să pomenesc toate lucrările lui, adică tot ce a pictat, gravat și pictat pe sticlă; un lucru știu însă, că avea grijă și își dădea osteneala să aștearnă frumos și curat culorile și că, deși grava, n-a lăsat niciodată din mînă pensula, iar stampele și le tipărea cu atîta atenție și migală, încît n-a lăsat niciodată să circule nici un exemplar care să aibă măcar cel mai neînsemnat defect sau o cît de mică pată. De aceea,

stampele lui au valorat destul de mult chiar în vremea lui, căci lucrările lui cele mai bune, cele de format mare, ca de pildă excepționalele *Magdalena, Răstignirea, Ecce Homo, Cei trei Crai de la Răsărit* și altele asemenea, se plăteau cu un florin de aur, adică 28 de gologani, bucata. Am mai aflat că fiica lui ar fi declarat că Lucas a ars teancuri întregi de stampe care apăruseră cu defect din teasc. N-a ieșit niciodată din țară ca să învețe meșteșugul, cu toate că Vasari susține contrariul, fiind de părere că toți artiștii faimoși din Țările noastre de Jos și-au adus meșteșugul din Italia și au prins meseria de la italieni; dar se înșală, așa cum dă date greșite și în legătură cu alte lucruri.

Lucas s-a căsătorit, luînd de soție o fată nobilă din familia Boshuysen și, spre părerea lui de rău, a început să piardă multă vreme cu mese și chefuri, așa cum este obiceiul printre bogătași și nobili. Unii sînt de părere că Albrecht Dürer și el au căutat să se sfideze unul pe altul, sau să se ia la întrecere; că Lucas a gravat și el unele scene asemănătoare sau alte lucruri, numaidecît după Albrecht; și că fiecare din ei privea cu admirație lucrările celuilalt, încît în cele din urmă Albrecht Dürer a venit în Olanda și, fiind la Leida, acasă la Lucas [5], i-a făcut el lui Lucas, și Lucas lui, portretul, după natură, pe un mic tablou, și apoi s-au bucurat fiecare de prezența celuilalt, ca doi buni prieteni. Lucas era cam mic de stat și cam plăpînd; portretul lui a fost gravat de el însuși: tînăr, fără barbă, trupul mai mult decît jumătate, cu o tocă mare cu pene și purtînd pe haină sau pe corp un cap de mort.

Picturile făcute de el și care pot fi văzute în prezent sau au fost găsite sînt puține la număr, dar întru totul admirabile, și foarte

[5] Dürer n-a fost la Leida. Întîlnirea a avut loc la Antwerpen, în luna mai 1521.

încîntătoare, datorită unei însușiri deosebite pe care o au și care (nu știu cum să spun) place și atrage. Dar mai presus de toate operele lui este un triptic, cea mai excepțională și mai frumoasă lucrare a lui, aflată în prezent la marele iubitor de artă și artist Goltzius, din Haarlem, care a achiziționat-o în anul 1602 la Leida, cu preț mare, spre marea sa satisfacție, ca un om care, datorită marii sale priceperi în ale artei, prețuiește și iubește mult operele lui Lucas.[6] Tripticul înfățișează povestea orbului din Ierihon, anume Bartimeu, fiul lui Timeu, care își recapătă vederea, după cum relatează sfîntul evanghelist Marcu în capitolul 10 și sfîntul evanghelist Luca în capitolul 18, totul redat foarte frumos, culoarea părînd ca și proaspătă, iar tehnica și compoziția fiind admirabile; panourile sau canaturile, pictate pe dinăuntru, contribuie la redarea subiectului. Se văd acolo foarte multe personaje executînd diferite acțiuni și manifestînd o mare uimire cu privire la minunea care se petrece în centru, ca unui orb să i se redea vederea. Nudurile și chipurile sînt foarte variate, plăcute și pline de strălucire; fiecare personaj este altfel îmbrăcat, iar capetele sînt împodobite cu diferite bonete, turbane și scufii minunate. În personajul Cristos se vede redat în mod firesc o simplitate sinceră și o blîndețe și o smerenie pline de milostenie, dar și o călduroasă dorință de a-i dovedi și dărui orbului binefacerea vindecării. La orb, care e călăuzit de fiul lui, se vede felul în care orbii întind mîna, redat în chip foarte firesc și caracteristic. Planurile depărtate sînt frumoase și luminoase; se văd în fund arbori și arbuști, tratați atît de corect și de specific, cum nu se mai pot vedea nicăieri, căci privitorul are impresia că se află afară, pe cîmp, și că are totul, viu și

[6] Tripticul se află în prezent la Leningrad (Muzeul Ermitaj).

natural, în fața ochilor. În partea din fund a peisajului (în continuarea scenei) se vede schițat Cristos, care caută poame în smochinul sterp.[7] Apoi și peisajul este excelent, cu cîteva case și alte clădiri în depărtare. Despre această piesă cît se poate de excepțională, lucrată de o mînă de artist atît de neîntrecută, cineva a scris următoarea poezie, spre lauda și cinstirea artei:

SONET

Orb, Bartimeu primit-a lumină din lumină,
Scriu Marcu și cu Luca, în Noul Testament;
Iar Lucas a pictat-o, cu infinit talent.
Aici ne-nvață Mielul ce-i mila cea blajină
De-un orb; iar cine vede minunea Lui divină,
Pictată de maestrul acesta eminent,
Privește mut lucrarea, privește lung și-atent,
Și inima îi este de vii emoții plină,
Căci orbul, ochi și suflet i-a-ntors spre Dumnezeu.

O, fără ochi și suflet nu afli mîngîiere,
Oricît ai fi de-o caldă dorință îndemnat.
Lumină din lumină primit-a Bartimeu;
Prin orbu-acesta, Lucas a dat și el vedere,
Căci pictorilor, orbul penel le-a îndrumat.

Această piesă a fost pictată, după cum arată data de pe fața exterioară a canaturilor, în anul 1531. Pe partea exterioară sînt două personaje, un bărbat și o femeie, care țin niște scuturi, pictați foarte plăcut și într-o manieră iscusită și îndrăzneață. Este și una dintre ultimele lui lucrări în ulei, sau chiar ultima, din cîte a făcut acest foarte faimos maestru, părînd că a vrut să arate aici și să lase lumii, spre înfrumusețare și înaltă admirație, măsura extremă a artei sale, pentru a-și nemuri numele: căci după aceea n-a mai trăit decît doi ani. Am ținut să citez la început această

[7] *Evanghelia cea după Marcu*, cap. 11.

piesă eminentă, de dragul valorii ei. Mai este o lucrare frumoasă și superbă a lui Lucas, la Primăria din Leida, pusă și păstrată de pîrgarii de acolo într-un loc public, și anume *Judecata de apoi,* considerată a fi o lucrare excepțională.[8] Apar aici multe și diferite nuduri de bărbați și de femei, la care se poate constata că artistul a făcut observații după natură, mai ales la nudurile de femei, pictate de el cu o carnație delicată, dar, după cum era pe atunci obiceiul printre pictori, aceste nuduri sînt cam colțuroase și cam tăioase. În exterior sînt două personaje șezînde, la scară mare, și anume *Sfinții Petre și Pavel,* cîte unul pe fiecare panou, pictați foarte frumos și mult mai bine decît partea dinlăuntru, căci totul are un colorit mai nimerit și e mai firesc, atît chipurile și nudurile, cît și stofele, precum și fondurile și planurile din fund ; pe scurt, este atît de magistrală, încît mari potentați străini au trimis vorbă că vor s-o cumpere, dar dumnealor pîrgarii au refuzat, cît se poate de curtenitor, spunînd că, în cinstea faimosului cetățean al orașului, nu vor să se lipsească de ea, oricît de mari sume de bani li s-ar da pentru ea, căci este o operă care, prin meșteșugul oglindit în ea, face ca strălucirea cinstitei și nobilei arte a picturii să devină și mai luminoasă și mai sclipitoare. A mai fost, lîngă Leida, într-o casă a nobilului Frans Hooghstraet, o foarte valoroasă piesă mică, și anume un diptic, pe care se putea vedea o icoană foarte bine făcută a Maicii Domnului, figurată pe jumătate, deoarece restul, de la genunchi în jos, părea acoperit de o piatră. Pruncul era și el foarte drăgălaș ; ținea în mîini un ciorchine de struguri, cu un vrej care atîrna pînă jos, ca pentru a simboliza că adevărata vie este Cristos ; drapajul era excelent. Pe cealaltă parte era o femeie în rugăciune[9], iar în spatele ei Magdalena, care i-l arăta pe Cristos, ținut în poală de sfînta Maria. Planul din fund era excepțional și admirabil, în ceea ce privește terenul și copacii. În exterior era *Buna-Vestire,* cu personaje întregi, la scară mică, foarte izbutită în ce privește compoziția și acțiunea, precum și îmbrăcămintea, redată cu cute foarte ascuțite. Această piesă mică se află în prezent la împăratul Rudolf, cel mai mare iubitor de artă al vremii noastre ; lucrarea aceasta mică, dar atît de prețioasă, avea data 22, alături de obișnuitul semn al lui Lucas van Leyden : un L. Mai exista încă o piesă deosebită, foarte ieșită din comun, o comodă mică a lui Lucas, la Amsterdam, pe Kalverstraat ; înfățișează scena cu *Copiii lui Israel dansînd în jurul viețelului de aur,* care stau la masă și benchetuiesc, potrivit textului Sfintei Scripturi, unde se spune : „...apoi a șezut poporul de a mîncat și a băut și pe urmă s-a sculat și a jucat“[10]. Din acest ospăț sare în ochi, redată foarte viu, firea petrecăreață a poporului și înclinarea lui spre destrăbălare. Totuși, unii nepricepuți au stricat lucrarea, mînjind-o cu un verniu murdar sau cu ceva asemănător. Apoi mai este la Leida, tot de mîna lui Lucas, o pînză foarte frumoasă, în culori de apă, în casa unui om de vază, pe nume domnul Van Sonneveldt, sau acasă la domnul Knotter, mare iubitor de artă, el însuși pictor. Este vorba tot de o lucrare foarte frumoasă, înfățișîndu-i pe *Rebeca și argatul lui Abraham,* unde aceasta îi dă argatului să bea la fîntînă ; se pot vedea aici tinere sau fete foarte drăguțe, executînd tot felul de acțiuni : scot apă etc., iar peisajul și fundalul sînt de asemenea frumoase. Am mai văzut la Delft, în casa unui berar, sau morar de malț, cîteva pînze în culori de apă, înfățișînd *Povestea lui Iosif,*

[8] Opera capitală a lui Lucas van Leyden, pictată în 1526—1527. Se află la Leida.

[9] Este un bărbat, care, prin adăugirea unor atribute, a fost transformat în sfîntul Iosif.

[10] *Ieșirea,* cap. 32, vs. 6.

foarte frumoase ca invenție și desen, cu cîteva drapaje frumoase, mai cu seamă în scena cu paharnicul și brutarul întemnițați; dar e de plîns că timpul și vechimea le-au ros și le-au deteriorat, din pricina umezelii zidurilor, care în Țările noastre de Jos produce multe pagube.

Apoi mai pot fi văzute ici și colo, de mîna lui Lucas, cîteva portrete interesante, gen în care avea de asemenea un eminent mod de tratare. Printre altele este la Leida, la un pîrgar, numit Claes Ariaenszoon, un chip, cît se poate de firesc, aproape în mărime naturală. Mai este la Leida, de mîna lui, o icoană mică și gingașă a Maicii Domnului, la iubitorul de artă Bartholomeus Ferreris, pictor și el.

Am relatat în altă parte că era foarte iscusit în redare, ca de pildă într-o gravură cu scena în care regele Saul, scos din fire și părînd cuprins de nebunie, vrea să-l străpungă pe David cu o lance, în timp ce acesta cînta la harpă în fața lui. Astfel de lucruri și altele asemenea se mai văd pe alocuri și în alte lucrări ale lui; tot așa și într-o gravură mică, pe care Vasari o laudă în scrierile sale; înfățișează un țăran care, în timp ce un șarlatan îi scoate un dinte, pare să aibă așa de mari dureri, încît nu bagă de seamă, adică nu simte, că o femeie îi fură punga. Și în altă gravură, la fel de mare, se poate vedea o reprezentare ingenioasă și frumoasă a unui moșneguț și a unei băbuțe, care își acordă unul altuia, cu mișcări firești, instrumentele muzicale, scena părînd luată din filosoful Plutarh, care scrie despre legile căsniciei că în această situație cuvîntul bărbatului trebuie să aibă întîietate în casă, după cum și strunele cele groase ale instrumentului mare scot sunete mai puternice și mai grave, căci instrumentul cel mare Lucas l-a pus în mîna bărbatului. Gravura lui cea mai desăvîrșită a fost portretul împăratului Maximilian, pe care a făcut-o cînd acest împărat a venit la Leida, unde a fost aclamat[11]; este cel mai mare și mai splendid chip gravat vreodată de el, tratat cu o admirabilă fermitate și cu multă finețe. Lucas a fost un om deosebit și nu știu în ce ramură merită mai multă prețuire: în pictură, în gravură sau în pictura pe sticlă? Gravura se zice că a învățat-o la unul care împodobea harnașamente, gravînd pieile cu apă-tare, iar apoi a mai învățat cîte ceva și de la un aurar. A făcut și cîteva piese mici frumoase, gravate în cupru, și diferite gravuri în lemn, tratate excepțional de bine.

Se mai întîlnesc ici și colo lucrări de-ale lui pe sticlă, obiecte care merită a fi păstrate. Printre altele se află la Goltzius, care ține mult la lucrările lui Lucas, o lucrare pe sticlă, înfățișînd dansul femeilor care ies în întîmpinarea lui David; lucrarea este minunat tratată și se întîlnește foarte des și sub formă de stampe, gravate de Jan van Sanredam.

Cînd Lucas avea vreo 33 de ani i-a venit cheful să se ducă în vizită la pictorii din Zeelanda, Flandra și Brabant, și a pornit la drum ca un bărbat înstărit, adică, vreau să spun: cu o ambarcație proprie, prevăzută cu toate cele de trebuință. Cînd a ajuns la Middelburg s-a desfătat văzînd lucrările sîrguinciosului și iscusitului Jan de Mabuse, care pe vremea aceea locuia acolo, unde făcuse mai multe lucrări. Acolo, Lucas van Leyden i-a oferit lui Mabuse și altor pictori un banchet de șaizeci de florini; a mai făcut același lucru și în alte părți și anume la Gent, la Mechelen și la Antwerpen, unde de fiecare dată a cheltuit cu pictorii cîte șaizeci de florini; și a fost însoțit pretutindeni de către mai-sus numitul Jan de Mabuse, care se îmbrăca foarte somptuos și luxos, purtînd un costum de postav țesut cu fir, iar Lucas purta o haină de camelot[12] de mătase, care la soare avea un

[11] În realitate, Maximilian a fost la Leida în 1508, iar portretul lui a fost gravat în 1520.

[12] Stofă din păr de cămilă.

luciu tot ca de aur. Dar din pricină că Mabuse l-a întrecut în ceea ce privește îmbrăcămintea, cred unii, Lucas s-a crezut disprețuit sau pus pe o treaptă mai joasă printre artiști.

Însă ceea ce este și mai vîrtos împotriva artei, precum și a firii artiștilor, este credința unora că Lucas s-a plîns adeseori, mai tîrziu, de această călătorie, fiind convins că vreun invidios îi dăduse pe furiș niscai otravă, pentru că de atunci nu s-a mai înzdrăvenit niciodată de-a binelea. Fie că greșea băgîndu-și în cap acest gînd urît, fie că avea dreptate, vorba e că în următorii șase ani, adică pînă la moartea lui, a zăcut mult la pat : dacă a suferit cumva de plămîni, adică dacă a fost ofticos, nu știu : atîta știu, că bănuiala aceea l-a chinuit tot timpul. Și cu toate că zăcea la pat, nu prea pierdea vremea, ci grava, sau picta, căci pusese să i se așeze totul în așa fel, încît să poată lucra stînd în pat ; căci avea o dragoste tot mai mare de artă, așa cum se întîmplă de obicei cu marii maeștri, la care vasta experiență dobîndită prin practicarea nobilei lor meserii face ca pe zi ce trece dragostea de artă să se aprindă în ei tot mai fierbinte. Cînd în cele din urmă trupul și sănătatea i s-au șubrezit, de nu i-a mai putut fi de folos nici o doftorie, și simțind că i se apropie sfîrșitul, cu două zile înainte de a muri a simțit dorința să mai respire o dată aerul de afară, adică să mai vadă cerul, lucrarea Domnului, așa încît slujnica l-a dus afară în ultima lui călătorie, și la două zile după aceea a murit, în anul 1533, în vîrstă de numai 39 de ani. A mai trăit în ziua care se păstrează în amintirea bătrînilor sub numele de „ziua procesiunii fierbinți din Leida", pentru că mulți oameni care au luat parte la acea procesiune s-au prăbușit la pămînt din pricina căldurii și au murit. Ultima lui gravură a fost o stampă mică, înfățișînd-o pe Palas, și se zice că a fost găsită, terminată, pe patul lui de moarte, vrînd parcă să dovedească sau să spună că a iubit și a practicat ingenioasa sa îndeletnicire sau artă pînă în ultima clipă a vieții. N-a avut decît o singură fiică ; aceasta, cu nouă zile înaintea morții tatălui ei, a născut un fiu, și cînd au venit membrii familiei cu copilul de la botez, Lucas i-a întrebat ce nume i-au pus nepotului. Iar cînd i s-a răspuns că după el are să mai rămînă un alt Lucas van Leyden, nu s-a bucurat, crezînd că vor să scape de el. Acest fiu al fiicei sale, Lucas Damessen, a murit la Utrecht în anul 1604, în vîrstă de 71 de ani, și a fost un pictor destul de bun, așa cum este încă Joan de Hooy [13], fratele lui, pictor al regelui Franței. În cinstea lui Lucas, Lampsonius a întocmit un epigraf în limba latină, care sună astfel (dar nu cred că este destul de laudativ, pe cît ar fi meritat) :

Deși pe Dürer nu l-ai întrecut,
Ești, Lucas, un maestru priceput :
Talent din cele rare în pictură,
La fel de priceput și în gravură.
Ești un maestru-atît de iscusit
Încît, cu ce-ai lucrat, ai izbutit
Ca numele să ți-l unești, în fală
Și glorie, cu urbea ta natală.

VIAȚA LUI **JAN DEN HOLLANDER** [1], PICTOR DIN ANTWERPEN

Mi se pare drept că printre portretele pictorilor olandezi faimoși care au fost gravate în cupru în ultimii ani i s-a rezervat și i s-a dat un loc bine meritat și lui Jan den Hollander, născut la Antwerpen [2], căci am aflat și

[13] Joan de Hoey = Jean I Dammeszoon (m. 1615 ?).

[1] Numele artistului se traduce : *Jan Holandezul.* I se spunea și *Jan van Amstel.*

[2] S-a născut la Amsterdam, de unde și numele (Amsterdamul se află în Holanda, pe malul rîului Amstel), dar a trăit la Antwerpen.

am înțeles destul de bine că a fost un maestru foarte priceput în peisaje. A trăit demult, căci a fost soțul mamei lui Gillis van Coninexloy. A lucrat în culori de ulei și de apă; stătea ades și îndelung la fereastră și se uita în văzduh, ca să deseneze totul după natură; folosea mult și metoda de a lăsa și fondul să ia parte, pe panouri și pe pînze, la producerea efectului, metodă pe care Brueghel a urmat-o foarte îndeaproape. Soția lui Jan se ducea la tîrgurile din Brabant și din Flandra și îi vindea lucrările, cîștigînd astfel foarte mulți bani. De aceea, Jan, deși nu călătorea, lucra foarte puțin; dar piesele lui, în vremea aceea, nu aveau seamăn. A murit la Antwerpen [3]. Lampsonius spune despre el următoarele:

Se știe: olandezii sînt meșteri în peisaje,
Pe cînd italienii mai mult în personaje
Cu capete frumoase; și zău că nu mă mir,
Căci știm: italienii au mintea-n cap, la mir,
Pe cînd, precum se spune prin lume, olandezul
Își are mintea-n mînă; așa și brabantezul
Acesta: în peisaje fu foarte iscusit,
Dar capete, de oameni sau zei, n-a zugrăvit.

VIAȚA LUI QUINTIJN MESSIJS, PICTOR DIN ANTWERPEN

După cum am mai spus, înclinarea firească a omului, cea cu care s-a născut, este uneori frînată, nesocotită sau împiedicată de toanele soartei, fie din voința părinților, fie prin apăsarea nevoilor, sau din pricina altor necazuri; de aceea se întîmplă uneori ca aceia care fuseseră meniți sau predestinați pentru nobilul nostru meșteșug să se pomenească puși la cine știe ce meserie manuală brută; dar de îndată ce astfel de oameni își schimbă meseria și în-

[3] În anul 1535 sau ceva mai tîrziu.

cep să practice arta pentru care au fost meniți, fie chiar și tîrziu, vedem la ei o minunată propășire și o lăudabilă și splendidă recoltă de lucrări. Dovada celor spuse a fost viața lui Polidor [1], ca și povestea lui Quintijn Messijs, pictor din Antwerpen, poreclit „Fierarul", pentru că la început a fost fierar, pînă la douăzeci de ani, vîrstă la care unii mai adaugă pe nedrept încă zece ani.

Quintijn, la douăzeci de ani, a căzut bolnav, de o boală lungă și grea, încît n-a mai putut să-și cîștige pîinea; locuia cu biata maică-sa, femeie bătrînă, pe care o întreținea; de aceea era foarte trist că, zăcînd la pat, nu mai putea munci, și se plîngea de acest lucru celor care veneau să vadă cum îi merge bolnavului; căci, deși trecuse de faza cea mai grea a bolii și cu toate că începuse să stea în capul oaselor, se simțea încă atît de slăbit, încît nu-și putea relua munca grea, de fierar. Cam în vremea aceea a început să se apropie Lăsata-secului, și era la Antwerpen un obicei, sau o datină, ca, de Lăsata-secului sau cam pe atunci, îngrijitorii de bolnavi, sau lazariștii, să umble prin oraș purtînd o făclie mare de lemn, sculptată și împodobită, și să împartă copiilor iconițe de hîrtie, trase la tipar după gravuri în lemn și apoi colorate, așa încît aveau nevoie de o mare cantitate de astfel de iconițe. Așa, printre cei care veneau să-l vadă pe Quintijn a venit și unul care l-a sfătuit să coloreze o parte din sfinții aceia, iar el s-a apucat de treabă. Acest început de nimica toată a aprins înclinarea sau plăcerea lui înnăscută, așa că de atunci s-a apucat de pictură, cu mare dragoste și sîrguință și, în scurt timp, lucrînd fără încetare, a făcut progrese uimitoare, iar după ce a ajuns un maestru eminent, a rămas în meseria aceasta toată viața. Cu privire la obîrșia sau pricina părăsirii meseriei de fierar și a trecerii lui în tagma artiștilor se mai povestește stăru-

[1] Caravaggio.

itor sau îndeobște și altă versiune ; anume, că, fiind fierar, s-a îndrăgostit și a început să curtenească o fată frumoasă și cuminte, iar în curtenirea aceasta avea un rival, care era pictor ; dar că fetei îi plăcea mai mult persoana lui Quintijn, decît meseria lui brută, dorind ca el, Quintijn să fi fost pictorul, iar celălalt fierarul. Quintijn, înțelegînd acest lucru și fiind îmboldit de marea lui dragoste, a lepădat barosul, a pus mîna pe pensulă și s-a apucat, cu toată sîrguința și cu succes, de pictură, pentru a-i fi pe plac alesei inimii lui și a avea parte de dragostea ei. Întîmplarea aceasta a fost confirmată de Lampsonius într-o poezie latinească, sau *Carmen*, pe portretul tipărit al lui Quintijn : poezia este scrisă ca și cum ar vorbi însuși Quintijn, și cred că nu strică s-o dau aici, ca mărturie, tălmăcită în limba noastră :

Quintijn Messijs, pictor din Antwerpen, spune :

Un biet fierar ciclopic fusesem înainte,
Și-mi curtenea drăguța un pictor, cu mult zel ;
Atunci, cînd fata-mi spuse, în cîteva cuvinte,
Că zgomotul de fiare nu-i e pe plac defel
Și că preferă jocul tăcutului penel,
Iubirea-mi dete aripi spre artă, spre pictură,
Dovadă-i nicovala micuță de oțel,
Ce-am pus-o pe tablouri, pe lîngă semnătură.
Precum primise Cypris [2] *năstrușnica armură*
De la Mulciber [3], *pentru feciorul ei* [4], *în dar, —*
Poetule, făcut-ai un pictor din fierar.

Această explicație a artei lui Quintijn, sau a trecerii lui la exercitarea unei meserii artistice, adică faptul că (așa cum s-a spus) făcea curte unei fete, este o versiune răspîndită ; dar cea dinainte este socotită mai apropiată de adevăr. Totuși (după părerea mea), ambele pot fi adevărate, anume că el, Quintijn, în timpul bolii sale, începuse să umble cu vopselele, iar după ce s-a însănătoșit, a cunoscut și a iubit o fată, avînd drept rival un pictor, și că ea i-a spus cîteva cuvinte care l-au determinat să se lase cu totul de meseria de fierar și să se apuce de pictură, iar în această meserie a făcut repede progrese mari, datorită dragostei, înclinării înnăscute și deșteptăciunii ; oricum, fie că povestea este adevărată, fie că nu, Quintijn Messijs a fost un maestru de prima mînă la vremea lui [5]. Dintre toate lucrările lui, mai există la Antwerpen, în biserica Maica-Domnului, o lucrare artistică, întru totul excepțională, vrednică de a fi pomenită ; este un retablu al breslei tîmplarilor de mobile ; panoul central înfățișează *Coborîrea de pe Cruce*, cu un Cristos gol, mort, culcat, care se crede că a fost pictat după natură, tratat cu o minunată iscusință în culori de ulei ; Mariile și alte personaje din jur exprimă toate ipostazele tristeții. Pe partea interioară a unuia din panourile laterale este înfățișat *Sfîntul Ioan în ulei* [6], de asemenea excelent, precum și cîțiva cai frumoși, iar privitorii mai tineri, precum și alții, discută mereu în contradictoriu, cîte capete de cai sînt acolo : unul numără șase, altul șapte, sau opt, din pricină că pe alocuri culoarea s-a șters, sau s-a deteriorat, încît lucrurile acestea nu prea se pot desluși, unii luînd cîte un coif drept un cap de cal [7]. Celălalt panou înfățișează scena în care fiica Herodiadei dansează în fața lui Irod, pentru capul lui Ioan Botezătorul [8]. Toate lucrurile acestea

[2] Venus.
[3] Vulcan.
[4] Enea.

[5] Ambele versiuni sînt datorate imaginației. În realitate, Messijs (1466—1530) a învățat pictura la Leuven, orașul său natal, și s-a stabilit în 1491 la Antwerpen, unde a intrat în breasla pictorilor în 1493.
[6] Sfîntul Ioan Evanghelistul, care a fost cufundat în ulei fierbinte.
[7] Sînt patru cai.
[8] În realitate : Salomeea pune pe masă, în fața lui Irod, capul sfîntului Ioan. Tabloul se află la Antwerpen.

par să fi ieşit din mîna pictorului foarte îngrijite, curate şi precise, deşi cam grosolan pictate ; dar sînt făcute după o anumită tehnică, încît de departe să pară foarte bine finisate. Regele Spaniei, Filip al II-lea, decedat de curînd, fiind mare iubitor de artă, şi-a dat multă silinţă ca să obţină acest retablu şi să-l ducă în Spania, dar oricîţi bani a oferit, a fost refuzat cu toată curtenia cuvenită. Datorită valorii sale excepţionale, această lucrare a scăpat de furia iconoclaştilor şi a rămas tot timpul neatinsă de mîinile lor distrugătoare. În sfîrşit, în anul 1577, în timpul ultimei răscoale din oraş, cînd tîmplarii, ca proprietari, au vîndut retablul, Marten de Vos a făcut ce-a făcut, încît pîrgarii oraşului l-au cumpărat chiar ei, cu o mie şi cinci sute de florini, pentru ca oraşului Antwerpen să nu i se răpească o operă atît de excepţională, de artistică şi de memorabilă, adică o comoară. Cu banii aceştia, membrii sus-numitei bresle şi-au cumpărat o casă, spre a avea un sediu. Quintijn a mai făcut multe alte lucrări, care au fost duse şi sînt acum răspîndite în multe locuri. Uneori, iubitorii de artă mai găsesc ici şi colo, în cabinetele lor de artă, cîte o mică lucrare, pe care o păstrează ca pe un giuvaier de mare preţ. La iubitorul de artă Bartholomeus Ferreris se mai află o lucrare a lui Quintijn : o mică icoană a Maicii Domnului, în care se poate vedea o tratare plină de iscusinţă[9].

Quintijn a avut şi un fiu, ucenicul lui, numit Jan Messijs [10], care a fost şi el un pictor bun : de mîna lui se poate vedea la Amsterdam, pe Warmoesstraat, la „Lavoir", un mic tablou, înfăţişînd nişte zarafi care numără şi schimbă bani ; mai sînt diferite lucrări ale lui la Antwerpen şi în alte locuri.

---

[9] Van Mander omite cel mai frumos retablu al lui Quintijn Messijs : *Legenda sfintei Ana*, aflat la Brussel.

[10] Quintijn Messijs a avut *doi* fii pictori : *Jan* (1509—1575) şi *Cornelis* (1510 ?—1562 ?).

VIAŢA LUI JERONIMUS BOS[1]

Felurite şi ciudate sînt înclinările, maniera şi lucrările pictorilor ; şi fiecare dintre ei a excelat pe drumul pe care l-a atras şi l-a călăuzit Natura, pentru plăcerea lui. Cine ar putea reda în cuvinte toate acele fantasme uimitoare sau curioase pe care Jeronimus Bos le-a produs cu capul şi le-a exprimat cu pensula : tot soiul de năluci şi monştri ai iadului, adeseori la fel de neplăcuţi, pe cît de îngrozitori. S-a născut la 's-Hertogenbosch [2], dar nu am putut afla nici data naşterii lui, nici pe cea a morţii, decît că e mult de atunci [3]. Totuşi, în drapările sau veşmintele pictate de el a fost destul de diferit de vechea manieră la modă, adică de abundentele mototoliri şi cutări. Avea un mod de tratare ferm şi foarte îndemînatic şi plăcut, pictîndu-şi adesea de la prima mînă lucrările, care ieşeau totuşi foarte frumoase, fără a mai fi modificate. Mai folosea, ca şi alţi maeştri vechi, şi metoda de a-şi desena şi trasa lucrările pe alb cu pensula şi de a aşterne apoi deasupra o tentă trandafirie străvezie, făcînd astfel adeseori ca fondul să participe la producerea efectului.

Cîteva din tablourile lui se află la Amsterdam. Undeva am văzut, de mîna lui, *Fuga în Egipt*, în care sfîntul Iosif, care e în faţă, îl întreabă pe un ţăran care e drumul, iar sfînta Maria stă călare pe măgar : în depărtare se vede o stîncă ciudată, greu de deslușit, parcă ar fi un han ; sînt acolo şi cîteva personaje ciudate, nişte ursari, care joacă ursul pentru bani ; totul e foarte curios şi caraghios. Mai este, de mîna lui, în port, un *Iad*, unde patri-

---

[1] *Hieronymus van Aeken* = *Hieronymus Bosch.*

[2] *'s-Hertogenbosch* : oraş în Brabantul olandez. Numele lui înseamnă : *Pădurea ducelui.* Cuvîntul *bosch* (=pădure), devenit numele artistului, se păstrează în numele oraşului în ortografia veche ; ortografia actuală : **bos.**

[3] **1450 ?—1516.**

arhii ies mîntuiți, iar Iuda, care încearcă să iasă și el cu ei, este tras în sus cu o funie și spînzurat; te uluiește ce monștri năstrușnici poți vedea acolo, și cît de bine și de firesc sînt pictate flăcările, focurile și fumul. Mai este la Amsterdam, de mîna lui, *Drumul Crucii*, în care a pus mai multă seriozitate decît îi era în obicei. La Haarlem, în casa iubitorului de artă Joan Dietringh, am văzut de mîna lui diferite lucrări, anume: niște panouri cu vreo cîțiva sfinți; printre alții, un sfînt îmbrăcat în straie de călugăr, în dispută cu diferiți eretici, și care pune pe foc toate cărțile lor, împreună cu a lui, urmînd să aibă dreptate cel a cărui carte nu arde, iar cartea călugărului iese din foc în zbor; focul este pictat foarte meșteșugit, atît flăcările, cît și lemnul ars, care scoate fum și este acoperit de cenușă; sfîntul și însoțitorul lui sînt foarte solemni, iar ceilalți au niște mutre schimonosite și ciudate. În altă parte este înfățișată o minune, pe care un rege și alte personaje o privesc foarte mirați; chipurile, părul și bărbile, pictate sumar, sînt totuși de mare efect. La 's-Hertogenbosch, în biserică, mai sînt lucrări ale lui, ca și în multe alte locuri; de asemenea și în Spania, la Escorial, lucrări care sînt ținute acolo în mare cinste. Lampsonius i se adresează în versurile sale astfel:

O, Bos, de ce ți-e chipul atît de-nfricoșat
Și ești atît de palid? Pe-aproape ți-au zburat
Ființe monstruoase, fantasme infernale?
Eu cred că însuși Pluto găsi cîndva cu cale
Să-ți pună la vedere întregul lui Tartar, —
Altminteri n-ai fi-n stare s-arăți atît de clar,
Cu cîteva vopsele întinse peste grunduri,
Tot ce ascunde iadul în negrele-i străfunduri.

A mai fost și un Lodewijk Janszoon van den Bos, născut la 's-Hertogenbosch, un pictor foarte priceput în fructe și flori, pe care le arăta ca fiind puse într-un vas cu apă; lucra

foarte pe îndelete, cu multă răbdare și migală, încît totul ieșea ca și natural; pe flori și pe ierburi mai picta și roua cerului, precum și cîteva gîze, fluturi, musculițe și altele asemenea, după cum se poate vedea în lucrările lui, la iubitorii de artă. Era priceput și la chipuri, după cum se poate vedea la iubitorul de artă Melchior Wijntgis, din Middelburg, unde se află, de mîna lui, un foarte frumos tablou cu *Sfîntul Ieronim*, patru panouri rotunde cu fructe și vase cu flori, și alte piese mici, lucrate foarte bine și îngrijit. Mai este la Jacques Razet, de mîna lui, un vas cu flori, foarte frumos pictat. Și pentru că nu prea știu ce să mai scriu despre el, îl pun aici alături de conorășeanul lui, pentru ca numele să-i rămînă lăudat în memoria tuturor, printre pictori.

VIAȚA LUI **CORNELIS CORNELISZOON KUNST,** PICTOR DIN LEIDA

Cu toate că în general arta nu se moștenește de la părinți, Cornelis Kunst, fiul și ucenicul lui Cornelis Engelbrechtszoon a fost, în artă un vajnic și excelent urmaș al tatălui său S-a născut la Leida în anul 1493 și a fost, la vremea lui, unul dintre cei mai de seamă pictori din Leida; dar întrucît orașul lui nu înota în bogăție, din pricina plecării străinilor care îi făcuseră în trecut bunăstarea, Cornelis Kunst se muta uneori pentru trei-patru ani la Brugge, în Flandra, oraș care, pe vremea aceea, era bogat și prosper, vizitat și locuit de mulți străini, pentru negoțul lui intens, așa încît arta se bucura acolo de mare prețuire și era bine plătită; ca urmare, la Brugge, Cornelis Kunst a cîștigat mulți bani și a făcut multe lucrări frumoase. Multe lucrări superbe a pictat și la Leida, printre altele și îndeosebi în casa domnului Dirck van Sonneveldt, unde se poate vedea un tablou foarte

frumos înfățișînd *Drumul Crucii*, cu Cristos și cei doi tîlhari, totul redat foarte impresionant; de asemenea poate fi văzută și îndurerarea Maicii Domnului, pricinuită de nenorocirea Fiului Ei, Domnul nostru Iisus Cristos; lucrarea este socotită a fi foarte prețioasă, cea mai izbutită dintre iscusitele sale opere. În afară de aceasta se află acolo și un tablou *Coborîrea de pe Cruce*, cu un colorit foarte atrăgător și cald, potrivit cerințelor subiectului. În casa fiicei sale, Aechtgen Cornelisdochter, azi femeie de 72 de ani, se poate vedea portretul lui și cel al soției lui de-a doua, cum stau în curtea lor, afară din oraș, la Koepoort, iar în depărtare se vede o parte din oraș și Koepoort, după natură, totul avînd un colorit minunat. A mai pictat multe lucruri frumoase pentru o mînăstire situată lîngă Leida, la Leiderdorp, despre care se crede că au fost distruse sau ascunse, din pricina tulburărilor. Mai sînt multe alte lucrări mari și mici la Leida, pe la cetățeni, atît în culori de apă, cît și de ulei, mai ales la un cetățean de seamă, pe nume Jacob Vermy. Cornelis Corneliszoon Kunst a murit în anul de grație 1544, în vîrstă de 51 de ani.

VIAȚA LUI LUCAS CORNELISZOON DE KOCK [1], PICTOR DIN LEIDA

După cum Cornelis Kunst, despre care am vorbit mai înainte, părea să fi fost moștenitorul tatălui său în artă, tot așa și fratele lui l-a urmat curînd pe același drum. A învățat meșteșugul tot la Cornelis Engelbrechtszoon, tatăl lui: s-a născut la Leida în anul 1495. A fost în același timp pictor și bucătar, pentru că pe vremea aceea, în orașul lui natal se

[1] *De Kock* (ortogr. actuală: *de Kok*) înseamnă *Bucătarul*.

pare că nu putea să trăiască din pictură. Asta nu l-a împiedicat să fie un bun meșter, atît în culori de ulei, cît și de apă, după cum reiese din numeroasele lui lucrări care se mai pot vedea la Leida, îndeosebi în casa iubitorului de artă domnul Joan Adriaenszoon Knotter (care pictează și el, ca amator), anume cîteva pînze în culori de apă, foarte luminoase și frumoase, cu o bună observare a afectelor, și avînd o compoziție și o execuție pe măsura cerințelor subiectelor. Printre altele, una dintre piesele cele mai deosebite este *Femeia adulteră*. Apoi, în casa domnului Jacob Vermy, unde de asemenea se pot vedea multe pînze ale lui în culori de apă. Lucas nu se simțea la largul lui la Leida, deoarece din pictură se cîștiga anevoie existența, și auzind că pe vremea aceea în Anglia, sub regele Henric al VIII-lea, arta era prețuită și foarte căutată, a plecat într-acolo cu soția și cu copiii, în număr de șapte sau opt: de cînd a plecat nu s-a mai putut afla nimic nici despre el și nici despre viața lui. Decît că există la Leida o lucrare, adusă acum cîțiva ani din Anglia, în casa unui negustător, pe nume Sr. Hans de Hartoogh, și că este lucrată într-o manieră foarte asemănătoare cu a lui. Cînd în Țările noastre a fost numit guvernator contele de Leicester, din Anglia, au venit cu el cîțiva englezi, foarte doritori să cumpere din lucrările lui Cornelis, căci aflaseră de el în Anglia. Asta-i tot ce știu să spun despre el.

VIAȚA EMINENTULUI PICTOR JAN VAN CALCKER

Printre cei favorizați de Natură, sau, dintre toți olandezii noștri, cel mai nimerit ca să astupe Italiei gura, cu care strigă sus și tare că nici un olandez nu numai că nu i-a întrecut niciodată pe pictorii italieni de seamă în ceea ce privește pictarea personajelor, dar că nici

măcar nu i-a egalat, — a fost (după părerea mea) deosebit de iscusitul Joan van Calcker, a cărui valoare în artă nu știu cum s-o trîmbițez atît de tare pe cît merită, și îmi pare rău că despre un maestru atît de deosebit știu atît de puține lucruri. S-a născut în țara Kleve, în orașul Calcker, dar de unde a luat exemplul care l-a împins spre artă, prin impulsul firii sale tinerești, nu știu, decît că prin anul 1536 sau 1537 a locuit la Veneția și a plecat, sau trăia acolo, cu o fată din Dordrecht, a cărei casă părintească era un han de ucigași, așa cum s-a arătat în viața lui Hemskerck.

La Veneția a fost ucenic de nădejde al marelui Tițian, a cărui manieră de a picta nu numai că a urmat-o îndeaproape, dar a și egalat-o în așa măsură, încît pînă la urmă lucrările lor nu se mai puteau deosebi : chiar Goltzius, în judecata căruia am toată încrederea, cînd a fost la Napoli și i s-au arătat cîteva portrete ale lui, a spus numaidecît că sînt făcute de Tițian. Pictorii care erau cu el au spus : „Ai dreptate, și ai judecat bine, totuși nu sînt de Tițian, ci de Jan van Calcker, a cărui manieră de lucru este atît de net asemănătoare cu cea a lui Tițian, încît experții în materie de artă din toată lumea n-ar putea face deosebirea". Potrivit mărturiei lui Vasari, care l-a cunoscut la Napoli, maniera lui de lucru nu putea fi considerată ca fiind a unui olandez. Era și grozav de priceput în mînuirea cretei și a peniței, și hașura admirabil, fiind și în această privință foarte asemănător cu Tițian sau cu neputință de deosebit. El a fost acela care a ilustrat valoroasa carte a anatomistului Vesalius [1], ilustrațiile fiind tratate de el în mod cu totul excepțional și dovedind ce olandez de seamă a fost el în arta noastră. Tot el a desenat toate sau cele mai multe din

[1] *De humani corporis fabrica libri septem*, Basel, 1543.

portretele pictorilor, sculptorilor și arhitecților italieni din cărțile lui Giorgio Vasari [2], portrete tratate de asemenea splendid și cu mînă sigură și îndrăzneață, putînd fi socotite lucrări care de mînă omenească nu pot fi făcute mai bine. A fost o mare durere pentru arta picturii și o pierdere pentru onoarea Țărilor noastre de Jos că a murit fiind încă tînăr, dar matur în artă, la Napoli, cam prin anul de grație 1546.

VIAȚA LUI PIETER KOECK, PICTOR ȘI ARHITECT DIN AALST

Orașul Aalst nu are motiv să tacă sau să se lase luat peste picior dacă alte orașe se laudă cu picturile lor și se fudulesc foarte că au dat omenirii și au produs pictori iscusiți iluștri, de vreme ce este împodobit atît de grozav cu faptul că este localitatea natală a ingeniosului și inteligentului pictor Pieter Koek, pe care l-a dat omenirii și l-a avut de cetățean. Pieter a învățat meșteșugul la Bernard van Brussel [1] și, fiind foarte deștept, a făcut progrese uimitoare. A devenit un desenator și pictor îndemînatic, atît în culori de ulei cît și de apă, dar și foarte priceput în desenarea și pictarea de modele. Vizitase Italia și marea școală de pictură Roma, învățînd și desenînd cu multă sîrguință atît sculpturi cît și clădiri.

Cînd, înapoiat în Olanda, s-a căsătorit și a rămas văduv, niște negustători, tapisieri din Brussel, numiți Van der Moeyen, l-au convins să plece într-o călătorie la Constantinopol, în Turcia, unde aveau de gînd să facă o afacere

[2] Vasari susține că portretele au fost făcute de el însuși și de ucenicii săi. Au fost gravate de către Coriolano.

[1] Bernard van Orley.

strălucită, fabricînd tapiserii frumoase și scumpe pentru sultan, și l-au pus pe Pieter să picteze în acest scop cîteva lucruri ca să aibă ce să-i arate sultanului ; dar întrucît turcul, potrivit legii lui mahomedane, nu îngăduie chipuri de oameni sau animale, nu s-a ales nimic din tot planul, decît o călătorie zadarnică și cheltuială mare. Pieter, stînd acolo vreun an de zile, a învățat limba turcă și, neputînd să stea degeaba, a desenat între timp, după natură, pentru propria sa plăcere, orașul Constantinopol, cu multe locuri din împrejurimi, așa cum se pot vedea aceste lucruri, împărțite în șapte planșe gravate în lemn și tipărite, cuprinzînd diferite obiceiuri ale turcilor. Prima : cum trece de obicei împăratul turcilor călare, cu garda lui de ieniceri și cu restul suitei. A doua : o nuntă turcească, unde se vede cum este dusă mireasa, însoțită de lăutari și alți nuntași, precum și un dans executat de bărbați după datina lor. A treia : cum își îngroapă ei morții afară din oraș. A patra : sărbătorirea sau sărbătoarea lunii noi. A cincea : felul lor de a mînca. A șasea : cum călătoresc ei. A șaptea : cum o duc ei la oaste. În aceste lucrări se văd fundaluri frumoase și precise și diferite acțiuni interesante ale personajelor, atît felul lor de a duce poveri, cît și alte munci, poziții și atitudini foarte corecte ale unor femei chipeșe, foarte decorativ și plăcut gătite și voalate, precum și tot soiul de porturi, toate acestea fiind destul de grăitoare ca să ne dăm seama ce meșter ingenios a fost Pieter. Și-a făcut și sieși portretul, în planșa a șaptea [2], în straie turcești, ținînd în mînă un arc și arătînd cu degetul un om care se află lîngă el și care duce o suliță lungă cu o flamură.

Cînd s-a înapoiat în Olanda, s-a recăsătorit și a luat de soție de-a doua pe Maeyken Verhulst sau Bessemers, cu care a avut o fiică,

[2] Corect : întîia.

viitoarea soție a lui Pieter Brueghel, ucenicul lui. În acea epocă, anume în anul 1549, a scris cărțile despre arhitectură, geometrie și perspectivă. Și fiind foarte înzestrat și învățat și cunoscînd limba italiană, a tradus în limba noastră cărțile lui Sebastiano Serlio, și astfel, prin munca lui serioasă, a adus lumină în Țările noastre de Jos, și a repus pe făgașul cel bun arta rătăcită a arhitecturii, așa încît pasajele obscure ale lui Pollius Vitruvius le putem înțelege acum cu ușurință, sau nici nu prea mai avem nevoie să-l citim pe Vitruviu, în ceea ce privește ordinele. Așadar, Pieter Koeck ne-a arătat care este stilul corect în arhitectură și datorită lui a apus steaua celui modern, dar este neplăcut lucru că s-a răspîndit din nou unul modern urît, după maniera germană, de care cu greu vom putea scăpa și care nu va fi niciodată adoptat în Italia.

Pieter a făcut multe lucrări : retabluri, tablouri și portrete. A fost și pictorul maiestății sale împăratul Carol Quintul, în serviciul căruia a murit cam prin anul de grație 1550, la Antwerpen, unde locuia. Căci văduva lui, Maeyken Verhulst, a publicat postum cărțile lui despre arhitectură în anul 1553.

Pauwels van Aelst, fiul nelegitim al lui Pieter Koeck, a excelat în copierea lucrărilor lui Joan Mabuse, dar a făcut și mici vaze cu flori, pictate foarte corect și curat. A locuit și a murit la Antwerpen ; văduva lui s-a recăsătorit cu Gielis van Coninckxloo. Lampsonius i se adresează lui Pieter Koeck, în poezia lui latinească, în felul următor :

Tu, Pieter, n-ai fost numai un pictor iscusit,
Prin care Aalst, orașu-ți natal, e azi vestit,
Dar arta ai slujit-o chiar și-n arhitectură,
Căci ce făcuse Serlio, dînd dreaptă-nvățătură
Poporului de-acolo, tu izbutiși să faci
Și pentru-al tău și-al Franței, ca bun bilingv tălmaci.

VIAȚA LUI **JOACHIM PATENIER,** PICTOR DIN DINANT

Faimosul și mărețul oraș Antwerpen, cunoscînd o mare propășire prin negoț, a atras de pretutindeni pe cei mai eminenți artiști, care și ei s-au grăbit în mare număr într-acolo, deoarece arta se simte bine lîngă bogăție. Printre alții, a venit acolo și acest Joachim Patenier, născut la Dinant. A intrat în breasla și în nobila tovărășie a pictorilor din orașul Antwerpen în anul de grație 1515. Avea o anumită manieră proprie de a picta peisaje, foarte îngrijit și curat, cu copacii făcuți ca din puncte, și punea acolo și mici personaje nostime, așa încît lucrările lui erau căutate și se vindeau, fiind duse în diferite țări. Avea obiceiul ca în toate peisajele lui să pună undeva un omuleț care își face nevoile, din care pricină a fost poreclit „Căcăciosul" ; uneori, micuțul căcăcios trebuia căutat îndelung, ca și mica bufniță a lui Hendrick met de Bles. Acest Patenier era un om care, în afara artei sale nobile, ducea o viață de stricăciune, avînd darul beției, încît își petrecea zile întregi la cîrciumă, cheltuind tot ceea ce cîștigase, pînă cînd nevoia îl silea să se întoarcă la pensula aducătoare de bani. La el a învățat Frans Mostaert, pe care la beție îl dădea adeseori afară din casă, încît ucenicul, doritor să învețe, a înghițit multe din partea lui. Pe vremea cînd Albrecht Dürer se afla la Antwerpen, plăcîndu-i mult modul de tratare al lui Patenier, i-a făcut portretul pe o placă de ardezie, sau poate de lemn, cu condeiul de aramă ; portretul acesta este extrem de reușit.

De mîna lui Patenier se pot vedea la diferiți iubitori de artă peisaje foarte frumoase. La Middelburg, la Melchior Wijntgis, directorul monetăriei Zeelandei, se află, de mîna lui, trei piese excelente, una dintre ele fiind plină de personaje mărunte ; este o bătălie, pictată atît

de bine și de minuțios, încît nici o miniatură de carte nu s-ar putea lua la întrecere cu ea. Lui i se adresează învățatul Lampsonius, — sub un portret gravat cu multă iscusință de Cornelis Cort din Hoorn (numit de el Curtius), după cel făcut de Albrecht Dürer, — cu următoarele cuvinte :

Și dacă dintre-aceștia toți, alții nu mai fură
Redați atît de bine ca fire și figură
Precum fuși, Ioachime, tu — explicația
Nu-i numai că-n aramă Cort te-a gravat cîndva
Cu mîna-i, ne-ntrecută de alte mîini faimoase,
Ci că văzuse Dürer peisaje, stînci și case,
De mîna ta pictate, și-atît s-a minunat,
Încît cu condeiașul de-aramă te-a gravat :
Pe dînsul Cort urmîndu-l, gravă atît de bine,
Că-i întrecu nu numai pe toți, dar și pe sine.

VIAȚA LUI **HENRI DE BLES,** PICTOR DIN BOVINES, LÎNGĂ DINANT

Face impresia că, în locuri necunoscute sau uitate, Natura, ca să arate că nu se uită unde își revarsă darurile, simte uneori nevoia să facă o nouă ispravă ; astfel, într-un loc izolat, l-a produs, l-a înălțat și l-a așezat printre stelele sau luminile artei noastre pe acest Henrijck met de Bles[1], numit astfel după o buclă de păr alb, pe care o avea pe frunte. S-a născut nu departe de Dinant, la Bovines, și a fost, după cît se pare, un continuator al lui Joachim Patenier. Și, aproape fără meșter, a ajuns meșter, potrivit mărturiei învățatului Lampsonius, care spune : „Orașul Dinant a dat un pictor pe care pictorul-poet l-a glorificat în versurile lui alăturate. Însăși așezarea deose-

[1] *Met de bles* înseamnă : cu moțul, cu meșa, — *Henrijk* sau *Hendrick* (azi : Hendrik) = *Henri.*

bit de plăcută a ţinutului său natal a făcut din el un artist, aproape fără nici un maestru ca învăţător [2]. Mica localitate Bovines a invidiat această glorificare a localităţii vecine şi l-a produs pe Hendrick, priceput în peisaje ; dar dacă micul Bovines recunoaşte oraşului Dinant întîietatea, atunci, Joachime, şi Hendrick ţi-o recunoaşte ţie."

Despre acest Hendrick nu prea ştiu multe ; decît că operele lui, care se pot vedea în numeroase locuri la iubitorii de artă, dovedesc în destulă măsură că a fost un maestru înzestrat cu multă răbdare, căci jertfea îngrozitor de multă vreme şi muncă în lucrările sale, anume în peisaje, cu copaci, stînci, orăşele, mulţimi de personaje mărunte şi altele ; făcea tablouri foarte mici. I s-a spus „meşterul cu bufniţa", căci punea în toate lucrările lui o mică bufniţă, care uneori este atît de ascunsă, încît privitorii o caută îndelung şi pun rămăşaguri cine o găseşte întîi, şi se distrează astfel cu căutarea bufniţei. La iubitorul de artă Wijntgis se află, de mîna lui, trei peisaje, foarte remarcabile, şi un mic tablou *Lot*. La Amsterdam, pe Warmoesstraat[3], la Marten Papenbroeck, se află, de mîna lui, un peisaj măreţ şi frumos, în care se poate vedea un neguţător ambulant de mărunţişuri adormit sub un copac, în timp ce un mare număr de maimuţe îi fură marfa şi i-o atîrnă pe copaci, făcînd mare haz pe socoteala lui ; unii interpretează şi înţeleg această lucrare drept o satiră la adresa papei. Maimuţele ar fi martinii, sau martiniştii, adică adepţii lui Luther, care dezvăluie afacerile papei (numite de ei „negustorie de mărunţişuri"), dar nu prea pot dovedi acest lucru, la care Hendrick poate că nici nu s-a gîndit, deoarece nu se cuvine ca arta să slujească la batjocură. Mai este la Amsterdam, la domnul Melchior Moutheron, un tablou mic şi

[2] Lampsonius spune acest lucru despre Patenier.
[3] Strada Zarzavaturilor.

frumos, un *Emaus*, în care se pot vedea scene miniaturale minunate. În faţă este castelul Emaus, cu pelerinii, la scară mare ; mai încolo, pelerinii stau la masă. Apoi, se mai pot vedea, la Ierusalim, *Patimile*, ca *Ecce Homo*, şi altele ; iar în depărtare muntele Calvarului cu *Răstignirea* şi *Învierea*. La împărat şi în Italia şi în alte locuri se văd multe lucrări ale lui ; mai ales în Italia sînt foarte căutate, căci „Omul cu bufniţa" este faimos pînă departe.

VIAŢA LUI **LUCAS GASSEL VAN HELMONT,** PICTOR

Noi socotim îndeobşte că pictorii noştri olandezi resimt o mare înclinare spre peisaj sau că n-au fost lipsiţi de pricepere în acest domeniu, dar în Italia domneşte altă părere, din care pricină ei socotesc că noi sîntem mai ales buni peisagişti, iar ei maeştrii artei figurale. Au şi fost unii pe la noi, şi mai sînt, care lasă pe planul al doilea studiul figurilor, cu toate că acesta reprezintă cea mai mare forţă a artelor plastice, şi se mulţumesc numai să pună în peisajele lor cîţiva omuleţi sau cîteva figurine. Printre aceştia s-a numărat şi un anume Lucas van Helmont, care a locuit la Brussel, unde a şi murit. A pictat aproape numai peisaje, în culori de ulei şi de apă, dar n-a lucrat prea mult. A fost un om bun şi îndatoritor, un causeur foarte agreabil. Era foarte ataşat de Lampsonius, care ţinea mult la el şi care a întocmit în cinstea lui această poezie în limba latină :

Salut în tine, Lucas, pe cel ce-i mai presus :
Pe-o treaptă cu-al meu tată, spre-a te cinsti,
te-am pus.
Doar ţie mulţumescu-ţi că paşii azi mă poartă
Spre artă, şi-s acuma un iubitor de artă.

Cînd zugrăvești peisaje cu iscusit penel,
Evlavia cu arta și mintea ți-e la fel,
Iar inima ți-e caldă, cum alta nu-i pe lume.
Prin artă și virtute ești vrednic de renume,
Și-l vei avea, — și astăzi, și veșnic, — scump moșneag,
Ce pentru două pricini îmi ești atît de drag.

VIAȚA LUI **LAMBERT LOMBARDUS,** PICTOR ȘI ARHITECT DIN LIÈGE

Nici osteneala multă, nici căutarea stăruitoare nu mi-au fost de nici un folos ca să pot găsi o cărticică latinească, scrisă cîndva de către Lampsonius, din Brugge, care pe vremea lui era secretarul episcopului de Liège, și el un excepțional iubitor și cunoscător al picturii. Lampsonius, fiind intim cu Lambert Lombardus din Liège, a descris pe larg viața acestui faimos maestru, așa încît mi-ar fi putut fi de ajutor la lucrarea mea. Căci Lambert se născuse la Liège și a fost un maestru priceput și ingenios în arta picturii, în arta arhitecturii și în perspectivă, meritînd a fi păstrat în amintire, nu numai pentru că a fost eminent în artă, dar și pentru că, așa cum relatează Chiron, a fost un maestru sau o dădacă a eroilor, căci a crescut sugari de talia unor Frans Floris, Willem Keye, Hubrecht Goltzius și alții, care sînt vrednici de numele lui și care i-au sporit cu cinste faima.

Lambert a vizitat diferite țări, cutreierînd mai întîi Țările de Jos, Germania și Franța și s-a priceput să găsească vreo cîteva tablouri vechi, presupuse a fi fost făcute de nemți sau de franțuzi, pe vremea cînd, în Italia sau printre italieni, arta decăzuse și aproape că dispăruse, datorită răscoalelor, războaielor civile și altor pricini. El le reprodusese înainte de a fi văzut astfel de lucruri la Roma, luînd din picturile francezilor prima sa temelie în

artă ; ba a și devenit atît de priceput în aceste lucruri, încît putea deosebi în ce epocă și în ce loc fuseseră făcute. A vizitat și Italia și Roma, de unde nu s-a întors nici plin de fumuri, dar nici cu mîna goală, și a devenit, acolo, în colțul acela de țară numit Liège, un părinte al artei noastre, desenul și pictura, înlăturînd maniera barbarescă, grosolană și greoaie, și punînd-o în locul ei, la vedere, pe cea antică, justă și frumoasă, fapt pentru care și-a cîștigat recunoștință și faimă. A locuit la Liège, afară din oraș, a fost un om deștept, cu o judecată sănătoasă, totodată și filosof și poet, dovedind în lucrările lui mult spirit de observație în gruparea personajelor, în compoziția fabulației, în redarea afectelor și așa mai departe. Se pot vedea de mîna lui diferite stampe. Printre altele, una înfățișînd *Cina cea de Taină*, în format mare, splendidă în ceea ce privește compoziția, redarea afectelor, mișcarea, și este atît de frumos și de iscusit realizată, încît Lambert poate fi socotit cu siguranță unul dintre cei mai buni pictori olandezi din trecut și din prezent. Spunînd acestea, pun umărul la răspîndirea faimei lui.

VIAȚA LUI **HANS HOLBEIN,** PICTOR EMINENT

Dacă, printr-o fericită revărsare a bunăvoinței cerești, cîte unuia i se dăruiește, încă de la naștere, un generos talent producător de artă, sau dacă vreun aer prielnic și curat face, în anumite locuri, ca mintea omului să se ascută, încît încă din tinerețe să deschidă ușile, să pună în mișcare curajul și mîinile, să dobîndească o bună și vie înțelegere, pentru a-și putea însuși cu îndemînare artele și științele mai înalte, ba chiar cele mai înalte, și să devină neîntrecut în practicarea lor, — nu e treaba mea. Dar un lucru este sigur : că unele personalități excepționale ale artei noastre se

ivesc uneori în cîte un ţinut, în care n-a mai fost şi nu s-a mai produs alta înainte, ca dovadă că sufletul şi mintea nu sînt legate de vreun loc sau de vreun neam, — căci faimosul Hans Holbein, care a lăsat lumii, întru admiraţie, un nume mare în arta noastră, precum şi faimă şi renume, s-a născut (după cîte am putut afla) în Elveţia cea neospitalieră şi stîncoasă, în oraşul Basel, în anul 1498.

Unii cred că s-a născut la Augsburg, în ţara Şvabiei ; este adevărat că acolo se născuse unul cu acelaşi nume, care a fost şi el un pictor bunicel, şi de aceea unii îşi închipuie că e vorba de acest eminent Holbein, dar eu socot că se înşală [1]. Cine au fost părinţii lui sau la cine a învăţat, n-am aflat. Este foarte de mirare de unde a prins o manieră de lucru atît de frumoasă şi atît de pe de-a-ntregul diferită de cea veche străină la modă. Scrisesem cuiva la Basel după informaţii, dar, din nefericire, omul de la care aş fi putut afla multe, sau chiar totul, murise cu vreo opt sau zece ani în urmă ; anume : iubitorul de artă doctorul Ammersbach, căruia îi plăcea să adune tot felul de antichităţi, şi care (după cîte cred) însemnase toate lucrările făcute de Hans Holbein, cu meşteşugurile lui, la Basel sau în Anglia. Această listă, împreună cu cîteva lucrări ale lui Holbein, se află tot la Basel, la unul din moştenitorii lui, căruia i s-au cerut, cît se poate de curtenitor, în numele meu, informaţiile aflate în posesia sa ; i s-a arătat şi motivul pentru care i-au fost cerute, dar a răspuns că nu poate căuta acele lucruri decît cu multă osteneală şi că de aceea este nevoie de plată bună. Cînd mi s-au scris acestea m-am mirat foarte, deoarece eu nu fac munca aceasta voluntară decît de dragul artei, şi nu pentru

[1] Hans Holbein (1497 ?—1543) s-a născut la Ausburg. S-a stabilit la Basel abia în 1519. Pictorul „bunicel" cu acelaşi nume a fost tatăl lui : *Holbein cel Bătrîn* (1460—1524). Holbein cel Tînăr a mai avut un frate, Ambrosius, tot pictor, mort de tînăr.

vreun profit sau cîştig, şi iată că se găseşte cineva care, chiar dacă nu împărtăşeşte zelul meu dezinteresat, nu vrea să pună umărul pentru cinstirea oraşului său şi a cetăţenilor lui. Este vorba de un anume doctor Isely, despre care unii cred că ar trebui să i se spună doctorul Esely [2], deoarece îmi închipui că omul acesta e ca şi ţara sa, adică nesimţitor ca stîncile din munţii Elveţiei. Dar să trecem peste asta.

Hans Holbein a făcut la Basel diferite lucrări frumoase, care se pot vedea acolo la Primărie şi în diferite case particulare. Tot la Basel, la Hala de peşte, este un *Dans* pictat de el cu multă iscusinţă. Mai sînt, printre alte lucrări ale lui de la Primărie, foarte meşteşugit şi bine pictate, diferite tablouri sau panouri, înfăţişînd *Dansul macabru*, anume cum seceră Moartea oameni de toate categoriile sociale, în timp ce fiecare dintre ei îşi vede de treburile lui şi are de gînd (după cît se pare) să mai facă tot felul de isprăvi. Unii, oşteni sau de alte meserii, se împotrivesc Morţii, dar trebuie să se plece, sînt înjunghiaţi : Moartea îi răpeşte mamei copilaşul iubit, fără să-i pese de jalea părinţilor, sau bate toba la război ; pe scurt, nu cruţă pe nimeni, de la papă pînă la ţăran sau la cel din urmă nevoiaş. Aceleaşi subiecte, tratate într-un mod destul de apropiat, au apărut într-o cărţulie cu gravuri în lemn, care este un obiect fermecător.

Holbein nu a fost niciodată în Italia. La Basel a făcut cunoştinţă cu învăţatul Erasm din Rotterdam. Acesta, văzînd marele talent al lui Holbein, şi întrucît asemenea învăţaţi îi preţuiesc şi îi stimulează pe pictori, a vrut să-i facă un bine şi să-l ajute ; de aceea, l-a pus pe Holbein să-i facă portretul, meşteşug în care acest artist era foarte iscusit. Holbein i l-a fă-

[2] Joc de cuvinte : în limba olandeză, *esely* (ortogr. actuală : *ezelij*) înseamnă *măgărie*. Doctorul Amerbach era nepotul de fiu al umanistului şi tipografului Amerbach, din Basel, prietenul lui Erasm.

cut peste măsură de bine, căci să-i semene mai mult nu se putea. După aceea, Erasm i-a scris o prietenoasă scrisoare de recomandare fostului său coleg de școală Thomas Morus, un englez din Londra, în Anglia, pentru ca prin Thomas pictorul să intre în serviciul și grațiile regelui Henric al VIII-lea, care iubea mult arta noastră. L-a pus pe Holbein să ia cu el și portretul, ca să i-l dea lui Morus, scriind că-i seamănă foarte mult, și că cel făcut de Albrecht Dürer nu semăna. Planul a fost pe placul lui Holbein, care l-a acceptat cu plăcere. Se pare că i-a convenit să plece din țară și din pricină că avea acasă o soție atît de rea și de cicălitoare, încît nu spera să mai aibă vreodată zile bune cu ea. Odată ajuns în Anglia, cu scrisoarea și cu portretul [3], la Thomas Morus, care, datorită marii sale erudiții, era primul cancelar al regelui [4], Holbein a avut siguranța că arta sa excepțională are să fie prețuită. A fost primit foarte bine și călduros de către Morus, căruia portretul lui Erasm, prietenul său, i-a făcut atîta plăcere, încît l-a oprit pe pictor la el vreo trei ani. În acești trei ani, Morus l-a pus pe Holbein să-i facă tot felul de lucrări, fără să-i sufle nici o vorbă regelui despre pictor și fără să-l lase să vadă nimic lucrat de el, căci se temea că, dacă-i va arăta regelui lucrările atît de excelente ale lui Holbein, nu va trage el însuși destule foloase de pe urma pictorului. Aici, Holbein l-a pictat pe Morus cu cei ai casei, familia, prietenii și alții, și a mai făcut și alte lucrări frumoase în casa gazdei, pînă cînd Morus s-a simțit în sfîrșit mulțumit și în parte sătul. Atunci a poftit pe maiestatea sa regală la un banchet strălucit, arătîndu-i regelui toate lucrările făcute de Holbein acolo, în casa lui.

[3] Portretul (1523), dăruit de către Carol I Stuart lui Ludovic al XIII-lea, se află acum la Paris (Luvru).

[4] Holbein a plecat în Anglia în 1526, iar Thomas More a devenit cancelar abia în 1530.

Regele, care nu văzuse încă niciodată astfel de tablouri artistice excepționale, a fost peste măsură de uimit, văzînd în fața ochilor săi diferite persoane pe care le cunoștea, dar ca și cum ar fi nu pictate, ci vii. Morus, văzînd cîtă plăcere îi produc regelui toate acestea, i le-a oferit în dar, cît se poate de curtenitor, spunînd : „Au fost făcute pentru a sluji maiestății voastre". Regele, foarte recunoscător, a întrebat numaidecît dacă meșterul care făcuse aceste lucrări nu poate fi angajat. La care Morus a răspus : „Ba da", și că e gata să intre în slujba regelui ; apoi l-a chemat pe Holbein în fața acestuia. Regele, foarte încîntat, i-a dat lui Morus tablourile în păstrare, spunînd : „Acum, dacă îl am pe meșter, am să obțin ceea ce doresc".

Regele l-a prețuit și l-a stimat mult pe Holbein și a fost mulțumit că are la curtea sa un artist atît de extraordinar. Holbein, intrat în serviciul regelui [5], a făcut diferite portrete foarte frumoase, ca de pildă cel al regelui, și altele, foarte iscusit pictate ; ele mai pot fi văzute la Londra, după cum voi arăta mai jos. Favoarea și dragostea regelui față de Holbein a crescut tot mai mult, deoarece acesta îi făcuse toate pe plac. Ca dovadă că regele ținea mult la el este o întîmplare, care constituie o frumoasă perlă la coroana pictorului ; anume, s-a întîmplat ca, într-o zi, un conte englez să vină acasă la Holbein, doritor să-i vadă arta, sau tabloul pe care îl avea în lucru. Holbein, însă, care picta ceva după natură, sau avea vreo treabă intimă, a fost foarte stînjenit, așa încît i-a cerut scuze contelui, cît se poate de curtenitor, de două sau de trei ori, spunîndu-i că-i este cu neputință să-l primească, și l-a rugat să aibă bunătatea să vină altă dată. Scuzele amabile și respectuoase au fost însă za-

[5] Holbein, intrat în serviciul regelui în 1536, a rămas la Londra pînă la moarte, cu două întreruperi : două călătorii la Basel (1528—1531 și 1538).

darnice ; contele n-a vrut să plece, ci s-a încăpățînat să urce treptele cu forța, împotriva voinței pictorului, fiind de părere că persoana sa este mai presus decît cea a unui pictor. Holbein, după ce i-a pus în vedere să înceteze cu această înfumurată lipsă de curtenie și văzînd că celălalt nu vrea să știe de nimic, a pus mîna pe conte și i-a dat brînci în jos pe scări, iar contele, în timp ce se rostogolea pe trepte, i s-a adresat lui Dumnezeu pe englezește, strigînd : „O, Lord, have mercy upon me !“ [6]. Nobilii din suita lui și slujitorii, uimiți de această îngrozitoare căzătură, au avut destul de furcă pînă să-l pună pe picioare pe mai-marele lor, în timp ce Holbein, speriat, a încuiat ușa și a ieșit printr-o lucarnă de pe acoperiș, iar de acolo a alergat în grabă la rege, căruia i-a cerut iertare, fără să-i spună despre ce e vorba, cu toate că regele l-a întrebat de cîteva ori. Totuși, regele l-a iertat, cu condiția să-i spună ce faptă rea sau nelegiuită săvîrșise. Holbein i-a spus atunci regelui întîmplarea, pe față, și în întregul ei, iar regele s-a prefăcut că-i pare rău că l-a iertat cu atîta ușurință, spunîndu-i să nu mai facă asemenea pozne, și i-a poruncit să nu se depărteze, ci să rămînă în una din camerele regelui, pînă se va ști ce-i cu contele. La scurt timp după aceea a sosit și contele, adus pe o targă, rănit și oblojit, de ți-era mai mare mila ; a fost dus în fața regelui, căruia i-a făcut, cu voce stinsă, plîngere împotriva pictorului, care îl maltratase în halul acesta, dar povestirea lui a fost numai în parte adevărată, iar în mare parte, din ură, a fost presărată cu neadevăruri, menite să agraveze situația, în detrimentul lui Holbein, după cum a putut regele să-și dea seama. Contele, după ce și-a isprăvit plîngerea, i-a cerut maiestății sale să-l pedepsească pe pictor, după cum merita din plin, pentru maltratarea persoanei sale nobile. Dar, băgînd de seamă că regele nu

[6] „O, Doamne, îndură-te de mine !“ (engl.).

este mînios și că ține să afle pricina gîlcevii, nefiind prea înclinat să aplice pedeapsa pe care o dorea el, contele a lăsat să se înțeleagă că are să-și facă dreptate singur. Atunci regele s-a mîniat că în prezența sa contele vorbește cu atît dispreț și cu atîta îndrăzneală, ca și cum ar voi să i se substituie, și i-a spus : „De-acum încolo nu mai ai a face cu nici un Holbein, ci cu propria mea persoană regală“. Și a început să-l certe vîrtos, spunîndu-i printre altele : „Crezi că-mi pasă atît de puțin de omul acesta ? Îți spun, conte, că din șapte mocofani, dacă am poftă, pot să fac șapte conți, dar din șapte conți nu pot să fac un Hans Holbein, sau un artist atît de eminent ca el“. Auzind acest răspuns, contele s-a speriat foarte, implorînd îndurare pentru sine și declarîndu-se gata să îndeplinească orice poruncă a regelui. Atunci regele i-a impus următoarea lege : ca niciodată să nu se răzbune pe Holbein, nici cu mîna lui, nici cu a altuia, pentru ceea ce se întîmplase, căci altminteri va socoti că răzbunarea a fost îndreptată împotriva propriei sale persoane. Cu asta, chestiunea, sau incidentul, s-a încheiat pe de-a-ntregul.

În ceea ce privește lucrările executate de către Holbein pentru rege : a pictat admirabil portretul lui Henric al VIII-lea, în picioare, în mărime naturală, atît de viu, încît oricine îl vede se sperie, căci pare că trăiește și ai impresia că vezi cum își mișcă și capul și toate membrele. Portretul acesta mai poate fi văzut la Whitehall ; e o lucrare care îl cinstește pe autor și care dovedește că Holbein a fost un al doilea Apelles. A mai făcut, cu aceeași artă și delicatețe, portretele celor trei copii ai acestui rege, anume Eduard, Maria și Elisabeta, încă tineri : pot fi văzute în același loc. Multe personalități sus-puse, domni și doamne, au fost pictate de asemenea, cu mîna lui iscusită, de parcă ar fi vii. Tot așa, la Londra, în sala Chirurgilor, se află o lucrare splendidă a lui, în care conducătorii breslei își primesc privi-

legiile. Aici, numitul rege Henric, în mărime naturală, stă foarte solemn într-un jeţ luxos, avînd sub picioare un covor frumos şi colorat, iar de o parte şi de alta îngenunchează numiţii conducători, cărora regele le întinde cu mîna dreaptă privilegiile, pe care unul dintre ei pare că le primeşte cu mare smerenie şi respect. Unii cred că lucrarea aceasta nu a fost terminată chiar de Holbein, ci că după moartea lui altcineva a completat ceea ce lipsea. Chiar dacă ar fi aşa, cel care a completat tabloul a urmat cu atîta pricepere maniera de lucru a lui Holbein, încît nici un pictor şi nici un expert n-ar ajunge la concluzia că n-a fost pictat de una şi aceeaşi mînă. În diferite case ale unor domni de seamă se mai află o seamă de portrete deosebit de frumoase, pictate de mîna lui sigură, în număr foarte mare, încît te minunezi cum de a putut să facă într-o singură viaţă atîtea tablouri uimitor finisate, în afară de numeroasele lucrări pe care le-a desenat cît se poate de amănunţit şi le-a modelat în ceară nespus de frumos şi de delicat, pentru giuvaiergii, pictori, gravori în aramă şi în lemn, sculptori şi alţii. Era mare meşter şi în aceste specialităţi, ca om care se afla la largul lui în aproape toate tehnicile ; lucra şi în culori de ulei, şi în culori de apă, şi făcea şi miniaturi magistrale. Totuşi, înainte de a fi intrat în slujba regelui, nu făcuse niciodată miniaturi. Dar cînd a dat, la curtea regelui, de un anume Lucas, un meşter faimos, cu care s-a împrietenit şi care era deosebit de priceput în miniaturi, n-a avut nevoie decît să vadă o singură dată cum se lucrează şi s-a apucat şi el. Şi întrucît desena mai bine, ba chiar extraordinar de bine, şi întrucît îşi compunea tablourile mai frumos şi era superior ca factură şi viziune, l-a întrecut pe Lucas la mare distanţă, ca să spunem aşa : în aceeaşi măsură, în care Soarele întrece Luna ca intensitate luminoasă.

În sufrageria Casei hanseatice din Londra se află, de mîna lui Holbein, două pînze mari, superbe, splendid executate în culori de apă. Unul din tablouri înfăţişează *Triumful Bogăţiei*, iar celălalt contrariul, anume *Triumful Sărăciei* (sau *Starea de Sărăcie*). Bogăţia este reprezentată de zeul Pluton, sau Dis, cu chipul unui moşneag chel, care stă într-un superb car de aur de tip antic şi se apleacă înainte, ca să scoată cu o mînă bani dintr-o ladă, iar cu cealaltă să împrăştie în jurul lui monede de aur şi de argint. În apropierea lui se află Fortuna şi Fama, adică norocul şi faima. Lîngă el, în car, se găsesc şi cîţiva saci cu bani. În spatele carului se vede un grup de oameni care se înghesuie după banii presăraţi. De-o parte şi de alta a carului merg pe jos faimoşii suverani bogaţi ai Antichităţii, ca de pildă Cresus, Midas şi alţii asemenea lor. Carul este tras de patru cai albi superbi, mînaţi de patru personaje feminine, ale căror nume sînt înscrise deasupra capetelor lor şi sub picioarele lor. Sînt figuri care dau şi mai multă tărie exprimării semnificaţiei acestei reprezentări alegorice : ele aduc bogăţia. Toate părţile nude (feţe, mîini şi picioare) sînt pictate în culoarea cărnii, iar toate veşmintele sau drapajele în negru şi alb, în timp ce tivurile decorative sînt trase cu pulbere de aur. Pentru ambele tablouri a aşezat ochiul pe linia de pămînt, aşa încît toate personajele sînt văzute de jos în sus. Celălalt tablou, care înfăţişează *Sărăcia*, este după cum urmează : Sărăcia, întruchipată de o femeie bătrînă, flămîndă, slabă, stă într-un car vechi, stricat, pe o legătură de paie, sub un coviltir acoperit cu paie vechi. Pare foarte nefericită şi este îmbrăcată sărăcăcios, cu o rochie zdrenţuită şi peticită. Carul îi este tras de un cal slăbănog, vlăguit, şi de un măgar la fel. În faţa carului merg pe jos un bărbat şi o femeie, tot slăbănogi şi vlăguiţi, care îşi frîng mîinile deznădăjduiţi şi fac o mutră tristă. Bărbatul duce un hîrleţ şi un ciocan. În car, în faţă,

stă Speranţa, care îşi îndreaptă faţa, foarte mişcată, spre cer, iar în jurul ei mai sînt multe accesorii. În sfîrşit, pentru a fi scurt, este o alegorie splendidă, rezultat al unei imaginaţii poetice, cu o compoziţie excelentă, foarte bine desenată şi frumos pictată. Cînd Federico Zuccaro [7] a stat în Anglia, cam prin anul 1574, a copiat cu mîna lui, în peniţă şi laviu, aceste două tablouri şi a declarat că sînt atît de frumoase şi de bine pictate, de parcă ar fi de mîna lui Rafael d'Urbino. Totuşi, italienii ţin prea mult la renumele concetăţenilor lor, ca să admită de bună voie că, în ceea ce priveşte arta noastră, au şi alte popoare unele merite. Acelaşi Frederic a mers şi mai departe şi a fost încă şi mai darnic în laude cînd a vorbit cu pictorul nostru Goltzius, care locuia la Roma în casa lui, despre Hans Holbein şi despre picturile acestuia din Anglia. Anume, a spus că sînt mai bune decît cele ale lui Rafael d'Urbino, ceea ce este o preţuire extraordinară şi o declaraţie plină de mărinimie din partea unui om atît de priceput în artă. Căci dacă Italia ar fi lipsită de faima şi de lucrările lui Rafael, ar lipsi o creangă de seamă din cununa ei artistică. Oricum, o asemenea mărturie statorniceşte faptul că Holbein a fost un pictor de înalt nivel. Numitul Frederic era foarte încîntat şi de un portret al unei contese, în picioare şi în mărime naturală, îmbrăcată în satin negru, extraordinar de bine şi de migălos pictat de iscusitul Holbein. [8] A avut prilejul să vadă acest tablou la Londra, în casa lordului Pembroke, fiind de faţă mai mulţi pictori şi iubitori de artă. Şi era atît de încîntat de el, încît a declarat la Roma că n-a văzut niciodată o lucrare atît de artistică şi pictată atît de minuţios. A plecat din casa aceea plin de admiraţie.

---

[7] *Federico Zucchero* (1542—1609), pictor florentin manierist.

[8] Cristina a Danemarcei.

La Londra a locuit un mare iubitor de artă, numit Andries de Loo, care cumpăra, din operele lui Holbein, tot ce putea. Acesta poseda un mare număr de portrete minunat de frumoase, de mîna lui Holbein, printre altele un portret în mărime naturală al unui om care stă la o masă, iar pe masă, foarte caracteristic, sînt tot felul de intrumente astronomice. Personajul portretizat era astronomul regelui, meşterul Nicolas [9], un german sau olandez, care însă locuise în Anglia 30 de ani. Într-o zi, cînd regele l-a întrebat, în glumă, cum se face că nu vorbeşte mai bine englezeşte, a răspuns: „Iertaţi-mă, maiestate, dar cîtă englezească se poate învăţa în treizeci de ani?" Răspunsul acesta l-a făcut pe rege să rîdă cu poftă, împreună cu toţi cei de faţă. Dar ca să revenim la portret: era pictat foarte bine şi cu multă iscusinţă. Se mai afla la numitul De Loo şi portretul bătrînului lord Cromwell, în mărime de un picior şi jumătate, de asemenea pictat foarte frumos de către Holbein. Şi mai era portretul excelent, cu o foarte izbutită asemănare, a prea-învăţatului şi mult faimosului Erasm din Rotterdam, despre care am vorbit mai sus, împreună cu portretul episcopului de Canterbury. În plus, numitul iubitor de artă mai poseda o pînză foarte mare în culori de apă, superbă în ceea ce priveşte compoziţia, şi care îi înfăţişa, în mărime naturală şi în picioare, pe învăţatul şi renumitul Thomas Morus cu soţia, fiii şi fiicele lui: tabloul este întru totul vrednic a fi văzut şi trebuie preţuit ca o operă de seamă. Acest tablou impresionant, pictat la vremea lui de către Holbein ca dovadă de dibăcie, aşa cum s-a povestit mai sus, se află acum în casa unui nobil de vază, nepotul lui Thomas Morus, care l-a cumpărat de la moştenitorii răposatului Andreas de Loo. Se numeşte tot Morus. Portretul episcopului de Canterbury, citat mai sus, unul din cele

---

[9] *Nicolaus Kratzer*. Portretul a fost pictat în 1528.

mai bune portrete ale lui Holbein, se află acum în posesia unui nobil, numit Mr. Coop, un mare iubitor de artă, care locuiește în afara Londrei, la Temple-Bar, peste drum de lordul trezorier, și care mai stăpînește multe alte picturi, atît de-ale lui Holbein, cît și ale altor maeștri. La Amsterdam, pe Warmoesstraat, se mai află, de mîna lui Holbein, un portret foarte frumos, pictat cu o excepțională grijă pentru detalii, al vreunei regine a Angliei [10], avînd, printre altele, o rochie de brocart de argint, care pare țesut din argint veritabil și apoi acoperit cu niscai material decorativ. Totul este atît de firesc și de splendid, încît rămîi uluit, căci pare pictat deasupra unui grund făcut dintr-o foaie de argint. Pe scurt, este un tablou care merită din plin să fie văzut. Apoi am mai văzut două autoportrete ale lui ; unul din ele este o miniatură micuță, rotundă, dar pictată foarte fin și îngrijit ; aparține iubitorului de artă Jacques Razet. Celălalt este un cap, mare cam cît palma unei mîini, cu o carnație superbă, pictat frumos și îngrijit ; se află în posesia pasionatului iubitor de artă Bartholomeus Ferreris.

Acest eminent pictor Holbein vădea în toate lucrările lui o mare fermitate în compoziție și în execuție, și își construia tabloul sistematic, element cu element, deci cu totul altfel decît se obișnuia. Așa, de pildă, cînd avea de făcut un personaj cu păr sau cu barbă, picta mai întîi totul așa cum era, ținînd seama, în cele mai mici amănunte, de părțile umbrite, iar apoi, după ce se usca vopseaua, picta deasupra foarte discret și natural barba și părul. Și așa a mai aplicat și alte născociri ale lui, cu bune rezultate. Ceea ce se povestește despre pictorul clasic și cavalerul roman Tupilius, anume că picta cu stînga, lucru care înaintea lui nu se mai văzuse, se poate spune și despre Holbein, care mînuia pensula și picta cu mîna stîngă,

[10] Jane Seymour.

lucru care în vremea noastră nu se mai aude aproape niciodată despre alții. Totuși, acest fapt nu face ca operele lui să fie stîngace, ci, dimpotrivă, bune, fără cusur și întru totul desăvîrșite.

Vorbind despre desenele lui, am spus mai sus ce multe desene frumoase și minuțioase a făcut. Lucrul acesta reiese nu numai din *Dansul macabru*, publicat de el după o gravură în lemn [11], dar și, printre altele, dintr-o cărțulie cu scene biblice [12] tăiate în lemn de mîna lui, poze care se întîlnesc acum în diferite Biblii, în afară de faptul că se mai gravează și numeroase copii după ele. În cărțulia aceea cu poze se află multe istorioare frumoase și mici personaje gravate nostim și care se disting și prin mișcarea lor. Cu toate că cele mai multe dintre aceste stampe sînt excelente, admirația mea se îndreaptă în cea mai mare parte spre scena cu Ana, mama lui Samuel, și soțul ei Elcana ; spre cea în care i se aduce lui David vestea morții lui Urie ; spre cea în care o vedem pe Abișag cum vine la David ; și spre cea în care solul lui Hiram îi aduce lui Solomon o scrisoare. Aceasta din urmă e splendidă, iar modul de reprezentare întrece cu mult cealaltă manieră, uzuală în zilele noastre, căci Solomon nu stă pe tron cu brațele goale și cu o pătură pe el, așa cum îl arată mult prea des pictorii, după maniera antică, ci e îmbrăcat într-un veșmînt regal, foarte prețios.

În cinstea eminentului Hans Holbein, un poet, pe nume Nicolaus Borbonius [13], a compus despre cărticica aceasta, pe latinește, o iscusită poezie, care sună cam așa :

În Elizeu, Apelles pornise la plimbare ;
Zeuxis și Parasius, trecînd, l-au întîlnit

[11] Într-o colecție apărută la Lyon în 1538 și intitulată *Les simulacres et historiées faces de la Mort.*

[12] *Historiarum veteris Testamenti icones ad vivum expressum*, Lyon, 1538.

[13] *Nicolas Bourbon de Vandoeuvre*, poetul Margaretei de Navarra și al Anei Boleyn.

Și, veseli, — căci acolo e voioșie mare, —
I-au tot vorbit, cu zgomot, și mult; dar el, mîhnit,
Tăcut, s-a-ntors să plece, lăsîndu-i gură-cască.
Pe ceilalți doi, această purtare i-a uimit
Și l-au oprit pe dată, rugîndu-l să vorbească;
Iar drept răspuns, koseanul, trist, plin de parapon,
Vădind o grea durere, adîncă, sufletească,
Le-a spus: Voi nu știți, poate, ce mare ghinion
Ne vine de pe Terra, din lumea cea cu moarte.
O, facă Zevs ca totul să fie doar un zvon!
Căci cică e acolo un muritor, ce-n arte
Ne-arată că, noi, pictori am fost ca titlu doar,
Că de talent, tot timpul noi am rămas departe,
Și, vai, că de pictură nici n-am avut habar
Și n-am știut penelul în mînă cum se ține.
Hans Holbein se numește cel care, cu-al său har,
Oricît am fi celebri, ne-ntunecă de-a bine.
Dar plîngeri ca aceasta în Elizeu mai sînt,
Căci multe duhuri de pe Cîmpiile divine
Se plîng de-același lucru (cred că pe drept cuvînt).
Dar cineva văzut-a o pînză dintre cele
Pictate de Hans Holbein (om care, pe Pămînt,
E socotit ca cel mai dibaci dintre penele),
Și iată că se-aude un strigăt prin genuni:
O mînă omenească, nicicînd, nici cu vopsele,
Nici cu condei, nu poate să facă-așa minuni,
Asemenea tablouri de oameni nu-s pictate,
Chiar dacă ei sînt meșteri, și dintre cei mai buni,
Ci le pictează Domnul, căci singur El doar poate.

Poezia se adresează în continuare cititorului binevoitor și rostește speranța că inima lui va putea fi hrănită cu operele de seamă și cu maniera sănătoasă a unui asemenea artist, și că

el, făcînd aceasta, se va îndepărta de pictorii care nu sînt preocupați decît de răpirea lui Ganimed și de rușinosul furt al zeiței ciprine. Urmează apoi două versuri grecești cu acest conținut:

Străine, vrei imagini ca vii și-adevărate?
Privește-le pe-acestea; de Holbein sînt pictate.

După ce, prin arta sa, a îmbogățit lumea, dăruindu-i multă frumusețe, Holbein, în cele din urmă, — avînd în vedere că viața omului pe pămînt și toate cele omenești au, în mod implacabil, un sfîrșit, — a murit în chinuri mari, de ciumă, la Londra, în anul 1554, în vîrstă de 56 de ani [14], trupul dîndu-și-l pradă putrezirii și pieirii, dar lăsîndu-și lumii numele glorios și nemuritor.

VIAȚA LUI **JAN CORNELISZOON VERMEYEN** DIN BEVERWIJK, PICTOR

Cei care sînt ajutați de milostiva și mărinimoasa Natură, adică cei care au primit daruri din partea ei și s-au bucurat de binefacerile ei, fiind în stare, datorită ei, să strălucească în artă, și care, în plus, au fost înzestrați și cu frumusețe și atracție trupească, ajung lesne departe, dobîndesc mare considerație și se bucură de favoarea și stima fețelor simandicoase și a suveranilor, așa cum s-a întîmplat cu Jan Vermeyen, pictorul renumit și talentat, care, pentru aceste însușiri, a avut parte de simpatia și stima împăratului Carol Quintul.

Jan s-a născut în anul 1500 la Beverwijk, un orășel, sau sat, situat nu prea departe de Haarlem. Tatăl lui se numea Cornelis, dar la

[14] Atît anul morții, cît și vîrsta, sînt greșite. Holbein a murit în anul 1543, în vîrstă de 45 sau 46 de ani.

cine a învățat sau cum a ajuns să picteze, n-am putut afla. Știu numai că datorită sîrguinței și talentului a ajuns pictor al sus-numitului și ilustrului împărat, pe care l-a însoțit în călătoriile făcute în diferite țări, ca de pildă în 1535 la Tunis, în Barbaria. Căci împăratul îl lua adeseori în războaie, ca să deseneze întîmplări și izbînzi ; după acele desene se țeseau apoi tapiserii frumoase. Așa se face că a executat pretutindeni multe desene după natură, ca de pildă asediul Tunisului, precum și orașul acesta cu împrejurimile lui, Jan fiind foarte priceput în această ramură a artei, și în altele, căci nu era profan în geometrie sau topografie și în alte științe nobile.

La Atrecht, în abația Sfîntul Vaas, se pot vedea multe din excelentele sale lucrări, extraordinar de frumos pictate și foarte apreciate. La Brussel au fost de mîna lui și multe retabluri, tablouri și portrete frumoase, dar cele din biserica Sfînta Gudula și din alte biserici au fost distruse sau luate în timpul furiei iconoclaste. Bisericii Sfîntul Gorick din Brussel îi dăruise propriul său tablou funerar : *Învierea*, avîndu-l deasupra pe Dumnezeu Tatăl. Acest tablou se găsește acum la Praga, la fiul său Hans Vermeyen, care este un bun giuvaiergiu și sculptor și care este și el în slujba împăratului, bucurîndu-se de cinstirea și considerația acestuia. Tabloul a fost luat pe vremuri din biserică, scăpînd astfel de mîinile pîngăritoare. În numita biserică mai era, printre altele, o lucrare renumită și excepțională a lui, care înfățișa *Nașterea Domnului*, cu o excelentă compoziție și execuție. De asemenea și un *Cristos* foarte apreciat, în picioare, nud, cu o mînă pe piept. La Middelburg, în Zeelanda, în casa fiicei sale Maria, văduva lui Pieter Cappoen, fie-i țărîna ușoară, mai este un autoportret foarte izbutit și bine pictat, care are ca fundal un peisaj în perspectivă al orașului Tunis, făcut după natură, unde el însuși poate fi văzut cum stă și pictează, păzit de cîțiva os-

tași. Alături a pictat, printre altele, o femeie frumoasă, cu forme pline, căzută pe jos în urma unei lovituri în braț. În casa mai susnumitei Maria mai este și un portret, foarte bine pictat, al soției lui de-a doua. Aceasta se născuse cu cîte șase degete la fiecare mînă, dar întrucît cel mai mic dintre degete îi fusese amputat, se mai vede la mînă ciotul rămas după operație. În copilărie, numita fiică fusese pictată și ea de către tatăl ei, după natură, gătită foarte frumos în haine turcești, căci îi plăcea s-o îmbrace uneori așa și s-o ia cu el, astfel dichisită, și la procesiune, la Brussel. Această fiică mai posedă și portretul unui copilaș al unor vecini, care avea un păr superb. Apoi mai deține, de mîna tatălui ei, un foarte frumos tablou *Triumful mării*, cu multe nuduri bine pictate. Vermeyen a fost un bun prieten și camarad al lui Joan Schoorel, cu care a cumpărat, în tovărășie, multe terenuri în Holanda de Nord. Împăratul, mîndru de înfățișarea superbă a pictorului său Vermeyen, simțea o deosebită plăcere să-l arate nobililor și doamnelor lor, căci era un bărbat chipeș, înalt, cu o barbă frumoasă și bogată, atît de lungă, încît atunci cînd stătea în picioare putea să calce pe ea. Se întîmpla uneori ca, atunci cînd stătea lîngă acele nobile persoane, care erau călare, barba lui să le fluture lor în obraz. Își îngrijea barba în fiecare zi cu mare atenție ; datorită acestei bărbi mari și superbe a fost poreclit „Hans bărbosul". Portretul lui a fost publicat, iar sub el Lampsonius a scris o poezie latinească, avînd următorul conținut :

Ce n-a pictat Vermeyen ? Orașe, oameni, sate,
Lucrări ce-n multe locuri sînt azi de admirat.
O, sire Carol Quintul, slăvite împărate,
Cînd te-a urmat pe tine, pe apă și uscat,
Isprăvile-ți mărețe, pe toate le-a pictat,
De-au devenit pe urmă tapiserii frumoase,
Țesute-n fir de aur ; și, ca deștept bărbat,

Urzeala, cu talentu-i, mult o înnobilase;
Dar capul lui, nu numai cu minte se-ncărcase,
Ci mai avea artistul sub acoperămînt
Şi-o barbă minunată, din caier de mătase,
Ce, cînd mergea, pe stradă, îi flutura în vînt
Şi-i atîrna, de lungă, chiar pînă la pămînt.

A murit la Brussel în anul 1559, în vîrstă de 59 sau 60 de ani, şi a fost înmormîntat cu pompă în sus-numita biserică Sfîntul Gorick, unde îşi pregătise locul de veci.

VIAŢA LUI JOAN DE MABUSE, PICTOR

S-ar spune că meşteşugul picturii, — care îşi are obîrşia, prin puterea închipuirii, în minte, înainte ca, trezit la viaţă de către mînă, să poată fi dus la desăvîrşire, — vrea să fie practicat de cei care duc o viaţă ordonată şi rezervată. Şi anume, pentru că cei ce nu sînt tulburaţi de neliniştea simţurilor şi de agitaţia vieţii intelectuale ar fi în stare în mai mare măsură să-şi dedice mintea practicării unei arte dintre cele mai nobile. Dar acest fel de a vedea lucrurile nu-şi găseşte confirmare în firea şi în viaţa iscusitului Jannijn sau Jan de Mabuse [1], care s-a născut în orăşelul Mabuse [2], situat în Hainaut sau în Artois, şi care a fost contemporan cu Lucas van Leyden şi cu mulţi bărbaţi plini de talent. Ducea o viaţă foarte neregulată, dar în schimb, lucru de mirare, era tot atît de priceput, de meticulos şi de răbdător în munca lui, cît ar fi putut fi vreodată oricare alt artist, căci doar nu în somn a învăţat să facă artă. În tinereţe şi-a dat multă silinţă ca să înveţe să egaleze Natura şi să ajungă astfel la desăvîrşire. Căci drumul care

[1] *Joan de Mabuse* este cunoscut şi sub numele de *Jan Gossaert*. S-a înscris (1503) în breasla pictorilor din Antwerpen sub numele de *Jennijn van Henegouwe* (= Jeannin din Hainaut).
[2] *Maubeuge* (în Hainaut).

duce spre un ţel înalt este de cele mai multe ori plin de asperităţi şi de piedici.

Joan de Mabuse a vizitat Italia şi alte ţări şi este unul dintre cei dintîi care au adus din Italia în Flandra maniera corectă de a compune şi a alcătui scene cu nuduri şi cu tot felul de reprezentări alegorice, lucru care pînă în vremea lui nu prea se obişnuia la noi [3].

Printre foarte numeroasele lucrări făcute de el, cea mai deosebită şi mai renumită a fost retablul altarului principal de la Middelburg, o lucrare de foarte mari dimensiuni, cu panouri duble, atît de mari, încît atunci cînd erau deschise, aveau nevoie de proptele. Faimosul Albrecht Dürer, cînd a stat la Antwerpen, a venit să vadă această lucrare, pe care a admirat-o mult şi a lăudat-o foarte. Fusese comandată de seniorul şi abatele Maximilian de Burgundia, care a murit în anul 1524. Acest retablu care înfăţişa *Coborîrea de pe Cruce*, şi pentru care artistul avusese nevoie de mult timp şi de multă pricepere, a fost distrus, împreună cu biserica, de incendiul provocat de trăznet, ceea ce înseamnă o mare pierdere pentru artă. La Middelburg au mai rămas diferite lucrări ale lui, ca de pildă cîteva icoane foarte frumoase ale sfintei Maria, şi altele asemenea. Dar o lucrare deosebit de remarcabilă a lui se află în casa domnului Magnus, la Lange Delft. În prezent nu se poate vedea alta mai frumoasă de mîna lui. Este dreptunghiulară, pe verticală, şi relativ mare; înfăţişează *Coborîrea de pe Cruce*, şi anume clipa în care Trupul mort este coborît. Personajele au cam un picior şi jumătate înălţime, sînt bine grupate şi frumos pictate, redarea lor este de bună calitate, şi tot aşa şi îmbrăcămintea, stofele cutate, exprimarea durerii şi a altor simţăminte [4]. La iubitorul de artă Melchior Wijntgis, din Middel-

[3] Teza aceasta, destul de discutabilă, a fost preluată de Van Mander din Vasari.
[4] Tabloul se află în prezent la muzeul Ermitaj din Leningrad.

burg, se mai găseşte o frumoasă *Lucreţia*. Apoi, mai este în casa lui Marten Papenbroeck, de pe Wormoesstraat, la Amsterdam, un tablou superb, mare, dreptunghiular pe verticală, înfăţişîndu-i pe *Adam şi Eva*, aproape în mărime naturală, pictat foarte frumos şi îngrijit. Este socotit ca valorînd mulţi bani, şi s-au şi oferit mulţi pentru el. Apoi este la Jan Nicker, din Amsterdam, un tablou mare în alb şi negru, înfăţişînd *Tăierea capului sfîntului Iacov*, pictat atît de subţire, încît toată pînza poate fi împăturită, turtită şi boţită, fără să păţească nimic. Este o lucrare foarte izbutită. În timpul cît a fost în serviciul marchizului de Veere [5], Mabuse a pictat, printre altele, şi o *Sfînta Maria*, care avea trăsăturile feţei soţiei marchizului, iar pentru Pruncul Isus folosise faţa copilului ei. Acest tablou era pictat atît de uimitor de frumos şi de îngrijit, încît în comparaţie cu acesta, toate celelalte lucrări ale lui par grosolane. O rochie de postav albastru era atît de deosebit de frumoasă, de parcă abia fusese pictată. Tabloul a fost văzut mai tîrziu în casa domnului Van Froimont, din Gouda. La Londra se află de asemenea diferite portrete foarte mari, de mîna lui. La galeria Whitehall se află sau se aflau, de mîna lui, portretele, admirabil pictate, a doi copii nobili [6]. Mabuse a fost cîţiva ani în serviciul sus-numitului marchiz, şi s-a întîmplat odată ca acesta să-l primească pe împăratul Carol Quintul, cu toată pompa posibilă, în care scop şi-a îmbrăcat personalul în damasc alb de mătase. Mabuse, care căuta adeseori mijlocul de a face rost de bani, a izbutit să obţină partea lui de damasc cu anticipaţie. Toţi erau convinşi că vrea să-şi confecţioneze costumul potrivit vederilor proprii, după un anumit model. Dar el a vîndut damascul şi a cheltuit

[5] *Veere :* orăşel în apropiere de Middelburg. Marchizul este Adolf de Burgundia.

[6] În realitate sînt trei : copiii regelui Cristian al II-lea al Danemarcei.

banii. Ce-i rămînea de făcut ? Cînd ziua primirii sărbătoreşti a fost aproape, iată ce a făcut : a luat nişte hîrtie albă, curată, şi-a făcut din ea un costum frumos, apoi l-a împodobit cu flori frumoase de damasc şi cu alte motive decorative. Marchizul avea la curtea lui un filosof învăţat, un pictor şi un poet, care urmau să treacă printre ceilalţi, toţi trei, aliniaţi, pe lîngă palat, în timp ce împăratul avea să stea la fereastră cu marchizul. Cînd au trecut prin faţa ferestrei, marchizul l-a întrebat pe împărat care damasc i se pare a fi cel mai frumos, iar alegerea împăratului s-a oprit asupra celui al pictorului, de un alb împodobit cu flori frumoase de sus pînă jos. De aceea, Mabuse, care la ospăţ stătea şi el la masă cu ceilalţi, a fost anunţat de marchiz să vină lîngă împărat. Acesta, pipăind costumul, a băgat de seamă că e de hîrtie. Cînd maiestăţii sale i s-a explicat totul, s-a amuzat grozav şi nu s-a putut opri să rîdă cu poftă, aşa încît marchizul n-ar fi dorit nici pentru tot damascul din lume ca pictorul să nu fi avut ideea acestei glume, care îi plăcuse atît de mult împăratului.

Mabuse, care ducea o viaţă foarte dezmăţată, a fost băgat la închisoare, cine ştie pentru ce ispravă, şi în timpul detenţiei sale a făcut diferite desene nostime, din care am văzut cîteva, executate foarte bine, cu cretă neagră. Nu am aflat cînd s-a născut, nici cînd a murit.

VIAŢA LUI **AUGUSTIJN JOORISZOON** [1], PICTOR DIN DELFT

Distinsul oraş Delft n-ar fi fost atît de puţin renumit în ceea ce priveşte pictura, dacă n-ar fi intervenit nenorocirea ca tînărul lui cetăţean Augustijn Jooriszoon să fie răpit de către moarte. Augustijn Jooriszoon s-a născut la

[1] Augustijn Joriszoon Verburcht.

Delft în anul 1525. Tatăl lui, Jooris Janszoon, a fost berar, și și-a băgat fiul ucenic la Delft, la un anume Jacob Mondt, un pictor neînsemnat, la care a stat trei ani. Augustijn a plecat de la Delft și s-a mutat la Mechelen, unde a lucrat la cine știe care meșter, apoi a plecat la Paris, în Franța, unde a locuit la un anume Mr. Pieter de la Cuffle, un gravor destoinic, care a gravat, printre altele, *Cele trei Parce* ale lui Rous [2], și un cer pătrat, văzut de jos. N-a fost pictor, dar locuia împreună cu fratele lui, și țineau întotdeauna în casă, în afară de giuvaiergii, un pictor și un sculptor, așa că îi dădeau de lucru lui Augustijn. După ce a stat aici cinci ani, Augustijn s-a înapoiat la Delft, unde și-a făcut mare renume pictînd un mic număr de tablouri, anume cinci. Se pricepea bine la pictatul personajelor de mari dimensiuni și la compoziții. La Delft, în casa fratelui său, giuvaiergiu, se află cîteva lucrări ale sale. Mai cu seamă este interesant un tablou pictat foarte bine și plăcut, înfățișînd *Familia sfintei Ana*, care se bucură de multă apreciere. La cinci luni după înapoierea lui acasă, fiind încă burlac, a fost găsit mort, înecat, în dosul casei, într-un puț, fără să se poată afla cum se întîmplase, decît că, după anumite indicii, voise să scoată apă pentru bidinelele de grund și că-i alunecaseră picioarele, așa încît căzuse în puț și se înecase, ceea ce a fost o mare pierdere pentru artă, căci începutul lui fusese foarte promițător. A murit în anul 1552, în vîrstă de 27 de ani.

VIAȚA LUI **JOOS VAN CLEEF,** PORECLIT **CLEEF NEBUNUL,** PICTOR EMINENT DIN ANTWERPEN

Este greu de crezut că cei mai buni în arta noastră nu se simt îmboldiți de dorința ascunsă de a-i întrece pe ceilalți. Dimpotrivă, dacă ar

[2] Rosso Fiorentino.

fi prea meschini, ar fi lipsiți de cauza strădaniei lor de a face ceva bun, adică de elanul creator, fără de care intențiile nu prea au putere. Dar acest elan trebuie să fie amestecat cu atîta cunoaștere de sine, încît să nu devină aroganță, căci atunci ar putea să ducă la nimicirea artei, la stricăciune și rușine, așa cum s-a întîmplat cu cel care, în arta noastră, a fost una din cele mai de seamă perle sau podoabe, anume cu Joos [1] van Cleef [2], din Antwerpen, și care, după părerea mea, nu face parte din familia lui Marten și Hendrick. Nu știu cît a trăit acest Joost sau cînd s-a născut; sigur este că în breasla pictorilor din Antwerpen a intrat ca membru un anume Joos van Cleef, care făcea la vremea lui multe *Madone* înconjurate de îngeri. Nu știu dacă se numără printre strămoșii lui Cleef Nebunul. Dar un meșter Willem van Cleve, care a devenit în 1518 membru al sus-numitei bresle, i-a fost tată.

Joos van Cleef al nostru era un meșter foarte priceput. Avea o manieră foarte frumoasă de a picta personajele, dar trufia lui nemăsurată și aroganța lui prea mare l-au orbit și l-au îndrumat pe un făgaș greșit, încît credea că operele lui trebuie puse mai presus decît cele ale tuturor celorlalți maeștri și că nu pot fi plătite cu nici o sumă de bani, ceea ce a și fost pricina demenței lui, căci boala aceasta își are rădăcina într-o fire înfumurată. Anume, s-a întîmplat că, atunci cînd Filip, regele Spaniei, s-a căsătorit cu Maria, regina Angliei, Joos van Cleef a sosit acolo ca să-și vîndă regelui lucrările și s-a dus la Antonio Moro, pictor al regelui, cu rugămintea să-l ajute, iar acela a consimțit. În același timp, însă, au sosit multe picturi excelente din Italia, mai ales ale

[1] Prescurtare a prenumelui masculin *Joost* (= Justin).

[2] *Cleef* sau *Kleef*: numele olandez al orașului german *Kleve*, situat aproape de frontiera olandeză. *Van Cleef* înseamnă: *din Kleve*. *Joos van Cleef* este cunoscut și sub numele de *Joos van Beke*.

lui Tițian, care i-au plăcut foarte mult regelui, iar acesta le-a cumpărat, încît Moro n-a putut să facă nimic pentru Cleef. Atunci, Cleef s-a simțit călcat pe bătătură în așa hal, încît a turbat de mînie, socotind că lucrările sale ar fi trebuit să fie preferate tuturor celorlalte. A început să tune și să fulgere împotriva lui Moro și i-a spus că e un nebun încrezut, care n-are habar se înseamnă un pictor bun ; ba i-a mai spus că ar face mai bine să plece la Utrecht, ca să-și ferească soția de atacurile canonicilor, și alte asemenea vorbe de clacă. Cînd Moro, ca urmare, a luat o atitudine amenințătoare împotriva lui, Joos s-a ascuns sub masă, dar Moro a socotit că nu merită să-și facă sînge rău din pricina lui. Pînă la urmă, Cleef s-a scrîntit în așa măsură, încît s-a dedat la lucruri foarte ciudate : și-a mînjit hainele, pardesiul și pălăria cu verniu de terebentină și a ieșit așa pe stradă, sclipitor ; și-a pictat panourile pe spate, pentru ca, după cum spunea, să poată vedea lumea ceva și cînd stăteau întoarse pe dos. Tablourile pictate de el în trecut, adevărate opere de artă, pe unde le vedea, căuta să le ia cu împrumut, ca să le „corecteze", așa spunea ; și așa le-a stricat pe toate. Este mare păcat că a prăpădit lucruri atît de frumoase, produse artistice atît de valoroase. În cele din urmă, prietenii lui l-au luat în îngrijire și l-au ținut sub pază.

Cleef a fost cel mai bun colorist al vremii lui, și-a pictat obiectele foarte plastic, iar carnației i-a dat o culoare foarte naturală. Lucrările lui se bucură, din partea iubitorilor de artă, de mare prețuire, pe care o și merită din plin. Melchior Wijntgis are, de mîna lui, o foarte frumoasă *Sfînta Maria*, în spatele căreia Joachim Patenier a pictat un peisaj deosebit de atrăgător. La Amsterdam, în casa domnului Sion Lus se află un *Bachus*, bine pictat, pe care artistul l-a redat ca pe un om bătrîn și foarte gras, cu păr cărunt, ceea ce nu este

întîmplător, căci prin asta vrea să spună că bătrînii au darul beției, sau că beau peste măsură de mult. Nu pot să citez prea multe lucrări ale lui și nu știu nici cînd a murit. Numele lui merită, datorită însușirilor lui artistice, să rămînă în veșnică și glorioasă pomenire. Lampsonius i se adresează pe latinește astfel :

Printre artiștii falnici ai Țărilor de Jos,
Divina noastră Muză te înscrisese, Joos,
Ca pe-o podoabă rară și mîndră în pictură ;
Și rămîneai, prin tine și fiul tău, faimos,
De nu aveai în creier așa harababură.

De aici rezultă că a avut un fiu, care nu e mai prejos decît el în artă. A mai fost și un alt Joos van Cleef, care a excelat în pictarea personajelor, precum și un Cornelis van Cleef [3].

VIAȚA LUI ALDEGRAEF [1], PICTOR ȘI GRAVOR DIN SOEST

Înainte de a-l pomeni în cartea mea pe Aldegraef sau de a-i face un loc, am așteptat destulă vreme, în zadar, informații din Vestfalia, unde cred că s-a născut sau cel puțin a locuit mulți ani, la sfîrșitul vieții, și unde a făcut multe lucrări, anume într-un oraș mare, numit Soest, situat la opt mile depărtare de Münster. La Soest se găsesc multe din lucrările și tablourile lui, prin biserici, mai cu seamă în Biserica Veche, unde printre altele se află un retablu foarte bine pictat, înfățișînd *Nașterea Domnului*. Într-o biserică din Nürnberg sînt două panouri ale lui, care fac parte din-

[3] Unii istoriografi susțin că pictorul poreclit *Cleef Nebunul*, din pricina demenței sale, nu a fost Joos van Cleef, ci Cornelis van Cleef, fiul lui Joos.

[1] *Heinrich Aldegrever* sau *Trippenmaker*, născut în 1502 la Soest.

tr-un retablu al lui Albrecht Dürer. Și în multe alte locuri mai sînt lucrări ale lui.

Gravurile lui în aramă pot fi văzute peste tot, pentru că a fost și un excelent gravor și a făcut cu acul de gravat diferite portrete frumoase ale unor suverani și învățați de seamă și ale altor persoane. Și-a făcut de mai multe ori și propriul său portret, din care, după părerea mea, i se poate deduce vîrsta sau data nașterii. Printre altele, a făcut un portret foarte frumos și atrăgător al lui Jan van Leiden [2], efemerul și nelegiuitul rege din Münster, și unul al lui Knipperdollingh [3]. Au apărut, de mîna lui, patru stampe cu *Povestea Suzanei*, și altele asemenea. Apoi, mai sînt de mîna lui : diferite nuduri feminine ; *Povestea și isprăvile lui Hercule ;* doisprezece dansatori de format mare și încă două serii de cîte opt dansatori de format mic, din anii 1538 și 1551 ; ultimele file ne arată în ce epocă a lucrat. Aceste stampe sînt excelente și merită a fi păstrate, pentru nuduri, compoziție, costumele străine și pentru tehnica reușită și îngrijită. Ar fi fost de dorit ca veșmintele de pe stampele lui, prea mototolite și îndoite, să nu fie atît de dezordonate. A fost un maestru energic și priceput, al cărui nume merită să rămînă printre pictori întru cinstită și neștearsă aducere aminte. A murit la Soest și a fost înmormîntat cu toată discreția și simplitatea. După aceea a venit la Soest un pictor din Münster, care se văzuse și călătorise des cu el și care, crezînd că-l mai găsește în viață, a vrut să-l viziteze prietenește. Acesta i-a pus pe mormînt un sicriu, cu numele lui pe el și cu semnul pus de el ca semnătură pe stampe.

---

[2] *Jan Beukelszoon* (1509—1536), zis *Jan van Leiden* : croitor și hangiu din Leida ; anabaptist. S-a încoronat în anul 1534, la Münster, ca „rege al Sionului" și a instituit un regim de teroare.

[3] *Bernhard Knipperdollink*, lider al anabaptiștilor din Münster ; primar (1534) al acestui oraș.

VIAȚA LUI **SWART JAN,** SAU **JAN SWART,** PICTOR DIN GRONINGEN

Frizia n-a fost o țară chiar atît de rece și cu totul aridă, încît să nu fi putut încolți la Groningen, ca o cunună de lauri pentru numele ei, un superb vlăstar și boboc al artei noastre, atît de minunat înmiresmată, încît să ducă pretutindeni vestea propriei ei valori, iar eu aș putea să fiu învinuit de o urît mirositoare neglijență, dacă n-aș încerca să-i răspîndesc plăcuta și încîntătoarea mireasmă. Este vorba de una dintre culmile artei noastre, mult faimosul Jan Swart, numit de obicei Swart Jan [1]. S-a născut la Groningen, în Frizia Orientală, și a locuit cîțiva ani la Gouda, anume în epoca în care Schoorel s-a înapoiat din Italia, adică pe la 1522 sau 1523.

Maniera în care acest Jan Negru picta peisaje, nuduri și figuri semăna mult cu cea a lui Schoorel. A colindat Italia, a locuit cîtva timp la Veneția și a adus la noi, din Italia, ca și Schoorel, o altă manieră de lucru, diferită de cea uzuală, urîtă, adică una mai apropiată de cea italienească. Nu pot să menționez nici un tablou al lui, dar pentru ca cititorul să fie convins de puterea și valoarea talentului său, e bine să știe că există cîteva excelente gravuri în lemn de-ale lui, printre altele una cu o ceată de turci călări, înarmați cu arcuri și tolbe cu săgeți, foarte arătoși și bine gravați. A mai gravat și un *Cristos predicînd de pe o corabie*, cu popor care îl ascultă. În prim-plan se vede un omuleț culcat pe spate, cu cîțiva oameni pe lîngă el. Această gravură în lemn este și ea foarte izbutită.

---

[1] *Jan Swart* = Jan Negru ; *Swart Jan* = Jan cel negru.

Numitul Swart Jan a avut un ucenic, care se numea Adriaen Pieterszoon Crabeth. Tatăl lui se numea Krepel Pieter [2]. A învățat așa de repede, încît și-a întrecut meșterul încă din frageda tinerețe. A călătorit în Franța și, după ce a stat cîtăva vreme acolo, a murit, în orașul Autun, ceea ce a fost o pierdere pentru artă. Apoi a mai trăit și un portretist după natură, foarte priceput și înzestrat, numit Cornelis [3], născut la Gouda, un ucenic al lui Hemskerck. Acesta, în tinerețe, nu putea să sufere băutura. Dar mai tîrziu, cînd a început să fie primit pe la curțile mai-marilor vremii lui, s-a schimbat în așa hal, încît pînă și cei mai mari bețivani își scoteau pălăria în fața lui. Din pricina aceasta a sărăcit cu totul și a ajuns un mîzgălici. Tineretul trebuie să se ferească de asemenea pilde. Fie-mi îngăduit să mai vorbesc aici și despre alți cîțiva. A mai fost un pictor și portretist iscusit, un neamț, pe nume Hans Bamesbier [4], ucenic al lui Lambert Lombardus. Acesta, la bătrînețe, a ajuns și el în sapă de lemn din pricina băuturii, și a murit, în vîrstă de aproape o sută de ani, la Amsterdam, unde locuia. Apoi a mai fost un anume Simon Jacobs [5], din Gouda, ucenic al lui Carel van Ieper, un destoinic portretist. La Haarlem se află, de mîna lui, portretul, pictat cu fermitate, al lui Willem Tybout [6], meșter sticlar. A murit la asediul Haarlemului. Apoi s-a mai născut la Gouda un anume Cornelis de Visscher [7], a cărui minte uneori o lua razna, dar care a făcut totuși portrete bune și despre care s-ar putea povesti multe. A murit pe mare, în timp ce venea de la Hamburg.

---

[2] A fost fratele mai mare al cunoscuților vitraliști Dirck și Wouter Crabeth.
[3] 1510—1550.
[4] 1500 ?—1598 ?
[5] 1520—1573 ?
[6] Willem Willemszoon Tybaut, 1526—1599.
[7] 1520 ?—1586.

VIAȚA LUI FRANS MINNEBROER ȘI A ALTOR PICTORI VECHI DIN MECHELEN

După ce, mai sus, am vorbit despre cîțiva pictori din Gouda, voi aduce aici în fața cititorului cîțiva pictori vechi din orașul Mechelen. A fost un anume Frans Minnebroer, care a locuit acolo prin anii 1539 și 1540 și care a fost un foarte priceput pictor în culori de ulei. În biserica Maica Domnului era de mîna lui un tablou, înfățișînd-o pe sfînta Maria, cum fuge în Egipt printr-un ținut sălbatic ; oamenii și copacii de pe acest tablou erau excelent pictați. În biserica Maica Domnului din Hanswijck, de lîngă Mechelen, era, de mîna lui, un retablu cu întîmplările din viața sfintei Maria, precum *Buna Vestire* și *Vizita* făcută de sfînta Maria sfintei Elisabeta. Personajele, fondurile și copacii erau minunat de iscusit pictate.

Avea un ucenic din Mechelen, numit Frans Verbeeck. Acesta a fost un bun pictor în culori de apă, în genul lui Jeroon Bos. În orașul acela se găsea de mîna lui un *Sfîntul Cristofor* cu multe fantasme. În biserica Sfînta Ecaterina se putea vedea, de mîna lui, *Pilda lucrătorilor de la vie*, cu muncitorii care lucrează în vie și cu personaje fantastice ciudate care leagă vrejurile uscate. Ansamblul dovedește o mare inventivitate și dibăcie. A pictat multe lucrări, care s-au vîndut pretutindeni, printre altele un *Peisaj de iarnă* fără zăpadă sau gheață, cu copaci desfrunziți și cu case ca învăluite în ceață ; face o impresie foarte firească. Tot de mîna lui sînt acele nostime *Nunți țărănești* și alte asemenea tablouri comice.

La Mechelen locuia și un anume Vincent Geldersman, un pictor foarte bun. A pictat un tablou cu *Leda*, înfățișată numai pînă la brîu, cu două ouă alături, o *Suzana*, o *Cleopatra* cu șarpele, și altele asemenea, după care s-au răspîndit în toată lumea numeroase copii. Toate

acestea sînt tablouri frumoase și atrăgătoare, în culori de ulei. Apoi mai este în biserica Sfîntul Rombout, în capela Cavalerilor, *Coborîrea de pe Cruce*, unde poate fi văzută Magdalena, cum îi spală lui Cristos picioarele, precum și alte personaje care sînt de față ; este o lucrare foarte impresionantă.

În aceeași capelă se aflau cîteva scene biblice, cu Calef, Iosua și alții, făcute de un dibaci pictor german, numit Hans Hogenberch [1], care a locuit și el la Mechelen și a murit acolo prin anul 1544. A pictat *Intrarea triumfală a împăratului la Bologna*, cunoscută de foarte mulți.

Apoi a mai fost un anume Frans Crabbe [2], care a făcut retablul altarului principal al bisericii Minoriților din Mechelen, foarte bine pictat în culori de apă și înfățișînd *Patimile Domnului*. Panoul din mijloc era *Isus răstignit*, iar panourile laterale erau împărțite în mai multe registre și înfățișau multe capete pictate splendid în maniera lui Quintijn de Smits [3]. A fost bogat. Lucrările lui prezintă foarte multe asemănări cu cele ale lui Lucas van Leyden. A murit prin anul 1548.

Claes Rogier a fost și el un pictor bun, și anume de peisaje.

După el a urmat un anume Hans Kaynot [4] surdul, care l-a întrecut. A pictat mult în genul lui Ioachim Patenier și a fost prin anul 1550 ucenicul lui Mathijs Cock la Antwerpen.

Cornelis Enghelrams [5] din Mechelen a pictat pentru biserica Sfîntul Rombout din Mechelen cîteva tablouri cu *Lucrările Milosteniei*. Pe ele a redat și deosebirea dintre săracii adevărați și cerșetorii nerușinați, cu fel de fel de flașnete și alte atribute cerșetoricești. Toate acestea au

[1] Nikolaus Hogenberg, 1500 ?—1539 ?

[2] Frans Crabbe van Espleghem (m. 1553), zis „maestrul cu racul".

[3] Quintijn Fierarul, adică Massijs.

[4] Jan Keynooghe.

[5] Cornelis Inghelrams, 1527—1580.

fost pictate în culori de apă, pe pînză. Multe din lucrările lui au fost duse și la Hamburg, în Germania. În biserica Sfînta Ecaterina se poate vedea de mîna lui o pînză cu *Convertirea sfîntului Pavel*. Este un tablou viguros, cu figuri relativ mari. A fost o lucrare foarte frumoasă, dar a avut mult de suferit. Într-o cameră a castelului din Antwerpen a făcut pentru prințul de Orania, după proiectul lui Lucas de Heere, *Povestea lui David*, în care Vries [6] a pictat cîteva ornamente arhitecturale, frize, herme [7] și steme, toate în culori de apă. Cornelis a murit în anul 1538, în vîrstă de vreo 56 de ani.

Apoi a mai fost un Marcus Willems, ucenic al lui Michel Cocxie, care a făcut multe lucrări frumoase, printre altele un retablu pentru biserica Sfîntul Rombout, care înfățișează *Tăierea capului sfîntului Ioan*. Călăul ținea capul în fața lui, așa încît acesta era văzut în racursiu, părînd că iese din tablou, iar de dedesubt nu se vedea decît foarte puțin din mînă. A desenat mult pentru vitraliști, tapisieri și pictori. A făcut și o Iudita, arătată după ce i-a tăiat capul lui Holofern. Tabloul este pictat frumos și bine, în mărime naturală. La Mechelen a construit, cu prilejul intrării triumfale a regelui Filip, un arc de triumf, avînd pe el *Povestea Didonei*, cum taie pielea boului în fîșii, și altele asemenea. Asta s-a petrecut în anul 1549. Marcus era oricînd gata să sară în ajutorul oricui avea nevoie de el, pentru desenat sau alte treburi, căci era un om bun la suflet. A murit în anul 1561.

Jacques de Poindre [8], ucenicul lui Marcus, care se căsătorise cu sora lui Jacques, era și el un meșter bun, mai ales în portrete. A făcut un retablu, înfățișîndu-l pe *Cristos răstignit*, pe care se puteau vedea multe portrete. A

[6] Hans Fredeman de Vries.

[7] Pilaștri avînd drept capiteluri cîte un bust al lui Hermes.

[8] 1527—1570.

pictat odată portretul unui căpitan englez, pe nume Pieter Andries, un mare flecar, care i-a lăsat portretul și nu i l-a plătit. Jacques, supărat rău de tot, a pictat cu culori de apă niște zăbrele în fața obrazului, încît căpitanul părea că stă la închisoare, și apoi l-a expus așa. Cînd a auzit, căpitanul a venit să-i ceară socoteală, cum de a îndrăznit să facă una ca asta. Jacques i-a răspuns că trebuie să rămînă așa, după zăbrele, pînă îi plătește lucrarea. Căpitanul i-a plătit și a cerut ca zăbrelele să fie îndepărtate pe loc, în prezența lui. Celălalt a luat un burete și le-a spălat. A pictat multe portrete bune și a făcut o călătorie în Austria sau în Danemarca, și a murit acolo în anul 1570 sau cam pe atunci.

Gregorius Beerings „Forfecarul", un mechelenez și pictor în culori de apă, care locuise la Roma, era foarte dibaci în pictarea ruinelor, pe care se pricepea să le redea în chip foarte atrăgător. Cînd se afla la Roma a rămas odată fără bani și, ca să facă rost repede de bani, a pictat pe pînză *Potopul*, unde nu se vedea altceva decît ploaie și arca pe apă, dar fără nici un om. Cînd a fost întrebat ce înfățișează tabloul, iar el a răspuns „Potopul", a urmat întrebarea : „Dar oamenii unde sînt ?" El a spus că s-au înecat aproape toți, iar leșurile lor vor putea fi văzute după ce se va retrage apa, și că supraviețuitorii sînt în arcă. Aproape toată lumea a vrut atunci să aibă un astfel de potop. Și întrucît asemenea tablouri se făceau repede, s-a căptușit iarăși cu bani. N-a fost o afacere prea proastă. A murit la Mechelen în anul 1570.

Am grupat aici o serie dintre cei mai eminenți mechelenezi, afară de Coxcie și Bol, despre care voi vorbi în altă parte mai pe larg. Le-am dat aici cîte un loc, dar nu în ordine cronologică, ci mai mult pentru că n-am vrut să trec cu vederea vreun pictor de seamă, și pentru că am vrut să fac cel puțin cunoscut

numele lor și să spun cîte ceva despre viața lor, în măsura în care am putut obține informațiile respective.

VIAȚA LUI **JAN MOSTART,** PICTOR DIN HAARLEM

După cum la greci Sicyonia era faimoasă pentru pictura ei, iar mai tîrziu la italieni Florența și Roma, așa era în Holanda vechiul și binevăzutul oraș Haarlem, care a ajuns renumit încă demult pentru numeroșii pictori talentați pe care i-a produs. Acolo s-a născut și Jan Mostart [1], ca vlăstar al unei familii nobile și celebre. Pictura, spre care l-a îndemnat Natura, a învățat-o încă de tînăr la un anume meșter Jacob van Haarlem, care a fost un pictor destul de bun și care a făcut retablul breslei hamalilor pentru Biserica Mare din Haarlem.

Jan Mostart, care era deci haarlemez, se trăgea dintr-un strămoș, căruia el și familia lui îi datorau numele de Mostart și care luase parte, alături de împăratul Frederic și de contele Floris, la cruciada pornită spre Țara Sfîntă. Iar cînd a fost cucerit orașul Damiata, în Egipt, oraș numit pe vremuri Pelusia, a săvîrșit mari și vitejești fapte de arme, în acel oraș, și a rupt, în lupta cu dușmanul, trei paloșe, pînă la gardă. De aceea s-a spus că e iute ca muștarul ; și așa i-a rămas numele. Împăratul și contele i-au dat dreptul, lui și neamului lui, să poarte, ca stemă, trei gărzi de spadă, de aur pe cîmp roșu. Iar Jan Mostart, care nu era numai un pictor bun, dar și un om dintr-o bucată, prietenos cu lumea, chipeș, mărinimos și curtenitor, s-a bucurat de mare stimă și considerație și a fost bine văzut și iubit de cea

[1] *Mostart* (ol.) : muștar. (Ortogr. actuală : *mostaard* sau *mosterd.)*

mai înaltă nobilime a țării, de mari și mici. A ajuns și pictorul Doamnei Margareta, sora ducelui Filip I [2], regele Spaniei și tatăl împăratului Carol Quintul. Această funcție, în care s-a bucurat de mare vază, a ocupat-o timp de optsprezece ani și a urmat-o pe prințesă peste tot unde și-a instalat ea curtea. Între timp a făcut felurite lucrări și a pictat portretele a numeroși domni și doamne de seamă, gen în care era meșter bun și nimerea atît de bine asemănarea, încît păreau vii. În cele din urmă s-a stabilit din nou la Haarlem, unde îi făceau vizite prietenești toți cavalerii ordinului Lîna de Aur, și alții. Așa, de pildă, contele Van Bueren, care, după ce a tras seara la hanul din piață, numit „La Nisip", s-a dus a doua zi să-l viziteze la atelier. Cînd Mostart s-a sculat respectuos în picioare, contele i-a spus să stea jos și să-și vadă mai departe de lucru. El însă a pus jos uneltele și i-a arătat contelui toate lucrările, terminate și neterminate. Ucenicilor le-a poruncit să-i dea o mînă de ajutor pentru a le servi o gustare domnilor. Dar contele s-a dus personal la dulap, și-a tăiat de-ale gurii și a mîncat ce a găsit acolo. Tot așa au făcut și ceilalți domni și apoi au băut bere dintr-o singură ulcică. După aceea au trecut la altă chestiune : la prînz, pictorul să fie musafirul lor, să stea la masă cu ei și să mănînce pe rupte, pentru că (așa cum am spus mai sus) se bucură de mare cinste în ochii lor.

Lucrările lui au împodobit diferite biserici și case. La Haarlem, la Iacobini, se găseau cîteva tablouri ale lui, un retablu și piedestale de altare, printre care unul cu *Nașterea Domnului*, care a fost mult admirat și comentat. Nicăieri nu se pot vedea acum atîtea lucrări ale lui la un loc ca în casa nepotului său, domnul Niclaes Suycker, din Haarlem, judecător al orașului. În primul rînd, este acolo un tablou înalt și dreptunghiular, relativ mare,

[2] Filip cel Frumos, soțul Ioanei Nebuna.

înfățișînd *Ecce Homo*, cu personaje în mărime naturală și mai mari decît jumătate din înălțimea tabloului. Pe acest tablou apar cîteva portrete, pe care le-a pictat fie din memorie, fie altcum, printre care cel al unui polițai, numit Pier Muys, cunoscut pe vremea aceea de toată lumea pentru capul lui ciudat și cîinos. Cu el seamănă cel care îl ține pe Cristos. Apoi mai este un tablou *Ospățul zeilor*, unde cei de față par foarte tulburați și speriați, din pricina mărului, care a fost aruncat în sală de către Discordia. Marte, de pildă, tocmai scoate spada din teacă. Compoziția tabloului este bună. Apoi se mai poate vedea un *Peisaj din India Occidentală*, cu multe nuduri, o stîncă splendidă și niște case și colibe ciudate. Lucrarea aceasta a rămas însă neterminată. Mai este de mîna lui și un portret al contesei Doamna Jacoba și al soțului ei, seniorul Van Borsselen [3]. Este pictat foarte bine și meșteșugit, cu veșminte foarte frumoase, de modă veche. Apoi mai este un *Autoportret* foarte natural și izbutit ca asemănare, una din ultimele lui lucrări. Este văzut aproape din față ; mîinile sînt împreunate. În fața lui se află niște mătănii, iar fundalul este alcătuit dintr-un peisaj natural. În cer l-a pictat pe Cristos ca judecător, iar el însuși, în pielea goală, a îngenuncheat în fața Lui. De o parte se află Diavolul, cu un lung pomelnic de păcate, și îl acuză. De cealaltă parte a îngenuncheat un înger, care se roagă pentru el. La Amsterdam, la Jacob Ravart, se putea vedea un tablou care înfățișa *Familia sfintei Ana*, o lucrare foarte apreciată. Domnul Floris Schoterbosch, consilier la Haga, posedă, de mîna lui, un tablou cu *Abraham, Sara, Hagar și Ismael*, cu personaje în mărime naturală, mai mult decît pe jumătate înălțime, care sînt îmbrăcate și gătite atît de strict după moda veche, încît îți vine să crezi că pe vre-

[3] Amîndoi au murit înainte de 1474 (anul nașterii lui Jan Mostart), deci portretul dublu trebuie să fi fost făcut după alte portrete, mai vechi.

mea lor nu umblau acoperite și îmbrăcate altfel. În casa lui Jan Claeszoon, un pictor și ucenic al lui Cornelis Corneliszoon, se află, printre altele, un tablou mare, pe care poate fi văzut *Sfîntul Cristofor* într-un peisaj. La Prinsenhof este un peisaj al lui, cu *Sfîntul Hubert*, din care reiese cît de bine au știut pictorii vechi să observe natura și viața. Multe din lucrările lui Mostart s-au prăpădit în incendiul cel mare al orașului Haarlem [4], cînd a ars și casa lui, cu tot ce mai era înăuntru. A fost un om cu judecată și minte sănătoasă și un pictor foarte destoinic, încît Marten Hemskerck a spus că, în ceea ce privește executarea de lucrări bune, Mostart îi întrece pe toți maeștrii vechi cunoscuți de el. Unii susțin și că Jan Mabuse a făcut apel la ajutorul lui pentru lucrarea de la abația din Middelburg, dar că Mostart a refuzat, pentru că se afla în slujba unei prințese atît de mari. Urmașii lui sînt în posesia unui hrisov al ei, în care declară că Mostard este nobilul ei. A murit în anul 1555 sau 1556, la o vîrstă foarte înaintată.

VIAȚA LUI **ADRIAEN DE WEERDT,** PICTOR DIN BRUSSEL

Am auzit cîndva, din partea unor persoane care totuși nu erau lipsite de experiență în arta noastră, sfatul ca cel ce simte din tinerețe înclinarea de a căuta desăvîrșirea în această artă, să urmeze maniera aceluia dintre cei mai buni maeștri, care îi place cel mai mult, deoarece, dacă vrea să se ia după mai mulți maeștri, se încurcă. Nu știu dacă teoria asta este întemeiată, dar un lucru e sigur, anume că Adriaen de Weerdt așa a făcut : și-a legat pînă la urmă inima de maniera lui Parmigiano, pe care a căutat cu toată puterea s-o urmeze. În

[4] În anul 1576.

tinerețe a învățat mai întîi la Antwerpen, la Christiaen van de Queecborne, un bun peisagist, care locuia lîngă Bursă și era tatăl meșterului Daniel, pictor al Excelenței Sale la Haga. După ce s-a înapoiat la Brussel, a trăit acolo cu totul retras și s-a pus cu burta pe studii. Părinții lui aveau o căsuță într-un loc izolat, pe lîngă zidul de fortificație ; acolo își petrecea mult timp vara, singurel, ca să picteze, fără să guste plăcerile tinereții. În peisagistică își însușise maniera lui Frans Mostart. A făcut o călătorie în Italia, unde (după cum s-a arătat mai sus) a încercat să învețe maniera lui Parmigiano, așa încît, atunci cînd s-a înapoiat, a pictat într-o manieră cu totul alta. La scurt timp după înapoierea sa, cînd au izbucnit tulburările în Țările de Jos, a plecat, ca să evite eventualele neplăceri, și s-a stabilit cu mama lui la Köln, unde a dat la lumină diferite stampe, printre care *Învierea lui Lazăr*, *Povestea lui Ruth*, cu cîteva fundaluri frumoase, *Viața sfintei Maria* cu *Nașterea Domnului* și altele asemenea. Apoi a mai făcut și cîteva reprezentări alegorice pentru Coornhert, numite *Cele patru goane ale sufletului :* goana după avere, goana după desfrîu etc., iar ultima este goana după Dumnezeu. Gravorul a fost și el un meșter bun ; toate aceste stampe sînt făcute în genul lui Francisco Mazzoli din Parma. De Weerdt a murit la Köln foarte tînăr.

Deoarece am înfățișat un pictor din Brussel, am să mai adaug aici, ca să nu mai lungesc vorba, alți cîțiva pictori din Brussel, bătrîni și tineri la un loc. Înainte de epoca noastră mai lucra la Brussel un meșter bătrîn și destoinic, numit Willem Tons, care excela în pictura cu culori de apă și în executarea de tipare (pentru tapiserii), cu tot felul de copaci, plante, animale, păsări, vulturi și altele asemenea, totul desenat foarte bine după natură. Avea un fiu, Hans, care fusese în Italia și care picta și el foarte bine în culori de apă. Și mai avea încă un fiu, Guillaume, care făcea cu multă

îndemînare, în culori de ulei, omuleţi, căsuţe şi alte lucruri de acest fel. A plecat în Italia, unde, după cum se aude, se mai află şi acum. Pe vremea mea mai locuia la Roma un pictor tînăr grozav de priceput, Hans Speeckaert, care picta şi desena foarte frumos. Silit de boală, se afla o dată, în drum spre Olanda, la Florenţa, dar s-a întors la Roma, unde a murit cam prin 1577. Era brusselez şi fiu al unui brodeur.

VIAŢA LUI HENDRICK ŞI MARTEN VAN CLEEF, PICTORI DIN ANTWERPEN

O bună parte din strălucirea ei, pictura o datorează numelui sau neamului Van Cleef, pentru că la Antwerpen au fost diferiţi maeştri buni care au purtat acest nume, printre alţii doi fraţi : Hendrick şi Marten van Cleef.

Hendrick s-a specializat în peisaje şi a făcut călătorii în Italia şi în alte ţări, unde a desenat multe lucruri şi peisaje după natură, pe care le-a folosit apoi ades în lucrările sale. Dar nu a vizitat toate ţinuturile din care a desenat oraşe, ruine şi antichităţi, apărute în parte după gravuri în aramă. Multe peisaje le-a căpătat de la un austriac, numit Melchior Lorch, care a locuit multă vreme la Constantinopol. Hendrick desena foarte meşteşugit după natură şi se descurca bine şi la culoare. El a făcut cele mai multe fundaluri ale lui Frans Floris, în atît de bună potrivire cu maniera lui Frans, încît par făcute numai de mîna lui Frans ; căci Hendrick a fost un excelent peisagist. În anul 1533 a fost primit în breasla pictorilor din Antwerpen. Nu ştiu în ce an a murit.

Marten a fost ucenicul lui Frans Floris şi la început făcea numai tablouri mari. Dar mai tîrziu s-a apucat şi de lucrări mici şi a făcut

pe seama lui multe tablouri frumoase, care se mai pot vedea la iubitorii de artă. De asemenea a pictat cîteva pînze, pentru care fratele său, Hendrick, făcea fondurile sau fundalurile. Gillis van Coninghsloo şi alţi peisagişti pricepuţi îl puneau adeseori să facă personajele din peisajele lor, ceea ce înfrumuseţa mult acele peisaje. Marten n-a călătorit niciodată în străinătate, îl chinuia rău podagra şi a murit cam la vîrsta de 50 de ani.

A mai fost şi un Willem van Cleef, fratele lor, un pictor destoinic, de figuri mari. Acela a murit demult. Fiii lui Marten se numesc Gillis, Marten, Jooris şi Claes. Au fost cu toţii, sau mai sînt, pictori buni. Marten a plecat din Spania în India : Jooris şi Gillis au murit. Jooris a început foarte bine, pictînd figuri mici, dar se ducea prea mult la tîrfe şi a murit tînăr. Claes mai locuieşte la Antwerpen.

VIAŢA LUI ANTONIS MORO, PICTOR FAIMOS DIN UTRECHT

De obicei, două sînt ţelurile pentru care omul se apucă să înveţe şi să practice artele, anume : onoarea şi cîştigul. Cînd tineretul plin de iniţiativă bagă de seamă că Natura îi este binevoitoare şi îi dă drept pildă un artist eminent, ajuns la mare cinste şi bine-văzut şi stimat de mai-marii acestei lumi, este îmboldit de dorinţa arzătoare de a-l urma pe omul acela excepţional şi de a-l egala. Aşa s-au petrecut lucrurile cu iscusitul pictor Antonis Moro [1], care a văzut un asemenea exemplu în faimosul pictor şi canonic, meşterul Jan Schoorel. De aceea a intrat ucenic la el şi şi-a încordat toate puterile ca să înveţe meşteşugul şi să ajungă un meşter bun. A izbutit ; şi a excelat mai cu

[1] *Antoon* (sau *Antonis) Moor van Dashorts,* cunoscut sub numele lui spaniol *Antonio Moro* (1519—1575).

seamă în pictarea portretelor după natură. A călătorit și a ajuns în anul 1552 la curtea din Madrid, în Spania, unde a făcut portretul regelui Filip, căci prin mijlocirea cardinalului Granvelle a intrat în slujba împăratului.

Împăratul l-a trimis mai întîi în Portugalia, unde a pictat-o pe fiica regelui Portugaliei, mireasa regelui Filip. A făcut și portretul lui Ioan, regele Portugaliei, și al reginei, sora mai mică a împăratului. Pentru aceste trei portrete a primit 600 de ducați și, peste plată, și multe daruri splendide. Portugalia i-a dat în dar un lanț de aur în valoare de o mie de florini, și a fost primit cu o extraordinară ospitalitate. Apoi a mai pictat și pe mulți membri ai nobilimii, primind pentru fiecare portret cîte o sută de ducați sau atît cît a putut fiecare să-i plătească, potrivit averii sale, și a mai primit încă vreo cîteva lanțuri de aur. A mai pictat diferite tablouri și la curtea împăratului.

Apoi împăratul l-a trimis în Anglia, unde a pictat-o pe regina Maria, a doua soție a regelui Filip, și a primit ca plată un lanț de aur, o sută de lire sterline și o pensie anuală de o sută de lire sterline. Capul acestei regine, care era o femeie frumoasă, l-a pictat el de mai multe ori, pe panouri-portret, și le-a dăruit unor domni sus-puși, printre alții cavalerilor Lînii de Aur, lui Granvelle și împăratului, care i-a dat două sute de florini. Dar unii au susținut că a adus unul dintre aceste portrete la Brussel, cardinalului Granvelle, care i l-a trimis împăratului, iar Moro s-a dus cu el și i l-a oferit. Împăratul a spus: „Nu mai țin curte; am predat fiului meu totul". Pictorul, care deci n-a primit nimic, s-a înapoiat la cardinal, iar acesta i-a spus: „Las' pe mine". Și s-a dus la împărat, a lăudat mult portretul și frumusețea prințesei și l-a întrebat ce i-a dat pictorului pentru el. Împăratul a răspuns: „Nimic" și a întrebat ce s-ar fi cuvenit să-i dea. Cardinalul a spus: „O mie de florini sau trei sute de ducați". Se zice că împăratul i-a

dat atunci cardinalului sarcina de a rezolva problema în numele lui. Acestea s-au petrecut, zice-se, la un an și jumătate după înapoierea lui Moro din Spania.

După ce pacea dintre regele Spaniei și regele Franței a fost încheiată, Moro a plecat din nou cu regele în Spania, unde la curte toți se purtau foarte mărinimos și familiar cu el și unde i-a pictat pe rege și pe mulți domni de rang înalt; ba chiar a devenit atît de liber în comportare, încît, într-o zi, cînd regele l-a bătut pe umeri, Moro i-a pus în glumă bagheta de pictor pe umăr, ceea ce era o îndrăzneală gravă, pentru că este foarte primejdios lucru să pui mîna pe leu. Familiaritatea aceasta ar fi putut să-l coste scump, dacă un grande de Spania nu l-ar fi prevenit, din prietenie și simpatie; căci domnii de la Inchiziție au început să devină invidioși și bănuitori, temîndu-se că are să-i dezvăluie regelui prea multe despre Țările de Jos sau despre alte asemenea lucruri, din care pricină își puseseră în gînd să-l întemnițeze.

Ca urmare, Moro a plecat din Spania spre Olanda, după ce pusese la cale să capete învoire, pentru un motiv născocit și după ce își luase angajamentul fățarnic să se întoarcă. Regele, care ținea mult la Moro și la lucrările lui, l-a rugat în repetate rînduri, prin scrisori, să vină urgent, ceea cel el a refuzat, cît a putut de politicos, sau a amînat, pînă ce ducele de Alba, care se afla în Olanda, a interceptat scrisorile și l-a luat pe Moro în propriul său serviciu, punîndu-l, la Brussel, să-i picteze toate concubinele. Regele îi înzestrase pe copiii lui Moro cu daruri splendide și cu funcții, ca de pildă locuri de canonici și altele asemenea. Cînd ducele de Alba l-a întrebat și el pe Moro de copii, acesta a răspuns că are o fiică, al cărei soț este foarte deștept și destoinic. De aceea, ducele de Alba i-a dat funcția de perceptor de impozite al Flandrei Occidentale, ceea ce îi aducea un important venit anual, așa încît

putea trăi în bogăţie din ea şi venea ades la Brussel cu cîţiva cai în suită. Pe scurt, Moro a ajuns departe cu arta lui. Se mai povesteşte că, atunci cînd ducele de Alba l-a chemat de la Utrecht la Brussel, el şi-a ars toate şevaletele şi a dăruit multe din lucrările sale.

Era un om demn, distins, bun vorbitor ; în tinereţe vizitase şi Italia şi Roma. În afară de portrete a mai făcut şi alte lucrări, de pildă : un tablou *Învierea lui Cristos,* cu doi îngeri ; de asemenea şi doi apostoli, *Sfinţii Petre şi Pavel,* tablou frumos, ca execuţie şi colorit. Căci se pricepea să înşele în chip minunat ochiul cu ajutorul culorii, apropiindu-se atît de mult de realitate în tot ceea ce făcea, încît orice privitor rămînea uimit. Odată a copiat pentru rege, cu o extraordinară îndemînare, *Danae* de Tiţian, precum şi alte picturi. În cele din urmă a murit în timp ce lucra, pentru biserica Maica Domnului din Antwerpen, la un tablou *Circumciziunea lui Isus,* care ar fi devenit o lucrare splendidă. Atîta am putut aduna, cu mare greutate, despre Moro, fără să fi obţinut de la nici unul din copiii lui informaţiile pe care le-am cerut cu toată curtenia. Cu toate că ei nici nu se sinchisesc de memoria tatălui lor (din care pricină n-am putut arăta aici data morţii lui), numele lui va continua să trăiască veşnic.

VIAŢA LUI **JACQUES DE BACKER,** PICTOR EMINENT DIN ANTWERPEN

Orice om îi plînge pe cei care ajung devreme la măiestrie în arta noastră şi care, atunci cînd lumea se aşteaptă la mult mai mult din partea lor, sînt răpiţi vieţii, repede şi pe neprevăzute, aşa cum s-a întîmplat adeseori, şi în trecut şi în zilele noastre, şi aşa cum a păţit acum cîţiva ani şi Jacques de Backer. Era de fel din Antwerpen. Tatăl lui trebuie să fi fost şi el un

pictor bun, care, cine ştie din ce motiv, s-a stabilit în Franţa şi a murit acolo. Jacques este numit uneori Jacques van Palermo, după un anume pictor Antonis Palermo, care făcea şi negoţ de tablouri ; căci Jacques locuia la el, era ţinut de scurt şi trebuia să lucreze din greu fără încetare, aşa încît, datorită marii lui sîrguinţe, a făcut devreme progrese în artă. Palermo trăgea foloase serioase de pe urma lui, căci trimitea ades lucrările lui Jacques în Franţa, unde se vindeau la iuţeală. Totuşi, meşterul îl tot îndemna pe Jacques să facă lucrări mai bune, pretextînd că ceea ce produce nu se poate vinde, aşa încît ucenicul era nevoit să muncească, vorba ceea, ca o vită de povară, ca să scoată ceva bun. Niciodată nu-şi irosea vremea, nici măcar în zilele de sărbătoare, ci stătea tot timpul şi desena, modela în lut şi făcea exerciţii. În cele din urmă s-a mutat la Hendrick van Steenwijck, dar a continuat să lucreze cu zelul lui obişnuit, aşa încît, stînd prea mult pe scaun şi tot timpul aplecat şi făcînd prea puţină mişcare, s-a îmbolnăvit. Unii sînt de părere că a murit lovit de dambla. Eu cred însă că fusese o aprindere de plămîni sau o inflamaţie internă, pentru că trebuie să fi fost pe deplin conştient atunci cînd, cu cîteva clipe înainte de a muri în braţele fiicei meşterului său Palermo, s-a plîns de moartea sa timpurie cu cuvintele : „Săracul de mine, de ce trebuie să mor atît de tînăr ?". Avea abia treizeci de ani. Cu toate că trupul lui a fost deschis, nu ştiu ce s-a găsit. Lucrările lui sînt căutate peste tot şi împodobesc în diferite locuri cabinetele iubitorilor de artă. Melchior Wijntgis din Middelburg are trei tablouri frumoase de mîna lui : primul este *Adam şi Eva,* al doilea *Milostenia,* iar al treilea *Cristos răstignit.* La un anume senior Oppenberg am văzut de mîna lui trei figuri în picioare, pe jumătate mărime naturală, şi anume *Venus, Iunona* şi *Palas,* în atitudini frumoase, avînd în spate şi pe jos diferite atribute ale lor, îm-

brăcăminte și animale. Pe scurt, este unul din cei mai buni coloriști din cîți a avut orașul Antwerpen ; a pictat nudurile în întregime în culoarea carnației, fără să folosească albul la redarea părților luminoase ; așa încît a binemeritat un renume veșnic printre pictori.

VIAȚA FRAȚILOR **MATHIJS ȘI JEROON KOCK,** PICTORI DIN ANTWERPEN

Așa cum, înainte vreme, Florența, în Italia, era îndeobște o mamă a artiștilor, așa pare să fie, în Țările noastre de Jos, urbea Antwerpen, și așa a și produs această faimoasă urbe diferiți artiști, care au exercitat fel de fel de ramuri ale artelor.

Printre altele, la strălucirea ei contribuie faptul că l-a avut cetățean pe Mathijs Kock, care a fost un eminent peisagist. El a fost și cel dintîi care a început să picteze peisajele într-o manieră mai bună, cu mai multă variație, în maniera italiană nouă sau antică. A fost foarte inventiv în grupare sau compoziție. A pictat tablouri foarte bune în culori de apă și de ulei.

Despre fratele lui, Ieronimus Kock, nu am prea multe de spus, pentru că s-a lăsat de pictură și s-a făcut negustor de obiecte de artă. Dădea comenzi pentru lucrări de pictură, de gravură în lemn și în aramă, și cumpăra pînze pictate în culori de ulei și apă. A fost totuși și el însuși un peisagist foarte inventiv și a făcut și diferite gravuri, dar adeseori după lucrări ale fratelui său Mathijs, mai ales douăsprezece mici peisaje, care mai încîntă încă și azi ochii oricui. În felul acesta, Jeroon s-a îmbogățit, și-a cumpărat o casă după alta, dar n-a avut copii, ci doar o nevastă, numită Volck sau Volcktgen, de fel din Holanda. Și cum era glumeț și totodată priceput în mînuirea cuvintelor, spunea și scria deseori, în chip de sfat :

„Lăsați-l pe Kock să gătească pentru Volck“ [1]. Uneori punea în fața casei sale o poză, fără cuvinte, care însemna : „Cinstiți-l pe acest Kock“ și altele asemenea. Pe unele lucrări a scris, în vechea manieră a retoricienilor :

Gătească bucătarul mîncări pentru popor,
La tavă, la tigaie, ori fierte, ori prăjite,
Iar tot ce scoate dînsul din oală sau cuptor,
Cui nu i-o place, are chiar voie să vomite,
Dar numai nu-l înjure pe bietul bucătar,
Ci treacă-i sub tăcere greșeala, că-i om doar.

A murit în același an ca și Frans Floris, adică în 1570. Mathijs murise cu mult înainte. Acestuia din urmă i se adresează Lampsonius într-o poezie, astfel :

Făceai, Matei, peisaje, neîntrecut de bine,
Încît în vremea noastră, al doilea nu-i ca tine.
Printre artiștii țării rămîi acuma deci ;
Olanda te cinstește cu faimă-n veci de veci.

VIAȚA LUI **WILLEM KEY,** PICTOR DIN BREDA

Bărbații eminenți, care sînt înzestrați de către Natură cu un talent artistic atît de extraordinar, încît oamenii rămîn uluiți în fața lor, mai cresc încă în stima și considerația noastră, dacă în plus mai sînt și binecrescuți și serioși și se poartă prietenos și politicos cu toată lumea. Așa a fost, printre alții, faimosul pictor Willem Key, din Breda, un om cu înfățișare splendidă, cu îmbrăcămintea pusă la punct și elegantă ; locuia în partea cea mai frumoasă a orașului Antwerpen, anume lîngă Bursă, în inima orașului, într-o casă mare și superbă. Arăta mai degrabă ca un membru al Sfatului orășenesc,

[1] În limba olandeză : *kock* (vezi nota 1 de la pag. 128) ; *volck* (ortogr. actuală : *volk*) = popor. *Volcktgen* este un diminutiv.

decît ca un artist. S-a născut la Breda, a învățat împreună cu Frans Floris la Lambert Lombardus din Liège și a devenit membru al breslei din Antwerpen în anul 1540. Era un om cu stare, bogat, dar nu azvîrlea banii pe fereastră. Dimpotrivă, lucra tot timpul cu sîrg, ca să cîștige bani, iar cînd se afla în societatea unor artiști sau a altor persoane, nu manifesta o ușurință nelalocul ei.

În ceea ce privește lucrările lui, sau felul lui de a picta : făcea portrete foarte bune după natură, foarte asemănătoare din toate punctele de vedere, își prelucra admirabil culorile, cu o plăcută suavitate, pentru care merita să fie prețuit mai mult decît oricare altul. Cu toate că nu era atît de furtunos și de înzestrat ca Frans Floris, compozițiile lui erau destul de bune, căci se pricepea în meseria lui. Pentru lucrările lui (și avea întotdeauna multe comenzi) era plătit bine și gras. La Primăria din Antwerpen se afla, de mîna lui, un tablou splendid, care îi fusese comandat de către trezorierul Christoffel Pruym. Pe acel tablou se puteau vedea imaginile în mărime naturală ale membrilor Sfatului, iar deasupra era un Cristos cu îngeri și alte accesorii. Tabloul s-a prăpădit atunci cînd necioplții ostași spanioli au dat foc, în anul 1576, splendidei Primării. În biserica Maica-Domnului se găsea, de mîna lui, un altar al mercierilor ; îl înfățișează pe Cristos cînd spune : „Veniți la mine, toți cei împovărați și îndatorați". Tabloul, pe care se puteau vedea mulți mercieri, se referea la cuvîntul prorocului Isaia : „De ce cumpărați și cheltuiți bani, în timp ce puteți căpăta pe degeaba lapte și vin ?". Tabloul acesta a fost distrus de iconoclaști. În aceeași biserică a fost de mîna lui un tablou foarte frumos : *Triumful lui Cristos*. L-a pictat pe Granvelle în costumul lui de cardinal și a primit pentru asta, fără să ceară, o sută de florini. După ce a pictat în viața lui multe tablouri și portrete, l-a pictat în cele din urmă pe ducele de Alba. În timp ce

lucra la acest portret și prefăcîndu-se că nu înțelege nici o limbă străină, a aflat dintr-o conversație dintre ducele de Alba și un membru al Consiliului Sîngelui [1], că sentința împotriva contelui Van Egmond și a altor nobili fusese dată și că aceștia urmau să moară. Se zice că pe el, care ținea foarte mult la nobili, această veste l-a impresionat în așa hal, încît, ajuns acasă, a căzut bolnav și a murit în ziua decapitării conților Egmond și Hoorne, în anul 1568, în ajun de Rusalli, la 5 iunie. Unii cred că murise cu cîteva zile înainte și că nimeni n-a cunoscut pricina morții lui, afară de un prieten credincios, care știa să tacă. Alții susțin că fața crudă a ducelui de Alba l-a speriat în așa hal, încît s-a îmbolnăvit și a murit. Eu socot însă că totul nu e decît o născocire. Despre el spune Lampsonius :

Priviți-i : sînt ca-n viață, ca vii sînt, toți acei
Ce-au fost pictați de mîna măiastră a lui Key.
Afar' de Moro, după părerea mea, azi nime
Nu este, în Olanda, ca el la înălțime.

VIAȚA LUI PIETER BRUEGHEL, PICTOR EMINENT DIN BRUEGHEL

Natura a știut foarte bine să-și găsească și să-și nimerească omul potrivit, pentru a fi și ea la rîndul ei nimerită cum nu se poate mai bine, cînd l-a ales și l-a trezit la pictură, într-un sat necunoscut din Brabant, dintre țărani, pentru ca să-i copieze pe țărani cu pensula, pe veșnic renumitul, mult talentatul

[1] *Consiliul Sîngelui* sau *Consiliul Răscoalelor* : instanță judiciară înființată în Țările de Jos în 1567 de către ducele de Alba, care de cele mai multe ori o prezida personal. A pronunțat numeroase sentințe capitale. A constituit principala cauză a răscoalelor din 1572 și 1576.

și inteligentul nostru Pieter Brueghel [1], născut nu departe de Breda, în satul Brueghel, al cărui nume l-a adoptat și l-a lăsat urmașilor săi. Pieter Brueghel a învățat meșteșugul la Pieter Koeck van Aalst, și s-a căsătorit mai tîrziu cu fiica acestuia, pe care o dusese deseori în brațe cînd era mică. După anii de ucenicie la Pieter Koeck, s-a dus să lucreze la Jeroon Kock, apoi a călătorit în Franța și după aceea în Italia. Studiase bine maniera lui Jeroon van den Bosch și făcea și el multe asemenea tablouri fantastice și grotești, din pricina cărora mulți îi spuneau „Pieter Caraghiosul". Se și văd prea puține tablouri ale lui, la care un privitor să se poată uita serios, fără să rîdă, ba mai mult : oricît de morocănos, de ursuz și de grav ar fi, tot trebuie cel puțin să zîmbească pe sub mustață sau să rînjească. În cursul călătoriilor sale a pictat multe tablouri după natură, din care pricină s-a spus despre el că în timpul șederii lui în Alpi a înghițit toți munții și toate stîncile de acolo, pentru ca, după ce s-a înapoiat acasă, să le scuipe pe pînze și pe panouri, atît de fidel a știut să redea natura din toate punctele de vedere.

Și-a ales ca reședință orașul Antwerpen, unde a intrat în breasla pictorilor în anul de grație 1551. A lucrat acolo mult pentru un negustător, un anume Hans Franckert, un om de treabă și cu inimă largă, căruia îi plăcea tovărășia lui Brueghel și se afla zilnic în intimitatea lui. Împreună cu acest Franckert se ducea Brueghel adeseori, după ce se deghizau amîndoi ca țărani, afară din oraș, printre țărani, la bîlciuri sau la nunți, și împărțeau, ca și ceilalți, daruri, sub cuvînt că sînt rude cu mireasa sau cu ginerele. Pe Brueghel îl amuza să-i observe pe țărani, în ceea ce privește felul lor de a mînca, de a bea, de a dansa,

[1] *Pieter Breughel cel Bătrîn* (1525 ?—1569), zis și *Bréughel al Țăranilor*. El însuși iscălea *Bruegel*. Satul *Bruegel* se află în Limburg (partea azi belgiană).

de a sări, de a face curte și alte lucruri nostime, pe care se pricepea să le redea apoi, cu multă îndemînare și foarte fidel, atît în culori de apă, cît și în culori de ulei, căci era meșter în ambele tehnici. Stăpînea foarte bine arta de a-i picta pe acești țărani, bărbați și femei, în portul lor campinez caracteristic, și să imite cu naturalețe atitudinile țărănești grosolane, la dans, la mers, la stat în picioare și alte mișcări. Era grozav de sigur în desenarea personajelor și făcea desene frumoase în peniță, cu peisaje după natură. Cînd mai locuia la Antwerpen, trăia în concubinaj cu o femeie, pe care ar fi luat-o de nevastă, dacă nu l-ar fi indispus faptul că ea, călcînd în picioare adevărul, nu știa decît să mintă. S-a înțeles cu ea să-i însemne pe un răboj toate minciunile, în care scop și-a făcut un răboj destul de lung, și să nu se căsătorească dacă răbojul se va umple înlăuntrul unui anumit interval de timp. După scurgerea unui timp nu prea lung, răbojul s-a umplut. În sfîrșit, cînd văduva lui Pieter Koeck s-a stabilit la urmă la Brussel, s-a dus să-i pețească fiica, pe care, după cum am spus, o purtase deseori în brațe ; și s-a însurat cu ea. Dar mama a pus condiția ca Brueghel să se mute de la Antwerpen la Brussel, ca s-o părăsească și s-o uite pe concubină. Zis și făcut. Era un om foarte liniștit și agreabil, care nu vorbea mult, dar în societate era plin de haz, speriindu-i uneori pe ceilalți, și chiar pe propriii săi ucenici, cu fantasmele și gălăgia lui.

Cîteva dintre cele mai de seamă lucrări ale lui se află acum în stăpînirea împăratului, anume : un tablou mare, care înfățișează *Turnul Babel*, cu multe detalii pictate îngrijit și în care te poți uita de sus ; apoi același subiect în mic ; apoi două tablouri *Drumul Crucii*, care par foarte naturale, dar pe care se pot vedea cîteva mici scene grotești ; apoi un tablou *Uciderea Pruncilor*, pe care, cum am arătat în altă parte, se poate vedea multă acțiune :

o întreagă familie implorînd să fie cruţată viaţa unui copil de ţăran, pe care un ostaş însetat de sînge l-a înşfăcat ca să-l omoare, deznădejdea şi leşinul mamelor, şi alte scene impresionante, bine redate ; în sfîrşit un tablou *Convertirea sfîntului Pavel*, cu un foarte frumos peisaj de munte. Ar fi greu de înşirat cîte tablouri cu vrăjitorii a pictat, cu scene din iad, cu scene din viaţa ţărănească şi altele. A pictat un tablou *Ispitirea lui Cristos*, la care pare că te uiţi de sus, ca şi cum ai fi în Alpi, şi vezi jos oraşe şi ogoare, peste ele fiind răspîndiţi nori, iar printre nori se poate vedea, pe alocuri, pînă dincolo. Mai este, de mîna lui, şi o *Dulle Griet* [2], care priveşte foarte mirată şi este ciudat împopoţonată. Cred că acest tablou şi altele se află tot la curtea împăratului. Domnul Herman Pilgrims, iubitor de artă din Amsterdam, este în posesia unui foarte frumos tablou *Nuntă ţărănească*, în ulei, pe care feţele şi celelalte părţi neîmbrăcate ale ţăranilor sînt galbene şi castanii, ca bronzate de soare şi cu pielea urîtă, cu totul altfel decît cea a orăşenilor. A mai pictat şi un tablou care înfăţişează *Cearta dintre Post şi Ajun*. Apoi unul în care toate doftoriile sînt folosite împotriva Morţii, şi un tablou cu fel de fel de jocuri de copii. Şi apoi şi nenumărate reprezentări alegorice. Domnul Willem Jacobszoon, iubitor de artă, domiciliat la Amsterdam, lîngă Biserica Nouă, are două pînze în culori de apă, o *Chermesă ţărănească* şi o *Nuntă ţărănească*, pe care se pot zări multe personaje nostime şi adevăratele obiceiuri ale ţăranilor. Acolo unde mireasa primeşte darurile, se poate vedea, printre altele, un ţăran bătrîn, care poartă o punguţă atîrnată de gît şi care ţine în mînă nişte bani şi îi numără. Sînt tablouri extrem de izbutite. Primăria oraşului Brussel i-a comandat, cu puţin timp înainte de moartea lui, cîteva tablouri care să înfăţişeze săparea canalului dintre Brussel şi Antwerpen. Dar a murit şi nu a mai executat comanda. Multe din imaginile lui bizare, caraghioase, fantastice, au fost publicate ca stampe.

[2] Margareta Nebuna (ol.) : personaj din folclorul local.

A făcut şi foarte multe desene, îngrijite şi migălite, cu unele texte pe de lături. Întrucît o parte din ele erau prea muşcătoare sau injurioase, cînd s-a aflat pe patul de moarte, a pus-o pe nevastă-sa să le ardă. A făcut asta deoarece fie că se căia, fie că se temea ca nevastă-sa să nu aibă necazuri din pricina lor sau să nu fie trasă la răspundere.

Prin testament i-a lăsat soţiei un tablou cu o gaiţă cocoţată pe o spînzurătoare. Gaiţa era o aluzie la limbile flecare, pe care el le sortea spînzurătorii. Apoi a mai pictat un tablou intitulat *Triumful Adevărului*. Acesta era, după cum spunea chiar el, cea mai bună lucrare a lui.

A lăsat doi fii, pictori buni şi ei. Unul din ei, pe nume Pieter [3], a învăţat la Gillis van Coninexloo şi pictează portrete după natură. Jan [4], care învăţase să picteze în culori de apă la bunica lui, văduva lui Pieter van Aelst, a învăţat să picteze în ulei la un anume Pieter Goekindt, în casa căruia erau multe lucruri frumoase. După aceea a plecat la Köln şi apoi în Italia. Şi-a făcut un nume prin micile lui peisaje cu personaje mărunte în ele, lucrări de o factură foarte nostimă.

Lampsonius îi vorbeşte astfel lui Brueghel, întrebător :

Au cine-i Bos acesta ? Ieroen din nou venise
Pe lume, să-i arate năstrupnicele-i vise,
Pictate cu penelul în mod meşteşugit,
Încît pe sine însuşi acum s-a depăşit ?

[3] *Pieter Breughel cel Tînăr*, zis şi *Breughel al Iadului* (1564—1638 ?).

[4] *Jan Breughel*, zis şi *Breughel de Catifea* (1568—1625).

Ba tu ești: Pieter Brueghel; pictura ta
trăznită,
Pe-a vechiului maestru anume o imită;
De-o vezi, îți vine-a rîde, dar toți experții spun
Că ești, ca pictor, meșter și, sigur, cel mai bun.

VIAȚA LUI JOAN SCHOOREL, PICTOR

Se știe că, pe vremuri, regina orașelor, preafrumoasa Roma, care ajunsese la mare înflorire și avea o populație numeroasă, pe cît era de plină de locuitori, tot pe atît era de împodobită cu statui artistice, excelente, sau mai bine zis: cu marmură și bronz, care fuseseră remodelate în mod iscusit de către artiști de mare talent, în trupuri alese și superbe de oameni și de animale. De asemenea se știe că războiul furibund a atacat în mai multe rînduri, mînios și scrîșnind din dinți, cu mîini grosolane, acest oraș atît de ilustru, l-a devastat și l-a călcat în picioarele sale nimicitoare. Dar cînd în cele din urmă Roma a început să se refacă sub domnia pașnică a papilor, s-au găsit și s-au dezgropat din străvechiul ei sîn o serie de statui de marmură și de bronz, cu forme frumoase, care, după ce au ieșit din pămîntul întunecos la lumină, au radiat cu strălucirea lor asupra picturii și le-au deschis pictorilor ochii, încît au ajuns să poată deosebi ceea ce era urît, sau frumos, sau foarte frumos, în viață sau în natură, în ceea ce privește alcătuirea trupurilor oamenilor și mădularelor animalelor. Italienii, luminați în felul acesta, au nimerit adevărata alcătuire și atitudine a personajelor mai devreme decît olandezii, care, potrivit unui anumit fel de a lucra, cu care se obișnuiseră, și cu cunoștințe incomplete, au încercat, fără încetare și cu multă sîrguință, să obțină rezultate tot mai bune, mulțumindu-se adesea, în acest scop, cu viața cotidiană luată ca model. Au lucrat, s-ar putea spune, oarecum în beznă, pînă

ce Joan van Schoorel le-a adus din Italia viziunea privitoare la cea mai bună manieră de a picta. Întrucît a fost cel dintîi care a vizitat Italia și care a dus pictura noastră la strălucire, Frans Floris și alții l-au numit, după cum se spune, făclierul și deschizătorul de drum al artei olandeze, și l-au și privit ca atare.

Schoorel s-a născut în anul 1495, la 1 august, într-un sat de lîngă Alkmaar, în Holanda, numit Schoorel; acestui sat își datorează el numele de familie și prin el a dobîndit satul faimă mondială. Avînd în vedere că a rămas devreme orfan de ambii părinți, rudele l-au dat pe Joan la școală la Alkmaar, unde a învățat carte pînă la paisprezece ani și a făcut progrese frumoase la latină. A manifestat însă întotdeauna un deosebit interes pentru desen; desena multe motive după tablouri și după vitralii, și mai și cioplea cu briceagul, pe călimări albe de os, oameni, animale, plante și copaci, pentru care colegii lui de școală îl iubeau și îl prețuiau mult. Cînd rudele lui au văzut că are atîta tragere de inimă pentru pictură, i-au împlinit dorința și l-au trimis la Haarlem, unde l-au băgat ucenic la Willem Corneliszoon, un pictor bunicel pentru vremea aceea. Acesta n-a vrut să-l primească decît dacă se încheie un angajament pe trei ani. Rudele au căzut de acord. S-au declarat gata să plătească și o anumită despăgubire, dacă Schoorel nu stă la meșterul lui pînă la expirarea termenului convenit, iar angajamentul scris meșterul îl purta în permanență asupra sa. Și întrucît flăcăul îi aducea un cîștig simțitor, — încă din primul an i-a adus peste o sută de florini cîștig, ceea ce era mult pentru epoca aceea, — iar meșterul se temea ca flăcăul să nu plece, îi spunea acestuia ades, cînd era beat: „Jan, nu uita că te am în buzunar; dacă pleci, știu eu ce am de făcut cu rudele tale". Pe Schoorel începuse să-l cam plictisească să tot audă asta mereu. S-a întîmplat odată, cînd meșterul se culcase beat, ca Schoorel să pună mîna pe hîrtia

aceea ; era o seară de iarnă și vîntul sufla vîrtos. Schoorel s-a dus cu hîrtia pe Houtbrug[1], a rupt-o în o mie de bucățele și le-a dat drumul în apă. De fapt, avea de gînd să-și îndeplinească obligațiile față de meșter, dar era bucuros că de acum înainte meșterul n-are să-i mai dea cu actul pe la nas. Duminica și sărbătorile după-amiază, Schoorel se ducea de cele mai multe ori afară din oraș, unde era pe atunci o pădure încîntătoare, și picta foarte frumos și cu multă iscusință copacii, în maniera sa proprie, care nu era uzuală la alți pictori.

După trecerea celor trei ani, și-a luat rămas bun de la acest meșter și s-a dus la Amsterdam, la un meșter bun și faimos, pe nume Jacop Corneliszoon[2], care era un desenator și pictor dibaci și un excelent colorist. Acest meșter a manifestat o mare prețuire pentru Schoorel, l-a tratat ca pe propriul său fiu, i-a răsplătit munca plină de pricepere și de sîrguință cu o anumită sumă de bani pe an și i-a dat voie ca în timpul lui liber sau cu alte prilejuri să picteze cîteva tablouri pe seama lui, așa încît băiatul a cîștigat aici bani frumoși, ceea ce i-a îngăduit să-și desăvîrșească meșteșugul. Numitul meșter avea o fiică foarte frumușică, de vreo doisprezece ani, pentru care Natura părea să-și fi dat toată osteneala ca s-o înzestreze cu cea mai mare grație, frumusețe și drăgălășenie cu putință. Cu toate că farmecul atrăgător al fetiței făcuse ca în inima lui Schoorel să se aprindă văpaia iubirii, ucenicul, ținînd seama de vîrsta ei fragedă (și fără să ajungă la o declarație), i-a mulțumit din inimă meșterului și l-a părăsit. Dar pretutindeni unde s-a aflat după aceea a dus în sufletul lui dulcea amintire și calda afecțiune pentru acea fată, sperînd ca mai tîrziu dragostea lui să poată fi pecetluită printr-o căsătorie.

[1] Podul de lemn (ol.).
[2] Jacop Corneliszoon van Oostzanen (1470 ?—1533), unul dintre cei dintîi manieriști olandezi.

În aceeași epocă, Jannijn de Mabuse se afla în serviciul lui Filip de Burgundia, episcop de Utrecht. Și întrucît Mabuse era foarte renumit, Schoorel s-a dus la Utrecht și a intrat ucenic la el, ca să învețe meserie. Dar n-a stat mult, deoarece meșterul acesta ducea o viață dezmățată și-și petrecea vremea prin cîrciumi, unde bea și se bătea, încît Schoorel plătea adeseori pentru el și-și punea mereu viața în primejdie, așa că a găsit că nu are rost să mai rămînă. A plecat la Köln și de acolo la Speyer, unde a intrat în legătură cu un prelat, foarte priceput în arhitectură și în perspectivă, la care a rămas cîtva timp ca să învețe de la el aceste meșteșuguri ; pentru învățătură i-a plătit prelatului pictînd pentru el cîteva tablouri. De la Speyer a plecat la Strasbourg și de acolo la Basel, vizitînd pretutindeni atelierele de pictură. Era foarte căutat și i se oferea peste tot găzduire și plată bună, datorită iscusitei lui maniere de lucru. Anume, făcea într-o săptămînă cît alții într-o lună. Dar n-a rămas nicăieri multă vreme. A fost și la Nürnberg, la talentatul Albrecht Dürer, la care a stat cîtva timp ca să învețe. Dar avînd în vedere că în acea epocă Luther, cu învățătura lui, a stîrnit agitație în lumea liniștită, iar Dürer era și el întrucîtva băgat în treaba aceea, Schoorel a plecat la Steyr, în Austria, unde a lucrat pentru domnii cei mai de vază și a fost foarte căutat. A locuit la un baron, un mare iubitor de pictură, care nu numai că i-a oferit o excelentă găzduire și plată, dar a vrut să-i dăruiască și mîna propriei sale fiice, ceea ce era o mare cinste pentru el și pe care ar fi și acceptat-o, dacă zeul iubirii nu i-ar fi întipărit atît de puternic în inimă chipul fetei din Amsterdam. Chipul acela îi umplea fără încetare sufletul în așa măsură, încît nu se gîndea la nimic altceva, decît să se desăvîrșească tot mai mult în artă, pentru a-și putea preface odată și odată năzuința în realitate. Datorită

acestui zel a progresat repede : ca și cum dragostea te învață să pictezi.

Cînd a plecat de acolo s-a dus la Veneția, unde a făcut cunoștință cu cîțiva pictori din Antwerpen, îndeosebi cu un anume iubitor de pictură Daniel van Bomberghen. S-a brodit ca tocmai atunci să sosească la Veneția, din diferite țări, mai multe persoane care aveau de gînd să plece în Țara Sfîntă și să viziteze Ierusalimul. Printre ei se găsea un călugăr beghin din Gouda, în Holanda, un om foarte agreabil și un mare prieten al picturii, la îndemnul căruia a plecat cu ei la Ierusalim ; avea pe atunci 25 de ani. Întrucît își luase cu el toate uneltele de pictură și materialele trebuincioase, la bord a pictat portrete după natură și și-a însemnat într-un carnet întîmplările de zi cu zi. A și desenat după natură, pe drum, în insulele Kandia și Cipru și în alte locuri, o serie de peisaje, panorame, orășele, castele și munți, care sînt foarte vrednice a fi văzute.

La Ierusalim a făcut cunoștință cu starețul mînăstirii de pe Sion, care se bucura acolo de mare vază printre evrei și turci. Cu acest stareț a călătorit prin tot ținutul înconjurător și de-a lungul Iordanului, desenînd între timp după natură, în peniță, peisajul și alcătuirea lui. Înapoiat în Olanda, a făcut după aceste schițe un tablou foarte frumos în ulei, care îl înfățișa pe *Iosua ducîndu-i pe fiii lui Israel cu picioarele uscate prin Iordan.* Starețul ar fi vrut bucuros să-l țină acolo un an, dar sus-numitul călugăr beghin l-a sfătuit și l-a rugat să nu primească. Cînd a plecat din Ierusalim i-a făgăduit însă starețului că la bord are să picteze un tablou, și l-a și pictat, apoi i l-a trimis la Ierusalim de la Veneția. Tabloul acesta se mai află și în ziua de azi în locul unde s-a născut Mîntuitorul nostru : înfățișează scena în care sfîntul Toma își vîră degetele în coasta lui Cristos ; mulți oameni care au fost acolo de atunci încoace confirmă că l-au văzut. A desenat și orașul Ierusalim, pe care l-a pla-

sat apoi adeseori în lucrările sale, de pildă în tabloul care îl înfățișează pe Cristos cum coboară călare de pe Muntele Măslinilor, înspre oraș, sau în alt tablou, *Predica de pe munte,* și așa mai departe. Apoi a mai desenat și Sfîntul Mormînt, iar mai tîrziu, după ce a ajuns înapoi în patrie, s-a pictat pe sine însuși în culori de ulei, împreună cu cîțiva hagii. Este un tablou lunguieț, care se mai păstrează la Haarlem, în mînăstirea Iacobinilor, sau Prinsenhof. La înapoierea sa de la Ierusalim, cu doi ani înainte ca turcii să fi cucerit Rodos, a fost bine primit acolo de către marele maestru al Ordinului Teutonic, care acum își are sediul la Malta : la Rodos a pictat orașul cu împrejurimile lui. Sosit la Veneția, a plecat după cîtva timp de acolo, a mai vizitat cîteva localități italiene și a ajuns și la Roma, unde a studiat cu sîrg și a copiat toate antichitățile, atît statui și ruine, cît și splendidele picturi ale lui Rafael și ale lui Michelangelo, care pe atunci începuseră să devină renumite, și ale altor maeștri.

Cam în epoca aceea, Adrian al VI-lea, cardinal în Spania, a fost ales papă, în absența lui. Se născuse la Utrecht. Cînd a ajuns la Roma, Schoorel a făcut cunoștință cu papa, care i-a dat pe mînă întregul Belvedere. Aici a pictat pentru papă cîteva tablouri, precum și portretul lui după natură, aflat în prezent la Leuven, la Universitate, care fusese înființată de către același papă. Acest papă a decedat, după ce a stat în scaunul papal un an și 35 de săptămîni. Schoorel, după ce a mai făcut la Roma diferite lucrări și a studiat cu rîvnă, s-a înapoiat în Olanda.

Cînd se afla la Utrecht, a auzit, spre marea sa întristare, că fiica meșterului său de la Amsterdam se măritase cu un giuvaiergiu și că, datorită îndelungatei sale absențe, speranța i se năruise. De aceea s-a stabilit la Utrecht, la un decan al Catedralei Vechi, numit Lochorst, care era un om de vază și un mare iubitor de artă. Schoorel a făcut pentru el diferite

tablouri în culori de apă și de ulei, printre altele tabloul despre care am vorbit mai sus, anume *Duminica Floriilor*, unde Cristos se duce spre Ierusalim călare pe măgar. Se vede pe tablou orașul, pictat după natură, și copii, și evrei care îi presară pe drum crengi de copaci și veșminte, precum și alte personaje secundare. Era un tablou cu panouri laterale și a fost pus de către prietenii decanului în catedrala din Utrecht, cu scop comemorativ.

Cam prin vremea aceea a izbucnit la Utrecht o răscoală, unii fiind de partea episcopului, iar alții de a ducelui de Gelder. Ca să se ferească de aceste tulburări, Schoorel a plecat la Haarlem, unde a fost bine primit și foarte binevenit la comandorul Ordinului Ioaniților, Symon Saen, un mare iubitor de artă ; pentru acesta a făcut vreo cîteva lucrări, care mai pot fi văzute în parte acolo, îndeosebi *Botezul sfîntului Ioan*, un tablou foarte frumos, pe care se văd cîteva mici personaje feminine foarte frumușele, cu mici fețe rafaelite foarte gingașe, care se uită în sus, ca să vadă cum pogoară Sfîntul Duh. Fundalul este alcătuit dintr-un peisaj frumos, cu cîteva mici nuduri, care produc un efect plăcut. Și întrucît Schoorel era des solicitat să ia ucenici, a închiriat la Haarlem o casă, unde a pictat cîteva tablouri mari, printre altele retablul altarului principal al Bisericii Vechi din Amsterdam, înfățișînd *Răstignirea*, lucrare foarte apreciată. La Amsterdam se mai află și un alt retablu cu același subiect. Schoorel a ajuns atît de renumit, încît membrii Colegiului Sfînta Maria, a cărui biserică fusese ctitorită de către Henric al IV-lea, împărat roman, l-au chemat la Utrecht, ca să le picteze retablul altarului principal ; panoul central al retablului era sculptat ; Schoorel i-a adăugat patru panouri, pentru care, drept plată, i s-a făgăduit primul loc devenit liber în numitul colegiu, de acel loc fiind legată o prebendă, ceea ce el a acceptat. Pe primele două panouri a pictat niște personaje în mărime

naturală : pe unul, pe sfînta Maria, stînd jos, cu Pruncul și cu sfîntul Iosif, iar pe celălalt, pe împărat, îngenuncheat, și pe episcopul Conrardus. Aceste personaje, la porunca împăratului, transmisă prin biserică, erau gătite cît mai frumos cu putință, în superbe veșminte pontificale, iar ca fundal fusese pictat un peisaj extraordinar de frumos. La celelalte două panouri a continuat să lucreze ani de zile. Între timp a pictat o pînză în culori de apă, mare cît cele două panouri la un loc, și pe care a pus-o în locul lor ; înfățișa *Jertfa lui Abraam*, cu un peisaj foarte frumos ca fundal. Regele Filip, cînd a fost proclamat în anul 1549 în țara noastră și a venit la Utrecht, a pus să i se cumpere pînza și să-i fie adusă în Spania, împreună cu alte lucrări ale lui Schoorel. Dar e foarte de plîns că multe alte lucrări ale lui, — *Răstignirea* de la Amsterdam, frumoasele panouri de la Colegiul Sfînta Maria din Utrecht, precum și un frumos retablu de la Gouda, făcute de el în epoca de apogeu a creației sale, — au fost distruse și arse în anul 1566 de gloata scoasă din minți, împreună cu multe alte lucrări admirabile. În frumoasa abație de la Marchiennes, în Artois, se află de mîna lui încă trei lucrări minunate : prima este un retablu cu *Sfîntul Laurențiu pe grătar ;* a doua este un retablu excepțional, cu două canaturi, înfățișînd *Cele unsprezece mii de fecioare ;* iar a treia, un retablu mare, cu șase canaturi, al cărui panou central înfățișa *Lapidarea sfîntului Ștefan*. La Atrecht se poate vedea, în abația Sfîntului Vaes, în galeria din spatele corului, într-o capelă, un retablu cu două canaturi, al cărui panou central înfățișează *Răstignirea*. Într-o abație din Frizia, numită Grootouwer, a pictat un retablu splendid, cu canaturi, înfățișînd *Cina cea de taină*, cu personajele în mărime naturală și cu toate fețele pictate după natură. A pictat multe tablouri frumoase și pentru un bancher, domiciliat la Mechelen, numit Willem Pieters, cu care fusese foarte

intim la Roma. Apoi a făcut cîteva lucrări în castelul din Breda, pentru contele Hendrik de Nassau și pentru René de Châlons, prinț de Orania. Cînd Schoorel abia se înapoiase din Italia, a fost poftit prin scrisoare, din partea lui Francisc I, regele Franței, să intre în serviciul acestuia, în schimbul unui salariu gras. Dar avînd în vedere că nu-l atrăgea serviciul la curte, a refuzat foarte politicos. Cînd i-a recomandat lui Gustav, regele Suediei, un arhitect, i-a trimis maiestății-sale totodată un tablou cu *Sfînta Maria*, care i-a făcut mare plăcere regelui. În semn de recunoștință, regele i-a trimis lui Schoorel un dar regesc, cu o scrisoare iscălită de mîna lui, anume : un inel superb, o ladă plină cu blăni de dihor, o sanie (cu harnașamentul complet pentru un cal), în care chiar maiestatea sa obișnuia să se plimbe, precum și o brînză suedeză de 200 de livre. Scrisoarea a ajuns în mîinile lui Schoorel, dar pecetea ei fusese violată, iar darurile dispăruseră.

Schoorel era în relații familiare cu toți oamenii suspuși din Olanda, în cercurile cărora era foarte bine văzut. Era muzician și poet, autor al multor comedioare, farse, cuplete și cîntece frumoase. Era foarte îndemînatic la tragerea cu arcul, stăpînea mai multe limbi, ca latina, italiana, franceza și germana, și era vesel din fire ; dar în ultimii ani ai vieții a suferit de podagră și de piatră la rinichi, ceea ce l-a îmbătrînit înainte de vreme.

Nu pot să trec sub tăcere faptul că la Haarlem, în casa domnului Geert Willemszoon Schoterbosch, se află un mic tablou superb, de mîna lui, înfățișînd scena în care sfînta Maria i-l încredințează în templu lui Simion pe micuțul Isus. Pe tablou se poate vedea un edificiu splendid, cu o boltă frumoasă, pe care au fost aplicate cu vopsele multe ornamente aurite, ceea ce produce un efect deosebit. În plus, personajele, de mici dimensiuni, sînt foarte frumoase și grațioase. Pe peretele marii

porți de lemn din Haarlem se afla de asemenea o pictură a lui, dar aceea s-a șters cu totul.

Antonis Moro, pictorul curții regelui Filip al Spaniei, care fusese în tinerețe ucenicul lui Schoorel și îi păstrase multă afecțiune, i-a făcut portretul cu doi ani înaintea morții lui, adică în 1560. Schoorel a murit în anul 1562, la 6 decembrie, în vîrstă de 67 de ani. Sub acest portret stă scris :

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est, haec quoque visa sibi.
Ant. Morus Phi. Hisp. Regis Pictor Io. Schorelio Pict. F. A° M.D.LX.

Epitaphium D. O. M.
Io. Schorelio, Pictorum sui seculi facilè principi, qui post aedita artis suae monumenta quamplurima, maturo decedens senio, magnum sui reliquit desiderium. Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obijt a nato Christo, A°. 1562. 6 Decembris.

Lampsonius, în versurile sale, vorbește în numele lui astfel :

Sînt renumit că-s primul ce-am dat dovadă vie
Olandei, că acela ce pictor vrea să fie,
La Roma trebuiește să stea neapărat,
Stricînd vopsele multe și pensule o mie,
Pictînd pe lemn, pe pînză, pe sticlă, pe hîrtie,
Pîn' să-și cîștige nume de-artist adevărat.

VIAȚA LUI **AERTGEN VAN LEYDEN,** PICTOR

Deși cunoscătorii de artă nu manifestă prețuire mai puțină față de opera unui pictor iscusit, care nu caută să bată la ochi sau care are prea puțină încredere în sine, poporul nu-i înțelege pe cei cu o astfel de fire, încît un asemenea artist și opera lui nu se bucură de cinstirea și de stima celor mulți, așa cum se

întîmplă și s-a adeverit cu Aert Claeszoon, pictor din Leida, care, deși înalt de statură, era numit de obicei Aertgen [1].

Aertgen s-a născut la Leida, în anul de grație 1498 ; tatăl lui, care era pîslar, îi amintea cu fiece prilej cîți ani are cu ajutorul anului jubiliar 1500, și povestea adeseori că Aertgen avea doi ani cînd el, adică tatăl, a făcut un pelerinaj la Roma, în urma unui legămînt. Pînă la optsprezece ani a lucrat în pîslăria tatălui său, din care pricină i se spunea și „Aertgen pîslarul". Dar avînd în vedere că Natura îl mîna înspre pictură, a fost dat în anul 1516 ucenic la Cornelis Engelbrechtszoon, unde el, fiind un ucenic dezghețat, a ajuns repede meșter și a făcut singur diferite tablouri, atît în culori de apă, cît și de ulei.

N-a pictat decît rareori, sau chiar niciodată, tablouri cu subiect imaginar sau moralizator, ci de cele mai multe ori scene din *Vechiul* și *Noul Testament*, cu care își instruia ucenicii și le dădea lecții pilduitoare ; anume, se comporta cu ei foarte intim și prietenos și era oricînd gata să-i instruiască. Lunea nu lucra decît puțin sau deloc și se ducea cu ucenicii la cîrciumă ca să se distreze acolo cu ei, cu toate că nu era băutor. Era din fire foarte timid și nu avea o părere prea bună despre el însuși, ci îi prețuia mult pe alții. La început a lucrat într-o manieră foarte apropiată de cea a meșterului său Cornelis Engelbrechtszoon. Mai tîrziu, după ce a văzut cîteva tablouri ale lui Schoorel, a început să lucreze în maniera acestuia, precum și în cea a lui Heemskerkc, mai cu seamă în ceea ce privește motivele arhitecturale, prin care a devenit pe deplin stăpîn pe meserie. O însușire, însă, și-a păstrat-o toată viața, anume că tablourile lui parcă erau pătate, făcînd o impresie neplăcută. Altminteri erau foarte frumoase, iar compoziția lor era artistică, încît stîrneau interesul și erau foarte

[1] *Aertgen* este un diminutiv.

prețuite de către cunoscătorii de artă. Asta l-a determinat pe Frans Floris din Antwerpen să viziteze Leida, cînd, fiind chemat la Delft ca să picteze *Răstignirea* în capela din transeptul bisericii, s-a dus să vadă care este situația. Cînd a sosit la Leida ca să-l viziteze pe Aertgen, a întrebat de adresa lui și a constatat că acesta locuia într-o căsuță sărăcăcioasă și dărăpănată, chiar lîngă meterezele orașului, pe Zijdgracht [2]. Cînd a intrat în căsuță a aflat că Aertgen nu e acasă. A cerut voie să intre în camera lui, ca să-i vadă lucrările, deoarece venise de departe, anume cu scopul de a-l vizita, ceea ce i s-a îngăduit cu plăcere. Ajungînd astfel într-o mansardă de sub acoperiș, a luat o bucată de cărbune de la ucenicii care stăteau acolo și lucrau și a desenat sub acoperiș, pe peretele alb, scund și îngust, un cap de bou, apoi capul sfîntului Luca și stema pictorilor, acoperind cu desenul întregul perete. Aceste desene au rămas acolo multă vreme, pînă ce le-a șters vremea. După ce a isprăvit de desenat, Floris s-a dus înapoi la han. Cînd a venit Aertgen acasă, i s-a adus la cunoștință că un vizitator, străin de oraș, a venit la el și a vrut să-i vorbească și că, după ce a primit învoirea trebuincioasă, a intrat în camera lui, unde, în absența ucenicilor, a făcut desenele pomenite mai sus. Cine fusese acel străin, nu a știut însă nimeni să-i spună. Cînd a ajuns sus și a văzut desenele, Aertgen a exclamat numaidecît : „A fost Frans Floris !". S-a simțit stînjenit, căci nu înțelegea de ce venise să-l viziteze un maestru atît de însemnat. Cînd Frans l-a poftit după aceea la han, n-a îndrăznit să se ducă, căci nu se socotea vrednic de a fi în relații cu un asemenea maestru. Dar cînd dorința i-a făcut totuși mai tîrziu să se întîlnească, Frans a stăruit să vină cu el la Antwerpen, spunîndu-i că va avea grijă ca arta și munca lui să fie mai bine plă-

[2] Splaiul lateral (ol.).

tite și că vrea să facă dintr-un om sărman ca el un domn. La asta, Aertgen a răspuns că în condițiile modeste în care trăiește se simte la fel de bine ca alții în belșug. Îi lasă regelui din toată inima regatul, cu condiția ca lui să i se îngăduie să-și locuiască în pace coliba. Așa încît a rămas la Leida și l-a lăsat pe Frans Floris să se întoarcă la Antwerpen.

În ceea ce privește lucrările lui Aertgen, acestea sînt foarte inegale între ele, ca valoare artistică, și dovedesc mai mult minte decît studiu. Se pot vedea, mai ales pe tablourile lui mari, personaje înalte, care prezintă uneori o anumită dizarmonie a proporțiilor. Dar au, după cum am spus mai sus, o compoziție foarte izbutită, din care pricină, așa susțin unii, Frans l-ar fi luat bucuros la Antwerpen, cu scopul de a-l pune acolo să-l ajute.

Aertgen a făcut multe desene pentru pictorii pe sticlă și alți artiști, încît pot fi găsite încă la Leida cu sutele. Pentru un desen pe o coală întreagă de hîrtie primea de obicei șapte groși, cu toate că de cele mai multe ori un asemenea desen cerea o groază de muncă și de bătaie de cap, așa că nu e greu de dedus cîtă grăsime putea el să sugă din asta.

La Leida, în casa domnului Jan Gerritszoon Buyteweg, mai pot fi văzute trei din cele mai bune tablouri făcute de Aertgen, și care se remarcă dintre celelalte lucrări ale lui prin frumusețea coloritului ; sînt bine pictate și redau bine scenele respective, anume : mai întîi, un *Cristos răstignit*, cu cei doi tîlhari, iar sub Cruce, cuprinsă de o mare deznădejde, sfînta Maria cu alte femei și cu ucenici, precum și sfînta Magdalena, care îmbrățișează piciorul Crucii. Al doilea înfățișează scena în care *Cristos își duce Crucea*, urmat de un mare număr de persoane, printre care sfînta Maria și alte femei, ucenici etc. Al treilea îl înfățișează pe *Abraham ducîndu-și fiul* spre locul de jertfire. În fund se vede jertfa. La văduva domnului Joan van Wissenaer, pe vremea

aceea pîrgar și intendent al terenurilor agricole ale orașului Leida, se află un tablou *Nașterea Domnului*, pictat de Aertgen. Tabloul are o compoziție foarte bună și, cu toate că este pictat cam neglijent, poate fi pus în rîndul celor mai bune lucrări ale lui. La Joan Adriaenszoon Knotter mai găsim cîteva pînze în culori de apă, printre altele *Sfînta Maria* cu îngerași care cîntă. În casa lui Jan Dirickszoon van Montfoort se află un triptic cu *Judecata de apoi*. Pe micile panouri laterale se văd niște portrete : al lui Dirick Jacopszoon van Montfoort și ale membrilor familiei lui. La Haarlem, la H. Goltzius, se mai poate vedea de asemenea, de mîna lui Aertgen, *Trecerea Mării Roșii*, pictată în culori de ulei, dar foarte deteriorată. Este o lucrare minunat de bună și plină de fantezie, cu diferite feluri de costume și de acoperămînturi de cap : pălării, turbane și diademe. Și în alte locuri se pot vedea multe lucrări ale lui.

Cînd i se comanda cîte o lucrare, se ducea cu clienții la han ca să discute despre plată, dar cînd se despărțeau după aceea noaptea, nu venea niciodată acasă. Cînd cei cu care băuse plecau, își căuta altă societate și hoinărea așa pe stradă, cîntînd dintr-un flaut nemțesc, oricît de întuneric ar fi fost. Nu se uita unde calcă, așa încît, tot cîntînd, a căzut de vreo două-trei ori în apă, ceea ce avea să-l coste viața mai tîrziu. Dacă însă nu-și găsea tovarăși de chef, avea întotdeauna un loc de dormit și nu se ducea acasă, pentru că mahalaua pîslarilor era foarte nesigură. Cîndva avusese o aventură neplăcută, anume : odată, cînd era pe drum de la han spre casa lui din pîslărie, în timp ce urina, a venit în spatele lui un derbedeu beat și i-a tăiat obrazul cu un pumnal, căci jurase, la beție, să facă acest lucru primului om pe care îl va întîlni. Cînd Aertgen s-a întors și l-a întrebat : „Cine e ?“, bețivanul i-a recunoscut vocea și i-a cerut lui Aertgen iertare, pe care a și obținut-o numai-

decît. Şi, trezit întrucîtva, l-a dus pe Aertgen la bărbier, care l-a oblojit. De atunci, lui Aertgen îi era frică să se ducă acasă pe acel drum noaptea sau pe vreme rea. Dar cînd a ieşit într-o după-amiază cu un cetăţean bogat, numit Quirinck Claeszoon, ca să ia bani pentru ultimul său tablou, *Prima judecată a lui Solomon*, care se mai află la Delft, şi cînd s-a despărţit de acel cetăţean seara, cam tîrziu, s-a întîmplat s-o ia pe drumul obişnuit. A simţit o nevoie urgentă, şi-a scos mantaua şi a atîrnat-o pe cheiul canalului Pîslarilor. După ce şi-a făcut nevoia, s-a dus să-şi ia mantaua, a făcut o mişcare greşită, a călcat pe lîngă chei, — unde, ca să se poată lua apă, lipsea o bucată de balustradă, — a căzut în canal şi s-a înecat, în anul 1564, în vîrstă de 66 de ani.

VIAŢA LUI JOACHIM BUECKLAER, PICTOR EMINENT DIN ANTWERPEN

În arta noastră este un mare avantaj pentru un începător dacă firea şi înclinarea lui au norocul să găsească un exemplu nimerit şi îmbolditor şi dacă acesta merge mînă în mînă cu un învăţămînt bun, solid şi judicios, aşa cum a fost cazul cu priceputul pictor Joachim Buecklaer, din Antwerpen, care, în afară de faptul că avea o aptitudine naturală pentru artă, a avut norocul că mătuşa lui s-a măritat cu eminentul pictor Pieter Aertsen, poreclit Pier Lunganul, iar acesta i-a fost după aceea o adevărată călăuză pe drumul către desăvîrşirea în pictură. La început nu izbutea decît în mică măsură să aplice culorile juste, pînă cînd unchiul Pier l-a obişnuit să picteze totul după natură, precum: zarzavaturi, fructe, carne, păsări, peşte şi alte lucruri de acest fel. Făcînd mereu astfel de exerciţii, a ajuns atît de priceput în amestecarea culorilor, încît a început să-i egaleze pe cei mai eminenţi maeştri şi să picteze cu mare îndemînare şi aproape

fără nici o osteneală, iar lucrările lui erau pline de efect. Dar după cum pe lumea asta de cele mai multe ori lucrurile prezente şi care se pot dobîndi nu prea au căutare şi sînt neglijate, în timp ce tot ceea ce se dobîndeşte greu trezeşte dorinţa, aşa s-a întîmplat şi cu operele de artă ale lui Buecklaer. Anume, lucrările pe care cît a trăit le-a făcut în număr mare pentru bani puţini au fost căutate după moartea lui şi sînt căutate şi acum în aşa măsură, încît de multe ori se cere pe ele şi se şi obţine uşor de douăsprezece ori mai mult decît au costat cînd au fost achiziţionate.

Printre alte subiecte, Buecklaer a pictat des interioare de bucătării, ca cel făcut pentru directorul monetăriei din Antwerpen, un tablou splendid, care îi fusese comandat la un preţ foarte scăzut; directorul monetăriei îi îngreuna pictorului zi de zi munca, deoarece îi aducea mereu cîte ceva nou ca să-i fie de model, încît tabloul a ajuns atît de plin cu tot felul de păsări, peşti, carne, zarzavaturi şi fructe, încît pictorul n-a mai putut cîştiga nici măcar un sandviş de pe urma lui. În biserica Maica Domnului din Antwerpen se găsea, de mîna lui, un tablou foarte bine pictat, înfăţişînd *Duminica Floriilor*, care în timpul celei de-a doua furii iconoclaste a fost făcut fărîme. Două excelente tablouri cu alimente, de mîna lui, se află în casa domnului Zion Luz, din Amsterdam; unul înfăţişează o *Piaţă de peşte*, celălalt o *Piaţă de fructe*, cu tot felul de mărfuri pictate după natură; se mai pot vedea în aceste tablouri şi cîteva bucătărese şi alte personaje, totul foarte fidel faţă de natură şi redat cu un colorit firesc. De asemenea şi la domnul Melchior Wijntgis, directorul monetăriei din Middelburg, se află un foarte frumos tablou cu alimente, de mîna lui, cu personaje în mărime naturală, precum şi un altul înfăţişînd *Duminica Floriilor*, în alb-negru. La Jacob Raeuwaert, din Amsterdam, am văzut, de mîna lui, o piaţă de mici dimensiuni, pictată

în chip original, avînd ca fundal un *Ecce Homo;* era o desfătare pentru ochi. În casa negustorului Hans Verlaen, care locuiește la Haarlem, nu departe de Macara, se află de asemenea, de mîna lui, două frumoase tablouri mari, cu personaje în mărime naturală. Unul din ele este pictat foarte bine și luminos și îi înfățișează pe *Cei patru evangheliști.* Celălalt o înfățișează pe *Sfînta Ana* cu familia ei.

Pe scurt, mi-ar fi la fel de imposibil să pomenesc toate locurile în care s-au răspîndit frumoasele lui tablouri, pe cît mi-ar fi să-i prețuiesc lucrările așa cum merită. Este însă de plîns că un om ca el, după cum am spus mai sus, lucra pentru o plată atît de mică și se bucura de atît de puțină considerație, din pricină că el însuși era retras, sau din alte pricini. Pentru că lucra ici și colo cu ziua, ca de pildă la Antonis Moro, unde îi picta acestuia veșmintele personajelor; iar la alții lucra pentru un florin sau un taler pe zi. Pentru cinci-șase livre făcea tablouri mari și frumoase. Mai sus-menționatul *Ecce Homo* se zice că s-ar afla acum în posesia împăratului, fiind vîndut, cred, de către Jacob Raeuwaert, contelui Van der Lip, împreună cu altă *Piață de fructe* a lui Buecklaer, cu un tablou *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei* de Hemskerck, și cu încă un tablou, *Potopul,* de același pictor. Pe acest din urmă tablou se pot vedea nuduri splendide de bărbați și femei, pictate extraordinar de îngrijit, precum și copii plutind pe apă, aceștia avînd încă toate caracteristicile copilăriei: unii din ei își strîng în mînuțele lor fără viață jucăriile sau păpușile, ca să nu le piardă. Tot așa erau pe acest tablou și alte lucruri de efect. Apoi se mai găsea acolo, în sfîrșit, *Lupta lui Perseu,* unde poporul este prefăcut în piatră; tabloul este pictat de Dierick Barentsen. Toate acestea la un loc au fost vîndute cu aproximativ o mie de livre flamande, ceea ce este prea puțin pentru niște tablouri atît de excepționale.

Joachim a murit la Antwerpen, în timp ce lucra pentru comandantul de oști Vitello, către sfîrșitul șederii ducelui de Alba în Olanda. Se zice că pe patul de moarte s-a plîns că a lucrat toată viața pentru bani atît de puțini. Nu avea decît vreo patruzeci de ani.

VIAȚA LUI FRANS FLORIS, PICTOR EMINENT DIN ANTWERPEN

Pictorii italieni și mai cu seamă unii dintre cei mediocri, cînd vor să picteze personaje durdulii, pun în nudurile lor prea puțin material interior, și par să fi ales această cale ușoară pentru ca să nu-și mai bată capul cu studierea mușchilor. În felul acesta ei își lasă nefinisate produsele artistice, ca și olandezii, ale căror personaje sînt de obicei prea subțiratice și uscățive, cu toate că și această uscăciune presupune în aceeași măsură o bună cunoaștere a mușchilor, tendoanelor și arterelor. Vedem însă că personajele marelui Buonarotti sînt pline de material interior, alcătuit din mușchi, fiind totuși înconjurate de un înveliș exterior împlinit și frumos, ceea ce dovedește o viziune matură, pe care un maestru atît de eminent, năzuind spre frumusețea supremă, trebuie s-o fi dobîndit printr-o îndelungată experiență. Dacă însă facem o comparație între un Antinous tînăr și zvelt, un Hercule viril și voinic și un Laocoon bătrîn și slăbănog, observăm că cei vechi, la reprezentarea personajelor, țineau seama de vîrsta acestora. Aici este cazul să amintim că asemenea personaje, atît de diferențiate, pot și trebuie să fie introduse într-o scenă, în funcție de cerințele lucrării. Totuși, există oameni care, poate din lipsă de înțelegere, îl critică pe anticul Laocoon, pentru că e prea costeliv, și nu se gîndesc la fenomenul caracteristic la bătrîni, ale căror trupuri, din pricina pierderii supleței

și suculenței tinerești, devin mai colțuroase și mai slabe.

Datorită acestei înfățișări uscățive, unii îndrăznesc să vorbească de rău operele lui Frans Floris, faima picturii olandeze. Printre aceștia se numără cîțiva italieni, care și-au format o părere după stampe, cu toate că nici una dintre ele nu corespunde cu pictura respectivă, ci adeseori îi este mult inferioară. Vasari scrie despre Floris următoarele : „Socotit a fi un artist strălucit, acesta a lucrat în așa fel în toate ramurile meșteșugului său, încît după spusele lor (adică ale olandezilor), nimeni n-a arătat mai bine decît el simțămintele sufletești, durerea, bucuria și celelalte frămîntări, prin minunate și ciudate invenții ; s-a mers pînă acolo încît, punîndu-l alături de Raffaello d'Urbino, îl numesc Raffaello flamandul ; e drept însă că gravurile de pe desenele sale nu ni-l înfățișează chiar astfel, întrucît cel care gravează, — oricît de talentat ar fi, — nu ajunge niciodată, nici de departe, la operele, la desenul și la maniera celui care a desenat“ [1]. Asta are de spus Vasari despre Floris, dar Vasari, așa cum am arătat mai sus, și-a format părerea judecînd după stampe, care au fost gravate în cea mai mare parte după desene, iar desenele, la rîndul lor, fuseseră făcute după tablourile lui de către ucenicii lui sau de către alte persoane. Eu sînt însă de părere că, dacă acest scriitor ar fi cunoscut tușa frumoasă și viguroasă și factura plină de viață a lui Frans, pana lui ar fi mărturisit cu siguranță într-alt fel despre el și ar fi păstrat pentru posteritate o mai frumoasă amintire operelor lui, numai să nu fi fost împins de invidie față de artistul străin.

Și acum să vorbim despre obîrșia lui Frans Floris : la Antwerpen locuise un cetățean onorabil, Jan de Vriendt, căruia i se spunea Floris ; era deștept și muncea mult, ca topometru.

[1] *Op. cit.*, vol. III, pp. 341—342.

A murit în anul 1400 [2] și a lăsat doi fii : Cornelis și Claudius. Claudius Floris a fost un eminent sculptor, care a creat multe lucrări frumoase la Antwerpen, o parte din ele putînd fi încă văzute acolo. Celălalt, Cornelis, era pietrar ; a murit în anul 1540 și a fost tatăl lui Frans de Vriendt, numit de obicei Floris. Acest Cornelis, tatăl lui Frans, a avut patru fii, care au excelat în diferite ramuri ale artelor plastice : Cornelis, fratele lui Frans, a fost un excelent sculptor și arhitect ; Frans, un pictor excepțional ; Jacques, un foarte bun vitralist și pictor ; iar Jan Floris, un specialist în arderea de vase smălțuite, atît de priceput și de faimos, încît nu avea seamăn în Țările de Jos, iar datorită talentului lui a fost chemat în Spania, unde a intrat în serviciul regelui Filip și unde a murit de tînăr. Jan avea fantezie plastică și desena și picta pe obiectele de ceramică sau de porțelan tot felul de scene și figuri decorative de mici dimensiuni ; Frans avea la el în casă multe asemenea obiecte, care meritau să fie văzute. Cornelis a făcut multe lucrări splendide la Antwerpen, precum acea primărie princiară, Casa hanseatică și alte clădiri. A murit în anul 1575. Frans, care era predestinat de natură să-i întreacă pe alții în pictură, a practicat la început sculptura și a făcut îndeosebi statui pe sicrie de aramă, în biserici. Dar întrucît Natura vroia să-l ducă la locul menit lui, unde să-și poată urma adevărata chemare, s-a stabilit la vîrsta de douăzeci de ani la Liège și a intrat ucenic la Lambert Lombardus, pictor din Liège, pe atunci foarte faimos, a cărui manieră de lucru a urmat-o întru totul, și a păstrat-o în parte toată viața, ceea ce se poate vedea din lucrările amîndurora. Tot în legătură cu asta este și o poveste pe care am auzit-o, anume că Lambert, care și-a vizitat într-un rînd ucenicul și care a fost primit acolo cu brațele deschise, a dispărut în toiul ospățului și a intrat ca un ne-

[2] Data este eronată. Corect : 1538.

cunoscut în atelier, unde se găseau cîţiva ucenici. Aici a supus lucrările aflate în atelier unui examen temeinic şi a început să spună vrute şi nevrute despre meşterul lor şi să susţină că acesta a fost încă din tinereţe un hoţ. Cînd ucenicii l-au auzit rostind cuvinte atît de jignitoare despre meşterul lor iubit, au început să bombănească şi să se stropşească la Lambert, încît ar fi sărit degrabă la el, dacă nu le-ar fi spus despre ce este vorba, anume că Frans, care a fost ucenicul lui, i-a furat meşteşugul numai privindu-l cum lucrează, aşa cum se spune despre Apolodor într-un panegiric, că Zeuxis îi furase meşteşugul picturii şi plecase cu el. După ce Lambert s-a înapoiat în cercul prietenilor, l-a întrebat pe Frans ce fel de oameni sînt cei din prăvălia lui, căci n-a lipsit mult să-l cotonogească. Apoi i-a povestit întreaga întîmplare, de care au rîs cu toţii cu poftă, şi i-a lăudat mult pe ucenici, pentru că luaseră cu atîta seriozitate partea meşterului.

Frans, care ţinea foarte mult la arta sa, a plecat în Italia, şi-a folosit foarte serios vremea la Roma şi a copiat tot ce i-a plăcut, în majoritate cu cretă roşie : diferite nuduri din *Judecata de apoi* şi tavanul lui Michelangelo, precum şi antichităţi, pe care le-a schiţat şi executat cu multă îndemînare. Am văzut cîteva stampe făcute după acele schiţe, deoarece cîţiva dintre ucenicii lui au pus mîna pe ele în taină, cu mijloace nepermise, şi au făcut stampe, care au circulat din mînă în mînă, putînd fi văzute şi azi ici şi colo.

Cînd s-a înapoiat în ţară, Frans a devenit repede cunoscut ca un mare maestru, datorită lucrărilor sale, şi a uimit pe mulţi artişti şi cunoscători în ale artei, mai ales atunci cînd lucrările lui au putut fi văzute, aşa cum meritau, în expoziţii publice. La început, cînd a început să arate ce pictor este şi ce minte luminată, dădea dovadă, cu mîna lui iscusită, de mult zel şi de o mare putere de muncă, iar

cu limba dovedea o minte şi o judecată cum rar se întîlnesc, indiferent despre ce vorbeai cu el, fie despre chestiuni intelectuale, ca filosofia sau poezia, fie despre alte lucruri. Mai tîrziu, însă, cînd a ajuns să aibă parte de bogăţie şi de bunăstare, datorită lucrărilor mari, bine plătite, executate pentru Biserică şi pentru alţi clienţi, şi cînd, datorită protecţiei de care se bucura din partea suveranilor şi a oamenilor sus-puşi, a ajuns un om de vază, s-a lăsat atras şi ispitit de unele persoane şi a început să-şi piardă vremea cu boala tuturor olandezilor, băutura, încît şi-a batjocorit arta şi sufletul nobil, căci lumea a început să-l socotească băutor la fel de mare, pe cît era de mare pictor. Unii l-au dojenit pentru acest năravv, printre alţii poetul Dierick Volckaertszoon Coornhert ; acesta i-a trimis o scrisoare în versuri, cu un vis închipuit, în care se făcea că Albrecht Dürer i se arătase sub chipul unui om bătrîn şi demn, lăudîndu-l foarte pe Frans, dar osîndindu-i aspru felul de viaţă. Şi încheia spunîndu-i lui Frans : „Şi dacă nu-i adevărat că am visat toate acestea, ia-le drept adevărate, ca să-ţi intre odată în cap."

Cu toate că nu-mi face plăcere, am să dau aici cîteva exemple ale necumpătării lui şi sper că ele vor trezi printre confraţii noştri mai degrabă silă şi mirare, decît dorinţa de a-l urma şi de a-l lăuda, şi că tineretul, oricît e în stare să suporte, nu va încerca să-şi cîştige faimă în acest fel. Căci, deşi la noi, olandezii, băutura peste măsură este pe nedrept îngăduită îndeobşte sau nu este privită ca un obicei ruşinos, dezgustător şi păcătos, şi chiar în unele regiuni eşti lăudat şi preţuit dacă poţi să suporţi multă băutură, alte popoare civilizate consideră această măiestrie drept cea mai cumplită ruşine din lume, ba mai mult : în ochii lor ea este mai mult decît un păcat animalic, stupid şi nefiresc, o dispreţuiesc şi fug de ea şi se tem de ea ca de adevărata mamă funestă a tuturor înclinărilor rele şi greşite.

Frans, deci, care, datorită artei sale ajunsese să aibă avere și să fie foarte bine văzut de mai-marii țării, anume de nobilii cavaleri ai Lînii de aur, de prințul de Orania, de conții Van Egmond și Hoorn, și de alții, era intim cu ei, iar ei veneau ades la el acasă, ca să bea vin și să petreacă. Soția lui, coana Clara Floris, care știa să fie a naibii de necioplită și de înfiptă cînd se supăra, se purta foarte nepoliticos cu acești domni și nu cruța pe nimeni. Adică, ei îi era totuna dacă le muștruluiește pe contesele Van Egmond și Hoorn sau pe slujnicele ei, ceea ce adeseori îl necăjea adînc pe politicosul și blajinul Floris și îi paraliza puterea de creație. Astfel, unii susțin că ea, prin firea ei îndărătnică și trufașă, a fost pricina principală a vieții lui dezordonate și a decăderii lui, pentru că atunci cînd ducea un trai îmbelșugat, într-o casă mare, frumoasă, proprie, fără datorii, în cartierul Meir, spunea adeseori, dacă simțea un pic de fum în bucătărie, că nu vrea să-și sfîrșească zilele într-o asemenea gaură plină de fumăraie. În felul acesta l-a îndemnat pe Frans să cumpere o bucată de pajiște în islazul Hanului, și să-și clădească pe ea o locuință extraordinar de frumoasă, pentru care l-a luat de arhitect pe fratele său Cornelis [3]. Conacul, sau palatul, avea porți și stîlpi de piatră cenușie, în genul caselor antice, așa încît construirea lui a înghițit venitul celeilalte case, toți banii lui pești și cei 5000 de florini pe care îi avea depuși la banca familiei Schets [4], plus toți banii pe care i-a mai putut lua cu împrumut. Și, ceea ce era și mai rău, nu numai că și-a lăsat baltă lucrul, dar s-a apucat să facă în fiecare zi chef acolo, punîndu-i pe muncitori și pe șefii de echipă să stea cu el la masă. Astfel, veniturile i-au scăzut, datoriile au crescut, salariile n-au fost plătite, iar lucrul în atelier nu prea mai înainta.

[3] În 1550.
[4] Fondată în 1498.

Situația devenise critică. Floris era prea bun, prea neprevăzător. Și avea în spinare prea mulți profitori, care îl ajutau să facă banii praf, așa încît soția lui, coana Clara, și fratele lui, Jacques Floris, se certau adeseori între ei, pentru că Jacques era un mucalit și un glumeț, care nu rămînea niciodată ultimul cînd era vorba de făcut chef, nici primul să plece acasă. Și orice ar fi spus Clara, el rămînea nepăsător și respingea totul, ca și cum ar fi fost glume, atît de mult îi plăcea să golească paharele, cînd nu-l costa nici un ban. Uneori, doamna Floris, la mînie, îl făcea derbedeu și spunea : „Ce cauți iar aici ? Ne ruinezi ; vii încoace numai ca să-ți umpli burta. Nu vreau să te mai văd pe aici“, și așa mai departe. Dar el, care, de dragul mîncării și a băuturii îndrăgite știa să suporte cu voie bună orice, aducea totdeauna spuza pe turta lui și spunea rîzînd : „Zău așa, surioară, cine nu te-ar cunoaște ar crede că nu ții la mine, dar eu, care te cunosc, știu ce vrei să spui cu vorbele astea. Alți tonți nu pot înțelege, dar eu am să le explic. Pe grecește înseamnă : «Dragă frățioare, ce rar vii pe la noi. Recunoaștem deschis că fără tine nu putem să trăim, nici să ne veselim. Așa că vino tu zilnic, căci nimic nu ne face atîta plăcere ca tovărășia ta.» Și mai știu, surioară, că dacă n-aș veni din proprie inițiativă, ai trimite după mine pe alții, ba te-ai și înfuria dacă n-aș veni.“ La care ea îi răspundea : „Vezi-ți de treabă ; încearcă numai, derbedeule ; nu găsesc cuvinte ca să te fac să pleci și să nu mai vii.“ „Vezi“, zicea el, „asta înseamnă, tot pe grecește, să fac bine să rămîn, să vin zilnic, ba chiar că ziua ți se pare prea scurtă ca să te distrezi cu mine, și să stau și noaptea. Înțeleg prea bine, dragă surioară, că-ți fac cea mai mare plăcere din lume dacă stau aici zi și noapte.“ Pe scurt, de îndată ce doamna Floris făcea cu vorbirea ei ritoasă o gaură, Jacques Floris avea pregătit, cu grecească lui, un cui, urmarea fiind că pe

toţi cei de faţă îi umfla rîsul, deoarece Clara semăna cu Jacques într-o privinţă: ştia de glumă. Prin asemenea purtări nelalocul lor şi datorită felului său de viaţă necumpătat, bunul Floris a fost mult vorbit de rău, şi deseori pe nedrept. Se plîngea cîteodată din toată inima cu privire la timpul lui pierdut şi la faptul că ajunsese astfel pe un făgaş greşit; şi le punea în vedere copiilor săi şi ucenicilor să lucreze cu sîrg şi să se roage Domnului, ca să poată învăţa bine. „Şi cu toate că acum, la bătrîneţe", zicea el, „nu mai am griji, în tinereţe m-am rugat ades ca să pot învăţa bine, dacă trebuie." Se plîngea că, din pricina nepăsării şi uşurinţei sale, i-a mers prost, că înainte de a începe să-şi clădească vila cîştiga cel puţin o mie de florini pe an (ceea ce, pentru vremea aceea, era mult) şi că acum nu mai are nimic altceva decît datorii mari, pe care însă, cu pictura, le-ar putea stinge; dar se pare că mersese prea departe cu acest obicei şi acum îi venea greu să-şi părăsească sau să-şi izgonească prietenii iubitori de băutură. Căci toţi slujitorii sugativi ai lui Bachus se simţeau bine în tovărăşia lui. Întrucît era renumit că ţine atît de bine la băutură, cîţiva beţivani formidabili i-au invidiat marea faimă de care se bucura. Astfel, au venit odată la Antwerpen şase gîtlejuri fără fund, contrabaşi din Brussel, numai ca să-i pună la încercare rezistenţa la băutură, de care auziseră, şi ca să se măsoare cu el în această privinţă. Floris a făcut faţă atît de bine, încît, cînd petrecerea era abia la jumătate, îi şi băgase pe trei dintre ei sub masă. Ceilalţi trei au mai rezistat o bună bucată de vreme, dar avînd în vedere că lupta a ţinut atît de mult, doi dintre ei au început să se bîlbîie, încît Floris a prins din nou curaj şi i-a băgat şi pe ei sub masă cu o cană uriaşă de Frankfurt. Ultimul, care a rezistat cel mai mult, a fost nevoit în cele din urmă să-l recunoască pe Frans superior lui. Căci la plecarea de la han, cînd l-a însoţit pe Frans pînă afară,

în locul unde îl aşteptau, gata pregătiţi, calul şi vreo cinci-şase ucenici în capul gol, Floris a comandat o ulcea cu vin roşu de Rin, pe care a luat-o în mînă ca să-şi arate marea iscusinţă de duşcar. Şi, stînd într-un picior, a băut, în sănătatea campionului pe care îl învinsese, întreaga ulcea de vin, golind-o dintr-o suflare, după care şi-a încălecat calul alb şi a pornit spre casă, în noapte, triumfător. Altă dată, cînd se afla în tovărăşia căpeteniilor şi colegilor din breasla postăvarilor din Antwerpen, în număr de 30 de oameni, care au închinat cu toţii în sănătatea lui şi el în a lor, a băut de 60 de ori, iar ei de două ori fiecare, ceea ce pare de necrezut. A povestit însă el însuşi întîmplarea în prezenţa ucenicilor, cînd s-a dus seara să se culce, în dormitorul lui, care era tapisat în întregime cu piele bătută cu aur, şi unde ucenicii erau obişnuiţi să asiste cînd el se dezbrăca şi să-i spună „noapte bună", în timp ce ultimii doi îi ajutau întotdeauna la dezbrăcat, trăgîndu-i ciorapii şi ghetele.

Frans avea tot timpul în lucru tablouri mari, importante, precum retabluri şi alte piese mari. Dintre acestea poate fi socotită ca cea mai bună retablul scrimerilor, sau retablul Sfîntul Mihail, din biserica Maica Domnului din Antwerpen, care înfăţişează *Căderea lui Lucifer*. Este o lucrare cu o compoziţie remarcabilă, pictată iscusit şi bine, în stare să-i lase cu gura căscată pe toţi artiştii şi cunoscătorii de artă şi să-i umple de admiraţie. Se poate vedea acolo o degringoladă grozavă şi prăbuşirea claie peste grămadă a diferitelor nuduri ale duhurilor rele, din care reiese o cunoaştere temeinică a muşchilor şi tendoanelor şi un foarte dezvoltat spirit de observaţie şi de concepţie. Se mai poate vedea acolo şi balaurul cu şapte capete, care sînt pline de ură şi foarte înspăimîntătoare la vedere. Pe unul din canaturi l-a pictat pe starostele breslei scrimerilor, cu un paloş în mînă, şi un nor întunecos, care aruncă peste lucrare o umbră

interesantă. Tot de mîna lui era și retablul altarului principal din aceeași biserică, o pînză mare de doc, care înfățișa *Înălțarea Maicii Domnului* și pe care se puteau vedea veșminte foarte frumoase ale unor îngeri înaripați, în zbor. Era o lucrare splendidă, cu o compoziție ingenioasă, și bine pictată. E mare păcat, dar a fost ruptă în bucăți, iar în timpul mișcării iconoclaste a fost distrusă de mîini nelegiuite. Unii sînt totuși de părere că tabloul acesta mai este păstrat la Escurial, în Spania, unde se află la mare preț. La Brussel se afla de asemenea un retablu al lui, *Judecata de apoi*, pe care se puteau vedea multe nuduri frumoase, meșteșugite. Apoi mai era la Antwerpen, în biserica Maica Domnului, un retablu foarte frumos, pictat pe pînză, care înfățișa *Nașterea Domnului*. La Gent, în biserica Sfîntul Ioan, în spate, în capela abatelui de la Sfîntul Bavon, se găseau de mîna lui patru canaturi duble, pe care le comandase abatele Lucas. În interior este arătată *Povestea sfîntului Luca*. Pe fața exterioară este pictată *Sfînta Maria cu Pruncul în poală*, cu un înger și cu o lumină care vine de sus. Pe cealaltă față stă abatele Luca îngenuncheat, pictat după natură. Este un portret cu o superbă asemănare, prin care Floris a dovedit în chip limpede că, dacă vrea, poate să fie cel mai bun portretist al vremii sale. Este un cap rotofei, frumos, bătrîn, iar abatele este îmbrăcat în marele ornat, cu mitră. Lîngă el stă culcat un frumos pudel, sau ogar mițos, atît de bine pictat, încît ciinii adevărați se apropie de el adulmecînd, așa cum am văzut cu ochii mei, căci am avut aceste canaturi în atelierul nostru, la Lucas de Heere, unde fuseseră puse în siguranță împotriva iconoclaștilor și unde ne-au slujit zilnic pentru învățat. Este acolo un tablou în care *Sfîntul Luca își scrie Evanghelia*, după cum îi dictează sfînta Maria ; pe un alt tablou, el își pune în concordanță scriptura cu cele ale celorlalți evangheliști. Mai este un tablou în care *Sfîntul*

Luca o pictează pe sfînta Maria, aceasta ținîndu-și Pruncul în poală. Totul este minunat compus și pictat, plin de chipuri superbe, bătrîne și tinere, și sînt acolo și cîteva capete de bou frumoase. Mai este, tot așa, și o predică a sfîntului Luca, unde cîteva femei, cu basmale frumoase pe cap, ascultă foarte atent. Apoi mai este o scenă în care sfîntul Luca este prins, iar pe planul din fund este spînzurat de un smochin sălbatic. Apoi sfîntul Macarie, de dimensiuni mari, și un alt sfînt. Ansamblul este realizat cu extraordinar de mult talent și cu multă îndemînare, așa încît rămîi uimit cînd îl vezi, mai ales dacă în plus mai afli cît de repede lucra el și cît de mult putea să producă într-o singură zi, după cum se povestește despre el. Căci îți face impresia că s-a consumat mult timp și multă muncă pentru a se picta chipurile și părțile neîmbrăcate ; mai ales dacă te retragi la o oarecare distanță, apar lucruri care de aproape nu se bagă de seamă sau nici nu sînt. Era foarte priceput la pictat părul, dădea formă și adîncime obiectelor, precum și relief, și picta foarte suav. A dat o dovadă neîndoielnică a îndemînării sale atunci cînd împăratul Carol urma să-și facă intrarea triumfală în Antwerpen. Avînd în vedere că primise comandă pentru asta, a pictat niște personaje la scară mare, cîte șapte pe zi, lucrînd numai cîte șapte ore pe zi, și pentru fiecare personaj a primit cîte o livră flamandă ; treaba a mers așa cinci săptămîni încheiate. Cînd într-o zi lucra pentru ucenici, aceștia îi dădeau pentru ziua aceea 18 sau 20 de florini. Fiind însă obișnuit să se scoale dimineața tîrziu, adeseori nu se apuca de lucru înainte de nouă, iar seara lăsa lucrul la șapte. Și totuși a produs multe lucruri bune. Cînd și-a făcut și regele Filip intrarea în Antwerpen, a terminat într-o singură zi o pînză mare, înfățișînd *Victoria*, cu numeroși prizonieri legați și culcați la pămînt și cu o grămadă de unelte de război antice ;

compoziția a fost gravată de el și editată ca stampă. Era o lucrare de bună calitate și vrednică a fi văzută.

Floris a fost foarte inventiv la introducerea în tablouri a tot felul de accesorii, precum scaune antice sculptate sau împletite, oale frumoase, coafuri, podoabe, ghete, cizme, coifuri și alte lucruri de acest fel. Pe fațada casei sale o pictase și pe *Pictura* și pe celelalte arte liberale, și anume în galben, ca și cum ar fi fost de bronz. Obiectul la care lucra cînd a murit era pentru marele prior al Spaniei. Cele mai de seamă tablouri care îl alcătuiau erau *Cristos răstignit* și *Învierea*, fiecare dintre ele avînd 27 picioare înălțime. Acestea două au fost splendid terminate înaintea morții sale, dar celelalte tablouri de pe canaturi erau în parte abia începute și colorate brut și au fost terminate mai tîrziu de către alții, cîteva de către Frans Pourbus, iar unele de către Crispiaen [5] și alții.

Lucrările lui Floris sînt și astăzi în mare cinste la iubitorii de artă, iar pictorii, oricît de mari maeștri ar fi, le privesc cu plăcere și le prețuiesc foarte. La Melchior Wijntgis, din Middelburg, este un tablou excelent, de mîna lui, cu *Cele nouă Muze* adormite. Apoi am văzut la Middelburg, de mîna lui, o pînză mare plină cu nuduri, *Nunta zeilor marini*, o fantezie frumoasă. Pe Dam, la Amsterdam, se mai află, în casa iubitorului de artă Jan van Endt, un tablou foarte frumos, mare, fermecător, în care Cristos îi cheamă pe copilași și îi binecuvîntează ; pe tablou pot fi văzute capete superbe, precum și veșminte femeiești suflecate și strînse după o modă exotică, și copilași dolofani și alte asemenea lucruri. Mai este și un tablou cu *Adam și Eva* izgoniți din rai ; tabloul este executat extraordinar de bine. În sfîrșit și *Abel mort și jelit*. La Antwerpen se găseau tablouri extraordinare la iubitorul de

[5] Crispin van den Broeck.

artă Claes Jongling, în casa lui cea nouă de pe calea Margravilor. Mai întîi, într-o cameră numită camera lui Hercule, *Povestea lui Hercule* în 10 tablouri, așa cred. Apoi *Cele șapte arte liberale* în camera celor șapte arte liberale. Toate lucrările acestea, pictate splendid, erau excepționale în ceea ce privește cunoașterea nudului, și frumoase din punctul de vedere al subiectelor și compoziției.

Unele dintre lucrările lui au fost gravate în aramă de către Cornelis Cort, iar desenele pentru aceste gravuri au fost făcute după tablouri de către Sijmon Janszoon Kies, din Amsterdam, ucenic al lui Hemskerk și al lui Frans Floris. Acest Kies era foarte îndemînatic la peniță și schița din cîteva trăsături. Nu știu însă ce s-au făcut aceste lucrări. Operele lui Floris sînt răspîndite în multe țări, atît în Spania cît și aiurea, și vădesc pretutindeni și păstrează acolo în amintire însușirile eminente ale artei lui.

Floris a fost un om care a simțit tot timpul în el o intensă nevoie de a picta. Adeseori, chiar, cînd venea acasă pe jumătate beat, sau mai mult decît pe jumătate, punea mîna pe pensule și mai picta o bună bucată de vreme, încît părea că atunci se pricepe mai bine sau că se ușurează pictînd. Deviza lui era chiar : „Dacă lucrez trăiesc, dacă petrec mor". Pictorii tineri ar trebui să-și însușească și ei această deviză și s-o pună în aplicare cu toată tăria.

Frans a devenit membru al breslei pictorilor în anul 1539, iar în anul 1570 a murit, la vîrsta de 50 de ani și a fost înmormîntat cu toată cinstea în ziua sfîntului Francisc. A lăsat cîțiva fii, care s-au dedicat artei. Un fiu, Baptiste Floris, a fost ucis în mod jalnic la Brussel, de către spanioli. Un alt fiu, Frans, locuiește la Roma și este prețuit ca pictor de lucrări mici.

Este însă izbitor cîți ucenici buni a instruit Frans. Căci și în această privință îi întrece pe toți pictorii care au trăit vreodată în țara

noastră, încît în toate regatele și țările creștine, cei mai buni maeștri au fost ucenicii lui. Am stat de vorbă despre asta cu Frans Menton, din Alkmaar, ucenicul lui, cum se explică acest lucru și cum se face că acum cei mai buni maeștri au atît de puțini ucenici. Mi-a răspuns atunci că tablourile mari pe care le avea adeseori Floris în lucru și pe care le dădea ucenicilor să le aplice culoarea brută, reprezintă explicația căutată. După ce le schița cu creta planul lucrării, îi lăsa pe ei să continue, spunînd: „Puneți aici capetele astea și astea". Căci avea întotdeauna un mare număr de capete pe panourile din atelier. Astfel, ucenicii prindeau curaj și dobîndeau îndemînare, încît doreau fierbinte să pună și ei cîte ceva pe pînză, precum și să compună și să picteze și ei cîte ceva. Totodată, la el veneau în general cei mai talentați, care își făcuseră mult timp ucenicia la alți meșteri, unde executaseră lucrări și deci erau foarte experimentați. Odată, cînd vreo cîțiva vechi ucenici ai lui Frans se aflau împreună și stăteau de vorbă, au socotit că acesta trebuie să fi avut mai bine de o sută și douăzeci de ucenici, dintre care am să pomenesc cîțiva. În primul rînd este un holtei bătrîn din Gent, care s-a născut în anul 1520 și care acum, în anul 1604, mai trăiește [6]. A fost la vremea lui un foarte bun colorist, după cum reiese din picturile lui din galeria corului bisericii Sfîntul Ioan din Gent, pe care le-a executat după proiectul lui Lucas de Heere, precum și din multe alte lucrări, căci făcea și portrete foarte bune. Crispiaen van den Broecke, din Antwerpen, era și el un bun desenator, un pictor priceput în nuduri mari și totodată un bun arhitect. Lucrările lui mai pot fi văzute și astăzi în multe locuri, la iubitorii de artă. A murit în Holanda. Mai multe nu știu despre el, pentru că cei care știau cîte ceva despre el n-au dat ascultare cererii mele

[6] Benjamin Sammeling.

de a-mi da informații. Tot un ucenic al lui a fost un anume Joris van Ghent [7], care a ajuns pictor al regelui Spaniei și mai tîrziu al reginei Franței. Apoi: Marten și Hendrick van Cleef; Lucas de Heere; Anthonis Blocklandt; Thomas van Zierickzee; Symon din Amsterdam [8]; Isaac Claessen Cloeck, desenator și pictor din Leida; Fransoys Menton din Alkmaar, care poate că mai locuiește acolo, un maestru bun și priceput în toate ramurile artei, în același timp și bun desenator și gravor, care a făcut multe portrete bune după natură și care, totodată, a crescut ucenici buni, datorită unui învățămînt temeinic; George Boba, un bun pictor și desenator; eminentul Frans Poerbus din Brugge. Jeroon Francken van Herentals, care mai locuiește și acum la Paris, în foburgul St.-Germain, este un foarte bun maestru, și a făcut multe lucrări frumoase și portrete bune după natură. Fratele lui, Frans Francken [9], a fost și el un maestru bun și viguros; a intrat în breasla din Antwerpen în anul 1561 și a murit relativ tînăr. Ambrosius Francken, al treilea frate, mai lucrează în prezent la Antwerpen și este și el un eminent maestru în compoziție și în pictarea personajelor. L-am cunoscut în tinerețe, cînd am locuit amîndoi la Tournai, eu la Pieter Vlerick, iar el la episcop. Aș fi scris mai multe despre acești doi frați, dacă mi s-ar fi trimis informațiile pe care le-am cerut la Antwerpen. Joos de Beer, din Utrecht, a locuit la provincialul episcopului din Tournai și a murit la Utrecht. Mai este Hans de Maier van Herentals. Apoi și Apert Francen [10], din Delft, care nu practică arta, ci este un autentic iubitor de artă și urmează o foarte frumoasă regulă de viață. Anume: îl copiază pe Bachus,

[7] Nu trebuie confundat cu Joos van Gent.
[8] Symon Janszoon Kies, din Munsterdam.
[9] Frans Francken I (cel Bătrîn).
[10] Apert Francen van de Houwen (sau: van de Hoeven).

zeul vinului, care îi înveselește pe zei și pe oameni și îl imită zilnic, îndeletnicire care îi bucură pe mulți și în care omul poate găsi plăcere, ca în însuși exemplul respectiv. Mai sînt : Loys [11] din Brussel, un foarte bun pictor, virtuoz la lăută și la harpă ; Thomas van Coelen [12] ; un pictor mut din Nijmegen ; Hans Daelmans, din Antwerpen ; Evert van Amersfoort ; Herman van der Mast, născut la Den Briel, domiciliat încă la Delft. Acest Van der Mast, după moartea lui Floris, s-a mutat la Frans Francken, unde a copiat un *Purtător de cruce* al lui Floris, în care purtătorul ține o mînă pe o cruce albicioasă. Și întrucît pe crucea originalului se așezase un păianjen cu picioare lungi, l-a pictat și el pe copie, cu umbre cu tot. Cînd meșterul a venit sus, a spus : „Văd că nu prea ți-ai văzut de treabă, pentru că păianjenii își fac nevoile pe pînza ta." A vrut să gonească animalul cu pălăria, dar cînd a văzut că nu pleacă și că e pictat, s-a rușinat și i-a spus ucenicului să nu șteargă păianjenul, ci să-l lase acolo. A doua zi, Van der Mast i l-a arătat colegului său Gheldorp [13] și i-a povestit întîmplarea cu meșterul, lăudîndu-se că și-a păcălit meșterul pictînd un păianjen, după cum Zeuxis pictase păsări. Gheldorp n-a vrut însă nici el să creadă, decît după ce, în ciuda împotrivirii sale, s-a apropiat de tablou. Van der Mast a plecat la Paris, unde a stat doi ani la arhiepiscopul de Bourges. Acolo a făcut un tablou cu *Sfîntul Bastian*, în care se puteau vedea catîrul episcopului și tot felul de burujeni, călcate de catîr sau nu, pictate după natură, cu mare migală, încît mulți, printre care și fiica regelui, le-a recunoscut. Din pricina acestei lucrări, Monsieur de la Queste, cavaler, președinte și procuror-general al regelui Franței, a ținut să-l preia de la episcop, iar Van der Mast s-a mutat la

[11] Louis de Caullery.
[12] Thomas din Köln.
[13] Geldorp Gortzius.

el. S-a bucurat acolo de atîta ospitalitate și prietenie, încît a rămas șapte ani. Timp de patru ani a fost scutier al soției patronului, care era una din doamnele de onoare ale reginei, încît o însoțea pretutindeni în caleașca ei, pînă ce regina, mama regelui, i-a dat în sfîrșit ea însăși spada în timpul unui carnaval de lăsata secului și i-a cerut s-o poarte în permanență. În felul acesta a fost înnobilat în prezența patroanei sale, la rugămintea căreia se petrecuse ceremonia, și în prezența altor nobile și nobili. Dar din pricina acestui lux nu prea a mai înaintat în artă. Dacă ar fi continuat așa cum începuse, ar fi realizat mai mult în pictarea portretelor după natură și în alte ramuri ale artei. Damiaen van der Goude a fost și el un ucenic al lui Floris ; s-a făcut arcaș al regelui Spaniei. Au mai fost Jeroon van Vissenaken, Steven Croonenborgh din Haga și Dirck van der Laen din Haarlem. Acesta din urmă a fost priceput în pictarea de tablouri mici ; învățase pe vremuri împreună cu Marten van Cleef. Și pe mulți alți maeștri buni, care sînt răspîndiți acum în Spania și aiurea, îi las să se bucure de favorurile artei și ale renumelui.

Lampsonius a vorbit despre Floris în felul acesta :

De vreți, precum Frans Floris, și voi, — artiști grozavi,
Ce copiați Natura, ca ne'ntrecuți zugravi, —
Tablouri cît mai multe în scurtă vreme-a face,
Și dacă nici migala, nici truda nu vă place,
Vă strig : Degeaba, pictori, ați vrea să-l imitați,
De-ați fi din orice țară, de azi, ori decedați.

Iar Lucas de Heere, ucenicul lui devotat, a scris despre el următorul catren panegiric :

Al lui Apelles nume prin arta ta dispare ;
Atunci, de vrem pe-un pictor să-l proslăvim, cum oare

Să-i spunem? Care nume mai potrivit avem?
Doar „Florus"; asta-nseamnă că-i pictorul
suprem.

VIAȚA LUI PIETER AERTSEN, PICTOR EMINENT DIN AMSTERDAM

Adeseori, Natura îndeplinește în taină o lucrare de neînțeles și ciudată, pe seama tineretului, fără știrea sau împotriva dorinței părinților, trezind în el înclinarea către vreo artă sau îndeletnicire, ceea ce este spre folosul și avantajul acelui tineret, așa cum a fost cazul cu Pieter Aertsen, pictor eminent din Amsterdam, care, din pricina staturii lui înalte, a fost poreclit „Pier Lunganul". Și întrucît bine-meritatul lui renume s-a răspîndit pînă departe, italienii îl numesc Pietro Lungo, ceea ce înseamnă tot Pier Lunganul. Cuvîntul acesta, Lungo, s-ar potrivi și ca nume de familie.

Pieter s-a născut la Amsterdam în anul 1519; părinții lui erau de fel din Purmerland; taică-său a locuit la Amsterdam și ar fi vrut ca feciorul să-i preia meseria, de ciorăpar [1], dar maică-sa a ținut să satisfacă marea lui înclinare pentru artă și a spus: „Chiar dacă ar trebui să cîștig bani torcînd, și tot îl pun să învețe pictura". Atunci Pier a fost dat ucenic la un anume Alart Claessen, pe vremea aceea unul dintre cei mai buni pictori din Amsterdam, de mîna căruia se mai găsesc diferite portrete la Tirul din Amsterdam. Pier s-a obișnuit de tînăr cu un mod ferm și viguros de a picta, și a abordat cu curaj toate specialitățile, așa încît a ajuns la mare vază prin arta sa. La vîrsta de 17 sau 18 ani, Pier, pe vremea cînd casa de la Bossu, în Hainaut, era

[1] Este vorba de ciorapii de mătase care acopereau piciorul pînă sus, mult deasupra genunchiului, fiind vizibili pe toată lungimea lor.

foarte renumită, a plecat într-acolo, înarmat cu o scrisoare de recomandare din partea șoltuzului orașului Amsterdam, ca să vadă tablourile frumoase pictate de diferiți artiști. De acolo, Pier a plecat la Antwerpen, unde a locuit cu un anume Jean Mandin, un walon [2]. Dar cred că au fost doi cu acest nume, căci mai era unul din Haarlem, care picta tablouri comice foarte nostime, în maniera lui Jeroon Bos, și care a încasat toată viața o pensie anuală din partea orașului Antwerpen. În sfîrșit, Pieter s-a căsătorit la Antwerpen și a intrat în anul 1533 în breasla pictorilor.

Pieter s-a specializat în pictarea de bucătării cu tot felul de ustensile și alimente, făcute după natură. Nimerea culorile atît de exact, încît totul părea adevărat, și făcînd mereu acest lucru, a ajuns, în amestecarea sau temperarea culorii, cel mai priceput meșter din cîți au existat vreodată. Această siguranță au păstrat-o și urmașii lui. Nu prea se preocupa de propria-i persoană și avea o înfățișare foarte simplă și țărănească, încît n-ar fi fost considerat un artist atît de mare dacă lucrările lui n-ar fi dovedit cu atîta tărie acest lucru. A pictat o bucătărie, care mai tîrziu a fost cumpărată de Ravart, din Amsterdam; în acest tablou l-a pictat după natură pe al doilea fiu al său, Aert Pieterszoon, care mai trăiește și care pe atunci era copil mic. În tablou se poate vedea un cap de bou, jupuit, ca de mînă de măcelar.

Datorită acestui tablou i s-a adjudecat altarul principal al Bisericii Vechi din Amsterdam, numită și biserica Maica Domnului. Cînd Pieter a venit în locul unde clienții urmau să discute cu el despre comandă și în timp ce stătea lîngă vatră, aceia au întrebat de meșter,

[2] *Waloni:* locuitorii Țărilor de Jos francofone. Zona walonă formează azi partea de sud a Belgiei. — Van Mander greșește: Pier a locuit la pictorul holandez Jan Mandijn, pe care îl citează în fraza următoare.

deoarece credeau că nu e în cameră. Unul dintre ei, pîrgarul Joos Buyck, un om cu greutate, care, ca reprezentant al orașului, primise jurămîntul regelui Filip al Spaniei că va respecta drepturile țării, tot întrebînd, a ajuns la concluzia că Pier, pictorul, era fiul ciorăparului Aert Pieterszoon. Apoi a spus : „Dacă ești tot atît de bun pictor pe cît a fost tatăl dumitale ciorăpar, atunci trebuie să fii un mare artist, pentru că de cînd a murit tatăl dumitale n-am mai găsit pe nimeni care să mă servească atît de bine". Panoul central înfățișa *Moartea sfintei Maria,* iar fețele interioare ale canaturilor întregeau scena. Fețele exterioare îi înfățișau pe *Cei trei Crai de la Răsărit.* Era o lucrare mare, excepțională, pictată foarte iscusit ; părțile neîmbrăcate ale trupurilor parcă străluceau, iar coloritul era excelent. Vasari scrie despre acest retablu că a costat 2000 de coroane. După aceea i s-a adjudecat retablul altarului principal al Bisericii Noi din Amsterdam, pentru care, cu cîtva timp înainte, fusese chemat Michiel Cocxie din Mechelen. Cînd acesta a văzut lucrarea atît de iscusită, descrisă mai sus, și a auzit prețul ei redus, a rămas mut de mirare și a spus : „Cel care a făcut retablul acesta, are să-l facă și pe celălalt". Apoi a plecat. Retablul din Biserica Nouă înfățișează *Nașterea Domnului* și are patru canaturi. Pe fața interioară se putea vedea *Buna Vestire, Circumciziunea lui Isus, Cei trei Crai de la Răsărit* sau scene de acest fel. Pe fața exterioară era pictată *Tăierea capului sfintei Ecaterina.* Macheta, la aceeași scară ca și lucrarea însăși, se mai află la Amsterdam. Era o lucrare superbă, aleasă, făcută cu măiestrie și cu vigoare. Părțile descoperite precum și multe alte părți, pe desen, erau finisate cu atîta migală, încît de departe (căci trebuia văzut de la o oarecare distanță) făcea o impresie extraordinară. Cred că nu există tușă sau manieră de lucru mai iscusită și mai virilă. Aceste monumente atît de frumoase și de va-

loroase, lăsate de un maestru atît de mare, au fost distruse, spre marea pagubă a artei, de mîinile sacrilege ale gloatei sălbatice și stupide, așa cum s-a întîmplat și cu multe alte lucrări ale lui, printre care un retablu mare și frumos, cu canaturi. La Delft a pictat, la mînăstirea Cartuziană, un *Cristos răstignit,* avînd pe fața interioară a canaturilor *Nașterea Domnului* și pe *Cei trei Crai de la Răsărit,* iar pe fața exterioară pe *Cei patru Evangheliști.* A făcut, tot așa, retablul altarului principal al Bisericii Noi din Delft, cu *Cei trei Crai de la Răsărit,* iar pe canaturi *Ecce Homo* și încă ceva asemănător. Apoi a mai făcut multe retabluri în diferite orașe, precum Leuven, Diest și altele, după care au rămas o serie de machete, vreo 25. La Amsterdam se pot vedea diferite tablouri ale lui. La un anume Jacques Walraven se află o *Sfînta Marta* cu personaje de dimensiuni mari. La meșterul Claes, din Hof van Holland, este un tablou *Pelerinii din Emaus,* cu personaje de dimensiuni mari, foarte bine pictate. În casa lui Jan Pieterszoon Real se află, de mîna lui, cîteva tablouri cu *Sfîntul Iosif* sau cam așa ceva. Apoi mai este la pictorul Cornelis Corneliszoon, din Haarlem, o *Sfînta Marta,* iar pe splaiul Bakenesse o *Chermesă.*

În pictarea de lucruri mici nu era prea priceput, dar cînd era vorba de tablouri mari, în care sălășluiește forța artei, era un meșter peste măsură de dibaci. Avea o bună viziune în ceea ce privește arhitectura și perspectiva, făcea tot felul de accesorii, ca animale și alte asemenea lucruri, și își împopoțona personajele în chip foarte ciudat, cam așa cum vedem la unele mascarade. Adeseori își vindea lucrările pe un preț foarte redus ; multe dintre cele mai bune lucrări ale lui au fost cumpărate de către Jacob Raeuwaert. La Warmenhuyzen, în Holanda de Nord, se mai găsea un retablu mare al lui, un *Cristos răstignit,* în care, printre altele, un personaj îi fărîma unuia dintre

cei doi tîlhari picioarele cu o secure, scenă pictată cu mult firesc. Pe feţele interioare ale canaturilor erau pictate scene înrudite. Lucrarea aceasta a fost spartă în bucăţele cu topoarele în 1566, cînd gloata a fost cuprinsă de turbare, cu toate că doamna de Sonneveldt, din Alkmaar, a oferit 100 de livre pentru ea. Căci atunci cînd a fost scoasă din biserică pentru a-i fi dusă ei, ţăranii s-au năpustit ca nişte nebuni şi au distrus această preafrumoasă operă de artă.

Pieter se arăta adeseori foarte supărat din pricina faptului că operele sale de artă, pe care nădăjduia să le lase după moartea sa lumii ca să-şi aducă aminte de el, au fost distruse astfel, şi se adresa ades acestor nimicitori de obiecte de artă în termeni tari, primejduindu-şi propria persoană. A murit la Amsterdam la 2 iunie, anul 1573, în vîrstă de 66 de ani.

A avut trei fii, care s-au îndeletnicit tot cu arta. Pieter Pieterszoon a fost un meşter foarte bun, care a urmat îndeaproape genul tatălui şi maestrului său, dar care a pictat mai ales portrete după natură, avînd în vedere că în vremea aceea nu prea se căutau lucrările mari. Pentru brutarii din Haarlem a pictat un tablou cu *Cei trei bărbaţi în cuptorul arzînd*, foarte ingenios în ceea ce priveşte compoziţia. Dacă ar fi vrut să se specializeze în astfel de lucrări, ar fi ajuns departe. A murit în anul 1603 la Amsterdam, în vîrstă de 62 de ani. Avea o memorie foarte bună, era bun vorbitor, inteligent şi cult. Al doilea fiu, Aert Pieterszoon, om în vîrstă de vreo 54 de ani, a fost şi el de tînăr foarte înzestrat şi zelos în artă. Şi pe el pictarea portretelor după natură (în care era foarte dibaci) l-a sustras realizării de scene şi de compoziţii, spre care îl mînau de fapt atît talentul, cît şi înclinarea. Cel mai tînăr fiu, Dirck Pieterszoon, era cu opt ani mai mic decît Aert; a pictat şi el şi a învăţat meseria la tatăl său. A locuit la Fontainebleau, în Franţa,

unde s-a prăpădit în mod tragic în timpul ultimului război. Pieter Pieterszoon, fiul cel mai vîrstnic, pomenit mai sus, a lăsat un fiu, care îi poartă numele şi care îşi urmează în mod fericit tatăl în materie de artă.

VIAŢA LUI **MARTEN HEMSKERCK,** PICTOR ÎNZESTRAT ŞI FAIMOS

Constatăm adeseori că pictorii noştri cei mai de seamă îşi fac cunoscute şi renumite în diferite ţări măruntele lor localităţi natale, chiar dacă în cele mai multe cazuri nu e vorba decît de sate fără nici o însemnătate. Satul Hemskerck, din Holanda, nu este oare faimos în aproape orice colţişor al lumii, numai pentru că înzestratul pictor Marten Hemskerck s-a născut acolo în anul 1498 ? Tatăl lui, un plugar, se numea Jacob Willemszoon van Veen. Marten, care de tînăr se simţea atras, prin firea lui, spre pictură, şi-a primit prima instrucţiune în artă la Haarlem, la un anume Cornelis Willemszoon, tatăl lui Lucas şi al lui Floris, care au fost şi ei, amîndoi, pictori destul de buni, şi care au vizitat Italia, Roma şi alte locuri. Tatăl lui Marten, care poate că nu-şi închipuia că pictura poate să însemne ceva, şi-a adus feciorul înapoi acasă, ca să-l pună să muncească în gospodărie, spre marea supărare a flăcăului, care astfel nu-şi mai putea continua studiile începute. Acum, în timp ce-şi desfăşura activitatea, cu mare dezgust, în gospodăria tatălui său, unde printre alte munci, mulgea vacile, a venit într-o zi de la mulsul vacilor cu doniţa pe cap, s-a izbit de un copac şi a vărsat într-adins mult lapte. Tatăl lui, grozav de furios că se vărsase şi se pierduse atîta lapte preţios, a pus mîna pe o scurtătură de lemn şi a vrut să-l bată pe Marten. Acesta a luat-o la fugă şi în noaptea aceea a dormit ascuns în claia de fîn. În dimineaţa următoare,

maică-sa i-a dat o desagă plină și ceva bani de drum și încă în aceeași zi băiatul a ajuns, prin Haarlem, la Delft, unde s-a apucat iarăși de artă, la un anume Jan Lucas. Acolo și-a dat atîta osteneală la desenat și la pictat, încît în scurt timp a făcut progrese mari. Dar avînd în vedere că pe vremea aceea Jan Schoorel era foarte renumit, căci adusese din Italia o nouă manieră, extraordinar de frumoasă, de a picta, care plăcea cît se poate de mult tuturor și mai ales lui Marten, a făcut băiatul ce a făcut și a izbutit să intre ucenic, la Haarlem, la acel meșter. Acolo s-a pus din nou pe treabă, cu sîrguința lui obișnuită, și pînă la urmă l-a ajuns din urmă pe meșter, încît foarte anevoie se mai puteau deosebi acum lucrările unuia de ale celuilalt, pînă într-atît își însușise ucenicul maniera meșterului. Meșterul, care, după cum susțin unii, s-a temut că renumele are să-i pălească, i-a făcut vînt ucenicului. Acesta s-a mutat atunci la Haarlem, în casa lui Pieter Jan Fopsen, unde obișnuia să locuiască răposatul Cornelis van Berensteyn. În această casă a făcut diferite lucrări, printre altele *Soarele și Luna,* ca personaje în mărime naturală, într-o cameră din fund, lîngă alcov. Tot acolo și tot în mărime naturală i-a pictat pe *Adam și Eva,* și se zice că ambele nuduri le-a pictat după natură. Soția acestui Pieter Jan Fopsen îl simpatiza mult pe Marten și nu putea să sufere ca acesta să fie numit numai „Marten". Celor care veneau să întrebe de pictor le spunea că trebuie să-l numească „maestrul Marten", pentru că merită. De aici s-a mutat la un anume Joos Corneliszoon, un giuvaiergiu, tot la Haarlem.

Printre multe alte lucrări făcute de el, a pictat cu multă iscusință un retablu *Sfîntul Luca,* prin care îi cinstea pe pictorii din Haarlem, retablul fiind un fel de dar de rămas-bun, înaintea plecării lui la Roma. Lucrarea îl înfățișa pe sfîntul Luca în curs de a o picta după natură pe sfînta Maria, care își ținea

Pruncul în poală. Este o lucrare excelentă, pictată într-o manieră excepțională, cu o plastică frumoasă, bine detașată pe fond, dar în genul lui Schoorel, cu părțile luminoase delimitate cam accentuat. Sfînta Maria, cu chipul ei impresionant de frumos, este splendidă ca mișcare, iar Pruncul este foarte drăgălaș; din poală îi atîrnă, după moda orientală, o țesătură multicoloră, lucrată cu paiete și alte podoabe atrăgătoare, plăcută la vedere și cum nu se poate mai izbutită. Sfîntul Luca, al cărui chip este cel al unui brutar, pictat de artist după natură, este un personaj foarte arătos, care își dă toată osteneala să imite cît mai bine modelul. Paleta din mîna lui stîngă parcă iese din panou. Ansamblul este pictat întrucîtva în așa fel, încît trebuie privit de jos. În spatele sfîntului Luca stă un personaj care pare să fie un poet și care poartă pe cap o cunună de zorele sau de iederă. Se prea poate să-l înfățișeze pe Marten, pictat în epoca respectivă după natură. Nu știu însă dacă prin asta a vrut să arate că pictura și poezia sînt înrudite între ele și că pictorii trebuie să aibă o minte poetică și creatoare, sau dacă a vrut să arate că reprezentarea însăși a fost poetizată. Mai apare pe tablou și un înger cu o făclie aprinsă în mînă, foarte bine pictat. Nu am cunoștință dacă există tablouri de-ale lui Marten cu chipuri mai plăcute decît lucrarea aceasta. Elementul arhitectural constă din pereți foarte netezi. Undeva, sus, era atîrnat un coș cu un papagal. Jos, pe perete, a pictat o bucată de hîrtie, pe care era scrisă o poezioară făcută chiar de el și care părea fixată cu ceară :

Lucrarea asta spre-amintire-i dată
De Marten Hemskerck ; el l-a zugrăvit
Pe sfîntul Luca ; deci cînd fu pictată,
El la colegii pictori s-a gîndit.
Să-i mulțumim acestui om cinstit
Că darul lui e astăzi printre noi,
Rugîndu-ne, cu sufletul smerit,

Să-l ocrotească Domnul azi și-apoi.
Isprăvită în anul Una mie V ᶜ XXXII.

La 23 mai.

Tabloul acesta mai este păstrat și astăzi (dealtfel și merită) de către autoritățile orașului Haarlem la Prinsenhof, în camera dinspre miazăzi, unde este văzut și prețuit de multă lume. Artistul l-a pictat la vîrsta de 43 de ani, după cum se poate deduce din data nașterii lui.

Apoi a plecat la Roma, călătorie pe care o visa demult, pentru ca să poată face cunoștință cu anticii și cu marii maeștri ai Italiei. Cînd a ajuns acolo a găsit, prin cine știe ce recomandări, posibilitatea de a locui la un cardinal. Dar nu și-a irosit vremea nici dormind, nici cu olandezii la băutură sau la alte prostii, ci a făcut foarte multe copii, atît după antici, cît și după lucrările lui Michelangelo. A copiat și multe ruine, accesorii și tot felul de elemente decorative ale anticilor, căci acestea pot fi văzute din belșug în numitul oraș care este o adevărată Academie de pictură. Cînd era vreme frumoasă, se ducea de obicei să picteze în felul acesta după modelele din Roma. Într-un rînd, cînd era, tot așa, plecat de acasă, ca să facă exerciții după obicei, s-a întîmplat ca un cunoscut al lui, un italian, să izbutească a intra clandestin în camera lui, unde a tăiat din rame două pînze și le-a luat, împreună cu obiectele de artă ținute de Marten în cufere. Cînd s-a înapoiat Marten acasă, s-a întristat foarte. Dar întrucît omul acela era bănuit, Marten s-a dus la el și și-a luat înapoi cele mai multe din lucrurile furate. Avînd în vedere însă că era fricos din fire și că s-a temut să nu pățească ceva rău din partea italianului, n-a avut curaj să mai stea la Roma. De aceea a plecat înapoi în Olanda, după ce stătuse numai trei ani la Roma. Totuși, pentru o vreme atît de scurtă a desenat multe lucruri bune și a cîștigat bani buni, pe care i-a adus în țară.

A ajuns la Dordrecht cu o scrisoare a unui cunoscut bun al lui, un tînăr din Roma; scrisoarea era adresată tatălui tînărului; acesta locuia la un han, unde se află acum berăria „La ancora mică", dar hanul acela era pe atunci o vizuină de asasini, în care pasagerii neguțători sau alții erau omorîți în taină. Acolo a fost poftit să-și petreacă noaptea. Altcineva, anume iubitorul de artă Pieter Jacops, l-ar fi găzduit și el bucuros. Întrucît însă Marten a găsit o corabie, a plecat încă în aceeași seară, spre marele lui noroc, căci mai tîrziu, cînd toată treaba a ieșit la lumină, în curtea acelui han a fost găsită o groapă mare plină cu cadavre. Una din fiicele acelui ucigaș plecase și ea la Veneția și locuia acolo împreună cu tînărul și foarte talentatul pictor Hans van Calcker. Cînd a fost chemată în fața autorităților, a mărturisit adevărul: se simțise nevoită să părăsească acea casă îngrozitoare, ca să nu mai fie martoră la o atît de mare cruzime, dar nici nu putuse să-și calce pe suflet și să-și pîrască sau să-și trădeze părinții. Așa încît a fost lăsată în pace.

După ce s-a întors în patria lui, Hemskerck și-a schimbat maniera schooreliană de a picta, dar, după părerea celor mai buni pictori, nu și-a îmbunătățit-o, afară de faptul că părțile luminoase nu le mai delimita atît de accentuat. Cînd unul din ucenicii lui i-a povestit ce se spune despre el, anume că la început, cînd folosea maniera schooreliană, lucra mai bine decît după înapoierea de la Roma, a răspuns: „Fiule, pe atunci nu știam ce fac". Dar schimbarea manierei lui de a picta se poate observa în sala sus-numitului Prinsenhof, la cele două canaturi ale retablului postăvarilor, care înfățișează, pe fețele lor interioare, *Nașterea Domnului* și pe *Cei trei Crai de la Răsărit*, două scene bine pictate, foarte dificile, pline de detalii și în care apar diferite portrete ale cîtorva oameni simpli, ca și cel al lui Hemskerck însuși. Pe fețele exterioare este

pictată *Buna-Vestire*, cu capete lucrate foarte bine după natură. Îngerul este gătit foarte ciudat și decorativ; tivurile de jos, purpurii, ale îmbrăcămintii lui au fost făcute de către Jacob Rauwaert (care pe atunci locuia la Hemskerck), amănunt pe care l-am auzit chiar din gura lui. Din această lucrare se vede cît de bine se pricepea Hemskerck la arhitectură și cît de mult îi plăcea să aplice ornamente, în contradicție cu binecunoscutul proverb, pe care îl avea și el adeseori pe buze: „Orice pictor care vrea să propășească, să evite arhitectura și elementele decorative". Se mai observă și alt lucru neobișnuit, anume: că îngerul, care stă în picioare pe o pardoseală netedă, de marmură, este oglindit în pardoseală, ca și cum ar sta pe gheață, ceea ce se întîmplă și pe marmura lustruită.

Marten a pictat multe lucrări mari pentru biserici. În Biserica Veche din Amsterdam se aflau, de mîna lui, două canaturi duble, care înfățișau în interior *Patimile Domnului*, iar în exterior *Învierea Domnului*, lucrate în culori galbene, ca de bronz. Lucrarea aceasta a fost foarte prețuită. Panoul central era un *Cristos răstignit* al lui Schoorel. Retablul altarului principal al Bisericii Mari din Alkmaar, un *Cristos răstignit*, era de mîna lui Marten. Pe fețele interioare ale canaturilor se puteau vedea *Patimile Domnului*, iar pe fețele exterioare *Povestea sfîntului Laurențiu*, totul pictat cu iscusință. Întrucît multe din lucrările lui erau trimise la Delft, se aflau acolo în multe locuri retabluri făcute de el, atît în Biserica Veche, cît și în Biserica Nouă. În biserica Sfînta Agata este un retablu cu *Cei trei Crai de la Răsărit*. Compoziția acestui retablu era așa fel, încît pe panoul central se afla un crai și pe fiecare canat cîte un crai. Fața exterioară a canaturilor înfățișa în alb și negru *Șarpele de aramă* din Biblie. Era o lucrare extraordinară, pentru care a primit o rentă viageră de o sută de florini pe an. Căci tot timpul umbla să-și facă

rost de rente viagere. La retablul altarului principal al bisericii din satul Eertswout, în Holanda de Nord, al cărui panou central era sculptat, a făcut două canaturi duble, înfățișînd pe fața interioară *Viața lui Cristos*, iar pe fața exterioară *Viața sfîntului Bonifaciu*. Canaturile sînt împărțite în multe compartimente, foarte frumos pictate și cu un colorit izbutit. Retablul altarului principal din Medemblik era tot de el. Pentru seniorul de Assendelft a făcut două canaturi de retablu; unul din ele înfățișa *Învierea Domnului*, celălalt *Înălțarea Domnului*. În Biserica Mare din Haga era, de mîna lui, capela seniorului de Assendelft. Nu s-ar mai sfîrși, dacă ar fi să înșir toate retablurile, tablourile, epitafurile și portretele pe care le-a făcut; pentru că, fiind din fire sîrguincios, lucra fără încetare și, în plus, picta repede. Printre alte tablouri pictate de el cu multă iscusință se număra și o lucrare excelentă, relativ mare, plină de personaje, cu *Cei patru cavaleri ai Apocalipsei*: moartea, judecata, cerul și iadul. Se puteau vedea aici multe nuduri, precum și personaje făcînd diferite acțiuni. De asemenea se pot vedea aici multe și variate simțăminte omenești, precum teama de moarte, bucuria cerească, frica și groaza de iad. Tabloul acesta îi fusese comandat de sus-numitul ucenic Jacob Ravaert, pe vremea aceea un eminent iubitor de artă, care i-a numărat lui Hemskerck, pentru tablou, un mare număr de ducați dubli și nu s-a oprit din numărat pînă ce pictorul n-a spus: „E destul". Apoi am mai văzut, mai întîi la un iubitor de artă pe nume Pauwels Kempenaer, iar mai tîrziu la marele iubitor de artă Melchior Wijntgis, un tablou lunguieț, o *Bacanală*, adică o sărbătoare a lui Bachus, care are cam aceeași manieră în compoziție și care a apărut ca stampă. Dar este cu siguranță tabloul cel mai bine pictat din cîte se pot vedea de după înapoierea lui de la Roma, căci este foarte *morbido*, adică grațios, la nu-

duri, și plin de vălmășagul nebunatic, caracteristic pentru asemenea serbări păgîne. Aernout van Berensteyn posedă, de mîna lui, un tablou *Sfîntul Cristofor*, într-un peisaj foarte frumos, cu o perspectivă splendidă.

Pe scurt, Marten a fost universal și priceput în toate. Nudurile le picta foarte bine, deși se poate constata uneori că suferă de uscăciunea și slăbiciunea proprie nouă, olandezilor. De asemenea, chipurilor lui le lipsește cîteodată un anumit aer care să le facă simpatice și prietenoase și care (așa cum am arătat în repetate rînduri) înfrumusețează mult opera unui artist. Era tare în compoziții, a umplut lumea întreagă cu creațiile sale, și a fost în același timp un bun arhitect, ceea ce se poate constata mai mult decît limpede din toată opera lui. De asemenea n-am isprăvi niciodată dacă am vrea să înșirăm toate stampele făcute după desenele lui, și toate aforismele nostime născocite de talentatul filosof Dirick Volkertszoon Coornhert, pe care Marten le-a publicat apoi ca stampe, cu toate că el însuși nu grava. Treaba aceasta o lăsa pe seama gravorilor, pentru care făcea desene uimitor de frumoase; printre aceștia se număra și mai sus-numitul Coornhert, pe care talentul, inteligența și mîinile îl puneau în situația de a înțelege și executa tot ceea ce e în stare un om să înțeleagă și să execute. A gravat numeroase lucrări, printre altele, deosebit de îngrijit și de iscusit, episoadele din viața împăratului, în afară de cel în care regele Franței este luat prizonier; acela a fost gravat de un anume Cornelis Bos.

La cîtva timp după ce s-a înapoiat de la Roma, Marten s-a însurat, ca holtei bătrîn, cu o fată tînără și frumoasă, pe care o chema Maria și care era una din fiicele lui Jacob Coningh. Retoricienii au jucat, în cinstea nuntașilor, o comedie, sau farsă. Soția aceasta a murit după un an și jumătate, la naștere. După alți trei sau patru ani, Hemskerck a pictat canaturile pomenite mai sus, pentru re-

tablul cu *Uciderea pruncilor*, al lui Cornelis Corneliszoon, care pot fi văzute la Haarlem, la Prinsenhof. S-a căsătorit din nou, de data aceasta cu o fată mai trecută, care nu era înzestrată cu frumusețe sau înțelepciune, dar cu bogăție da. Femeia aceasta arunca priviri atît de lacome spre bunurile altora, încît cumpăra multe lucruri fără să le plătească, sau chiar le găsea înainte ca ele să fie pierdute, spre marea părere de rău a lui Marten, care îi ruga pe toți păgubașii să n-o dea de rușine și, ca un om de treabă și cinstit ce era, le plătea tuturor.

Timp de 22 de ani, pînă la moarte, Marten a fost epitrop al bisericii din Haarlem. Cînd în anul 1572 orașul a fost asediat de către spanioli, a locuit, cu încuviințarea consiliului, la Amsterdam, în casa lui Jacob Ravaert. Din fire era strîngător și econom; de asemenea, era foarte prăpăstios, și atît de fricos, încît se cățăra în vîrful turlei bisericii, ca să privească de acolo defilarea pușcașilor, căci se temea ca aceștia să nu tragă în locuri în care el nu se socotea în siguranță. I-a fost frică în permanență să nu aibă de suferit de sărăcie la bătrînețe și de aceea a purtat cu el toată viața, pînă la moarte, un număr mare de coroane, ascunse în haine. După capitularea Haarlemului, spaniolii au izbutit să pună mîna pe multe dintre lucrările lui, sub pretextul că vor să le cumpere, și le-au trimis în Spania. Apoi, nici nu mai vorbesc despre toate acele tablouri minunate, care au fost distruse în chip atît de rușinos de către iconoclaștii furioși, încît acum nu se mai găsesc în țara noastră prea multe lucrări ale lui.

Fiind om bogat și cu stare și întrucît nu avea copii, Marten a înființat, înainte de a muri, multe opere de binefacere. Astfel, a hotărît ca venitul anual al unui petec de pămînt al lui să fie dăruit mai multor tineri, cu prilejul căsătoriei lor, cu condiția ca ei să se cunune la mormîntul lui, ceea ce se face de

atunci în mod regulat o dată pe an [1]. Pe mormîntul tatălui său, în cimitirul din Hemskerck, a pus să se construiască o piramidă de piatră azurie. În vîrf se află bustul tatălui său și un epitaf în limbile latină și olandeză. Tot acolo mai este și un copilaș stînd pe oseminte, printre care joacă limbi de foc ; copilul se reazimă pe o făclie și ține piciorul drept pe un cap de mort. Pare să fie o alegorie a nemuririi. Dedesubt stă scris : „*Cogita mori*". Jos se vede stema lui, avînd deasupra, în dreapta, un vultur bicefal, iar în stînga un leu. Pe jumătatea inferioară a stemei divizate orizontal în două se află un braț gol, care ține în mînă o pană sau o pensulă. În partea de sus, brațul este înaripat, iar cotul se reazimă pe o broască țestoasă, ceea ce cred că este o aluzie la sfatul lui Apelles, că nu trebuie nici să lucrezi încet, dar nici să te încarci cu prea mult lucru, așa cum i s-a reproșat lui Protogene, amănunt pe care l-am povestit în altă parte [2]. Pentru întreținerea acestei piramide, Marten a lăsat și un petec de pămînt, cu clauza că, dacă executorii testamentari lasă monumentul în paragină, familia intră în posesia pămîntului.

Desena cu multă iscusință în peniță și făcea schițe foarte îngrijite, într-o manieră plăcută. La Alkmaar, în casa nepotului său Jacques van der Heck, se află autoportretele lui, în culori de ulei, la diferite vîrste. Sînt tablouri splendide, artistice, bine pictate. După ce, în perioada sa de activitate artistică, a fost un pictor deosebit de remarcabil, Marten a părăsit această viață trecătoare în anul 1574, în prima zi a lunii octombrie, în vîrstă de 76 de ani, așa încît a trăit cu doi ani mai puțin decît tatăl său. Rămășițele sale pămîntești au fost îngropate la Haarlem, în capela dinspre miazănoapte a Bisericii Mari. Dar arta, în care el a

[1] Ultima dată : la 12 noiembrie 1787. Tinerii căsătoriți erau pensionari ai orfelinatului din Haarlem.
[2] În *Viețile pictorilor antici*.

fost lumină, nu-i va lăsa numele în întuneric, atîta vreme cît pictura însăși va fi stimată și respectată printre oameni.

VIAȚA LUI RIJCKAERT AERTSZOON, SAU RIJCK CU CÎRJA PICTOR DIN WIJCK OP D'ZEE

Nimeni nu este în stare să înțeleagă și să explice ce fel de vînt marin, roditor și curat suflă și domnește peste meleagurile Holandei de Nord, încît a făcut ca acest ținut să fie atît de extraordinar de apt de a-i dărui din cînd în cînd ingenioasei noastre arte cîte o personalitate plină de noblețe și sensibilitate, așa cum s-a întîmplat la Beverwijk, la Schoorel, la Hemskerck și la Wijck op d'Zee, unde se constată printre copiii de țărani o puternică înclinare spre artă, cu toate că la fața locului nu se poate găsi aproape nici un exemplu în măsură să stimuleze o asemenea înclinare.

În sus-numitul sat de pe litoral, Wijck op d'Zee, a locuit un pescar, numit Aert, al cărui fiu, Rijck, cînd era încă tînăr, și-a ars piciorul într-un accident, din care pricină a fost trimis la Haarlem, ca să fie tratat acolo. Piciorul era însă incurabil și a trebuit să fie amputat. Cînd, după operație, flăcăul stătea mereu în fața vetrei, Natura a trezit în el plăcerea de a desena, plăcere pe care și-a satisfăcut-o acoperind vatra și coșul alb de deasupra ei cu desene în cărbune, înfățișînd personaje fantastice, așa încît a fost întrebat dacă n-ar avea chef să învețe să picteze. Și întrucît dorea din toată inima acest lucru, a fost dat ucenic la Jan Mostart. Avînd în vedere că umbla cu o cîrjă, a fost poreclit „Rijck cu cîrja". Și-a dat toată silința să învețe și a ajuns un meșter bun.

Rijck a pictat canaturile retablului hamalilor, al cărui panou central fusese pictat anterior de către maestrul Jacob, meșterul lui Jan Mostart. Pe aceste canaturi, Rijck a pictat un

tablou, în care frații lui Iosif vin în Egipt după grîne, și un altul, în care Iosif tronează în splendoare, ca un rege, și altele asemenea. Multe din lucrările lui Rijck au fost duse în Frizia ; de asemenea, o bună parte dintre ele s-au prăpădit, încît nu pot să citez nici una.

Rijck a fost un om tăcut, plăcut, pașnic, virtuos și evlavios, care ținea mult la Sfînta Scriptură și la liniștea sufletească. Mai tîrziu s-a mutat la Antwerpen, unde, ca să aibă liniște sufletească, n-a mai făcut în cele din urmă nimic altceva decît să lucreze părțile nude din tablourile altor pictori, în schimbul modestei remunerații uzuale. Pe nici unul din copiii săi nu i-a îndrumat spre artă. Cînd a fost foarte bătrîn și vederea i-a slăbit, nu mai vedea ce pictează, și atunci a început să întindă culorile în straturi atît de groase încît n-au mai plăcut nimănui, iar vopseaua a trebuit să fie răspăluită. De multe ori se supăra, pentru că lucrările lui nu plăceau. În anul 1520 a intrat în breasla camerei pictorilor din Antwerpen, numită „Micșuneaua" ; această cameră înființată în anul 1400, avea deviza : „Adunați prin nevoință".

A fost pictat de către Frans Floris ca sfîntul Luca, de pe tabloul în care acesta face portretul sfintei Maria, tablou destinat camerei pictorilor. Rijck a fost un om vesel și foarte simpatizat. Spunea adesea : „Sînt bogat și bine situat" și avea și un cap frumos, pitoresc. A murit la vreo jumătate de an după furia spaniolă, cam prin mai 1577, în vîrstă de 95 de ani.

VIAȚA LUI HUBERT GOLTZ, PICTOR, GRAVOR ȘI ISTORIOGRAF DIN VENLO

Cînd Lambert Lombardus era foarte renumit, — pentru că strălucea în arta noastră, numărîndu-se printre primii care au practicat-o în maniera nouă, mai bună, — a avut

mulți ucenici. Printre alții l-a primit ca ucenic pe Hubert Goltzius, care s-a născut la Venlo [1], dar care era de fel din Würzburg, localitatea natală a bunicilor săi. La acest Lombardus a văzut și a copiat multe desene făcute după antichități, atît romane, cît și altele, rămase în Germania de la vechii franci. Astfel a prins interes pentru acele antichități și, sprijinindu-se pe cunoștințele sale, s-a apucat să studieze cu rîvnă antichitățile romane, încît a ajuns extraordinar de versat în această specialitate și a publicat, cu ajutorul seniorului de Watervliet, lucrări splendide și prețioase.

A adunat și a pus într-o carte, pe care a dat-o la tipar, toate monedele cu capetele împăraților romani, pentru care a cheltuit timp de vreo doisprezece ani mulți bani și multă muncă. Lucrurile acestea au fost gravate în lemn și tipărite în diferite culori. În acest scop s-a folosit de un pictor din Kortrijk [2], un om deosebit de ingenios și de înzestrat, care se numea Joos Gietleughen [3], dar a cărui poreclă nu corespundea cu felul lui de viață. Seria de capete de împărați desenate foarte îngrijit și detaliat, la scară relativ mare, începe cu Iuliu Cezar și merge pînă la Carol Quintul și la împăratul Ferdinand. Pentru împărații de la care nu s-au găsit monede a lăsat cîte un cerc gol. În felul acesta a dovedit ce dezvoltat spirit de observație avea și ce profundă înțelegere a lucrurilor, căci nu numai că s-a priceput să nimerească foarte bine asemănarea, dar a așezat capetele și în ordinea justă și a adăugat și biografii, care de multe ori se băteau cap în

---

[1] Hubertus Goltzius s-a născut la Würzburg, la 30 octombrie 1526.

[2] *Kortrijk :* oraș în Flandra. (Numele francez : *Courtrai.*) Aici a avut loc în anul 1302 celebra bătălie a „pintenilor de aur", în care comunele flamande coalizate au zdrobit o armată franceză de zece ori mai numeroasă.

[3] Josse van Gulleghem. — *Gietleughen* (ortogr. actuală : *Gietleugen)* înseamnă *mare mincinos.*

cap cu părerea greșită a unor autori neglijenți. Cartea aceasta a fost editată de el în diferite limbi [4]. Pe atunci locuia la Brugge [5], în Flandra. Avea și propria sa tipografie, care era minunat utilată și înzestrată cu caractere foarte frumoase, dar nu făcea negoț cu ea. A mai scos și alte cărți, care s-au bucurat de mare admirație și stimă din partea învățaților. Mai întîi a publicat în anul 1563 o carte scrisă în latinește, numită *Caius Iulius Caesar* sau *Istoria împăraților romani*, după monede vechi, la care a adăugat biografia lui Iuliu Cezar și pe care a dedicat-o împăratului Ferdinand [6]. În anul 1566 a publicat o altă carte latinească, numită *Fastos* [7], în care se vorbește despre înalții dregători și despre serbările triumfale la vechii romani, începînd de la întemeierea Romei și pînă la moartea lui August. Cartea este ilustrată cu monede gravate de el însuși și completată cu explicații clare. A doua carte a fost dedicată Senatului Romei ; pentru această dedicație, în anul 1567 i s-a conferit, în Capitoliul din Roma, printr-un document cu peceți, cetățenia de onoare a Romei, avînd în vedere că, datorită extraordinarelor lui însușiri și marii lui erudiții, a fost socotit vrednic să se bucure, spre cinstea tot mai mare a acestui oraș, de toate libertățile unui cetățean roman, după cum reiese din copia acelui document, tipărită în cartea sa *Caesar Augustus*. În anul 1574 a mai dat la lumină încă o carte, a doua, în două volume, despre Caesar Augustus [8]. Ea conține aversurile și reversurile unor monede, pe care le-a reprodus, și o biografie a lui Cezar, pe latinește. În anul 1576 a mai scos încă o carte pe latinește, sub titlul *Cicilia et Magna Graecia* sau *Istoria orașelor și popoarelor din Grecia*, alături de monedele grecești și de descrierea lor. A mai publicat și alte cărți, în care dovedește multă inteligență și sîrguință, evocînd astfel măreața epocă antică a preailustrului imperiu [9], totul fiind tipărit foarte frumos și cu litere frumoase, în volume mari.

Despre ceea ce a realizat în pictură, deci cu ajutorul culorilor, nu știu prea multe. Tot ce pot să spun este că a primit comenzi și că a pictat diferite lucrări, printre altele și la Antwerpen, pentru hanseați, în epoca serbărilor Lînii de aur, și multe altele. Începea energic cîte o lucrare și o ducea cu îndemînare la bun sfîrșit.

Prima lui soție a fost sora ultimei soții a lui Pieter Koeck van Aelst. Ea i-a dăruit cîțiva copii, cărora el, ca roman ce era, le-a dat și nume romane, precum Marcellus, Iulius și așa mai departe. În timpul căsniciei cu această soție a plecat la Roma fără știrea ei ; ea credea că el nu e plecat decît pînă la Köln. Cînd a locuit la Brugge, a resimțit multă plăcere ascultînd predicile unui monah franciscan, numit fratele Cornelis. Se zice chiar că a transcris acele predici și că le-a tipărit. A pictat din memorie, în culori de ulei, pe un mic panou, capul acestui călugăr, văzut aproape din față. Era un portret bine conceput și semăna foarte bine cu monahul. Anume, l-a pictat tocmai în starea de spirit agitată, în care acesta se găsea după ce se enerva din pricina versurilor satirice sau a pamfletelor, ceea ce în por-

[4] Latină, germană, franceză, italiană ; 1557. — Titlul latin : *Vivae omnium fere imperatorum imagines, a C. Iulio Caes. usque ad Carolum V et Ferdinandus ejus fratrem.*

[5] Locuia la Antwerpen.

[6] *C. Iulius Caesar, sive historiae imperatorum caesarumque romanorum ex antiquis numismatibus restitutae*, Brugis Flandrorum, 1563.

[7] *Fasti magistratuum et triumphorum Romanorum ab urbe condita ad Augusti obitum... S.P.Q.R. Hubertus Goltzius Herbipolita Venlonianus dedicavit*, 1566.

[8] *Caesar Augustus, sive historiae imperatorum ceasarumque romanorum ex antiquis numismatibus restitutae.*

[9] *Siciliae historia posterior sive eorum quae post parem sub Augusto terra marique partam usque ad hoc saeculum gesta sunt.*

tret, din punct de vedere artistic, era bine redat. Am văzut portretul cu ochii mei și l-am avut în mînă. A încheiat o a doua căsătorie cu o femeie care nu se bucura de un renume prea bun, spre părerea de rău a copiilor și a prietenilor săi și spre propria sa nelinişte, pagubă și rușine, așa cum s-a întîmplat și cu alți bărbați înțelepți sau deștepți, care au avut prea multă încredere în nestatornicia femeilor și au crezut că ele pot fi astîmpărate prin puterea rațiunii, sau că printr-o bună creștere se pot îmblînzi sau îndrepta apucăturile proaste înnăscute.

Hubert a fost un om excepțional, distins, cu o judecată foarte sănătoasă, și s-a bucurat de mare vază printre fețele simandicoase și printre învățați. Lui Antonio Moro i-a dăruit una din cărțile sale despre monede, foarte frumos legată. Moro i-a spus că n-are cum să-l răsplătească altfel decît prin arta sa și l-a pus să vină de dimineață o dată sau de două ori ca să-i pozeze pentru un portret, iar după luarea unui mic-dejun copios l-a lăsat să se ducă înapoi acasă, pînă ce, a treia oară, într-o oră, sau cel puțin în scurt timp, i-a terminat portretul, care era admirabil pictat și semăna foarte bine, căci între timp își întipărise în minte adevărata fire a lui Goltzius. Portretul se mai află și acum la Brugge [10], la văduva lui sau la prietenii ei. S-a făcut după el o gravură, care a fost tipărită în una din cărțile lui [11]. Și după cum cărțile lui au fost împodobite cu diferite poezii omagiale, tot așa a făcut, printre alții, un sol englez, în cinstea lui, următoarea epigramă :

In effigiem Huberti Goltzij, ab Antonio Moro expressum, Danielis Rogerij Angli Epigramma

Goltzion arte parem pingendi cernis Apelli,
Sculpendique parem, culte Lysippe, tibi :

[10] În prezent, portretul se află la Muzeul din Brussel.

[11] În *Siciliae historia posterior* etc.

Notitia imperij Graij, pariterque Latini
Varronem similem, Pausaniaque simul.

Adică :

Epigrama englezului Daniel Rogiers, la portretul lui Hubert Goltz, făcut de Antonis Moro

Ca pictor, lui Apelles îi ești la noi asemeni ;
Tot astfel, în sculptură, tu lui Lisip îi semeni,
În cunoștințe, lui Varro, romanul cel vestit,
Precum și lui Pausanias, elenul erudit.

Hubertus Goltzius a murit la Brugge în anul de grație 1583 sau cam pe atunci.

VIAȚA LUI PIETER VLERICK DIN KORTRIJK ȘI A LUI CAREL VAN IEPER, PICTORI

Vedem uneori că anumiți slujitori ai artei noastre sînt mînați și atrași încă de tineri, datorită talentului, înclinării și inteligenței lor, să se înalțe deasupra potecii obișnuite a altor contemporani și concetățeni ai lor, care se încăpățînează să meargă înainte pe vechiul făgaș (pentru o biată leafă zilnică, din care abia dacă pot trăi) și stăruie într-o manieră simplistă în pictură, deși adeseori aceasta nici nu mai poate fi numită pictură, ci ține mai mult de vopsitorie ; este o marfă cu care lumea de la oraș s-a obișnuit și cu care fac afaceri marchitanii veniți la tîrguri. Este însă de plîns să vezi că, atunci cînd unele talente excepționale, care, prin silință, dragoste de muncă și practică, îi întrec la mare distanță pe alții și ajung în culmea desăvîrșirii, acele talente nu se uită în jurul lor cu matură chibzuință și cu pătrunzătoare perspicacitate, ca să vadă că drumul cinstei și propășirii le este deschis și se află în slujba lor, acum, cînd ar putea culege, în cele mai de seamă și mai bogate orașe negustorești, cea mai mare cantitate de roade, avan-

taje, onoare și cîștig, așa cum făceau pe vremuri pictorii din Antichitate, despre care se spune în altă parte[1] că năzuiau fierbinte să ajungă în orașele mari și de seamă, și că un pictor nu se stabilea niciodată definitiv într-un ținut, ci aparținea tuturor ținuturilor, oricare ținut fiind pentru el patrie și la fel de familiar. De aceea trebuie să-i numim necugetați pe cei care se lasă prea mult orbiți de o afecțiune ridicolă și nefolositoare pentru localitatea lor natală, de lingușirea vechilor cunoscuți dintre cei de acolo, sau chiar de dragostea lipicioasă de părinți și de familie, care, la urma urmei, n-are nici un rost, pentru că asemenea oameni, în urma vreunei cunoștințe legate la iuțeală și cu ușurință, contractează pe nepusă masă o căsătorie sărăcăcioasă și ajung să poarte povara unei familii numeroase, neputînd să-și ajute nici părinții, nici familia, ba neputînd să se ajute nici pe ei înșiși. Astfel continuă să se zbată, cu capul prins în jugul greu și infect al sărăciei. Astfel plătesc mult prea scump nepăsarea sau prostia înnăscută, lașă și delăsătoare, care constă în faptul că, inerți și somnoroși, rămîn acasă. Așa îi numesc pe cei care au vizitat și străbătut deseori numeroase țări depărtate și orașe străine și care, după ce s-au văzut din nou acasă, printre oamenii de același grai și neam cu ei (căci firea omenească îl trage de obicei pe fiecare înapoi spre țara și poporul său, iar multora li se pare nenimerit să-și petreacă viața ca un străin nedorit, în mijlocul altui popor), n-au cercetat și n-au deslușit temeinic orașele și ținuturile din apropiere și nu le-au ales pe cele care ar fi putut fi mai nimerite și mai avantajoase, ca domiciliu, decît localitatea lor natală, și n-au făcut altceva decît ceea ce fac păsările, cărora, după cum se spune, le place să stea acolo unde au ieșit din găoace. Lor li se potrivește zicala italienilor, care e mai cu tîlc : *Tristo è l'augello, che nasse*

[1] În *Viețile pictorilor antici.*

in cattivo vale, adică : „Tristă e pasărea care iese din ou într-o vale rea", deoarece obișnuința, pentru păsărică, devine o a doua natură, încît acea păsărică are apoi înclinarea de a rămîne veșnic acolo, oricît de rece, de aspru și de nerodnic ar fi ținutul, despre care știe că a adăpostit cuibul drag al mamei ei. Astfel vedem asemenea păsări amărîte, care, întotdeauna și pretutindeni zboară prostește, ca niște călători nenorociți sau ca niște bieți pelerini, după iarna rece și mușcătoare, ca să-i țină tovărășie, și nu fac ca berzele, ca rîndunelele și ca alți asemenea iubitori ai verii, care se simt mai bine în vîntul de la asfințit, călduț și înviorător, decît în crivățul înghețat. Locuitorii din Piemont povestesc că în ținutul pustiu și neospitalier al munților Alpi, acoperit tot anul de zăpadă, locuiesc oameni, care, cînd vin jos, ca să-și satisfacă nevoile de viață la tîrgurile din orașe, unde se locuiește omenește, se grăbesc grozav, doritori să se înapoieze în vechea și obișnuita lor sărăcie și izolare, unde, din pricină că beau numai apă rezultată din topirea zăpezii, le cresc guși mari. După părerea mea, acești bieți oameni pot fi asemănați cu pomenitele păsări de iarnă, și printre ei pot fi puși și cei care excelează în arta noastră și care se stabilesc în localitatea lor natală izolată, unde lucrările lor nu prea atrag atenția, sînt prost plătite și prea puțin prețuite.

Unul dintre aceștia a fost, spre propria sa pagubă, Pieter Vlerick, născut la Kortrijk în anul 1539. Tatăl lui a fost jurist, sau avocat, sau procuror, și cînd a văzut că flăcăul are tragere de inimă spre arta desenului, l-a dat ucenic la un pictor în culori de apă, domiciliat afară din oraș, pe lîngă poarta spre Tournai, pe nume Willem Snellaert, nu cu mult mai destoinic decît alți zugravi de tapete, care erau cu duiumul în oraș și care sînt meseriași de rînd. Între timp se auzea vorbindu-se stăruitor despre maniera extraordinar de iscusită de a desena și picta a lui Carel van Ieper, la care.

pînă în cele din urmă, a fost trimis Pieter ca ucenic. Aici a făcut cunoștință cu un gen de a picta cu totul diferit, și a început să și-l însușească. Dacă, de pildă, Carel făcea o pereche de picioare mari și strîmbe, Pieter le făcea și mai și, gîndindu-se că le-ar sta cu atît mai bine așa și ar fi cu atît mai frumoase. Carel nu era mare de stat, dar era trufaș, irascibil și scurt la vorbă. Într-o seară, cînd la Ieper se făceau clătite, potrivit datinei, și cînd fiecare trebuia să-și întoarcă singur clătita în tigaie, s-a întîmplat ca Pieter, cînd i-a venit rîndul, să zmucească tigaia în sus, spre a întoarce clătita, iar clătita, îmbibată cu unt topit, să zboare drept în obrazul meșterului, încît acesta a simțit zdravăn fierbințeala și s-a mînjit cu grăsime. Pieter a privit deznădăjduit acest accident nenorocit, dar a scăpat numai cu o săpuneală. În altă seară, Carel avea musafiri și, fiind cam cherchelit, s-a dus în atelier ca să le arate lucrările. Și pentru că Pieter n-a putut ține lumînarea nemișcată, așa cum ar fi vrut el, ca să lumineze cu ea tablourile, i-a tras acestuia un pumn în obraz, încît bietul băiat a căzut într-o parte, iar sfeșnicul cu lumînarea în cealaltă parte. Băiatul neputînd îndura acest tratament brutal, a plecat a doua zi dis-de-dimineață, din Ieper, la Kortrijk, fără să-i dea bună-ziua meșterului. Tatăl, care era un om sever și care n-a vrut să creadă că lucrurile s-au petrecut chiar așa cum i le-a relatat băiatul, i-a tras și el o săpuneală energică, s-a înfuriat că Pieter plecase de la meșter, a spus că n-are să se aleagă nimic de capul lui, a înșeuat pe loc un cal și a plecat la Ieper. Băiatul, cît de obosit era, a trebuit să se ducă și el (era o depărtare, cred, de vreo cinci mile [2]), pentru că tatăl lui voia să afle adevărul. Cînd a ajuns la Ieper, a constatat că meșterul Carel nu prea știe ce să spună și deci că e foarte vinovat, dar nu i-a dat dreptate băiatului de față cu meșterul. După ce i-a plătit lui Carel, tatăl l-a luat pe Pieter cu el.

[2] În realitate : 29 km.

Cînd au ajuns acasă, i-a dat lui Pieter cîțiva bani, foarte puțini, și i-a poruncit să plece, să-și caute norocul și să se întrețină singur. Astfel, bietul băiat, care nu avea decît vreo 12 sau 14 ani, a ajuns în cele din urmă în apropiere de Mechelen, într-o zi de duminică sau de sărbătoare, cînd lumea iese să se plimbe afară din oraș. Pieter s-a așezat la marginea drumului, ca să se odihnească, și întrucît tinerii, dacă sînt fără familie și cunoștințe, și dacă nu știu încotro s-o apuce se întristează lesne, l-a podidit plînsul. Ca urmare, cîțiva trecători l-au întrebat de ce plînge, dacă știe vreo meserie și cîte altele. Pieter le-a spus că e pictor. Și avînd în vedere că la Mechelen sînt întotdeauna mulți pictori în culori de apă, cîțiva dintre aceștia l-au luat cu ei. Acolo lucrau în așa fel, încît pînzele trebuiau să treacă prin mai multe mîini. Unul făcea capetele și mîinile, altul hainele sau peisajul. Astfel, lui Pieter i s-a dat să picteze cartușele destinate pentru inscripții. De acele cartușe și de alte lucrări care i s-au dat s-a achitat atît de bine, încît alți pictori au încercat să-l fure pe Pieter de la meșter, și așa au început să se certe pentru el. Cînd Pieter a înțeles ce mare meșter este, a plecat de la Mechelen la Antwerpen, convins că de-acum înainte totul are să meargă de la sine. La Antwerpen a ajuns la un pictor în culori de ulei, care l-a pus să copieze un tablou făcut de el, intitulat *Șarpele de aramă*, și l-a întrebat pe Pieter dacă va putea imita această manieră a sa de a picta. Pieter a găsit că maniera aceea nu era bună aproape nici pentru pisici și cîini, dar i-a răspuns că da. Dealtfel, n-a rămas mult acolo ; a colindat dintr-un atelier în altul, iar în cele din urmă a ajuns și la Jacques Floris, fratele lui Frans. Aici, Pieter și ceilalți ucenici l-au ajutat pe meșter să joace o festă. Jacques, care îl văzuse pe frate-său în depărtare, cum

se apropie cu o lumină, și-a trimis ucenicii spre Frans, cu poruncă să zăngăne cu spadele pe pietrele caldarîmului. Frans a luat-o la sănătoasa.

Pieter a început să devină bărbat și atunci a plecat din țară, mai întîi în Franța, iar de acolo în Italia, unde a lucrat cîtva timp la Veneția, la Tintoretto, căruia îi plăcea foarte mult cum lucrează Pieter, după cum și lui Pieter îi plăcea foarte mult cum lucrează Tintoretto. Și se pare chiar că, dacă Pieter n-ar fi avut fire de vîntură-lume, ar fi putut s-o ia de soție pe fiica lui Tintoretto. Dar de acolo a plecat în alte orașe și a ajuns și la Roma. Cred că a călătorit împreună cu un anume Hans in den Boogh, din Antwerpen. A fost și la Neapole și a văzut acolo toate minunățiile din afara orașului, de la Puzzuoli și de aiurea. La Roma a desenat multe panorame frumoase ale orașului de pe Tibru, și cetățuia Santangelo și multe ruine. Căci obișnuia să spună că „după ce cheltuiește toți banii și se ruinează trebuie să facă alte ruine". Ruinele le-a desenat admirabil în peniță, atît de corect și cu atîta îndemînare, încît mai bine nici nu se putea. Avea mult din maniera cu care făcea desene în peniță Hendrick van Cleef. Am văzut aceste piese, atîrnate în atelierul lui pe toți pereții. A fost însă nevoit să le dea jos, pentru că îi aminteau prea mult de Roma, și îl durea că nu mai e acolo. La Roma putea să cîștige mai ușor banii, dar nu putea să-i pună deoparte, căci erau acolo mulți olandezi, care se înnebuneau după un vinișor bun, încît adeseori nu prisosea mai nimic. Odată, fiind cu niște prieteni olandezi, cînd s-a încheiat petrecerea fiecare dintre ei credea că altul are punga plină. Dar cînd să plătească zaiafetul, nimeni nu avea un ban. Ce să facă ? Și-au lăsat cu toții zălog cîrciumarului ciorapii lungi de mătase, au luat niște funingine și și-au înnegrit cu ea picioarele, apoi s-au încălțat, și-au pus jartierele și au plecat. Și părea că au ciorapi

foarte frumoși, întinși fără nici o cută pe picioare. Unul dintre ei avea în lucru un tablou aproape gata ; l-au terminat, l-au vîndut și s-au dus de și-au luat ciorapii.

La Roma, Pieter a mai făcut multe copii după antichități și după *Judecata de apoi* și după tavanul lui Michelangelo. A pictat și cîteva compoziții proprii, printre care una cu *Cei trei Crai de la Răsărit*, cu ruine frumoase și cu personaje de mici dimensiuni care au multă mișcare, și altele asemenea. Și-a creat o manieră proprie de a picta și a lucrat și multe fresce. A fost la Ieronimus Muziano, la Tivoli, unde, în palatul acela [3], a pictat personajele și scenele din peisajele lui Muziano ; de aici se poate deduce că știa să mînuiască pensula și că avea experiență în artă. A stat la Roma în vremea papei Pius al IV-lea.

La înapoiere, a avut aventuri caraghioase și primejdioase. Trecînd prin Germania, a stat cu tovarășii săi de drum în locuri în care aproape toți cei ce mîncaseră și băuseră la han muriseră, încît au fost nevoiți să doarmă în paturi din care abia fuseseră luați morții. Dar Dumnezeu a fost îndurător cu ei și nu s-au îmbolnăvit. Cînd au trecut prin Italia, au pățit ceva nostim. Într-un orășel au cerut de lucru la un mic atelier de pictură ; întrucît însă meșterul nu avea comenzi, au plecat, dar au fost chemați înapoi. Un domn sau un cetățean de rînd l-a întrebat pe pictor cine sînt. El a răspuns : „pictori care caută de lucru". Cetățeanul a vrut să le dea de lucru și de aceea a pus să-i cheme înapoi. Întrucît italienii, cînd fac semn cuiva, mișcă mîna de sus în jos și nu de jos în sus, ceea ce acolo e o obrăznicie, pictorii au crezut că li se face semn că trebuie să-și ia tălpășița. De aceea au stat la îndoială dacă trebuie să spele putina, crezînd că, în neștiința lor, făcuseră vreo greșeală. În cele din urmă au înțeles că sînt chemați înapoi.

---

[3] Villa d'Este.

Mai tîrziu, cînd Pieter s-a întors în localitatea sa natală din Flandra, vechii lui cunoscuţi l-au primit cu braţele deschise. A început numaidecît să picteze tablouri în culori de ulei, care au fost privite cu deosebită admiraţie de unii pictori (oameni cu mai multă minte decît alţii). A pictat pe o pînză dreptunghiulară *Şarpele de aramă,* cu personaje de dimensiuni mari, excelent desenate şi foarte bine pictate ; un tablou cu *Cei patru Evanghelişti,* cu capete frumoase, cu o mînă văzută în racursiu şi rezemată de o masă, şi cu veşminte frumoase ; se mai putea vedea aici un cap care se uita cu toată seriozitatea la un altul. Apoi a mai făcut încă o pînză cu *Iudita,* cum vîră ea în sac capul lui Holofern ; capul mort este pictat admirabil. Apoi un *Cristos răstignit,* tablou dreptunghiular pe înălţime, cu sfînta Maria şi cu sfîntul Ioan şi cu veşminte frumoase, decorative, ansamblul fiind bine pictat. Cristos mort atîrna cu totul altfel decît îl vedem redat de către alţii : el l-a pictat foarte ghemuit, aşa cum are tendinţa orice trup pe care picioarele şi genunchii nu-l mai pot susţine. Mulţi alţi pictori au obiceiul să picteze picioarele întinse şi genunchii ţepeni.

Pieter mai excela şi în arhitectură şi în pictarea de temple şi în perspectivă. De aceea pot să spun că n-am văzut niciodată ceva pictat cu atîta pricepere, pînă într-atît stăpînea el arta de a face coloanele să pară naturale, cu ajutorul unei uşoare marmorări şi a aplicării de lumină şi umbră, precum şi prin caneluri. De asemenea ştia să picteze pardoselile şi restul anturajului într-un mod plăcut, decorativ. În templele acelea a pictat cîteva scene. Printre altele, un tablou foarte bine compus, în care Cristos îi goneşte pe cumpărători şi pe vînzători, cu un mare număr de personaje mici, înzestrate cu multă mişcare. Erau în tablou şi cîteva havuzuri antice, cu apă şi peşti în ele, cu care se jucau nişte copii. A pictat de mai multe ori un superb palat regal, în care

Solomon, stînd pe un tron somptuos, îşi rosteşte prima sentinţă, ghicind care este adevărata mamă a copilului. A pictat, foarte frumos şi cu iscusinţă, şi un tablou *Buna Vestire ;* scaunele de lemn şi patul erau frumos sculptate şi se vedea şi o parte dintr-o altă cameră. Apoi a mai pictat *Povestea celor şapte fraţi Macabei,* cum sînt torturaţi şi ucişi cu cruzime, o lucrare cu compoziţie şi execuţie artistică. Apoi a mai pictat-o şi pe *Suzana* cu cei doi bătrîni libidinoşi, un tablou cu multă naturaleţă, cu o fîntînă frumoasă, al cărei bazin, conceput ca o scoică de marmură, era susţinut de nişte divinităţi marine, de bronz, cu cozi de peşte despicate. Bronzul sclipea în diferite locuri, iar ici şi colo era verde, sau acoperit de muşchi, din pricina apei. N-a socotit nici că ar fi sub demnitatea sa să picteze ceva după o stampă a lui Tiţian, anume tabloul în care *Soţia lui Putifar îl atrage pe Iosif* în patul ei, iar el fuge, precum şi tabloul dreptunghiular înalt, înfăţişînd *Buna Vestire,* gravat de un italian şi în care îngerul, cu o mînă arată în sus, iar cu cealaltă îşi ţine un colţ al veşmîntului şi un crin ; într-un fascicul de lumină coboară mai mulţi îngeri şi Sfîntul Duh ; norii mici şi razele de lumină străvezii le-a pictat aşa de bine şi păreau atît de fireşti, încît mai bine nu le-ar fi putut picta nimeni. Personajele, drapajele, chipurile şi părţile nude erau de asemenea executate minunat de îngrijit şi de veridic. Pereţii şi pardoseala erau atît de bine făcute, încît nu cred să mai văd vreodată ceva mai bine pictat în culori de apă. Acelaşi tablou l-a făcut şi la scară mai mică, în culori de ulei, pentru Jan Bonte, un fabricant de bere ; era un tablou mic, foarte izbutit. În ulei a pictat cîteva splendide tablouri mici cu *Sfînta Maria* şi un tablou relativ mare cu *Sfîntul Ieronim* gol, îngenuncheat, care se reazimă pe braţul mai apropiat de privitor şi-şi ţine mîna pe un cap de mort, încît trupul este văzut lateral, cu o parte din spinare. Acest tablou excelent l-a

pictat după natură. Apoi a mai făcut pentru o biserică un prapur, cu *Viața sfintei Barbara*. Pe una din fețele prapurului o vedem pe sfîntă cum stă în picioare cu o ramură de palmier, iar pe cealaltă față o vedem cum zace cu capul tăiat și cum pe tatăl ei îl ia cu el, în văzduh, diavolul, cu spada în mînă. Acest prapur l-a pictat în culori de ulei. Apoi a mai făcut un tablou cu *Patimile Domnului* : Cristos, gol, stă jos pe mormînt, cu tot felul de accesorii în legătură cu Patimile, așa cum se obișnuiește să se pună asemenea lucruri în fața altarelor, în timpul postului. Tabloul acesta, cu toate accesoriile, era executat întru totul magistral.

Mi-ar fi cu neputință să înșir aici toate lucrările lui, printre care excelau în primul rînd tablourile în culori de apă. Și la ce bun ? Chiar dacă Pieter ar fi fost Apelles sau unul din cei mai buni pictori antici, la Kortrijk nu putea să cîștige prea mult. Cînd putea să obțină, pentru o pînză a lui, trei sau patru livre, lumea făcea mare caz. Între timp se căsătorise, familia lui sporea, și în sfîrșit i s-a ivit un prilej să se mute la Tournai, unde un canonic, pe nume Monsieur du Préz, îi comandase o lucrare : un epitaf. Panoul central înfățișa *Învierea*. L-a pictat la Kortrijk ; era un panou măricel, care, după ce a fost pictat brut, a crăpat la soare, încît a fost nevoie ca scîndurile să fie din nou încleiate și geluite. Pieter a avut multă bătaie de cap cu el. A fost o compoziție frumoasă.

În cele din urmă, Pieter s-a mutat la Tournai, cam prin 1568 sau 1569. Astfel a ajuns, vorba ceea, din iad în purgatoriu, pentru că acolo cîștiga puțin, Tournai nefiind un oraș comercial bogat, iar walonii nu prea au multă înțelegere pentru arta noastră și ca urmare o și plătesc prost. Anume, pentru acest tablou mare în culori de ulei n-a primit decît trei livre flamande. După aceea a pictat la Tournai canaturile și a prelucrat cu iscusință toată partea de lemn care urma să fie poleită, vop-

sind lemnul brut cu ocru brun sau cu culoare roșie cu clei și trăgînd cu coada pensulei niște dungi, ca și cum ar fi fost o esență exotică. După ce i-a aplicat verniul, tabloul arăta foarte bine. Dar Pieter a avut mult de furcă pînă să-și poată exercita în voie meșteșugul la Tournai. Pictorii au și acolo, chipurile, o breaslă, cu un staroste și cu alți conducători, care au dreptul să ia de capul lor hotărîri în ceea ce privește arta sau breasla. Nimeni nu are voie să vină acolo ca să picteze pe seama lui sau să-și deschidă un atelier, decît dacă s-a născut în localitate și a fost cîțiva ani ucenic la un meșter cu drept de liberă practică. Și mai au și alte asemenea măsuri protecționiste, ca să-i înlăture pe străini, oricît de eminenți artiști ar fi, așa cum se procedează, dealtfel, — lucru de neînțeles, — și la Paris și în alte orașe mari. O, *Pictura*[4], artă nobilă și rodnică în talente a Naturii, mamă a tuturor elanurilor creatoare și doica tuturor artelor nobile și alese ; tu, care n-ai nevoie să te dai deoparte în fața nici uneia din surorile tale, numite arte liberale ; tu, care la nobilii greci și romani te bucurai de atîta vază, și ai cărei slujitori înzestrați erau pretutindeni atît de bineveniți, și admiși atît de bucuros de stăpînire ca cetățeni ! O, prea ingrate vremi actuale, în care, datorită stăruinței unor mîzgălici haini, s-au întocmit în orașe legi atît de rușinoase și alte asemenea dispoziții meschine, încît aproape pretutindeni (Roma fiind aproape singura excepție), din nobila artă a picturii s-a făcut o breaslă, așa cum se face cu toate meseriile grosolane, precum țesătoria, blănăria, dulgheria, fierăria și altele ! Nu numai că pictorii din Brugge, în Flandra, au fost grupați într-o breaslă, dar în aceeași breaslă au fost băgați și șelarii. La Haarlem, unde au existat întotdeauna pictori eminenți, din breasla pictorilor fac parte și cazangiii, tinichigiii și

[4] În original : *Pictura*, pe latinește, ca personificare.

telalii. Cu toate că ambele orașe își motivează această procedare, s-a ajuns atît de departe încît în curînd nu prea are să se mai facă deosebire între pictură și cizmărie, sau țesătorie, sau alte asemenea îndeletniciri ; căci trebuie să existe o breaslă a pictorilor, — așa vrea neștiința și prostia, — iar calitatea de membru, acolo unde mai poate fi obținută, trebuie să se cumpere cu bani. Apoi trebuie să treci o probă, ca tîmplarii, croitorii și alți meseriași, pentru că, — și asta e și mai și ! — pictura e socotită și ea meserie manuală. O, nobilă artă a picturii, în ce hal ai ajuns ? Și ce mică deosebire se face între nobilii tăi slujitori și cei care nu dau dovadă decît de o slabă licărire de artă ! Mari împărați, regi și prinți obișnuiau nu numai să te stimeze și să te cinstească și să cheltuiască averi de dragul tău, dar te practicau ei înșiși. Acum ești pusă, în cele din urmă, în aceeași oală, adică în aceeași breaslă cu șelăria, cu tinichigeria, cu cazangeria, cu sticlăria și cu negustoria de haine vechi, iar suveranii, boierii și dregătorii orașelor nu numai că tolerează situația aceasta, dar o și întăresc, și mențin și aplică asemenea dispoziții, spre umilirea și rușinea ta, o, *Pictura* [5], uitînd că rușinea ta nu le poate aduce nici laudă, nici onoare, O, vremi prea ingrate !

Pieter Vlerick a fost obligat să dea și el o probă, și anume o pînză în culori de apă, o compoziție foarte frumoasă : *Uciderea pruncilor*. Într-un prim-plan cu clădiri se vedea un furnicar de oșteni și de femei cu copii, iar în ultimul plan, un oraș, sau o piață, cu case pictate foarte meșteșugit și cu o îmbulzeală de personaje de mici dimensiuni. Dumnealui starostele și ceilalți mîzgălici s-au uitat la tablou cu o atenție de parcă ar fi fost vorba de o piatră de tocilă. Dar a fost aprobat, a fost admis ca probă, iar Vlerick a putut să devină meșter, cu toate că a avut mult de furcă (după

[5] *Idem* (v. nota 4).

cum am mai spus). Dealtfel, n-ar fi reușit la examen fără sus-numitul canonic, care a cerut ajutorul episcopului de Tournai, așa încît conducătorii breslei, în cele din urmă, n-au avut încotro și au aprobat.

După aceea, cît timp a locuit la Tournai, Pieter a luat toate comenzile care i s-au ivit. Nu numai că picta statui, dar vopsea și foale și altele. Este destul de trist că n-a avut prilejul să-și dedice timpul și predispozițiile artistice unor lucrări importante. Tînjea adesea după o vreme în care să fie atît de aglomerat, încît să i se spună : „Măsoară-mi mie, măsoară-mi mie", așa cum cer stăruitor oamenii grîu în vreme de secetă, fiecare vrînd să fie ajutat înaintea celorlalți. De multe ori a făcut portrete cu prețuri foarte mici. A pictat și pentru niște măicuțe un retablu în culori de ulei pe pînză, cam lunguieț ; panoul central era alcătuit dintr-un dreptunghi vertical, pe care se vedea *Cristos răstignit*. Pe una din fețele interioare, unul din cei doi tîlhari stătea pe o căruță, cu un duhovnic alături, care părea că-l îmbărbătează ; alții săpau o groapă, ca să înțepenească în ea Crucea. Un om stătea în groapă, cu mîneca suflecată, pentru ca să scoată fie un bolovan, fie altceva, adică un obiect care împiedica la săpat. În mijloc, nițeluș mai spre fund, îl pictase pe Cristos răstignit. În spate, dintr-un cer întunecat de furtună venea un mănunchi de raze de lumină, care cădea dintr-o parte, încît Cristos atîrna în cea mai mare parte în umbră ; prin urmare, Pieter mai avea în cap spiritul și maniera lui Tintoretto, ceea ce a fost pe placul pictorilor și cunoscătorilor în ale artei, dar măicuțelor, femei simple, nu le-a plăcut. Apoi, în planul din fund, cîțiva oameni îl răstigneau pe celălalt tîlhar. Se mai puteau vedea acolo barbugii și fel de fel de chibiți, totul pictat cu multă inventivitate. Erau pe tablou și niște cai, cu capete frumoase. O asemenea lucrare nu avea prilejul să facă decît rar.

Din cînd în cînd Pieter primea și cîte o comandă pentru lucrări lipsite de însemnătate, la care cîștigul era slab. Întrucît era nevoit să trăiască și să lucreze în condiții atît de grele, a ajuns la fel cu ceilalți, încît n-a mai putut suferi ca alții, din alte orașe, să se stabilească la Tournai ca meșteri sau să facă portrete. A prins și mania proceselor, și a avut cîteva procese, atît împotriva breslei cît și împotriva altora. De aceea a pictat pentru un procuror o întreagă cameră, acoperindu-i pereții cu scene grotești (gen în care era de asemenea foarte dibaci); lucrarea aceasta reprezenta o mare valoare în bani. A făcut-o pentru a obține ca, într-un proces, cauza lui să fie susținută cu toată energia. Era văzut în fiecare zi trecînd pe stradă cu un teanc de hîrtii și de acte, ca și cum ar fi fost el însuși avocat sau procuror. A fost chiar și foarte supărat pe un anume pictor Michel Gioncquoy, care se înapoiase nu demult de la Roma. Acesta era de fel din Tournai, iar la Roma pictase mult pe aramă, mai ales mici *Crucifix*-uri, pentru care avea un fel de tipar obsesiv, așa încît le copia în mari cantități. Avea oarecum o manieră proprie de a le mîzgăli curățel și îngrijit. Nu vedeai acolo prea multe, în afară de un fond negru, iar în partea de jos era indicat pămîntul. Cîștiga frumușel cu ele, pentru că erau pe gustul spaniolilor și al altora. Despre el am mai vorbit cînd am povestit viața lui Sprangher. Avea multe de criticat cu privire la un braț al lui Cristos, din *Răstignirea* pictată de Vlerick pe epitaful făcut pentru Monsieur du Préz, despre care am vorbit mai sus. Nu s-a mulțumit să facă numai observații în fiecare zi în legătură cu acel braț, dar s-a apucat să-l și strice, sub cuvînt că-l îmbunătățește. A fost într-adevăr o dovadă de mare înfumurare și de ambiție prostească din partea unui om atît de slab la desen, atît de puțin la minte și cu o atît de redusă putere de creație, să susțină o asemenea obrăznicie în orașul în care locuia

și era prezent autorul. Se înțelege, așadar, de la sine că Vlerick avea destule motive să fie nemulțumit, pentru că era cu adevărat o neruşinare fără margini din partea unui individ care, în ceea ce privește talentul, nu putea să stea nici măcar în umbra lui. Vlerick a mai pictat și o *Venus*, pentru care se zice că a făcut apel la nudul soției sale. Tabloul acesta a fost foarte prețuit, dar, după cum am mai spus, pictorul locuia într-un oraș unde nivelul artistic la care ajunsese nu-i aducea decît prea puține foloase sau avantaje. Începuse și războiul, iar tulburările și devastările din oraș numai încurajatoare n-au fost.

Între Kortrijk și Tournai, Vlerick a fost luat prizonier de către ostași și a avut de suferit de pe urma lor multe necazuri. Avea două sau trei fetițe drăguțe și îi plăcea să le vadă cum se plimbă cu veșminte și pălării mai mult sau mai puțin italienești. Au murit de ciumă, boală de care, pînă la urmă, a decedat și el, în anul 1581, în ziua de lăsata secului, în vîrstă de 44 de ani și jumătate. A fost un artist cu mult talent, dar nu avea o părere prea grozavă despre sine. Mi-a spus în repetate rînduri, căci am locuit la el ceva mai mult de un an: „Dacă aș ști că n-ai să ajungi un meșter mai bun ca mine, te-aș sfătui să te lași". Îi lăuda adeseori pe Frans Floris și pe alții, și mai ales pe italienii Veronese, Tițian, Tintoretto, Rafael, Correggio etc. Vorbea mult și despre o pictură aflată în biserica din Cremona, *Răstignirea lui Cristos*. Întrucît Vlerick a fost al doilea și ultimul meu meșter, nu l-am putut trece sub tăcere, deoarece lucrările lui, puține la număr și care nu sînt văzute decît rar sau chiar deloc, se află în cea mai mare parte la Tournai și la Kortrijk. De asemenea, m-am simțit obligat să vorbesc despre el (care se pricepea în toate ramurile artei și avea experiență în tot felul de maniere de a lucra), deoarece merită și pentru ca numele lui să se bucure de cinstire și

de renume și să rămînă hărăzit nemuririi și legat pe veci de ea.

Cînd mai locuia încă la Kortrijk, a avut un ucenic din acel oraș, Lowijs Heme, care s-a apropiat mult de el, mai ales în pictarea de clădiri și perspective, fiind azi cel mai bun pictor din Kortrijk.

Acestea fiind spuse, să-l lăsăm pe Pieter Vlerick în pace și să ne îndreptăm spre al doilea meșter al lui, Carel van Ieper, pe care l-am pomenit mai sus. S-a născut la Ieper, dar anul nașterii lui îmi este necunoscut. Nu știu nici la cine a învățat. A locuit la Ieper, unde a pictat o serie de lucrări, precum fațade de case, retabluri și diferite lucrări afară din oraș, la cîteva mînăstiri. Se zice că a lucrat acolo, printre altele, și în frescă. La Tournai, în casa unui canonic, am văzut, de mîna lui, un tablou *Convertirea sfîntului Pavel*, în alb și negru, cu personaje de dimensiuni mari. Am mai văzut, de mîna lui, un panou, care nu era rău pictat, în culori de ulei ; înfățișa *Învierea* și slujea pentru închiderea unui dulăpaș de pe un bufet. În biserica din satul Hooglede, de lîngă Roeselaere, se găsea, de mîna lui, un tablou mare cu *Judecata de apoi*, în culori de ulei, la care ucenicul său Claes Snellaert, fiul primului meșter al lui Vlerick, i-a dat ajutor, pictînd cîte ceva pe planul din fund, în văzduh etc. Acest Claes era destul de priceput la desen, la pictarea de clădiri și de cartușe pentru inscripții și la alte accesorii. A murit în anul 1602 la Dordrecht, în vîrstă de șaizeci de ani. Am mai văzut, de mîna lui Carel, și o altă lucrare cu *Judecata de apoi*, desenată în peniță și finisată în laviu, pe o coală mare, dreptunghiulară. Văduva lui Carel o dăruise unui pictor care îi făcuse un bine soțului ei. Cred că a fost chiar proiectul tabloului descris mai sus, cu *Judecata de apoi*. Era foarte bine studiat și cu o groază de personaje, cam în genul lui Tintoretto. Cristos stătea pe nori, iar sub el se

puteau vedea simbolurile sau animalele celor patru evanghelești.

Carel a făcut și multe desene pentru pictorii pe sticlă. La Gent, în biserica Sfîntul Ioan, se află o fereastră frumoasă, proiectată de el, înfățișînd *Nașterea Domnului*, lucrare artistică și bine studiată. A vizitat Italia și alte țări și a fost foarte stimat și prețuit în toată Flandra ca artist, pentru că, datorită lucrărilor sale eminente, s-a detașat cu mult de ceilalți pictori flamanzi și i-a întrecut, dar cu marii maeștri din Brabant și din Holanda cu greu s-ar fi putut măsura.

Carel era un om foarte irascibil și melancolic. Spre sfîrșitul vieții a venit la Kortrijk, unde pictorii i-au arătat multă prietenie și l-au primit cu brațele deschise. În timp ce petreceau împreună, au început să pălăvrăgească și să facă glume despre nevestele lor și despre copii. Printre altele, au întrebat și de copiii lui Carel. Au aflat atunci că acesta are o nevastă foarte frumoasă, care însă nu i-a dăruit copii. Atunci, unul din convivi a spus : „Carel, nu meriți să mai trăiești dacă ai o nevastă atît de frumoasă și nu crești copii". Omul acesta melancolic, după cum s-a constatat mai tîrziu, a pus în așa hal la inimă cele spuse, încît nu le-a mai putut uita, oricîtă osteneală și-au dat ceilalți să-l mai înveselească. După-amiază au ieșit să se plimbe afară din oraș, de-a lungul rîului Leie, care curge prin Kortrijk. Atunci Carel a spus : „Aș vrea să fiu în fundul acestei ape". Și întrucît era vară și foarte cald, ceilalți au crezut că prietenul lor are de gînd să înoate și să se răcorească în apa limpede și curată a rîului. Cînd s-au înapoiat seara la han sau în locul reuniunii lor anterioare, și au început din nou să bea în timpul cinei, iar Carel stătea tot melancolic și trist, au încercat să-l îmbărbăteze și atunci unul din ei a ridicat paharul în sănătatea lui ; după ce l-a golit, l-a întrebat pe Carel ce vrea : alb sau roșu ? pentru că la masă

era vin alb și roșu. Carel ținea sub masă un cuțit în mînă și, înclinîndu-se, s-a înjunghiat în piept și a lăsat sîngele să curgă pe masă, spunînd : „Nu vezi ? Roșu.“ Cînd au văzut ce se întîmplase, s-au speriat grozav și au sărit la cel care spusese despre Carel că nu merită să trăiască. Toți erau foarte abătuți și uluiți de întîmplarea aceasta îngrozitoare, și se temeau chiar că dacă justiția află, iar Carel moare, acela are să fie spînzurat afară din oraș, ceea ce ar fi fost mare rușine pentru artă. De aceea l-au scos noaptea pe Carel din oraș și au plecat cu el într-o barcă, pe Leie, pînă la mînăstirea Groeningen, care era un refugiu sigur. Acolo l-au pansat și l-au îmbărbătat cît au putut mai bine, căci rana nu era prea adîncă, avînd în vedere că pumnalul nimerise într-o coastă, lovitura fiind astfel amortizată. Uneori părea că rana e pe vindecate și atunci parcă și el se mai calma, își dădea seama că făcuse o prostie și o regreta, spunînd : „Ce-am făcut ?“. Dar după aceea deznădejdea și furia puneau iarăși stăpînire pe el, cerea hîrtie, desena fel de fel de figuri fantastice și spunea că e damnat. Cei care îl vegheau, anume pictorul Olivier Bard din Brugge și alții, își dădeau destul de multă osteneală ca să-l țină, căci se lupta din toate puterile, încît rana se tot deschidea și se agrava. După ce a petrecut cîteva zile și nopți în această stare de agitație extremă, a murit, cam prin 1563 sau 1564. Unii susțin că la Roma, sau altundeva în Italia, se căsătorise cu altă femeie și că era veșnic melancolic și abătut din pricina infidelității sale față de prima soție, pe care o înșelase și o părăsise. Pe scurt, a murit în aceste condiții jalnice, dureroase, și a fost înmormîntat acolo, la mînăstire.

Am vorbit în capitolul de față mai întîi despre ucenic și apoi despre meșter, pentru că mi-au venit în minte în această ordine, lucru care îmi poate fi iertat cu atît mai mult cu cît ucenicul și-a întrecut meșterul în artă și mi-a

fost și mie meșter. Socotind însă după data morții, despre Carel ar fi trebuit să vorbesc cu mult mai devreme.

VIAȚA LUI **ANTHONIS VAN MONTFOORT,** ZIS **BLOCKLANDT,** PICTOR

Se pare că unei seminții ilustre și distinse, chiar dacă, din pricina vreunui necaz, a ajuns să fie inactivă și să decadă, cerul îl mai zîmbește adeseori atît de prietenos, încît de obicei cîțiva descendenți mai izbutesc să se bucure de cinstire și de considerație. Așa s-a întîmplat cu Anthonis de Montfoort, care se trage din seniorii (baroni și burgravi) de Montfoort, după cum reiese din comunicările amănunțite privitoare la obîrșia lui, pe care mi le-au trimis respectabilii pîrgari ai orașului Montfoort, întărite cu pecetea lor municipală. Tatăl lui a fost seniorul Cornelis van Montfoort, zis Van Blocklandt, după un fief pe care îl stăpîniseră străbunicii lui în locul acela, numit la rîndul lui tot după un sat și un domeniu, pe nume Neder-Blocklandt, situat între Gorcum și Dordrecht. A fost ani de zile econom al seniorului de Haeren și al baronului de Moeriammez și mai tîrziu șoltuz al orașului Montfoort. Anthonis al nostru, despre care vom vorbi aici, se numește așadar Van Blocklandt după localitatea de lîngă Montfoort, numită Blocklandt, domeniu pe care seniorul de Blocklandt, nepotul lui Anthonis, decedat în anul 1572, fără copii, l-a lăsat prin testament fratelui mijlociu al lui Anthonis, pe atunci pensionar al orașului Amsterdam.

Anthonis s-a născut în anul 1532 la Montfoort și a învățat noțiunile elementare ale picturii la unchiul său, Hendrick Assuerszoon, din Delft, un meșter mediocru, dar destul de bun portretist. După ce a lucrat acolo cîțiva ani și

întrucît Frans Floris era foarte renumit, Block-

landt, la propria sa cerere arzătoare, a fost dat ucenic la acesta ; acolo, în doi ani a făcut progrese frumoase. După ce s-a înapoiat la Montfoort în anul 1552, s-a căsătorit, la nouăsprezece ani, cu fiica unui cetățean de vază, care era acolo pîrgar și epitrop de biserică. Cu această soție n-a avut copii. S-a stabilit la Delft, pe Langendijk, unde și-a dat încă și mai multă osteneală ca, prin studiu și practică fără răgaz, să se perfecționeze în pictură. A proiectat, a pictat, a desenat și a făcut după natură nuduri foarte bune, masculine, dar mai ales feminine, pentru ca să învețe, în mod intuitiv, să redea și să stăpînească toate contururile, toți mușchii și celelalte amănunte anatomice, suplețea molatică a cărnii, nuanțele de culoare, jocul ridurilor, încordarea și destinderea cărnii goale, precum și fiecare mișcare a trupului și a mădularelor. Datorită acestei mari sîrguinți și acestei observări atente, a devenit un pictor extraordinar de priceput în nuduri, veșminte, chipuri și alte ramuri ale meseriei, iar datorită lucrărilor sale extrem de izbutite a ajuns foarte renumit. Prefera lucrările mari și a și primit multe comenzi pentru asemenea lucrări, așa încît a putut să se dedice după pofta inimii preferințelor sale și să picteze piese mari : retabluri, canaturi, tablouri, pînze și altele asemenea. Portrete după natură a făcut puține, pentru că nu ținea să-și facă nume ca portretist. Îi plăcea mai ales să creeze compoziții, cu toate că picta excelent, ca un meșter experimentat, și după natură, ceea ce se poate constata din cîteva portrete admirabile, ale tatălui său și ale mamei sale, care sînt pictate cu pricepere, mai ales capul tatălui său, cu barba redată amănunțit, ca în realitate. Aceste portrete pot fi văzute pe Warmoesstraat, la Amsterdam, în casa domnului Assuerus, senior de Blocklandt și nepot al lui Blocklandt al nostru. Blocklandt urma îndeaproape, în lucrările sale, maniera meșterului său Frans Floris. Avea și obiceiul de a întinde culorile cu pene smulse din

aripile unor gîște sau ale altor păsări și să intervină după aceea cu pensula în părțile umbrite, atît la veșminte, cît și la părțile neîmbrăcate. Veșmintele, mîinile, picioarele și chipurile le picta foarte atrăgător, făcînd astfel să sporească frumusețea lucrărilor sale. În plus, era foarte îndemînatic la pictura părului, care înfrumusețea în mod deosebit capetele, precum și a bărbilor bărbaților, bătrîni sau nu. La decorarea lucrărilor era moderat. În bisericile din Delft au fost, de mîna lui, cîteva retabluri splendide. La Gouda se găsea, printre altele, unul mai izbutit decît toate celelalte, anume : *Tăierea capului sfîntului Iacov*. Aceste lucrări splendide au fost în mare parte distruse de un zel orb și o furie necugetată în timpul răzmeriței iconoclaste, fiind astfel sustrase, de mîini barbare, ochilor oamenilor iubitori de artă, încît nu s-au mai păstrat decît puține. La Utrecht se pot vedea cîteva picturi și canaturi de retablu, de mîna lui. Astfel, la doamna de Honthorst, numaidecît în dosul catedralei, se află, de mîna lui, un retablu mare și frumos cu două canaturi, pictate pe ambele fețe. Panoul central înfățișează *Înălțarea Maicii Domnului*, pe fețele interioare ale canaturilor este *Nașterea Domnului* și încă ceva, iar pe fețele exterioare *Buna Vestire*. La Tirul din Dordrecht sînt, de mîna lui, cîteva tablouri frumoase cu scene din *Patimile Domnului* sau *Răstignirea lui Cristos*, splendide la privit.

În ceea ce privește modul lui de viață : Anthonis van Montfoort a fost un om liniștit și muncitor ; nu se îmbrăca în haine prea scumpe, dar îngrijit, pus la punct și decent ; acasă, în sînul familiei, respecta o anumită ordine demnă și agreabilă și reguli cuviincioase ; printre oameni se bucura de multă stimă și considerație ; și, în sfîrșit, ținînd seama de obîrșia lui, nu ieșea niciodată din casă fără un slujitor după el. Avea o manieră cu totul ciudată de a aplica pe lucrări culorile brute, ceea ce se poate constata dintr-un tablou, care

se află la Leida, în casa iubitorului de artă Pieter Huyghessen, la „Clopotul de aur". Acolo, într-o cameră de sus, este pe perete o *Batșeba în baie*, cu încă vreo cîteva femei goale, colorată brut de către Blocklandt și rămasă neterminată. Asemenea tablouri ar trebui să fie socotite mai de preț decît cele terminate, așa cum se întîmpla mai des în vremea de odinioară.

Blocklandt, care din prima sa căsătorie n-a avut copii, și care de mult dorea fierbinte să se ducă să vadă renumita artă romană și italiană, atît antichitățile cît și tablourile și celelalte frumuseți, a plecat în cele din urmă într-acolo împreună cu un giuvaiergiu din Delft, în vremea cînd contele Van der Marck a cucerit orașul Den Briel, adică la începutul lunii aprilie a anului 1572. Cînd a ajuns în Italia, Blocklandt a avut satisfacția de a vedea multe lucrări ale acelor maeștri excepționali, pe care le-a admirat foarte, dar, după cum susțin unii că știu, nudurile greoaie, solide, ale lui Michelangelo, din *Judecata de apoi* de pe tavanul capelei Sixtine nu i-au plăcut prea mult, ceea ce li s-a întîmplat și altora la prima vedere, pentru că acele personaje nu pot fi prețuite la justa lor valoare decît încetul cu încetul, pe măsură ce sînt cercetate și înțelese. În total a lipsit cam o jumătate de an, pentru că în septembrie următor s-a înapoiat și s-a stabilit în orașul său natal Montfoort. De acolo a plecat în cele din urmă la Utrecht, unde, avînd în vedere că prima soție îi murise, s-a căsătorit cu a doua soție, care i-a dăruit trei copii.

La Utrecht a pictat un retablu frumos, care fusese destinat pentru 's-Hertogenbosch, o lucrare deosebit de izbutită, înfățișînd *Legenda sfintei Ecaterina*. Apoi a mai pictat încă un retablu frumos, pe care *Apostolii primesc de Rusalii Sfîntul Duh*. Pe canaturi erau pictate *Înălțarea Domnului* și alte scene de felul acesta. Personajele erau făcute cu iscusință. Lucrarea aceasta se găsea de obicei în biserica Sfînta

Gertruda din Utrecht. La Amsterdam, la mînăstirea fraților minoriți, se găsea, de mîna lui, un retablu cu *Moartea și înmormîntarea sfîntului Francisc*, operă care s-a pierdut în timpul iconoclastiei. După aceea a pictat pentru un anume Keghelingen o *Venus* goală, nu prea mare, lucrare care se mai află în stăpînirea văduvei lui și la care el însuși ținea foarte mult. Ultima lui lucrare se mai află la Amsterdam, la Wolfart van Bijler, în cartierul Nes, în casa cu zăbrele. Tabloul înfățișează cîteva evenimente din viața patriarhului Iosif, dar nu e complet terminată.

Blocklandt a locuit la Utrecht, în casa mînăstirii Sfînta Ecaterina, unde a murit în anul de grație 1583, în vîrstă de 49 de ani. A fost un pictor priceput în nuduri, după cum reiese din lucrările lui, precum și din cîteva stampe, ca de pildă *Punerea în mormînt a lui Cristos mort*, gravată de către Goltzius. Capetele lui de femei, văzute din profil sau altfel, ne dovedesc că ținea mult la maniera lui Parmigianino și că încerca s-o imite. În felul acesta, datorită excepționalelor sale opere picturale, și-a perpetuat în memoria posterității, în chip strălucit și vrednic de laudă, familia, propria persoană și orașul natal.

A avut o serie de ucenici buni, printre alții pe Adriaen Cluyt, din Alkmaar, care a pictat portrete bune după natură și a murit în anul 1604. Tatăl lui Adriaen, pe nume Pieter Cluyt, a fost pictor pe sticlă, priceput în pictarea de steme nobiliare. La Blocklandt a mai lucrat și un tînăr nobil, care a început izbitor de bine ca portretist după natură, dar care nu și-a făcut meserie din pictură și n-a vrut să fie pomenit ca pictor, crezînd, pare-se, că în felul acesta și-ar păta onoarea și bunul nume al familiei, avînd deci, în această privință, alte păreri decît vestita familie romană antică a nobililor Fabius, care au purtat cu mîndrie numele de pictori ca pe un nume de onoare, după cum

am arătat și se poate citi mai sus [1]. Nu mai vorbesc despre cavalerul Tupilius, despre împăratul Adrianus și despre alții, care au căutat să-și ducă la un renume plin de cinste familia și numele, cu ajutorul pensulei. Dar să-i lăsăm în pace pe toți aceștia. Blocklandt a mai avut un ucenic, care se numea Pieter, venea din Delft și era fiul bogătașului Smit. Acesta, după unii, pare să fi fost mai înzestrat decît meșterul și ar fi ajuns un excelent pictor, dar a murit de tînăr. Despre ucenicul lui Blocklandt numit Michiel Miereveldt, din Delft, vom vorbi în partea consacrată maeștrilor în viață.

VIAȚA LUI LUCAS DE HEERE, PICTOR ȘI POET DIN GENT

Am arătat în altă parte că din școala de pictori a lui Frans Floris au ieșit meșteri foarte pricepuți, care, ca elevi silitori, au supt la acest îmbelșugat piept matern. Unul dintre cei mai importanți dintre ei a fost Lucas de Heere, un om provenit dintr-un mediu întru totul artistic, căci Jan de Heere, tatăl lui Lucas, era la vremea sa cel mai bun sculptor din cîți se puteau găsi în Țările de Jos, iar mama lui, fosta domnișoară Anna Smijters, a fost o eminentă pictoriță de miniaturi, care a făcut cu pensula și cu culorile lucruri extrem de frumoase, minunat de amănunțite și de precise. Așa, de pildă, a pictat o moară, cu aripile ei, cu morarul cățărat pe moară cu un sac în spinare, cu o căruță și un cal priponit jos, pe drum, unde mai treceau și alți oameni, și toate acestea se puteau acoperi cu o jumătate de bob de grîu.

Iată deci din ce părinți s-a născut Lucas de Heere, la Gent, în anul 1534. A învățat încă de tînăr desenul cu tatăl său. Acesta, un foarte

[1] În *Viețile pictorilor antici*.

priceput sculptor, dar și un bun arhitect, a făcut multe lucrări splendide din alabastru, marmură și piatră, din care motiv se ducea deseori la Namur și la Dinant după marmură, și atunci îl lua cu el pe băiat, care desena peste tot, după natură, diferite vederi de pe rîul Maas, precum castele în ruină și orașe, totul în peniță, cu multă fermitate, îngrijire și iscusință. După ce, prin cele învățate de la părinți, a ajuns desenator destul de bun, a fost dat ucenic la Frans Floris, care era bun prieten cu tatăl lui. La el, Lucas a făcut progrese mari în artă, și anume în așa măsură, încît i-a fost de mare ajutor lui Frans, și executa chiar unele treburi în locul meșterului, mai ales făcea desene pentru pictorii pe sticlă și pentru tapisieri, lucrări care treceau, toate, pe numele meșterului, ceea ce dovedește ce desenator experimentat era.

Apoi a călătorit în străinătate, și anume în Franța, unde a desenat multe modele de tapiserii pentru regina-mamă. S-a dus des și la Fontainebleau, unde se puteau vedea multe opere de artă, precum statui antice, tablouri etc. Înapoiat din Franța, s-a căsătorit cu o fată cumsecade, Eleonora Carboniers [1], fiica vistiernicului orașului Vere.

A făcut multe portrete după natură, gen în care, datorită manierei sale de a înfățișa personajul, avea multă siguranță, și era în stare să picteze un personaj și din memorie, făcîndu-l să semene atît de bine, încît îl puteai recunoaște. A făcut un portret al seniorului de Wacken [2] cu soția, precum și unul al lui Cosijntgen, bufonul acestui senior, portrete care formau canaturile unui retablu. În biserica Sfîntul Petru din Gent, de asemenea se găseau niște canaturi de retablu, pe care pictase *Rusaliile*. Apostolii purtau veșminte splen-

[1] Acestei soții, care era ea însăși poetă, i-a dedicat multe poezii în *Grădina și livada poeziilor* (1565).

[2] Adolf de Burgundia, senior de Wacken, Cotthem și Capelle.

dide. În biserica Sfîntul Ioan se găsea, de mîna lui, un epitaf mare și frumos, avînd în mijloc *Învierea*, pe un canat *Pelerinii din Emaus*, iar pe celălalt *Sfînta Magdalena la Cristos în grădina Getsemani*.

A pictat admirabil numeroase tablouri și portrete, și ar fi pictat și mai multe încă, dacă nu și-ar fi irosit atîta vreme în relațiile cu fețele simandicoase, la care se bucura de mare vază și care îl solicitau ades, atît pentru că știa să ducă o conversație și să se poarte cu distincție, cît și pentru iscusința lui în pictură și în poezie, căci aceste două arte se simt bine împreună. La unii suverani era atît de bine văzut, încît îi dădeau funcții înalte.

Odată, cînd se afla în Anglia, s-a întîmplat să i se comande pentru galeria amiralului [3], de la Londra, să picteze costumele tuturor națiunilor. După ce le-a terminat pe toate, afară de cel englezesc, l-a pictat pe englez gol, cu toate stofele de postav și de mătase lîngă el, pe jos, și în mînă cu o foarfecă și o cretă de croitorie. Cînd amiralul a văzut planșa, l-a întrebat pe Lucas ce a vrut să înțeleagă prin acest mod de a-l reda pe englez. Lucas a răspuns că l-a pictat pe englez așa, pentru că n-a știut cum să-l îmbrace, avînd în vedere că în Anglia moda se schimbă în fiece clipă. Dacă ar fi pictat veșmintele așa cum sînt azi, a doua zi ele ar fi altfel, după moda franceză, sau italiană, sau spaniolă, sau olandeză [4]. „De aceea am pictat postavul și accesoriile alături, ca să se poată face din ele în orice clipă ceea ce se cere". Această glumă, amiralul a povestit-o și a arătat-o reginei. După ce a văzut-o, regina a spus : „De fapt, nu e oare stupid, că

[3] Edward Lord Clinton, conte de Lincoln.

[4] Volumul (neterminat) se află la Biblioteca Municipală din Gent. Ultima gravură este cea a englezului. Titlul cărții : *Theatre de tous les peuples et nations de la terre avec leurs habits et ornements divers tant anciens que modernes, diligemment dépeint, au naturel, par Luc Dheere, peintre et sculpteur Gantois.*

poporul nostru e atît de schimbăcios și că merită să fie luat în rîs în felul acesta de către străini ?" Ca să spunem însă cinstit adevărul, nu numai englezii și francezii trebuie luați în rîs pentru o asemenea fire schimbăcioasă, ci și noi, olandezii, care maimuțărim mult prea mult diferite popoare străine în îmbrăcăminte, mai cu seamă popoarele vecine și cu care facem negoț. Printre ele, nemții și elveții, care, în cea mai mare parte sînt mulțumiți cu bătrînești lor nădragi și cu datinile lor dragi. Dar la noi lumea poartă nădragi largi, legați strîns jos, că abia poți să umbli în ei. Am făcut cu toții burți, care ne atîrnă cu mult peste brîu ; ba umblăm strînși în veșminte strîmte, încît abia dacă ne putem mișca brațele și dacă putem respira, ba purtăm pantaloni de osîndiți la galeră, ca sclavii vîslași, una din aceste mode fiind franțuzească, cealaltă spaniolească sau portugheză. Adeseori ajungem să purtăm pantaloni atît de strîmți, că trebuie să-i tragem pe picioare cu ajutorul unei încălțătoare de cizme. Lucrul cel mai caraghios se petrece cu cucoanele noastre și cu nostimele lor *casse-enfants* [5], așa cum ar putea fi numite pe drept cuvînt. Cînd le poartă, par la fel de lătărețe și de umflate ca renumitul armăsar Bayard, urmarea fiind că abia dacă pot trece pe ușă. În schimb, își strîng atît de tare bustul, încît abia dacă se pot apleca sau dacă pot respira. Și nu e destul că se torturează astfel pe sine, dar le chinuiesc cu această strînsoare și jenă și pe fetițele nevinovate, încît bietele de ele își văd împiedicată circulația sîngelui și chiar creșterea. La așa prostie și erezie s-a ajuns la noi în țară, încît se crede că această zveltețe, siluetă sau slăbiciune (care ar merita să fie numită păcat) stă bine și e frumoasă. În această privință, italienii sînt mai vrednici de stimă și mai deștepți, căci lor le-a plăcut din bătrîni să vadă matroane frumoase, dolo-

[5] Joc de cuvinte cu *cache-enfants*.

fane, cu carne pe ele, și le mai place și acum. Ei fac îmbrăcămintea femeilor atît de largă, încît pot fi deșertate dintr-însa pe loc și lesne, ceea ce cred că poate fi socotită metoda cea mai bună.

Pentru ca să ne întoarcem acum la Lucas: pe tărîmul poeziei a făcut multe lucrări, printre altele *Livada poeziilor*, în care se întîlnesc cîteva traduceri din franțuzește, anume *Templul lui Cupidon* de Marot și alte poezii. Sînt acolo și multe poezii ale lui, dar nu în prozodia franceză, pe care mai tîrziu a practicat-o. Totodată a început să descrie în versuri *Viața pictorilor*, început pe care nu l-am putut obține niciodată, oricîtă osteneală mi-am dat, cu scopul să-l folosesc cel puțin eu, sau să-l public. A fost un om cu o minte isteață și cu o judecată sănătoasă și un mare iubitor de antichități, monede și alte rarități, din care își întocmise o colecție foarte frumoasă. Poseda, printre altele, cîteva figurine de bronz, care îl înfățișau pe Mercur într-o atitudine frumoasă, și care fuseseră găsite la Velseke, în Flandra, lîngă Oudenaarde, unde se crede că ar fi fost situat orașul Belgis. Poseda o sandală antică, găsită în săpăturile din Zeelanda și alcătuită dintr-o talpă cu multe curele elegante, așa cum se poate vedea la statuile antice de la Roma. Din simpatie, pentru că fusese primul meu meșter, i-am trimis o măsea mare, autentică, în greutate de cinci livre, care fusese găsită între satul nostru Meulebeke și Inghelmunster, într-un loc numit „Țara morților", și unde au mai fost găsite în același timp și alte oseminte și o minunată armură de fier. Deviza lui era o anagramă foarte nostimă a numelui lui, alcătuită din aceleași litere: „Schaede leer u" (Paguba te învețe), ceea ce corespunde cu „Lucas de Heere". După părerea mea, este o descoperire foarte ingenioasă și o maximă foarte instructivă, căci atunci cînd suferi o pagubă pricinuită de propria ta mînă și îi stabilești cauza și totodată

o vezi pe cea pricinuită de altul sau auzi vorbindu-se despre ea și îi afli pricina, poți învăța mai bine decît pe orice altă cale să previi sau să eviți alte ponoase. Lucas a murit în anul 1584, la 29 august, în vîrstă de 50 de ani.

VIAȚA LUI JACQUES GRIMMAER, EMINENT PEISAGIST DIN ANTWERPEN

În anul de grație 1546, antwerpenezul Jacques Grimmaer a devenit membru al breslei retoricienilor și pictorilor din Antwerpen. Învățase la Matthijs Kock și mai tîrziu la Christiaen Queburgh [1] din Antwerpen. A pictat după natură multe peisaje din împrejurimile orașului Antwerpen și de aiurea și a fost un peisagist atît de excepțional, încît pot spune că, în unele privințe, nu cunosc altul mai bun, atît de deosebit de frumoase și de firești erau cerurile lui, a căror frumusețe o copia pe cea a naturii, iar toate elementele peisajului le reda cît se poate de exact, ca de pildă casele, perspectivele și prim-planurile. A pictat cu mînă pricepută. În ceea ce privește pictarea de personaje, nu știu să spun nimic deosebit despre el. Profesa și retorica și juca foarte bine teatru. A murit la Antwerpen, iar lucrările lui excelente sînt socotite, după cum și merită, de către iubitorii de artă, ca foarte valoroase.

VIAȚA LUI CORNELIS MOLENAER, ZIS NEEL SAȘIUL, DIN ANTWERPEN

Arta picturii, și anume specialitatea peisagisticii, ar avea dreptul să se supere dacă l-aș trece sub tăcere și nu l-aș salva de uitare pe Cornelis Molenaer, căruia, din pricină că era sașiu, i se spunea de obicei Neel * Sașiul, din

[1] Van de Queeborne.

* *Neel*: diminutiv al prenumelui Cornelis.

Antwerpen. Pentru că, deşi au mai fost mulţi peisagişti înzestraţi, care au excelat în pictarea copacilor şi a altor elemente ale peisajului, nimeni, după părerea mea, n-a pictat frunzele ca el. Acesta socot că este purul adevăr, şi sper că voi fi crezut. Cît despre compoziţia peisajelor lui şi despre planurile lui din fund, nu pot, spre cinstea lui, să spun prea multe lucruri, decît că tot ce a pictat place enorm pictorilor ; dar la pictarea de personaje nu avea talent. Lucra în maniera acuareliştilor, fără băţ de sprijin pentru mînă, şi extrem de expeditiv, deşi era plătit cu ziua. Cînd i se comanda dinainte, făcea într-o singură zi un peisaj mare şi frumos, şi i se dădea pentru o zi întreagă un taler, iar uneori pentru un fundal sau pentru un peisaj mic şapte gologani. Era foarte bun la inimă şi mulţi pictori îl foloseau pentru interesele lor, deoarece la el acasă treburile mergeau prost şi domnea mare sărăcie. Căci nu ştia să se gospodărească şi îi plăcea băutura. Aşa cum se întîmplă des, vina i se punea în spinarea soţiei. Aceasta lua adesea banii înainte, iar lucrul acasă rămînea neterminat. Tatăl său era şi el pictor, cam mediocru, iar după moartea acestuia, Cornelis a continuat să înveţe la tatăl său vitreg, alt pictor mediocru. Cornelis a murit la Antwerpen. Lucrările lui au fost foarte preţuite de iubitorii de artă. Un alt pictor l-a imitat în peisagistică, dar nu l-a egalat niciodată ; la pictarea personajelor, însă, l-a întrecut. Acela a fost Jan Nagel, din Haarlem sau din Alkmaar ; acesta a murit la Haga în anul 1602 **.

VIAŢA LUI **PIETER BALTEN** [1], PICTOR DIN ANTWERPEN

În anul 1579, Pieter Balten a devenit membru al breslei pictorilor din Antwerpen. A fost un foarte bun peisagist, l-a urmat în mod izbitor

** Jan Nagel a murit în anul 1616 la Haarlem.

[1] Pieter de Costere Baltens (1525—1598).

pe Pieter Brueghel şi a făcut totodată şi frumoase desene în peniţă. A vizitat şi cîteva ţări străine şi a pictat o serie de peisaje după natură. A lucrat în culori de apă şi de ulei, într-o manieră plăcută şi iscusită. A fost şi un bun pictor de personaje şi a pictat petreceri ţărăneşti şi alte scene de acest fel. Lucrările lui erau foarte căutate. Împăratul are, de mîna lui, un tablou frumos cu *Predica sfîntului Ioan*, dar a poruncit ca sfîntul Ioan să fie înlocuit pe tablou printr-un elefant, încît acum pare că mulţimea vine să se uite la elefant. Nu ştiu care poate să fie pricina sau scopul acestei înlocuiri, sau dacă nu este o glumă. Pieter a fost un bun poet, sau retorician, şi un bun actor. Cornelis Ketel din Gouda şi el s-au tachinat unul pe altul de multe ori prin poezii şi cuplete. Pieter Balten a murit la Antwerpen.

VIAŢA LUI **JOOS VAN LIERE**, PICTOR DIN ANTWERPEN

La Antwerpen a mai trăit încă un peisagist foarte priceput în culori de ulei şi de apă, care picta bine şi personaje de dimensiuni mici. A fost un meşter eminent, care a mai făcut şi modele pentru tapiserii. Se numea Joos van Liere [1]. S-a născut la Brussel. În timpul ultimelor tulburări a părăsit Ţările de Jos, s-a lăsat de pictură şi s-a stabilit la Frankenthal, unde a ajuns membru al Sfatului. A fost un om foarte destoinic. Şi fiind adept al doctrinei lui Calvin, a venit ca predicator la Zwijndrecht, în ţinutul Waas [2], la două mile de Antwerpen, unde coreligionarii lui din Antwerpen veneau să-l asculte. Acolo a şi murit, cam cu

[1] În 1546 a devenit staroste al breslei „Sfîntul Luca" din Antwerpen.

[2] *Ţinutul Waas*, supranumit azi „Grădina Belgiei", este o zonă agricolă foarte fertilă, situată în nord-estul Flandrei Orientale.

un an înainte de asedierea orașului Antwerpen, deci cam prin 1583. Lucrările lui, rare, se bucură de o înaltă prețuire, pe care o și merită.

VIAȚA LUI PIETER ȘI A LUI FRANS POURBUS, PICTORI DIN BRUGGE

Faptul că despre viețile pictorilor renumiți am obținut informații mai puține decît am urmărit, o inimă milostivă mi l-ar ierta bucuros, dacă ar băga de seamă sau dacă ar ști cît zel și cîtă osteneală am depus în acest scop, după puterile mele sau chiar aproape peste puterile mele. Dar cîți sînt în stare să ducă la bun sfîrșit tot ce-și propun ? Prea puțini. Totuși, n-aș vrea să trec pe lîngă cîțiva dintre cei mai însemnați pictori fără să spun nimic despre ei.

De aceea vreau să solicit aici atenția în favoarea lui Pieter Pourbus [1], născut la Gouda, în Holanda, dar domiciliat încă din tinerețe la Brugge, unde s-a căsătorit cu fiica lui Lanceloot, după cum am spus în altă parte. A fost meșter priceput în pictarea de personaje, în compoziții și în portrete după natură. La Brugge au fost, de mîna lui, mai multe retabluri și alte lucrări. Cea mai bună operă a lui se găsea în Biserica Mare din Gouda și avea ca subiect *Legenda sfîntului Hubrecht*. Panoul central înfățișa un botez, unde două persoane erau botezate de un episcop, iar alte două persoane țineau o făclie ; evenimentul avea loc într-un templu splendid, foarte bine pictat în ceea ce privește perspectiva. Pe unul din canaturi pictase *Ispitirea*, unde duhurile rele îi arată sfîntului comori, iar el le respinge. Pe celălalt canat îl ispitesc cu femei. Pe fețele exterioare ale canaturilor poate fi văzută sfînta Maria, cum urcă scările, și întîlnirea ei cu sfînta Elisabeta, în alb și negru. Lucrarea

[1] Pieter Pourbus cel Bătrîn (1510—1584).

aceasta se mai găsește încă la Delft. Pieter a fost și un bun cosmograf sau topometru și a făcut pentru conducătorii Teritoriului liber brughez [2] o pînză mare, în culori de ulei, înfățișînd Teritoriul, adică orașul, cu toate satele și localitățile. Întrucît grunduise pînza prea gros cu culoare albă frecată cu clei, iar pînza era tot mereu făcută sul și iar derulată, a crăpat, sau s-a coșcovit, în multe locuri. Ultima lucrare a lui, pe care am văzut-o, a fost un portret al ducelui de Alençon, pictat la Antwerpen după natură. Era o lucrare excepțională. N-am văzut niciodată un atelier de pictură mai bine organizat ca al lui. A murit cam prin anul 1583.

Frans Pourbus [3], fiul și ucenicul lui, și mai tîrziu ucenicul lui Frans Floris, și-a întrecut cu mult tatăl ca artist și este cel mai bun din cîți au ieșit din atelierul lui Floris. Era atît de priceput, încît Floris spunea uneori, pe jumătate în serios : „Acesta e meșterul meu", sau : „Uite-mi meșterul". Era atît de prietenos și de amabil cu oamenii, încît părea politețea personificată. A devenit membru al breslei pictorilor din Antwerpen în anul de grație 1564. A creat multe lucrări frumoase, splendide, și a făcut portrete excepțional de bune, pe care le executa într-o manieră deosebit de frumoasă și de plăcută. N-a călătorit niciodată în străinătate ; a avut numai de gînd, cam prin 1566, să plece în Italia, și l-am văzut în haine de călătorie, cînd a venit la Gent să-și ia rămas-bun de la Lucas de Heere. Dar, la Antwerpen, în timp ce-și lua rămas-bun, iar ceilalți îi urau călătorie plăcută, a fost reținut de faptul că s-a îndrăgostit, iar pînă la urmă lanțurile căsătoriei l-au legat de fiica lui Cornelis Floris, fratele meșterului său

[2] *Teritoriul liber brughez* (ol. : *Brugse Vrije ;* lat. : *Franconatus Brugensis)* : zona de coastă dintre orașele Brugge, Nieuwpoort și Sluis, care s-a bucurat, pînă în anul 1795, de o anumită autonomie.

[3] Frans Pourbus I (1545—1581).

Frans. Era foarte priceput în pictarea de animale după natură, și am văzut, de mîna lui, un rai, cu multe animale și cu mulți arbori, totul pictat după natură, încît puteai deosebi peri, meri și nuci, o lucrare foarte frumoasă, cu toate că o făcuse în tinerețe. Am văzut în biserica Sfîntul Ioan din Gent mai multe retabluri făcute de el. Pentru președintele Vigilius a pictat un retablu cu *Botezul Domnului*. Retablul avea și un canat cu *Circumciziunea Domnului* și cu alte scene. Mai erau pe același retablu și cîteva portrete. La o mînăstire din Oudenaarde se găsea, de mîna lui, un retablu cu *Cei trei Crai de la Răsărit* în noaptea nașterii Domnului și cu încă ceva, totul pictat foarte bine. În casa tatălui său, la Brugge, se afla un retablu cu canaturi, înfățișînd *Legenda sfîntului Gheorghe*, destinat pentru Dunkerque, unde se află acum. Pe panoul central este *Tăierea capului sfîntului Gheorghe*. În fund, într-un peisaj frumos, se putea vedea uciderea balaurului. Canaturile erau decorate cu scene din viața aceluiași sfînt, printre care una în care este silit să se închine unor idoli și așa mai departe. Este fără îndoială o lucrare splendidă, pictată frumos și bine și care dovedește îndeajuns talentul lui în artă, chiar dacă n-am mai vedea nimic altceva de mîna lui.

Franciscus Pourbus a fost stegarul archebuzierilor din Antwerpen. Într-un rînd, ducîndu-se la cazarmă, unde era de gardă, s-a încălzit mult din pricina steagului pe care îl tot flutura. După aceea, culcat la corpul de gardă, a respirat aerul stricat venit dintr-un canal de scurgere puturos, care era în curs de curățire. Ajuns acasă, s-a îmbolnăvit și a murit foarte repede. Asta s-a întîmplat în anul de grație 1580, cînd era căsătorit cu a doua soție, care s-a recăsătorit cu Hans Jordaens, un ucenic al lui Marten van Cleef.

Jordaens (vorba ceea) n-a fugit prea repede de la meșter, pentru că este la rîndul lui un eminent meșter, atît în pictarea de personaje,

cît și în peisaje și în tablouri de gen. Este foarte iscusit și ingenios și în pictarea de țărani, soldați, mateloți, pescari, tablouri de noapte, incendii, stînci și alte asemenea lucrări frumoase. În anul de grație 1579 [4] a devenit membru al breslei din Antwerpen și locuiește în prezent la Delft, în Holanda.

Frans a lăsat și un fiu [5], care i-a purtat numele și care a făcut portrete bune după natură.

VIAȚA LUI **MARCUS GEERAERTS,** PICTOR DIN BRUGGE

Tot la Brugge a trăit, spre marea strălucire a picturii, un om vrednic să fie pus în rîndul artiștilor faimoși ; se numea Marcus Geeraerts [1]. A fost un maestru bun și a făcut diferite lucrări la Brugge și aiurea. A fost multilateral, adică priceput în toate, și anume în pictarea de personaje, peisaje, clădiri, în compoziție, desen, gravură, ilustrații de carte, într-un cuvînt în tot ce intră în domeniul acestei meserii. A fost un peisagist iscusit și avea ades obiceiul de a picta undeva, pe un podeț sau în alt loc din peisaj, un mic personaj, o femeie, care stă pe vine și urinează. A desenat mult și pentru pictorii pe sticlă și pentru alți meșteri. Cînd, în anul 1566, mișcarea Reformei a fost pricina unei întreruperi a mișcării artistice, Marcus a scos o carte cu gravuri înfățișînd scene din fabulele lui Esop, o lucrare frumoasă și bine executată. Mai înainte desenase și gravase un plan al orașului Brugge. Era o hartă mare, o lucrare care, după părerea mea, nu mai poate fi întrecută, atît de multă vreme și muncă a necesitat, atît de îngrijit, de frumos

[4] Corect : 1572.
[5] Frans Pourbus II (1569—1622).
[1] Marcus Geeraerts cel Bătrîn (născut între 1516 și 1521, decedat pe la 1604).

și de desăvîrșit este executată, și atît de bine și de fidel este redat totul. Marcus a murit în Anglia. Data morții și vîrsta aș fi vrut bucuros să le aflu de la fiul lui [2], dar acesta nu mi-a fost binevoitor, socotind că nu-i șade bine să scrie ceva elogios despre părintele său.

VIAȚA LUI CHRISTOPH SCHWARZ[1], PICTOR DIN MÜNCHEN

Perla întregii Germanii, în arta noastră, a fost, în epoca actuală, Christoph Schwarz din München, în Bavaria. A fost pictorul curții ilustrului suveran al Bavariei. A fost un excelent pictor și colorist, după cum reiese dintr-o serie de lucrări splendide, foarte mari, aflate în bisericile din München, și anume în biserica Iezuiților [2] și altele. Există cîteva stampe frumoase, care au fost gravate de către Joan Sadler după lucrările lui : una care înfățișează *Patimile Domnului,* unde Cristos zace aproape pe de-a-ntregul pe jos, precum și multe alte scene, care, într-o anumită măsură, ne dau o imagine a îndemînării lui în compoziție și în gruparea personajelor. Christoph a fost desenat de Goltzius cu creta, cînd acesta a stat la München, în anul 1591. A murit în anul 1594.

VIAȚA LUI MICHIEL COCXIE, PICTOR EMINENT DIN MECHELEN

Pînă în ce măsură e în stare o fire nobilă și activă să le dea celor mînați de dorință putința de a-i întrece pe alții în artă, s-a putut constata în persoana faimosului pictor Michiel

[2] Marcus Geeraerts cel Tînăr (1561—1635).
[1] N. 1539 sau 1540 ; m. 1592.
[2] Biserica Sfîntul Mihail.

Cocxie, născut la Mechelen în anul de grație 1497. De foarte tînăr s-a străduit să se înalțe mai presus de activitatea obișnuită a conorășenilor săi, care erau oameni simpli, mai ales meșteșugari. A fost ucenicul lui Bernaert van Brussel, s-a dedat cu mare zel picturii și apoi a plecat în străinătate. A stat mult timp în Italia, unde a copiat sîrguincios operele lui Rafael și ale altora ; a făcut fresce, una cu *Învierea Domnului* în vechea bazilică Sfîntul Petru din Roma, apoi și în biserica germană Santa Maria della Pace [1], și alte lucrări. Cînd s-a înapoiat în patrie a adus cu el o soție din Italia, care și în Italia și în patrie l-a ținut bine sub papuc și, cu mustrările ei, l-a țintuit în atelier, încît ei îi datora faptul că a ajuns un artist priceput și înstărit. După moartea acestei soții s-a recăsătorit, dar a doua soție nu i-a dăruit copii.

Prima și cea mai importantă lucrare a lui a fost retablul altarului principal din Halsenbergh, localitate situată la vreo două sau trei mile de Brussel ; este un *Cristos răstignit,* de dimensiuni mari, o excepțională operă de artă, pe care mulți artiști din Brussel se duceau s-o vadă. Această lucrare superbă a fost dusă în Spania, în timpul răscoalelor din Olanda, de către un anume Thomas Werry, negustător din Brussel, care i-a vîndut-o cardinalului Granvelle, pentru regele Filip. Același negustător a mai cumpărat și multe alte lucrări frumoase, pe care apoi le-a vîndut în Spania. În biserica Sfînta Gudula, din Brussel, se mai găsea încă un tablou al lui Cocxie, înfățișînd *Moartea sfintei Maria.* Aceasta a fost de asemenea una din cele mai bune lucrări ale lui, vîndute aici ieftin și revîndute foarte scump în Spania. La Mechelen, retablul sfîntului Luca avea două canaturi pictate de el. Panoul central fusese pictat de maestrul Bernaert din Brussel [2].

[1] Biserica se numește în realitate *Santa Maria dell'Anima.*
[2] Fusese pictat de Jan Gossaert van Mabuse.

Cele două canaturi au fost proprietatea ducelui Mathias, și cînd acesta a plecat din Olanda, le-a luat cu el, pentru că se numărau printre cele mai bune lucrări ale lui Cocxie. Pentru arbaletieri a pictat un retablu foarte izbutit, cu *Sfîntul Sebastian*, în biserica Maica Domnului din Antwerpen. În biserica Sfînta Gudula din Brussel se mai găsea o lucrare *Cina cea de taină*, care era de asemenea excelentă.

A mai pictat multe alte retabluri și tablouri, care pot fi văzute în diferite locuri, căci în lunga sa viață a lucrat mult și a ajuns să fie foarte bogat, încît la Mechelen avea în proprietate, printre altele, trei case asemenea unor palate. Mai există de mîna lui diferite retabluri, care nu se pot cumpăra nici cu toți banii din lume. În general, se spune că ultimele lui lucrări nu se pot măsura cu primele, că adică nu sînt la fel de bune. A pictat într-o manieră minunat de plăcută și de curgătoare, iar elementele lui decorative erau îngrijite și migălite, încît o serie de personaje feminine ale lui fac o impresie excelentă. Nu era tare în compoziție și se ajuta cu ceea ce văzuse la italieni. De aceea nu l-a putut vorbi de rău pe Jeroon Cock, cînd acesta a publicat ca stampă *Școala din Atena* a lui Rafael, pe care Cocxie o studiase temeinic și din care împrumutase din plin în retablul cu *Moartea sfintei Maria* din biserica Sfînta Gudula, de la Brussel. Lucrurile erau acum clare pentru toată lumea.

Cînd era un pic cherchelit, mîzgălea toți pereții cu cărbune. Era și spiritual și prompt la răspunsuri și avea limba ascuțită. Într-un rînd i s-a cerut să vină să vadă o seamă de sculpturi și alte lucruri, pe care un pictor tînăr le adusese de la Roma. Cînd acel pictor s-a plîns că-l dor umerii de atîta cărat, căci lucrurile acelea fuseseră foarte grele, Cocxie l-a întrebat dacă n-ar fi fost mai ușor să le care în sîn decît pe umeri, căci așa cum le-a cărat i-au rupt umerii. Celălalt a fost de părere că pachetul era prea mare ca să-l vîre în sîn. Dar

Cocxie, prin sîn, voise să spună inima, sau memoria, și că ar fi fost de preferat să fi venit ceva mai format ca meșter, decît să se încarce astfel cu lucrări ale altor meșteri.

În sfîrșit, Cocxie, în timp ce lucra ceva la clădirea primăriei din Antwerpen, a căzut de pe schelă și la cîtva timp după aceea a decedat, în anul de grație 1592, în vîrstă de 95 de ani.

VIAȚA LUI **DIRCK BARENTSEN,** PICTOR EMINENT DIN AMSTERDAM

Dacă cei mai buni sugari, pe care Natura îi mînă spre arta noastră, au norocul să sugă la pieptul generos al celei mai desăvîrșite învățături, îi vedem cum cresc repede și se fac voinici și produc astfel de lucrări, încît ajung să fie numărați, după cum și merită, printre cei mai buni și mai faimoși pictori. Așa s-a întîmplat cu Dirck Barentsen, care a fost un pictor înnăscut, și în plus a mai și învățat la marele Tițian. Ca urmare, a devenit un meșter atît de bun, încît, fără a spune vreun neadevăr, se poate afirma că el este înainte de toate cel care a adus în Olanda justa manieră italiană, pură și neamestecată. S-a născut în anul de grație 1534, la Amsterdam.

Tatăl lui [1], căruia i se zicea și „Barent surdul", a fost și el un pictor bunicel. De mîna lui sînt tablourile de la primăria din Amsterdam, despre o sectă violentă [2], care avusese în anul 1535 intenția nebunească de a lua în stăpînire orașul. Erau evenimente ciudate, îngrozitoare, bine redate, iar pentru vremea aceea binișor pictate.

La vîrsta de vreo 21 de ani, Dirck a plecat în Italia. La Veneția a locuit la Tițian, unde a dus-o foarte bine , chiar ca la mama acasă.

---

[1] Barend Dirckszoon.
[2] Babtiștii.

Concetățenilor care veneau la Veneția și îl vizitau le oferea o largă ospitalitate, cu îngăduința meșterului. Dar întrucît avea un suflet nobil și o minte dezghețată și era literat, latinist și foarte cultivat, întreținea bucuros relații cu oameni și învățați de vază și influenți. În Italia a fost foarte intim cu seniorul de Aldegonde, iar această prietenie a continuat în Olanda, încît Aldegonde nu venea niciodată la Amsterdam fără să-l viziteze pe Dirck și să se bucure de societatea lui. Tot așa îl cunoștea bine și pe Lampsonius, cu care schimba adeseori scrisori latinești. Prin urmare, a fost un om de seamă, care s-a bucurat de multă vază; era și un bun muzician și cînta admirabil la diferite instrumente, pe care le avea întotdeauna în casă.

După ce a stat vreo șapte ani în străinătate, Dirck s-a întors, prin Franța, acasă, și s-a căsătorit, la Amsterdam, cu o fată, și anume cu una din cele mai minunate din Amsterdam. Avea pe atunci 28 de ani și s-a pictat pe sine cu soția; aceste portrete se mai găsesc la Amsterdam, la fiica lui. Sînt pictați foarte bine și într-o manieră atrăgătoare. Mai poate fi văzut acolo încă un autoportret al lui, pe care l-a pictat către sfîrșitul vieții. Dealtfel s-a ocupat mult cu portretistica și a dovedit în acest domeniu multă îndemînare, care n-a scăzut niciodată, pentru că portretele lui fac o impresie excelentă. Dar a pictat și cîteva retabluri frumoase. În primul rînd: pentru arbaletierii din Amsterdam, *Căderea lui Lucifer*, cu o serie de nuduri, o piesă foarte bine pictată. A fost însă distrusă în timpul inconoclastiei. O parte din ea mai poate fi văzută la Tirul din Amsterdam. Apoi a mai pictat o *Iudita*, care se mai găsește la Amsterdam; este tabloul cel mai interesant din cîte a pictat în viața lui și este minunat executat. Tot așa, unul dintre cele mai interesante tablouri ale lui este o *Venus*, care se află la Leida, în casa lui Sybrandt Buyck. La Gouda, la mînăstirea de

călugări, mai este și acum un retablu al lui. Înfățișează *Nașterea Domnului*, este pictat foarte bine în maniera italiană și se numără printre cele mai bune lucrări ale lui. La Amsterdam, în casa lui Jacques Razet, este o pînză mare, înaltă și dreptunghiulară, ca un retablu: *Cristos răstignit*, cu sfînta Magdalena care cuprinde cu brațele piciorul Crucii. Este minunat de bine pictat. La iubitorul de artă Isbrandt Willemszoon, din Amsterdam, și în alte locuri, se află lucrări foarte frumoase ale lui. Portretele lui, de asemenea, se găsesc peste tot. Dar portrete deosebit de frumoase se găsesc, de mîna lui, la Tir, sau la sala arbaletierilor, din Amsterdam; sînt tablouri cu subiecte din viața arbaletierilor. În primul rînd este unul la Tirul arbaletierilor, în care se poate vedea un „cazangiu“ [3]; este minunat de bine pictat. La Tirul archebuzierilor este un tablou cu un grup de oameni care stau la masă și mănîncă un soi de pește, numit în Holanda „biban“. Apoi mai este la Tirul „Sfîntul Sebastian“ un extraordinar de frumos portret de grup, în care se pot vedea cîteva capete bronzate ale unor marinari bătrîni; sus, într-o galerie, se văd cîțiva inși cu un corn mare de băut, din argint. Este un tablou strălucit și bine pictat. Acest tablou, ca și altele, este executat într-o excelentă manieră tițianescă și italienească. L-a pictat și pe Tițian; portretul se mai află în posesia lui Pieter Isaacks, pictor din Amsterdam.

Vorbea italienește cu accent venețian. Îi plăcea mult munca cîmpului, dar el însuși nu o practica. Nu putea să sufere să se afle pe mare sau pe altă apă, altminteri ar fi ținut să viziteze cîteodată Haarlemul sau alte orașe din țară; pentru o călătorie cu trăsura era cam prea corpolent. La Amsterdam, la han, se mai află încă, de mîna lui, *Judecata de apoi* cu cele șapte lucrări ale milosteniei, dar opera aceasta a rămas neterminată, căci a murit în

[3] Toboșar.

timp ce lucra la ea, în anul de grație 1592, cam pe la Rusalii, în vîrstă de 58 de ani.

VIAȚA LUI **LUCAS** ȘI A LUI **MARTEN VALCKENBORGH**, PICTORI DIN MECHELEN

Întrucît culorile de apă se pretează în mod deosebit pentru a picta pe pînză peisaje drăguțe, iar acest mod de a picta era foarte răspîndit și uzual la Mechelen, orașul acesta a produs cîțiva pictori, care, prin multă practică, au ajuns meșteri buni, așa cum am mai spus în altă parte. Printre alții, s-au născut acolo Lucas și Marten Valckenborgh. N-am aflat dacă în tinerețe au fost vreodată în străinătate. În schimb au stat mult la Mechelen și la Antwerpen, pînă în anul 1566, cînd au izbucnit primele tulburări. Atunci au plecat, în tovărășia lui Hans de Vries, la Aachen și la Liège, unde au pictat mult după natură, avînd în vedere că de-a lungul rîului Maas și în împrejurimile orașului Liège sînt multe peisaje frumoase. Aceste trei persoane amintite mai sus, foarte pricepute la flautul german (mai cu seamă Lucas), petreceau de minune și se bucurau că sînt împreună. Cînd în Olanda situația s-a schimbat, datorită faptului că prințul de Oranje și Statele generale au luat poziție împotriva spaniolilor, s-au înapoiat în patrie. Lucas, care nu era numai un bun peisagist, ci se pricepea și la pictarea de personaje mici, la portrete mici în culori de ulei și la miniaturi, a venit în contact, datorită artei lui, cu ducele Matthias, și cînd acesta a plecat din țară, Lucas s-a dus cu el la Linz an der Donau, unde a locuit la duce și a făcut multe lucrări. În sfîrșit, cînd turcii au venit cu război împotriva Ungariei, a plecat de acolo. A murit în nordul țării, iar Marten la Frankfurt. Marten a lăsat și cîțiva feciori, care au strălucit în arta noastră.

VIAȚA LUI **HANS BOL**, PICTOR DIN MECHELEN

După cum mai sus am arătat în ce chip a ajuns Pieter Vlerick un meșter excelent în arta noastră într-un oraș în care locuiau un mare număr de simpli zugravi de tapete, tot așa și Hans Bol și-a croit drum într-un mediu ca Mechelen, unde erau mai bine de 150 de asemenea ateliere. S-a născut în acel oraș la 16 decembrie 1534, dintr-o familie bună, iar la 14 ani a început să învețe meșteșugul picturii la unul din cei mai mediocri meșteri din Mechelen. A lucrat acolo vreo doi ani și apoi a plecat la Heidelberg, în Germania, unde a lucrat tot doi ani. În sfîrșit s-a înapoiat la Mechelen și, fără să mai învețe, a lucrat cu hotărîre pe seama lui și a născocit diferite compoziții peisagistice și alte lucruri. Așa că a rămas cu locuința la Mechelen și a făcut acolo pînze cît se poate de îngrijite și de bine executate, foarte frumoase și încîntătoare, în culori de apă, pe care le schița și le finisa cu o mînă fermă și sigură.

La vărul meu, meșterul Jan van Mander, care acum este pensionar la Gent, am văzut de mîna lui o pînză în culori de apă, înfățișînd legenda lui *Dedal și Icar*, în clipa cînd fug amîndoi din închisoare prin văzduh. Un stei care se ridica din apă, cu un castel pe el, era pictat într-un mod cum rar se poate vedea, atît de amănunțit era acoperit steiul cu mușchi și cu plante și atît de bine era pictat, cu mînă fermă, cu toate nuanțele de culoare. Vechiul și ciudatul castel, crescut parcă din stîncă, era, tot așa, minunat de izbutit ca inventivitate. Cît se poate de bine era făcut și peisajul în depărtare și apa în care se oglindea stînca, iar pe locul acela întunecat se putea vedea cum plutesc pe apă, ca adevărate, penele căzute din aripile lui Icar în urma topirii cerii. Se mai puteau vedea și cîteva mici scene frumoase în prim-plan și alte fragmente de peisaj. Cam

în față era un cioban cu oile, iar ceva mai încolo stătea un țăran cu plugul; amîndoi se uitau uimiți în sus, spre zbor, după cum arată textul.

Hans a mai făcut multe peisaje cu compoziții, realizate în diferite maniere; unele dintre ele le-am văzut. Lucrările lui erau foarte căutate de către cumpărătorii de obiecte de artă și bine plătite. În cele din urmă, cînd orașul Mechelen a fost atacat și jefuit în mod jalnic de către soldați, Hans Bol, prădat și dezbrăcat, a plecat la Antwerpen, unde un iubitor de artă din Belle, în Flandra, pe nume Anthoni Couvreur, l-a primit bine și l-a înțolit la iuțeală, încît, mulțumită faptului că era artist, nu i-a mai lipsit nimic, căci purta asupra sa, ca și Bias [1], tot ceea ce poseda. Printre alte lucrări frumoase pe care le-a făcut cît timp a locuit la Antwerpen se numără aceasta: a ilustrat o carte cu fel de fel de păsări și pești după natură; este un lucru care merită să fie văzut. La Antwerpen s-a lăsat încetul cu încetul de pictura pe pînză, deoarece vedea că pînzele lui se vindeau, dar erau copiate și publicate. Atunci s-a dedicat cu totul pictării de peisaje și tablouri în miniatură, spunînd: „Acum n-au decît să fluiere în vînt și să le copieze și pe astea".

Tulburările și cruzimile lui Marte, vrăjmașul artei, au fost pricina plecării sale, în anul 1584, din Antwerpen [2]. A ajuns la Bergen-op-Zoom și de acolo a plecat la Dordrecht, unde a rămas vreo doi ani. După aceea s-a mutat la Delft, pentru a se stabili în cele din urmă în bogatul și înstăritul Amsterdam, unde a făcut multe miniaturi, frumoase și amănunțite și a desenat și orașul Amsterdam, după realitate, atît dinspre apa cu corăbii, cît și dinspre uscat. Apoi a mai făcut vederi din cîteva sate. A cîștigat astfel mulți bani. La iubitorul de

[1] Unul din cei șapte înțelepți ai Greciei antice.
[2] În 1584 a fost asasinat Willem de Oranje.

artă Jacques Razet din Amsterdam se mai află, de mîna lui iscusită, încă vreo cîteva miniaturi, printre care, mai ales, una cu *Cristos răstignit*, destul de mare; este o piesă foarte dificilă, care a necesitat o grijă extremă în ceea ce privește personajele, părțile nude, veșmintele, caii, peisajul și clădirile, căci este vorba de un eveniment care nu poate fi redat fără asemenea lucruri. Ansamblul are o compoziție izbutită și este bine executat. După desenele și proiectele lui Hans au apărut un mare număr de stampe.

Hans a murit la 20 noiembrie 1593, la Amsterdam. A fost căsătorit o singură dată, și anume cu o văduvă, cu care n-a avut copii, dar care a adus din prima ei căsătorie un copil, pe nume Frans Boels; acesta a fost ucenicul lui Bol și a făcut și el peisaje migăloase în miniatură. A murit la cîțiva ani după meșterul lui. Bol a mai avut încă un ucenic, Jacques Saverey, din Kortrijk, care a murit de ciumă la Amsterdam în anul 1602. Acesta a fost cel mai bun ucenic al său, lucra cu mult sîrg și își făcea lucrările cu multă migală și răbdare, așa cum mai face în prezent fratele și ucenicul lui, Roelandt Saverey, care în maniera de lucru și în îndemînare amintește mult de meșterul lui. Goltzius a gravat, în chip de epitaf, portretul lui Bol, care seamănă foarte bine cu artistul și este executat admirabil.

VIAȚA FRAȚILOR **FRANS** ȘI **GILLIS MOSTART**, PICTORI DIN HULST, ÎN FLANDRA

Din sute și mii de oameni, Natura nu creează niciodată doi atît de asemănători între ei, încît să nu-i poți deosebi unul de altul măcar prin cîteva mărunțișuri. Tocmai contrariul s-a întîmplat cu frații gemeni Frans și Gillis Mos-

taert, care s-au născut în același timp și care semănau atît de bine unul cu altul, încît nici propriii lor părinți nu puteau să-i deosebească. S-au născut la Hulst, în Flandra, nu departe de Antwerpen. Au locuit la Antwerpen, la tatăl lor, care era un pictor nu prea important, dar se trăgeau din bătrînul Jan Mostaert, din Haarlem, și erau de origine holandeză. S-a întîmplat odată, cînd Gillis s-a dus să privească o lucrare a tatălui său, că, fără vreun gînd rău, s-a așezat pe un scaun, pe care se afla paleta tatălui său. Cînd tatăl a văzut că vopselele sînt strivite și amestecate între ele pe paletă, l-a chemat pe Frans sus, dar acesta nu avea hainele mînjite cu culori și deci nu el făcuse boroboața. Atunci l-a trimis după Gillis, care, jos, s-a sfătuit cu frate-său. Frans purta o beretuță, după care părinții îl puteau deosebi de celălalt. Gillis și-a pus în cap bereta, iar Frans s-a dus din nou sus fără beretă și, bineînțeles, nu avea vopsele pe haine. Atunci tatăl și-a dat seama că nici unul din băieți nu era vinovat și a rămas uluit, pentru că nu-i putea deosebi.

Gillis a învățat arta la Jan Mandijn, pictorul de tablouri comice, iar Frans la meticulosul Henry met de Bles. Amîndoi au ajuns meșteri buni, Frans în arta de a face peisaje foarte frumoase, iar Gillis în arta de a picta mai ales personaje mici. Frans a fost la început obișnuit să-și facă singur personajele, dar pînă la urmă le comanda altora. Frații au devenit în anul de grație 1555 membri ai breslei pictorilor din Antwerpen.

Frans a murit relativ tînăr, de boala „pripită" (febra englezească), după ce devenise renumit datorită lucrărilor sale artistice. Cel mai important ucenic al său a fost Hans Soens, un meșter priceput, care locuiește la Parma, în Italia, excelează în peisaje și personaje mici și nu e mai prejos decît nici un alt pictor din Roma, din Parma sau de aiurea, lucru pe care l-au dovedit operele ieșite din mîinile sale iscusite.

Gillis a fost foarte priceput și ingenios în meșteșugul de a picta personaje și scene și conversa atît de frumos, încît societatea lui plăcea multora. Nu prea era bisericos și nici prea hispanofil, și a făcut multe farse. Printre altele, după ce pictase o *Madona* pentru un spaniol, care voia să-i plătească prea puțin, a întins peste tablou culoare albă frecată cu clei, i-a pus sfintei Maria o basma caraghioasă și i-a făcut o expresie de tîrfă. Apoi l-a chemat pe spaniol sus și a făcut pe prostul. Spaniolul a întors tabloul pe dos, pentru că-l recunoscuse după aspectul exterior sau pentru că-l însemnase, și cînd a văzut o asemenea sfîntă Maria, s-a înfuriat și s-a dus la margrav. Asta se întîmpla în vremea lui Ernestus [1]. Între timp, Gillis a spălat tabloul și, după ce l-a uscat bine, l-a pus pe șevalet. Cînd a venit margravul, i-a spus lui Gillis : „Ce-am auzit, Gillis ? Mi s-au adus reclamații împotriva ta, care m-au mîhnit. Cum de ți-a venit să faci asemenea năzbîtii ?" Gillis l-a poftit să vină sus ca să vadă tabloul și întrucît acesta nu mai avea acum nici un cusur, spaniolul a rămas cu gura căscată. Atunci a început Gillis să se plîngă de spaniol că nu vrea să-i plătească pentru munca lui așa cum se cuvine și că vrea să-i înhațe tabloul plătind o nimica toată. Pe scurt, spaniolul a ieșit cît se poate de prost. Astfel de glume se pot povesti multe despre el. Așa a pictat un tablou *Cina cea de taină*, în care avea loc o bătaie, dar și pe aceea a spălat-o ; apoi un tablou *Judecata de apoi*, în care el însuși și un cunoscut al lui stăteau în iad și jucau table, și alte asemenea glume, care se pun pe seama lui, prea multe ca să le povestim aici pe toate, căci s-ar putea scrie o carte întreagă dacă le-am înșira. Cînd a murit, le-a lăsat copiilor săi lumea întreagă, care conține multe bunătăți și toate din belșug, numai că ei tre-

[1] *Ernst* (1553—1595) : arhiduce austriac ; guvernator al Țărilor de Jos spaniole (1592—1595).

buie să caute să pună mîna pe ele. A încetat din viață la o vîrstă înaintată, în anul 1598, la 28 decembrie. La iubitorii de artă se pot vedea multe din lucrările lui. La Middelburg, în casa domnului Wijntgis, se află un tablou mare și frumos, în care domnii Schetz, ca seniori de Hoboken, sînt escortați foarte solemn de către țărani. Este un tablou cu o compoziție foarte bună, cu multe personaje. Apoi mai sînt acolo un tablou *Drumul Crucii* și o scenă de noapte, în care sfîntul Petru este eliberat din închisoare de către un înger, și multe alte tablouri excelent pictate.

VIAȚA LUI **MARINUS DE SEEU***, PICTOR DIN ROMERSWALEN

Faima n-ar îngădui ca iscusitul pictor Marijn van Romerswalen, zis și Marijn de Seeu, să fie trecut sub tăcere. În Zeelanda au fost multe lucrări ale lui. A pictat cu pricepere în maniera nouă, dar mai degrabă rigid decît îngrijit, dacă e să-l judec după ceea ce am văzut de mîna lui. În casa lui Wijntgis, la Middelburg, se află, de mîna lui, un *Vameș*, care stă în biroul său. Este un tablou cu o bună compoziție și bine pictat. Nu știu cînd s-a născut Marinus, nici cînd a murit; știu numai că a trăit în vremea lui Frans Floris.

VIAȚA LUI **HENDRICK VAN STEENWIJCK**, PICTOR

Întrucît operele iscusite ale lui Hendrick van Steenwijck [1] sînt păstrate de către iubitorii de artă, nu fără motiv, pentru valoarea și însușirile lor, se cuvine să-l numărăm și pe el printre maeștrii buni, deoarece numele lui merită să trăiască veșnic. După cîte știu, s-a născut la Steenwijck și a fost ucenicul lui Hans de Vries, dar s-a ocupat mai ales de pictarea de interioare de biserici moderne, pe care le vedem redate de el extraordinar de amănunțit, frumos, cu invențiii foarte nostime, cu o bună înțelegere și cu spirit de observație, încît nu este de așteptat ca în privința aceasta să apară cineva care să producă ceva mai bun. A locuit în aceleași ținuturi ca și cei doi Valckenborgh și De Vries și a plecat din Olanda (ca să scape de cruzimea lui Marte, vrăjmașul artei) și s-a stabilit în cele din urmă cu domiciliul la Frankfurt pe Main, unde cred că a și murit în anul 1603, lăsînd un fiu [2], care îi continuă cu fermitate opera și care pictează și el clădiri în stilul ordinelor antice.

* *De Seeu* (ortogr. actuală: *de Zeeuw*) înseamnă *zeelandezul*. Numele real al pictorului: Marinus van Reymerswaele (1495 ?—1570).

[1] Hendrick van Steenwijck cel Bătrîn (1550 ?—1608 ?).

VIAȚA LUI **BERNAERT DE RIJCKE**, PICTOR DIN KORTRIJK

Merită a fi perpetuată amintirea lui Bernaert de Rijcke [1], pictor din Kortrijk, care a lucrat într-o manieră foarte suplă, curgătoare și îngrijită, cum se poate vedea, în biserica Sfîntul Martin din Kortrijk, după retablul călugărilor crucieni [2], care înfățișează *Drumul Crucii*, lucrare făcută de el încă în prima perioadă de activitate. Mai tîrziu și-a schimbat întrucîtva maniera și, după propria sa părere, și-a îmbunătățit-o. Las pe seama altora să judece dacă lucrurile stau într-adevăr așa. În anul 1561 a devenit membru al breslei din Antwerpen, și tot în acel oraș a murit.

[2] Hendrick van Steenwijck cel Tînăr (1580—1649).

[1] Bernard de Rijckere (1535 ?—1590).

[2] Membri ai Ordinului Sfintei Cruci, întemeiat în anul 1210 de către Teodor de Celles.

VIAȚA LUI GIELIS COIGNET, PICTOR DIN ANTWERPEN

Printre olandezii care au excelat în arta noastră în ceea ce privește tratarea culorii, merită, fără pic de îndoială, să fie numit și numărat Gielis Coignet, pictor din Antwerpen, care, înainte de a pleca în Italia, a locuit ca ucenic la Antonis Palermo, din Antwerpen. Avea un coleg, pe nume Stello, cu care a făcut diferite lucrări ; printre altele, la Terni, între Roma și Loreto, au pictat o cameră cu figuri grotești, în maniera străină, franțuzească, precum și un retablu pe tencuială umedă. Stello a murit pe podul Castelului [1], ucis de o rachetă de artificii, care l-a nimerit în piept, în timpul unui foc de artificii organizat cu prilejul unei sărbători papale. Coignet a mai vizitat și Napoli, Sicilia, precum și alte ținuturi ale Italiei și a făcut diferite lucrări în culori de ulei și pe tencuială umedă. În anul 1561 a devenit membru al breslei pictorilor, sau al Camerei Micșunelelor, din Antwerpen, unde a continuat să locuiască după aceea și unde a făcut un mare număr de lucrări, mai ales pînze și panouri. La acele lucrări l-a folosit uneori, pentru planurile din fund, pe Cornelis Molenaer, zis Neel Șașiul. A lucrat mult pentru negustători și a ajuns foarte renumit. I se spunea „Gillis cu pata", pentru că avea pe falcă o pată păroasă, care arăta ca un șoarece, și asta din pricină că mama lui se speriase de un șoarece cînd era însărcinată cu el. În timpul prințului de Parma, ca să scape de război, a plecat din Antwerpen și s-a mutat la Amsterdam, unde nu i-a mers prea prost, datorită artei sale. Din pricina convingerilor sale religioase sau politice a plecat însă la Hamburg, unde a murit cam prin 1600. A fost un om glumeț, vesel și foarte iscusit, care lucra cu multă îndemînare și se pricepea foarte bine la toate, atît la personaje, cît și la

[1] Castelul Santangelo.

peisaje, fonduri și altele. Avea și o manieră foarte plăcută de a picta scene de noapte cu totul fantastice. Lumina lumînărilor, făcliilor sau lămpilor o accentua cu bronz, ceea ce era foarte de efect. Unii însă au dezaprobat acest procedeu, fiind de părere că pictorul trebuie să redea totul prin culoare. Alții admit orice procedeu care subliniază efectul și care exercită cea mai mare putere de sugestie asupra privitorilor. Este însă mai îndreptățit reproșul care i se aduce, că lucrările făcute de ucenici le vindea drept lucrări proprii, după ce le mai retușa pe ici, pe colo.

Printre ucenicii săi s-a numărat fiul unui anume Claes Pieterszoon, giuvaiergiu din Amsterdam, care făcea totul cu mîna stîngă și care a început foarte bine. Din păcate, a murit tînăr, de o boală necruțătoare. De aceeași boală a murit și fratele lui mai mare, care și el promitea mult.

VIAȚA LUI JORIS HOEFNAGHEL, PICTOR ȘI POET DIN ANTWERPEN

După părerea mea, printre noi, olandezii, domnește un obicei mai bun decît în mijlocul altor popoare, și anume acela că părinții, oricît de bogați ar fi, îi pun adeseori pe copii să învețe de foarte timpuriu o artă sau o meserie, ceea ce poate fi extraordinar de folositor mai ales în timp de război sau dacă ești nevoit să te refugiezi ; deoarece este lucru știut că soarta schimbăcioasă are mai puțină priză asupra artei decît asupra bogăției, și că meșteșugul pe care l-ai învățat de tînăr este adeseori ultima ancoră de salvare în caz de alarmă, sau îngerul salvator, în stare să preîntîmpine naufragiul fatal al sărăciei apăsătoare.

Adevărul celor spuse mai sus l-a simțit pe pielea lui foarte talentatul Jooris [1] Hoefnaghel

[1] *Joris* sau *Jooris* (ol.) : Gheorghe.

din Antwerpen, născut în anul 1545 din părinți foarte bogați. Acești părinți au vrut cu tot dinadinsul ca fiul lor să se facă negețător și s-au opus înclinării lui firești, căci deși interesul lui era îndreptat exclusiv sau aproape exclusiv spre pictură, n-au îngăduit ca băiatul, acasă sau la școală, să facă ceea ce îi sufla la ureche Natura și ceea ce el nu putea să nu facă. Dacă, la școală, învățătorul îi lua hîrtia, băiatul aduna praful sau nisipul de pe jos și desena pe el, cu un bețigaș sau cu degetul, iar acasă desena, pe ascuns, în pod, cu creta ; în felul acesta a desenat odată pe o scîndură, cu o mînă, cealaltă mînă. Un trimis al ducelui de Savoia, care locuia la tatăl lui și care a văzut acel desen, a pus o călduroasă vorbă bună pentru el, și tot așa și învățătorul, urmarea fiind că Hoefnaghel a putut să deseneze după pofta inimii. I s-a dat prilejul să studieze și literele și științele, pentru care avea de asemenea aplecare, și a devenit un om foarte învățat și un bun scriitor. Cînd a plecat în călătorie și a vizitat alte țări, a desenat într-o carte foarte mare tot ce era mai interesant din ceea ce vedea, în domeniul agriculturii, viticulturii, lucrărilor hidraulice, al modului de viață al oamenilor, ca nunți, chefuri, dansuri, serbări și o sumă de astfel de lucruri. Pretutindeni desena după natură toate orașele și castelele și tot felul de costume, după cum reiese dintr-o carte publicată cu ilustrații înfățișînd orașe, carte în care lucrurile cele mai pitorești poartă semnătura lui Hoefnaghel [2]. Un pictor olandez i-a trimis la Calis Malis, în Spania, o cutie cu fel de fel de culori de apă, cu care Joris a pictat foarte frumos orașul Calis. Aceasta a fost prima sa lucrare în culori.

---

[2] Georgii Bruin, *Civitates orbis terrarum, in aes incisae et excusae, et descriptione topographica, morali et politica illustratae : tomi VI. Collaborantibus Francisco Hohenbergo chalcographo et Georgio Hoefnagel Coloniae, ab anno 1572 ad 1618.*

Înapoiat în Olanda, unde a adus cu sine multe lucruri curioase, printre care și multe specii de animale și plante exotice desenate etc., a mai luat ceva lecții cu Hans Bol. Cînd în sfîrșit s-a stabilit la Antwerpen, a pierdut tot inventarul negețătoresc. Căci, împreună cu tatăl său, făcea negoț de bijuterii, din care ascunsese într-un puț o cantitate în valoare de multe mii de florini. Despre acest lucru știau o slujnică și soția lui, din vina cărora totul a ajuns în mîinile hrăpăreților ostași spanioli, în timpul jafului cunoscut sub numele de „furia spaniolă".

După aceea Hoefnaghel a plecat la Veneția, în tovărășia faimosului geograf Abraham Ortelius. Ajunși la Augsburg, la domnii Fugger, care i-a primit cu brațele deschise, au fost sfătuiți să se ducă să vadă colecția de artă de la München, a ducelui Bavariei. Cînd, ca urmare a acestui sfat, s-au dus într-acolo cu o scrisoare de recomandare din partea domnilor Fugger, ducele i-a lăsat să vadă totul și l-a întrebat pe Hoefnaghel dacă n-are la el vreo lucrare. Acesta i-a arătat ducelui niște miniaturi pictate pe pergament : un autoportret și un portret al primei sale soții, precum și un tablou mic cu animale și copaci. După ce au ajuns înapoi la han, ducele și-a trimis șambelanul sau pe altcineva ca să întrebe cît cere Hoefnaghel pentru miniatura cu animale, deoarece de portrete știe că nu vrea să se despartă. Hoefnaghel, care nu se dăduse niciodată drept pictor și nici nu susținuse vreodată că se pricepe la pictură, s-a codit să ceară ceva pentru tablou. Ortelius l-a îndemnat însă să ceară și a cerut în locul lui o sută de coroane de aur, pe care ducele i le-a dat numaidecît, întrebîndu-l totodată pe Hoefnaghel dacă n-ar vrea să intre în slujba lui. Hoefnaghel s-a declarat gata să facă acest pas, dar după ce se va întoarce din Italia. Ducele i-a mai dat atunci încă 200 de coroane de aur pentru ca Hoefnaghel să-și aducă din Olanda și soția, pe care

chiar a găsit-o la München cînd s-a înapoiat. Astfel, Hoefnaghel a realizat prin arta sa mai mult decît urmărise să realizeze prin această călătorie, căci pornise la Veneția la noroc, ca să încerce să-și cîștige acolo existența ca agent sau mijlocitor de comerț. Împreună cu Ortelius s-a dus și la Roma, la cardinalul Farnese, care l-a întrebat pe Ortelius ce fel de om este Hoefnaghel, și atunci Ortelius i-a arătat cele două portrete în miniatură citate mai sus. După ce le-a văzut, cardinalul s-a declarat bucuros să-l țină pe Hoefnaghel la el și să-i dea o mie de florini pe an. Dar Hoefnaghel s-a scuzat, spunîndu-i că-și dăduse cuvîntul altcuiva, anume ducelui Bavariei. Cardinalului i-a părut rău, căci era iubitor de artă, iar lucrările lui Hoefnaghel îi plăcuseră mult, și în plus era acum lipsit de excelentul său miniaturist don Julio da Corvata [3], al cărui duh nobil și ingenios abia se înălțase la Domnul. Cînd s-a întors de la Roma și de la Veneția, Hoefnaghel a intrat în slujba ducelui, de la care a primit un venit substanțial, plus cîte un costum de catifea și cîte un palton frumos în fiecare an. A mai primit și de la Ferdinand, duce de Innsbruck, timp de opt ani de zile, cîte două sute de florini pe an, sumă echivalentă cu 400 galbeni, căci se angajase să ilustreze în acest răstimp un foarte frumos liturghier manuscris. Hoefnaghel, care era un om înzestrat și învățat, cu multă fantezie, a făcut pe margini, în inițiale și peste tot unde mai era loc, tot felul de mici tablouri decorative, explicative sau alegorice, care făceau aluzie la ceea ce era scris alături. La capătul celor opt ani conveniți, a predat cartea complet terminată, și atît de minunat lucrată și atît de plină de ilustrații, încît era de mirare, cum poate un om, în decursul unei vieți, să facă atîtea cu mîinile lui. Ducele de Innsbruck i-a dat pentru ea 2000 de coroane de aur și un lanț de aur în valoare de o sută

[3] Giulio Clovio, din Croația (m. 1578).

de coroane de aur. Apoi, Hoefnaghel a mai făcut pentru împăratul Rudolf patru cărți: una despre toate animalele mamifere, alta despre cele tîrîtoare, a treia despre cele zburătoare, iar a patra despre cele înotătoare, adică despre pești. A primit pentru ele o mie de coroane bani gheață. De asemenea a ilustrat o carte scrisă de cei mai buni autori din lume și cuprinzînd exemple de felurite caractere de litere; pentru această carte a făcut cu multă pricepere toate ilustrațiile. Era foarte frumoasă și plăcută la vedere. Astfel a intrat în slujba împăratului, a fost răsplătit cu dărnicie și a primit o pensie anuală princiară.

În țara noastră nu prea știu să citez multe lucrări ale lui; singura lucrare pe care o știu că se află aici este un mic tablou frumos, în casa lui Jacques Razet, la Amsterdam și care merită să fie păstrat. Ca să scape de obligațiile curții, Hoefnaghel s-a stabilit la Viena, unde s-a comportat tot timpul ca un om dornic de a învăța și de a ști; stătea seara foarte tîrziu și se scula dimineața de obicei la patru. Veșnic avea în gînd să facă versuri, *Carmina*, sau alte lucrări literare, în care de asemenea excela; era un latinist atît de bun, încît putea citi un text latinesc direct în olandeză, și atît de repede, încît credeai că citește un text olandez. A fost un om bun și sincer, cu o judecată limpede și foarte bun vorbitor. A murit în anul 1600, în vîrstă de 55 de ani. A lăsat un fiu, Jacques Hoefnaghel, care este un pictor eminent și priceput [4].

VIAȚA LUI **AERT MYTENS,** PICTOR DIN BRUSSEL

După cum puterea unor anumite băuturi tinere este atît de formidabilă, încît acestea, căutîndu-și o ieșire, fac să crape butoiul și

[4] 1575—1630 ?

țîșnesc prin crăpături, tot așa se întîmplă și cu oamenii în care sălășluiește încă din adolescență un talent bogat și puternic, care nu poate rămîne ascuns. Așa s-au petrecut lucrurile, părînd să confirme cele spuse, cu foarte iscusitul și înzestratul pictor Aert Mytens, care în Italia, unde a lucrat și a locuit cea mai mare parte a vieții, a fost numit Renaldo. Pe latinește se spune însă Arnoldus. Din tinerețe s-a străduit să ajungă la desăvîrșire în artă, nu numai pictînd și desenînd, dar și făcînd mulaje după diferite obiecte. Astfel, a luat din spînzurătoarea din afara orașului Brussel un mort, cu care prilej s-a întîmplat ceva caraghios. Anume, a fost ajutat de un coleg, care se îndeletnicea și el tot cu arta. Acesta s-a suit după el pe scara spînzurătorii, ca să-l țină pe tîlhar pînă ce-i va tăia Aert funia, urmînd să-l care apoi împreună pînă jos. Colegul, cînd a simțit că mortul cade, i-a dat drumul, deoarece, speriat cum era, a crezut că tîlharul vrea să-l atace, ca să-i facă vreun rău. De aceea s-a dat jos repede de pe scară, sau a sărit de pe ea, și a luat-o la sănătoasa înspre oraș. Aert, care ținea să-și ducă la îndeplinire planul, a luat-o și el zdravăn la goană după el. Țăranii care se duceau spre tîrg, văzînd această fugă speriată și această urmărire îndărătnică, i-au ieșit înainte lui Aert și au încercat să-l oprească, deoarece au crezut că-l urmărește pe celălalt pentru ca, în furia lui, să-l brutalizeze. După ce Aert l-a ajuns în sfîrșit din urmă pe coleg, i-a tras un perdaf pentru că își luase tălpășița nebunește, spunînd : „Nu ești om serios, n-ai să înveți niciodată să pictezi“ și alte cuvinte asemănătoare. Astfel l-a liniștit pe coleg și, ca urmare, au cărat amîndoi cadavrul acasă, într-un sac. Cînd tatăl lui Aert a aflat, i-a tras o săpuneală feciorului, spunîndu-i : „Ce boroboață ai făcut ?“ Și i-a arătat ce greșeală săvîrșise și ce necazuri pot urma din pricina ei. Fiul s-a scuzat explicîndu-i că dorise fierbinte să cunoască părțile

trupului omenesc. Tatăl, ca să mușamalizeze treaba, s-a dus la primar, cu care se cunoștea bine și era bun prieten, și a vorbit cu el despre toată tărășenia ca despre un lucru fără prea mare însemnătate.

Aert a plecat de foarte tînăr în Italia și a pictat mult la Roma, la un anume Anthoni Santvoort, zis și „Anthonis cel verde“. Acolo a copiat-o în repetate rînduri pe Santa Maria Maggiore, în aramă, și s-a văzut des cu Hans Speeckaert. După aceea, cînd a plecat la Napoli, a lucrat la olandezul Cornelis Pijp. Apoi s-a însurat și a făcut multe retabluri, scene și portrete, toate frumoase și atrăgătoare, în culori de ulei. A lucrat așa ani de zile și a crescut numeroși ucenici, încît maniera lui de lucru se putea găsi în multe biserici din Napoli, în întregul regat și chiar și în alte țări. Cînd scumpa lui soție a murit, s-a dus să-și viziteze prietenii din Brussel și fratele din Haga, după ce și-i lăsase pe cei patru copii în grija bunicii lor. Înapoiat la Napoli, s-a însurat cu văduva meșterului său Cornelis Pijp. Atunci a pictat repede și bine *Înălțarea Maicii Domnului*, cu mulți îngeri și cu apostolii, la scară mai mare decît mărimea naturală. Tabloul se găsește într-o biserică de lîngă Napoli. Apoi a mai pictat la Napoli pe *Cei patru evangheliști*, fiecare separat. Printre retablurile de mîna lui se numără cel din biserica Sfîntul Ludovic din Napoli, de lîngă palatul vice-regelui. Înfățișează *Povestea sfintei Ecaterina*, în clipa în care focul cuprinde roata, iar o așchie îl nimerește pe unul dintre ajutorii de călău. Talentatul pictor l-a înfățișat pe omul acela ca viu, țipînd de spaimă, cu gura larg deschisă, și tot așa a redat foarte fidel marea groază care i-a cuprins pe cei de față, călări sau pe jos. În aceeași biserică este, de mîna lui, și un retablu cu *Legenda sfintei Maria del Soccorso*, care îl bate cu o măciucă pe un diavol culcat la picioarele ei. Se mai pot vedea

acolo și alte personaje și îngeri ; ansamblul este realizat cu fermitate și cu mînă pricepută. Din pricina neruşinării soției lui de-a doua și a copiilor ei s-a mutat în altă locuință, numai cu copiii lui și cu ucenicii, și a continuat cu curaj să picteze o serie de lucrări mari, mai ales două tablouri splendide, care au fost trimise la Abruzzo, anume *Cei trei Crai de la Răsărit* și *Circumciziunea Domnului*. În sfîrșit s-a mutat la Abruzzo și la Aquila și a luat cu el o pînză cu *Încununarea cu spini a lui Cristos* în timpul nopții, lucrare pe care o începuse. La Aquila a pictat, printre altele, o pînză mare, mai izbutită decît toate, care ocupa o întreagă travee a bisericii : *Cristos răstignit*, cu multe personaje mari și cu multe accesorii. Avea o compoziție extraordinar de ingenioasă, iar execuția era excepțională. Artistul a avut însă de luptat cu mari greutăți, precum lucrul pe scară și altele, ceea ce ar trebui să insufle tuturor artiștilor frică și admirație. Cînd de aici a plecat la Roma, a terminat tabloul citat mai sus, *Încununarea cu spini a lui Cristos*, și alte cîteva pînze. Îi mai fusese comandată și o lucrare mare, splendidă, pentru noua clădire a bazilicii Sfîntul Petru, cu care a vrut să arate ce e în stare să facă un olandez în arta noastră.

După ce și-a măritat-o pe fiica cea mai mare, a murit în anul de grație 1602 la Roma. Tabloul pomenit mai sus, *Încununarea cu spini a lui Cristos*, se mai găsește încă la Amsterdam, în casa pictorului Bernardt van Somer, care este căsătorit cu fiica lui. Este pictat cu multă pricepere și într-o manieră cu totul alta decît cea olandeză uzuală. Pe scurt, a fost un maestru excelent, care i-a făcut pe italieni să fie mai rezervați cu afirmația lor că olandezii n-ar fi buni pictori de personaje. În orice caz, opera lui constituie suficient îndemn pentru ei ca să nu mai susțină acest lucru și să vorbească despre noi mai cu măsură.

VIAȚA LUI **JOOS VAN WINGHEN,** PICTOR EMINENT DIN BRUSSEL

Pentru ca orașul Brussel, reședința curții, să strălucească în epoca noastră, în materie de pictură, cu o dublă și splendidă podoabă, l-a produs, pe lîngă mai sus-pomenitul artist talentat Aert Mijtens, și pe extraordinar de înzestratul pictor Joos van Winghen. Acesta s-a născut în anul de grație 1544, și întrucît dorea fierbinte să învețe arta, a plecat în Italia, unde a locuit timp de patru ani la un cardinal. Înapoiat în Olanda și în orașul lui natal Brussel, a ajuns în cele din urmă pictor al prințului de Parma. La Brussel a pictat diferite lucrări frumoase, mai ales un retablu în biserica Sfînta Gudula din Brussel, precum și altul (după cum susțin unii) într-o biserică a călugărilor alexieni, *Cina cea de taină*, pentru care se zice că Pauwels de Vries ar fi pictat motivele arhitecturale. Această *Cină*, fără pereche printre operele lui, este o lucrare excelentă și cea mai bună din cîte se pot vedea în Olanda de mîna lui. În casa doctorului Jan Mijtens din Brussel se află, de mîna lui, un tablou foarte frumos, care îl înfățișează pe *Samson*, în clipa cînd i se taie părul. În casa unui alt cetățean mai este un tablou foarte frumos : *Convertirea sfîntului Pavel*.

Cînd inima l-a îndemnat să plece din țară, Joos l-a lăsat în locul său la prințul de Parma pe Otto van Veen, și s-a mutat, cam prin 1584, cu familia, la Frankfurt. A pictat și aici cîteva tablouri foarte frumoase, mai ales unul, un tablou mare și cel mai bun din toate, care o înfățișa pe *Belgica asuprită*, în chipul unei femei goale, înlănțuită de o stîncă ; deasupra capului ei vine în zbor Timpul ca s-o izbăvească, iar acesta a și început să desfacă unul din lanțuri. Pe jos zace Religia cu Biblia, iar sub picioarele ei se tîrăște Tirania, îmbră-

cată ca ostaş şi cu o spadă în mînă. A mai pictat, tot foarte bine, două tablouri cu acelaşi subiect, dar cu compoziţii diferite, anume episodul în care *Apelles o pictează pe Campaspe* şi este cuprins de dragoste pentru acea femeie încîntător de frumoasă. Unul dintre aceste tablouri se află la Hanau (un oraş nou, situat la patru mile depărtare de Frankfurt), în casa negutătorului Daniel Forreau, un mare iubitor de artă. Tot în posesia lui se află şi sus-pomenitul tablou *Belgica*. Celălalt tablou cu *Apelles* este proprietatea împăratului. Apoi mai este, de mîna lui, un tablou foarte frumos cu *Andromeda*, la Frankfurt, la un doctor iubitor de artă, la care se mai găsesc şi diferite portrete frumoase pictate după natură. Melchior Wijntges din Middelburg posedă, de mîna lui, un tablou cu povestea lui *Finees* [1], care îi străpunge cu lancea pe cei doi idolatri goi. Este un tablou mare şi extraordinar de frumos, cu personaje în mărime naturală. Cornelis van der Voort din Amsterdam mai are, de mîna lui, un tablou mare, care pare să înfăţişeze *Justiţia*, cum o ocroteşte pe Nevinovăţie împotriva Tiraniei, sau cam aşa ceva.

Joos a mai făcut desenele pentru diferite stampe frumoase publicate: una înfăţişează un *Ospăţ de noapte cu mascaradă*, alta *Lăsaţi copiii să vină la Mine*, alta pe *Sfîntul Pavel ca ţesător de tapiserii*, patru au ca subiect *Firea înşelătoare a femeilor*, una pe *Cristos răstignit*, şi altele, în care se vădeşte talentul său compoziţional şi marea sa pricepere în a desena personaje frumoase.

Picturile lui sînt puţine la număr, dar bune. Căci nu a pictat mult, întrucît, deşi nu a fost băutor, căuta societatea şi îi plăcea să-şi petreacă timpul stînd de vorbă la un pahar de vin.

A lăsat un fiu de vreo 18 ani, Jeremias, care a fost totodată şi ucenicul lui. Acesta este un

[1] *Numerii*, cap. 25, vs. 7—8.

colorist promiţător şi a învăţat scurt timp şi la Francisco Badens din Amsterdam.

Joos van Wingen a murit în anul 1603, la Frankfurt.

VIAŢA LUI **MARTEN DE VOS,** PICTOR FAIMOS DIN ANTWERPEN

Printre cei care au făcut ca oraşul Antwerpen şi Ţările noastre de Jos să fie renumite în pictură, faimosul şi înzestratul pictor Marten de Vos, din Antwerpen, care s-a dedicat artei încă din tinereţe, nu trebuie pomenit ultimul. După ce a vizitat Italia, Roma, Veneţia şi alte ţinuturi, a intrat în anul 1559 în breasla din Antwerpen. Tatăl lui, Pieter de Vos, a intrat în breasla din Antwerpen în anul 1519. Pieter, fratele lui Marten, a fost şi el un pictor excepţional de bun. Marten, care avea o mînă iscusită ca pictor şi un colorit frumos şi plăcut, a făcut multe lucrări frumoase şi splendide, precum şi multe portrete excelente după natură. Priceperea lui în compoziţii de scene, stilul lui, felul în care îşi picta personajele, pe scurt talentul lui, reies din plin din stampele realizate de diferiţi gravori după desenele lui. Aceste desene sînt atît de numeroase, încît, în această privinţă, l-a întrecut pe celălalt Marten, anume pe Heemskerck, sau cel puţin l-a egalat. Căci a desenat foarte mult, cu multă îndemînare şi siguranţă. A fost un om impunător, înalt şi corpolent. A murit la o vîrstă înaintată, anul acesta, adică în 1604.

AICI URMEAZĂ VIEȚILE PICTORILOR OLANDEZI FAIMOȘI ÎN VIAȚĂ

Marten de Vos. Hans Fredeman de Vries. Fol. 265.

pen A°. 1519. Pieter, de Broeder van Marten, was oock een uytnemende goet Schilder. Veel heerlijcke schoon wercken heeft Marten gedaen, hebbende een veerdighe handt, aerdigh en lustigh zijn dingen colorerende: heeft oock veel uytnemende Conterfeytselen nae t'leven ghedaen. Zijn ornamenten der Bastoenen, manier, en steldtselen der breiden, en in summa, zijnen geest bewijsen overvloedich de Pinten, die van hem door verscheyden Plaet-snijders uytcomé, en in sulck ghetal, dat hy in de veelheyt den anderen Marten, te Weten, Hemskerck, te boven gaet, oft ten minsten gheliick is: want hy was seer overvloedigh, veerdigh, en vast in zijn teyckenen: en was een seer statigh, groot, en swaerlijvigh Man. Hy is ghestorven nu in dit Jaer 1604. in goeden ouderdom. Pieter de Vos.

Hier volghen nu de levens der vermaerde levende Nederlandtsche Schilders.

Het leven van Hans Fredeman de Vries, Schilder van Leeuwaerden.

NAe dat ick nu hebbe beschreven het leven van den vermaerde doorluchtighe Nederlandtsche Schilders, der welcker leef-draet afgesponnen, oft door Atropos afghesneden is, en so veel ick vermochte haer de namen heb ontrockt, om t'gherucht haer onthoudt oft ghedacht-ramer eeuwigh mede te vercieren: soo sal mijnen blijt ernstigh strecken de teghenwoordigh levende daer oock by te voeghen, gheliick ick alree hebbe verhaelt eenighe Discipulen, oft sonen van overleden vermaerde edel gheesten, die ick voorts late berusten, om dat ickter weynigh ander bescheyt van hebbe. Ick acht wel, dat mijnen volghenden arbeydt van den onbedachten eenighins verstijgen aenstoot sal onderworpen zijn, hoewel ick (om sulcx te vermijden) mijn best wil doen, om den selvē te wapenen met waerheyt en maetlijckheyt, in den Constenaers Persoonen en wercken te loven nae verdiensten. En indien ick mijn erghens nae yemands oordeel in d'overvloedicheyt vergijpe, dat sal my vergheven, en de goede gunst oft te cleen hennis op den hals ghescheven wesen: verhopende dat hem oock op t'slecht gherraeck van mijn hoogh verheffende Pen, niemant onmaetlijck in zijnen gheest opstighen sal, oft hem verwaendlijck verheffen, op t'geen hem maer eenen tijdt lang is gheleent, gheliick voor heuch verhaelt is van den jonghen oft Pagie, die op zijns Heeren Peerdt sittende hem verheft, en moetet doch haest den Meester overleveren oft laten. Wie van neder gemoet is neffens zijn wetenschap, sal door zijn wetenschap hem wetende bewijsen, t'zy watmen hem, oft van hem seght, gheliick Anthoni Coreggio, Andreas del Sarto, en niet gheduen hebben, die men qualijck oft niet con wijsmaken datse yet conden oft groote Meesters waren. De hooghmoedighe sullen altijt den opvarenden roock van heel later dunckenheyt openbaré, of hun vyer geblaseu wort oft niet. Dan t'is te verwonderen, dat de beste Meesters somtijden sulck van aert zijn die door sijn hoogh verstandt verstandigher behoorden wesen: maer den overvloedt des gewins brengt hun dickwils soo veel winsdt in't sepl, datse t'Compas verliesende geen streke en houden: gelijck den ouden Zeuxis, die in de groote Olympische

Ll

VIAȚA LUI HANS FREDEMAN DE VRIES, PICTOR DIN LEEUWARDEN

Acum, după ce am dat biografiile renumiților și distinșilor pictori olandezi al căror fir al vieții a fost tors pînă la capăt sau a fost tăiat de către Atropos, iar eu i-am smuls acesteia numele lor, ca să împodobesc cu ele, pentru vecie, încăperile memoriei din palatul Faimei, am să-mi dau silința, cu toată seriozitatea, să-i adaug pe listă pe pictorii azi în viață, așa cum am mai citat și pînă acum, cînd am vorbit despre unii artiști renumiți decedați, pe cîțiva ucenici sau fii de-ai lor, pe care trebuie acum să-i las în pace, deoarece nu prea mai știu mare lucru despre ei. Mă aștept, bineînțeles, ca necugetații să supună lucrarea mea de mai jos unei critici întrucîtva nimicitoare, cu toate că, pentru a o evita, mi-am dat toată osteneala să țin seama de adevăr și de modestie, prețuind persoanele și operele artiștilor numai după merit. Iar dacă, după părerea unuia sau a altuia, merg pe alocuri prea departe cu laudele, ierte-mi-se acest lucru, căci este datorat unei simpatii binevoitoare sau unei cunoașteri incomplete. Îmi exprim totodată speranța că scîrțîitul fără gînd rău al penei mele prea elogioase nu i se va urca nimănui la cap și că nimeni nu se va cățăra pe ceea ce nu i-a fost decît împrumutat pentru cîtva timp, așa cum am povestit undeva despre slujitorul care, încălecat pe calul stăpînului său, face pe grozavul, dar trebuie foarte curînd să-i dea stăpînului calul înapoi. Un om modest, dacă are ceva în creier, va dovedi prin capacitatea sa care îi este valoarea, independent de ceea ce i se spune personal sau de ceea ce se spune despre el, așa cum au făcut Antonio da Correggio, Andrea del Sarto și alții, care nu au putut fi convinși decît cu greu sau chiar deloc că este ceva de capul lor, cu toate că au fost mari maeștri. Înfumurații vor face întotdeauna să se înalțe fumul îngîmfării lor, indiferent dacă

focul a fost sau nu aţîţat cu foalele. Este însă de mirare că cei mai buni maeştri, a căror mare inteligenţă ar trebui să-i facă să fie mai înţelepţi, o iau adeseori razna în această privinţă. Dar banii cîştigaţi din belşug le trimite adeseori atîta vînt în pînze, încît pierd din vedere busola şi nu mai ţin direcţia, aşa cum a făcut în Antichitate Zeuxis : acesta, în timpul marilor Jocuri Olimpice, căuta să scoată ochii cu un veşmînt luxos, pe care îşi brodase numele cu litere de aur. Sau aşa cum povesteşte Athenaeus, în a 12-a carte a sa, despre Parasius, care se îmbrăcase într-un veşmînt de purpură şi-şi pusese în cap o coroană de aur, şi care, după ce termina o lucrare, obişnuia să scrie dedesubt o poezie de felul acesteia :

Aceasta e pictată de-un om chefliu şi care
Iubeşte şi cinsteşte virtutea-nălţătoare :
Parasius, din ţara Efesului sînt eu,
O ţară mult vestită, din sud ; iar tatăl meu
E Evenor ; de dînsul legat sînt foarte tare.
Sînt grec ; iar printre pictori sînt, sigur, cel mai mare.

Aceste două lucruri, anume : a cinsti şi a iubi virtutea şi a duce o viaţă uşuratică, de plăceri, nu prea merg bine unul cu altul. Parasius se mai lăuda, dealtfel, şi cu lucruri supraomeneşti, ca de pildă că pe insula Lindos pictase pentru locuitori un Hercule şi li-l pusese în faţa ochilor, aşa cum îl văzuse în vis, fapt pe care l-a făcut cunoscut în versuri ca acestea :

Un zeu, ca cel ce mie, Parasius, cîndva,
În vis îmi apăruse, nicicînd n-oţi mai vedea.

Dintre toate sistemele filosofice, Parasius era de acord cel mai mult cu cel al lui Aristip, ca protagonist al tuturor bucuriilor şi plăcerilor. Dealtfel, operele lui nu aveau nimic trist, dimpotrivă : după cum relatează Teofrast în cartea sa despre Noroc, Parasius picta plin de

veselie şi cîntînd. Era însă peste măsură de ambiţios, cum nu se poate mai încrezut în ceea ce priveşte valoarea lucrărilor sale şi se lăuda cu măiestria sa în cuvinte ca acestea :

Vă spun : hotarul ultim a fost atins în artă ;
Dar ţinta neatinsă spre noi lucrări mă poartă ;
Şi n-o ating vreodată, căci orice muritor,
Pe drept, se poate plînge de-n veci nestinsu-i dor.

Despre marea sa desăvîrşire în artă am vorbit mai sus, cînd i-am descris viaţa [1]. Dar pentru a dovedi încă o dată dragostea lui de fast : potrivit modei vremii sale, cînd se purtau încălţări împletite cu tot felul de fîşii de piele, Parasius şi le făcuse pe ale sale din aur şi le purta aşa. Şi cred că omul acesta cu greu ar fi putut fi îndemnat, prin scris sau prin vorbire, să aibă o părere mai modestă despre sine însuşi, de vreme ce aşa îi era firea şi se credea un maestru atît de mare, încît (după cum se povestea) îl întrecuse pe mîndrul Zeuxis. Dar nu toţi cei care se laudă pe toate drumurile sînt nişte Parasii. Această situaţie este foarte greu de îndreptat, aşa încît nu putem decît să rîdem de ea. Îmi văd, aşadar, liniştit de treaba ajunsă pînă aici şi încep cu cel mai vîrstnic dintre pictorii faimoşi pe care îi mai ştiu în viaţă, arătînd mai întîi cum i-a mers în tinereţe, vîrstă la care mulţi artişti încep cu desenul şi nu ştiu încotro îi mînă Natura sau ce ramură a artei trebuie să aleagă, pentru ca să devină artişti eminenţi.

Aşa s-a întîmplat şi cu Hans de Vries [2], care s-a născut în anul de graţie 1527, la Leeuwarden, în Frizia. Tatăl lui, german, era constabil, sau tunar, sub căpitanul de oşti Ierrich Schinck. Vries, care fusese dat ucenic la Leeuwarden, la pictorul amsterdamez Reyer Geeritsen [3], ar fi vrut să se facă sticlar. După

[1] În *vieţile pictorilor antict.*
[2] *De Vries* înseamnă *Frizonul* (= *Frizianul*).
[3] *Reijer Gerbrants,* pictor pe sticlă.

ce a lucrat la acesta cinci ani, a intrat în serviciu la Kampen, la pictorul orașului, un meseriaș simplu, de la care nu avea ce învăța. După doi ani a plecat la Mechelen, în Brabant, unde a zăcut foarte mult timp bolnav și unde s-a ocupat îndeosebi cu pictura în culori de apă. Aici și la Antwerpen a lucrat în anul 1549 la arcul de triumf înălțat cu prilejul vizitei făcute în acele orașe de către împăratul Carol cu fiul său Filip.

După ce a cîștigat ceva bani, s-a înapoiat în Frizia și anume la Collum, unde, în timp ce picta în culori de ulei un retablu, a făcut cunoștință cu un tîmplar, care poseda cărțile lui Sebastian Serlius sau Vitruviu, în ediția lui Pieter Koeck. Vries a lucrat cu mult zel zi și noapte ca să copieze aceste cărți, atît cea mare, cît și cea mică [4]. De acolo a plecat iar la Mechelen și a intrat în serviciul unui anume pictor Glaude Dorici ; acesta l-a pus să facă diferite lucrări, în care figurau ornamente arhitecturale. I se comandase și terminarea unui tablou perspectivic al unui anume Cornelis van Vianen, care murise în timp ce lucra la el. Cornelis van Vianen fusese un om foarte priceput în astfel de tablouri, dar picta prea greoi. Vries, care băgase de seamă acest lucru, s-a apucat cu atîta zel de meșteșugul respectiv, încît, după trecerea unui anumit timp, îl practica într-o manieră mai ușoară și mai degajată.

Ajuns la Antwerpen, a făcut pentru Willem Key, în grădina lui, un *trompe-l'oeil* perspectivic, anume : un vestibul de lemn. Apoi a făcut la Gillis Hofman, într-un loc situat față

[4] Prin „cea mare", Van Mander înțelege traducerea lui Koeck a cărților despre arhitectură ale lui Serlius. „Cea mică" se numește *De inventie der colommen met haren coronementen ende maten uit Vitruvio ende andere diversche auctoren* etc. *Antwerpen ter Begheerten van Goede Vrienden* (Invențiа coloanelor cu coronamentele și măsurile lor din Vitruviu și alți diverși autori etc. Antwerpen potrivit dorințelor unor prieteni buni).

în față cu o poartă, un mare *trompe-l'oeil* perspectivic, care înfățișa o vedere spre o grădină. Mai tîrziu au venit aici cîțiva nobili germani, precum și prințul de Oranje, și au crezut cu toții că este vorba de o clădire adevărată și de o vedere reală.

Pentru Jeroon Cock a desenat diferite compoziții arhitecurale ; mai întîi : 14 bucăți în perspectivă, și anume temple, grădini, palate și săli [5] ; al doilea : 26 bucăți, cu exterioare și interioare de palate, văzute în adîncime și de sus [6] ; al treilea : ovale și perspective cu punctele de privire la mijloc, pentru aplicarea sculpturii [7] ; al patrulea : ornamente funerare, în număr de vreo 24 [8]. Pentru Gerard de Jode a făcut o carte cu fîntîni [9], apoi o carte despre arhitectură cu cele cinci ordine [10], fiecare ordin folosit în cinci feluri diferite. Apoi pentru Philips Galle niște compoziții perspectivice cu grădini, alei și parcuri, cu drumuri labirintice [11]. De asemenea, tot pentru acesta, spre a sluji unor tîmplari, desene în perspectivă referitoare la tot felul de lucrări de tîmplărie, ca portaluri, paturi cu baldachin, mese, bufete

[5] *Memorabilium, Novi Testamenti, in templo gestorum etc.*

[6] *Scenographiae sive perspectivae et Aedificia, hoc modo ad opticam excitata, Pictorum vulgus vocat pulcherrimae viginti selectissimarum fabricarum a Joanne Vredemanno Frisio excogitatae et designatae : et a Hieronymo Cock aeditae etc., au Quatre Vens avec privilege du Roy pour six ans,* 1560.

[7] 20 bucăți. În 1601 a apărut o reeditare efectuată de către Théodore Galle, sub titlul *Variae architecturae formae.*

[8] *Pictores, statuari, architecti latomi et quicunque principium magnificorumg, virorum memoriae eternae, inservitis* etc., 1563 (28 buc.).

[9] *Artis perspectivae plurium generum... multigenes fontibus etc. Excudebat Antverpiae Gerardus. De Jode. A⁰ 1560* (30 buc.).

[10] *Architectura oder Bauung der Antiquen etc. Antw. Gerardus de Jode, 1577.*

[11] *Hortorum viridariumq. elegantes* etc. *Excud Philippus Gallaeus Antv.* 1583. Titlu și 28 buc.

și altele asemenea [12]. Pentru Pieter Balten a făcut o cărticică *Theatrum de vita humana*, despre cele cinci ordine arhitecturale, începînd cu cel compozit și mergînd pînă la cel toscan, care înfățișa *Antichitatea*, și așa mai departe pînă la *Melancolia și Moartea*, înfățișate printr-o ruină ; astfel a fost reprezentată viața omenească în șase trepte [13]. De asemenea a mai făcut trofee, cartușe pentru inscripții, motive grotești și ornamentale, în total 26 de cărți [14].

În anul 1570, cînd fiica împăratului [15], în drumul ei spre Spania, a venit la Antwerpen, germanii l-au pus să facă un arc de triumf, care să fie gata în cinci zile, treabă pe care, lucrînd cu mare sîrguință, a dus-o la bun sfîrșit. „Nația“ [16] i-a plătit pentru arc 60 de taleri imperiali. Cînd ducele de Alba a abrogat amnistia, Vries, de dragul libertății sale, a plecat cu familia la Aachen, unde a locuit mai bine de doi ani. De acolo a plecat la Liège, unde a rămas un an și jumătate. De acolo s-a mutat iarăși la Antwerpen, avînd în vedere că se vorbea de pace, care a și fost încheiată prin mijlocirea contelui Von Schwarzenberg [17], și a primit numaidecît de lucru : să picteze ceva pentru vistiernicul Aert Molckeman, din Brussel, și anume o vilă de vacanță, văzută în perspectivă, la care el a făcut printre altele, o ușă deschisă. Pieter Breughel, care i-a găsit uneltele lăsate lîngă tablou, a pictat, în absența lui

[12] *Différents pourtraicts de menuiserie... portaux, bancs, escabelles, tables* etc. (16 buc.).

[13] *Theatrum vitae humanae* etc. *Antv.*, 1577.

[14] *Multarum variarumque, protactionum compartimenta vulgus pictorum vocat, Gerardus Judaeus excudebat Antv.* Seria I 1555 (12 buc.), seria II 1557 (13 buc. inclusiv titlul), o serie de grotești *Grottesco in diversche manieren* (13 buc.), *Caryatides : vulgus termas vocat* (17 buc. inclusiv titlul) etc.

[15] Ana de Austria.

[16] Colonia germană din Antwerpen. — Imperiul german se numea pe atunci „Imperiul roman de nație germană“.

[17] Contele Günther von Schwarzenberg.

Vries, un țăran care, în vilă, are treabă cu o țărancă. S-a rîs cu poftă de această glumă, iar numitul vistiernic a găsit-o atît de nostimă, încît n-a mai vrut s-o lase pentru nimic în lume să dispară. Între timp, spaniolii au fost izgoniți de către Monsieur de Bours din castelul de la Antwerpen, iar castelul a fost predat cetățenilor. Atunci, Vries a fost primit în serviciul orașului și pus mai mare peste toate fortificațiile, post în care a rămas pînă la asedierea orașului de către Parma și la capitularea din anul 1586. Apoi a plecat cu familia și cu o recomandație, prin Frankfurt, la Braunschweig și a ajuns la curtea ducelui. Aici a rămas pînă în anul 1589, cînd ducele Julius a murit. Ca urmare, Vries a plecat de la curtea ducală de la Wolfenbüttel și s-a mutat în orașul Braunschweig, unde a pictat un tablou pentru un cavou. În anul 1591 s-a mutat la Hamburg, unde a pictat într-o capelă a bisericii Sfîntul Petru, pentru mormîntul giuvaiergiului Jacob Moor, un tablou mare cu o perspectivă, în care Cristos ține sub picior pe diavol, moartea și iadul. Dedesubt se află două uși pe jumătate deschise, cu privire la care se fac multe rămășaguri avînd ca subiect ce anume se vede acolo printr-un portal, pe o scară. Se zice că, printre alții, un voievod sau duce polonez, mare șambelan al regelui, a pariat pe o mie de florini polonezi că este o ușă adevărată, deschisă, și a pierdut. Alții au pus rămășag pe un rînd de halbe, pe o putină de unt, și pe alte asemenea lucruri, iar pierzătorii i-au urat pictorului să-și umple degetele de baligă. În aceeași capelă, pe același tablou de pînză, a pictat, — sub o cornișă proeminentă, ținută de două cariatide, care făceau impresia că sînt cioplite din lemn, — o lampă suspendată, văzută de jos. Întrucît lampa era pusă foarte sus, privitorii credeau că acolo este atîrnată o lampă adevărată, aprinsă, încît mulți pariori pierzători se duceau numaidecît la el ca să-i reproșeze că i-a făcut să piardă, iar el în replică îi

întreba de ce au pus rămășag. La Danzig, „La Curte“ [18], l-a pictat pe *Orfeu*, cu animalele care de obicei se dușmănesc, acum în bună pace împreună, deoarece Curtea este un loc în care omul vine să bea, unde trebuie să domnească pacea și unde băutorilor nu le șade bine să se ia la bătaie. Vries era pe atunci, acolo, în slujba orașului. În noua sală de consiliu se află, tot de mîna lui, opt tablouri perspectivice cu reprezentări simbolice în legătură cu guvernarea. Primul : *Iustitia și Iniustitia*. Al doilea : *Concilium*. Al treilea : *Pietas*, într-un templu modern. Al patrulea : *Concordia*. Al cincilea : *Libertas*. Al șaselea : *Constantia*. Al șaptelea : *Judecata*. Al optulea : un tablou care este pus vara în horn ; înfățișează o boltă în perspectivă, sub care, pe niște scări, stau jos *Rațiunea și Credința*, aceasta din urmă reprezentată printr-un cîine, pictat după natură. Amîndouă le țin prizoniere înăuntru pe *Discordia, Seditio, Traditio, Calumnia falsa, Invidia* și toate înclinările rele. Înapoiat de la Danzig la Hamburg, a făcut pentru domnul Hans Lomel, într-o grădină, o mică galerie cu vedere spre verdeață, În aceeași grădină, chiar față în față cu galeria, a pictat un paravan de lemn cu o portiță deschisă, prin care se vedea un heleșteu cu lebede. În partea de jos erau pictate trunchiurile copacilor, ale căror coroane se vedeau în realitate deasupra paravanului. Este o lucrare care trezește admirația multora. Pentru același domn a pictat într-o cameră, pe o pînză întinsă pe un tavan plat, o serie de stîlpișori sau baluștri în racursiu, care se reazemă de jur împrejur pe cornișă și susțin un tavan înalt pătrat, împărțit în casete pătrate, iar în casete erau pictate motive grotești. În mijloc se mai vede, sus de tot, încă un etaj. De la Hamburg, Vries s-a dus la Praga, unde fiul său Pauwels, care a fost și el un meșter eminent în această artă, a pictat pentru împărat, pe

[18] Curtea lui Artus.

pînză, un tavan plat, de două sute de picioare lungime și optzeci de picioare lățime. A înălțat tavanul cu niște stîlpi văzuți în racursiu și l-a decorat cu motive grotești, iar în mijloc a lăsat un mare spațiu gol, rotund. Totul era executat cu precizie, în perspectivă. Într-o altă sală, mai mică, a mai pictat un tavan plat, făcînd totul foarte exact în perspectivă. Erau pictate acolo cele douăsprezece luni, iar în mijloc, pe un cîmp mare, rotund, Iupiter, cu fulgerul lui, putea fi văzut de jos, așa cum era făcut totul în racursiu și în perspectivă : stîlpi, copaci și case. La cererea împăratului, Pauwels a făcut în acea sală mică încă o perspectivă, cu o galerie, prin care se vedea o grădină cu o fîntînă și prin care împăratul a vrut adeseori să treacă din greșeală. Suveranul a venit în repetate rînduri să-l vadă pe pictor la lucru. În biserica de acolo este și un retablu, care are pe panoul central *Învierea*, pictată de Hans von Aachen. Pe unul din canaturi, Spranger le-a pictat pe *Cele trei Marii*, iar pe celălalt i-a pictat Joseph Switser [19] pe *Pelerinii din Emaus*. Pe fața exterioară a canaturilor închise, Vries a pictat o perspectivă, după ce mai întîi a pus ca ambele canaturi să fie geluite. Peste locul unde canaturile închise se ating unul cu altul, a pictat un stîlp pătrat, încît rostul nu se putea vedea. Împăratul a admirat lucrarea, care i-a plăcut foarte mult. Apoi, Vries a proiectat pentru maiestatea sa diferite fîntîni și camere, în care picturile lui puteau fi atîrnate în mod metodic și a creat posibilitatea ca împăratul să se poată plimba în ascuns prin tot palatul, fără să fie văzut. De la Praga, Vries s-a înapoiat la Hamburg și a făcut acolo, în biserica Sfîntul Petru, încă două lucrări mari. Una îl înfățișează pe *Cristos izgonit din templu de către farisei*. Cealaltă, ca *pendant*, îl arată pe *Cristos izgonindu-i pe zarafi*.

[19] Joseph Heintz (1564—1609). — *Switser* înseamnă *Elveția*nul.

Sfătuit și convins de către Gillis Coignet, De Vries a plecat de la Hamburg la Amsterdam și a dus cu el un tablou, *Turnul Babel*, bogat în detalii, cu care și-a stricat ochii. Se zice că acest tablou se mai află încă la un anume Pieter Overlander, din Amsterdam. De la Amsterdam, Vries s-a mutat cu familia la Haga, iar de acolo din nou la Hamburg.

Acum, în anul 1604, a publicat o carte foarte frumoasă despre arhitectură, în care sînt vreo 50 de planșe. A trudit la ele, printre alte lucrări, încă din timpul asediului orașului Antwerpen. Fiii lui, Pauwels și Salomon, l-au ajutat să le termine. Planșele sînt însoțite de un text didactic foarte instructiv și clar.

Numitul Pauwels, care a vizitat diferite țări și orașe, mai locuiește la Amsterdam, unde produce neobosit același gen de lucrări, adică arhitectură și perspective, și pictează în culori de ulei temple și biserici foarte frumoase, atît antice cît și moderne, precum și tot felul de clădiri. Celălalt fiu, Salomon, a fost și el un bun meșter, și a murit chiar în acest an 1604, la Haga.

VIAȚA LUI **JOANNES STRADANUS,** PICTOR EMINENT DIN BRUGGE

Vechea țară olandeză, cu fiicele ei, orașele, nu are nici cel mai mic motiv să fie supărată serios pe lacoma, înflorita și frumoasa Florența, pentru faptul că adăpostește nu numai floarea sculpturii, pe olandezul Joan de Bologna, dar și pe Hans van der Straet, pictor eminent din Brugge, în Flandra, pe care, ca o vicleană Circe, ca o lingușitoare Calypso sau ca o fermecătoare Alcina, îl reține departe de patria lui, făcîndu-l să încărunțească și să albească acolo, cu gîndul ca, spre gloria ei, să-i păstreze în pămîntul ei chiar și osemintele. Brugge, care l-a produs și unde a văzut el pen-

tru prima dată lumina vieții, împarte însă cu Florența faima, deoarece el s-a născut acolo în anul de grație 1536. Și, după cum am aflat, se trage din prea nobila și mult ilustra casă a seniorilor Van der Straet, al căror neam a fost exterminat, împrăștiat sau ruinat, deoarece în anul 1127, la Brugge, l-a asasinat, în biserica Sfîntul Donat, pe Carol cel Bun, al 13-lea conte și al 19-lea logofăt al pădurilor Flandrei, pentru că ajunsese pe cale ilegală în posesiunea comitatului. Așadar, Hans, care este adeseori numit și Stradanus [1], după ce a făcut un început frumușel în arta noastră în Flandra, a plecat în Italia, și-a ales drept localitate de reședință Florența și a pictat acolo multe lucrări frumoase în frescă și în culori de ulei. I-a dat și lui Vasari un ajutor substanțial la lucrările acestuia din sala palatului ducal și dintr-o serie de alte locuri, și, datorită unui mare număr de asemenea prilejuri favorabile, a devenit un meșter eminent și experimentat. La Florența, în biserica Annunziata, a pictat un tablou mare și splendid, *Cristos răstignit*, în care ostașii udă buretele într-un vas cu oțet, după cum reiese din gravura făcută și publicată după această compoziție. Pentru duce a desenat multe tipare de goblenuri, printre altele cu scene din războaiele ducelui Cosma și cu fel de fel de scene de vînătoare. Sînt compuse foarte frumos și ingenios, după cum le cunoaștem prea bine din gravurile lui Philips Galle și ale altora. Se mai pot vedea, de mîna lui, două serii cu *Patimile Domnului*, și altele cu tot felul de rase de cai provenite din diferite țări. Apoi a mai terminat și *Faptele apostolilor*, lucrare începută de Heemskerk, și a mai făcut și multe alte lucrări, care ne conving îndestul cît de extraordinar de priceput era, atît în compoziția tablourilor, cît și în reprezentarea și draparea personajelor sale și în fel de fel de lucruri care țin de artă. Acum, în

[1] În limba olandeză, *straet* (ortogr. actuală *straat*) înseamnă *stradă*.

1604, este burlac, are 74 de ani și este membru de vază al Academiei de desen din Florența. Duce o viață retrasă și liniștită. Iar dacă în viitor Italia sau Etruria îi va păstra trupul, Flandra se va mîngîia cu gîndul că a dat lumii un brugghez atît de deosebit, care, cu florile operelor sale, a făcut ca Florența să fie și mai frumoasă încă.

VIAȚA LUI GILLIS VAN CONINCXLOY, PICTOR DIN ANTWERPEN

Am avut în mînă un studiu, în formă de dialog sau în altă formă, scris de doi sau trei autori italieni diferiți, cu privire la problema : care dintre cele două arte, pictura și sculptura, este mai de seamă ? În avantajul artei noastre se invocă faptul că pictorul redă tot ceea ce este vizibil pentru ochiul omenesc : firmamentul, aerul, diferite stări ale vremii ; soarele, care uneori își trimite razele printre nori, peste orașe, munți și văi ; dacă vremea este întunecată și noroasă, dacă plouă, dacă bate grindină sau dacă ninge ; marea varietate de verde a copacilor și a celui de pe cîmp, cînd zîmbitoarea primăvară îndeamnă păsărelele să cînte, adică tot ceea ce sculptorului îi este cu neputință să exprime în piatră, — fapt care constituie una dintre numeroasele dovezi că pictura este o artă mai de seamă și că este mai pe placul publicului decît sculptura.

O confirmare a celor spuse s-ar putea găsi în operele meșteșugite ale eminentului peisagist Gillis van Conincxloy, din Antwerpen, care este artist și dinspre tată și dinspre mamă, sau, vorba ceea : din moși-strămoși. S-a născut în anul de grație 1544, la 24 ianuarie, la Antwerpen. Părinții lui erau de fel din Brussel. A început să învețe arta la Pieter, fiul bătrînului Pieter van Aelst, fapt datorat în parte și unei legături de rudenie, căci soția bătrînu-

lui Pieter a fost sora mamei lui Conincxloy. De acolo, Conincxloy a trecut la alt meșter, Lenaert Croes, care picta în culori de apă și de ulei personaje și peisaje. Apoi s-a mutat ca pensionar plătitor la Gillis Mostaert, unde a lucrat pentru el însuși. De acolo a plecat în Franța, unde a vizitat Parisul, Orléans-ul și alte localități, și a avut de gînd să plece în Italia. Dar întrucît i s-a propus o căsătorie, a plecat la Antwerpen, s-a însurat acolo, s-a stabilit definitiv în acel oraș și a luat parte la toate tulburările politice, pînă la asedierea orașului. Atunci a plecat în Zeelanda, cu gîndul să plece în Franța, ca să-și vîndă bunurile pe care le avea acolo. A rămas însă în Zeelanda și apoi a plecat din Țările de Jos, cu familia, la Frankenthal, în Germania, unde a locuit zece ani. De acolo și-a mutat domiciliul la Amsterdam, unde mai locuiește și acum.

A făcut multe lucrări frumoase la Antwerpen, printre altele o lucrare mare pentru regele Spaniei. Pentru domnul Jongeling, în casa acestuia de lîngă Antwerpen, a mai făcut un tablou de șaisprezece picioare lungime, dar întrucît domnul Jongeling a murit înainte ca tabloul să fie terminat, acesta a fost cumpărat la licitație de către avocatul Jacob Roelandts, care l-a pus apoi pe artist să-l termine. Era un peisaj superb. A lucrat mult și pentru negustori, care i-au dus în diferite locuri lucrările. Tot așa a lucrat, pentru domni de vază și pentru negustori, și la Frankfurt, unde a pictat cîteva tablouri și pentru împărat. La Amsterdam se află, de mîna lui, un tablou mare, foarte frumos, în casa domnului Abraham de Marez. Jan Yckett posedă de asemenea o pînză mare și splendidă a lui, în care personajele le-a pictat Marten van Cleef. Este un peisaj excepțional de frumos, bine compus, cu copaci minunați, cu o perspectivă admirabilă și cu prim-planuri extrem de izbutite. Apoi mai este, de mîna lui, la Naarden, la domnul Burghman Claes-

zoon, o pînză excelentă, cu un peisaj foarte frumos, în care personajele și animalele, de mici dimensiuni, sînt pictate de Marten van Cleef. Cornelis Moninck, din Middelburg, în Zeelanda, posedă și el un splendid peisaj al lui, pictat pe un panou și destinat să acopere un șemineu în cea mai bună și mai frumoasă cameră a casei. La Melchior Wijntgis se află de asemenea o pînză mare și două tablouri rotunde. La Amsterdam, la Herman Pilgrim și la Hendrick van Os, și la alți iubitori de artă din alte țări și orașe, opera lui este foarte prețuită, după cum și merită. Căci, ca să fiu scurt și să-mi spun părerea despre lucrările sale pline de talent : nu cunosc în vremea noastră un peisagist mai bun și văd că în Holanda maniera lui a început să fie imitată foarte mult. Iar copacii, care la noi fuseseră cam uscați, încep să crească în maniera lui, cu toate că o serie întreagă de pictori nu prea înclină să recunoască acest lucru.

VIAȚA LUI **BARTHOLOMEUS SPRANGHER,** PICTOR EMINENT DIN ANTWERPEN

Avînd în vedere că Natura, uneori (dar rar), cu ajutorul deosebit al unei generoase inspirații divine, dăruiește cîtorva oameni o înzestrare atît de desăvîrșită, încît aceștia ajung, spre mulțumirea tuturor și în aparență fără sforțare, să producă roade extraordinar de plăcute și de alese, în timp ce alții, de obicei, după o grea încordare a ochilor, nu scot la iveală decît lucrări greoaie, pocite, — este lucru vădit că de împărăția artei noastre, adică a picturii, nu au parte decît cei meniți ei de către Natură.

Cele spuse pot fi lesne constatate cu ajutorul exemplului cît se poate de nimerit care este excelentul și mult înzestratul antwerpenez Sprangher, pentru că Natura, și chiar frumoasa

Pictura, i-a oferit și i-a dăruit încă din frageda lui tinerețe, cu un zîmbet prietenos, culori și pensule. Ba mai mult : *Pictura* l-a acceptat și l-a luat de bărbat, aducîndu-i ca zestre Grațiile. Și așa cum multlăudatul și faimosul oraș Antwerpen a excelat de mult și s-a împodobit producînd multe personalități sclipitoare și alese, s-a născut acolo, dintr-o familie de vază, la 21 martie, în duminica Floriilor, în anul 1546, Bartholomeus Sprangher. Tatăl lui se numea Joachim Sprangher, iar mama lui Anna Roelandtsdochter. Tatăl lui era un om energic, de nădejde și inteligent, care călătorise mult, vizitase o serie de țări, locuise cîțiva ani în Italia și chiar la Roma, și fusese în tinerețe în Africa, unde unchiul lui se dusese ca să facă negoț, cînd împăratul Carol Quintul se afla în fața Tunisului. Așa că tatăl lui, datorită lungii sale șederi la Roma, cunoștea diferiți pictori, precum pe Michiel Coxcie, pictor din Mechelen, și se vedea des cu el și cu alții, încît arta desenului nu-i era cu totul străină. Bartholomeus, al treilea fiu al său, cînd avea vreo doisprezece ani, a vădit așa de mare înclinare înspre meșteșugul desenului, încît nu lăsa nici o hîrtie nedesenată, și nu lăsa în pace nici condica de însemnări a tatălui său, în care, alături de însemnările serioase ale tatălui, umplea tot spațiul liber cu desene înfățișînd soldați, toboșari și alte lucruri asemănătoare. De aceea, tatăl lui, pe care acest obicei îl plictisea, l-a chemat la el pe Bartholomeus, știind că asta era isprava lui și că ceilalți doi frați n-au înclinare spre desen, și l-a muștruluit strașnic, pentru că avea, pesemne, alte gînduri cu el. Dar mînia părintească împotriva copiilor nu ține niciodată mult, așa încît într-o zi, cînd era încă foarte supărat, l-a întîlnit pe stradă pe pictorul Jan van Mandijn, din Haarlem (Holanda), — un prieten vechi, care se pricepea să picteze în maniera lui Hieronymus Bosch lucruri fantomatice, și care primea o pensie anuală din partea orașului Antwerpen, — i-a

istorisit toată povestea și s-a înțeles pe loc cu pictorul ca băiatul să se ducă a doua zi la el, deoarece Mandijn nu avea pe atunci nici un ucenic.

Zis și făcut, și întrucît pictorul era la o vîrstă înaintată, a murit cînd tînărul Sprangher lucrase la el abia optsprezece luni. După aceea băiatul s-a înapoiat la tatăl lui. Și deoarece Gillis Mostart se cunoștea bine cu tatăl lui, acesta l-a dat ucenic la Frans Mostart, fratele lui Gillis, dar Frans a murit și el, după paisprezece zile, de „boala pripită" (febra englezească), așa că Sprangher a rămas iarăși fără meșter. După aceea, cu concursul sus-numitului Gillis, a fost primit pentru doi ani de către gentilomul Cornelis van Dalem, pe care părinții îl lăsaseră să învețe pictura de plăcere și ca trecere de timp și căruia îi plăcuse puținul pe care îl realizase băiatul în cele paisprezece zile cît stătuse la Frans. După scurgerea celor doi ani, a fost primit pentru alți doi ani de către același nobil, la care băiatul o ducea foarte bine. Întrucît meșterul picta rar sau puțin, Sprangher își petrecea adeseori vremea citind diferite cărți, povestiri istorice sau poeme, care se aflau acolo în număr mare, căci dacă lucra sau nu, meșterului îi era tot una, numai să găsească culorile și uneltele în ordine, cînd îi venea cheful să picteze.

Meșterul făcea mici tablouri cu stînci și peisaje, în care alții, anume Gillis Mostart sau Joachim Beuckelaer, pictau personajele. Sprangher, care și-a dat seama că acolo progresase prea puțin în artă, și pe care îl scotea din sărite că personajele erau comandate mereu altora și că nu se putea termina nici o lucrare fără ajutor străin, și-a pus în gînd, după trecerea primilor doi ani, să-și dea neapărat silința să învețe, ca să poată picta personaje cel puțin atît de bine, încît să nu mai fie nevoie, pentru peisajele sale, de ajutorul nimănui. Întîmplător se afla atunci la Antwerpen un anume Jacob Wickram, un german din Speyer,

care era ucenicul talentatului Bockberger. Sprangher, care era în relații prietenești cu el și care îl consulta pe ascuns, a fost sfătuit să se înapoieze la tatăl lui de îndată ce va expira termenul de doi ani, iar puținele luni rămase din noiembrie pînă la 1 martie 1565 (zi în care aveau de gînd să plece împreună) să se pună serios pe desenat. Sprangher i-a urmat sfatul și, îndemnat de tînărul german, a luat numai cărbune și cretă, ca să nu piardă timp prea mult, și a copiat pe hîrtie albastră gravurile lui Parmigiano și ale lui Floris, de dragul însușirilor lor artistice neobișnuite. Apoi a încercat să facă și ceva original, cu lumini și umbre, deoarece camaradul lui îl asigurase că va izbuti. Sprangher, care făcuse în puține săptămîni compoziții atît de variate, avea de gînd să și picteze cîteva dintre ele, dar întrucît se apropia ziua în care urma să plece cu prietenul său la Paris, n-a mai putut face încercarea unei lucrări în culori. După ce au plecat din Antwerpen și au ajuns la Paris, Sprangher a fost primit de pictorul reginei-mame, un bun miniaturist, pe nume Marcus [1], care lucrase cîtva timp la Roma, la don Giulio [2]. Aici, Sprangher, timp de șase săptămîni de zile, n-a făcut nimic altceva, decît portrete după desenele în creion ale meșterului. Acest Marcus locuia într-o casă mare, cu pereți albi, vrednică de un gentilom. N-a durat mult și pereții aceia au devenit negri de cărbune, fiind plini cu desene de personaje mari și mici, de la tavan pînă la pardoseală. Marcus, care văzuse și înțelesese că Sprangher n-are chef să tot facă mereu numai lucrări copiate, l-a chemat la el pe cel care i-l adusese pe Sprangher ca ucenic și i-a spus că ar fi mai bine să-l bage pe Sprangher ucenic la alt meșter, unde să poată picta scene și personaje. I-a arătat pereții plini cu desene și i-a spus că, deși casa

---

[1] Marc Duval.
[2] Giulio Clovio.

lui este destul de mare, este totuși prea mică pentru băiat. Cînd i s-a povestit asta, Sprangher a găsit chiar în aceeași zi alt meșter, un om foarte energic, dar un artist mediocru. De dimineață, noul meșter i-a pus lui Sprangher în față un panou grunduit, de vreo șase palme înălțime, i-a dat culori, pensule și alte lucruri trebuincioase și i-a spus să picteze pe el o scenă religioasă, care vrea el. Sprangher, care nici nu pictase, nici nu copiase niciodată o scenă, s-a văzut în mare încurcătură și s-a prefăcut că nu înțelege ce-i spune meșterul, ca și cum n-ar înțelege bine franțuzește. Atunci meșterul a descuiat o lădiță și a scos din ea trei stampe, spunînd : „Fă una din scenele astea, dar după o viziune proprie". Și, ieșind din atelier, l-a lăsat singur. Sprangher, pe care l-a cuprins frica, s-a uitat în jur și, cînd a descoperit cîteva panouri mediocre, pictate de meșter, a prins curaj și a făcut, după obiceiul său, pe hîrtie albastră, cu cărbune și cu cretă, o compoziție, înfățișînd *Învierea Domnului*, cu paznicii mormîntului alături. A început să pună culoarea brută și, avînd în vedere că zilele erau lungi, n-a trecut mult și tabloul a fost gata, spre marea mirare a meșterului, care (după cum am spus) era slab în artă. Și cînd vreo cîțiva pictori olandezi au venit să se uite, au început să laude în așa măsură lucrarea, încît Sprangher a început să se creadă ; și după ce a mai pictat trei sau patru panouri, i s-au urcat laudele la cap în așa hal, încît n-a mai vrut să rămînă acolo, ci a dorit să plece la Lyon cu cel cu care venise la Paris. Pricina a fost că s-a văzut mai stimat și mai prețuit decît unii pictori mai bătrîni și că meșterul ar fi vrut să-l lase să lucreze mereu, de unde el a dedus că acesta va fi cazul peste tot. Și-a luat deci rămas bun de la meșter și s-a pregătit pentru călătoria spre Lyon. Dar, avînd în vedere că se simțea puțintel cam indispus, a pus să i se deschidă o vînă la brațul stîng și

să i se ia sînge, fără să ceară părerea nimănui, și a plecat în starea aceasta cu prietenul său la patinaj. Acolo, mișcările l-au silit să folosească din cînd în cînd și brațul stîng, din care i se luase sînge și care, din pricina sforțărilor, s-a umflat tare și s-a înfierbîntat, încît, de durere, băiatul a fost cuprins de o febră puternică, iar starea brațului părea că se agravează. Ca urmare, Sprangher a zăcut multă vreme bolnav la pat, pînă ce tatălui lui din Antwerpen i-a ajuns la urechi acest lucru și i-a scris unui negustător din Paris să i-l trimită pe fecior cu trăsura acasă, la Antwerpen, de îndată ce se va simți ceva mai bine. Sprangher, care era prea ambițios ca să se ducă așa de curînd acasă, s-a dat cu atît mai repede jos din pat cînd a auzit ce scrisese tatăl său și, vindecat numai pe jumătate, a plecat la Lyon, temîndu-se tot timpul să nu-l ajungă din urmă trăsura care avea să-l ducă la Antwerpen.

La Lyon, a fost căutat numaidecît la han de unul sau doi pictori, care i-au oferit de lucru. Dar Sprangher, pe care această propunere l-a întărit în părerea că este foarte capabil, a plecat a treia zi la Milano, fiind convins că pretutindeni meșterii îl vor ruga și îl vor implora în felul acesta. Bietul băiat a fost însă dezamăgit, pentru că, după ce a sosit la Milano, a stat trei săptămîni la un han, iar cei care nu s-au arătat ca pînă atunci au fost pictorii. Și ceea ce era și mai rău : nu a putut găsi nicăieri de lucru și a cheltuit tot ce avea. La asta s-a mai adăugat și ghinionul că un concetățean de-al lui a venit să-l caute la han și l-a mințit că în scurt timp urmează să primească o sumă mare de bani, așa încît la han Sprangher a plătit tot timpul pentru el, bizuindu-se pe făgăduiala aceluia că nu numai îi va da înapoi tot ce-i avansează, dar că-i va mai și împrumuta mulți bani. Dar cînd acel concetățean a descoperit că punga lui Sprangher s-a golit, s-a sculat într-o dimineață mai devreme decît Sprangher și a plecat fără să dea bună-ziua

sau să-și ia rămas bun, luînd cu el și pardesiul, vestonul și alte lucruri de-ale lui Sprangher și de atunci a uitat să se mai întoarcă. Bietul Sprangher, care abia acum începuse să cunoască perfidia și viclenia unora dintre concetățenii săi, și care s-a pomenit în țară străină fără bani, fără haină și fără lucru (și încă pe timp de iarnă), nestăpînind bine nici limba italiană, s-a simțit vindecat deodată, în mod miraculos, de trufie și de înfumurare, încît acum, după ce cunoașterea de sine îi deschisese ochii, și-a dat seama cît de puține lucruri știe și că a ajuns la ananghie pentru că nu se pricepe să picteze în culori de clei, în culori de apă și în frescă. Căci în a treia zi de ședere la Milano îl căutase cineva ca să-i dea de lucru în aceste tehnici, dar el nu îndrăznise să primească, deoarece nu le încercase și nu le văzuse niciodată. Totuși, în cele din urmă i s-a ivit prilejul să stea cîteva săptămîni, nu prea multe, la un gentilom milanez. Cînd după aceea a făcut cunoștință cu un pictor tînăr din Mechelen, Sprangher i s-a alăturat timp de două sau trei luni, ca să învețe să picteze în culori de apă.

După ce a stat vreo opt luni la Milano, Sprangher a plecat de acolo la Parma, unde i s-a adresat unui pictor foarte bun, pe nume Bernardo Sojaro [3], care, deși om bătrîn, era ucenic al mult faimosului Antonio da Correggio. Aici s-a angajat pe doi ani, cu un salariu mic, numai ca să poată învăța ceva. S-a întîmplat însă ca după trei luni Sprangher să se certe cu fiul meșterului ; asta s-a petrecut pe cupola sau lanternoul bisericii Madonna della Steccata, unde se aflau numai ei amîndoi și unde nu-i putea auzi nimeni. Cuprinși de o furie nebună, s-au bătut acolo, din ce în ce mai tare, timp de mai bine de un ceas, încît la urmă au căzut, obosiți și pe jumătate morți,

[3] *Bernardino Gatti il Sojaro* sau *Sogliaro*, din Cremona (m. 1575).

unul ici, celălalt colo. După ce și-a mai revenit un pic, Sprangher s-a cățărat ceva mai sus pe schelă, în locul unde își avea pardesiul și pumnalul. S-a îmbrăcat și, întrucît nu mai putea de sete, s-a uitat în toate părțile pînă ce a descoperit o căldare cu var, acoperit cu apă limpede, dar verzuie din pricina varului de dedesubt. Întrucît era în toiul verii și nu se găsea nimic altceva de băut, Sprangher s-a aplecat, a pus gura la buza găleții și a băut pînă ce a simțit că i s-a stins setea. Apoi, la coborîre, a fost nevoit să treacă iarăși prin încăperea în care se bătuseră, însă a trecut fără să fie împiedicat, căci și celălalt își primise porția și nici unul din ei nu mai avea chef de bătaie. Dar înainte de a ajunge jos, Sprangher a început brusc să tremure, cuprins de o febră îngrozitoare, deoarece otrava din var își făcea efectul. Sprangher a zăcut la pat mai bine de trei săptămîni, la un pas de moarte, în casa unui pictor mediocru, căci în casa meșterului n-a vrut să mai pună piciorul. După ce i-a dat ajutor acestui pictoraș la confecționarea cîtorva arcuri de triumf ridicate în cinstea intrării glorioase a prințesei Portugaliei [4] în Parma, Sprangher a plecat numaidecît la Roma.

Ajuns aici, s-a prezentat unui pictor mediocru, unde a stat șase săptămîni. De acolo s-a mutat la arhiepiscopul Massimi, unde a stat vreo paisprezece zile și întrucît nu i-a plăcut, s-a mutat la un pictor tînăr din Tournai, pe nume Michel Joncquoy, care a murit nu demult la Tournai. La acesta a stat vreo șase luni și a făcut cîteva mici peisaje (căci lucra acolo pe seama lui) și, printre altele, o scenă fantastică, foarte nostim concepută ; era o scenă de noapte, într-o ruină care amintea de Coloseum, cu femei zburînd călare pe mături și alte asemenea personaje fantastice. Aceste tablouri erau destinate unui anume domn Joan Spin-

[4] Maria, soția lui Alessandro Farnese.

dolo, un bancher ; dar avînd în vedere că nu i-au plăcut, au luat drumul spre mult faimosul miniaturist don Giulio Clovío, care le-a cumpărat pentru sine și le-a plătit. Întrucît locuia în palatul cardinalului Farnese, prietenul tuturor spiritelor alese și eminente, don Giulio i-a arătat cardinalului micul tablou fantastic, care i-a plăcut acestuia grozav. Don Giulio și-a dat toată osteneala ca să-l rețină pe Sprangher la el. Cardinalul, care venise în camera lui don Giulio, dorea de asemenea ca Sprangher să rămînă la don Giulio. A vrut chiar să-i rezerve un loc la masa sa, ca unui gentilom, cu condiția să rămînă la el. Sprangher i-a răspuns că primește cu recunoștință invitația și că-i dă curs cu plăcere, dar s-a scuzat, spunînd că-i făgăduise și-i dăduse cuvîntul unui pictor bun și serios, dar lipsit de imaginație, pe nume Michiel, să-i dea ajutor la pictarea unui compartiment al retablului altarului principal, și a bolții alăturate, din biserica San Oreste, ceea ce Sprangher, mai tîrziu, a și făcut, adică a pictat în acel compartiment *Cina cea de taină*, iar pe boltă pe *Cei patru Evangheliști*. Sprangher vorbise însă numai despre „un loc din afara Romei", iar cardinalul l-a întrebat : „Unde ?". Și cînd Sprangher a răspuns : „La San Oreste", cardinalul i-a spus că muntele San Oreste, cu toți oamenii de acolo, îi aparține lui, că treaba nu are prea mare însemnătate și că va aranja el totul. Dar cînd cardinalul a plecat la Caprarola, Sprangher s-a dus cu Michiel la Monte San Oreste. Mai sus-numitul Spindolo i-a dat lui Sprangher cai pentru drum, căci îi părea grozav de rău că nu-i cumpărase micul tablou fantastic, iar Sprangher i-a făgăduit că acolo, la San Oreste, are să-i facă altul, mult mai bun. Sprangher l-a și făcut, spre marea satisfacție a domnului Spindolo, care a venit călare să-l viziteze, în tovărășia altor nobili. Sprangher a rămas acolo patru luni. Cînd s-a înapoiat la Roma, a găsit un adăpost ospitalier la ilustrul

cardinal Farnese și a locuit acolo trei ani, în palatul San Lorenzo in Damaso. În sfîrșit, cînd Sprangher a fost trimis de către cardinal la renumitul lui palat de la Caprarola, la nici o zi de drum de Roma, ca să picteze acolo cîteva peisaje în frescă, cardinalul l-a chemat din nou, în mod neprevăzut, înapoi. Revenit la Roma, a fost dus de către cardinal la papa Pius al V-lea. Ajunși acolo, cardinalul și don Giulio au intrat împreună la sanctitatea sa și nu mult după aceea a fost chemat înăuntru și Sprangher. După ce a sărutat picioarele papei și a primit binecuvîntarea și după ce s-a mai discutat despre un tablou pe care sanctitatea sa vroia să i-l comande, Sprangher a fost numit pictor papal și a primit o locuință splendidă în palatul Belvedere, chiar deasupra statuii lui Laocoon, unde a făcut, pe o placă de aramă de șase picioare înălțime, *Judecata de apoi*, atît de plină de detalii, încît conținea, printre altele, nu mai puțin de cinci sute de capete. Lucrarea aceasta, care mai poate fi văzută la mînăstirea Del Bosco, dintre Pavia și Alessandria, pe mormîntul papei Pius al V-lea, a fost terminată în paisprezece luni. După ce a fost cît p'aci să cadă în dizgrația sanctității sale, din pricina lui Vasari care susținuse că băiatul acesta nu prea face treabă și-și pierde vremea fără folos, Sprangher a început să dea dovezi de sîrguință și a făcut pe o placă de aramă de mărimea unei coli de hîrtie *Grădina Getsemani noaptea*. I-a oferit-o papei, căruia i-a plăcut atît de mult, încît i-a cerut lui Sprangher să-i facă în același format toate *Patimile*, poruncindu-i ca mai întîi să le deseneze, ca să vadă dacă îi plac. Sprangher a făcut ceea ce i s-a cerut, însă nu bucuros, deoarece nu desenase niciodată altfel decît cu cărbune și cretă, dar ca să-i facă pe plac papei, le-a desenat și anume în alb și negru, pe hîrtie albastră, în număr de douăsprezece bucăți. Astfel, papa l-a făcut pe Sprangher să deseneze, de nevoie, pentru

prima dată în peniță. În timp ce Sprangher desena ultima piesă, anume *Învierea,* papa a murit. Încă de cînd acesta văzuse *Grădina Getsemani,* Sprangher fusese chemat la căpătîiul papei, care era bolnav. Din cele douăsprezece piese, am văzut și eu cîteva. Erau lucrate minunat și meșteșugit, în peniță și laviu. Împăratul mai posedă și el cîteva dintre ele. Cînd Sprangher nu a mai avut motive să facă astfel de lucrări, a reînviat în el plăcerea înnăscută de a crea lucrări de mari proporții. Prima lui lucrare mare într-un loc public s-a aflat la San Luigi de' Francesi. Era pictată pe perete, în culori de ulei, și îi înfățișa pe sfîntul Anton, sfîntul Ioan Botezătorul și sfînta Elisaveta, iar deasupra, în văzduh, pe sfînta Maria cu niște îngeri. Este o lucrare foarte frumoasă și bine executată. Apoi a mai făcut pentru biserica San Giovanni, de lîngă Porta Latina, scena *Sfîntul Ioan în ulei,* cu personaje la scară ceva mai mică decît cea naturală. Este retablul altarului principal, pictat pe pînză, în culori de ulei, și are o compoziție excelentă. Apoi mai este într-o bisericuță de lîngă Fontana Trevi *Sfînta Ana lăuză,* cu personaje la scară pe jumătate cît cea naturală. Este tot un retablu de altar principal, pictat pe pînză, foarte frumos ca invenție și excelent executat, cu diferite mișcări ale unor personaje feminine care au treabă cu noua născută : sfînta Maria. Sus, în nori, se vede Dumnezeu Tatăl, cu niște îngeri. Compoziția a apărut și ca gravură. L-am văzut pe Sprangher cînd o lucra. Acestea sînt operele lui mari de la Roma. Dar mai înainte făcuse o grămadă de lucrări mărunte, care se vindeau de îndată ce erau gata.

După moartea papei, în al cărui serviciu stătuse douăzeci și două de luni, și-a pierdut mult timp, căci s-a mutat atunci la un distins negustător olandez, un bun prieten al său, dar un om foarte ușuratic, încît Sprangher, timp de cîțiva ani, n-a prea făcut altceva decît să caute plăceri, lucrînd foarte puțin, și anume

numai atunci cînd îi lipseau mijloacele necesare pentru chefuri, adică banii. După cîte știu, nu și-a bătut capul niciodată să deseneze lucrurile superbe care se pot găsi din belșug la Roma, atît statui antice, cît și picturi și alte lucruri. Cred că n-a stricat în acest scop nici o singură foaie de hîrtie, ceea ce este de mirare, așa încît în călătoria lui de la Roma spre Austria n-a mai avut de cărat în bagaj nici un fel de material artistic, ci a dus totul mult mai comod, bine păstrat în cap. Îmi amintesc că, atunci cînd contesa de Arembergh a stat la Roma, Sprangher a pictat din memorie, pentru un gentilom, portretul uneia din doamnele ei de onoare, iar toată lumea a găsit că seamănă foarte bine. Portretul i-a fost bine plătit, iar gentilomul îndrăgostit a fost cît se poate de mulțumit. De aici se poate deduce cît de bună memorie avea Sprangher.

În vremea cînd Sprangher era astfel înclinat să realizeze lucrări mari, iar retablurile citate mai sus îl făcuseră renumit, i s-a ivit un prilej, atunci cînd împăratul Maximilian al II-lea, fie-i țărîna ușoară, a poruncit să i se scrie mult eminentului Jan de Bologne, sculptor al ducelui Florenței, să-i trimită maiestății sale doi tineri, un pictor și un sculptor, în stare să-l slujească la realizarea unor lucrări și clădiri mari. De aceea, Bologne, care îl cunoscuse pe Sprangher mai demult la Roma și se văzuse deseori cu el la Belvedere, în palatul papei, l-a ales pentru această misiune și l-a recomandat ca pictor, iar drept sculptor l-a recomandat pe unul care se afla de asemenea la Roma : ucenicul său, excelentul și foarte înzestratul tînăr Hans Mont, sculptor, născut la Gent, în Flandra, unul dintre cele mai alese talente din lume și care pledase cel mai mult pentru ca Sprangher să plece într-acolo. Căci un lucru este sigur : că fără Hans Mont n-ar fi plecat niciodată din Roma, avînd în vedere că avea de gînd și-și propusese categoric să se apuce în sfîrșit de studii, înainte de a pleca. Dar gîn-

dul că acum are un camarad, cu care va putea să lucreze peste tot împreună, l-a convins în parte să se pregătească de călătorie. Un alt motiv care l-a făcut pe Sprangher să primească propunerea a fost plăcerea de a realiza lucrările mari cerute de împărat, știind că ceea ce era de lucru la Roma în locuri publice trebuia lucrat aproape pe nimic, întrucît fiecare tînăr încerca să-și facă un nume pictînd retabluri. Și, cu toate că și el era foarte înclinat să facă la fel, Sprangher a cerut plată bună, nu din lăcomie, ci ca să poată trăi comod din salariu, căci se obișnuise să fie bine plătit pentru lucrările sale mici (după cum am spus mai sus).

Cînd după cîteva luni i s-au trimis bani de drum, a plecat cu camaradul său, în anul jubiliar 1575, din Roma și au ajuns amîndoi la Viena, în Austria, în timp ce împăratul se afla la dietă, la Regensburg, unde fiul său Rudolf a fost încoronat rege roman. După ce împăratul, la puține luni după aceea, s-a înapoiat, maiestatea sa imperială i-a trasat sarcină lui Mont să confecționeze cîteva machete din lut, iar lui Sprangher să facă vreo cîteva desene și mici tablouri ; totodată l-a pus să picteze o boltă a unui turn al noii clădiri de lîngă Viena, numită Grădina Fazanilor. Prima lucrare pe care a făcut-o Sprangher pentru împăratul Maximilian, în timp ce muncea de zor la desenele pentru bolta din Grădina Fazanilor, a fost o placă dreptunghiulară de aramă, înfățișînd *Ridicarea Crucii*, avîndu-l pe Cruce pe Cristos înclinat spre spate, precum și multe alte elemente accesorii. A fost o compoziție foarte frumoasă și bine alcătuită. A făcut și un epitaf, *Învierea*, care se află la Spitalul imperial din Viena. După cîteva luni, maiestatea sa s-a înapoiat la Regensburg, unde Rudolf al II-lea a fost ales împărat roman. La scurt timp după aceea, și anume în luna octombrie a anului 1576, împăratul Maximilian a plecat din această viață spre tărîmuri mai fericite și a

continuat să trăiască în amintirea tuturor ca un om ales și cu frica lui Dumnezeu.

Între timp, Hans Mont și Sprangher lucraseră în clădirea nouă și făcuseră acolo statui mari din platru, de vreo opt picioare înălțime, precum și personaje mari în frescă și cîteva scene cu personaje ceva mai mici decît mărimea naturală și cîteva scene în relief. Apoi a venit frigul iernii, odată cu știrea decesului milostivului împărat, iar după două sau trei zile casierul lor de la Viena a primit niște scrisori, în care se spunea că trebuie să poarte de grijă în toate privințele ca pictorul și sculptorul aduși de împărat de la Roma să nu plece pînă ce noul împărat nu ajunge la Viena. Așa că au fost bine îngrijiți și și-au primit în fiecare lună plata. După aceea, Sprangher a făcut un tablou de mărime mijlocie, în care *Mercur o aduce pe Psihe în sfatul zeilor*, o frumoasă perspectivă printre nori, excelentă în ceea ce privește compoziția și execuția. Apoi, pe aramă, o reprezentare alegorică a Romei, alcătuită dintr-o femeie șezînd, zeul Tibrului, lupoaica și doi copilași. Acesta a fost primul tablou care i-a fost oferit împăratului Rudolf. Apoi și un tablou cu un colorit plăcut, înfățișînd-o pe *Sfînta Maria*, înconjurată de cîteva personaje. La șase luni după alegerea împăratului a sosit vremea ca maiestatea sa să-și facă intrarea triumfală în Viena, în care scop sfatul municipal l-a rugat pe Sprangher să preia conducerea la ridicarea unui mare arc de triumf în piața numită *Bauernmarkt*. În acest scop, Hans Mont a întocmit proiectul și desenul, căci era foarte experimentat în arhitectură și indicat pentru asemenea lucruri. A făcut pentru arcul de triumf și cîteva statui mari, de opt sau nouă picioare înălțime, realizate dintr-un șasiu îmbrăcat în pînză și acoperit apoi cu lut. În față se aflau, de o parte și de alta, împărații Maximilian și Rudolf, amîndoi făcuți după natură ; mai era acolo, printre alte personaje, un *Neptun*, gol, în picioare, o statuie excelentă,

cu o ţinută extraordinar de solemnă. Pe arcul de triumf a făcut, deasupra unui spaţiu deschis, un *Pegas*, urmînd ca, la trecerea împăratului, sub cal să se instaleze orchestra. Calul era de două ori cît mărimea naturală şi se afla la o înălţime considerabilă. Statuile, toate din lut, au fost pictate în alb cu culori de ulei, încît străluceau ca marmura albă. Sprangher a confecţionat partea picturală, în imitaţie de bronz; erau scene în concordanţă cu statuile între care erau puse; unele înfăţişau virtuţile, şi anume: *Dreptatea, Înţelepciunea* şi aşa mai departe, scene moderne şi antice, totul realizat cu multă iscusinţă şi cu o extraordinară dibăcie. A pictat şi cîţiva copii, mai mari decît în mărimea naturală, cu mişcări foarte frumoase. Era o lucrare foarte mare, mai înaltă decît cele mai înalte case din piaţă, căci sfatul municipal ţinea să aibă o lucrare impresionantă. Şi ceea ce stîrneşte admiraţie este că totul a fost gata în douăzeci şi opt de zile, în ciuda piedicii mari reprezentate de ploaie, lucru pe care îl ştiu bine, pentru că Sprangher m-a chemat într-acolo ca să-i dau o mînă de ajutor, în timp ce mă aflam la Krems, unde pictam nişte fresce în cimitir. La început, împăratul nu prea preţuia arta, iar aceşti doi artişti şi prieteni credincioşi nu ştiau pentru ce muncesc; apoi împăratul a plecat la Linz şi a poruncit ca unul din ei să urmeze curtea, iar celălalt să rămînă la Viena, în aşteptarea poruncilor maiestăţii sale. Aşa încît Hans Mont a plecat cu curtea, iar Sprangher a rămas la Viena. Curtea a ajuns în cele din urmă la Praga, unde Hans Mont a stat cîteva luni şi s-a văzut, vorba ceea, tras de nas cu funia, aşa cum sînt traşi bivolii; şi a înţeles că n-are să poată ajunge la nici un rezultat, încît şi-a pierdut răbdarea şi a plecat fără să spună nimic, ferm hotărît să nu mai vină înapoi cît va trăi. Ultimul lucru care s-a aflat despre el a fost că s-a mutat la Torino sau că s-a turcit. Dacă ar fi adevărat, ar fi extraordinar de regretabil pentru artă şi pentru talentul lui deosebit, ca şi pentru frumoasa manieră pe care a vădit-o în producţiile sale artistice, căci acestea promiteau şi preziceau că nu va fi mai prejos decît nici un alt sculptor al vremii vechi sau noi, numai să fi avut prilejul să-şi închine forţele unor lucrări importante. Mi-a fost din tinereţe un prieten drag, era foarte bun la suflet şi inteligent, dar nu putea suferi să fie tratat prost şi era adesea prea nerăbdător, în timp ce aceia care urmează curtea trebuie să dispună de o răbdare de fier. Sprangher, care a aflat aceste veşti la Viena, a fost foarte mîhnit, a ieşit din slujba împăratului şi a făcut cîteva lucrări pentru nişte domni de vază, ceea ce pînă atunci nu voise să facă. Totodată îşi propusese să plece ca să-şi caute norocul în altă parte, după ce va termina lucrările începute. Dar la scurt timp după aceea a venit la Viena domnul Rumpff, marele şambelan al împăratului şi, cînd a auzit de intenţia lui Sprangher, l-a chemat la el şi i-a poruncit, în numele împăratului, să nu se pregătească de plecare, ci să aibă grijă să fie gata cînd va fi chemat de la Viena la Praga, ceea ce s-a şi întîmplat.

La cîteva luni după sosirea lui la Praga, a intrat din nou în slujba împăratului, în schimbul unui venit însemnat. Acum, cînd s-a văzut în serviciul stabil al împăratului, Sprangher şi-a propus cu toată seriozitatea să se însoare şi să-şi întemeieze un cămin, căci numaidecît după ce sosise la Praga se îndrăgostise şi devenise slujitorul supus al unei fetiţe cuminţi în vîrstă de 14 ani, a cărei mamă era de fel din Olanda şi al cărei tată era de fel dintr-un port german la mare. Tatăl era un neguţător sau giuvaiergiu bine văzut. Iar norocul a făcut ca această fată să-i dea speranţe, deoarece şi ei îi plăcuse Sprangher. De aceea, tatăl a fost chemat, în numele împăratului şi al marelui şambelan, şi i s-a cerut fiica, din partea împăratului, ca soţie pentru Sprangher. Cererea a

fost atît de stăruitoare încît tatăl (cunoscînd și înclinarea fiicei sale) și-a dat consimțămîntul, cu condiția ca Sprangher, ținînd seama de tinerețea fetei, să amîne nunta cu doi ani. Condiția a fost găsită întemeiată, dar Sprangher s-a priceput să aranjeze lucrurile cu părinții fetei în așa fel încît aceștia i-au dat fata după zece luni, iar nunta a fost celebrată în timp ce împăratul se afla la Viena.

Prima lucrare mare pe care a făcut-o atunci Sprangher la Praga și care poate fi văzută în public, a fost fațada casei sale, pe care pictat-o în galben, ca și cum ar fi fost de bronz. Sus de tot se află înfățișați niște copii în mărime naturală ; în dreapta, copiii pictează și desenează, în stînga sculptează și desenează. În mijloc se vede în mărime naturală un *Mercur* care zboară. Dedesubt sînt niște arce. Sub ele a pictat-o pe *Faima*. Sub ea, în mijloc, se vede un personaj feminin, care reprezintă *Roma*, stînd în picioare pe o minge dusă de un vultur ; vulturul ajunge pînă jos la friză. Friza este umplută cu prizonieri și trofee sau pradă de război. În ambele colțuri ale frizei stau în picioare două personaje mari, de opt picioare înălțime ; unul este *Hercule*, celălalt este *Justiția*. În mijloc, sub friză, este un copilaș în mărime mai mare decît cea naturală, pictat în culori și care ține în mînă un epitaf. Totul este splendid la vedere ; personajele sînt minunat de plastice ca efect și de frumoase ca atitudini.

Mai este apoi, de mîna lui Sprangher, la Praga, în orașul nou, în biserica Sfîntul Egidius, un epitaf cu personaje în mărime naturală : un *Cristos* care ține sub picior Moartea și pe Diavol, iar pe revers îngeri. Este o lucrare de bună calitate. Apoi a mai fost de mîna lui, în biserica Sfîntul Toma, un tablou *Sfîntul Sebastian*, cu personaje de trei sau patru picioare înălțime, sub care arcașii din primul plan sînt de dimensiuni mai mari. După ce acest tablou cu *Sfîntul Sebastian* a

stat acolo trei sau patru ani, împăratul l-a dăruit ducelui Bavariei, iar Sprangher a făcut altul în locul celui dăruit ; personajele de pe ambele tablouri sînt foarte frumoase ca mișcare. Apoi a mai făcut o Justiția, cu vreo cîțiva copilași alături, lucrare pe care a dăruit-o Primăriei. Pentru părinții iezuiți, Sprangher a făcut o lucrare mare și anume un retablu înfățișînd *Înălțarea Maicii Domnului* cu cei doisprezece apostoli și cîțiva îngeri, personajele avînd șapte picioare înălțime ; este o lucrare excepțională. La mînăstirea Sfîntul Iacov, în orașul vechi, se află, de mîna lui, *Sfîntul Iacov* și *Sfîntul Erasm*, în veșminte de episcop, cu personaje în picioare, în mărime naturală ; pe planul din fund se vede cum acesta din urmă este martirizat și cum i se răsucesc mațele. Este de asemenea o lucrare foarte bună. Apoi mai este, de mîna lui Sprangher, în bisericuța Sfîntul Matei, de lîngă biserica Sfîntul Ioan, un epitaf, pe care l-a făcut pentru tatăl soției sale și care înfățișează *Învierea Domnului*, cu personaje în mărime naturală, Cristos fiind, pe acest tablou, unul din cele mai reușite personaje în ceea ce privește coloritul, dintre numeroasele făcute de Sprangher. Un îngeraș în mărime naturală îi ridică lui Cristos mantia. Pe fețele posterioare sînt personaje șezînde care se roagă, anume tatăl și mama soției sale ; deasupra frontispiciului se pot vedea doi copii sculptați de talentatul Adriaen de Vries, iar pe frontispiciu, în culori, tatăl. Toate aceste lucrări citate aici pot fi văzute în locuri publice, iar altele se află, în mare parte, în posesia împăratului, căci maiestatea sa a fost convertit prin ele să admire arta și opera lui Sprangher.

S-a întîmplat în anul 1582 ca împăratul, care se afla la Viena, să-l cheme pe Sprangher de la Praga, cu poruncă să vină să-l întîlnească la dietă, la Augsburg. Sprangher s-a dus într-acolo cu soția și copiii și de acolo, cu împăratul, iarăși la Viena. De atunci încolo împă-

ratul n-a mai îngăduit ca Sprangher să lucreze acasă, ca mai înainte, ci numai în camera în care maiestatea sa obișnuia să se odihnească, așa încît Sprangher a început să lucreze în prezența împăratului, spre marea satisfacție și plăcere a maiestății sale. Cînd s-au înapoiat de acolo cu toții la Praga, Sprangher a continuat să lucreze în camera împăratului, din care pricină alții nu au putut vedea decît puțin sau nimic din ceea ce producea, avînd în vedere că nu ținea ucenici și lucra singur, cînd avea chef. Întrucît Dumnezeu avusese atît de bine grijă de el, încît să nu aibă nevoie să muncească pentru pîine, și-a închinat toată vremea acestui unic țel, anume aceluia de a-l mulțumi pe împărat și de a-i face plăcere, lucrînd în camera acestuia, unde împăratul era adeseori de față ; și asta a ținut vreo șaptesprezece ani. Neavînd fire de curtean, deoarece asemenea oameni trebuie să fie nerușinați, n-a izbutit niciodată să-și dea osteneală ca să capete multe lucruri, ceea ce a avut drept urmare că a căpătat puține. Dar se poate socoti om fericit, căci împăratul i-a acordat toate favorurile pe care i le-a cerut. Răbdarea i-a fost pînă la urmă de folos și a dat roade, căci în anul 1588 s-a întîmplat ca maiestatea sa imperială, în clemența sa, la o masă plină cu oaspeți, în prezența întregii curți a maiestății sale, să pună să i se atîrne lui Sprangher de gît un lanț triplu de aur, cu porunca imperială ca să-l poarte în permanență. Aceasta a fost categoric cea mai mare cinste de care ar fi putut avea parte Sprangher și cu care împăratul îi aducea un omagiu nu numai lui Sprangher, ci totodată picturii. De asemenea, cu cîțiva ani mai înainte și în prezența tuturor prinților, maiestatea sa, la o ședință a dietei, la Praga, îl naturalizase pe Sprangher și îi conferise, lui și urmașilor lui, titlul de noblețe ereditar. Sprangher își adăugase atunci la nume supranumele „Van den Schilde", pe care strămoșii săi îl purtaseră pe vremuri ; căci în țara

aceea se obișnuiește ca o persoană înălțată la rang nobiliar să-și adauge la numele de familie, în mod obligator, un asemenea supranume. Ca urmare, acuma i se poate spune „Domnul Bartholomeus van den Schilde", care „Van den Schilde" are o legătură cu cuvîntul „schilderen", deoarece cuvîntul „schilderen" vine de la „pictarea scuturilor", subiect tratat în altă parte mai pe larg [5]. Despre ceea ce a făcut Sprangher anume pentru împărat am putea vorbi foarte mult, deoarece numărul de lucrări, atît mari, cît și mici, este considerabil.

Sprangher a făcut pentru maiestatea sa și cîteva miniaturi. În miniaturi, Sprangher este meșter priceput, lucru pe care îl pot întări, atîta cît mă duce mintea, căci n-am văzut niciodată miniaturi mai bune decît cele ale lui, văzute de mine la Roma, și anume o scenă în care exegeții Bibliei discută despre Sacrament, și altele. Printre aceste lucrări, Sprangher a mai făcut din cînd în cînd cîteva lucrări, dar puține, pentru prieteni.

Întrucît vîrsta lui este destul de înaintată, împăratul i-a îngăduit în cele din urmă să stea acasă la el, cu condiția ca să facă în permanență cîte o lucrare, mare sau mică, pentru împărat, ceea ce și face în fiecare zi, avînd în vedere că acum se dedă artei mai mult ca oricînd și că se plînge că a pierdut vreme, căci ochii, brațele și picioarele nu prea îl mai ajută, deși toată lumea este de părere că dintre toate tablourile pe care le face în prezent, ultimele sînt întotdeauna și cele mai bune. Noi am fi dorit să avem în țara noastră multe lucrări de-ale lui, ca cea pe care a trimis-o nu demult unui mare iubitor de artă, bunul lui prieten domnul Pilgrim : un tablou excepțional de frumos, care îi înfățișează pe *Venus și Mercur*, acesta din urmă învățîndu-l pe Cupidon să ci-

[5] În limba olandeză : *schild* = scut ; *schilder* = pictor ; *schilderen* = a picta. — Van Mander a tratat mai pe larg acest subiect în introducerea în versuri la *Viețile pictorilor italieni*.

tească. Are o compoziție splendidă și o execuție tot așa și este prețuit de către toți cunoscătorii, după cum merită, ca o operă de mare valoare.

În ceea ce privește meșteșugul desenului, Sprangher nu are pereche, atît de formidabil se pricepe să mînuiască penița. În această privință urmez și părerea celor informați mai mult decît alții în materie de desen, mai ales pe cea a lui Goltzius, care mi-a spus că nu cunoaște altul de talia lui Sprangher, după ce am văzut la noi în țară diferite desene ale lui, mai ales acel desen splendid și cu o admirabilă compoziție, *Ospățul zeilor* sau *Nunta Psihei*, dat la lumină în anul 1585 de mîna dibace și de iscusitul ac de gravat ale lui Goltzius. În acest desen se vede, în ceea ce privește compoziția, cît de frumoasă este gruparea și cum fiecare personaj este preocupat să facă treaba care îi revine : Hercule este paznic la intrare, Muzele și Apolo au grijă de muzică, Ceres se ocupă de mîncare, Bachus are în seamă vinul, și așa fiecare cu ale lui. Apoi, mișcarea fiecărui personaj este neîntrecut de frumoasă, căci în această materie Sprangher a vădit întotdeauna o înzestrare neobișnuită, cum nu se mai poate găsi în altă parte.

În ceea ce privește coloritul, l-am auzit pe Sprangher spunînd, în timpul șederii sale în țara noastră, că întrucît multă vreme a fost singur la împărat, fără să aibă pe nimeni în apropiere ca să-i poată sluji drept exemplu în tratarea culorilor, n-a prea dat atenție acestei probleme, pînă cînd, văzînd în sfîrșit cîteva lucrări ale lui Joseph Heintz Zwitser și ale lui Hans von Aachen, care se pricep să lucreze atît de bine cu culorile, a început să „coloreze“ cu totul altfel. Căci aceștia pictau în așa fel încît lucrările lor produceau un efect minunat și băteau la ochi. Totuși, în lucrările lui Sprangher s-a putut constata întotdeauna, chiar de la început, o grație apellică, și întrucît aceasta merge mînă în mînă cu Armonia,

fiica lui Marte și a Venerei, prin coloritul armonios și prin desenul ferm, corect și original, nu se poate observa în fermecătoarele lui picturi nici cel mai mic cusur. Prin urmare, Sprangher merită din plin să fie în atît de mare cinste la împăratul roman, care, fiind un iubitor de artă ca și Alexandru cel Mare, are și el un Apelles al lui.

Cînd patria, căreia îi era dor de el, fiind îndemnată de acest dor, l-a invitat, îndelungă vreme și de multe ori, să vină odată acolo, Sprangher a dat în cele din urmă ascultare invitației și a venit în anul 1602 în Olanda, din care plecase în tinerețe și pe care n-o mai revăzuse de 37 de ani. Și întrucît la cîteva sesiuni ale dietei n-a călătorit pe socoteala împăratului, așa cum ar fi putut, ci pe a sa proprie (și cheltuielile erau foarte mari), maiestatea sa i-a dăruit o mie de galbeni pentru călătoria în Olanda. Ajuns în Olanda, a fost foarte bine primit, prietenește, de către artiști. Sfatul orașului Amsterdam i-a oferit vinul de onoare. La Haarlem, artiștii l-au tratat pe el și el pe artiști cu generozitate și cordialitate. Membrii vechii camere de retorică[6] „Credința trebuie arătată“ l-au cinstit în timpul mesei cu o piesă de teatru întru lauda picturii, spunîndu-i în felul acesta „bun-venit“. Societatea lui a fost plăcută, iar despărțirea ne-a mîhnit. În orașul său natal Antwerpen a fost primit de asemenea, peste tot, cu mare bucurie. De acolo a plecat la Köln și așa a ajuns din nou la Praga, unde își mai închină și acum în fiecare zi puterile, cu dragoste și sîrguință, artei.

---

[6] *Camerele de retorică:* asociații literare, înființate în Țările de Jos începînd din primii ani ai secolului al XV-lea. Practicau retorica, poezia, teatrul. Mai cunoscute au fost cele din Ieper, Gent, Antwerpen, Brussel, Amsterdam. Au ajuns la mare înflorire în secolul al XVI-lea și au continuat să funcționează pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Au jucat un rol important în promovarea ataşamentului față de limba și arta națională.

Întrucît acum este singur pe lume, iar ziua cea de pe urmă începe să i se apropie, Sprangher are nevoie, avînd în vedere că și-a pierdut pe lumea aceasta soția foarte dragă și virtuoasă, precum și copiii, de o Medeea cu puteri vrăjitorești, care să-l facă, prin vrajă, din nou tînăr. Dar deoarece nu dorește acest lucru, arta, care prin natura ei este reconfortantă, îi va sluji drept soție și îl va întineri zi de zi, cu condiția ca el să continue a-și umple timpul cu această activitate. Operele lui vor fi, așa cum a fost cazul și cu Michelangelo, copiii lui, care vor închina numele lui, în templul Faimei, pe altarul nemuririi, și îl vor grava acolo, spre neștearsă și veșnică pomenire, deoarece a slujit un papă și doi împărați, spre marea lor mulțumire, creînd opere de artă cu ajutorul culorilor și al penelului.

VIAȚA LUI **CORNELIS KETEL,** PICTOR EMINENT DIN GOUDA

Există tineri care, pentru că nu au talent, la primele lor încercări de a învăța să picteze, se poticnesc, oricît și-ar da osteneala. Există alții, meniți de Natură să ajungă la desăvîrșire, dar care se comportă cu nerecunoștință față de ea, prin faptul că bogăția părinților lor le insuflă certitudinea că biciul sărăciei și al nevoii nu-i va sili să muncească. Și nu vor să facă nici o sforțare ca să vină în întîmpinarea talentului lor, căci știu că mîncarea le este asigurată. Mai există și alții care se încred prea mult în talentul lor sau care așteaptă prea mult din partea lui, fără să-i vină în ajutor prin silință, așa încît nu obțin rezultate vrednice de prețuire. Dar cei care îmbină o predispoziție favorabilă cu o sîrguincioasă dorință de a învăța, culeg în cele din urmă, cu bucurie, roadele muncii prestate pînă atunci. Mul-

tora le-a fost dat să constate și le este cunoscut faptul că norocul îi zîmbește celui prevăzător.

În această privință nu voi fi dezmințit de către poetul și pictorul Cornelis Ketel, care s-a apucat încă de foarte tînăr, cu o deosebită sîrguință, să învețe arta, căci nu avea nici unsprezece ani cînd, simțindu-se atras de studiul picturii, a luat primele lecții cu un unchi, un pictor mediocru, care dispunea mai mult de cunoștințe și viziune decît de talent de pictor. Întrucît Ketel i-a întrecut aici pe toți ucenicii din atelier, sticlarul Dirck Pieterszoon Crabeth, un bun prieten al unchiului său, care a văzut marea lui dorință de a învăța arta, i-a insuflat băiatului curaj, spunînd : „Acesta va fi unul din cei o sută care vor ajunge la desăvîrșire". Asta i-a întărit și mai mult lui Ketel speranța și l-a făcut să deseneze cu și mai mult foc din închipuire și după natură, și să picteze compoziții proprii.

Ketel s-a născut în anul 1548 la Gouda, în duminica dinaintea Floriilor. Cînd avea 18 ani, a intrat ucenic la Anthonis Blocklandt, la Delft, și a locuit acolo un an ; asta s-a petrecut în anul 1565. În anul 1566 a plecat la Paris, în Franța, și s-a dus la Fontainebleau, deoarece aflase că acolo lucrează împreună cîțiva olandezi, anume Jeroon Vrancks, Aper Fransen, Hans de Mayer și Denijs van Utrecht. Aceștia l-au primit cu brațele deschise. Apoi au lucrat cu toții împreună, luîndu-se la întrecere, într-o atmosferă plină de voioșie și de înțelegere, pînă ce, după cîteva luni, regele s-a deplasat într-acolo cu curtea lui. Atunci au fost nevoiți să plece. Astfel, Ketel s-a înapoiat la Paris și s-a instalat, cu plată, la sticlarul regelui, Mr. Jean de la Hamée, unde avea o cameră separată. Acolo a pictat multe scene. Dar avînd în vedere că regele dăduse poruncă severă, sub sancțiunea pedepsei cu moartea, ca toți străinii care nu locuiesc în Franța de mai mult de doi ani și care sînt supuși ai regelui Spaniei să plece din țară, pentru că se aflau în Franța

mulţi cetăţeni fugiţi din Olanda din pricina tulburărilor iconoclaste, sau a religiei sau din alte pricini asemănătoare, Ketel a socotit că nu e nimerit să rămînă şi, scăpînd totodată de noaptea sfîntului Bartolomeu, a plecat în Holanda, cu gîndul să întreprindă din nou altă dată călătoria în Franţa sau în Italia. Nesiguranţa călătoriilor din acea vreme nu i-a îngăduit însă să-şi pună în aplicare intenţia, aşa încît a rămas vreo şase ani în oraşul său natal Gouda, unde multe sirene drăgălaşe şi frumos cîntătoare îl simpatizau şi încercau să-l prindă în mrejele lor.

Întrucît la Gouda, din pricina războiului, nu era prea mult de lucru în domeniul picturii, a plecat în anul 1573 în Anglia şi a ajuns la Londra, la un sculptor şi arhitect, un concetăţean şi bun prieten al unchiului său, care l-a primit cu căldură şi care nu l-a lăsat să locuiască în altă parte. Acolo, Ketel a vîndut cîteva tablouri făcute de el în Holanda şi a făcut cunoştinţă cu negutători, membri ai Hansei, care i-au comandat multe portrete. Tot acolo s-a căsătorit cu actuala sa soţie, pe care a chemat-o din Holanda. La Londra au locuit vreo opt ani. Acolo a pictat Ketel multe portrete, dar nici o lucrare de gen, ramură pentru care avea predispoziţie. De aceea a făcut pe pînză un tablou cu personaje mai mari decît în mărime naturală, înfăţişînd simbolic *Triumful Înţelepciunii şi al Prudenţei asupra Forţei.* Tabloul i-a fost cumpărat de un tînăr cultivat, un negutător englez, pe nume Mr. Pieter Hachten ; acesta l-a dăruit domnului Cristoph Hatton, care a murit ca mare-cancelar. În anul 1578, Ketel a făcut portretul după natură al reginei Angliei. Maiestatea sa a pozat pentru acest portret (spre a-l dărui ilustrului conte de Hertford) în castelul din Hanworth, unde venise la masă la ducesa de Sommerset, mama contelui. Ketel a făcut şi portretul contelui de Oxford, mare-şambelan ereditar, şi al multor alţi nobili de rang înalt, cu soţiile şi copiii lor,

unele dintre aceste persoane fiind pictate în mărime naturală şi întregi.

În anul 1581, Ketel a plecat din Anglia în Holanda şi s-a stabilit la Amsterdam, unde a primit multe comenzi de portrete după natură. Printre altele a pictat o companie de puşcaşi, pentru Sala de tir a archebuzierilor, căpitanul companiei fiind Herman Rodenborg Beths. În acest tablou s-a pictat şi pe sine din profil. Puşcaşii aceştia se află sau se aflau într-o galerie, care, în loc de coloane, are cîteva herme foarte frumos cioplite în relief, încît puşcaşii sînt încadraţi într-un chip neobişnuit şi foarte frumos. Capetele, care seamănă foarte bine, atitudinea personajelor, stofele şi veşmintele de mătase, totul este grozav de izbutit. Dedesubt se pot vedea reprezentări alegorice în alb şi negru şi două personaje în picioare, ca de bronz, anume Marte şi Vulcan. Pentru explicarea înţelesului, Ketel a adăugat următoarea poezie :

De fapte crude lasă-te, o, Marte,
Închide-ţi, o, Vulcan, armurăria.
Sub voi acuma, ferecate foarte,
Zac vrajba, ura, pizma, lăcomia.

Ketel a compus şi a pictat şi două alegorii moralizatoare, sau „moralităţi". Una din ele înfăţişează triumful virtuţilor asupra viciilor şi se numeşte *Triumful Virtuţii,* iar cealaltă înfăţişează triumful viciilor asupra virtuţilor şi se numeşte *Triumful Viciului.* Am văzut aceste două tablouri în casa ilustrului senior Joan van Wely, din Amsterdam. Sînt foarte bine pictate. Virtuţile şi viciile sînt extraordinar de ingenios şi de dibaci reprezentate, iar personajele anexe ale fiecărui personaj principal, precum şi atributele, sînt de asemenea deosebit de frumos compuse. Ca explicaţie a făcut aceste poezii :

Triumful Virtuții

Războiul, pizma, vrajba și tirania rea
Îți zac azi la picioare, puterea lor s-a dus :
În țară-nțelepciunea domnește, numai ea ;
Justiția, al păcii stindard îl ține sus ;
Iubirea și credința pe-o treaptă ea le-a pus
Și-acuma amîndouă cu drag se-mbrățișează ;
Îmbelșugate roade iubirea a adus :
Sînt lauri ; pe Virtute cu ei o-ncununează ;
Iar adevărul, iată-l ajuns la mare vază :
Prin forță și măsură și-a-ntins al său regat.
Virtutea se înalță pe-o luminoasă rază ;
Smerenia cinstește tot ce-i adevărat.

Triumful Viciului

Acolo unde vrajbei, vai, pizma-i face loc,
Prin ai prostiei sumbri și deși și negri nori,
Își trage în virtute săgețile, cu foc.
Dreptatea-i izgonită de-aici adeseori.
Cu-o ceartă, adevărul ușor poți să-l dobori,
Căci e străpuns de aspra și cruda apăsare.
În negură, războiul cu crîncene orori
Stă pregătit cu spada, spre cruntă răzbunare
Pe dragostea curată și pe credință, care
S-au irosit zadarnic în tot acest cuprins.
Ah, ordinea și pacea și mintea, unde-s oare ?
E vai de țara-n care răutatea a învins.

Cam prin anul 1548, Ketel a făcut și un tablou cu *Sfîntul Pavel* în mărime naturală, pînă la genunchi, privind în sus, pentru care îi pozase Rutger Janszoon și care fusese destinat pentru Hans Ophoghen. Ketel mai făcuse pentru fratele acestuia, pe nume Thomas Ophoghen, un alt tablou cu *Sfîntul Pavel*, precum și alte cinci tablouri, anume : *Sfîntul Petru* tînguindu-se că s-a lepădat de Cristos ; cunoscuta păcătoasă *Sfînta Magdalena ; Vameșul ; Saul* care se străpunge cu spada ; *Iuda* care se spînzură. Toate șase tablourile se mai află la Danzig, în casa sus-numitului Thomas Ophoghen. Sînt în toate privințele bine lucrate

și splendid pictate. În anul 1589 a mai dat Sălii de tir a arcașilor un tablou înfățișînd *Compania*, al cărei căpitan era Dirck Roosenkrans. Personajele, în picioare, sînt în mărime naturală, deosebit de frumos pictate și splendide la privit. Rama este și ea o inovație.

Portretele de mîna lui, care se pot găsi ici și colo, sînt foarte numeroase și bine făcute. Printre altele, este un portret în mărime naturală, cu statura întreagă, a unui anume negustător Neck, și tot așa și unul al soției acestuia. Dar mai ales vrednice de admirație sînt cîteva portrete pictate de el deosebit de îngrijit și de amănunțit : primul este cel al lui Andries Vrericksen ; al doilea, cel al lui Jan Lammersen, care ține în mînă o portocală ; al treilea, cel al secretarului Haen ; al patrulea cel al unui aurar, un cap pe jumătate mărimea naturală. Toți aceștia sînt amsterdamezi. În al cincilea rînd : l-a pictat pe un venețian, care și-a comandat la Amsterdam o corabie mare, splendidă. Era un om de vază, pe nume Francesco Morosini ; capul era excepțional de frumos pictat. A făcut și un contraportret, cu privirea îndreptată în direcția opusă, fără să folosească pensula, ci numai cu degetele ; și acesta semăna foarte bine. Al șaselea : un cap pictat admirabil, portretul lui Vincent Jacobsen, controlorul amsterdamez al vinurilor, care ține în mînă un pahar cu vin de Rin. Este pictat deosebit de exact și face o impresie foarte bună și de la oarecare distanță. În al șaptelea rînd, a făcut un portret al unei tinere portugheze. Al optulea, cel al amsterdamezului Simon Lock. Acest portret, cel mai eminent din toate, se află acum la Haga, în casa procurorului Lock. În afară de numeroase alte portrete frumoase pe care le-a făcut, lucrează acum la *Cei doisprezece apostoli în jurul lui Cristos ;* capetele în mărime naturală sau mai mari decît mărimea naturală sînt portretele cîtorva pictori și iubitori de artă. Sînt frumos executate și bine desenate. Printre altele se poate

vedea aici capul, cu mare asemănare, al multiscusitului sculptor Hendrick de Keyser, arhitectul orașului Amsterdam. Apoi am mai văzut cu plăcere douăsprezece capete de apostoli în mărime naturală, cu mîinile lor, foarte bine executate de el. Acestea se găsesc la Paris, în casa vărului său Jacob Ketel, inginer al regelui Franței, un om foarte înzestrat în meșteșugul lui, care și la Milano a fost în serviciul regelui Spaniei.

Întrucît Ketel este de la natură un sugar al Muzelor, a pus și el, asemenea anticului Timanthes, mult înțeles în lucrările sale și a transmis multe gînduri pline de tîlc : în primul rînd are o compoziție desenată, care indică trei motive de a învăța toate artele. Ca explicație, a făcut următoarea poezie :

De obicei, trei lucruri îndeamnă înspre artă :
Celebritatea, banii, instinctul natural.
Acel pe care banii pe drumu-acesta-l poartă.
Orice-ar lucra, lucrează doar superficial.
Acel, ce cată faimă, respinge ce-i venal,
Și-o ia spre pomul artei cu vis de preamărire ;
Dar urmărind doar poama, nu pomul magistral,
Culege poame crude și n-are mulțumire.
Pe-acel ce într-acolo e-mpins de propria-i fire,
Și de-o văpaie vie spre artă e-ndreptat,
Răbdarea și silința nu-l lasă-n părăsire,
Și-așa, muncind, devine artist adevărat
Și-ajunge totodată ilustru și bogat.

Fericirea provoacă invidie

Prin ură, jinduială, regrete și bîrfeală.
Renumele nu crește ;
Iar zvonul totuși zboară și află-ntreaga țară
De lucrul tău, de tine.
Realitatea goală se-ntinde, triumfală,
Nimic n-o mai oprește.
Invidia doboară, e-otravă ce omoară,
Nu-i miere de albine.

Această mică alegorie cu pomul artei a mai fost explicată de el și în sens religios. A fost trimisă în Brabant și se mai află acum la Hamburg, în casa domnului Domenicus van Uffele, pe strada Groningen, unde este păstrată într-un cufăr și este mult prea mult sustrasă luminii zilei și ochilor înfometați de artă. La cererea lui Rafael Sadeler a desenat și o alegorie, în care între Muzică, Pictură și Poezie stă lîngă o fîntînă Dragostea cu inima în flăcări, privind pictura și ascultînd muzica. În fîntînă stă Devotamentul, reprezentat printr-un copil care urinează, avînd lîngă el Deșteptăciunea, în chip de șarpe. Prin aceste accesorii și prin multe altele se arată că dragostea este fîntîna artelor. Tot acestui desen îi dă el și un sens cucernic, prin faptul că a decorat cupa superioară a fîntînii cu capete de serafimi, din gura cărora ies în apa fîntînii artelor ființe care îl slăvesc pe Dumnezeu. Și întrucît firea și dorința artistului nostru rîvnesc considerația publică, cinstirea și renumele, acest lucru este simbolizat printr-o cunună de lauri și o ramură de palmier. Printre altele, Pictura pictează povestea lui Icar și a lui Dedal, ca să le pună pictorilor în fața ochilor adevărul că trebuie să fie măsurați în mîndria lor. În jurul compoziției se află un chenar care conține patru personaje : Sîrguința, care toarce, avînd lîngă ea o barză, precum și bice și pinteni ; al doilea : Munca, avînd alături un hîrleț, un ciocan, o piele de bou și niște gîrbace ; al treilea : Răbdarea, cu o colivie mică, avînd în ea o păsărică, și alături un miel și o clepsidră, iar în spatele ei sînt atîrnate cătușele ; al patrulea : Practica, aceasta ținînd în mînă o săgeată, pe care o aruncă printr-un cerc, în timp ce-și pune un picior pe o clepsidră, iar în spatele ei sînt atîrnate niște arcuri. Alături de fiecare din aceste patru personaje sînt atîrnate lămpi aprinse, care par că ies dintr-un frunziș grotesc. Prin toate acestea artistul vrea să spună că practica duce încetul cu încetul la

desăvîrșire și că forțele arătate mai sus se manifestă lesne prin cele patru mijloace ajutătoare, și tot așa că toate artele, care sînt rezultatul acestor virtuți reunite, sînt lumini în această lume.

Apoi a mai pictat într-o singură culoare o mică alegorie, înfățișînd un bărbat adult în pielea goală, care își pune un picior pe capul unei piei de bou, iar pe celălalt pe un hîrleț, călcînd peste o ancoră, pe care o ține de verigă. Bărbatul mai are și un bici și doi pinteni, iar pe braț duce o femeie, pe care o ține astfel în puterea sa. Femeia înseamnă arta, care ține în mîna dreaptă, ridicată mult în sus, o cunună de lauri, iar bărbatul încearcă și el să atingă cununa cu mîna dreaptă, în care se află o inimă străpunsă, în flăcări. Femeia stă cu vîrfurile picioarelor pe o clepsidră, care are într-o parte o aripă de zi, iar în cealaltă parte o aripă de noapte, sau de liliac. Femeia arată cu mîna stîngă un mieluțel, care se uită în sus spre artă : un băiețaș îngenuncheat ține un braț în jurul gîtului mielului, iar cu cealaltă mînă ridică o paletă cu culori, ca și cum ar avea de gînd să învețe arta, cu răbdare. De cealaltă parte a personajului în mers, care este văzut din spate, stă culcat un băiat ; acesta ține cu o mînă un corn de bou, iar cu cealaltă o carte de muzică : este un băiat care vrea să se facă muzician, căci are pe lîngă el tot felul de accesorii muzicale. În aer se află de o parte doi copilași, dintre care unul reprezintă Geniul, iar celălalt Talentul ; ei mînă Inima aprinsă către Sîrguință, reprezentată prin biciul și pintenii ținuți în mînă de bărbat. De cealaltă parte se vede în depărtare un Cupidon cu un arc : este cel care a tras săgeata în inimă. La și mai mare depărtare se pot vedea cîteva ruine, care înseamnă Roma, adică locul de studiu al tinerilor pictori. Acest mic tablou se află la Amsterdam, în casa iubitorului de artă domnul secretar Haen. Ca explicație, Ketel a făcut această poezie :

Speranța-n voi neîncetat rămînă ;
Munciți, deci, cu răbdare, măi băieți,
Căci dacă inima în veci vă mînă
Spre sîrg, atunci obțineți orice vreți.

Mai este, tot de mîna lui, și un tablou mare, pictat cu multă dibăcie, avînd ca subiect Adevărul gol-goluț, întruchipat de o femeie frumoasă, care doarme pe un culcuș foarte frumos, prețios, în stil antic ; la căpătîiul ei se află, într-o cunună luminoasă, un serafim care reprezintă Virtutea. Minciuna, înfățișată printr-un satir, care sus arată ca un om, iar jos ca un țap, se cațără, deghizat în Adevăr, pe pat, dar masca îi este smulsă prin forța virtuții Adevărului. Aceasta are chipul unui bărbat voinic, cu aripi de vultur, și seamănă cu Timpul. O apasă pe Minciună pe umeri cu atîta putere, încît pare că-i frînge șalele. Tabloul acesta se află tot la Amsterdam. Este însoțit de următoarea poezie :

Să doarmă Adevărul în pace, astăzi poate :
Vitutea îi servește drept paznic îngeresc.
Că poate să-l înșele, Minciuna de socoate,
Greșește, căci Virtutea i s-a urcat în spate
Și-atîta o apasă, că oasele-i troznesc.

Apoi mai este de mîna lui și o reprezentare alegorică, în același oraș, și anume la meșterul Claes, la Hof van Holland, pe Kalverstraat. Tabloul este pictat, are un colorit foarte frumos și spune următoarele :

De Lăcomie, Venus, Vin
Fu Rațiunea dezarmată :
De către-Abuz (un vechi venin)
Fu ca nebună-ncoronată.

Rațiunea, reprezentată printr-o femeie învinsă, lipsită de apărare, deposedată de armele ei (coiful, scutul, lancea), zace la pămînt, ca urmare a abuzului de femei, de vin și de bani :

Venus, stînd jos, ține strîns o funie cu care a legat un picior al Rațiunii. În spatele ei se află Cupidon, sau Pofta, care încordează arcul triplului exces și ochește spre Rațiune. Bachus, care ține într-o mînă un ulcior aurit, iar în cealaltă un pahar de cristal cu vin roșu, pare s-o îndemne pe Rațiune să bea mai mult decît poate ; reflexele vinului roșu îi cad pe frunte. Ceva mai încolo, Cupiditatea scoate dintr-un cufăr plin ochi o pungă. Pe capac este înfățișat Midas, care preface în aur tot ce atinge. Abuzul, un satir bătrîn, care stă în umbră, îi pune Rațiunii pe cap o tichie de bufon.

La sus-numitul secretar Haen se află, de mîna lui Ketel, și un tablou foarte frumos despre cele șapte Virtuți. Apoi mai este, tot de mîna lui, și un tabou cu tendință moralizatoare, în legătură cu proverbul „pofta nu cunoaște răgaz", cu următorul conținut : Omul, care pășește deasupra unui puț fără fund, este legat la ochi de către Carne. În spatele lui crește buruiana cu mare putere lecuitoare *Petum*, la rădăcina căreia stă culcat un copil nou-născut ; această buruiană reprezintă Viața Sufletelor. În fața lui crește buruiana otrăvitoare *Napellus*, la rădăcina căreia se află un cap de mort : ea reprezintă Moartea Sufletelor, adică bunurile vremelnice, spre care năzuiește atît de fierbinte omul, încît trece cu vederea viitorul, slujitor al fericirii veșnice. Zîmbitoarea Fortuna, care călăuzește divinitatea bogăției și distribuie tot ceea ce omul, mînat de dorințele lui carnale, rîvnește și dorește, îi este binevoitoare. Dar nesăturata Poftă, care își ține un picior pe o „neliniște", nu are răgaz. Ca explicație, artistul a dat aceste versuri :

Un om vioi, pripit, de carne rău orbit,
De Domnul a fugit, deci intră la necaz ;
Dorind ce-i de dorit, plăceri făr' de sfîrșit,
Norocul i-a zîmbit ; la poftă nu-i răgaz !

Ca dovadă se mai pot vedea în depărtare chinurile iadului, pomenite în legendele antice, precum cele ale lui Tantal, Sisif, Ixion, Tițiu și cele ale Danaidelor. În același loc se mai găsește și o altă reprezentare moralizatoare, a cărei poezie sună astfel :

Urcați Sionul, însă atent, pe drumul bun,
Și stați la sfat în tihnă cu vechea-ndemînare,
Căci n-ar putea să-nșele balonul de săpun,
De nu-nclinați spre faptă, ci doar spre-un vis nebun :
Un om de-ajunge vîrstnic, la Domnul e-n favoare.
Un tînăr de greșește, rușinea lui e mare.

Acum, după ce am vorbit despre diferite „moralități", nu pot să trec sub tăcere lucrarea sa *Oglinda Virtuții*, gravată de Saenredam, o invenție ingenioasă pentru osîndirea nerecunoștinței omului urîcios care, în timp ce se bucură de razele soarelui, răsplătește cu răutate această binefacere prin mușcături. Recunoscătorul, dimpotrivă, care se bucură de razele lunii, își amintește toată viața de acest lucru, ca să poată răsplăti odată și odată binefacerea. Mai sînt pe tablou accesorii alegorice din belșug, după cum se poate vedea pe stampă. Ca explicație s-a anexat o poezie cu următorul conținut :

Virtutea de pe poză, recunoștința vie.
Chiar dacă e puțină, nicicînd nu e uitată ;
Nerecunoscătorul e om sucit ; se știe :
Pe cel care-l sărută, îl mușcă drept răsplată,
Iar dacă-i faci un bine, nemulțumit se-arată.

Întrucît pare să fie îmboldit de o minte fără astîmpăr, inventivul Ketel a simțit că se nasc în el felurite intenții și înclinări, care aveau sau nu legătură cu arta noastră, dar cărora li s-a supus, pentru că-i făceau plăcere, fără să aducă prin asta vreun neajuns cuiva. Mai întîi

i-a venit cheful, în anul 1595, să modeleze, adică să lucreze în lut, și a făcut dintr-un bulgăre de lut un grup statuar, anume patru omuleți goi, dintre care trei l-au legat pe al patrulea de mîini și de picioare și par a avea de gînd să-l arunce undeva. Prin asta a vrut să spună că cel care a venit fără haine de nuntă a fost azvîrlit în bezna cea mai adîncă [1]. Aceste patru figurine sînt foarte izbutite ca mișcare, alcătuiesc un tot închegat și pot fi văzute în atelierul lui. Este o piesă care stîrnește admirația tuturor cunoscătorilor în ale artei, și chiar și a celor mai buni sculptori. De atunci a început să folosească și el, la pictat și la desenat, figurine modelate din ceară, așa cum fac cu succes italienii. În anul următor a început să facă portrete foarte amănunțite, ceea ce de asemenea a reușit minunat de bine, după cum s-a putut și se mai poate constata din portretele menționate mai sus.

În anul 1599 i-a venit ideea să picteze cu mîna, fără pensule, ceea ce mulți socot că este o înclinare ridicolă, nefirească, ca cea a unor femei gravide care simt nevoia să consume mîncări ciudate, crude sau nefierte. Dar ca să vorbim mai cuviincios : trebuie să ne mirăm foarte mult că a izbutit atît de bine în treaba asta și că n-au rezultat lucrări diforme. Primul lucru pe care l-a pictat astfel, și anume în diferite maniere, a fost propriul său portret, și semăna la fel de bine sau chiar mai bine decît un altul, făcut cu unelte, iar la distanță făcea o impresie foarte bună. După această primă încercare, a continuat și a făcut pentru iubitorul de artă seniorul Hendrick van Os, din Amsterdam, un *Democrit și Heraclit*, în care, la cererea acestui domn Van Os, s-a pictat pe sine ca Democrit. De la distanță, tabloul arată foarte bine și are un colorit strălucitor. După ce a mai realizat în acest fel cîteva alte portrete, în timp ce picta cu degetele portretul

[1] *Evanghelia cea după Matei*, cap. XXII, vs. 13.

domnului Morosini după portretul făcut de el anterior cu pensula, a venit la el întîmplător fabricantul de pensule, care i-a urat să se aleagă cu cîte o bătătură la fiecare deget. Căci era singurul păgubit de acest mod de a lucra. Cineva, care locuia la Moscova, i-a cerut de asemenea să-i facă portretul în acest fel, ca să i-l arate arhiducelui, cu care se afla în relații amicale. Apoi Ketel a mai făcut portretul cu multă asemănare al amiralului expediției maritime în Moluce, seniorul Wolfaert Hermans ; tot așa și al eminentului sculptor De Keyser, pe care îl pictase anterior cu pensulele ca apostol. A pictat cu degetele și trei capete, anume pe Sfînta Maria și pe Sfîntul Ioan, împreună cu Mîntuitorul, care poartă pe frunte cununa de spini. Tabloul este lucrat minunat de exact și de îngrijit, îndeosebi sîngele și mai ales lacrimile care curg din ochi, încît pare cu neputință să fi fost pictat fără unelte.

Acum am să vorbesc despre ceva și mai uluitor : în anul 1600 i-a venit ideea să picteze nu cu mîinile, ci cu picioarele, ca să vadă dacă merge. A stîrnit, mai mult decît cu procedeul anterior, dar pe nedrept, ironia și bătaia de joc a multora, deoarece picioarele sînt și mai nedibace și cu totul nepotrivite pentru o asemenea treabă. Dar nimeni nu poate ridica vreo obiecție, în afară de fabricantul de pensule (așa cum am mai spus), iar ceea ce face un om din propria sa pornire n-ar trebui luat în nume de rău, nici n-ar trebui disprețuit faptul că se dovedește posibil ceva ce părea imposibil și că un pictor dibaci se poate descurca și fără mîini. Dealtfel, există mulți oameni care, ca să-și arate dibăcia, încearcă astfel de lucruri neobișnuinte : unii împușcă ținînd arma la spate sau cu patul înainte, și nimeresc ținta vizată, ca să nu mai vorbim de cei care merg pe sîrmă, cu toate că solul se pretează mult mai bine pentru acest scop. La urma urmei, motivarea și justificarea o las mai ales pe seama lucrărilor, care sînt făcute în așa fel

încît, dacă le vezi de la o oarecare distanță, crezi că au fost lucrate cu mîna și cu uneltele de pictură. Prima lui încercare a fost *Harpocrat*, zeul tăcerii, care a reușit minunat, pentru că a știut să redea foarte bine tăcerea ; de asemenea a reușit și *Filosoful care rîde* și *Filosoful care plînge*. Cînd a făcut aceste tablouri, a avut grijă tot timpul să nu atingă lucrarea cu altă parte a corpului, sau cu vreo unealtă, decît cu ceea ce își propusese să picteze, lucru pe care îl pot confirma numeroase persoane. Multe fețe simandicoase au apreciat performanța lui Ketel. Ducele de Nemours a cumpărat, ca obiect de curiozitate, tabloul *Filosoful care plînge*, pentru că și el însuși practică din cînd în cînd această artă, ca amator. Un conte polonez, pe nume Andreas Leczinski, conte de Leschno, posedă de asemenea, de mîna lui Ketel, un cap pictat cu piciorul. Și nu vreau să trec sub tăcere nici felul în care și-a pictat, în diferite maniere, fațada propriei case. Cu piciorul drept i-a pictat în partea dreaptă a fațadei pe *Democrit și Heraclit*, cu un glob terestru între ei, iar cu piciorul stîng i-a pictat în partea stîngă pe *Momus și Zoilus*. În mijloc, exact deasupra intrării casei, se află *Timpul* cel repede zburător, încununat cu trandafiri, ținînd într-o mînă o coasă sau o seceră, iar în cealaltă o clepsidră, însoțit de doi copii care zboară : unul dintre ei reprezintă *Mintea*, iar celălalt *Geniul*, întrucît, cu Timpul, toate artele își datorează existența numai Geniului și Minții. Copiii sînt pictați fără pensulă, cu mîna stîngă. Personajele din tablourile citate sînt pictate în mărime naturală și în culorile lor naturale. Între ele se află două tablouri realizate în culoarea bronzului. Cel din dreapta Timpului o înfățișează pe *Pictura*, care pictează cu mîinile și cu piciorul. Celălalt, din stînga, este *Răbdarea* care rîde, șezînd pe o nicovală și fiind atacată de Prefăcătorie, iar aceasta trage cu trei săgeți în același timp, anume : invidia, defăimarea și calomnia. Ciuda

o trage grozav de brutal spre spate, de cozile părului ; Ura, îndîrjită, asmute un cîine turbat împotriva ei, ca s-o înghită ; Violența Mortală, un bărbat cu cap de mort, din ochii căruia țîșnesc flăcări, reprezintă marea molimă din Amsterdam, din anul 1602, cînd a fost făcută lucrarea. Acești monștri înspăimîntători vor parcă să distrugă Răbdarea, dar ea îndură totul rîzînd, ținînd la subsuoară un mielușel și în mînă o cruciuliță și ridicîndu-și privirea spre cer, ca spre Creatorul ei.

Înainte de a încheia, țin să mai solicit atenția pentru cîteva „moralități" ale lui. S-a întîmplat odată ca un nobil, domnul Van Wolup, să-l roage să-i deseneze ceva în albumul de amintiri. Ketel, care cunoștea felul de a fi și obiceiurile acestui gentilom, a schițat și a desenat un nobil, călare pe un cal frumos, cu un șoim pe braț, cu o fată în spate, cu un ogar în față, iar în depărtare un țăran cu ferma și cu vacile lui. La desen a adăugat o poezie :

Plăcut mai e, și dulce, să ai, cînd mergi prin lume,
Cu tine-o fetișcană distinsă și frumoasă !
Un cal focos și iute e prețuit anume ;
Tot astfel și un cîine, ogar fidel, de rasă.
Țăranul e ferice cînd are vaci și-o casă.
Deci cine să se mire că ăst senior rural
Rîvnește-o fată mîndră, un cîine și un cal ?

A mai făcut încă o „moralitate", în care a explicat înțelesul ascuns al celei dinainte, și care arată după cum urmează : O femeie tînără, goală, gătită cu o tichie de bufon, năștea un copil în poala unui tînăr cu fața frumoasă, dar al cărui cap, privit din spate, era un cap de mort, iar trupul lui se termina printr-o coadă de scorpion, cu care o împungea de la spate, în șale, pe femeie, în timp ce ea îl îmbrățișa ; tînărul se numea Primejdia de moarte, iar femeia Tinerețea nebună. Moașa, care dădea ajutor ca să fie adus pe lume co-

pilul Voluptate, se numea Aparența deșartă. Mai departe se putea vedea Tinerețea nebună, care parcă se ducea să se joace cu copilul ei, în timp ce Experiența i-l lua. Și mai departe se afla o scoică dublă, ca o midie deschisă, lîngă care stătea un filosof, înfățișat ca Mintea bărbatului, cu un bețigaș în mînă, cu care îl făcea pe copil să intre la loc în scoică. Ca explicație a anexat această poezie :

Nebuna tinerețe cînd naște WOLUPtate,
Deșarta aparență îi vine-n ajutor ;
Pericolul de moarte o-mpinge de la spate ;
Experiența vremii pe prunc să-l fure poate,
Iar mintea-n scoică-l vîră la loc, cu-un bețișor:
Senior WOLUP o are, el e stăpînitor.

La Haga, multă lume a rîs cu poftă cînd a aflat despre această lucrare, care a ajuns să fie cunoscută peste tot, pînă și la curtea prințului de Oranje. Ketel a făcut și pentru pîrgarul Cornelis Florissen, din Teyrlinghen, un tablou frumos, de șapte picioare înălțime, care înfățișa o zicătoare veche : „Timpul scoate Adevărul la lumină".

Din prietenie pentru iubitorul de artă Jacques Razet, din Amsterdam, și inspirat de deviza lui Razet : „După asta, alta mai bună", a pictat o alegorie, cu următoarea poezie :

Precum un cer de iarnă reci RAZE Toarnă-n mare,
Tot astfel și nevoia, cu frica împreună,
Rău chinuie răbdarea, dar nu e de mirare
Că suflă o furtună pe ea, cumplit de tare ;
Credința neclintită în Domnul nu-i minciună ;
Speranța spune : „Pe-urmă o alta mult mai bună".

Apoi, Ketel a mai făcut pentru Razet încă două mici tablouri. Unul din ele este *Sfînta Maria cu Pruncul* ; aici, Pruncul refuză pieptul și se înclină înspre Cruce, pe care i-o prezintă un înger. Celălalt este un mic tablou și îl înfățișează pe *Cristos* cum șade pe o piatră,

avînd de-o parte și de alta doi îngeri care plîng. Acest tablou i-a fost vîndut de către Razet lui De Jode și se află acum la Antwerpen. În sfîrșit, Ketel a pictat recent fără unelte un tablou aproape în mărime naturală, înfățișînd un personaj gol, înfășurat într-o piele de bou și cu un ciocan în mînă ; personajul reprezintă Munca Stăruitoare. Deasupra capului îi zboară doi copii, Geniul și Dorința. Geniul îi insuflă minții ideea de a picta fără pensule, numai cu mîinile și cu picioarele. Al doilea copil, Dorința, născut de imaginație, gîdilă creierul cu o pană, în timp ce arată spre o oglindă, vrînd astfel să dea de înțeles că o asemenea intenție trebuie adusă la îndeplinire cu ajutorul minții și al vederii. Dragostea, care ține o flacără în mîna dreaptă, îndeamnă la lucru, în timp ce ațiță inima cu o săgeată de aur pe care o ține în mîna stîngă și care este Zelul. Piciorul, cînd pictează, este călăuzit de către Minte cu ajutorul vederii, reprezentată de oglindă, deoarece Mintea nu este în stare să facă treaba fără vedere, nici vederea fără Minte. Pictura, cu pensula în poală și cu paleta cu culori în mîna stîngă, îngăduie ca Invidia să fie pictată cu piciorul, iar Invidia nu mai poate de ciudă. Pictura este întovărășită de Sîrguință și de Îngăduință sau Răbdare, care lasă să se înțeleagă că prin muncă stăruitoare pot face treabă bună, cu Timpul, care nu este nici el uitat în acest tablou, unde se arată zburînd, cu o clepsidră într-o mînă și cu o coasă în cealaltă. Ca explicație, Ketel a făcut următoarea poezie :

De-ndeamnă Geniul și Dorința,
Iubirea intră-n joc și ea,
Iar omul simte năzuința
Să facă ce nu s-ar putea.

Răbdarea, Sîrguința lui,
Conțin Deșteptăciunea-n ele ;
Cu ajutorul Ochiului,
Picior și mîini au fost penele.

Privind, îngăduie Pictura
Să se lucreze cu-un picior ;
Invidia-și arată ura
Și se frămîntă-ngrozitor.

Concluzie

De coasa Morții e sortit
Să intre-n glie fiecare ;
Deci cel ce cată un profit,
La timp sămînța să presare.

Virtutea învinge.

Aceasta este desigur cea mai bună lucrare din cîte a făcut el fără unelte. Invidia este pictată numai cu piciorul, restul cu degetele de la mîini. Îndeosebi trebuie să ne mire marea precizie cu care sînt făcuți copiii zburători ; trupurile lor goale au fost pictate ca și cum ar fi reflectate în oglinda Timpului. Pe scurt, este o lucrare cît se poate de excepțională și de vrednică de admirație. A fost făcută pentru iubitorul de artă domnul Willem Jacobsen, din Amsterdam. În friza tabloului de mari dimensiuni, pictat fără pensule, se află și o poezie, pe care, chipurile, o recită chiar tabloul :

Priviți ce haine rare ; cu dește și picioare,
Așa am fost pictat
De Ketel, foarte bine ; vreo pensulă pe mine
Nicicînd n-a aplicat.

Nu demult, Ketel a făcut și o *Iudita*, înfățișată în mărime naturală, pînă la genunchi, dar aceasta a fost pictată cu unelte. Tabloul are un colorit foarte bun și este frumos executat ; a fost pictat la comanda iubitorului de artă domnul Christoffel Dircksen Pruys, din Amsterdam. Una dintre cele mai deosebite lucrări ale lui se află la Danzig ; este *Danae cu ploaia de aur*, un tablou mare, cu personaje în mărime naturală. Cred că aceeași compoziție poate fi văzută și la el acasă, în vestibul. Aici este cazul să povestesc o întîmplare nostimă, cu

un țăran, care a văzut în treacăt acest tablou și care a întrebat-o pe soția lui Ketel dacă-i dă voie să privească „picturizația". A spus că se pricepe și că-i place foarte mult. Apoi a adăugat : „Coniță, dacă ai putut matale să faci una ca asta, ai să cîștigi bani buni". În timp ce-și depăna considerațiile, a mai spus : „Pun rămășag că pot să ghicesc ce înfățișează tabloul : este Buna Vestire, și aici sfîntul Arhanghel îi aduce Maicii Domnului solia". Și i-a dat zor mai departe cu priceperea lui, luîndu-l pe zburătorul Cupidon drept înger, iar pe Danae, care stătea întinsă, în pielea goală, cu picioarele crăcănate, pe un pat luxos, drept Maica Domnului. Așa încît venise bou și a plecat vacă.

Acestea fiind spuse, lăsăm viața lui Ketel în mîinile milostive ale Atotputernicului, iar operele lui (care, în ceea ce privește valoarea lor artistică, sînt mult mai ușor de repudiat, decît de blamat sau de îndreptat) le lăsăm în seama judecății experților și faimei posterității, deoarece Ketel este un meșter bun, foarte priceput în toate ramurile artei, în arhitectură, geometrie, simetrie și perspectivă, precum și în poezia plină de duh.

Printre alți ucenici buni pe care i-a avut s-a numărat și un anume Isaac Oserijn, născut la Copenhaga. Acesta pictase la început cîte ceva la el acasă, de capul lui, fără meșter, — un portret al bunicului său, sau cam așa ceva, — dar nu era un desenator experimentat. Cînd a venit la Ketel, acesta l-a pus să deseneze, cum o putea, după o stampă, una din isprăvile lui Hercule, gravată de Cort după Floris. După ce a desenat-o, Ketel l-a pus s-o deseneze încă o dată, dar acum după indicațiile sale și cu pătrățele. A fost uimitoare deosebirea dintre desenul al doilea și primul, precum și marea asemănare din al doilea, încît Oserijn a fost pus numaidecît să picteze. După ce a stat trei ani la Ketel, a plecat la Veneția și a stat acolo un an și apoi cam tot atîta la Roma. Cînd s-a

înapoiat, ajunsese atît de departe, încît lumea

se aştepta din partea lui la cea mai înaltă expresie a artei ; dar, la scurt timp după ce s-a întors acasă, a murit de friguri, la o vîrstă fragedă, după ce pictase brut, în mărime naturală, portretul regelui Danemarcei. La meşterul său Ketel se mai pot vedea cîteva lucrări frumoase ale lui.

VIAŢA LUI **GUALDROP GORTZIUS,** ZIS **GELDROP,** PICTOR DIN LEUVEN

Aşa cum am spus de mai multe ori, că pictarea de portrete după natură este treaba cea mai importantă care le revine pictorilor tineri, şi chiar mai vîrstnici, din ţările noastre, şi că din această pricină, precum şi de dragul cîştigului, mulţi dintre ei se ocupă în cea mai mare parte sau chiar exclusiv de portrete, aşa s-a întîmplat şi cu talentatul pictor Gualdrop Gortzius, numit de obicei Geldrop. S-a născut în anul 1553 la Leuven, în Brabant, şi cînd avea 17 sau 18 ani, avînd în vedere că oraşul Antwerpen era foarte renumit în materie de pictură, şi-a început anii de ucenicie acolo, la Frans Francken van Herenthals. De acolo, întrucît meşterul murise sau din alte motive, s-a mutat la faimosul Franciscus Pourbus, care pentru el, în afară de celelalte însuşiri excepţionale ale sale în artă, a fost un exemplu splendid, neîntrecut, în ceea ce priveşte pictarea portretelor după natură, aşa încît el, Gortzius, prin sîrguinţă şi datorită şi înzestrării sale naturale, a progresat în artă în aşa măsură, încît a ajuns pînă la urmă pictor al ducelui de Terranova, cu care a plecat la conferinţa pentru pace de la Köln, şi de atunci s-a şi stabilit la Köln. Este unul dintre cei mai eminenţi portretişti după natură din cîţi există. Asta nu înseamnă că şi-a propus ca ţel exclusiv pictarea de portrete, căci este priceput şi excelează şi în pictarea de

compoziţii şi de personaje, după cum se poate vedea dintr-o serie de tablouri făcute de el şi aflate la iubitorii de artă din diferite localităţi. La Köln se găseşte, de mîna lui, la Johan Meerman, o *Diana*, foarte bine pictată, iar la Everhard Jabach o foarte frumoasă şi vie *Suzana*. Apoi mai sînt la Köln două capete frumoase, *Isus Cristos* şi *Sfînta Maria*, în colecţia unui prelat şi mare iubitor de artă. Aceste două personaje admirabil pictate au fost gravate în două stampe şi editate de către Crispijn van de Passe. Mai există, de mîna lui Gualdrop, în casa unui iubitor de artă, pe nume Jooris Haeck, un *Evanghelist*, foarte bine pictat. Alte cîteva tablouri excelente se află în casa lui Frans Francken şi în cea a lui Jacques Mollijn, ambii din Köln. Apoi i-a mai pictat cu multă iscusinţă pe *Estera şi Ahaşver* ; tabloul se află la Hamburg, la un iubitor de artă, pe nume Gortssen. Lucrările lui, mai cu seamă lungul şir de portrete şi de capete superbe, sînt foarte numeroase, aşa încît acum, în anul 1604, spiritul lui creator, ca şi mîna lui dibace şi iscusită, mai sînt încă active zi de zi şi nu se odihnesc. Pe scurt : cu maniera sa frumoasă şi fluentă de a lucra, a deschis ochii multor alţi portretişti, unii dintre ei mediocri, şi i-a făcut să vadă mai departe decît înainte.

VIAŢA LUI **MICHIEL JANSSEN MIEREVELDT,** PICTOR DIN DELFT

Cel care excelează şi îi întrece pe alţii măcar într-o singură ramură a artei noastre merită să fie pomenit cu laude şi să nu fie trecut cu vederea. De aceea nu pot să nu-l amintesc aici pe Michiel Janssen Miereveldt, din Delft, deoarece, dintre multiplele talente dăruite lui cu mărinimie de către Natură, a ales pictarea de portrete după natură şi a ajuns un meşter atît

de bun în această specialitate, încît din lucrările lui reiese că altul ca el sau mai bun ca el nu există.

S-a născut la Delft în anul de grație 1568. Este fiul unui foarte priceput argintar. Potrivit informațiilor pe care le-am putut căpăta, Michiel a fost din adolescență un om liniștit, bun la suflet, cu o minte sănătoasă ; a fost dat la școală foarte devreme și a fost atît de atent și de silitor la învățătură, încît, fiind abia copil de opt ani, a făcut mari progrese la caligrafie și a ajuns să scrie mai bine decît toți învățătorii din Delft. După aceea, tatăl lui l-a luat de la școală și l-a dat ucenic la Jeroon Wierincx, ca să învețe să picteze portrete, și a făcut progrese extraordinare și în specialitatea aceasta, iar pe la unsprezece sau doisprezece ani a început să lucreze cu acul de gravat după desene proprii și a realizat, printre altele, o gravură cu tema : *Samariteanca la fîntînă*. Cristos, care stă în partea dreaptă a gravurii, exprimă, cu mîinile și cu chipul, o mare seriozitate în intenția de a o lămuri pe femeie, și este foarte bine realizat ca mișcare. Femeia pare extrem de mirată ; orașul Sichar se află pe un munte și întregul fundal este muntos ; fîntîna se află în vale ; de acolo trebuie să-și ia apa cetățenii orașului ; în depărtare se apropie Apostolii cu de-ale gurii ; ansamblul este gravat foarte amănunțit. Apoi am mai văzut de mîna lui o *Iudita*, cam în maniera lui Blocklandt ; mai ales capul lui Holofern este tratat admirabil cu acul de gravat ; întreaga piesă se află, din punct de vedere tehnic, la un nivel mai înalt decît cea precedentă.

În sfîrșit, pe la vîrsta de doisprezece ani a intrat ucenic la Blocklandt, unde a început să umble cu culorile și să și picteze cu succes, ceea ce s-a constatat curînd din progresele făcute între timp. În compoziție, în portretistică și în alte privințe a urmat cu mult talent modul de lucru al meșterului său, după cum am văzut personal din diferite lucrări, pe care le-a com-

pus și le-a pictat în tinerețe, cînd „crea" independent, și care mi-au plăcut foarte mult.

De aici trag concluzia că dacă s-ar fi dedicat exclusiv compozițiilor de scene sau dacă ar fi făcut din ele cel puțin activitatea sa principală, Michiel Janssen ar fi creat lucruri excepționale, așa cum ar mai putea, fără îndoială, să facă și acum. Dar în Țările noastre de Jos domnește această situație nenorocită, mai ales în zilele noastre, că nu se comandă decît rar compoziții, care ar putea să dea tinerilor sau pictorilor prilejul ca, exercitînd acest gen, să exceleze în pictarea de scene, de personaje și de nuduri. Căci ei nu primesc comenzi decît aproape numai pentru portrete după natură, așa încît cei mai mulți pictori, ispitiți de cîștig sau pentru a-și asigura existența, preferă s-o ia pe acest drum lăturalnic al artei (anume : pictarea de portrete după natură) și să continue să meargă pe el, și nu mai au nici timp, nici chef, să caute sau să adulmece drumul pictării de scene sau de subiecte create de închipuire, singurul care duce la cea mai mare desăvîrșire. Din această pricină, mult talent pur și nobil se irosește, fără să dea roade, și pentru totdeauna, spre paguba artei. Întrucît acest termen „drum lăturalnic" mi-ar putea fi luat în nume de rău sau ar putea fi socotit de unii ca fiind prea tare, am să încerc să-l mai îmblînzesc cu ajutorul unei pensule de puf. De aceea spun că și dintr-un portret se poate face ceva bun, că un chip, care este cea mai nobilă parte a trupului omenesc, conține desigur ceva în stare să vădească și să arate valoarea și capacitatea artei, așa cum mulți meșteri mari descriși mai sus au și făcut și așa cum și face și cel venit acum la rînd, anume : Miereveldt, sau Michiel Janssen, care nu este mai prejos decît nimeni altul în aceste țări.

O serie de portrete splendide, excepționale, de mîna lui, mai izbutite, la mare distanță, decît cele făcute de alții, pot fi văzute la Delft și

aiurea. Printre altele, a predat nu demult cîteva portrete, la care a lucrat cu mare sîrguință : un bătrîn cu o barbă lungă, lucrare deosebit de frumoasă, care se găsește la Delft, la „Pisica" ; la Leida, portretul fiului lui Hendrick Egbertszoon cu soția ; la Delft, portretul pîrgarului Gerrit Janszoon van der Eyck, cu soția și copiii. Apoi mai are în lucru, aproape terminat, portretul unui anume Rutger Janszoon, un iubitor al artei și al tuturor lucrurilor frumoase, domiciliat la Amsterdam ; este un cap superb. Apoi l-a mai pictat pe un anume Jan Govertszoon, din Amsterdam, și pe nenumărați alții. Mai lucrează acum la portretul prințesei de Oranje [1] și la cele ale altor membri ai nobilimii, cu copiii lor, precum și la portretele multor berari din Delft. Nu demult a sosit la Amsterdam portretul, făcut de el, al iubitorului de artă Jacques Razet, care seamănă perfect, are o carnație izbutită și este pictat atît de dibaci și pare atît de viu, încît chiar dacă îl vorbești de rău pe Michiel, nu găsești pe nimeni să facă altul mai bun. Pe scurt, Miereveldt este un meșter atît de priceput și de faimos în portrete, încît a fost chemat adeseori, și mai este chemat și acum, să se ducă să lucreze la curtea ducelui Albert, care îi făgăduiește libertate religioasă și perspective splendide. Miereveldt este și un eminent meșter în pictarea după natură a bucătăriilor, cu toate accesoriile lor, după cum se poate vedea dintr-un tablou de la Leida, care înfățișează o bucătărie, pictat de el mai demult și aflat în casa lui Sr. Bartholomeus Ferreris. Găsește însă cu greu timp pentru alte lucrări decît portretele, specialitate în care are mult de lucru, cu toate că inima îl îndeamnă spre compoziție și figural.

Pouwels Moreelszoon, domiciliat la Utrecht, a învățat doi ani la Miereveldt, și pictează admirabil portrete după natură. Apoi mai este un anume Pieter Geeritszoon Montfort, născut la Delft, acum în vîrstă de vreo 25 de ani, care a intrat ucenic la Michiel la vîrsta de 17 ani, dar nu a învățat acolo decît șase luni. Este foarte înzestrat, este un pictor remarcabil și eminent, dar nu practică arta decît ca amator, nu pentru cîștig. Apoi Pieter Dircksen Cluyt, tot din Delft, a fost și el ucenicul lui Miereveldt. E în vîrstă de vreo 23 de ani, are o înclinare puternică spre compoziție și promite mult. În sfîrșit, mai este încă un ucenic, pe nume Claes Corneliszoon van Delft, care și el promite mult și este nepotul meșterului Miereveldt al nostru.

[1] Louise de Coligny (1555—1620), a patra soție a prințului Willem I de Oranje (Taciturnul).

VIAȚA LUI HENRICUS GOLTZIUS, EMINENT PICTOR, GRAVOR ȘI VITRALIST DIN MULBRACHT

Puternica Natură creatoare, în tinerii pe care i-a ales și i-a menit întru totul picturii, este stăruitoare și îmbolditoare, și totodată atît de energică, încît nu lasă să stea ascunsă sămînța pe care a presărat-o în trupurile lor, ci o face să încolțească și să înflorească foarte devreme, ca să crească și să rodească din plin. Adevărul celor spuse va fi dovedit cu viața lui Hendrick Goltzius, care s-a născut din părinți distinși și onorabili, la Mulbracht, un sat din țara Jülich, nu departe de Venlo [1], cu cîteva zile înainte de ziua convertirii sfîntului Pavel [2], în luna februarie a anului de grație 1558. Familia lui este de fel din alt sat, pe nume Heynsbach, unde străbunicul lui a purtat numele de Goltz, nume purtat din moși-strămoși în familie. Acest strămoș a locuit la Venlo, a fost un pictor priceput și s-a numit Hubrecht Goltz. Avea

[1] *Mulbracht* se află în Limburgul olandez, la 25 km nord de Roermond, pe Meusa.

[2] *Convertirea sfîntului Pavel* se sărbătorește la 25 ianuarie.

un frate, pe nume Sybrecht Goltz, care a fost un sculptor destoinic. Hubrecht a avut un fiu și două fiice, ambele căsătorite cu pictori. Una dintre ele a fost mama lui Hubrecht Goltz, un eminent și erudit istoriograf, care se numea și Von Würzburg. Acesta a locuit mult timp la Brugge, în Flandra, după cum am spus cînd am povestit viața lui. Își luase numele matern Goltz. Fiul bătrînului Hubrecht, pe nume Jan Goltz, a fost un pictor relativ bun și a locuit la Keysersweert, unde a îndeplinit la primărie funcția de pîrgar și alte funcții. În afară de cîteva fiice, acest Jan Goltz a avut și doi fii; cel mai tînăr dintre ei s-a numit, după tatăl său, Jan Goltz, și, după moartea tatălui, s-a făcut pictor pe sticlă. Dar întrucît nu i-a mers bine, a plecat în sus-numitul sat Mulbracht și s-a însurat devreme. Fiul lui cel mai mare a fost Hendrick Goltzius, despre care vrem să vorbim acum.

Hendrick Goltzius a fost un copil dolofan, sălbatic și dornic de viață, cu toate că maică-sa, fiind foarte bolnavă, nu i-a putut veni în ajutor cu laptele ei decît foarte puțin. Din pricina acestei vioiciuni, nu numai că se întîmpla să cadă și să se rănească, iar adeseori trebuia să fie scos din apă, dar se simțea și atît de atras de foc, încît, cînd nu avea decît un an și ceva, fiind singur în casă, a căzut peste foc, cu fața într-o tigaie cu ulei încins, și și-a ars în jar ambele mîini. Întrucît băiatul avea zi și noapte dureri violente, maică-sa și-a dat toată osteneala să-l vindece, folosind tot felul de atele, alifii și alte leacuri, pînă ce o vecină încrezută i-a desfăcut atelele, spunînd că știe ea un leac mai bun. I-a înfășurat numai mîna dreaptă într-un bandaj, încît nervii acestei mîini au crescut unul în altul, de n-a mai putut toată viața s-o deschidă ca lumea. În afară de această nenorocire, i s-a mai întîmplat, cînd era încă mic, ca tatăl său, din greșeală sau din neștiință, să-l pună să-și vîre în gură „orpri-

ment", adică pigment de aur[3], pe care tatăl i l-a scos apoi din gură cît a putut mai bine.

Cînd Goltzius avea vreo trei ani, tatăl Jan Goltz a plecat din numitul sat Mulbracht și s-a stabilit la Duisburg, un orășel din țara Kleve, unde Goltzius, la patru ani, a fost dat la școală și a început să învețe abecedarul și apoi să silabisească și să citească. Întrucît însă Natura n-a vrut să mai țină ascunse intențiile pe care le avea în legătură cu el, după cum se spune despre pisici, că nu se pot abține de a prinde șoareci, cei din jurul lui au văzut repede încotro înclină copilul, anume înspre desen, deoarece cu pana, în loc de litere, făcea omuleți. De aceea, tatăl lui și-a pus în gînd să-l dea să învețe să facă portrete și să picteze pe sticlă, și l-a luat de la școală. Cînd Goltzius avea vreo șapte sau opt ani, a umplut cu desene toate tavanele și toți pereții din casă. Îi plăcea mai mult să execute desene din capul lui, decît să copieze cu răbdare și în întregime diferite lucrări existente. Astfel, s-a ținut de artă de la o vîrstă fragedă și a continuat fără încetare să picteze pe sticlă. Îmi amintesc că am văzut cîteva desene dintre primele lui lucrări din copilărie, din care se putea deduce cît de extraordinar de dibaci și de îndemînatic era în redarea clară, completă și foarte amănunțită a subiectelor scenelor sale. Din pricină că maică-sa era mereu bolnavă, a fost nevoit adeseori să se ocupe el de ceilalți copii, de slugi și de casă, spre marea pagubă a activității sale preferate. Dar imboldul era în el atît de fierbinte, încît în toate zilele de sărbătoare desena de zor, pe pereți și peste tot, cămile, elefanți și alte lucruri de dimensiuni mari. Tatăl lui, văzîndu-le, l-a lăsat pe băiat să deseneze, să picteze și să mîzgălească după pofta inimii, cu condiția să nu-i încurce sau să-i neglijeze lui treburile, căci nu-i mergea prea bine.

---

[3] De fapt: sulfură de arsenic, care se folosea în pictură.

Goltzius, dîndu-şi seama că acasă trebuie să ajute din greu în gospodărie, se întrista adeseori la gîndul că nu poate pleca de la părinţi, ca să se ducă în locuri unde să poată vedea lucruri frumoase în materie de artă. S-a resemnat însă, iar marea lui dragoste de artă l-a îndreptat înspre gravura în aramă. A încercat chiar să înveţe să graveze în aramă şi cu mîna cea beteagă, şi a izbutit atît de bine, încît Coornhert, domiciliat pe atunci la patru mile depărtare, a vrut să-l ia ucenic la gravat, căci băiatul desenase pentru Coornhert multe schiţe, pe care avea de gînd chiar să le graveze. Tatăl s-a învoit numaidecît să-l dea pe băiat ca ucenic şi a încheiat o înţelegere pentru o şedere de doi ani la Coornhert. Dar avînd în vedere că lui Goltzius nu i-au plăcut condiţiile, înţelegerea nu a fost pusă în aplicare. Atunci Coornhert a propus ca băiatul să stea de probă la el o lună sau două şi dacă nu-i place n-are decît să plece. Goltzius s-a învoit bucuros, pentru că astfel putea să vadă metoda de lucru a meşterului. Dar Coornhert i-a spus: „Dacă pleci de la mine trebuie să-mi făgăduieşti că n-ai să mai înveţi niciodată la alt meşter, nici de capul tău", încît Goltzius a refuzat şi, păstrîndu-şi libertatea, a plecat cu taică-său acasă, unde a continuat să facă zilnic exerciţii de gravură. Cînd Coornhert a aflat acest lucru, i-a dat numaidecît de lucru, şi, afară de asta, l-a sfătuit să-l urmeze în Holanda. Goltzius a fost de acord, dar cu condiţia ca tatăl său, sau şi mai bine ambii părinţi, să plece cu el, căci altminteri nu-i dau voie.

Goltzius s-a mutat cam pe la sfîntul Ioan la Haarlem, la scurt timp după focul cel mare[4]. Coornhert, care vedea cu plăcere pofta de muncă şi începutul bun al lui Goltzius, i-a arătat în repetate rînduri, cît a putut de bine, metoda (după părerea lui) cea mai bună de a grava. Cît a locuit la Haarlem, Goltzius a

[4] Focul cel mare a izbucnit la 23 octombrie 1576.

gravat pentru Coornhert şi pentru Philips Galle. Între timp, părinţii lui au plecat în Germania, iar el a rămas la Haarlem, unde s-a însurat cu o văduvă de acolo. Aceasta avea un fiu, pe care Goltzius l-a instruit de mic, cu multă tragere de inimă, încît l-a făcut să graveze cu pasiune. Băiatul se numeşte Jacob Matham. Goltzius, care se însurase la vîrsta de numai 21 de ani, a început să se îngrijoreze de starea sa şi de cea a familiei sale şi s-a lăsat cuprins în aşa hal de amărăciune, încît n-a mai avut aproape nici o zi în care să fie cu totul sănătos şi în cele din urmă a căzut bolnav de oftică şi a scuipat sînge trei ani de zile. Doctorii şi-au dat toată osteneala să-l vindece, dar totul a fost în zadar, deoarece amărăciunea prinsese rădăcini prea adînci în el şi în plus i s-au mai întîmplat şi alte lucruri neplăcute. Cînd a văzut că, vorba ceea, viaţa îi atîrnă de un fir de păr şi că nu mai găseşte nici un medic în stare să-l vindece, toţi fiind de părere, într-un glas, că boala ajunsese prea departe, Goltzius şi-a pus în gînd, pînă la urmă, deşi era încă foarte slab, să plece în Italia, sperînd ca astfel să-şi îndrepte întrucîtva sănătatea, sau cel puţin să mai vadă înainte de a muri frumuseţea artelor Italiei, lucru pe care căsnicia şi alte pricini îl împiedicaseră atît de îndelungată vreme.

În acest scop a luat cu el un slujitor şi, părăsindu-şi familia, ucenicii şi tipograful, a plecat, la sfîrşitul lunii octombrie a anului 1590. A călătorit cu corabia de la Amsterdam pînă la Hamburg, avînd pe drum multă vreme proastă şi furtuni, încît călătoria a durat mult. În continuare a încercat s-o ia pe jos şi a străbătut toată Germania împreună cu slujitorul, pe ger şi frig, şi s-a simţit din ce în ce mai bine, mai ales că avea o mare satisfacţie cînd vedea diferitele privelişti şi neamuri străine şi că se veselea şi în urma farselor pe care le făcea pe drum. De pildă, cînd întîlnea pe undeva pictori, gravori şi alţi artişti, îl dădea

pe slujitor drept meșter, iar el se ținea cu totul în umbră, aflînd astfel tot ceea ce aveau ceilalți pe inimă și auzindu-i cum vorbesc cu dezaprobare despre el însuși și despre lucrările sale ; unii vorbeau așa din invidie, alții din lipsă de înțelegere, alții din motive întemeiate, iar Goltzius simțea atîta plăcere, încît s-a însănătoșit pe deplin. Apoi slujitorul se lăsa invitat, sau făcea pe gazda și îi invita pe artiști, iar meșterul adevărat se ținea cu totul retras și abia găsea un locșor la masă, în timp ce slujitorul stătea în capul mesei și culegea numeroase manifestări de mulțumire pentru frumoasa primire. Cînd a ajuns la München ca tovarăș de drum al slujitorului său, a fost invitat la iscusitul artist Hans Sadeler și a fost luat drept achizitor de brînzeturi. Ca atare i-a făgăduit soției lui Sadeler că are să-i trimită brînză din Holanda, ceea ce a și făcut, cu ajutorul unei scrisori pe care a trimis-o acasă. La Sadeler s-a vorbit mult și despre stampele lui Goltzius, precum și despre marele lui *Hercule* și despre alte lucrări, după care, întrucît slujitorul dădea răspunsuri la locul lor, toate acele lucrări s-au bucurat de mai multă înțelegere și au fost judecate mai favorabil. Căci este în lumea aceasta un obicei, sau mai bine zis un obicei prost, să se vorbească despre cineva, în absența lui, ceva mai liber, cu mai puțină consideraţie a persoanei și mai puțin politicos, pentru că prezența persoanei respective produce mai mult sau mai puțin un sentiment de jenă. Totodată, lingușirea sau atotputernica artă de a măguli este în prea mare măsură un bun comun al oamenilor. Ce-i drept, unii ar putea găsi că nu șade frumos și nu se cuvine ca cineva să se țină în umbră față de confrații săi sau față de alți oameni înzestrați și să-i învinovățească apoi de ipocrizie, dar eu știu că Goltzius a avut destule motive ca să procedeze astfel și că în această privință este de iertat, după cum a explicat mai tîrziu în mod convingător și în public.

Așadar, Goltzius, mînat de o dorință fierbinte, a ajuns în Italia, la Veneția, Bologna, Florența și în cele din urmă, la 10 ianuarie 1591, la Roma, pe care o visase atîta și unde a și stat cîteva luni necunoscut și în liniște, deghizat în cine știe ce straie țărănești nemțești. Și-a dat numele de Heinrich von Bracht și aproape că a uitat cine e, pentru că mintea și atenția îi fuseseră pur și simplu furate de vederea acelor superbe opere de artă. Întrucît toate lucrurile noi după care tînjise atîta îi reînnoiau zi de zi dorința de a le vedea, s-a apucat să copieze, cu răbdare și sîrguință, așa cum fac simplii ucenici, cele mai bune și mai deosebite antichități. Artiștii tineri, care se duc în număr mare la Roma ca să deseneze, l-au văzut în veșmintele acelea și i s-au uitat uneori peste umăr la hîrtia lui, doritori să vadă cum lucrează acest *tedesco*[5], așteptîndu-se să vadă mai degrabă ceva caraghios, decît ceva vrednic de admirație. Dar lucrurile s-au petrecut cam ca în cazul cu senatul roman și cu țăranul de la Dunăre, pe timpul împăratului Marc Aureliu, căci au avut ce vorbi între ei despre felul de a lucra al neamțului (îl credeau pe Goltzius neamț) și au început să se poarte ceva mai prietenos cu el, deoarece și el era amabil cu ei și le și dădea lecții. Aici trebuie spus că pe vremea cînd Goltzius se afla la Roma, a domnit în toată Italia o mare scumpete și o situație jalnică, de lipsuri și de boli molipsitoare și mortale, încît multe mii de oameni au murit într-un timp scurt. Pe străzi și în locurile publice din Roma se vedeau pretutindeni oameni îngrozitor de bolnavi, care trăgeau să moară, și tot așa în diferitele locuri în apropierea cărora copia Goltzius statui antice. El însă nu a renunțat să-și satisfacă plăcerea de a desena, cu toată duhoarea și cu toate că avea un simț al mirosului foarte dezvoltat. Între timp, ca să-și mai omoare timpul,

[5] *Tedesco* (it.) : german.

s-a dus și acolo unde erau expuse pentru vînzare stampele lui, pentru ca să afle astfel, în taină și fără să fie cunoscut, părerea artiștilor despre lucrările sale, ceea ce poate constitui cîteodată o încurajare.

Pe la sfîrșitul lunii aprilie a aceluiași an, Goltzius a plecat de la Roma la Napoli, cu intimul său tovarăș de drum, argintarul Jan Mathijssen, și cu un nobil tînăr și erudit din Brussel, pe nume Philips van Winghen. De teama bandiților, care erau foarte numeroși și care făceau ca drumul să fie foarte nesigur pentru călători, toți trei se deghizaseră, încît arătau jigăriți și sărăcăcioși. Acest Van Winghen, un mare iubitor al Antichității, care descria și desena tot ce vedea, era o cunoștință foarte apropiată a faimosului geograf Abraham Ortelius din Antwerpen. Van Winghen i-a arătat lui Goltzius pe drum cîteva scrisori primite de la acel geograf, în care antwerpenezul scria că Goltzius se află în Italia, și îi dădea și cîteva semnalmente privitoare la statura și la persoana lui, precum și la mîna lui dreaptă infirmă. Era chiar caraghios ca un om să dorească atît de fierbinte să-l vadă pe acela pe care îl vedea zilnic de luni de zile. În cele din urmă, Jan Mathijssen a spus: „Ăsta e Goltzius". Van Winghen, uitînd cum e îmbrăcat el însuși și văzîndu-l pe Goltzius îmbrăcat sărăcăcios și nu prea arătos, așa cum erau toți trei (după cum am povestit mai sus), a spus: „Nu, Hendrik, nu ești tu acela. Vreau să spun: gravorul cel îndemînatic din Holanda". Goltzius nu s-a putut abține să nu rîdă că Van Winghen îl judecă după îmbrăcăminte, cu toate că și el însuși arăta la fel, și i-a răspuns: „Totuși ar fi nostim, domnule Van Winghen, ca Goltzius să se afle acum alături de dumneata". „Nu", a spus acesta, „nu ești dumneata acela". Cînd au ajuns seara la Velletri, a adus iarăși vorba despre asta, spunînd că are o scrisoare categorică, iar Jan Mathijssen a spus: „Ce tot îndrugi despre scrisorile dumitale? Ăsta e

Goltzius". Van Winghen s-a supărat și n-a crezut. Ba mai mult: cînd Goltzius i-a mărturisit pe drum el însuși adevărul, a spus: „Încetează, Hendrik, nu cred". Ajunși la Terracina, discuția a fost reluată de la început, dar cînd Goltzius a văzut că Van Winghen nu crede și fiind convins că acesta este un om onorabil și un bun tovarăș de drum și că acum trebuie lămurit, i-a întins mîna dreaptă infirmă și i-a arătat și batista marcată cu semnul de pe stampele sale, anume: literele H și G împletite. Cînd Van Winghen a văzut aceste dovezi de netăgăduit, a amuțit și a pălit, apoi a sărit repede la Goltzius și l-a îmbrățișat cu prietenie și cu cordialitate, manifestîndu-și regretul că nu-l recunoscuse mai devreme. După aceea și-au continuat drumul pînă la Napoli, au văzut operele de artă de acolo, precum și curiozitățile naturale de la Puzzuoli. La Napoli, și anume în palatul vice-regelui, Goltzius a făcut un tablou după o superbă statuie antică, un *Hercule* tînăr șezînd [6], și a plecat cu tovarășii săi înapoi la Roma, pe o galeră a papei, căci Goltzius avea chef să vadă cum vîslesc sclavii goi. Vîntul puternic i-a silit să ancoreze la Gaeta, și au plecat apoi mai departe, pe jos, la Roma, unde au făcut cunoștință cu părinții iezuiți și cu artiștii de acolo, dintre care pe cei mai faimoși i-a desenat cu creta, așa cum făcuse și la Florența, la Veneția și în Germania, iar la 3 august 1591 s-a înapoiat de la Roma, dar nu cu mîinile goale, căci presupun că, dintre toți olandezii, nici unul nu a adus de acolo, într-un timp atît de scurt și de neprielnic, lucruri atît de multe și de bune.

Împreună cu tovarășul său de drum Jan Mathijssen, Goltzius a ajuns călare la Bologna și a stat cîteva zile la Veneția, la un prieten bun al lui, pe nume Dierick de Vries. Aici a avut loc și o întîmplare nostimă și anume: un pictor, care știa de sosirea lui Goltzius, spusese

[6] Van Mander greșește: este vorba de *Hercule Farnese*, care stă în picioare.

că are să-l recunoască după înfățișare. Cînd i s-a povestit asta lui Goltzius, acesta l-a pus pe Jan Mathijssen s-o ia înainte, și întrucît Jan era înalt și părea serios, pictorul i-a urat bun-venit, crezîndu-l Goltzius, și l-a numit Iupiterul artei. I-a spus lui Jan că ar vrea să aibă un desen de-al lui, Jan l-a pus pe tovarășul său de drum să-l facă, iar Goltzius s-a iscălit pe desen. Astfel, pictorul acela s-a văzut înșelat în convingerea sa că poate recunoaște un om după înfățișare. Au rîs cu toții, din inimă, de toată povestea, dar celui păcălit nu prea i-a venit la socoteală, deși totul nu fusese decît o glumă. De la Veneția au ajuns la Trento și apoi, de acolo, la München, unde l-au căutat din nou pe cel la care Goltzius fusese în vizită ca necunoscut, ceea ce a avut drept urmare că vreo cîțiva inși s-au rușinat foarte. După ce au plecat de acolo, Goltzius a vizitat pretutindeni numeroși prieteni și artiști, iar după aceea a ajuns acasă, bine dispus și sănătos.

La scurt timp după ce a sosit acasă, i-a revenit însă, nu știu din ce pricină, vechea boală, care a pus stăpînire pe el în așa hal, încît se prăpădea văzînd cu ochii, de a fost nevoit să bea cîțiva ani lapte de capră și să sugă piept de femeie, în speranța că în felul acesta se va însănătoși. În cele din urmă, după o boală grea și îndelungată, s-a făcut bine, cu ajutorul lui Dumnezeu, împotriva tuturor așteptărilor. Dar întrucît trebuia să facă în fiecare zi cîte o plimbare, pentru destindere, a pierdut mult timp și și-a lăsat treburile în părăsire. Acum este iarăși pe deplin sănătos și își desfășoară cu mare tragere de inimă activitatea artistică. Aceasta este pe scurt biografia lui Goltzius.

În ceea ce privește operele lui : în primul rînd, stampele lui dovedesc peste tot, în mod convingător, dibăcia lui în arta desenului. Îmi amintesc că am văzut în anul 1580, la Brugge, cîteva lucrări ale lui, făcute de el după desenele lui Adriaen de Weerdt și care, deși fu-

seseră făcute de el la o vîrstă atît de fragedă, se prezentau foarte bine și erau gravate frumos. Mi-au făcut îndeosebi mare plăcere cîteva scene din viața Lucreției, pe care le desenase și le gravase personal. Era, printre ele, un ospăț, în care folosise cu multă dibăcie numai îmbrăcăminte din zilele noastre, ceea ce făcea să sporească mult efectul, iar după părerea mea era altceva decît ceea ce este de obicei în uz printre concetățenii noștri. Cînd s-a mutat, în anul 1583, la Haarlem, am făcut cunoștință cu el și i-am arătat cîteva desene de-ale lui Sprangher, care l-au impresionat mult. Și mai trebuie să spun despre el următoarele : nu numai că încă de tînăr a încercat să redea frumusețea naturii, adică diversitatea formelor ei de manifestare, dar și-a însușit în mod admirabil și dibăcia de a imita diferitele maniere de lucru ale celor mai buni maeștri, ca de pildă a lui Heemskerck, a lui Frans Floris, a lui Blocklandt, apoi cea a lui Federigo Zucchero și în sfîrșit cea a lui Sprangher, a cărui manieră iscusită a urmat-o întocmai. După aceea a gravat și splendidul tablou al lui Sprangher, *Ospățul zeilor*, din care părea că se revarsă din belșug nectarul unui dulce farmec și care îi face în aceeași măsură, pe desenator și pe gravor, nemuritori ! La scurt timp după ce m-am stabilit la Haarlem am văzut în vestibulul lui Goltzius și cele șapte planete, desenate de el cu cărbune uleiat sau cu cretă neagră pe pînze mari dreptunghiulare. Erau executate admirabil, iar părțile nude dovedeau multă pricepere. Totul părea pictat în alb și negru. Tot cam pe atunci am văzut, de mîna lui, și o pînză dreptunghiulară în *grisaille*, care îl înfățișa pe roman [7], cum își arde mîna dreaptă. Este admirabil de bine compusă și executată, iar dimensiunile și le datorează unui loc dintr-o cameră a unei case mari și splendide, care a aparținut pe vremuri pîrgarului

[7] Mucius Scaevola.

Gerrit Willemsen, din Haarlem, dar care acum este proprietatea lui Goltzius, și cred că pînza mai poate fi văzută acolo. Aș mai putea menționa aici multe stampe ale lui, printre altele cele făcute de el în tinerețe, cu eroii romani, care dovedesc în mod convingător forța generoasă a iscusinței lui ca desenator și capacitatea acului lui de gravat.

Dar, ca să fiu scurt, am să las multe deoparte și am să pomenesc șase gravuri pe care le-a făcut după ce s-a înapoiat din Italia. Anume, amintindu-și diferitele maniere de a picta pe care le văzuse în tot locul, a prezentat, în compoziții datorate numai mîinii lui, diferite maniere și, ceea ce este vrednic de admirație, a izbutit să facă acest lucru în foarte scurt timp, avînd în vedere că voia să fie gata pentru tîrgul de la Frankfurt. După ce a terminat aceste lucrări fără ca să le vadă aproape nimeni, a făcut cîteva farse foarte nostime cu ele, mai ales cu gravura *Circumciziunea,* gravată în maniera lui Albrecht Dürer și în care apărea și portretul lui Goltzius însuși. Acest portret, precum și monograma sa, le-a ars cu un cărbune încins sau cu un fier roșu, și apoi a retușat lucrarea, încît stampa a ieșit afumată și deteriorată, de parcă ar fi fost foarte veche și ar fi existat de mulți ani. Cînd apoi această gravură a fost dusă, astfel deghizată, la Roma, la Veneția, la Amsterdam, sau indiferent unde, a stîrnit mare senzație și mare satisfacție printre artiști și printre cunoscătorii de artă. A fost și cumpărată la preț mare de către unii, care au fost foarte încîntați că au izbutit să obțină o asemenea piesă a înzestratului maestru din Nürnberg, pe care n-o mai văzuse încă nimeni pînă atunci. A fost într-adevăr o situație caraghioasă, ca maestrul să fie pretutindeni prețuit în mod atît de nemăsurat, deoarece atunci cînd s-a pus problema dacă Goltzius ar fi putut face gravura aceea, unii, care nu erau nepricepuți în artă, au răspuns că nici nu poate fi vorba ca Goltzius

să poată realiza vreodată ceva atît de bun. Ba mai mult: că este cea mai bună lucrare din cîte văzuseră ei de mîna lui Albrecht Dürer. Unii au mai adăugat că Albrecht gravase o placă specială și că a lăsat cu limbă de moarte să fie ținută ascunsă timp de o sută de ani după moartea lui și că abia atunci, dacă operele lui vor mai fi la preț, să fie tipărită, altminteri nu. Iar aceasta nu poate fi decît acea stampă. Cînd, mai tîrziu, după multă vorbărie și trăncăneală, stampa a fost arătată în starea ei originară și trasă din nou la tipar și le-a ajuns astfel sub ochi pretinșilor cunoscători, aceștia au rămas, cum se spune, cu gurile căscate, de rușine că fuseseră atît de ignoranți. Unii s-au supărat și s-au înfuriat și i-au înjurat pe cei care le jucaseră renghiul. Ceva asemănător s-a petrecut și cu stampa *Cei trei Crai de la Răsărit,* care fusese gravată în maniera lui Lucas van Leyden. Cel mai ciudat lucru a fost că unii gravori, care se socoteau buni cunoscători ai stilului și manierei de a grava al maeștrilor, au căzut și ei în plasă. Din aceste exemple se poate vedea cîtă subiectivitate și cîtă invidie există printre oameni, dar și cîte prejudecăți; căci unii, care urmăreau să-l dărîme sau să-l minimalizeze pe Goltzius, l-au socotit, fără să vrea, mai presus decît cei mai buni maeștri vechi și mai presus chiar decît el însuși. Și acest lucru l-au făcut chiar și aceia care n-au încetat să spună că omenirea nu se poate aștepta la gravori mai buni decît Albrecht și Lucas, și că Goltzius nu poate fi comparat cu ei. Pe scurt, cele șase stampe citate mai sus au fost de ajuns ca să arate lumii ce este el în stare să facă în această artă. Dacă nu mă înșală memoria, aceste stampe au fost dedicate ilustrului duce al Bavariei, iar ducele l-a onorat pe Goltzius cu un lanț de aur, de care era atîrnată o medalie de aur cu chipul ducelui pe ea.

După toate lucrările amintite, a dat la lumină, în anul 1597, o serie completă, minunat

de frumoasă, cu *Patimile Domnului*, întru totul în genul lui Lucas van Leyden, dar în ceea ce privește atitudinea personajelor, precum și în alte privințe, a urmat o altă manieră, la fel de vrednică de prețuire. Nu pot să trec sub tăcere nici lucrarea *Sfînta Maria ținîndu-l în poală pe Cristos mort*, o piesă de format mic, gravată întru totul în maniera lui Albrecht Dürer. Placa se află în păstrarea iubitorului de artă domnul Berensteyn, din Haarlem. Toate aceste lucrări, menționate mai sus, luate la un loc, dovedesc că Goltzius este în artă un Proteus sau Vertumus cum rar se întîlnesc, prin faptul că se poate transpune în orice stil. Există, de mîna lui, lucrări vrednice de toată admirația, pe care le-a făcut cînd era încă foarte tînăr, anume : o femeie cu șerpi și porumbei, iar în depărtare Iisus în fața lui Pilat ; este o reprezentare alegorică, în legătură cu cuvîntul lui Cristos, că omul trebuie să fie drept ca porumbeii și bănuitor ca șerpii [8]. Această stampă mică le întrece pe toate celelalte în corectitudine și dovedește cît de dezvoltat spirit de observație avea Goltzius. Ceea ce este el în stare să facă în calitate de desenator în peniță, las pe seama judecății experților. După părerea mea, n-am văzut niciodată o lucrare mai bună sau la fel de bună, și nu îndrăznesc să mă mîngîi cu speranța că voi vedea vreodată în viitor minuni mai grozave în această specialitate, de mîna altora.

Goltzius a făcut și pe pergament diferite lucrări, mici și mari, printre altele una intitulată *Bachus cu Ceres și Venus*, unde un Cupidon aprinde focul, ale cărui reflexe cad pe personaje. După cîte știu, această piesă se află la Roma. O altă piesă, foarte iscusită, a lui, un tînăr *Faun cu o faună*, este în posesia împăratului. O piesă extraordinar de bună se află la domnii Fugger, din Augsburg. Este o

[8] ***Evanghelia cea după Matei***, cap. X, vs. 16.

Pietà, unde Cristos, abia coborît de pe Cruce, zace în fața sfintei Maria, care, fără să plîngă, exprimă o imensă tristețe lăuntrică. Sînt în jur și cîțiva îngeri ; în depărtare se vede Punerea în mormînt. Stampa aceasta este cum nu se poate mai bună în ceea ce privește compoziția și execuția ; a fost dusă în Spania, pentru rege, care a murit tocmai atunci.

După aceea, lui Goltzius i-a venit ideea să deseneze cu peniță pe pînze grunduite sau preparate cu culori de ulei, pentru că, oricît de mari ar fi fost pergamentele, erau totuși prea mici față de înclinarea lui spre lucruri mari și față de geniul lui. De aceea s-a pus pe lucru și a desenat cu peniță, pe o pînză grunduită, relativ mare, o femeie goală, iar alături de ea un satir care rîde. Este izbutită ca execuție și bună ca invenție. A pus și accente, prelucrînd un pic cu culoare, în diferite locuri, părțile nude, iar la urmă a aplicat pe întreaga pînză un verniu. Lucrarea aceasta se afla în posesia lui Franciscus Badens, pictor din Amsterdam. Ulterior a achiziționat-o împăratul, care, mirat, s-a întrebat ce fel de tehnică este asta și a chemat cîțiva artiști, care s-au mirat și ei foarte mult, pentru că este vorba de o metodă foarte curioasă, de mare efect. Pentru același Badens a mai făcut și o *Venus* goală, culcată, cu Cupidon alături. În fund se vede înfățișată scena cu nimfa Peristera, pe care Cupidon a prefăcut-o în porumbiță [9], pentru că o ajutase pe Venus într-o întrecere cu fiul ei Cupidon : care din doi culege mai multe flori. Este o piesă fără cusur și merită să se bucure de o prețuire extraordinară pentru compoziția ei eminentă, pentru mișcarea personajelor, pentru desenul și execuția ei cu hașuri lungi și regulate. Mai poate fi văzută și azi la Badens. Apoi, Goltzius mai are în lucru, după cum am aflat din auzite, o pînză foarte mare, începută demult, pe care se află

[9] În limba elină, *peristera* înseamnă *porumbiță*.

cîteva nuduri mari și care va întrece toate celelalte lucrări ale lui în peniță, făcute anterior. Nu i-am văzut însă proiectul, așa cum s-ar fi cuvenit ca să pot scrie ceva sigur. Dar el nu lasă niciodată pe nimeni să-i vadă vreo lucrare cînd e neterminată, în schimb o arată bucuros oricui vrea după ce a terminat-o. În această privință și în altele seamănă cu minunatul Michelangelo. Nu cred să mai existe altul cu mîna atît de sigură și atît de dibace ca Goltzius, în stare să realizeze în peniță și să finiseze corect și cu atîta talent un personaj, ba chiar o întreagă scenă, fără să schițeze nimic înainte.

Acestea fiind spuse, să-i dăm pace lui Goltzius ca înzestrat desenator în peniță și să-l lăsăm să-și vadă de drum ca rege în acest meșteșug, și fie-ne îngăduit acum să vorbim despre picturile lui. Cînd s-a înapoiat din Italia, Goltzius își întipărise în memorie atît de precis, — cum s-ar spune : ca într-o oglindă, — splendidele picturi italiene, încît, oriunde se afla, le vedea în permanență în fața ochilor. Uneori gusta cu plăcere grația drăgălașă a lui Rafael, altădată carnația firească a lui Correggio, altădată părțile luminoase, proeminente, și părțile umbrite, retrase și topite, ale lui Tițian, sau superbele veșminte de mătase și lucrările bine pictate ale lui Veronese și ale altor venețieni, încît picturile olandeze nu l-au mai putut satisface pe deplin. Era plăcut și instructiv pentru pictori să-l audă vorbind despre toate acestea, căci pomenea mereu despre „carnațiile strălucitoare", „sclipitoarele părți umbrite" și așa mai departe, folosind astfel de expresii neobișnuite sau prea puțin uzitate. Cînd desena ceva, simțea nevoia să coloreze cu creioane mai ales părțile nude, dar pînă la urmă a trecut la pensulă și la culorile de ulei, anume în 1600, cînd avea 42 de ani și fusese înțărcat abia de doi ani [10]. Prima

[10] Adică după boala care a urmat înapoierii din Italia.

lucrare a făcut-o pentru Gijsbert Rijckersen, din Haarlem. Era o piesă mică, de bronz, înfățișîndu-l pe *Cristos răstignit*, avîndu-i alături pe sfînta Maria, pe sfîntul Ioan și pe sfînta Magdalena. Trupul gol al lui Cristos are o paloare cadaverică, dar coloritul este frumos, fiind un rezultat al unui studiu neobișnuit de atent și al unei înțelegeri profunde, iar ansamblul are de asemenea un colorit corect și frumos. În depărtare se vede Ierusalimul, iar în prim-plan, dar ceva mai în spate, o cloșcă și puii ei, ceea ce este o aluzie la cele spuse de Cristos cînd deplînsese orașul [11].

Mai înainte însă, pictase pentru propria sa plăcere, pe pînză, un nud șezînd, în mărime naturală, avîndu-l ca model pe Tobias Swartsenburgh, din Haarlem, pe care îl gătise ca cine știe ce arcaș oriental ; în depărtare putea fi văzut sfîntul Sebastian, de mici dimensiuni ; era admirabil pictat și semăna foarte bine cu modelul. Pentru tovarășul său de drum Jan Mathijssen a mai făcut o lucrare mare, pe lemn, înfățișînd *Raiul*. Compoziția se poate explica în felul următor : sufletul creștinului credincios vine, îmbrăcat în mătasea albă a unei conștiințe curate și a unei credințe sincere, la Biserica Domnului, și se căsătorește acolo, blînd, smerit și fără nici o prefăcătorie sau înșelăciune, avînd chipul unui copil nevinovat, cu Cristos, mirele lui. Întreaga oaste cerească se bucură de acest lucru și îi aduce sau îi arată sufletului ramura de palmier și cununa, semnele statorniciei și ale recompensei cerești. Dar poate să fie și o aluzie la sfînta fecioară Ecaterina, care, prin statornicia ei în credință și în suferință a dobîndit cununa mucenicilor, după ce și l-a ales pe Cristos drept mire. Acest tablou, în ceea ce privește părțile nude, capetele, veșmintele, stofele de mătase și alte lucruri, este excelent și pictat cu mult talent, satisfăcînd din plin, în toate

[11] *Evanghelia cea după Matei*, cap. XXIII, vs. 37.

privinţele, gustul oricui. A evitat în mod conştient să umbrească prea tare părţile nude şi chipurile, pentru ca ansamblul să rezulte mai plăcut, dar contra-umbrele discrete produc, împreună cu părţile luminoase ale carnaţiei, un efect plastic. În timp ce picta un postav mare, albastru, drapat, în azur-ultramarin, i s-a părut foarte nimerită, pentru a-i da glasiu, maniera uzuală printre pictorii pe sticlă : tufuirea cu pensula. Pe scurt, tabloul a fost realizat cu un pătrunzător spirit de observaţie şi cu o bună cunoaştere a lucrurilor, fiind făcut după natură în cea mai mare parte, sau chiar în întregime. Tabloul este foarte preţuit de către experţi, iar datorită graţiei gingaşe pe care o degajă, este privit cu mare plăcere şi de către profani.

Goltzius a mai pictat pe o placă de bronz un *Cristos*, în mare parte nud, cu doi îngeri îngenuncheaţi care ţin în mîini făclii aprinse şi cu cîteva atribute ale Patimilor. Este de asemenea un tablou excelent ; acum se află în posesia contelui de Lip sau a împăratului. În sfîrşit, în anul 1603 a făcut, pe o pînză mare, o *Danae* goală, adormită, în mărime naturală, întinsă într-o poziţie splendidă. Nudul acesta are o carnaţie minunat de frumoasă, este pictat splendid şi dovedeşte un studiu atent în ceea ce priveşte conturul şi tratarea ; alături este şi o babă, pictată cu iscusinţă, cu un cap „strălucit", precum şi un Mercur şiret şi nu ştiu cîţi copilaşi drăgălaşi, care vin în zbor cu o pungă şi cu alte obiecte, încît întregul tablou este şi el neîntrecut ca frumuseţe şi compoziţie. Acest tablou, împreună cu alte lucruri frumoase, pot fi văzute la Leida, în cabinetul iubitorului de artă domnul Bartholomeus Ferreris. Apoi a mai pictat, de plăcere, cîteva portrete, anume cel al unei ţărănci din nord şi mai ales cel al unui anume Jan Govertsen, un colecţionar de scoici domiciliat la Haarlem, care ţine în mînă o scoică de chihlimbar, avînd alături şi alte mici cochilii. Este

un portret excelent, pictat admirabil şi prezintă multă asemănare. Asta e cam tot ce ştiu despre picturile lui.

În materie de pictură pe sticlă i-ar întrece pe toţi, dacă ar vrea să practice această specialitate, după cum reiese din cele cîteva lucrări, puţine la număr, care pot fi văzute, de mîna lui, la eminentul pictor pe sticlă Cornelis Ysbrandtsen, din Haarlem, unde a pictat cîte ceva pe sticlă, numai ca să-şi treacă vremea şi ca să-şi amintească de începuturile lui în artă. Căci acest meşteşug se trage, ca şi pictura şi gravura, din meşteşugul desenului, sau îşi datorează desăvîrşirea tot desenului, în care nu cunosc alt maestru mai bun decît el, nici pe altul care să se fi ridicat cu atîta mai presus de gustul mijlociu.

Ce-i drept, uneori se stîrneşte cîte o furtună împotriva lui, dar ca stîncă puternică şi înaltă ce este, nu trebuie să-i fie frică, deoarece faima excelentelor sale lucrări va continua să trăiască, în timp ce toţi acei care, lipsiţi de înţelegere, schelălăie împotriva lui sau în urma lui, vor muri. Goltzius este un om care nu se sinchiseşte de agitaţia lumească şi de trăncăneala cotidiană, cu toate că, de dragul neîntrecutului său ataşament faţă de artă, caută liniştea sufletească, calmul şi singurătatea, deoarece arta solicită pentru ea singură omul întreg. Goltzius ţine mai presus de toate la propria sa libertate, dar şi la politeţe şi la dreptate. Deviza lui sună : „Cinstea mai presus decît aurul", iar el dovedeşte prin fapte că într-adevăr preţuieşte cinstea mai mult decît banii [12]. Nu-i place să atragă atenţia, ci preferă să păstreze o atitudine rezervată, iar ca filosof nu este străin de cunoaşterea naturii. Cîteva răspunsuri sau sentinţe prompte, spirituale, ale lui, care mi-au plăcut mult, le-am

[12] Deviza, în limba olandeză, sună astfel : *Eer boven golt.* Este un joc de cuvinte, deoarece se poate traduce în două feluri : *Cinstea mai presus decît aurul* şi *Onoare asupra lui Goltz.*

reţinut vreme îndelungată, dar acum le-am mai uitat în parte.

Printre numeroasele portrete frumoase pe care le-a gravat se numără două, făcute în anul 1583, pe plăci de aramă, cu staturile întregi, ale unor tineri prinţi polonezi, care au venit din Franţa ca să viziteze Olanda, îmbrăcaţi franţuzeşte, după moda de atunci, unul dintre ei fiind nepotul regelui Poloniei. La Haarlem, cînd Goltzius se afla la ei, la han, ca să discute despre preţ, se găsea în societatea lor un neguţător din Amsterdam, care dispunea de mai multă avuţie decît minte şi care urma să le dea prinţilor banii pentru portrete. Cînd a auzit că preţul cerut este ceva mai mare decît cel presupus de el, neguţătorul a spus, printre altele, că suma este prea mare şi că Goltzius, dacă i s-ar plăti astfel pentru arta lui, ar cîştiga mai mult decît un neguţător. Iar Goltzius a răspuns numaidecît : „Neguţătoria dumitale nu seamănă cu arta noastră. Eu, dacă am bani, pot să mă fac neguţător, dar dumneata, cu banii dumitale, nu eşti în stare să te faci artist". Odată a fost chemat la nişte gentilomi germani, dintre care unul dorea să i se facă portretul pe un mic panou, urmînd ca apoi acel potret să fie gravat. S-au pus, împreună cu el, pe băutură, încît nu a trecut mult şi aveau un întreg şir de pahare în faţa lor, şi îl tot îndemnau să bea. De aceea, Goltzius i-a întrebat politicos de ce îl chemaseră. I-au răspuns : „Pentru portret". „Atunci, domnilor", le-a răspuns el, printre altele, „de ce-mi cereţi să înghit atîta băutură ? Doar nu sînt animal. Şi chiar dacă aş înghiţi-o, cum aş mai fi apoi în stare să vă servesc ?" Urmarea a fost că cei doi gentilomi s-au ruşinat. Odată i-a semnalat unuia dintre ucenicii săi o greşeală într-o lucrare, iar acesta a răspuns că ştie sau că a observat-o singur, la care Goltzius i-a răspuns : „Ulciorul tău e plin ; eşti destul de priceput." Şi s-a adresat altui ucenic, care era mai receptiv şi care primea bucuros şi cu

recunoştinţă învăţătura meşterului. De asemenea, obişnuia să spună, cînd auzea că unii pictori se laudă cu propriile lor lucrări sau că le face mare plăcere să le admire, că sînt fericiţi şi bogaţi, avînd în vedere că e bogat cel care este mulţumit, „dar eu", spunea el, „n-am putut fi încă niciodată mulţumit de lucrările mele". Tot aşa, l-am auzit de mai multe ori spunînd că n-a făcut încă niciodată vreo lucrare care să-l mulţumească pe deplin sau să-i placă în aşa măsură, încît să nu fie de părere că acea lucrare poate fi mai bună sau altfel, ceea ce nu este o deprindere sau o însuşire proastă, căci asemenea oameni nu vor deveni cu uşurinţă nişte rataţi în artă, aşa ca alţii, care ca nişte adevăraţi Pigmalioni, se îndrăgostesc orbeşte de propriile lor lucrări şi, fără să bănuiască, sînt cu mult mai puţin departe decît îşi închipuie adeseori ei înşişi, de a stîrni ironia şi bătaia de joc a cunoscătorilor de artă, şi care sînt socotiţi de către public nişte nătărăi, dar nu mici, ci mari de tot.

Goltzius a avut cîţiva ucenici destoinici în gravură, ca de pildă De Gheyn, a cărui biografie va urma ; de asemenea şi Jacob Matham, fiul său adoptiv, care, după ce a vizitat Italia, locuieşte acum la Haarlem şi este un maestru eminent în arta sa. Tot aşa şi Pieter de Jode, care a stat şi el cîţiva ani în Italia şi care acum locuieşte la Antwerpen.

Acestea fiind spuse, închei biografia lui Goltzius, care acum, în anul 1604, este un om de 46 de ani şi, slavă Domnului, destul de înstărit şi de sănătos, ceea ce mă bucură nespus de mult. Pentru că, precum Platon, cînd i s-a apropiat ceasul de pe urmă, a mulţumit zeului său protector şi soartei că s-a născut ca om şi ca grec, şi nu ca barbar sau ca animal fără minte, şi în sfîrşit că a trăit în vremea lui Socrate, tot aşa mă bucur şi eu că am întreţinut peste douăzeci de ani relaţii amicale cu prietenul meu Goltzius, cel care şi-a închinat întreaga viaţă artei.

VIAȚA LUI
HENDRICK CORNELISSEN VROOM,
PICTOR DIN HAARLEM

Se întîmplă ca unii părinți iubitori să-și închipuie că, printr-o creștere plină de duioșie, le dovedesc copiilor lor o mare dragoste și bunăvoință, ținîndu-i tot timpul, cu toată grija, acasă, sau ascunzîndu-i și ocrotindu-i, vorba ceea, sub papucii lor, așa cum se povestește despre maimuță, care, fără să-și dea seama, își strînge puiul în brațe, din dragoste, atît de tare, încît îl înăbușă. Se întîmplă uneori și contrariul : copilul persecutat sau neglijat al unei familii, care este trimis devreme de acasă și care deci trebuie să aibă grijă devreme să-și cîștige existența, ajunge cu timpul la bunăstarea necunoscută de el inițial, sau la un loc de cinste în societate, pentru că cel care își scoate mîinile din mîneci și trage cu propriile sale săgeți trebuie să-și bată capul și să-și croiască, în cele mai bune condițiuni, un drum.

Cam așa s-au petrecut lucrurile cu Hendrick Vroom, pictor din Haarlem, pentru că, după ce mama lui s-a recăsătorit, asprimea tatălui său vitreg l-a făcut să plece, sau să-și ia zborul, devreme, din caldul cuib matern, încît, din fericire, a ajuns la artă, spre care îl mîna Natura. Vroom s-a născut în anul 1566 la Haarlem. Tatăl lui se numea Cornelis Hendricksen, era sculptor și se ocupa cu confecționarea de vase ceramice și de porțelan. Și întrucît era priceput în meșteșugul desenului, a dovedit o minunată dibăcie în realizarea de cupe și pocaluri, neobișnuite prin faptul că nu știai unde trebuie să-ți pui gura, și de alte asemenea lucruri fanteziste. Era neîntrecut în specialitatea aceasta, ca și în colorit. Fratele lui, Frederick Hendrickszoon, deci unchiul lui Vroom, a fost un eminent sculptor, care avea cunoștințe vaste de geometrie, arhitectură și perspectivă și care, pe vremea lui, a fost arhitectul orașului Danzig. Bunicul lui Vroom se

numea Henrick Vroom și a fost un foarte priceput pietrar și sculptor, încît Vroom a provenit dintr-un mediu artistic.

Așadar, Vroom, pe care tatăl lui îl tot punea mereu să picteze olărie, ceea ce el și făcea cu multă îndemînare, și care simțea o puternică înclinare spre ceva de nivel mai înalt, anume spre pictură, a încercat, cînd n-a mai fost acasă la tatăl lui vitreg, să intre ici și colo prin atelierele maeștrilor și a trăit adeseori din pictura pe olărie, aceasta fiindu-i un refugiu în zilele negre, și manifesta tot timpul înclinarea de a picta mici corăbii, atît pe vase, cît și pe alte lucruri. După ce a vizitat în Olanda cîteva orașe, Enkhuizen, Brugge din Flandra și altele, a ajuns la Rotterdam, iar de acolo a plecat cu un navigator care făcea curse spre Spania, la San Lúcar, în Spania, și de acolo la Sevilla, unde a lucrat la un pictor olandez neînsemnat, numit Pintemony, sau „pictorul maimuțelor“ [1]. De acolo a ajuns la un italian, unde a pictat din nou pe olărie, apoi a plecat pe mare la Livorno, în Italia. În cursul acestei călătorii era să cadă în mîinile turcilor.

De la Livorno a plecat la Florența și apoi la Roma, unde a locuit cîtăva vreme la un canonic spaniol, în casa căruia a pictat și între timp a făcut o serie de farse trăznite. Apoi a ajuns la ilustrul cardinal De' Medici, unde a pictat după gravuri, precum și în mod obișnuit. A rămas acolo vreo doi ani și a putut folosi acel răstimp exercitîndu-se în pictarea de scene, portrete, peisaje și alte subiecte, pe aramă. Acolo a primit și multe vizite și multe lecții din partea lui Pauwels Bril. Apoi Vroom a plecat la Veneția, unde s-a apucat de pictura pe majolică sau pe porțelan. După ce a stat acolo cam un an, a plecat la Milano și a nimerit la un pictor olandez neînsemnat, pe nume Valerius, iar cu cîteva luni mai tîrziu a

[1] În limba spaniolă : *pintar* = a picta ; *mono* = maimuță. Pictorul se numea, probabil, *Pintemonte*.

plecat la Genova, într-o vreme cînd pîinea era foarte scumpă. Deoarece nu a găsit de lucru, a plecat la Arbizziolo, ca să picteze acolo pe porțelan. Dar întrucît nici acolo nu i s-a dat de lucru, a plecat la Torino, în Piemont, și a nimerit la Jan Kraeck, pictorul ducelui. După ce a lucrat acolo cîteva luni, a trecut muntele Saint-Denis și a ajuns la Lyon. Pe muntele acela, Vroom, după cum spune chiar el, s-a aflat în mare primejdie, deoarece a căzut și a fost cît p'aci să se prăbușească de pe o stîncă înaltă și abruptă în prăpastie, dar i-au înghețat pantalonii de vîrful stîncii și a fost desprins de acolo de către niște catîrgii, cu care prilej o bună parte din sus-numiții pantaloni au rămas pe stîncă, unde fuseseră prinși de gheață.

Ajuns la Lyon, a găsit o slujbă la un castel din afara orașului, la seniorul Bottoin. Aici a pictat pe pînză, în culori de apă, faptele de război, de pe apă și de pe uscat, săvîrșite la Pisa, în Italia, de către acest domn și de către strămoșii lui. Se puteau vedea acolo galere și corăbii, precum și lupte de călăreți și de pedestrași, și toate acestea le-a făcut în răstimp de șase luni. De aici, Vroom a ajuns la Paris, la un pictor originar din Leida. Scumpetea l-a mînat de acolo la Rouen, unde s-a îmbolnăvit grav și a fost crezut mort, dar după ce o babă i-a oblojit capul, s-a pus din nou pe picioare.

Cu corabia a plecat spre Holanda și a ajuns la Haarlem, unde, după ce s-a căsătorit, a început să picteze cîteva mici tablouri după gravuri și, printre picături, și mici corăbii. Cam la un an după ce s-a căsătorit a plecat la sus-numitul lui unchi din Danzig și a făcut acolo un retablu pentru niște iezuiți polonezi. Aici, unchiul lui l-a învățat perspectiva și alte ramuri speciale ale artei.

După ce s-a înapoiat împreună cu soția la Haarlem, a mai stat acolo cîtva timp și apoi a plecat, cu cîteva dintre micile sale tablouri religioase, în Spania, și a avut pe drum vreme

foarte proastă, încît el și toți cei de pe corabie au debarcat noaptea, din pricina furtunii, și au dus corabia la Los Baringos, o insulă stîncoasă, cu care prilej au fost în mare primejdie să-și piardă viața. Au ajuns într-un port mic sau într-un golfuleț, de unde valurile furioase i-au azvîrlit de mai multe ori înapoi. Cu mare greutate au ajuns pe stîncă, în timp ce corabia a eșuat și s-a făcut fărîme, iar încărcătura, plutind pe apă, a ajuns pe continent în Portugalia, într-un loc unde se afla o mînăstire de călugări. Călugării, văzînd micile tablouri religioase ale lui Vroom, i-au dovedit, pe un tot energic, cîrmuitorului local, că este vorba de buni creștini, nu de englezi, care obișnuiau să practice acolo pirateria de-a lungul coastei. Vroom și tovarășii săi de drum, în total vreo 25 de persoane, stăteau pe stîncă și nu aveau nici mîncare, nici băutură, în afară de apa de ploaie pe care o puteau aduna. Au flămînzit trei zile și, cuprinși de furie, s-au gîndit să-i folosească drept hrană pe copii. În cele din urmă au făcut din cămășile lor un steag mare, încît călugării au trimis spre ei o luntre cu un echipaj alcătuit din sclavi, iar un călugăr a adus ulei, vin și pîine, și i-a transportat, pe Vroom și pe tovarășii lui de drum, la Peniche, unde au fost întrebați, așa cum se mai întîmplase odată, dacă nu sînt englezi. Au răspuns că nu, căci altminteri ar fi fost lăsați pe stîncă. După ce au ajuns la mal, Vroom s-a dus mai întîi, fără întîrziere, împreună cu ceilalți, la bisericuța călugărilor, unde cu toții, la sfatul lui Vroom, i-au mulțumit lui Dumnezeu, cu toată smerenia. Au fost foarte bine primiți în casa cîrmuitorului, sau guvernatorului, care i-a servit el însuși la masă. Acolo erau și tablouri ale lui Vroom, unele întregi, altele în fragmente ; de aici se poate deduce că acești tovarăși de drum holandezi și-ar fi găsit o moarte jalnică dacă n-ar fi fost și Vroom printre ei. Reiese că, după cum se spune, este bine

să ai treabă cu oamenii evlavioşi [2]. După două zile li s-a dat ceva bani de drum şi au plecat pe jos la Lisabona. De acolo, Vroom a ajuns le Setúbal şi, după ce s-a suit pe corabie ca să plece în Olanda, i-a intrat în cap că vasul nu va ajunge la destinaţie, încît ceilalţi l-au debarcat, numindu-l pictor nebun la cap. Corabia, care a fost nevoită să treacă prin faţa insulei Texel, s-a scufundat lîngă Sont. Căpitanul vasului era Roel Jansen, din Medemblik. Mateloţii, care îl văzuseră pe Vroom urcîndu-se pe vas la Setúbal şi care nu ştiau că fusese debarcat, dar ştiau că vasul se scufundase, au declarat în Holanda şi la Haarlem că Vroom este cu siguranţă mort, încît au fost începute formalităţile pentru împărţirea averii lui. Vroom a stat la Setúbal, într-o mînăstire, la un călugăr, unde a pictat şi a fost bine găzduit. Acolo, la Setúbal, era un pictor, pentru care Vroom a pictat propria sa aventură, inclusiv naufragiul ; acest tablou a fost vîndut la Lisabona, cu preţ mare, unui domn sus-pus, încît pictorul l-a răsplătit bine pe Vroom şi i-a cerut şi alte marine.

După ce a cîştigat aici bani buni, Vroom a plecat spre casă, avînd grijă s-o anunţe în prealabil pe soţia sa, printr-o scrisoare, că mai trăieşte. Soţia lui fusese şi ea convinsă tot timpul că el mai trăieşte, iar el a venit în persoană pentru ca veracitatea acestei convingeri categorice să devină şi mai convingătoare. Ajuns acasă, a continuat, în urma sfatului pictorilor de acolo, să picteze marine, specialitate în care a devenit din ce în ce mai meşter. Iar publicul a început şi el să aprecieze foarte mult aceste marine, deoarece în Holanda se practică pe scară întinsă marinăria.

S-a întîmplat între timp ca François Spiering, un eminent ţesător de goblenuri, să accepte să facă, pentru amiralul englez mylord

[2] Joc de cuvinte : în limba olandeză, *vroom* înseamnă *evlavios*.

Howard, lupta din 1588 dintre flota engleză şi cea spaniolă şi să vrea să mă folosească pe mine pentru desenele respective. Dar avînd în vedere că eu nu eram specialist în marine, l-am dus la Vroom, care i-a desenat, în schimbul unui salariu cu ziua, vreo zece piese mari, înfăţişînd diferite zile sau întîlniri din cursul acestei bătălii navale, ceea ce era pe măsura lui Vroom. Într-o bună zi, Vroom a plecat din Zandvoort în Anglia, s-a dus la amiral şi i-a spus că el este cel care desenase proiectele pentru tapiserii, urmarea fiind că a primit un dar de o sută de galbeni. Fiind la Londra, a făcut cunoştinţă cu Isaac Cliver, un înzestrat miniaturist, care i-a pictat un foarte frumos portret în miniatură. Ajuns acasă, Vroom a făcut, pe o pînză mare, ziua a şaptea a bătăliei dintre flota engleză şi cea spaniolă, o piesă uluitoare, pe care excelenţa sa contele Maurits şi amiralul Justinus au privit-o cu mare admiraţie şi multă satisfacţie. După aceea a mai făcut şi un desen cu expediţia corăbiilor plecate din Zeelanda spre Flandra, expediţie după care a urmat bătălia de la Nieuwpoort. După ce acest desen a fost gravat, Vroom a oferit cîteva stampe oraşelor holandeze şi statelor generale, încît a încasat mulţi bani.

Vroom, care este foarte dibaci în marine şi care devine din zi în zi tot mai dibaci, a făcut tablouri, în număr aproape cu neputinţă de numărat, cu peşti şi pescari şi alte personaje mici, lucruri care îi rentează foarte bine, deoarece le face cu uşurinţă. Şi ceea ce merită mai ales preţuire la el este că nu face concurenţă printre pictori, căci cine vrea să aibă o lucrare a lui trebuie să plătească. Pe scurt şi ca să închei : Vroom este în această privinţă un maestru eminent, foarte bun cunoscător nu numai al corăbiilor de construcţie bună, al odgoanelor şi al instalaţiilor de bord, al vînturilor, al velelor şi al altor lucruri marinăreşti, ci şi foarte priceput în toate elementele anexe, precum terenuri, peisaje, stînci, copaci, ceruri,

ape, valuri, castele, sate, orașe, personaje, pești și alte lucruri, care își au locul în marinele sale și le împodobesc.

VIAȚA LUI HANS SOENS, PICTOR DIN 's HERTOGENBOSCH

Nu mi-ar plăcea să uit a vorbi despre cei cu renume în arta noastră, oriunde s-ar afla ei răspîndiți sau domiciliați. De aceea, avînd în vedere că olandezii sînt înclinați, mai mult decît oricare alți oameni de pe lume, să călătorească și să viziteze țări și popoare străine, vreau să-l amintesc aici și pe mult înzestratul pictor Hans Soens, din 's Hertogenbosch, cu toate că se află în străinătate și locuiește la Parma, în Lombardia, sau Italia, la curtea ducelui de acolo, dacă nu mă înșel. Nu știu la cine a învățat primele noțiuni ale artei ; știu numai că a plecat la Antwerpen și că a locuit împreună cu un excelent învățător, pe nume Jacob Boon, iar după aceea, după ce a lucrat cîtăva vreme de capul lui, s-a mutat și a lucrat în casa lui Gillis Mostaert, unde copia zilnic multe lucruri foarte frumoase, mai ales după Frans Mostaert, a cărui manieră de a picta peisaje a început s-o urmeze foarte bine, încît se poate spune că aici și-a făcut de fapt începutul și și-a însușit o manieră bună de a picta peisaje, cu toate că mîna lui dibace i-a călăuzit-o neîncetat Natura, prin talent, spirit de observație și minte.

Dintre primele lui roade în artă se pot vedea, la iubitorul de artă Hendrick Louwerszoon Spieghel, din Amsterdam, cîteva peisaje, care fac o impresie foarte bună. În primul rînd și în mod deosebit trebuie pomenit un peisaj în culori de ulei, de mărimea pe care pictorii în culori de apă o numesc „pînză dublă", sau aproximativ de această mărime, în care se vede în prim-plan un drum, cu un pîlc de copaci frumoși, precum și cîteva personaje mărunte,

bine făcute, dintre care unul își face nevoia. Apoi mai sînt acolo niște peisaje mai mici, pe lemn, precum și cîteva mici „incendii". În aceste tablouri a redat și cîteva cîmpii cu grîu sau ovăz verde, în creștere, și diferite alte ogoare.

A călătorit și în Italia și a fost la Roma cînd am fost și eu : acolo m-am văzut des cu el. La Roma a pictat mult, mai ales lucrări mici în culori de ulei pe aramă, sau altele ; a pictat mult pentru persoane sus-puse și a făcut și în palatul papei diferite lucrări pe peretele umed. Printre altele, ne-a arătat o serie de peisaje, pe care le-a făcut într-o friză, în frescă, în una din încăperile papei ; schela mai era acolo, încît am văzut lucrările de aproape ; erau minunat de dibaci făcute, dar pictorul papei sau altcineva a spus că au fost pictate prea grosolan și nu îndestul de îngrijit. Făceau o impresie extraordinar de bună, mai ales văzute de jos, ceea ce și urmărise. Era acolo, printre altele, o scenă, în care sfîntul Augustin vine la mare și întîlnește pe mal un copil, iar acesta vrea să toarne, cu o scoică, toată apa din mare într-o gropiță. Marea era minunat pictată, cu efecte de perspectivă, umbre, părți luminoase, foarte firești, iar întinsul apei liniștite era foarte bine observat și redat. În una din anticamerele sălii regale se afla de asemenea, la un capăt, un peisaj frumos, pictat de el pe perete în frescă ; în acest peisaj apare și un cocoș cu semnificație simbolică. Se detașează minunat de bine dintre alte peisaje din aceeași sală, făcute de Cesare di Salustro [1] sau de alții. Dar acest Cesare, despre care am mai vorbit, l-a urmat îndeaproape.

Am greșit însă cînd am scris că Hans Soens s-a înapoiat din Antwerpen. Hans Soens se află acum la Parma, unde, după cîte am aflat, a făcut lucrările sale cele mai bune : diferite peisaje mari și splendide. Este foarte priceput

[1] Cesare Piemontese.

și în pictarea de personaje mici ; am văzut asemenea personaje la Roma ; deși mici, erau executate foarte frumos și cu multă îndemînare. Soens este acum un burlac de 56 sau 57 de ani și merită cu deplină certitudine să fie numărat printre cei mai buni pictori olandezi, mai ales în ceea ce privește peisajele.

VIAȚA LUI **HANS VON AACHEN,** EMINENT PICTOR DIN KÖLN

Trebuie să fie un stimulent puternic pentru tinerii noștri pictori să audă și să constate cît de neîndoielnic e faptul că cine este un maestru deosebit și cu totul ieșit din comun ajunge, datorită acestui fapt, faimos și cunoscut pretutindeni, căci faima, care află totul, îi trîmbițează numele în tot locul, fără a fi împiedicată nici de apele adînci, nici de stîncile înalte, deoarece, cu aripile ei cu mulți ochi, ea zboară mai presus de orice, încît un asemenea artist, zărit de departe, datorită luminii radiate de el, este adeseori poftit să iasă din bîrlog, pentru a-și arăta și vădi spiritul artistic și distins și mîinile pricepute, în slujba celor mai mari și mai iluștri suverani sau potentați din lume, pe care artistul îi înviorează, într-o măsură neobișnuită, cu plăcuta hrană a ochilor, frumosul meșteșug al picturii, dobîndind în preajma lor mare considerație și cinstire.

Așa s-au petrecut lucrurile cu talentatul pictor Hans von Aachen, care s-a născut în faimosul oraș Köln, pe Rin, în anul 1556, din părinți de treabă și respectabili. Tatăl, un om serios și de ispravă, de fel din orașul Aachen, i-a transmis feciorului acest nume de oraș și i l-a lăsat moștenire ca nume de familie. Mărinimoasa mamă Natura, care l-a ales pe băiat încă de mic și i-a întipărit în suflet și în simțiri distincția și marele farmec al picturii, i-a

îngăduit totuși acestuia ca, pînă la vîrsta de vreo zece-doisprezece ani, să învețe la școală scrisul și cititul, dar cu condiția ca între timp să deseneze, cît va putea de mult, cu pana sau cu alte unelte, și să redea diferite aspecte ale oamenilor, ale animalelor și ale altor ființe și lucruri, pentru ca să facă astfel un început în meseria pentru care ea îl predestinase. Natura voia, pasă-mi-te, să-l mîne pe băiat spre desăvîrșirea care avea să-i aducă mai tîrziu cinstire și prosperitate. Dar și Hans i-a fost școlar ascultător și silitor, căci oriunde se afla sau se ducea își îndrepta numaidecît atenția și puterea de observație spre tot ceea ce învățătoarea lui, Natura, îi arăta sau îi întipărea, în marele ei atelier sau școală, anume lumea, ca fiind lucruri frumoase, încîntătoare sau armonioase, iar el a început repede să le deosebească de cele urîte. Cînd vedea un cal mîndru, care își ținea capul într-o poziție splendidă și avea un trap frumos și un corp armonios, sau cînd vedea un chip grațios de femeie, mai frumos decît altele, își dădea toată osteneala să redea în așa fel obiectul văzut încît să se poată recunoaște numaidecît și limpede originalul. S-a întîmplat să vină la Köln o ducesă, al cărei chip el l-a pictat în timp ce ea stătea aplecată pe pervazul ferestrei și se uita afară, dar fiecare a băgat de seamă că este portretul ei. A desenat, printre altele, după natură, și o pisică, văzută întrucîtva de jos, încît un pictor, care a văzut acest desen în peniță la tatăl lui, a crezut că băiatul învățase pictura și că ajunsese foarte departe cu studiul, dar cînd a auzit că lucrurile nu stau tocmai așa, a fost cu atît mai mirat și l-a sfătuit să-l lase pe băiat să se țină de pictură, „pentru că", a spus el, „este un om deosebit și poate să ajungă meșter mare". Astfel că Hans a fost dat ucenic la un pictor mediocru, la care n-a stat nici un an, căci și-a dat seama că nu poate învăța nimic acolo, și a intrat ucenic, la Köln, la un alt pictor, un walon, pe

nume Giorgie sau Jerrigh. Acesta învățase la Antwerpen și, îmboldit de sărăcie, ajunsese meșter priceput în pictarea de portrete după natură, specialitate în care excela. La acest pictor a făcut Hans progrese uimitor de rapide, încît după șase ani, cînd i-a murit meșterul, era el însuși un excelent meșter în pictarea de portrete după natură și a și pictat multe portrete splendide. Apoi s-a apucat cu mare sîrguință de desen și a urmat în această specialitate maniera foarte iscusită a lui Sprangher, după cum reiese din desenele pe care le-am văzut, din cele făcute de el în acea epocă.

La vîrsta de vreo 22 de ani, Hans a plecat în Italia și cînd a ajuns la Veneția s-a dus la un pictor olandez, Gaspar Rems, care, în loc să-l cerceteze ce e în stare în artă, l-a întrebat numai de unde vine, și cînd a auzit că e de fel din Köln, a spus : „Atunci ești un nemțoi ; ăia nu prea știu să picteze", și l-a trimis la un pictor italian mediocru, pe nume Moretti, care obișnuia să dea de lucru confraților străini călători și făcea apoi negoț cu lucrările lor. Moretti l-a pus pe Hans să copieze cîteva tablouri frumoase, aflate acolo prin biserici. Pentru sus-numitul Gaspar a făcut, printre altele, propriul lui portret, văzut în oglindă rîzînd, sau cel puțin capul unui om care rîde, excelent ca structură și admirabil pictat, încît Gaspar, mirat, a văzut că se înșelase atunci cînd, în ideea lui prostească, făcuse observația nepoliticoasă că nemțoii (cum îi numea el pe germani) nu sînt în stare să facă nimic. Gaspar a ținut toată viața acest portret în mare cinste, îl arăta tuturor și îl prețuia mult. După aceea Gaspar s-a arătat dispus, cu plăcere, să prepare și să grunduiască el însuși pînzele pentru Von Aachen, de unde se poate trage învățătura că păcătuiesc grozav împotriva prudenței și a politeței cei care disprețuiesc un om pe care nu-l cunosc sau pe

care îl judecă după locul nașterii sau după înfățișare.

Von Aachen a plecat apoi mai departe și a ajuns la Roma, unde a făcut multe lucrări foarte frumoase ; printre altele, cea mai deosebită : un retablu în culori de ulei pe cositor sau plumb. Este *Nașterea Domnului*, înfățișată într-un anumit fel, cu îngeri și alte personaje, așa cum i-au cerut părinții iezuiți, căci se află în biserica de la poalele Capitoliului ; este o lucrare extraordinar de frumoasă. Omițînd multe alte lucrări, mai citez autoportretul lui, în care rîde, avînd alături un personaj feminin, numită Madona Venusta ; aceasta cîntă din lăută, iar el stă în spatele ei cu o cupă de vin în mînă. Acest tablou a fost atît de bine pictat, încît unii cunoscători în ale artei au declarat că n-au văzut niciodată vreo lucrare mai bună, a lui sau a altora. Von Aachen a fost și la Florența, unde a pictat după natură diferite persoane simandicoase (domni și doamne), printre care și pe ilustrul Francisc, ducele Florenței. A făcut acolo și portretul unei talentate poete, pe nume Madonna Laura, după al cărei cap a păstrat o copie, aflată și azi la Amsterdam, la ucenicul său Pieter Isaackszoon. Este un portret pictat magistral.

Înapoiat la Veneția, a făcut acolo tablouri splendide pentru un negustător olandez din Maastricht. În primul rînd *Batjocorirea lui Cristos*, în mărime naturală ; Cristos, aproape gol, este redat într-o poziție înclinată, sau oarecum culcată, foarte frumoasă, și ține ochii îndreptați în sus. Apoi a mai făcut o superbă *Danae*, bine pictată. De asemenea a pictat pe aramă *Sfînta Maria cu sfînta Ecaterina* [1], cu îngeri în jur ; acest tablou a fost gravat în aramă de către Raphael Sadeler ; este un tablou foarte frumos. Apoi un tablou cu personaje mai mult decît pe jumătate întregi, în mărime

[1] Van Mander greșește. Corect : cu *sfînta Elisaveta*.

naturală : *Venus și Cupidon*, în clipa în care Venus a ieșit din mare pe insula Cipru și primește din partea Horelor veșminte și podoabe zeiești, așa cum povestește Homer în imnurile sale închinate zeilor. Este de asemenea o lucrare superbă.

Înapoiat la Köln, a făcut pentru un negustător, pe nume Boots, un tablou foarte frumos cu *Judecata lui Paris*, pe care l-a gravat în aramă Raphael Sadeler. Cînd după aceea Von Aachen a stat din nou la Veneția, s-a întîmplat ca Otto Heinrich, conte de Schwarzenberg și mareșalul curții ilustrului duce al Bavariei, să-l cheme la München, ca să-i facă un epitaf pentru cavou. Era un panou cu personaje mai mult decît pe jumătate mărimea naturală și o înfățișa pe *Sfînta Elena*, în clipa în care găsește Crucea ; este o lucrare excepțională. Prin mijlocirea sus-numitului conte și datorită acestei lucrări a făcut cunoștință cu ducele, pe care l-a pictat, în grup cu ducesa și cu cei doi copii mai mici ai lor, un fiu și o fiică : lucrarea i-a mulțumit pe toți. După ce Von Aachen a făcut această lucrare precum și alte lucrări splendide, ducele i-a dăruit, în afară de salariul îmbelșugat, un frumos lanț de aur. Contele l-a cinstit și el cu un lanț de aur în valoare de 200 de florini.

Din Bavaria, Von Aachen a plecat la Praga, la împărat, care îl tot chema de patru ani, căci avea de mîna lui portretul eminentului sculptor olandez Jan van Bologne, făcut de el în timpul șederii sale la Florența. Avînd în vedere că maiestatea sa n-a încetat să-l cheme, Von Aachen s-a dus la împărat, care trimisese un sol ca să-l aducă. După ce a ajuns acolo și i-a făcut împăratului un tablou cu *Venus și Adonis*, maniera de a picta a lui Van Aachen i-a plăcut grozav de mult împăratului, datorită noului mod, neobișnuit, de a colora. Dar din cine știe ce cauză, Von Aachen a plecat din nou la München și la Augsburg și a făcut pentru biserica Iezuiților din München, printre altele, un *Sfîntul Sebastian*, foarte bine pictat și compus, în maniera pe care o cunoaștem din gravura făcută de mîna excepționalului gravor în aramă Joan Muller, din Amsterdam. În acea epocă a făcut și portretele domnilor Von Fugger, din Augsburg. După aceea a fost chemat de către împărat și s-a înapoiat la Praga cu familia, căci era căsătorit cu fiica lui Orpheus de Lasso[2], mult faimosul compozitor al epocii.

Și, după cum i se cuvine pentru arta lui, Von Aachen l-a găsit pe cel mai puternic și mai sus-pus iubitor de artă din lume, în slujba căruia a rămas de atunci încoace, ca pictor al curții. Se vede zilnic cu acest mare Alexandru, cu care stă de vorbă în mod apellic și amical, și este foarte stimat și prețuit de el. A făcut pentru împărat multe lucrări frumoase, splendide, care se pot vedea din belșug în palat, în marea sală de deasupra grajdului de cai, în galeria de deasupra cabinetului de artă, și în alte încăperi ale maiestății sale.

La Amsterdam se află de asemenea, de mîna lui Von Aachen, un tablou mare, extraordinar de frumos, cu personaje în mărime naturală, în casa iubitorului de artă domnul Heyndrick van Os. Este făcut cu dibăcie și bine pictat. Înfățișează o femeie frumoasă, goală, cu un chip frumos și drăgălaș, și care, datorită unei ramuri de măslin, reprezintă Pacea, și ține sub picior Războiul, sau armamentul. Lîngă ea se pot vedea Belșugul și Artele, printre care și Pictura, ca dovadă că Pacea aduce cu sine propășirea și înflorirea artelor.

Acum, cînd Von Aachen a ajuns în sfîrșit acolo unde arta lui este atît de mult iubită și onorată, — avînd în vedere că este un pictor atît de mare, pe cît dovedesc lucrările lui, și cu un caracter atît de nobil, după cum reiese din distinsul lui fel de a fi și din mo-

[2] *Orlando di Lasso* sau *Roland de Lâtre (1530?—1594)* : compozitor walon, supranumit „prințul muzicii". A scris vreo 2000 de compoziții.

dul lui de viață nepătat, și că este totodată binevoitor față de toți artiștii și nu face nici un rău nimănui, ci dimpotrivă, îl ajută pe fiecare să prospere, cu totul altfel decît unii înfumurați care se pricep să se vîre cu obrăznicie în sufletul celor sus-puși, sau decît alții, care, cu limba lor otrăvită, pricinuiesc necazuri și suferințe, — îi urez o viață lungă și prosperă, pentru ca pictura, datorită lui, și el, datorită ei, să se poată bucura tot mai mult de cinstire.

Primul lui ucenic, care l-a și însoțit cînd a călătorit în Italia și în Germania, este Pieter Isaacszoon, născut la Helsingör, pe insula Sont, în anul 1569. Tatăl lui se născuse la Haarlem. A învățat doar un an și jumătate, a început meseria la Ketel și mai locuiește și acum la Amsterdam. Este un meșter eminent în pictarea de portrete după natură și este foarte priceput și în pictarea de scene, în compoziții și în desen, în care are o manieră foarte plăcută. Un portret extraordinar de izbutit, de mîna lui, se află la Leida, pe Breestraat. Portretul înfățișează o fată tînără, pe nume Sara Schuyrmans, pictată pînă sub genunchi. În afară de faptul că rochia de satin și mîinile care cîntă la țiteră sînt pictate bine, chipul ei este, mai mult decît orice alt element al tabloului, vrednic de admirație : pictat meticulos și bine, seamănă perfect și este drăgălaș și plăcut, dovedind îndeajuns ce mare meșter este acest pictor în arta noastră. La „Clopotul", din Leida, mai sînt două portrete bine pictate, de mîna lui, anume cel al lui Pieter Huygheszoon și cel al primei soții a acestuia. La Amsterdam, pe Voor-Achterburgwal, în casa iubitorului de artă domnul Hendrick Franckin, se află, de mîna lui, un tablou mare cu *Adam și Eva*, iar pe o placă de aramă *Predica sfîntului Ioan*, care este un mic tablou bine compus, iscusit și frumos. Portretele menționate mai sus, al lui Franckin și al soției acestuia, sînt și ele vrednice de admirație și

pictate îngrijit. Cel mai bun portret pe care l-a făcut el vreodată se află la Londra, în Anglia. Este portretul unui anume Pieter Semeijnes, un tînăr englez de origine olandeză, cu un cap frumos și cu un păr splendid și lucios. La domnul Jacob Poppe, din Amsterdam, mai sînt, de mîna lui, trei portrete frumoase, mari, ovale ; mai ales cel al lui Jacob, al cărui chip și păr sînt foarte izbutite ca operă picturală, seamănă foarte bine și este lucrat îngrijit și corect. În aceeași casă se află un tablou foarte frumos al lui, pe aramă, care înfățișează povestea cu femeile romane care vin pe Capitoliu și convoacă o adunare, pentru că tînărul Papyrius spusese, iar mama lui confirmase, că Sfatul hotărîse că fiecare bărbat poate avea două neveste. Se văd pe tablou femei de toate neamurile, chiar și olandeze și waterlandeze, unele dintre ele înarmate cu tigăi și frigări. Se poate vedea acolo și o femeie oloagă, într-un cărucior tras de un cîine. De asemenea se poate vedea și Capitoliul, pictat după natură, cu Marcu Aureliu călare. Este compus și pictat foarte frumos și bine. A mai făcut multe alte portrete și tablouri excelente și mai face în fiecare zi. În casa lui Pieter Isacszoon se mai pot vedea tablouri și portrete frumoase și de mîna altor maeștri, ca de pildă autoportretul lui Von Aachen, pe care i l-a trimis acum doi sau trei ani și care este extraordinar de bine pictat (după cîte am auzit) și îi seamănă foarte bine.

Mai pot să adaug aici numele unuia care a fost și el un fel de ucenic al lui Von Aachen, anume pe cel al lui Joseph Elvețianul[3], născut la Berna. Tatăl lui a fost arhitect sau meșter constructor. Cînd acest Joseph a sosit la Roma, știa mai mult sau mai puțin să deseneze, dar de pictat în culori nu avea habar. Cînd s-a dus la Hans von Aachen, în casa lui „Anthonis cel verde" sau Anthonis Santvoort (cum i

[3] Joseph Heintz.

se spunea), a învățat cu mare sîrguință să coloreze. Mai mult decît oricare alt german sau olandez s-a mulțumit și s-a străduit să copieze toate lucrurile frumoase, sculpturi și picturi, atît la Roma, cît și la Veneția, cu care prilej a vădit o manieră atît de artistică, de gingașă și de frumoasă la desenul în peniță și la laviu, cum nu se poate găsi la altul. Cînd a stat la Praga, la împărat, acestuia i-au plăcut atît de mult desenele lui iscusite, încît l-a trimis la Roma și l-a ținut acolo în serviciul său, ca să deseneze statui antice. Mai este legat și acum de curtea împăratului, de la Praga. Este foarte priceput și la colorit, datorită căruia tablourile lui sînt de mare efect.

La Praga mai locuiesc diferiți artiști excelenți, ca Pieter Stevens, din Mechelen, pictor și desenator înzestrat, și talentatul gravor Gillis Sadeler, care uneori mînuiește, de plăcere, și pensulele și este un pictor dibaci. Între timp, excelentul sculptor Adriaen de Vries, din Haga, în Holanda, a fost și el ispitit de bucuriile pensulei și s-a apucat de pictură. Pe aceștia și pe alții de acolo, necunoscuți de mine, îi încredințez favorurilor artei, pentru ca să poată cu toții să se desăvîrșească în ea, spre propria lor propășire și în vederea răspîndirii renumelui lor.

VIAȚA LUI **PIETER DE WITTE,** PICTOR DIN BRUGGE

Frumosul oraș Florența, printre mulți alți artiști străluciți, pe care îi ademenește și, spre a-și spori splendoarea, îi reține, l-a atras și pe înzestratul pictor Pieter de Witte[1], care a stat acolo multă vreme, cu părinții, după ce a venit de la Brugge, din Flandra. Este un meș-

[1] *De Witte* înseamnă *Albu*. Artistul acesta este cunoscut sub numele lui italienizat : *Pietro Candido*.

ter bun în frescă și în culori de ulei ; totodată modelează bine în lut, ceea ce îl ajută mult la pictură. A lucrat mult la Roma pentru cavalerul Giorgio Vasari, în sala palatului papal, precum și la cupola domului din Florența, și aiurea. Apoi a mai desenat pentru ducele Florenței diferite modele de goblenuri și alte lucruri. A stat cîțiva ani și la München, în Bavaria, și a făcut pentru duce și pentru alții diferite lucrări splendide. Am văzut și o serie de lucrări ale lui la Florența, unde ne-am vizitat reciproc. Mai are un frate în garda ducală ; acesta se numea, cred, Cornelis, iar în anul 1573, cînd am fost eu acolo, a început să picteze peisaje, gen în care s-a specializat destul de bine, cu toate că a început tîrziu. După lucrările lui Pieter s-au făcut o serie de gravuri, care sînt mărturie a minții și talentului lui și pe care numele lui apare sub forma Pietro Candido. Acum, în anul 1604, trebuie să tot aibă vreo 56 de ani. Mi s-a spus că mai locuiește la München, în Bavaria, deci aș învinovăți pe nedrept Florența.

VIAȚA FRAȚILOR **MATTHEUS ȘI PAUWELS BRIL,** PICTORI DIN ANTWERPEN

Ademenitoarea și acaparatoarea Roma, cea faimoasă, un oraș care pare zidit anume pe placul pictorilor, fiind înțesat cu opere de artă, i-a atras, printre alții, pe cei doi frați Mattheus și Pauwels Bril, din Antwerpen.

Mattheus a lucrat la Roma, în palatul papei, atît în săli, cît și în galerii. În una din galeriile cele mai de sus a pictat în frescă niște peisaje și perspective frumoase, cu cîteva procesiuni în ele, din cele care se organizează în mod obișnuit la Roma. A murit la Roma în anul 1584, în vîrstă de 34 de ani.

Pauwels Bril a învățat noțiunile artei la Antwerpen, la un pictor neînsemnat, Damiaen

Wortelmans. A pictat mai întîi, în culori de apă, capace de clavecinuri și alte asemenea lucruri, cu care a fost nevoit, pînă la vîrsta de 14 ani, să-și cîștige existența. De la Antwerpen a plecat la Breda, de acolo din nou la Antwerpen și apoi, fără știrea familiei sale, care nu era de acord ca el să părăsească țara, a plecat în Franța, la vîrsta de 20 de ani. De la Lyon, unde a locuit cîtăva vreme, s-a dus la Roma, la fratele lui, care plecase mai înainte într-acolo și la care a făcut progrese mari în artă, mai ales în pictarea de peisaje, cu toate că în tinerețe învăța anevoie. Una din lucrările lui cele mai importante este un peisaj foarte mare, pictat în frescă, în lungime de 68 de picioare și foarte înalt, în sala nouă a palatului papal. Lucrarea aceasta a făcut-o în anul 1602. Înfățișează *Povestea sfîntului Clement*, care, legat de o ancoră, este aruncat în apă. În aer se văd îngeri. E splendid la vedere. La reședința de vară a papei mai sînt, de mîna lui, șase peisaje frumoase, în care apar, pictate după natură, cîteva dintre cele mai bogate mînăstiri din împrejurimile Romei, subordonate papei și situate în poziții foarte frumoase, pe munți. Apoi a mai pictat pentru cardinalul Mattei o sală întreagă, acoperind pereții și tavanul cu peisaje și cu compoziții grotești. Apoi pentru Hasdrubal Mattei, fratele acestui cardinal, pe pînză, în culori de ulei, șase peisaje mari, în care apar în depărtare șase castele, proprietatea acestui domn. Sînt, toate, lucrări foarte frumoase și mari. Răspîndite pe la iubitorii de artă se mai găsesc, de mîna lui, o serie de alte tablouri mici, pe pînză sau pe plăci de aramă. La domnul Hendrick van Os se află un mic tablou frumos, pe aramă, cu niște ruine splendide și cu mici personaje, care amintește de Campo Vaccino, vechiul tîrg al Romei. Cîteva peisaje frumoase ale lui au fost publicate și ca stampe. Acum, în anul 1604, Pauwels este în vîrstă de 48 de ani.

Pauwels Bril are la Roma un ucenic căsătorit, pe nume Balthasar Louwers, un olandez, în vîrstă de vreo 28 de ani, bun peisagist. Apoi l-a mai avut ucenic timp de un an pe Willem van Nieuwlandt, din Antwerpen, care are acum 22 de ani, locuiește la Antwerpen și și-a însușit întru totul maniera meșterului său.

VIAȚA LUI **CORNELIS CORNELISZOON,** PICTOR EMINENT DIN HAARLEM

O veche zicătoare spune că orice rău e spre bine, sau că o nenorocire poate fi însoțită cîteodată și de un noroc, căci și Cerul vădește uneori milă sau înduioșare față de mizeria omenească. Pe vremea cînd vechiul și respectabilul oraș Haarlem a uimit lumea întreagă, încît tot omul vorbea despre el, pentru că, asediat timp de 31 de săptămîni de marea și grozava oaste spaniolă [1], a rezistat, cu ziduri de incintă slabe, dar cu bărbăție și cu tărie, atunci a vrut norocul, sau la scurt timp după aceea, ca o casă mare și arătoasă de pe Spaarne [2] să fie încredințată spre păstrare și locuire lui Pieter Pictorul, adică lui Pieter, fiul lui Pier Lunganul, din Amsterdam. Acesta a devenit astfel exemplul viu și primul meșter al lui Cornelis Corneliszoon, născut la Haarlem în anul 1562 și ai cărui părinți, ca să scape de urgia războiului, locuiau în altă parte.

Așadar, în 1572 sau 1573, Cornelis s-a dedicat cu totul, la o vîrstă încă foarte fragedă, meșteșugului picturii, deoarece a văzut practicîndu-se în casă arta căreia îl predestinase Natura. Mai înainte fusese atras de o altă ramură a artei : stătea zile întregi și tăia sau cioplea, cu un cuțit sau cu alte unelte, din

[1] De la 11 decembrie 1572 pînă la 13 iulie 1573.
[2] Rîul care traversează orașul.

cărămizi roșii, fel de fel de figurine. Așa și-a început Cornelis activitatea în arta noastră la Pier Lunganul junior, un meșter eminent în toate ramurile artei noastre, foarte priceput în prepararea culorilor și în alte asemenea lucruri. Acest Pier a instruit un ucenic care, în cîțiva ani, și-a întrecut meșterul. Și, ca la o poruncă a ursitoarelor, ucenicul, încă foarte tînăr, a fost poreclit Cornelis Pictorul, poreclă care i-a rămas definitiv, căci a fost într-adevăr vrednic de ea și a excelat în toate ramurile artei.

Cînd avea 17 ani și ajunsese pictor bun, Cornelis a plecat la Rouen, în Franța, dar din pricina ciumei n-a rămas mult timp acolo, ci s-a mutat într-un oraș renumit pentru pictorii lui, anume la Antwerpen, unde a ostenit la cîțiva dintre cei mai buni meșteri și unde, după ce a trecut și pe la Frans Pourbus, a ajuns la Gillis Coignet, la care, timp de un an, a căutat o manieră de a picta mai lină și mai curgătoare, așa cum am văzut pe o pînză pictată de el în casa lui Coignet sau la scurt timp după plecarea lui de acolo ; pe acea pînză se puteau vedea cîteva femeiuști drăgălașe, ale căror culori sînt în așa fel prelucrate, încît să treacă pe nesimțite din una în alta. A mai făcut acolo și un vas cu tot felul de flori pictate după natură, dar, la cererea meșterului său, aproape fără verde ; florile acestea erau atît de bine pictate și atît de pitorești, încît Coignet a ținut multă vreme tabloul și n-a vrut să-l vîndă, așa era de bine pictat.

Cînd Cornelis a venit la Haarlem, și-a continuat cu multă energie drumul în artă și a dat, printre altele, o companie sau un detașament de pușcași, pictați după natură, pentru Poligonul de tir sau Tirul Vechi din Haarlem. Acestea s-au petrecut în anul 1583, cînd m-am stabilit și eu pentru prima dată la Haarlem și m-am mirat că găsesc aici asemenea pictori. Tabloul este foarte firesc în ceea ce privește compoziția, iar toate personajele sînt înfățișate

cu mișcarea care le este proprie, după meseria sau înclinația lor. Cei care erau de meserie negustori își strîng mîna, tovarășii de chefuri sînt reprezentați cu cîte un ulcior sau un pahar, și așa mai departe, fiecare după ale lui. În rest, lucrarea aceasta, în ansamblu, este excelentă : capetele, cu o perfectă asemănare, sînt studiate temeinic și redate fără contururi acuzate ; veșmintele, mîinile și celelalte elemente secundare sînt de asemenea excelente, încît tabloul, pe lîngă altele de acolo, își va păstra cu demnitate valoarea. Cornelis și-a însușit o manieră viguroasă de a picta, cu o tușă proprie, robustă, pe care a practicat-o neîncetat pînă în prezent, fără schimbări sau experimentări. A mai făcut și o pînză mare, dreptunghiulară, înaltă, care înfățișează *Milostenia :* o femeie care stătea jos, cu vreo cîțiva copii lîngă ea, iar printre aceștia unul care prinsese o pisică și o ținea atîrnată de coadă ; pisica pare să țipe și și-a înfipt gheara în piciorul copilului, care a simțit zgîrietura și pare să plîngă în chip firesc. A fost un tablou excelent ca invenție, nostim și foarte izbutit. Dar cineva care a luat și a dus tabloul în Franța, i-a făcut un rău serviciu lui Cornelis, pentru că de atunci artistul n-a mai văzut nici tabloul, nici persoana, nici banii. După aceea a mai făcut un tablou mare, dreptunghiular, înfățișînd *Economia exagerată și mărinimia exagerată ;* aceasta din urmă presară trandafiri în fața unor porci. A fost de asemenea bun ca invenție și excelent pictat.

Între timp, Cornelis i-a venit din plin în întîmpinare îndemnului firii sale, desenînd mult și cu ardoare după natură, și și-a ales în acest scop cele mai bune și mai frumoase statui antice mobile deplasabile și ca și vii, din care avem cu prisosință în țară, acesta fiind cel mai sigur și cel mai bun material de studiu din cîte se pot găsi, dacă artistul dispune de un simț critic atît de desăvîrșit, încît să poată deosebi, din frumos, tot ce e cel mai frumos.

Sînt astfel în stare să depun mărturie că lui Cornelis arta nu i-a venit singură, în somn, ci că a dobîndit-o și a plătit-o cu foarte multă muncă. Iar cine crede că în artă poate ajunge la desăvîrșire pe altă cale, se va pomeni cu mîinile goale și înșelat în așteptări, căci pînă la urmă nu va dispune decît de o umbră a artei.

Cînd Cornelis era absorbit de acest studiu, a făcut un tablou mare, dreptunghiular pe lat, *Potopul*, care a ajuns mai tîrziu în mîinile ducelui de Leicester, în Anglia. Era o lucrare minunat făcută și bine gîndită. Cînd se afla în punctul culminant al studiului său, a făcut pe o pînză mare dreptunghiulară pe lat *Adorarea șarpelui de aramă*, și pe o pînză mare pe lung, *Căderea lui Lucifer*. Aceste două pînze se aflau în posesia lui Jacob Ravaert, din Amsterdam. Nu sînt în măsură să scriu despre aceste două tablouri în așa fel încît să reiasă limpede cît studiu a fost necesar pentru a se obține acea mare varietate a mișcării personajelor nude ; și este păcat că asemenea opere nu pot fi văzute în locuri accesibile tuturor, căci în epoca aceasta Cornelis s-a îndeletnicit în mod deosebit cu meșteșugul desenului, cu atitudinea personajelor, cu proporția și cu alte lucruri. De atunci a mai făcut multe tablouri mici și mari, în majoritate nuduri, printre altele un tablou *Vîrsta de aur*, care se mai găsește la cunoscătorul în artă domnul Hendrick Louwerszoon Spieghel, din Amsterdam. Este admirabil făcut, nudurile sînt pictate cu mare atenție și pînă și cutele pielei, care se pot vedea în realitate la mîini și la alte părți ale corpului, sînt admirabil de bine prinse. Aceasta este, și ea, una dintre lucrările lui cele mai deosebite. La domnul Bartholomeus Ferreris, din Leida, se află de asemenea un tablou mare, de mîna lui, cu diferite nuduri, înfățișînd *Potopul* sau *Șarpele de aramă*, și este și el foarte bine executat. La Melchior Wijntgis, din Middelburg, se află, de mîna lui,

un eminent tablou *Adam și Eva* ; acest iubitor de artă mai posedă, de mîna lui, și douăsprezece tablouri foarte mici, pe lemn, cu *Patimile Domnului*. Sînt foarte frumos și bine pictate. Apoi încă un tablou splendid, *Curățirea copiilor lui Israel în Iordan*. Mai înainte făcuse un tablou mare *Uciderea pruncilor la Betleem*, care poate fi văzut la Curtea Princiară din Haarlem ; tot acolo se află și panourile laterale ale tabloului, făcute de Maarten Heemskerck ; este o lucrare excelentă. Se vede în tablou o mare îmbulzeală de ucigași de copii în pielea goală și încercările mamelor de a-și ocroti copiii, precum și diferitele stări ale cărnii la diferite vîrste, atît la bărbați, cît și la femei, precum și carnea tînără, fragedă, a copiilor și modificarea ei la trupurile din care moartea a scurs sîngele. Mai este acolo și un tablou mare, pe verticală, admirabil pictat, cu *Adam și Eva*, deasupra unei uși, cu personaje în mărime naturală. În același loc se mai găsește, într-o cameră, o lucrare mare, care ocupă un perete întreg, înfățișînd *Ospățul zeilor* sau *Nunta lui Peleu și a Tetidei*, unde Discordia aruncă mărul. Este un tablou extraordinar de iscusit și foarte izbutit ca invenție. După această lucrare și multe alte lucrări splendide, Cornelis a început să-și îndrepte atenția mai mult decît înainte asupra coloritului părților nude, pe care le tratează acum într-o manieră vădit schimbată, încît se poate observa acum, în această privință, o deosebire extraordinar de mare între lucrările lui actuale și cele dinainte. Printre altele, a făcut în anul 1602 un tablou excepțional de frumos, care poate fi văzut la Jan Mathijssen, la „Calul de mare", din Haarlem. Înfățișează *Învierea lui Lazăr* și este splendid, atrăgător, strălucitor și bine pictat și executat. În casa iubitorului de artă domnul Willem Jacobszoon se mai află, de mîna lui Cornelis, un tablou relativ mic ; cele mai multe personaje au un picior înălțime, iar ansamblul înfățișează tot *Nunta Tetidei*.

Este atrăgător în ceea ce privește compoziția, cu foarte multe capete, văzute din față, personaje goale și alte lucruri, și este pictat luminos și bine[3]. Numeroase alte lucrări ale lui (prea multe pentru ca să le înșir aici) se află la iubitorii de artă, printre ele fiind și multe portrete excelente, pe care el le face mai degrabă bine decît bucuros, deoarece firea lui nu se simte atrasă spre această specialitate. Acum, în anul 1604, cînd este un om de 42 de ani, îl lăsăm pe Cornelis, aflat în deplină putere de muncă și mereu activ în artă, să-și vadă în continuare de munca lui liniștită și îndrăgită.

Cornelis Corneliszoon a crescut cîțiva ucenici buni, printre alții și mai ales pe Gerrit Pieterszoon, fratele eminentului organist sau Orfeu din Amsterdam, Jan Pieterszoon[4]. Acest Gerrit a învățat primele noțiuni ale artei la Jacob Lenartszoon, din Amsterdam, al cărui tată a fost un marinar din Zandvoort. Dar Lenartszoon a fost un bun pictor și vitralist, un meseriaș minunat de îndemînatic și de dibaci, încît cu greu i s-ar fi putut găsi pereche în vremea lui. Gerrit a progresat la Jacob Lenartszoon atît de mult, încît meșterul i-a spus în cele din urmă că nu mai are ce să-l învețe și că ar face mai bine să încerce să intre la un alt meșter, mai bun sau mai mare. Așa, dar și prin mijlocirea sau intervenția lui Jacob Rauwaert, a ajuns la Cornelis Pictorul, și a fost (mi se pare) primul lui ucenic. După ce s-a specializat la el în artă un an sau doi, Gerrit a mai continuat să lucreze pe cont propriu la Haarlem vreo trei sau patru ani și făcea în fiecare zi studii după natură, încît a ajuns să fie foarte priceput în nuduri ; cred că printre olandezi rar se vede sau s-a văzut vreodată o sîrguință atît de stăruitoare ca

[3] Acest tablou se află la Muzeul Brukenthal din Sibiu.

[4] Sweelinck (1561—1621), un precursor al lui Bach.

aceea desfășurată de el pe atunci pentru ca să facă progrese în artă și să se desăvîrșească, și cu atîta dragoste de artă, încît spunea că nu și-ar schimba pensulele nici pe sceptrul regal al Spaniei, căci preferă să fie un pictor bun decît un mare suveran. De atunci a locuit la Antwerpen și cîțiva ani la Roma și își mai desfășoară și acum activitatea în artă la Amsterdam, pictînd tablouri splendide, care l-au făcut renumit și au dovedit că este un maestru eminent. Dacă norocul i-ar surîde, încît să i se comande cîteva tablouri mari și importante, spre care firea și mîna lui au simțit întotdeauna înclinare, am putea vedea cît de minunat ar intra în joc pasiunea lui și priceperea lui profesională, pentru a crea opere de artă splendide. Căci este nevoit să-și irosească o bună parte din timp ca să facă portrete și alte lucrări mărunte, care lucrări, executate foarte bine și chiar excelent, pot fi văzute la cetățenii și la iubitorii de artă din Amsterdam.

Cornelis Corneliszoon a mai călăuzit și alți cîțiva ucenici buni : pe un anume Govert[5], care era foarte priceput în peisaje și în personaje mici, și pe un anume Pieter Lastman[6], care îndreptățește mari așteptări și care se află acum în Italia.

Cornelis Corneliszoon a mai avut un ucenic din Delft, căruia i se spunea Lange Jan, adică Ion Lunganul. Acesta a început bine, dar a murit de tînăr.

Un altul, tot din Delft, Cornelis Jacobs[7], este și el un meșter bun și priceput.

Apoi mai este un anume Cornelis Enghelsen, din Gouda, un pictor foarte bun și un eminent portretist după natură.

Apoi Gerrit Nop, din Haarlem, care a stat multă vreme în străinătate, la Roma și aiurea,

[5] Govert Janszoon, zis „domnul" (1578—1619).

[6] Pieter Lastman (1583—1633) l-a avut ucenic pe Rembrandt.

[7] Cornelis Jacobs Delff (1571—1643).

și care acum, așteptat să se înapoieze, cînd va veni acasă va putea să dovedească, prin lucrările sale, că este un artist așa cum avem dreptul să nădăjduim.

În aceeași situație se află și Zacharias [8] din Alkmaar și alții, care se pare că au făcut mari progrese în străinătate.

VIAȚA LUI JACQUES DE GHEYN, PICTOR DIN ANTWERPEN

Faptul că intenția fermă și stăruitoare a unui om serios are putere și poate multe, îl aflăm și îl constatăm zi de zi din exemple atît de numeroase, încît sîntem întru totul convinși în această privință. Și îl confirmă și viața lui Jacques de Gheyn, pe care vreau s-o descriu acum. Căci încă din tinerețe acest artist a vădit înclinare spre desen, și a perseverat atît de mult și atît de intens, încît, tot progresînd, datorită zelului său fierbinte, a trecut în cele din urmă la pictura propriu-zisă, cu pensula și cu culori de ulei, aceasta fiind culmea artei și cel mai nimerit mijloc de a reda natura cît mai fidel în toate privințele. Jacques de Gheyn s-a născut la Antwerpen în anul 1565.

Tatăl lui, pe nume Jacob Janszoon van de Gheyn, după cum mi s-a spus ca fiind lucru sigur, nu s-a născut în acel ținut, ci pe Zuiderzee, cînd mama lui călătorea cu corabia de la Harlingen la Amsterdam. Părinții lui Jacob erau de fel din orașul Utrecht și se trăgeau dintr-o familie respectabilă și distinsă. Jacob era meșter destul de bun în pictura pe sticlă, după cum se mai poate vedea și acum din diferite vitralii frumoase, anume patru ferestre mari și superbe în corul bisericii Borgh din Antwerpen, precum și, în același oraș, în biserica Fraților Minoriți, diferite vitralii, pe

[8] Zacharias Pauluszoon (1580 ?—1648).

care le-a făcut pentru colonia italiană și care erau grozav de apreciate mai ales de pictori și de iubitorii de artă. Presupun, totodată, că și un vitraliu mare și splendid, cu culori foarte frumoase, din Biserica Veche de pe Westzijde din Amsterdam, este făcut tot de el. Se pricepea să folosească foarte judicios piesele arse, întunecate sau luminoase, după cum urmau să apară mai deschise la culoare sau mai închise, pentru a da lucrării un efect plastic. A făcut și mici portrete foarte îngrijite, în miniatură, după natură, iar în cele din urmă a început să picteze și în culori de ulei, încît modelele, pe care mai înainte obișnuia să le picteze pe hîrtie, acum le făcea în culori de ulei pe pînze mari. A murit la vreo cincizeci de ani, vîrsta lui cea mai frumoasă. A fost un om la care toată lumea ținea cu căldură și pe care toți îl iubeau, pentru felul lui de a fi și pentru caracterul lui vesel și prietenos.

Jacques, fiul lui, nu avea pe atunci decît 17 ani și era un pictor pe sticlă atît de experimentat, încît a terminat toate lucrările începute de tatăl său. Întrucît, pe vremea cînd tatăl său lucra, făcuse oarecari exerciții cu acul de gravat, tatăl lui, pe patul morții, i-a cerut să se țină de gravură, ceea ce el a și făcut, atît cît i-au îngăduit împrejurările. S-a ocupat însă mult timp cu pictura pe sticlă și a practicat și arta miniaturilor. Cînd a ajuns în sfîrșit la înzestratul Goltzius, la Haarlem, a practicat acolo gravura, bine îndrumat, timp de doi ani, și apoi alți cîțiva ani în timpul cărora arta lui a suferit mari prejudicii, din pricina nesăbuințelor unui cerc de prieteni tineri, cu toate că nu a renunțat niciodată să se dedice picturii.

În anul 1595, cînd i s-a ivit prilejul, s-a căsătorit. Acum, bucurîndu-se de o odihnă și de o liniște neobișnuită și nesperată, și-a propus să-și ducă la îndeplinire năzuința lui veche, de a studia cu sîrguință și fără răgaz, ceea ce a și făcut; a mai practicat însă cîtăva

vreme și gravura și a adunat un mare număr de plăci, atît cu subiecte originale, cît și altele. Dar întrucît a constatat (după cum am spus mai sus) că pictura se pretează cel mai bine ca să imite viața sau natura, pofta lui de a picta a devenit tot mai puternică, încît, părăsind gravura și tipărirea stampelor, a regretat timpul scurs, pe care l-a socotit ca pierdut fără folos. A început atunci să lucreze serios ca pictor și a găsit că este foarte necesar să picteze mult după natură și totodată din propria sa imaginație, pentru ca astfel să învețe să înțeleagă toate căile artei. Cînd și-a pus în cap să treacă la culori și întrucît anterior ajunsese la concluzia că deocamdată i-ar veni greu să deosebească între ele diferitele nuanțe ale culorilor și să le cunoască în mod amănunțit, și-a imaginat următoarea metodă, ca să cîștige timp: a împărțit un panou în 100 de compartimente, le-a numerotat și le-a însemnat într-un carnețel și apoi a acoperit aceste pătrățele cu diferite culori, folosind diferite nuanțe de cenușiu, verde, galben, albastru, roșu, culoarea cărnii vii și altele. A dat, pe cît posibil, fiecărei culori propria ei „adîncime" și, după cum am spus, a însemnat totul, în mod amănunțit, într-un carnețel. Metoda aceasta, deși neobișnuită, i-a fost de folos lui De Gheyn ca să învețe să cunoască toate culorile, încît s-a apucat să picteze în ulei, ca să vadă cum are să-i meargă în ceea ce privește prelucrarea culorilor. A început prin a picta după natură un mic vas cu flori, care se mai află și astăzi în casa domnului Heyndrick van Os, la Amsterdam. Este făcut cu foarte mare îngrijire, iar ca tablou de început este minunat de bine pictat. Și cu toate că cea mai mare ambiție a lui a fost pictarea de personaje, și-a mai încercat încă o dată puterile cu un vas mare cu flori, cu scopul ca ceea ce n-a izbutit să facă în primul vas, să îndrepte acum, și a pictat cu multă răbdare și migală un vas mare de sticlă, în care se afla un buchet de flori.

Acest tablou a fost cumpărat de către maiestatea sa împăratul, împreună cu un caiețel, în care De Gheyn pictase, în decursul timpului, după natură, o serie de flori în miniatură, precum și multe animale micuțe. Și-a dat seama atunci că această finețe exagerată nu este recomandabilă la continuarea studiilor și că trebuie să treacă la altă manieră. Dînd dovadă de mai mult curaj, s-a apucat să facă lucrări mai mari, fiind convins că, dacă izbutește, va atinge culmea artei.

S-a brodit atunci ca excelența sa contele Maurits să captureze în bătălia din Flandra un cal minunat de frumos al ilustrului arhiduce și să-i trimită vorbă lui De Gheyn că vrea un tablou cu acest cal pictat în mărime naturală, ceea ce De Gheyn a și luat bucuros asupra sa, cu atît mai mult cu cît era întru totul copleșit de dorința de a face lucrări mari. Așa că a pictat calul, cu un om care îl ducea de căpăstru. Excelența sa a fost foarte mulțumit, dar el însuși nu. Și-a propus apoi să încerce în altă manieră și a pictat un cap de mort, care poate fi văzut la Amsterdam, la Reynier Antonissen. A urmat în anul 1604 *Venus dormind*, care poate fi văzută la Amsterdam, în casa domnului Willem Jacobszoon. Este un personaj în mărime naturală, lîngă care doarme un Cupidon. La picioarele Venerei se pot vedea doi satiri, dintre care unul încearcă, jenat, să fluture un văl subțire, ca să-i acopere ei poalele, adică partea rușinoasă. Această lucrare, — dacă e să-mi spun deschis și neînflorit părerea, — este, în ceea ce privește compoziția, atitudinea personajelor, proporția, maniera de a picta și ansamblul, excelentă și uluitoare pentru un prim început cu asemenea lucrări mari, care reprezintă culmea artei noastre. Nu cred însă ca el să se mulțumească și pe viitor numai cu atît, pentru că năzuința spre o pictură cît mai atrăgătoare nu-i va lăsa mintea să zacă inactivă și nerodi-

toare, ci îi va inspira fără încetare lucrări tot mai bune.

De Gheyn a crescut cîțiva ucenici buni în gravură. Mai întîi pe eminentul și faimosul Jan Saenredam, care locuiește acum la Assendelft. De asemenea și pe un anume Zacharias Dolendo, ale cărui lucrări promiteau mult, după cum reiese din cîteva piese gravate de el, ca de pildă *Patimile*, o gravură mică desenată de mine, și altele ; era însuflețit de o mare dragoste pentru artă, dar a murit foarte tînăr, deoarece, sărind în timpul dansului sau pentru că obișnuia să bea peste măsură, s-a ales cu o rană lăuntrică la plămîni, încît a pierdut pe gură mult sînge și în cele din urmă nu i s-a mai putut veni în ajutor. Apoi și pe un anume Robert, domiciliat la Amsterdam, și pe un anume Cornelis, care se află acum în Franța.

VIAȚA LUI OCTAVIO VAN VEEN, PICTOR DIN LEIDA, ȘI A ALTOR PICTORI DIN ANTWERPEN ȘI DE AIUREA

Mi-ar părea nespus de rău dacă aș uita să amintesc de unii artiști deosebit de vrednici de faimă, oricît de departe de mine ar locui și oriunde ar fi împrăștiați. De aceea îmi vine acum în minte și doresc să-l pomenesc aici în primul rînd, ca să-l păstrez în memoria posterității, pe eminentul și excelentul pictor Octavio van Veen, născut la Leida dintr-o familie bună. Îndemnat de Natură spre pictură, a vizitat (așa cred), în Italia, Roma și alte localități, și este un artist atît de priceput, încît s-a bucurat la prințul de Parma și la cei mai de vază domni, de cinstire și de considerație. Și se bucură și acum, mai ales din partea alteților lor ilustrul arhiduce Albert și ducesa, în al căror serviciu a intrat, nefolosind alte posibilități, care i-au fost oferite, datorită fai-

mei numelui lui de artist, de către arhiepiscopul de Salzburg, de către împărat și chiar de către regele Franței, care, în ultimii cîțiva ani, au încercat să-l lege de ei și pe lîngă care ar fi putut lucra în condiții foarte avantajoase. Avînd în vedere însă că el preferă să rămînă printre cunoștințele lui și cu membrii familiei lui, nu-și mai pleacă urechea propunerilor din străinătate. A făcut multe lucrări și portrete frumoase, printre care și două portrete ale celor două altețe pomenite mai sus, portrete care i-au fost trimise lui Iacob al II-lea, regele Angliei. Anul acesta, adică în 1604, a mai ieșit din mîinile lui și un tablou mare, bine pictat și executat, înfățișînd o *Bacanală* sau *Triumful lui Bachus*, asemănător cu tabloul lui Heemskerck, aflat în casa domnului Wiintgis din Middelburg, sau cel puțin cu aceeași compoziție, după cum reiese din gravura respectivă. Apoi, domnul Wiintgis mai posedă, de mîna lui iscusită, un tablou foarte frumos: Zeuxis, în care acesta pictează după natură cinci femei goale. Este extraordinar de frumos.

Octavio are și un frate, Gijsbert van Veen, care este un meșter foarte bun în gravură și pictură și care, mi se pare, locuiește la Brussel. Apoi mai este domnul Pieter van Veen, un talent de pictor în adevăratul înțeles al cuvîntului și care, deși nu face decît din cînd în cînd cîte ceva, pentru propria sa plăcere de a picta, îi uimește pe cei mai buni pictori și îi îndeamnă să regrete că nu-și face din pictură activitatea principală.

La Antwerpen locuiește și Hans Snellinck, un meșter deosebit de bun și un pictor eminent, născut, cred, la Mechelen. Este foarte dibaci în pictarea de scene și de bătălii și a primit de mai multe ori asemenea comenzi din partea unor domni sus-puși și a unor suverani. A pictat diferite bătălii și evenimente olandeze, în care a redat într-un mod foarte

caracteristic fumul prafului de puşcă şi pe ostaşii înconjuraţi de astfel de nori de fum. Acum, în anul 1604, să tot aibă vreo 55 de ani.

Tot la Antwerpen locuieşte Tobias Verhaegt, un foarte bun peisagist, precum şi Adam van Oort, care este şi el un priceput pictor de personaje.

Tot aşa şi Heyndrick van Balen, precum şi Sebastiaen Vrancks, care a învăţat la Adam van Oort şi are acum vreo 31 de ani. Este foarte bun pictor de peisaje, de cai şi de personaje mici.

Apoi mai locuieşte la Antwerpen un anume Joos de Momper, un excelent peisagist, cu o factură inteligentă.

Aud spunîndu-se multe lucruri bune şi despre un anume Francisco Savio, din Mons, în Hainaut.

Şi la Paris se află cîţiva meşteri buni, ca de pildă Martinus Freminet, un francez din Paris, care a intrat de scurt timp în serviciul regelui şi despre care se spune că a început, în prezenţa regelui, fără să deseneze, un tablou, pictînd ici un picior, colo o mînă şi în altă parte un chip, pentru ca în cele din urmă să închege totul într-un ansamblu frumos, spre marea mirare a regelui.

Acum cîţiva ani a locuit acolo un parizian, care a fost înaintea acestui Freminet în slujba regelui : Du Breuil, fiul unui şelar. A fost un artist excepţional de bun, cu multă pricepere, mai ales în desen şi în nuduri, căci studiase multă vreme anatomia la un chirurg. Punea deseori pe olandezi să-i picteze lucrările şi aplica apoi pe ele accente de umbră, chiar şi cu oarecare negru. Cînta foarte bine la lăută, lua parte la turniruri şi călărea cu plăcere şi foarte bine. A murit de tînăr, pe neaşteptate, în timp ce venea călare de la Saint-Denis, în mare goană, ca să ajungă la timp la nişte gazde care îl invitaseră. Se zice că pe drum i s-a redeschis o rană lăuntrică veche, care i

se agravase. Îl citez pe acest pictor aici, printre cei vii, pentru că se prea poate să-l fi omis în altă parte. A fost contemporan cu mai sus-numitul Freminet şi în tinereţe au ucenicit amîndoi din greu la un pictor submediocru.

La Paris mai trăieşte încă un meşter bun, care lucrează la curte şi locuieşte în foburgul Saint-Germain. Pictează într-o manieră frumoasă şi îşi potriveşte bine culorile. Se numeşte Bunel şi duce viaţa unui burghez de vază. Picturile soţiei sale [1] sînt socotite a fi mai bune decît ale lui şi chiar ale altor meşteri iscusiţi.

Mai locuieşte acolo încă un pictor, pe nume Bollery, foarte bun în pictarea de scene de noapte, mascarade, carnavaluri şi alte asemenea petreceri, precum şi de fel de fel de animale mici, cu totul în genul lui Bassano. Trăieşte pe picior mare şi nu iese în oraş decît călare şi cu un slujitor după el.

La Lyon mai locuieşte un meşter eminent în peisaje, personaje, compoziţii, portrete după natură şi desen. Se numeşte François Stellaert şi este olandez, dar nu ştiu nici unde, nici cînd s-a nàscut.

În fundul Italiei, la Bari, în Apulia, mai locuieşte încă un olandez, la episcopul de acolo, mi se pare. Este un meşter foarte bun şi se pricepe de minune în toate ramurile artei. În colţul acela de lume i-a mers bine cu arta lui, precum şi cu negoţul de grîne în timpul scumpetei recente din Italia. L-am cunoscut la Roma ; se numeşte Gaspar Huevick şi este de fel din Oudenaarde, în Flandra. A locuit cîtva timp la Costa, pictorul fostului duce de Mantua. Să tot aibă vreo 54 de ani. Dacă n-ar fi locuit atît de departe de mine, m-aş fi gîndit poate mai devreme la el, ceea ce ar fi trebuit să fac şi cu un pictor priceput din Groningen, pe nume Herder, care trebuie să fie cam de

---

[1] Marguerite Bahuche (m. 1632).

aceeași vîrstă și pe care l-am cunoscut de asemenea la Roma. La Groningen, Herder a fost pictorul lui Verdugo și este cît se poate de vrednic de laudă și de renume în toate ramurile artei, ceea ce se poate constata din lucrările sale.

VIAȚA LUI **HANS ROTTENHAMMER,** PICTOR DIN MÜNCHEN ȘI A CÎTORVA ALȚI PICTORI

Pentru talentele tinere este foarte folositor dacă în orașul lor natal locuiesc vreo cîțiva înaintași pricepuți, așa încît vederea lucrărilor bune ale acestora să-i îndemne pe tineri să le urmeze pilda. La München, unde, datorită dragostei de artă a ilustrului duce, au venit o serie de meșteri mari în arta noastră, care au arătat lumii, în locuri publice, frumusețea operelor lor, s-a ridicat excelentul pictor Hans Rottenhammer, născut acolo în anul 1564. Primele noțiuni le-a învățat la un pictor simplu, pe nume Donauer.

Sosit la Roma, s-a apucat de pictat pe plăci de aramă, așa cum fac olandezii. Nu a lucrat ca ucenic al unui gravor, ci a făcut diferite lucrări originale. Prima, datorită căreia și-a făcut un nume, a fost o placă relativ mare, dreptunghiulară, înaltă, înfățișînd *Toți sfinții*, anume : un cer plin cu sfinți și cu sfinte și cu îngeri. Este un tablou lucrat admirabil, cu veșminte, capete, coafuri și tot felul de podoabe, toate acestea foarte frumos pictate ; strălucește splendid și are un colorit frumos. În sfîrșit a ajuns și la Veneția, unde s-a căsătorit cu o venețiană și a făcut o grămadă de lucrări frumoase pe aramă, unele mari, altele mici, care pot fi văzute în multe țări, precum și la iubitorii de artă ; printre altele, la iubitorul de

artă Joan Knotter, domiciliat în prezent la Utrecht, în casa căruia se află diferite tablouri de mîna lui, atît mici, cît și mari, printre care îndeosebi unul cu *Înălțarea Maicii Domnului* și unul cu *Acteon și Diana*, precum și altele, bine compuse, plăcut și strălucitor pictate, încît, după cum îi sînt lucrările de grozav de prețuite de către iubitorii de artă, tot așa este și el vrednic să fie pomenit și numărat printre pictorii înzestrați.

La Roma mai locuiește acum încă un pictor german eminent, pe nume Adam, născut la Frankfurt ca fiu al unui croitor. Cînd a ajuns în Italia, nu prea știa încă mare lucru, dar la Roma a făcut progrese admirabile și, prin muncă îndîrjită, a devenit un meseriaș priceput. Nu se ocupă însă prea mult de copiat, ci stă prin biserici sau în alte locuri și privește ceasuri întregi lucrările marilor meșteri ca să și le întipărească în minte. Este uimitor de iscusit în pictarea de lucrări originale pe plăci de aramă, cu toate că face puține, dar atunci cînd le face, le face cu iscusință. Este un om foarte simpatic, săritor pentru oricine și are acum, în acest an 1604, vreo 28—30 de ani.

La Veneția se mai găsesc încă doi artiști olandezi, un anume Dierick de Vries, din Frizia, și un anume Lodewijk Toeput, de fel din Mechelen, mi se pare ; despre aceștia doi aș fi ținut bucuros să povestesc cîte ceva deosebit, dar nu știu să aduc la cunoștință decît că am văzut, de mîna lui De Vries, cîteva tablouri cu bucătării și cu coșuri de fructe, pictate în maniera venețiană, cu meșteșug și cu un colorit frumos, cald, încît nu pot să-i trec aici numele sub tăcere. Nu știu ce vîrstă are. Lodewijk locuiește la Treviso, lîngă Veneția, este priceput în peisaje și compoziții, este un bun meșter în pictură și vrednic să ajungă renumit. Este, după cîte am auzit, și un bun poet, căci Picturii și Poeziei le place să stea împreună, fiind surori sau prietene bune.

VIAȚA LUI **JOACHIM UTENWAEL,** PICTOR DIN UTRECHT

Nobilul talent de pictor, atunci cînd este sădit de către Natură într-un suflet pasionat și dornic să creeze, cu greu poate rămîne înăbușit, ci vrea să se cațere din treaptă în treaptă pînă la culmea artei, pentru a atinge acolo desăvîrșirea supremă, după cum și toate plantele roditoare au obiceiul să crească numai în sus.

Așa s-au petrecut lucrurile și cu Joachim Utenwael, pictor din Utrecht, născut în acel oraș în anul 1566. Tatăl lui a fost sticlar, iar bunicul lui dinspre mamă, Joachim van Schuyck, a fost pe vremea lui un pictor bun. Numitul Joachim Utenwael a practicat la tatăl lui, pînă la vîrsta de 18 ani, sticlăria și pictura pe sticlă, dar întrucît în această meserie nu a mai găsit mulțumire, spiritul lui creator fiind chemat spre lucrări de nivel mai înalt, a trecut la pictură și a lucrat vreo doi ani la un pictor mediocru din Utrecht, Joos de Beer, ucenicul lui Frans Floris. Apoi Utenwael a plecat în Italia și și-a găsit un rost pe lîngă un episcop francez, anume episcopul de Saint-Malo. A călătorit și a întreținut relații cu el în Italia doi ani, după care a mai locuit încă doi ani la el în Franța. În tot acest răstimp, Utenwael a pictat pentru episcop multe lucrări, toate originale.

Înapoiat acasă, a continuat de atunci să locuiască la Utrecht, unde a făcut multe lucrări mari și mici, aflate în diferite localități la iubitorii de artă și a ajuns, datorită lor, să fie prețuit la justa lui valoare. Dealtfel, nici nu s-ar putea spune precis în ce excelează el mai mult, în lucrări mari sau mici, ceea ce înseamnă că dispune de o bună judecată și înțelegere, lucru mai rar printre pictori. La alți artiști vedem adeseori că o singură mînă produce lucrări sau figuri mari și mici, care fac impresia că sînt pictate de doi maeștri diferiți,

fiind foarte diferite din punctul de vedere al calității, în timp ce Utenwael este eminent și dibaci în toate specialitățile artei. Vedem, de mîna lui, și tablouri foarte frumoase cu bucătării, în care apar fel de fel de alimente pictate după natură. La Gouda se află un asemenea tablou al lui, mare și minunat de bine făcut. Un italian din Antwerpen posedă, de mîna lui, un tablou mare, de șase picioare înălțime și zece picioare lungime, *Lot și fiicele lui*, cu cîteva nuduri superbe, în mărime naturală; de asemenea și un incendiu frumos, copaci și alte lucrări. La Amsterdam se află, la „Apelles", la vărul său Lucas, pictor din Utrecht, un tablou foarte frumos, artistic, dreptunghiular pe înălțime, compus liber, admirabil desenat și colorat, înfățișînd *Steaua care se arată păstorilor*, și care constituie o îndestulă mărturie a capacității lui Joachim.

Se pot vedea, de mîna lui, multe lucrări făcute cu mare precizie și îngrijire. În primul rînd, se află la Amsterdam, de mîna lui, în casa domnului Joan Ycket sau a fiului acestuia, un tablou excelent, mic, pictat frumos și îngrijit, pe aramă, cu o compoziție bogată: *Ospățul zeilor*. Domnului Jan van Weely i-a predat de curînd un mic tablou excelent, dreptunghiular, pe înălțime, pictat pe aramă, înfățișîndu-i pe *Marte și Venus*, plin cu detalii. Este lucrat cu atîta finețe, încît mai multă ochiul nici n-ar putea desluși, iar masa, patul, zeii și numeroșii amorași care vin din nori, totul este minunat de frumos. Alt tablou *Marte și Venus*, de mîna lui, se află în posesia domnului Melchior Wijntgis, din Middelburg.

În sfîrșit, sînt de părere că Utenwael este vrednic să fie numărat printre cei mai buni pictori olandezi. Și este de mirare că Pictura îi este atît de extraordinar de binevoitoare, ținînd seama de faptul că la el ea nu vine și nu este practicată decît pe locul al doilea, pe lîngă neguțătorie, care are întîietate, o îngăduie sau îi lasă artistului timp pentru ea. Căci unii

spun că este de temut ca Pictura să nu-l prefacă într-o bună zi în fire de in (cu care face el negoț), după cum și Arahne a rămas încurcată în țesătura ei, din pricina mîniei Minervei. Acum, în anul 1604, are 38 de ani.

VIAȚA LUI ABRAHAM BLOEMAERT, PICTOR EMINENT DIN GORINCHEM

Milostiva Fortuna a îngăduit și a menit ca Natura impetuoasă să-l aleagă pe Abraham Bloemaert încă din frageda lui tinerețe ca să devină cununa florii tuturor artelor, Pictura, căreia el (ca floare printre cei care o practică), în plină înflorire, îi dă cu mărinimie o strălucire florală, și în același timp și o mult lăudabilă faimă orașului Gorinchem, unde s-a născut în anul de grație 1567, cam pe la Crăciun [1].

Tatăl lui, Cornelis Bloemaert, a fost un priceput sculptor, arhitect și inginer, născut la Dordrecht, de unde s-a expatriat, deoarece nu a vrut să depună un anumit jurămînt, și așa a ajuns, pentru a scăpa de tulburările din țară, și nu fără multe aventuri neplăcute, la Gorinchem. De la Gorinchem, tatăl lui Bloemaert a plecat la 's Hertogenbosch și de acolo la Utrecht, unde Bloemaert a început să copieze cîte ceva la tatăl lui după niște desene ale lui Frans Floris sau după gravuri făcute după lucrările acestuia. Apoi, tatăl lui l-a dat ucenic la un pictor submediocru, Gerrit Splinter, ca să facă acolo cunoștință cu culorile. Acesta l-a pus pe Bloemaert să picteze cîteva personaje pentru un profesor de scrimă, spunînd că Bloemaert a ajuns meșter mai bun decît el însuși. Dar întrucît acest Splinter pleca zilnic

[1] Fraza conține un multiplu joc de cuvinte cu numele artistului : în limba olandeză, *bloem* înseamnă *floare*.

de acasă ca să se ducă să bea, Bloemaert n-a rămas la el decît 14 zile și a lăsat scrimerii neterminați. Personajele inițiale, foarte frumoase, fuseseră făcute de mîna unui pictor dibaci, pe nume Heyndrick Uuthoeck. Apoi Bloemaert a intrat la Joos de Beer, un ucenic al lui Floris, care locuia și el la Utrecht. Acesta, cu toate că nu era cel mai bun pictor, avea la el acasă multe tablouri frumoase ale lui Blocklandt și ale altor maeștri înzestrați. Aici a copiat Bloemaert în culori de ulei un tablou al lui Dirck Barentszoon. Înfățișa o sală modernă de festivități ; tabloul original se mai află în casa pictorului Cornelis van der Voort, din Amsterdam și înfățișează un harpist și o femeie, care cîntă în chip foarte firesc, precum și diferite accesorii. Este pictat admirabil și cu multă artă. Bloemaert l-a copiat minunat de bine pentru vîrsta lui. Cînd tatăl (care nu putea să cadă la o înțelegere cu De Beer, pentru că acesta nu prea dădea importanță problemei) a văzut tabloul, și-a luat feciorul acasă, cu gîndul să-l pună el însuși să copieze tablouri frumoase, și l-a și pus să copieze un tablou foarte frumos, o bucătărie, a lui Pier Lunganul cel Bătrîn. Pe tablou apărea și un cap de bou. Acasă, Bloemaert n-a putut să facă mare lucru, deoarece tatăl lui îi lăsa prea puțin timp și îl folosea la alte treburi. Apoi Bloemaert a fost trimis la judecătorul din Heel, care știa un pic să picteze și care îi făgăduise tatălui că are să-l ajute temeinic pe băiat să facă progrese și are să-l dea pe urmă ucenic la Blocklandt. Dar nu s-a ales nimic din toate acestea, pentru că judecătorul l-a folosit pe băiat ca lacheu și pentru alte asemenea treburi, încît Bloemaert n-a făcut decît să dea înapoi în artă. Și după un an și jumătate s-a înapoiat acasă. Atunci tatăl lui ar fi vrut să-l dea ucenic la Rotterdam (mi se pare), la sus-pomenitul Uuthoeck, care, după ce a văzut cîte ceva de mîna lui Bloemaert, ar fi vrut bucuros să-l primească, dar soția lui n-a vrut,

Bloemaert, care avea acum 15 sau 16 ani, a fost trimis la Paris, și a stat acolo vreo șase săptămîni la un anume Jehan Bassot. De acolo s-a mutat la un alt pictor, pe nume meșterul Herry. Aici, Bloemaert a rămas aproape doi ani și jumătate și a pictat totul din cap, dar fără să fi fost instruit decît puțin sau chiar deloc. Între timp a făcut și exerciții de desen din închipuire. După ce a mai lucrat apoi scurt timp și la Jeroom Franck van Herenthals, s-a înapoiat de la Paris din nou acasă și s-a mutat de la Utrecht la Amsterdam, cu tatăl lui, unde acesta fusese angajat ca arhitect al orașului. În sfîrșit, după moartea tatălui său, Bloemaert s-a înapoiat din nou la Utrecht, unde locuiește de atunci încoace și unde s-a căsătorit a doua oară.

Pe scurt, Bloemaert a muncit cu atîta sîrguință în artă, încît a devenit un meșter eminent, mai bun decît mulți alții, și asta (se poate afirma) fără meșter, încît, atunci cînd îi îndemna pe ucenici să muncească intens, obișnuia să spună : „Aș vrea să fi văzut măcar o dată în viață cum lucrează un meșter bun sau cum folosește culorile, ca să-i fur maniera". Cînd se mutase la Amsterdam cu tatăl lui, i s-a pus la dispoziție drept atelier o biserică sau altă clădire spațioasă, în care să-și poată practica meșteșugul. A făcut acolo, în afară de alte tablouri mici, un tablou mare superb, care se află în prezent la domnul Zion Luz, din Amsterdam. Se pot vedea în acest tablou o serie de nuduri masculine și feminine în mărime naturală, bine concepute și deosebit de bine executate. Tabloul înfățișează *Povestea Niobei*, cînd copiii ei sînt uciși cu săgețile de către Apolo și Diana. Aceeași legendă, dar altfel compusă de el, se află în posesia împăratului. Este un tablou mare, excelent, superb, care procură mare satisfacție maiestății sale și tuturor cunoscătorilor în ale artei. Această lucrare, Bloemaert a făcut-o de curînd. Tot așa, se află, de mîna lui, acolo, în țara aceea, un

tablou excepțional de frumos, înfățișînd *Ospățul zeilor*. Este o lucrare excelentă, bine compusă și pictată. Alt tablou, *Ospățul zeilor*, pictat anterior de el, mai mic, se află în posesia contelui Van der Lip. Este de asemenea o lucrare excelentă. În casa marelui iubitor de artă Jacques Razet, din Amsterdam, se află, de mîna lui Bloemaert, trei capete mari pe panouri rotunde, înfățișîndu-i pe *Venus*, *Iunona* și *Palas*, care fac o impresie bună, deși au fost pictate de el în tinerețe. Apoi mai sînt la domnul Razet încă o serie de tablouri mici ale lui, printre care un cap de mort cu alte accesorii, foarte bine executat și colorat. De asemenea și un tablou mic avînd în primplan cîteva scoici și cochilii indiene. Tabloul înfățișează o serie de divinități marine, zei și zeițe, în poziție de odihnă, sau culcate. În fund se vede marea și, foarte mici, Andromeda eliberată de către Perseu. Este minunat de frumos în ceea ce privește coloritul și bine executat.

Pe la iubitorii de artă se mai pot vedea, de mîna lui, și peisaje foarte frumoase, cu cîteva case țărănești nostime, unelte agricole, copaci, ogoare, toate acestea fiind lucruri care pot fi văzute acolo, în jurul orașului Utrecht, în număr foarte mare și în mare diversitate și pe care el le-a redat. Căci lucrează foarte mult după natură și are o bună manieră de a desena și de a mînui pana, după care mai adaugă pe desen oarecare culoare slabă, încît obține un ansamblu deosebit de izbutit. Și, avînd în vedere că este foarte priceput în toate ramurile artei, conferă tuturor acestor lucruri o mare veridicitate și frumusețe, cînd înfățișează, după cerințele lucrării, ba lumina soarelui, ba întunericul sau un cer ca focul. Apoi mai apar în lucrările lui animale — vaci, cîini sau alte dobitoace — făcute foarte firesc după natură, precum și unele mici scene. Aceste tablouri excelente fac o impresie deosebit de bună, cu toate că nu sînt supraîncărcate ; sînt lucrări,

după părerea mea, neîntrecute. Bloemaert mai pune în tablouri de multe ori și mlaștini și smîrcuri, acoperite cu stînjenei și iarbă și pe care plutesc nuferi, iar în față, în prim-plan, pune cîteva plante mari, splendide, bine pictate, ca podbal și altele, dar nu prea multe.

Nu face portrete după natură, ca să-și păstreze cugetul liber. Unele din lucrările lui, compoziții și personaje, pe care le-a desenat mai întîi cu penița și apoi le-a pictat în alb și negru în culori de ulei, au fost gravate în aramă de iscusitul Joan Muller, iar altele, mai multe, de către faimosul Saenredam, care, întrucît picturile lui Bloemaert îi plac foarte mult, își dă toată osteneala să le redea cît mai bine și mai frumos cu acul de gravat.

Bloemaert are acum, în 1604, treizeci și șapte de ani, și împlinește de Crăciun 38. Este un om rezervat și amabil, și își pune tot sufletul și toată inima în osteneala de a prinde și a reda tot ce este în stare să dea, în deplina ei frumusețe, Pictura, care, datorită excepționalului lui talent de pictor (pe care ea îl împodobește cu flori) îi este lui Bloemaert întru totul binevoitoare și favorabilă. De aceea, cu nedezmințită recunoștință, Pictura o pune pe atotvăzătoarea și atotaflătoarea fiică a vorbirii, repede-zburătoarea Faimă, cea cu o mie de ochi, să-i ducă numele, de la Utrecht, în jurul lumii întregi, și să-l înscrie în panteonul ei, alături de cele ale pictorilor iluștri, menindu-l nemuririi, ocrotindu-l și apărîndu-l de foarfeca nimicitoare a crudei Atropos.

VIAȚA LUI **PIETER CORNELISZOON VAN RIJCK,** PICTOR DIN DELFT

Slujitorii artei noastre, care au stat multă vreme în străinătate, mai ales în Italia, aduc de obicei cu ei, cînd se înapoiază acasă, o manieră de lucru superioară, ca frumusețe și

însușiri artistice, vechii maniere curente olandeze, sau în care se constată o neobișnuită dibăcie și iscusință. Acest lucru s-a constatat și în maniera pictorului Pieter van Rijck, născut la Delft. Pieter van Rijck a început să deseneze la Delft, sub îndrumarea lui Jacob Willemszoon, dar după trecerea a două luni a fost îndepărtat din nou de artă și pus, timp de trei ani, la alte treburi. Apoi, la cererea lui, a fost din nou călăuzit către artă și a intrat ucenic la Hubrecht Jacopszoon, un bun pictor și portretist din Delft. Aici, Pieter a făcut timp de șase luni exerciții de desen și cam tot atîta exerciții de culoare și de pictură. Apoi a plecat cu meșterul lui în Italia, unde a rămas 15 ani și a lucrat cu mulți meșteri, chiar și pentru suverani, seniori, prelați, călugări, călugărițe și fel de fel de alte persoane, în cele mai multe localități din Italia, atît în culori de ulei, cît și pe tencuiala umedă. Acum, în 1604, este un om de 36 de ani și locuiește la Haarlem, unde a făcut de asemenea diferite lucrări frumoase, mari și mici, printre altele un tablou cu o bucătărie, înfățișînd scena cu *Lazăr și bogătașul*, tablou care se află la spitalul de lîngă Haarlem. În sfîrșit, a pictat pe o pînză foarte mare o bucătărie cu tot felul de păsări și alte lucruri, precum și diferite personaje mici și animale. Are o manieră frumoasă de a picta, care dovedește îndestul și vădește că a lucrat mult după Bassano, și pictează foarte repede și bine. Tablourile lui, care pot fi văzute pretutindeni în mare număr, dovedesc că este un mare meșter în arta noastră, atît în compoziții, cît și în portrete.

VIAȚA LUI **FRANCESCO BADENS,** PICTOR DIN ANTWERPEN

Am văzut că, în Țările noastre de Jos, arta noastră s-a dezvoltat și s-a modificat în scurt timp în avantajul ei, iar în ceea ce privește

mai ales coloritul, carnația și umbrele, s-a îndepărtat tot mai mult de cenușiul de piatră, adică de culoarea palidă, rece, ca de pește, deoarece strălucirea și umbrele carnației sînt acum unanim folosite. La aceasta a contribuit în bună măsură și Francesco Badens.

Badens s-a născut la Antwerpen în anul 1571 și era în vîrstă de cinci ani pe vremea furiei spaniole, care a avut loc în 1576, la 4 noiembrie. Tatăl lui, care a murit la Antwerpen în acest an, adică în 1604, a venit, după sus-numita furie, în Holanda, încît Francesco a locuit de mic la Amsterdam și a învățat la tatăl lui, care era un pictor mediocru. Nu a avut alt meșter.

Badens a plecat la drum în tovărășia lui Jacob Mathan, ginerele lui Goltzius, și a stat vreo patru ani în Italia. Cînd s-a înapoiat acasă, deoarece era cel dintîi la Amsterdam care a adus în țară noua manieră splendidă de a picta, pictorii tineri l-au poreclit „pictorul italian", căci are o manieră foarte curgătoare și strălucitoare și este un meșter eminent în pictarea de scene, precum și în capete și în portrete. În acest an 1604 am văzut la el acasă, la Amsterdam, un tablou relativ mare, de mîna lui, o *Batșeba în baie;* aceasta se scaldă în timp ce i se aduce o scrisoare, iar o mijlocitoare bătrînă îi șoptește ceva la ureche; mai sînt în tablou și alte nuduri feminine și diferite accesorii. Tabloul este excelent, încîntător, frumos pictat și izbutit în ceea ce privește coloritul și compoziția. Badens a făcut multe portrete pictate excelent, dintre care a introdus cîteva și în unele scene compuse de el. De asemenea a făcut multe ospețe și mascarade nocturne, în costume contemporane, la care se pricepe foarte bine. Cornelis van der Voort, pictor din Antwerpen, posedă un tablou de mîna lui, pictat în maniera italiană, în care apar doi îndrăgostiți: băiatul are un flaut și amîndoi cîntă din gură.

Am vrut să-mi îndrept atenția și asupra altor lucrări, dar am fost împiedicat de faptul că pictorii sau artiștii din zilele noastre mi s-au părut cam refractari. Anume, ei afirmă că nu sînt destul de buni în artă ca să merite să fie puși alături de alți maeștri mari. Întrucît cei morți nu mi-au putut spune nimic, iar cei vii nu prea au vrut să-mi dea informații, n-am putut naviga în bune condiții cu vînt prielnic, nici n-am avut o călătorie ușoară.

Francesco a mai avut un frate, pe nume Jan, care s-a născut în 1576 la Amsterdam, la 18 noiembrie, adică la 14 zile după furia spaniolă. Acesta a plecat în Italia și a făcut progrese atît de frumoase în artă, încît a îndreptățit mari așteptări. În Germania și în Italia, norocul i-a surîs atît de favorabil, încît a fost foarte prețuit pentru arta lui de către maimarii de acolo și a fost răsplătit cu dărnicie. Dar cînd s-a înapoiat, bine îmbrăcat, pe propriul său cal, și cu mulți bani la el, nenorocirea l-a doborît cu totul, căci, sosit în Olanda, a fost prins și jefuit de către niște soldați brutali, încît a ajuns acasă întristat și a murit în anul 1603 de oftică.

VIAȚA LUI **DAVID VINCKEBOONS,** PICTOR DIN MECHELEN

Dacă vorbele mele nu sînt răstălmăcite, cred că nimeni nu m-a auzit vreodată lăudîndu-mă cît de puțin cu arta mea. În această privință, dau toată libertatea lucrărilor mele să vădească, după putința lor, ca martori vrednici de încredere, ce sînt eu în stare. Și dacă nu se pot prețui pe ele însele, poate că vor izbuti să se scuze în chip curtenitor pe lîngă experții în materie, pentru ca să se vorbească despre

ele pe un ton cumpătat. Avînd în vedere că propriile mele cunoștințe și păreri nu sînt de ajuns pentru ca să scriu cu discernămînt și cu competență despre slujitorii artei noastre sau despre lucrările lor, evit cel puțin să-i compar între ei pe artiști, adică să-l dispreţuiesc prostește pe vreunul, sau să-l pun pe unul mai presus decît pe altul, cu scopul de a reduce importanța acestuia din urmă. Ca să nu ajung să rătăcesc pe drumuri reprobabile, mi s-a părut nimerit să apuc pe acesta : atunci cînd intru în casele iubitorilor de artă iau aminte care lucrări de artă și de mîna cui sînt prețuite și colecționate acolo ca fiind deosebite și excelente. Căci, deși socot că mă pot bizui întrucîtva și pe propriile mele cunoștințe, și că mă cam pricep în materie, urmez totodată bucuros preferințele generale ale artiștilor.

De aceea nu pot să-l trec cu vederea aici pe David Vinckeboons, care s-a născut în anul 1578 la Mechelen, a fost adus de mic la Antwerpen, iar după șapte ani s-a mutat cu părinții la Amsterdam, unde mai locuiește și acum. Tatăl lui, un pictor destul de bun în culori de apă, se numea Philips Vinckeboons și a murit în anul 1601 la Amsterdam. David a început mai întîi să lucreze în culori de apă la tatăl lui, fără să fi avut niciodată vreun alt meșter, și s-a limitat mai tîrziu numai la culorile de ulei, executînd mai ales lucrări mici. A făcut astfel personaje mici foarte frumoase, de mare efect. În primul rînd pot fi văzute, de mîna lui, la iubitorul de artă domnul Joan de Bruyn, de pe Kalverstraat, două mici tablouri frumoase. Unul din ele este *Drumul Crucii,* cu multă învălmășeală și înghesuială de fel de fel de oameni, așa cum cere o asemenea scenă. Celălalt înfățișează o *Chermesă țărănească* și este de asemenea plin cu personaje frumoase, nostime, pe lîngă o serie de cai, case, copaci, totul excelent pictat, precum și un peisaj, subiect la care David se pricepe

foarte bine. Apoi a mai făcut două tablouri mici care i-au fost trimise domnului Caymocx, la Frankfurt ; unul din ele înfățișa un peisaj, în care *Cristos îl vindecă pe orb* pe drum, iar celălalt o *Nuntă țărănească ;* sînt lucrări foarte bune. În biroul azilului de bătrîni din Amsterdam se află de asemenea un tablou mare al lui, de 14 picioare lungime și 8 picioare înălțime, care înfățișează *Loteria* organizată în beneficiul acestui așezămînt, noaptea, cu locul și casele pictate după natură și cu fel de fel de oameni cu lanterne și alte lumini, totul pictat foarte frumos și bine. L-a făcut în 1603. Acum, în 1604, are în lucru două tablouri mici pentru pictorul Jan van Conincxloo. Unul este *Predica lui Cristos,* iar celălalt o *Nuntă țărănească,* plin cu detalii extraordinar de frumoase, atît diferite personaje mici, cît și case, corăbii și un peisaj. Este de asemenea bine compus.

David a desenat diferite peisaje cu mici personaje moderne : aceste lucrări au fost gravate de Niclaes de Bruyn, care are o manieră foarte bună de a grava peisajele. Toată lumea le cunoaște destul de bine, așa încît pot sta mărturie a minții lui și a însușirilor lui de pictor. David, care se simte atras și spre alte specialități ale artei, s-a ocupat, în primii lui ani de activitate, de mici tablouri în culori de apă și de miniaturi, și a făcut diferite animale, păsări, pești, copaci și alte lucruri, după natură ; erau lucrări încîntătoare și frumoase. Tot așa, a făcut treabă bună și în pictura pe sticlă, în care se pricepe admirabil, precum și în mînuirea acului de gravat pe aramă, încît stai și te minunezi că știe atît de multe fără să le fi învățat, dar nu acestea constituie preocuparea lui principală, ci pictura în culori de ulei.

Ținînd seama de priceperea, sîrguința, timpul, munca și valoarea lui, nu a fost răsplătit decît mult prea slab pentru lucrările lui frumoase și pline de talent.

DESPRE DIFERIȚI
PICTORI OLANDEZI ÎN VIAȚĂ

Este de mirare că, în timp ce nimicitorul artei, crudul Marte, cu duduitul tunurilor sale, zguduie și răvășește țările noastre, încît Timpului i se zburlește părul cărunt de pe cap, se mai găsesc printre concetățenii noștri olandezi atît de mulți slujitori buni ai artei noastre, iubitoare de pace și de propășire ; dar dacă aș vrea să-i descriu pe toți cu de-amănuntul și pe fiecare în parte, cartea mea s-ar umfla peste măsură. De aceea, dorind să închei, voi aminti numai în treacăt pe cîțiva, în măsura în care îmi vin în minte sau îmi sînt cunoscuți.

În primul rînd este Cornelis Floris, fiul sculptorului și arhitectului Cornelis Floris din Antwerpen. Este un eminent pictor și sculptor, domiciliat la Antwerpen, unde arta lui nu este cunoscută sau răsplătită după cum ar merita, căci este un artist minunat de destoinic și de priceput.

Apoi este la Utrecht un pictor, pe nume Pauwels Moreelse ; acesta face portrete excelente după natură și este un foarte bun meșter. O serie de portrete de mîna lui pot fi văzute și mai are altele în lucru, toate foarte meșteșugit lucrate. Printre alții, i-a pictat pe contele și pe contesa de Culemborgh, în mărime naturală și întregi ; pe soția domnului Knotter, cu un cap frumos și bine lucrat ; și pe mulți alții. Este ucenicul înzestratului Michiel Miereveldt din Delft și este încă destul de tînăr.

La Haarlem mai locuiește încă un cetățean haarlemez, Frans Pieterszoon Grobber, un portretist excepțional de bun, care printre portrete mai pictează și personaje și, la nevoie sau dacă e cazul, știe să se descurce și cu lucrări de broderie. A fost ucenicul lui Jacques Savery, la care însă nu a învățat decît ceva peisagistică. Diferite portrete mari și foarte mici, de mîna lui, pot fi văzute ici și colo. Portretele seamănă foarte bine cu modelele și sînt bine pictate.

Tot la Haarlem locuiește Cornelis Claeszoon, născut la Haarlem, care, după ce s-a lăsat de marinărie și de alte meserii, a început să deseneze și să picteze corăbii și tot ce ține de marinărie. A vădit în acest domeniu o minunată înzestrare și pricepere, ca și cum Natura l-ar fi predestinat picturii. Cunoaște foarte bine velele, odgoanele și toate amănuntele corăbiilor. Și-a și însușit o manieră atît de bună și desenează parîmele atît de îngrijit și de precis, încît nu-l întrece nimeni.

La Amsterdam mai locuiesc încă doi pictori din Antwerpen, frații Bernaert și Pauwels van Somer. Bernaert, care s-a căsătorit cu fiica lui Aert Mijtens și a adus-o din Italia, unde a stat cîțiva ani, face portrete foarte bune după natură și este tare în compoziții. Pauwels, care este încă burlac, excelează și el în toate ramurile artei, atît în ceea ce privește lucrările din imaginație, cît și portretele.

Tot la Amsterdam trăiește un meșter deosebit de bun în pictarea de portrete după natură, Cornelis van der Voort ; acesta, mi se pare, este de fel din Antwerpen și pictează lucruri foarte plăcute și frumoase, care fac o impresie extraordinar de bună. Este încă tînăr și în toată puterea vieții.

La Haga locuiește apoi Evert Krijnszoon van der Maes, care s-a înapoiat de curînd din Italia și care și-a însușit la Roma o manieră de a picta frumoasă, dibace și plină de talent, atît în ceea ce privește scenele, cît și pictarea de portrete după natură.

Tot la Haga nu-l pot trece sub tăcere pe excelentul pictor și portretist Ravesteijn, care are un gen frumos și bun de a picta.

La Haarlem mai trăiește un tînăr, Aert Janszoon Druyvesteyn, priceput în peisaje și personaje mici, dar care nu practică arta decît ca amator.

Apoi îl mai găsim la Delft pe Jacques de Mosscher, iscusit și experimentat în toate ramurile artei.

La Alkmaar mai locuiesc Thonis Adriaenszoon, un pictor bun, și un anume Niclaes van der Heck, din familia lui Marten van Heemskerck și ucenic al lui Jan Naghel. Este un pictor bun, mai ales de peisaje.

Tot la Delft locuiește un tînăr eminent, de vreo 25 de ani, Pieter Gerritszoon Montfoort, născut la Delft dintr-o familie bună și care practică arta ca amator, dar cu multă pricepere. Este ucenicul lui Michiel Miereveldt, la care nu a stat însă decît o jumătate de an. Caută cu mult zel frumusețea artei și a coloritului și încearcă, de capul lui, diferite maniere. Între timp desenează și pe hîrtie albastră și dă lucrărilor sale relief prin aplicarea unor accente de umbră și de lumină. Și-a pus în gînd să nu facă în viață multe, ci ceva deosebit.

Un alt ucenic al lui Miereveldt este Pieter Diericksen Cluyt van Delft. Tatăl lui a fost un neobișnuit iubitor și cunoscător al tuturor florilor, așa încît i s-a dat sarcina, ca unui învățăcel al zeiței Flora, să îngrijească de *Hortus botanicus* din Leida, și a scris despre albinele melifere iubitoare de flori o carte olandeză foarte erudită. Fiul său Pieter își dă toată osteneala să ajungă la desăvîrșire în pictură și are mult talent la compoziții, la desen și la pictat.

Sînt de părere că și multe alte tinere talente, pe care nu le cunosc sau care nu vor să-mi vină acum în minte, merită un loc aici ; le urez acestor tineri să-și dea toată silința în artă, pentru ca Faima să binevoiască a le trîmbița numele atît de tare, încît să poată cu toții căpăta și păstra cîte un loc în cartea nemuritoarei și lăudabilei aduceri aminte. Dacă uneori am prețuit sau am lăudat pe unii prea mult, după anumite păreri, fie ei astfel îndemnați sau îmboldiți să ajungă atît de departe sau

să devină așa cum i-am arătat. În sfîrșit, sper că nimeni nu va fi supărat pe mine pentru munca pe care am făcut-o, fie din pricină că am fost incomplet, fie pentru că ceva nu i-a plăcut. Și mai doresc ca nimeni să nu se împăuneze vremelnic cu arta pe care am numit-o mai sus o umbră a realității și o floare, știut fiind că viața nu este altceva decît o umbră trecătoare și o floare de cîmp efemeră. Toate sceptrele, penele și pensulele sînt menite să fie smulse și luate în cele din urmă din mînă de către nimicitoarea Moarte. De aceea este bine să iubim și să practicăm într-adevăr cea mai bună artă, arta divină : a ne iubi aproapele ca pe noi înșine, aceasta fiind calea sigură către fericirea veșnică.

Aș mai fi putut să adaug cîteva capitole despre pictorii pe sticlă și despre gravori, precum și despre femeile olandeze care au mînuit penelul, dar avînd în vedere că pe aceștia sau pe cei mai însemnați dintre ei i-am pomenit și comentat mai sus din cînd în cînd, cu prilejul descrierii vieții pictorilor, și întrucît cartea mi se îngroașă foarte, rămîn la prima mea intenție, aceea de a scrie numai despre pictură și despre pictori. În plus, socot că a sosit prea destul timpul, acum, după ce am scris despre alții cum au pictat, să mă înapoiez și eu la pensule, ca să văd dacă pot și eu să fac ceva de soi. Și, avînd în vedere că asta nu este o nesocotință, îmi las din mînă pana obosită, pe care am folosit-o atît de mult de dragul meșteșugului picturii și al tuturor slujitorilor lui, precum și pentru învățătura, lămurirea și plăcerea pictorilor tineri, și pe care, cu însemnate sacrificii din partea mea, am tocit-o, cheltuind mult timp și multă încordare. Dar plăcerea m-a făcut să încep, să stărui și să duc treaba la bun sfîrșit.

Sfîrșitul *Cărții pictorilor*

APENDICE sau ADAOS LA CARTEA PICTORILOR

în care se află cîteva lucruri care trebuie adăugate, modificate sau îndreptate la vieţile cîtorva pictori, aşa cum se arată mai jos

Pag. 96, rîndul 1. Mi s-a adus la cunoştinţă ulterior că împăratul Maximilian i-a poruncit unuia din nobilii săi să ţină scara pe care stătea Albrecht Dürer. Acest nobil i-a poruncit slujitorului său s-o ţină, şi i-a spus împăratului că o asemenea treabă ar fi o înjosire pentru nobilime, la care împăratul i-a răspuns în felul arătat în text. Şi se zice că i-a dat atunci lui Albrecht stema acelui nobil, ca stemă pentru pictori. Unii susţin că au fost trei scuturi albe pe cîmp roşu, dar pictorii au o stemă cu cîmp albastru.

Pag. 105, rîndul 32. Aici trebuie notat : opt tapiserii cu cîte doi cai pe fiecare, ceea ce face în total 16 călăreţi.

Pag. 124, rîndul 31. Quintijn Macijs a murit în 1529. A fost un mare muzician şi nu învăţase pictura la nimeni.

Pag. 161, rîndul 12. Jos van Cleef, zis Nebunul, se trăgea totuşi din familia lui Marten şi a lui Hendrick. Nu ştiam.

Pag. 177, rîndul 10. Întrucît nu am arătat data morţii lui Hendrick van Cleef, trebuie adăugat că a murit în 1589, de podagră. Marten a devenit în 1551 membru al breslei din Antwerpen.

Pag. 180, rîndul 28. Antonis Moro a murit la Antwerpen în vîrstă de 56 de ani, cu un an înainte de furia franceză.

Pag. 189, rîndul 22. Aici am fost informat greşit că Pieter Breughel cel Tînăr face portrete după natură. Căci este foarte priceput în a copia şi a imita lucrările tatălui său.

Pag. 305, rîndul 15. Se va citi : Tatăl lui, Pieter de Vos, era holandez, şi anume din Gouda.

Pag. 305, rîndul 31. Marten de Vos a murit la 4 decembrie 1603, în vîrstă de 72 de ani.

Pag. 366, rîndul 38. Aici trebuie adăugat că Miereveldt s-a născut la 1 mai 1567 la Delft, pe Cîmpul Tîrgului, şi că bunicul lui dinspre mamă a fost pictor pe sticlă. Nu a învăţat la Jeroen Wierincx ; am fost informat greşit. Primul lui meşter s-a numit Willem Willemszoon. De acolo s-a mutat la un ucenic al lui Blocklandt, pe nume Augustus, care locuia la Delft şi era un om cu mult talent şi cu o mare putere de creaţie. A murit de tînăr. Cînd Miereveldt avea vreo 14 ani, a intrat ucenic la Blocklandt, la Utrecht. A rămas acolo doi ani şi trei luni. Cînd Blocklandt a murit, Miereveldt s-a înapoiat acasă. Şi cu toate că gîndul tatălui său era să-l lege de pictarea de compoziţii, în următorii nouă sau zece ani n-a făcut aproape nimic altceva decît portrete. Printre alte portrete se află de mîna lui cîteva la Delft, în casa pîrgarului Pauwels van Beerensteyn. Apoi mai este un portret al pîrgarului Schilperoort, extraordinar de frumos şi de meşteşugit.

Pag. 413, rîndul 22. În viaţa lui Gerrit Pieterszoon, din Amsterdam. Gerrit Pieterszoon din Amsterdam a predat anul acesta, în 1604, Sălii de tir Sfîntul Sebastian, un tablou cu o companie, al cărei căpitan este Jan Janszoon Carel, mi se pare. În ceea ce priveşte capetele, asemănarea, veşmintele, mătăsurile, stofele şi celelalte accesorii, este un tablou excelent,

foarte bine pictat, iar însușirile lui îl fac să fie vrednic de un loc public atît de distins. Dar Gerrit nu vrea să se oprească aici, ci focul sacru al picturii îl mînă tot înainte, și are de gînd să facă abia pe viitor ceva bun, căci ceea ce a pictat pînă acum nu-l satisface. Este o năzuință lăudabilă la artiști, care în alte cazuri, fiind repede mulțumiți, nu înaintează, sau dau înapoi, așa cum s-a întîmplat cu mulți dintre ei, care în tinerețe au vădit mult talent, iar mai tîrziu, la bătrînețe, au decăzut într-o rătăcire înfumurată sau într-o îngîmfare neîntemeiată. Aceștia pierd ceea ce au dobîndit în artă și nu mai fac nimic care să fie pe placul cunoscătorilor în ale artei sau care să-i mulțumească.

Pag. 419, rîndul 24. La viața lui Octavio van Veen trebuie adăugate cele ce urmează. Pînă la paisprezece ani, Octavio van Veen a învățat pictura la Isack Claeszoon, din Leida, și între timp a practicat cîteva ore pe zi literatura. Apoi tatăl lui l-a dat ucenic la Dominicus Lampsonius, secretarul episcopului din Liège, un poet erudit, care se pricepea foarte bine și la pictură, încît Octavio a primit învățătură bună de la Lampsonius, cu toate că el însuși nu practica această artă. În tinerețe, însă, nu numai că o practicase, dar fusese și în relații cu cei mai faimoși maeștri ai creștinătății, precum Faddeo, Zuccaro și Federico, la Roma. Octavio a ajuns la 18 ani în Italia, și a rămas acolo vreo opt ani, în cea mai mare parte la Roma. După ce a părăsit Italia, a stat cîtva timp la actualul împărat, apoi la ducele Bavariei și după aceea la episcopul din Köln, din slujba căruia a fost eliberat spre părerea de rău a episcopului. Acum, în 1604, Octavio să tot aibă vreo 47 de ani.

Cititorul va constata pe alocuri că am pus, dintre pictorii în viață, pe cîte unul mai tînăr înaintea altuia mai vîrstnic ; asta s-a întîmplat

din pricină că, în unele cazuri, am fost nevoit să aștept pînă să primesc anumite informații privitoare la viața lor, ceea ce și cititorul sper că va înțelege și va ierta.

Ades greșește omul, oricît ar fi de bun,
Deci nici această carte nu-i fără de greșeală,
Căci unele izvoare, nesigure, înșală ;
Și nu-mi ascund scăderea, ci tuturor le-o spun.

FINIS

ERATĂ LA CARTEA PICTORILOR, CU RUGĂMINTEA CA CITITORUL SĂ ÎNDREPTE GREȘELILE[1]

În Apendice, autorul spune că Pieter de Vos, tatăl lui Marten, a fost de fel din Gouda, dar a fost din Leida.

S-ar fi cuvenit ca printre pictorii iscusiți să fie pomenit Joan Ariaenszoon din Leida, foarte dibaci în peisaje și în alte ramuri ale artei, minunat de priceput în clădiri interesante. A vizitat multe țări. Locuiește la Leida și este un om în floarea vîrstei.

De asemenea s-ar cuveni să nu fie uitat, printre tinerii pictori de viitor, foarte inteligentul Hubert Tons, din familia Tons, despre care s-a vorbit la pag. 175. Este minunat de dibaci și de iscusit în peisaje și în personaje nostime de mici dimensiuni. Locuiește acum la Rotterdam.

[1] Această erată, care aparține autorului, a apărut la sfîrșitul ediției I (1604) a *Cărții pictorilor*.

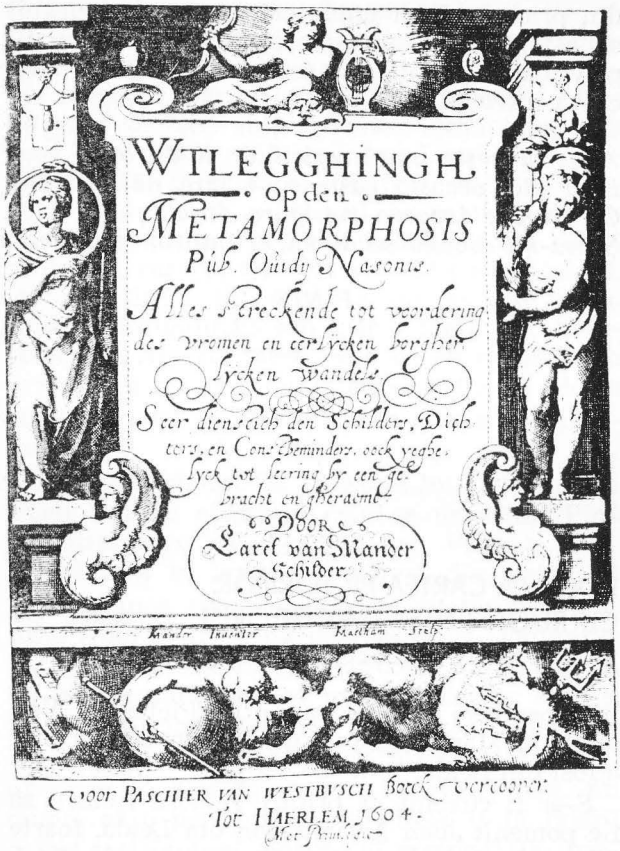

EXPLICAREA
METAMORFOZELOR

lui

Pub. Ovidius Naso

Totul urmărind să stimuleze cucernica și cinstita purtare cetățenească

Foarte folositoare pictorilor, poeților și iubitorilor de artă, precum și oricărui om spre învățătură, adunată și orînduită

de

Carel van Mander
Pictor

PENTRU PASSCHIER VAN WESTBUSCH, LIBRAR

LA HAARLEM, 1604

Cu privilegiu

NOTĂ

Această parte cuprinde :

1. Extras din Privilegiu.

2. Dedicație lui Gedeon Fallet, secretarul orașului Amsterdam și notar public.

3. Prefața autorului.

4. O serie de piese în versuri, întru lauda lucrării Explicarea Metamorfozelor lui Ovidiu :

a. Odă, de A.V.M. — 108 versuri iambice de 8 și 9 silabe.

b. Trei sonete, semnate (în ordine) de : I. Duym, I. Targier, I. Detringh.

c. Sonet (cu acrostihul CARELVANMANDER) ; autor anonim.

d. Două sonete de autori anonimi.

e. Trei sonete, semnate (în ordine) de : Celosse, Charles Nijckhuys, A. Schepens.

f. Un sonet de autor anonim.

g. Un poem de autor anonim ; 4 octave, versuri troheice de 7 silabe.

h. Un sonet de autor anonim.

(Toate sonetele : în alexandrine.)

5. Explicarea și lămurirea tîlcuitoare a Metamorfozelor lui Pub. Ovidius Naso :

Cartea întîi : *Introducere, Prometeu, Pandora, Secolul de aur, Saturn, Iupiter, Licaon, Deucalion, balaurul Piton, Cupidon, Dafne, Io, Mercur, Sirinx, Iunona, Pan, Satirii, Nimfele (Driade, Hamadriade, Oreade, Naiade și altele asemenea).*

Cartea a doua : *Introducere, Vulcan, Triton, Proteu, Chiron, Invidia, Europa.*

Cartea a treia : *Cadmus, Acteon, Bachus sau Dionisos, Narcis și Eco.*

Cartea a patra : *Introducere, Marte, Venus, Infernul, Pluton, Cîinele infernal Cerber, Furiile (Eumenidele sau Eriniile), Tițiu, Tantal, Sisif, Ixion, Belidele (sau Danaidele), Danae și Perseu, Atlas, Andromeda, Calul zburător Pegas.*

Cartea a cincea : *Introducere, Palas sau Minerva, Muzele, Tifon sau Tifeu, Sirenele, Alfeu și Aretusa, Ceres și Triptolem.*

Cartea a șasea : *Introducere, Niobe, Amfion, Latona, Apolo sau Febus, Diana, Marsias, Pelops, Himeneu, Boreas.*

Cartea a șaptea : *Introducere, Iason, Hecate, Luna, Tezeu, Aurora, Minos.*

Cartea a opta : *Introducere, Pasifae, Dedal.*

Cartea a noua : *Introducere, Achelous, Hercule, Temis, Edip.*

Cartea a zecea : *Introducere, Cibela și Atis, Ganimed, Hiacint, Adonis.*

Cartea a unsprezecea : *Introducere, Silen, Midas, Tetis și Tethys, Paris, Elena, Ahile, Iris, Zeul Somnului și Visele.*

Cartea a douăsprezecea : *Introducere, Calchas prezicătorul, Fama sau Faima, Cignus, Nestor, Agamemnon și Menelau, Enea, Ulise, Aiax (fiul lui Oileus), Aiax (fiul lui Telamon).*

Cartea a treisprezecea : *Introducere, Scila și Caribda, Polifem, Glaucus.*

Cartea a paisprezecea : *Introducere, Eol, Circe, Ianus, Nemesis sau Ramnusia.*

Cartea a cincisprezecea : *Introducere, Micilus, Pitagora, Milon, Pasărea Fenix, Hipolit.*

Uytbeeldinge der Figuren: waer in te sien is/hoe d'Heydenen hun Goden uytghebeeldt/en onderscheyden hebben: hoe d'Egyptsche het beteyckenden met Dieren oft anders/ en eenighe meeninghen te kennen gaven/met noch meer omstandicheden.

Alles seer nut den vernuftighen Schilders/en oock Dichters/ hun Personnagien in vertooninghen/ oft anders/ toe te maken.

Wy een ghebracht en gheraemt/door C. van Mander, Schilder.

TOT ALCKMAER.

Ghedruckt by Jacob de Meester/ Door Passchier van Westbusch/ Boeckvercooper/ woonende in den hellaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1604.

REDAREA FIGURILOR:

ÎN CARE SE POATE VEDEA CUM ȘI-AU ÎNTRUCHIPAT PĂGÎNII ZEITĂȚILE ȘI CUM ȘI LE-AU DEOSEBIT :
CUM AU DAT TÎLC EGIPTENII CU AJUTORUL ANIMALELOR SAU ALTCUM ȘI CUM ȘI-AU FĂCUT CUNOSCUTE
CÎTEVA GÎNDURI CU ALTE MIJLOACE

TOTUL FOARTE DE FOLOS PICTORILOR MINTOȘI, DAR ȘI POEȚILOR, CA SĂ-ȘI PUNĂ PERSONAJELE ÎN REPREZENTĂRI SAU ALTFEL.

ADUNATĂ ȘI ORÎNDUITĂ DE CAREL VAN MANDER,
PICTOR.

LA ALKMAAR
TIPĂRIT LA IACOB DE MEESTER, PENTRU PASSCHIER VAN WESTBUSCH, LIBRAR, DOMICILIAT LA BIBLIA FERECATĂ, DIN HAARLEM.
ANUL 1604.

Această parte cuprinde :

1. Dedicaţie lui Cornelis Ketel, pictor şi poet.

2. Lucrarea propriu-zisă :

Cartea întîi : *Introducere, Cum au întruchipat ei cele dintîi zeităţi sau principiile lucrurilor, Cerul, Saturn, Oceanul, Cibela, Ianus, Iupiter, Neptun, Apolo, Iunona, Venus, Minerva, Marte, Mercur, Bachus, Ceres, Pan.*

Cartea a doua : *Introducere, Leul, Elefantul, Taurul, Boul, Calul, Cîinele, Maimuţa, Cerbul, Furnica, Ariciul, Porcul, Ţapul, Oaia, Berbecul, Lupul, Pantera, Tigrul, Ursoaica, Măgarul, Catîrul, Iepurele, Vulpea, Cîrtiţa, Şobolanul, Pisica, Şarpele, Caduceul, Scorpionul, Salamandra, Meduza, Barza, Cocorul, Vulturul, Şoimul, Fenixul, Pelicanul, Bufniţa, Corbul, Eretele, Porumbelul, Turturica, Ciocîrlia, Lebăda, Rîndunica, Papagalul, Coţofana, Păunul, Găina, Cocoşul, Gîsca, Struţul, Liliacul, Albina, Musca, Greierele, Păianjenul, Delfinul, Cameleonul, Broasca ţestoasă, Racul, Melcul, Capul omului, Ochii, Urechile, Limba, Inima, Mîna, Piciorul, Genunchii, Degetele, Cercul, Patrulaterul, Triunghiul, Tichia sau pălăria, Sceptrul sau toiagul, Coroana regală, Zidurile, Diamantul, Oglinda, Arcul, Stîlpii, Scutul, Spada, Ferăstrăul, Fulgerul, Soarele, Luna, Stelele, Ancora, Lampa, Făclia, Stînca, Tridentul, Plugul, Frîul, Furca, Lanţul, Pietrele de moară, Altarul, Columna sau Coloana, Palmierul, Laurul, Stejarul, Nucul, Salcia, Măslinul, Viţa de vie, Trandafirul, Crinul, Scaietele, Trestia, Răchita, Varza, Macul.*

Cartea a treia : *Introducere, Pacea sau Concordia, Credinţa, Prietenia, Aventura, Cauza, Tinereţea.*

FINIS

FAMILIA, LOCUL NAȘTERII, DATA NAȘTERII, VIAȚA ȘI OPERELE LUI **KAREL[1] VAN MANDER,** PICTOR ȘI POET, PRECUM ȘI MOARTEA ȘI ÎNMORMÎNTAREA LUI [2]

Cititorule dornic de a ști cît mai multe, n-ar fi oare o dovadă de mare nerecunoștință dacă aș scăpa din vedere să-l amintesc pe acest om atît de activ, care, nesocotind cu totul propria sa persoană, a descris, pentru învățăceii săi, într-un chip atît de edificator și de instructiv, meșteșugul picturii, iar pe cei mai de seamă dintre cei mai cunoscuți pictori i-a făcut nemuritori, fie și după moartea lor, zugrăvind, clar și veridic, cu o mînă pe cît de fericită, tot pe atît de pricepută, viața și operele lor? Și asta mai cu seamă acum, cînd prilejul pare atît de favorabil, avînd în vedere că lucrarea *Cartea pictorilor*, întocmită de el, a plăcut atît

[1] Prenumele lui Van Mander (rom.: *Carol*) admitea în limba olandeză două ortografii: *Carel* și *Karel*. Van Mander își ortografia prenumele aproape întotdeauna în forma *Carel*, dar în zilele noastre se scrie *Karel*. De aceea, în biografia de față, care nu face parte din *Cartea pictorilor* și nu a fost scrisă de către Van Mander, am adoptat forma modernă *Karel*, iar în textul propriu-zis al cărții am respectat, în fiecare caz în parte, ortografia folosită de autor.

[2] Această biografie a apărut pentru prima dată, nesemnată, în ediția a II-a (1618), postumă, a *Cărții pictorilor*. Unii cercetători susțin că autorul biografiei este Adam van Mander, fratele lui Carel. Alții i-o atribuie lui Bredero, care, în sonetul final, reia jocul de cuvinte *Man-der Mannen*. Problema este, deocamdată, nerezolvată.

de mult și s-a vîndut atît de repede, încît abia dacă au mai rămas cele cîteva exemplare de trebuință pentru a prelucra cu ajutorul lor o nouă ediție. Întrucît am mai și aflat că s-a găsit cineva care este dispus să reediteze cartea, am socotit că ar fi nu numai nimerit, dar și de dorit și drept, să-l adăugăm în carte pe Karel, care, în timpul vieții sale, i-a făcut pe cei decedați să învie și i-a înveșmîntat în hainele glorioase ale faimei. Așadar, ținînd seama de ceea ce este plăcut în ochii lui Dumnezeu, m-am simțit dator să-l descriu pe de-a-ntregul în același mod și să-l împodobesc cu haina renumelui și a cinstirii, în pofida crudei morți și în ciuda veninoasei invidii. În felul acesta și în măsura mărginitelor mele posibilități, Karel va trăi veșnic și va străluci cu neprețuita coroană de diamante a faimei.

Dar, respectabile *Om printre oameni*[3], de unde să încep să cînt imnuri întru lauda ilustrei tale minți și să trîmbițez în toate vînturile măreția vieții tale luminoase, onorabile și instructive? Cîtă îndrăzneală, să încerc să înțeleg, cu gîndirea mea pămîntească, omenească, încîntarea minții tale, care, în poeziile tale, s-a priceput să prelucreze, în chip atît de strălucit, lucrurile înălțătoare din Sfînta Scriptură, încît ne-au trecut prin suflet cîntînd! Care dintre contemporanii tăi te-a egalat pe tărîmul poeziei religioase? Ce poate fi mai binefăcător și mai îmbucurător pentru firea omenească decît ceea ce i-a cîntat, tare și încet, *Harpa* ta *de aur*[4], cu strunele ei armonioase? Care inimă nu s-a desfătat cu cîntecele creștinești, care, intonate de tine, au intrat prin urechile noastre lacome și ne-au pătruns pînă în adîncul creierului, unde au produs o sută de mii de bucurii? Sau să încep mai bine cu

[3] În original, joc de cuvinte intraductibil: *Man der Mannen*.

[4] *Harpa de aur*: titlul unui volum de versuri al lui Carel van Mander.

descrierea operelor vizibile ale minții tale înălțate și mărețe, care apare într-un chip atît de nobil și de eminent în pictura ta, o pictură mai presus de orice laudă? Stau la îndoială care dintre aceste două meșteșuguri merită întîietatea, deoarece în ambele îți întreci contemporanii. Adică nu: rațiunea îmi spune că aș face mai bine să le las deoparte pe amîndouă și să încep cu tine însuți, care ești izvorul și vîna de apă din care au țîșnit asemenea lucruri minunate. Vrea cineva să știe de unde ai venit, cine îți sînt părinții, din ce familie te tragi și cînd te-ai născut? N-are decît să asculte:

Karel van Mander s-a născut în anul de grație 1548, într-o duminică din luna mai, la Meulebeke, un sat al cărui înconjur are o lungime de nouă mile. Este o vale plăcută, cu ceva pămînt agricol, cu case, arbori, arbuști și lacuri, străbătută de cîteva pîraie, care îi asigură apa de trebuință. Meulebeke se află în mijlocul comitatului Flandra, la o milă depărtare de Tielt, de Izegem, de Puthem și de Rosebeke. În acest sat, înainte de a fi fost devastat de către malcontenți [5], fuseseră cantonați 1500 de bărbați voinici, bine echipați, comandați de Montigny [6]. Satul se afla în zona de jurisdicție a orașului Tielt și, prin intermediul acestuia, ținea de districtul Kortrijk, unde tatăl lui Karel, pe nume Cornelis van Mander, a fost multă vreme perceptor și judecător al seniorului sus-numitului sat, și a locuit în casa sa proprie, înconjurată de grădinile și de ogoarele respective, pe care le închiria, pentru că era supus și cetățean al

[5] *Malcontenți*: partid catolic, care a activat în perioada 1578—1579 în Țările de Jos sudice, îndeosebi în cele francofone, ca forță de opoziție împotriva politicii prea pro-calviniste a Statelor Generale și a prințului de Oranje. Malcontenții au încheiat cu Filip al II-lea al Spaniei pacea de la Atrecht.

[6] *Floris de Montmorency, baron de Montigny* (1527—1570): nobil originar din Țările de Jos sudice (francofone).

orașului Kortrijk și îndeplinea uneori și funcția de estimator-șef al sus-numitului district. Era și locuitor al Teritoriului liber brughez, unde poseda un domeniu propriu (de care țineau și alte opt domenii mai mici), cu o casă de locuit, împrejmuită cu gard solid de zid și avînd în curte hambare de fructe și grajduri de vite, iar în jur ogoare proprii, lacuri, păduri, livezi, un eleșteu; apoi o moară de vînt și de apă, situată în parohia Kolskamp; toate acestea le dobîndise în urma căsătoriei sale cu Johanna van der Beke. În timpul tulburărilor, Cornelis van Mander luptase, împreună cu ai lui, viteșește și bărbătește. Cele spuse ar putea fi întărite prin exemple, dar le las deoparte, ca să nu lungesc vorba.

Atîta cu privire la părinții din care Karel van Mander al nostru s-a născut în anul și la data arătate mai sus. A fost botezat în biserica din Meulebeke și l-a avut naș pe iuncărul Charles de Beir, care a pus să i se dea numele francez Charles, dar în timpul vieții eroul nostru a fost numit în mod obișnuit Karel, după limba ținutului lui natal, precum și pentru că era mai lesne de rostit. Așa și-a început el viața în această vale a plîngerii, ca vlăstar al celor două familii vechi și de vază Van Mander și Van der Beke. Dar întrucît în Flandra numele mamei nu prea intră la socoteală, am să vă dau mai multe amănunte despre strămoșii lui dinspre tată. Vechimea și nobletea familiei lui reiese dintr-un document vechi, scris pe pergament și aflat în mînăstirea Eyckhoute din Brugge. Documentul, întocmit în limba latină, sună după cum urmează:

Reverendus in Christo Waltherus van Mander Episcopus Ecclesiae Tornacensis questionem inter fratres et Sorores divae Trudonis habitantes ad magnum pontem lapidium via Oostcampiana, vulgo de groote Steenbrugghe, composuit tam ad mobilia quam immobilia bona, una cum Abbate dulcis vallis, vulgo

Suetendaele et Fratres in abbatia nunc quercuum vulgo ten Eechoute Brugâ Transposuit jussu & petitione Teodorici Elsatij Comitis Flandriae. Anno Domini MCCXLVIII [7]. Mense Augusto.

În traducere :

Reverendul întru Cristos Walter van Mander, episcop de Tournai, a înfăptuit o înțelegere privitoare la bunurile mobile precum și la cele imobile între frații și surorile de la Sfînta Gertruda, domiciliați la marele pod de piatră de pe drumul Campinei orientale, numit în limba populară Marele pod de piatră, și abatele din valea dulce, numită în limba populară Suetendaele [8] ; iar la porunca și la cererea lui Teodoric Elsatius, conte al Flandrei, i-a strămutat pe frați în abația stejarului, numită în limba populară Eechoute [9], de lîngă Brugge. În anul de grație 1248. Luna August.

În luna august a acestui an 1617 s-au împlinit așadar 369 de ani [10] de cînd Walter van Mander a fost episcop în biserica din Tournai. Apoi a mai existat și un alt Walter van Mander, fiul lui Claude, fratele seniorului Jan van Mander, cavaler, străbunic al sus-numitului Karel al nostru, staroste al bisericii Maica Domnului din Brugge. Acesta, datorită erudiției și elocinței sale, fusese trimis, împreună cu episcopul din Terwaenen, de către contele Filip cel Bun, ca sol, ca să pună la cale căsătoria dintre Henric, prinț de Wales, în Anglia, și fiica lui Ioan al Burgundiei. În acest scop a fost înzestrat cu dărnicie de către numitul conte. În sus-pomenita biserică Maica Domnului se mai poate citi o inscripție funerară

[7] În document este înscrisă data greșită MCCXLVIII (= 1248). Corect : MCCCXLVIII (= 1348).

[8] Ortografia actuală : *Zoetendaal* (= Valea dulce).

[9] Ortografia actuală : *Eikhout* (= [lemn de] stejar).

[10] Autorul biografiei, nedîndu-și seama de eroarea din document, scrie : 369 de ani. Corect : 269 de ani.

KAREL VAN MANDER
Buna-Vestire. Muzeul Frans Hals, Haarlem

KAREL VAN MANDER
Eleazar şi Rebeca la fîntînă. Muzeul Episcopal, Haarlem

KAREL VAN MANDER
Petrecere ţărănească. Desen. Colecţia Masson, Paris

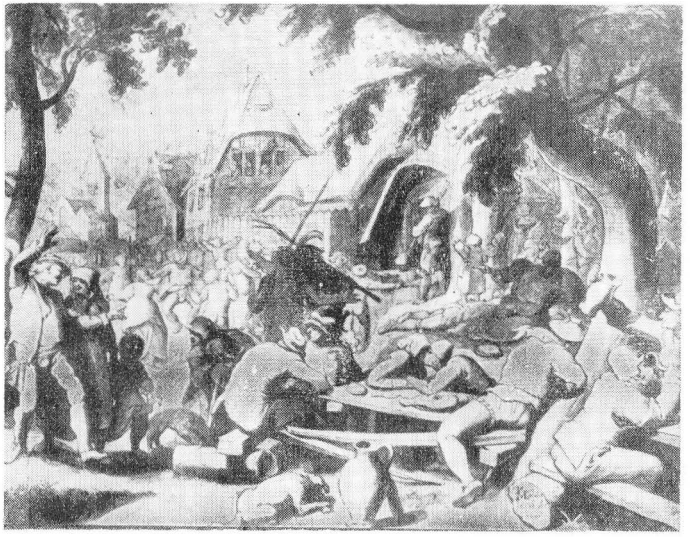

KAREL VAN MANDER
Martiriul Sfintei Ecaterina. Biserica Sf. Martin, Kortrijk

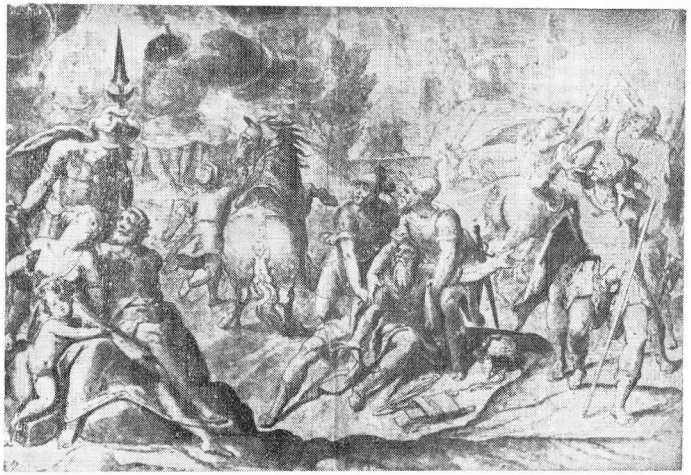

KAREL VAN MANDER
Convertirea Sfîntului Pavel. Desen. Muzeul municipal, Gdansk

KAREL VAN MANDER
Predica Sfîntului Ioan Botezătorul. Muzeul Provincial, Hanovra

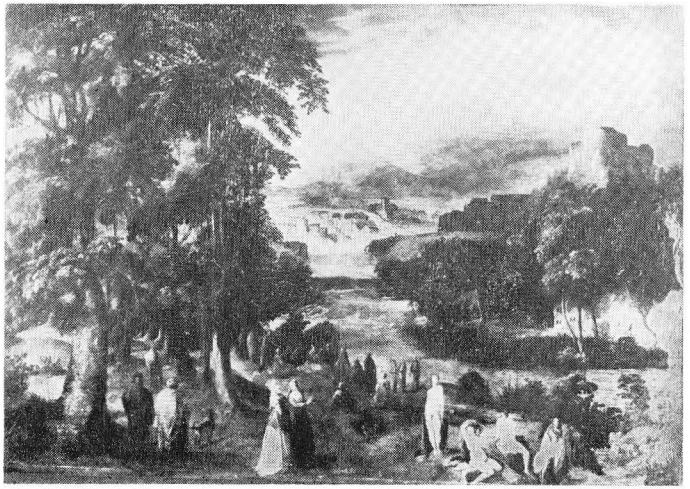

JOACHIM BEUCKELAER (?)
Tarabă cu ciozvîrtă de carne (1560—1570)

LUCAS VAN LEYDEN
David şi Saul

ROGIER VAN DER WEYDEN
Sfîntul Luca pictînd-o pe Fecioara Maria

ROGIER VAN DER WEYDEN
Crucificarea într-o biserică. Panou central din tripticul celor Şapte sacramente. Către 1445. Detaliu. Muzeul de Arte frumoase, Antwerpen

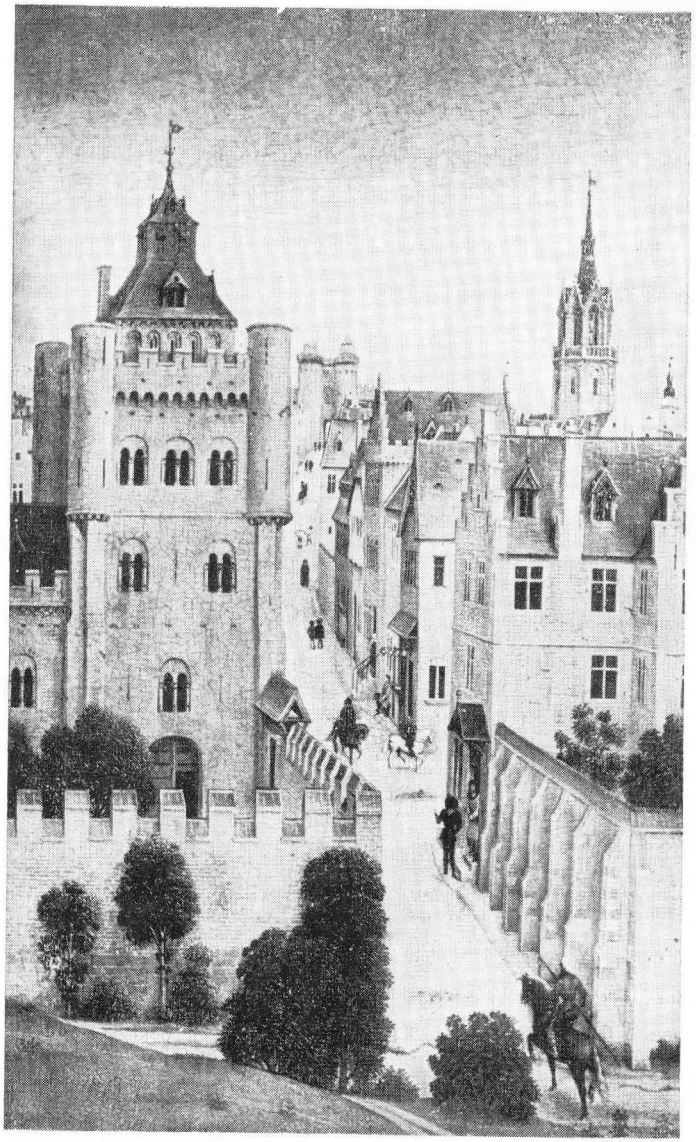

ROGIER VAN DER WEYDEN
Peisaj. Retablul Bladelin. Detaliu din panoul central. După 1456. Staatliche Museen, Berlin

pe un sicriu de metal, sub care este el înmormîntat. Acestei biserici i-a lăsat prin testament diferite lucruri ale sale, printre care o manta de postav țesut cu fir de aur, pe care sînt brodate, pe cît de artistic, pe atît de bogat, cîteva personaje frumoase, precum și stema familiei Van Mander și anume : o lebădă albă care înoată pe apă, cu aripile ridicate, pe cîmp negru, cu un lanț de aur în jurul gîtului, lanț cu care unul din conții Flandrei, pe nume Filip cel Bun, îi cinstise pe cei din familia Van Mander, ca răsplată pentru bunele servicii aduse patriei în războiul împotriva scoțienilor și englezilor. Această stemă, cu coiful lui, cu pana lui și cu alte insemne, putea fi văzută în multe locuri din Flandra, după cum mai poate fi văzută și azi pe un sicriu albastru aflat în mijlocul bisericii din Meulebeke. Aceeași stemă este turnată și pe clopotele instalate în turla înaltă și ascuțită a bisericii. Am arătat așadar ce obîrșie distinsă are Van Mander. Faptul acesta este atît de limpede, încît nu mai am nevoie să adaug nimic. Dealtfel, dacă m-aș apuca să dau aici pomelnicul nesfîrșit al bărbaților viteji și deosebiți și șirul de femei virtuoase și temătoare de Dumnezeu din familia Van Mander și dacă aș mai și cînta îndreptățitul imn de laudă al faptelor lor de vitejie și al marilor servicii aduse suveranului și patriei, și dacă aș mai pomeni și ce virtuți au practicat, ce ranguri au avut și ce dregătorii au îndeplinit, — s-ar face din toate acestea o carte groasă și mare, la fel de greu pentru mine s-o scriu, ca și pentru tine s-o citești. De aceea îi las în vrednicia lor și mă înapoiez la planul meu restrîns :

Karel, după cum am spus, născut în parohia Meulebeke, a fost al doilea fiu și copil al mamei sale, care l-a alăptat chiar ea și l-a crescut împreună cu fratele lui mai mare Cornelis. Acest Cornelis era un copil liniștit, blînd și afectuos, săritor și serviabil, care dădea cu multă rîvnă ajutor în gospodărie. Dar Karel,

care era îmboldit de un temperament mai înaripat și mai vioi, nu se ținea de fleacuri ; și-a întrecut cu mult colegii în inteligență, în repeziciunea înțelegerii și în capacitatea de a născoci păcăleli și alte lucruri de duh. Natura a lăsat de la bun început să se vadă că are gînduri deosebite în legătură cu el. Căci, după cum spune Plutarh, copiii care trec de la joaca lor la lucruri mai serioase decît cele potrivite cu vîrsta lor, dau repede dovadă de ceea ce vor fi în stare să facă în viitor, iar lucrurile cu care se va îndeletnici cu plăcere omul adult sînt întrezărite de el, cum s-ar spune, de departe, dacă se ocupă de ele încă din copilărie. Într-adevăr, mintea omenească nu poate fi ținută în frîu ; ea se manifestă în orice vas a turnat-o Dumnezeu și nu poate fi ascunsă, după cum nici vinul aducător de voioșie nu poate fi ascuns nici în vase vii, căci se trădează prin cîntece vesele, flecăreală hazlie și prostească și alte nebunii. Așa a lucrat mintea în tînărul nostru, pictor înnăscut : era încă foarte tînăr cînd, după ce slujnicele tatălui său au spoit pereții, a desenat pe ei, cu cărbune sau cu pămînt roșu sau galben, cu ce a putut găsi mai lesne, portretele țăranilor care le făceau lor curte, pe unul cu un nas lung, strîmb, noduros, pe altul cu o cocoașă mare pe umăr, pe care stătea o bufniță, cu picioarele strîmbe și cu labele foarte mari. Și le-a mai scris alături și numele. Fetele s-au plîns părinților lui Karel, dar el s-a priceput să împace lucrurile cu o mică glumă. Într-o dimineață de iarnă, înainte de răsăritul soarelui, pe un ger cumplit, i-a făgăduit unuia dintre slujitorii tatălui său să-i facă un cîntecel despre o fată care rîsese de el, adică de slujitor, cu condiția ca acesta să-și țină lipită limba de mînerul unei pompe de apă, cît timp Karel va spune un „Tatăl nostru" și un „Ave Maria". Prostănacul s-a declarat de acord, pentru că, abuzînd de meșteșugul altuia și spre rușinea slujnicii, putea să se răzbune de batjocura su-

ferită. Au început : Karel a citit rugăciunile, dar între timp limba slujitorului a înghețat și s-a lipit de fierul pompei, tontul nu s-a mai putut mișca, și cînd a vrut să-și tragă limba la loc în gură, a țipat de durere. Pînă la urmă s-a smuls de acolo, dar l-a costat o bucată de piele. Cînd cei din casă au aflat ce se întîmplase, nu s-au putut abține să nu rîdă de prostia slujitorului, pe care băiatul o speculase cu atîta pricepere. Altă dată, copiii din cartier, — care, datorită ideilor lui pline de haz, se jucau bucuros cu el, — erau din nou împreună. Printre ei era unul care înnoia în ziua aceea o hăinuță de postav. Băiatul, fecior al unei văduve, frumos gătit, i s-a arătat lui Karel, iar acesta i-a lăudat foarte mult hăinuța. Și, avînd în vedere că era tocmai vremea cînd se coc cireșele și vișinele, Karel i-a băgat băiatului în cap că meșterul croitor uitase să tivească hăinuța, dar că, dacă vrea să stea liniștit cîteva minute, are să i-o tivească el. Prostul se învoiește, Karel se apucă de treabă, stoarce zeamă din niște vișine și face cu ele două borduri, iar în părți, precum și în față și în spate, fără să uite mînecile, mai pictează cu zeamă de vișine și niște fluturași frumoși. Băiatul, astfel dichisit, credea că arată cum nu se poate mai frumos. Dar mîndria i-ar fi ieșit pe nas dacă prudentul nostru pictor n-ar fi preîntîmpinat acest lucru cu ajutorul unei glume. Anume, prevăzînd că mama băiatului, de îndată ce va vedea bordura, îi va da acestuia o lecție la spate, cu atît mai mult cu cît pe vremea aceea băieții nu purtau pantalonași, i-a făgăduit lui Joosje o mînă de vișine dacă îl lasă să-i picteze ceva pe fundul gol. În sfîrșit, după multă șovăire, băiatul a cedat. Karel ia iarăși zeamă de vișine și îl așază pe băiat cu fundul gol spre soare, pentru ca pictura să se usuce mai repede. Se apucă de treabă și pictează o mutră de drac, urîtă și rînjitoare. După ce s-a uscat pictura, Karel i-a dat lui Joosje vișinele făgăduite, iar acesta, foarte încîntat,

s-a dus glonț la maică-sa și i-a arătat ce frumos i-a fost împodobită hăinuța. Biata femeie, cînd a văzut, s-a supărat foc, a luat un retevei, ca să-l croiască pe Joosje, și i-a ridicat hăinuța. Dar cînd a văzut chipul de diavol, a scăpat bastonul din mînă și, gata să leșine, a exclamat : „Sfinte Martine, ocrotitor al satului Meulebeke, ajută-mă !“ Auzind zgomot, au venit cîțiva oameni, și așa a scăpat Joosje de bătaie. Cînd femeia a înțeles mai bine cum stau lucrurile și i s-a plîns tatălui lui Karel, toată lumea a rîs din inimă de farsa făcută. Între timp, Karel creștea și făcea tot felul de păcăleli, desena păpuși și scria poezii și alte trăznăi, la școală pe caiet, iar acasă pe pereți. Cînd părinții și rudele lui au văzut că în băiatul acesta zace o minte originală și vioaie, l-au dat, împreună cu fratele său Cornelis, la școala latinească [11] din Tielt, unde a învățat gramatica și sintaxa. A făcut progrese destul de frumoase în aceste discipline, ca și la întocmirea de poezii și la pictură, dar, din cine știe care motiv, au fost luați de la școala aceea și dați la Gent în seama unui învățător francez. Aici au fost încredințați grijii unchiului lor François van Mander, care locuia la Gent. Au rămas acolo cîțiva ani, în care timp Karel nu s-a lăsat de desen și de versuri, avînd în vedere că acum își putea cultiva în voie talentele. Văzînd acest lucru, tatăl și unchiul lui au găsit cu cale să-l bage ucenic la un pictor priceput, ca să învețe temeinic aceste arte, de vreme ce ținea atît de mult la ele. L-au băgat ucenic la un anume Lucas de Heere, un pictor și poet iscusit și deștept, la care Karel a făcut progrese mari, atît în poezie, cît și în pictură, față de timpul scurt cît a stat acolo. De ce l-a luat tatăl lui înapoi acasă de la Lucas de Heere nu se știe. După aceea l-a dat pentru a doua oară ucenic la următorul și ultimul lui meșter, la Pieter Vlerick, din

[11] Școală elementară în care se învăța și latina.

Kortrijk, la care Karel a rămas ceva mai mult de un an, anume în 1568 și 1569, în parte la Kortrijk și în parte la Tournai, deoarece Vlerick s-a mutat din primul oraș în al doilea, după cum spune chiar Karel cînd povestește viața lui Vlerick în *Cartea pictorilor*. După aceea, pictorul și poetul nostru s-a mutat din nou la tatăl lui, în casa care a dăinuit multă vreme lîngă biserica din Meulebeke, unde a scris cîteva piese foarte bune, printre altele una despre Noe, cum și-a construit acesta arca și cum le-a predicat oamenilor despre potop, ca să-i convertească, cum a adunat dobitoacele, cum a intrat în arcă, apoi cum a trimis porumbelul și corbul, cum i-a jertfit Domnului după ce a ieșit din arcă. Toate acestea au fost puse în scenă frumos și cu foarte multă iscusință, iar piesa avea multe personaje. Karel pictase pe o bucată mare de pînză de corabie multe trupuri de oameni și de animale care pluteau pe apă. Pînza aceasta de corabie a fost trasă de-a lungul scenei, iar cu ajutorul unor pompe de mînă a fost turnată peste o casă de pe scenă atît de multă apă, încît părea că plouă cu găleata, urmarea fiind că numeroși privitori, care veniseră în număr mare din orașele și satele apropiate, ca să vadă spectacolul, au simțit nevoia să se dea cu vreo cîțiva pași înapoi și s-au întrebat plini de mirare de unde vine atîta apă. Mulți oameni bătrîni au început să plîngă de mila morților și au fost adînc mișcați de spaima resimțită de cei vii ; căci arca părea că plutește într-adevăr pe apă, atît de bine gîndise și executase Karel toate amănuntele. Acesta a continuat apoi multă vreme să se ocupe de teatru, din care pricină fratele său Cornelis era foarte supărat, căci ar fi preferat ca tînărul Karel să-i dea ajutor în negoțul cu pînzeturi. Dar cînd s-au apropiat Rusaliile, Karel s-a priceput să-l ducă pe fratele său atît de bine cu vorba, încît Cornelis a plătit tot ce-i trebuia lui Karel pentru spectacole, ceea ce a făcut-o pe mama

lor să spună: „Ești mai smintit decît Karel, pentru că dacă-ți țineai banii în ladă, nu-și putea face de cap". Karel a mai scris în același gen farse cu subiecte din viața țăranilor, apoi o serie de piesete de petrecere, numeroase cuplete și cîntece, — religioase, moralizatoare, comice, — precum și cîntece de dragoste, căci primea din toate colțurile Flandrei invitații, din partea unor Camere de retorică, să ia parte la concursurile de poezie, și a și cîștigat foarte multe cupe de cositor. Printre alte piese, a scris una despre Nabucodonosor, cum acest suveran măreț a fost izgonit din împărăția lui și cum a mîncat în sălbăticie fîn și iarbă, împreună cu dobitoacele fără minte, pînă ce, cînd s-a potolit și s-a cuminţit, a fost repus pe tron. Apoi una despre David, regele-profet, cum l-a pus pe foarte înțeleptul său fiu Solomon domn peste regat și cum i-a înmînat acestuia macheta templului. Și despre prima sentință a lui Solomon, și despre Hiram, și despre regina din Saba, care a venit ca să audă înțelepciunea lui Solomon și să-i vadă splendoarea etc. și cum, în sfîrșit, ca să le facă pe plac femeilor străine, Solomon a început să îngăduie idolatria. Această din urmă piesă a fost reprezentată la Meulebeke de Rusalii, cu mult fast și cu multă pompă, cu colaborarea a peste cincizeci de persoane, cu cămile și cu alte animale, iar scena a fost amenajată în chip original și ingenios. Adam van Mander, fratele lui cel mai mic, a jucat rolul regelui Solomon, un rol neobișnuit de mare și de greu. Ca să vadă această piesă veniseră aproape toate rudele lui de sînge din Gent, Brugge, Kortrijk, Oudenaarde și alte localități, împreună cu numeroase persoane din satele din apropiere. În felul acesta, Karel a ajuns foarte cunoscut, iar între timp a mai pictat cîte ceva pentru unul și pentru altul, chiar și tablouri de atîrnat în biserici și prin case. Totodată a scris o piesă intitulată *Mireasa lui Cristos* și o comedie ocazională pentru nunta surorii sale. În sfîrșit,

înaintea plecării sale la Roma, a mai scris încă două piese în versuri, una despre idolul babilonian Baal, iar cealaltă despre Înțelepciune și Prostie. Prima piesă, cea despre cartea lui Daniel, a fost reprezentată la Tielt, iar cealaltă la Meulebeke, în timp ce Karel se afla în Italia. Căci în anul 1574 primise din partea părinților săi învoirea să plece la Roma. Înaintea plecării a compus un cîntecel de adio, a căpătat haine și bani de drum și a fost trimis mai întîi la unchiul său François van Mander, pentru ca acesta să-i dea sfaturile trebuincioase, avînd în vedere că el însuși făcuse, cu ani în urmă, aceeași călătorie. Karel a plecat în tovărășia cîtorva tineri nobili, de care a fost însă nevoit să se despartă pe drum, deoarece aceștia nu l-au putut aștepta, căci în fiecare oraș Karel se ducea să vadă operele de artă din localitate și să-i viziteze pe maeștrii domiciliați acolo.

A ajuns la Roma bine sănătos. Întrucît a descris el însuși această călătorie, pe cititorul curios îl trimit la acea descriere. Din cînd în cînd le-a scris de la Roma părinților săi, căci s-a întîmplat să fie tocmai anul jubiliar 1575, cînd se puteau vedea multe lucruri interesante acolo. A rămas la Roma mai bine de trei ani, făcînd exerciții în meșteșugul său, ba la unul, ba la altul. Prima lucrare personală, Karel a făcut-o pentru un conte, la Terni, un orășel din Italia; lucrarea consta din cîteva tablouri mari despre crimele de la Paris [12], cînd amiralul [13] a fost aruncat de pe fereastră. Se împrietenise cu un anume domn Gaspar, din Apulia, ucenicul lui Giacomo di Gratisco. Karel era veșnic în tovărășia italianului, cu care picta împreună lucrări grotești. Pentru diferiți cardinali, Karel a pictat peisaje pe tencuială umedă, tehnică pe care o stăpînea foarte bine. La Roma a primit din partea papei învoirea

[12] Noaptea sfîntului Bartolomeu (24 august 1572).
[13] Gaspard de Châtillon, conte de Coligny (1519—1572), amiral francez, lider hughenot.

să poarte în public spadă. În tovărășia lui Spranger a făcut treabă atît de bună, încît amîndoi aveau întotdeauna bani la bancă. Karel a fost cel dintîi care a regăsit la Roma catacombele ; sub pămînt a pictat multe lucruri văzute acolo, dar a mai copiat și multe alte obiecte, mai ales clădiri vechi, pe scurt : toate curiozitățile ce se pot închipui.

La înapoierea sa din Italia, cînd a ajuns la Basel, în anul 1577, a făcut acolo, la cimitirul Ogorul Domnului, cîteva tablouri, care înfățișau *Fuga lui Iacov*. Domnul Spranger, după ce le-a văzut, a spus că le găsește foarte reușite. După aceea Karel a plecat la Viena, în Austria, ca să facă acolo, împreună cu Spranger, arcul de triumf, destinat intrării triumfale a împăratului Rudolf, o lucrare foarte originală și costisitoare ; priceputul sculptor Hans Mondt a modelat statuile pentru arc. Întrucît lui Karel îi era dor de casă, de părinți și de patrie, n-a mai vrut să rămînă la Viena, cu toate că, dacă rămînea, intra cu siguranță în serviciul împăratului, și s-a înapoiat acasă cu un mare număr de desene, făcute la Roma și aiurea, după multe modele frumoase, cum am spus mai sus. Cînd s-a apropiat de satul lui și de casa părintească, părinții au aflat că vine. Fratele său Adam, slujitorii, prietenii de la Camera de retorică și alți săteni, i-au ieșit înainte o bună bucată de drum și l-au însoțit spre casă cu mare voioșie. Tatăl și mama lui l-au îmbrățișat cu căldură și din toată inima.

După ce a petrecut cîtăva vreme, nu prea multă, cu prietenii, s-a apucat din nou de pictat și a făcut mai întîi un tablou *Adam și Eva*, în care aceștia stau în picioare, în pielea goală, lîngă pomul cunoașterii binelui și răului. Eva se uită ademenitor la Adam și îi oferă mărul. Pe tablou apar multe animale, atît patrupede, cît și zburătoare, iar în perspectivă se văd curgînd în depărtare multe rîuri frumoase ; se mai pot vedea în tablou numeroși copaci fru-

moși, precum și multe buruieni verzi și flori încîntătoare în prim-plan. Tabloul a fost pictat în culori de ulei și făcea o impresie excelentă. Apoi Karel a mai pictat un tablou *Sfîrșitul lumii datorită apei* : arca începuse să plutească, iar ploaia cădea brusc și violent, umplînd văile ; oamenii și animalele căutau, cu teamă și cu îngrijorare, coline și dealuri, și se cățărau, în pielea goală, în copaci ; mamele înfricoșate își țineau strîns copilașii în brațe, iar bărbații, în furtună, se căzneau să-și tragă femeile și copiii cît mai sus, toate personajele fiind cuprinse de panică. Unii, cu paloarea morții pe obraji, își frîngeau mîinile deznădăjduiți ; alții, de disperare, își smulgeau părul din cap. Ici și colo se puteau vedea culmile munților cuprinși de ape, precum și vîrfuri de turnuri și coame de case și de copaci, care scoteau capul din apă. Partea încă neinundată era plină cu oameni și animale. Ansamblul era pictat foarte realist și firesc și vădea că în asemenea clipe de mare panică toate mădularele active lucrează, într-o extremă încordare a puterilor. Unii, care se uitau înapoi, își mușcau buzele de spaimă, văzînd primejdia amenințătoare și inevitabilă. Nu puteai privi tabloul fără să ți se facă milă, așa încît pe mulți săteni simpli, cînd l-au văzut, i-au podidit lacrimile. Acest tablou și cel descris anterior au fost foarte prețuite de către cunoscătorii în ale artei. Karel a mai lucrat apoi o pictură funerară pentru François van der Mander (care fusese trimis la curtea regelui Spaniei, ca să facă parte acolo, împreună cu alți nobili, din garda personală a suveranului, dar care între timp a murit și este îngropat la Londra, în Anglia) : a pictat în culori de ulei, pe un panou, un ancadrament amplu și artistic, alcătuit din îngerași drăgălași și goi, care stăteau pe niște capete de morți și pe alte oseminte, țineau în jos niște făclii aprinse și plîngeau, plini de tristețe și de amărăciune, în chip atît de firesc, încît părea că micile lacrimi

sclipitoare li se scurg într-adevăr de pe obrăjorii lor rotofei și trandafirii. În partea de sus, Karel a pictat stema familiei Van Mander, cu emblemele de-o parte și de alta, iar în compartimentul pătrat din mijloc a pictat *Învierea Domnului*: o lumină puternică, supranaturală, cădea asupra Mîntuitorului, paznicii erau foarte uluiți, unul din ei își întorsese fața în jos, al doilea își acoperise obrazul din pricina acestei lumini orbitoare, iar alții o luaseră la goană, de frică, pesemne pentru ca să scape prin fugă. Jos, într-un mormînt, se afla scheletul unui trup pe de-a-ntregul putrezit. Numitul François își întocmise el însuși inscripția funerară. Toate acestea fuseseră pictate cu multă îndemînare, lucrarea fiind destinată să fie atîrnată în biserica locală, ca podoabă și în memoria înmormîntării tatălui lui François, de pioasă amintire. Dar în timpul tulburărilor și al iconoclastiei, aceste tablouri au fost înstrăinate și au dispărut, împreună cu alte obiecte de artă, colecționate de către Karel.

Karel, care citea și scria mult în casa tatălui său, iar uneori, cînd avea chef, mai și picta cîte ceva, s-a dus în cîteva sate să caute o fată, căci voia să se însoare. Între timp, malcontenții waloni au ocupat orășelul, urmarea fiind că țăranii din împrejurimi s-au înarmat, anume cei din Tielt, din Meulebeke și din alte sate, în total peste cinci mii de oameni. După aceea, zona rurală a căzut pradă nimicirii și stricăciunii, fiind greu asuprită de ostașii celor două tabere în luptă. Nu numai că locuitorilor li s-au rechiziționat alimentele, dar li s-au luat cu forța și bani și alte lucruri. De aceea, părinții lui Karel și-au dus cele mai de preț giuvaieruri, precum și mobilele și bunurile, la Brugge și la Kortrijk, iar în cele din urmă s-au tot mutat întruna, fugind ba într-un oraș, ba în altul. În vremea aceea tulbure, Karel a compus un cîntecel, avînd drept subiect situația tristă a fetelor refugiate. Cîntecelul începea astfel:

Ah, știu eu una,
Mai nostimă nici una,
Și acas'
A rămas
etc.

Era o aluzie la o fată de vreo optsprezece ani, de o rară frumusețe, dar de familie modestă, cu care s-a însurat în acele vremuri tulburi și care i-a dăruit un fiu, numit Cornelis, după tatăl lui Karel. Cu ei, silit de împrejurări, a fost nevoit să se mute la Kortrijk, deoarece ostașii cantonați pînă atunci în fața orașului Tournai trecuseră rîul Leie și se răspîndiseră, peste comitatul Kortrijk, înspre Teritoriul liber brughez, iar acum se instalase la Izegem un regiment de waloni sub comanda lui Montigny și un regiment de germani, aceste două regimente fiind o grea povară pentru localnici.

Pe atunci, Karel a venit o dată acasă ca să care la Kortrijk cu căruța grîul și alte lucruri care mai rămăseseră în casa tatălui său. Încărcase vreo două sau trei căruțe și era pe drum, la cel mult o aruncătură de suliță de biserica satului, cînd regimentul de waloni, sub comanda lui Montigny, a năvălit în sat, în după-amiaza zilei de Bobotează. I-au jefuit pe săteni pînă și de ultima bucățică de bunăstare și de bogăție și de tot ce au mai găsit la ei, i-au brutalizat și i-au rănit pe bărbați și s-au purtat în mod rușinos cu femeile și cu fetele. Casa tatălui lui Karel a fost și ea complet prădată, iar bietului bătrîn, care zăcuse mult timp bolnav, i-au fost luate pînă și păturile de pe el și așternutul și patul de sub el. Adam, fratele lui Karel, în vîrstă de vreo optsprezece ani, văzînd cum este devastată casa tatălui său, a luat o spadă, pe care o avea ascunsă pe undeva, și întrucît stăpînea limba walonilor, s-a amestecat în gloata tinerilor waloni, cu spada scoasă din teacă și cu o toporișcă în cealaltă mînă, și a început să spargă

sipete și dulapuri și bufete, încît a făcut rost de pradă mai multă decît putea să ducă. A atacat-o chiar și pe propria sa mamă, cerîndu-i bani și amenințînd-o cu moartea (dar ea l-a înțeles) : căci în timp ce el o hărțuia în felul acesta, ceilalți derbedei au lăsat-o în pace. Cu același prilej, Karel a fost și el prins, cu căruțe cu tot, de cîțiva waloni, și prădat pînă la piele. Cu toate că se putea exprima destul de bine în limba lor, nu i-a fost de nici un folos : i-au petrecut cu cruzime o funie pe după gît și s-au pregătit cu mare pompă să-l spînzure, dacă nu le potolește setea de bani. Între timp a sosit călare la fața locului un italian, care a privit scena cîteva clipe cu interes. Karel i-a vorbit pe italienește ; atunci străinul și-a pus mirat întrebarea unde o fi putut învăța acest țăran limba lui și i-a cerut lui Karel să-l lămurească. Karel a răspuns : „În Italia, dar mai ales la Roma." Călărețul l-a întrebat ce a făcut acolo. „Am pictat", a răspuns Karel. Italianul l-a privit atent în obraz, l-a recunoscut, și-a tras spada din teacă, i-a izgonit pe waloni (care erau numai pedestrași) și a spus : „Scoateți-i repede funia de la gît, lăsați-mi prietenul în pace și dați-i straiele înapoi". Ceilalți au executat ordinul. Străinul ar fi vrut bucuros să-i dea înapoi lui Karel și celelalte lucruri, dar ceata devenise prea numeroasă, fiecare a luat ce a putut să care și să ducă și și-a văzut de drum. Italianul l-a oprit pe Karel lîngă el, pentru ca ceilalți ostași să nu-l mai necăjească, și ar fi vrut bucuros să-l ia cu el la cantonament, ca să-l ospăteze, dar Karel i-a mulțumit și a refuzat, apoi i-a expus propria sa situație și i-a spus că mai are în sat un tată bătrîn și bolnav, care fusese și el prădat de tot ce avea, și că-și lăsase la Kortrijk soția cu un copil mic și că ar ține mult să-și ducă acolo tatăl, mama, frații și sora. Ca urmare, călărețul a rămas pe loc, de dragul lui Karel, pînă ce au plecat toți ostașii cu prada lor ; apoi i-a strîns lui Karel mîna și i-a spus :

„A Dio Compagno sino a revidersi" [14], lăsîndu-l astfel în paza lui Dumnezeu și urîndu-i la revedere. Karel i-a mulțumit din inimă și i-a sărutat mîinile. Acest călăreț servise pe vremuri în armata ducelui de Alba și îl cunoscuse bine pe Karel la curtea unui cardinal, unde Karel, care lucrase acolo ca pictor, îi dăruise uneori cîte un desen sau alte lucruri. Din cine știe ce motiv, italianul plecase din Italia și venise în Țările de Jos ca militar. Iată, prin urmare, ce întorsătură fericită pot lua lucrurile dacă omul se are bine cu toată lumea, căci nu încape îndoială că acest prieten ivit pe neașteptate i-a salvat lui Karel viața. Cînd, după aceea, Karel a sosit în sat și a văzut în ce stare jalnică ajunsese casa părintească și i-a povestit tatălui său că pe drum îi fuseseră luate căruțele, cu cai și cu lucruri cu tot, fratele Adam i-a arătat prada adunată de el. S-au dus împreună s-o aducă acasă pe sora lor Janneken, dintr-un heleșteu secat, situat între două crînguri, unde o pitise Adam. Apoi, din prada strînsă cu îndemînare de către tînărul Adam, au pus cîte ceva pe trupurile goale ale tatălui, mamei, fraților și surorii și și-au început drumul spre Kortrijk, purtîndu-l pe alocuri în brațe pe tatăl lor bolnav, căci în tot satul nu se mai putea găsi nici căruță, nici cal. Au parcurs așa trei mile și l-au adăpostit pe bolnav în mînăstirea minoriților cu rasă cenușie, unde li s-a pus la dispoziție o chilie, un pat și un sac cu paie și li s-a dat mîncare și băutură, ca răsplată pentru binefacerile de care acești monahi beneficiaseră pe vremuri din partea tatălui bolnav. După cum se vede, o mînă spală pe alta.

În timp ce Karel se afla la Kortrijk, starostii și epitropii breslei țesătorilor de postav i-au comandat, în anul 1581, în schimbul sumei de 25 de livre flamande, un triptic de pus în altar. Karel a cerut și a obținut o parte din

[14] *Addio, compagno, sino a rivederci* (it.) : Cu bine, camarade ; la revedere.

bani înainte, ceea ce a fost un mare ajutor pentru el și pentru ai lui. Tripticul era pictat pe dinafară în alb și negru, cu două personaje mari în picioare : într-o parte sfînta Ecaterina cu spada și cu coroana în mînă, cu roata frîntă și cu nemilosul ei tată la picioarele ei, iar în cealaltă parte Meene, care o adusese la credința în Cristos. Pe fețele interioare ale canaturilor erau pictate, în șase pătrate, caznele ei, printre altele cea cu roata cu brice, cu care tiranul o amenințase că o va ucide și o va zdrobi, dar care a fost făcută bucățele de către focul ceresc ; apoi în fiecare compartiment cîte o altă cazną, pictată amănunțit, iar sub fiecare scenă cîte un distih de mîna lui, în litere de aur, pentru explicarea tabloului. Pe panoul central îl pictase într-o parte pe tiran cu ostașii lui, iar în cealaltă parte, în stînga Ecaterinei, pictase cîteva trupuri moarte și decapitate, iar pe ele niște cîini, cu picioarele încordate și care, scrîșnind, își arătau unul altuia colții, cu spinarea încovoiată și cu părul vîlvoi, fiecare din ei fiind gata să înceapă lupta, pentru dreptul de a fi primul care să-și cufunde botul flămînd în sîngele omenesc vărsat și să-l soarbă și să-l înghită cu limba lui lacomă. În mijloc stă fecioara curată și cucernică, îngenuncheată, cu o expresie de mulțumire pe chip, cu ochii nelegați îndreptați spre cer și cu mîinile împreunate, așteptînd lovitura de moarte a călăului, iar acesta, pe jumătate gol, stă în stînga ei și ridică spada, pentru lovitura mortală. Din cer cade asupra fecioarei o lumină care împrumută părților descoperite ale trupului ei, albe ca alabastrul, luciu și strălucire. Atitudinea, mișcarea și expresia feței personajelor sînt deosebit de bine redate, iar întregul este încă atît de frumos și de nou și nu și-a pierdut nimic din prospețime, încît pare că a fost pictat de curînd, după cum se poate vedea în biserica Sfîntul Martin, la nord de corul înalt, în capela țesă-

torilor de albituri, cum i se spune la Kortrijk [15] Nu am cunoștință dacă Van Mander a mai pictat vreo lucrare care să merite a fi pomenită.

La Kortrijk, Karel a devenit tatăl celui de-al doilea copil al său, căruia i-a dat numele de Pieter, după soțul surorii sale Anna, anume Pieter Pijpe, care murise în acel oraș, de ciumă, împreună cu soția și copiii. Pentru acest motiv și pentru altele, Karel a plecat cu soția și copiii, în anul 1582, la Brugge, luînd cu el ceva lucruri și cîțiva bani. Pe drum au fost din nou prădați de către malcontenți, el și soția, pînă la cămașă. Ba, lăcomia jefuitorilor a fost atît de mare, încît i-au luat copilașului pînă și scutecele, încît mama lui a fost nevoită să-l ducă în șorț, o cîrpă mică și fără valoare (pe care soldații i-o lăsaseră). Iar Karel nu avea altceva în jurul trupului decît un țoi vechi și ros. Întrucît însă soția lui avea într-o fustă un buzunar dublu secret, iar în acel buzunar un galben, pe care soldații nu-l găsiseră, Karel a început să joace de bucurie. Soția lui a vărsat lacrimi fierbinți. Karel a consolat-o cu cuvintele : „Nu-i nimic ; dacă ajungem teferi și nevătămați în oraș, totul are să fie bine“, și a început să cînte în gura mare un cîntecel, spunînd : „Am să pictez cu rîvnă și cu drag, pînă o să avem haine și destui bani ca să ne cumpărăm de-ale gurii“. I-a luat soției copilul din brațe și a dansat și a zburdat voios cu el, încît femeia n-a avut încotro și a început din nou să rîdă, și așa au ajuns în oraș, unde Karel a găsit un pictor pe care îl cunoștea dinainte, un anume Paulus Weyts, și care i-a dat numaidecît de lucru. Astfel a început să cîștige destul ca să poată trăi. Dar avînd în vedere că nici la Brugge nu era liniște, deoarece inamicul se apropia zi de zi tot mai mult, iar în oraș începuse să bîntuie o ciumă violentă, Karel a plecat cu soția, cu

[15] Panoul central se află în biserica din Kortrijk.

mama ei și cu copiii, în Holanda, pe apă, și s-a stabilit în vechiul și distinsul oraș Haarlem, unde diferiți cetățeni i-au comandat lucrări de pictură și de desen.

M-aș lungi prea mult la vorbă, iubite cititorule, dacă m-aș apuca să înșir aici tot ceea ce a pictat și a scris acest pictor-poet al nostru. Nici nu am de gînd să dau un asemenea pomelnic, deoarece labirintul acesta este prea încurcat pentru mine și mi-ar veni prea greu să ies din el, iar frumoasa fecioară cretană [16] n-a vrut să-mi dea ghemul ei. Vom trece în revistă pe scurt doar cîteva dintre lucrările lui și le vom supune judecății tale ; dealtfel, le poți vedea cu ochii tăi și-ți poți da seama singur ce mare om a fost Karel în artă și care i-au fost gîndurile. Nimeni nu este atît de prost ca să creadă cu ușurință că acest *Om între oameni* al nostru trebuie socotit un maestru priceput, numai pentru că a călăuzit și a instruit atît de bine tineretul. Nu mă îndoiesc că va fi scărmănat de către unii nerecunoscători, sau de către alții din pricina unei uri tainice, dar nu-i nimic : oamenii cu scaun la cap își vor da seama că este vorba de bîrfeală, iar bîrfitorii își vor primi, într-un fel sau altul, dreapta pedeapsă. Îi rugăm pe cititorii buni ca, în binevoitoarea lor bunătate, să judece bine părerea noastră bună, și atunci bunul Dumnezeu îi va răsplăti bine și cu bunăvoință, dîndu-le cele mai bune bunuri din lumea de apoi. Dăruiască-ne această favoare veșnica și atotbinevoitoarea sfîntă Treime. Amin. Vă salut.

Picturile și poeziile făcute de el în Holanda sînt, așadar, în parte, următoarele : mai întîi, cînd a sosit la Haarlem, în anul 1583, a pictat *Potopul* în alb și negru, apoi cîteva scene mici în format rotund, pe care domnul Rauwert le-a cumpărat de îndată ce le-a văzut. Nu mult după aceea, Karel a făcut cunoștință cu Goltzius și cu maestrul Cornelis [17] și au înființat în trei o Academie, care avea drept scop pictura după natură. Karel le-a arătat maniera italiană, care se poate observa foarte bine în *Ovidiu* [18], al lui Goltzius. Apoi a mai făcut multe tablouri în alb și negru, care au plăcut mult iubitorilor de artă. A pictat pentru Rauwert *Patimile* în douăsprezece părți, o *Petrecere țărănească* deosebit de tipică și multe alte tablouri. Jacques Razet poseda diferite lucrări ale lui, printre altele una intitulată *Predica sfîntului Ioan.* Mai este una și la Haarlem, la Verwer, foarte lăudată. Administratorul Kolderman posedă un tablou *Împiedicarea unei predici* și încă un tablou, în care personajele se tîrăsc sub jug. Jan Mathijszoon Brouwer, din Haarlem, are de mîna lui un tablou cu *David și Abigail,* iar pentru Razet a mai făcut încă două tablouri cu *Nașterea Domnului.* La primăria din Haarlem se află de mîna lui un panou comemorativ pentru Jan Huygensen van Linschooten, iar pentru maestrul Albert a pictat un tablou foarte îngrijit cu *Legenda Jeftei.* Pentru Melchior Wyntgens a pictat un tablou *Drumul Crucii,* iar printre numeroase alte tablouri mici se numără și o *Petrecere țărănească* pictată pentru Razet, și altul, *Drumul Crucii,* unde apare și el însuși și Goltzius, pictați după natură, acest din urmă tablou fiind o lucrare executată cu deosebită iscusință și migală. Într-un cuvînt : puțini la număr sînt iubitorii de artă din Holanda care nu au cîte ceva de mîna lui, pentru că a făcut nenumărate lucrări, atît pictate, cît și desenate. De aceea le vom trece cu vederea pe cele mai multe dintre ele și vom spune numai că trei din cele mai bune tablouri ale lui se află în posesia lui Kors Reyerszoon Goutsmit. Primul este *Drumul Crucii,* o lucrare atît de artistică

[16] Ariadna.

[17] Cornelis Corneliszoon, din Haarlem.

[18] Ilustrații făcute de Goltzius în 1589—1590 pentru o ediție a operelor lui Ovidiu.

și de frumoasă, încît toți experții o laudă cu căldură. Al doilea îi înfățișează pe *Cei trei Crai de la Răsărit* și este pictat deosebit de bine și cu multă măiestrie. Al treilea îl înfățișează pe *Iacov îngropînd zeii lari*; nici la această lucrare, autorul nu a făcut economie de artă. Pentru maestrul Willem Bartjens a pictat un peisaj plin cu copaci frumoși și cu case țărănești; personajele din peisaj sînt Iisus și Apostolii, care îi vindecă pe cei nouă leproși, iar mai în depărtare sînt sfînta Maria și sfîntul Iosif, totul fiind pictat cu multă iscusință și cu mare precizie. În casa din Sevenberghen a pictat pentru pîrgarul Jan de Witte, din Amsterdam, două tablouri, de asemeni foarte bune: *Botezul Domnului* și *Convertirea sfîntului Pavel*. Tot așa, a făcut un tablou pentru seniorul din Assendelft, iar pentru Barthout Claeszoon, din Delft, un tablou frumos, care îl înfățișează pe *Tînărul bogat*. La Amsterdam, pe Warmoesstraat, la domnul Klaes Frederijkszoon Roch, se află una dintre cele mai bune lucrări ale lui, anume: tabloul care îi înfățișează pe *Copiii lui Israel trecînd Iordanul* și plimbînd Arca Domnului. Pe acest tablou s-a pictat și pe el însuși, bolnăvicios, dar foarte asemănător, ca levit, sau purtător, precum și pe proprietarul inițial al tabloului, domnul Isaac van Gerven, cu prima lui soție. După cum se poate vedea, tabloul este foarte izbutit. Personajele din primul plan sînt foarte absorbite, atît de conversația pe care o întrețin, cît și de purtarea pe brațe a Arcei. Compoziția este foarte ingenioasă, peisajul este plăcut și degajat, iar tabloul are multă mișcare. Pe sol se află un mare număr de scoici și de cochilii, precum și niște ogari și un copoi roșu, care mîrîie dușmănos unul împotriva altuia. După părerea mea, scena este redată corect și bine. În jurul ramei se află, în litere de aur, următoarele versuri, de mîna lui:

Creștinu-n lume orișicît s-ar zbate,
Ajunge pîn' la urmă tot în rai,

Dar trebuie Iordanul a-l străbate,
Căci moarte-ndură orice vietate,
Și ești dator s-o-nvingi, cu chiu, cu vai;
De izbutești pe drumu-acest, griji nu mai ai.

Tocmai atunci a pictat pentru domnul Jan Hendrickszoon Zoop, director și administrator al Casei de sticlă din Amsterdam, un tablou mare, în care *Copiii necredincioși ai lui Israel* dansează, ca niște atei ușuratici, în jurul vițelului, înălțat în mijlocul lor. În prim-plan, bărbații lubrici petrec cu ușuraticele femei moabite; sub înrîurirea băuturii, se lasă pradă iubirii destrăbălate a femeilor străine, privind cu ochi tulburi nurii ispititori ai acestor viclene ființe amăgitoare. Femeile sînt îmbrăcate luxos, în postavuri cu drapaje bogate, și poartă giuvaieruri splendide; mai departe se văd copaci verzi frumoși, tratați mai mult în pastă și glasiu, decît în pointillé și tușe. Cerul este roșu ca focul. În depărtare, Moise vorbește, printr-un nor, cu Dumnezeu. Pe scurt, scena este bine compusă și executată. Domnul Jan Fonteyn posedă de mîna lui Karel un tablou istoric, pictat cu dibăcie și cu mult talent, și cu o compoziție bogată și vie, înfățișînd *Bătălia dintre Hanibal și Scipio cel Tînăr*, în care adversarii luptă și se încaieră cu îndîrjire. Parte din luptători sînt îmbrăcați în costume romane; unele dintre personaje fac mișcări de apărare repezi și vioaie, sau se retrag în mare grabă. Printre luptători se pot vedea impresionanții elefanți, cu turnurile lor fortificate pline de arcași și cu scuturi de jur împrejur. Un asemenea elefant se prăbușește la pămînt și pricinuiește, prin căderea și cu trompa lui, multe stricăciuni. Tabloul este atît de plin de acțiune, încît îți amețește privirea. În depărtare, sub un munte înclinat deasupra unui gol, ostașii luptă bărbătește. Cerul este încărcat cu nori ciudați. Tabloul a fost pictat în anul 1602. Apoi, Karel a avut de pictat pentru Jan van Wely o baie publică și un

tablou care înfățișa deviza *Amor omnibus idem*. Willem i-a comandat un tablou *Căderea Babilonului* și diferite vaze cu flori sălbatice, care au fost duse, toate, la Hamburg.

Desene de mîna lui Karel se găsesc în multe locuri. Astfel, pentru eminentul țesător Spierincx, din Delft, a făcut desenele unor tapiserii destinate să acopere camere întregi. A mai desenat și alte modele, ca de pildă pentru damascuri, fețe de masă, șervete, precum și ligaturi pentru mulți vitraliști, dar mai cu seamă pentru casa forestieră din Amsterdam. Ca gravuri au apărut de mîna lui : o stampă de format mare intitulată *Fiul risipitor*, precum și *Patimile Domnului, Cei doisprezece Patriarhi, Zidirea tuturor orașelor, Cei doisprezece Apostoli, Poeții discutînd*, și multe piese alegorice, pe scurt : o serie nesfîrșită de desene, volume întregi, executate după natură sau nu.

Urmează acum lucrările scrise de el în versuri sau în proză. Acestea sînt : *Iliada* lui Homer ; două *Descrieri ale orașului Haarlem ;* cîteva cîntece, cuplete și sonete ; *Bucolicele* și *Georgicele ; Harpa de aur ; Brutăria ; Lumea Nouă* sau *Descrierea Indiei Occidentale ; Muntele Măslinilor*. Apoi : *Originea, distrugerea și renașterea orașului Amsterdam*, tipărită sub imaginea orașului ; lucrarea de față, intitulată *Cartea pictorilor ; Explicarea Metamorfozelor lui Ovidiu ; Redarea figurilor ;* o comedie despre *Dina*, care a fost jucată de retoricienii flamanzi ; și multe altele, care nu au fost tipărite.

Din 1583 pînă în 1603, deci douăzeci de ani, a locuit la Haarlem, și s-a mutat de acolo în casa din Sevenberghe, situată între Haarlem și Alkmaar, unde a pictat cîteva tablouri și a scris cea mai mare parte din *Cartea pictorilor*. A invitat acolo pe cîțiva dintre cei mai buni prieteni ai lui, precum și pe cîțiva iubitori de artă, în cinstea cărora făcuse o piesă, pe care a reprezentat-o, pentru plăcerea lor, în curtea de onoare a castelului, actori fiind ucenicii

lui. Partea exterioară a porții și intrarea erau acoperite cu plante verzi și cu cununi, în care împletise palete, pensule, baghete de pictor și alte unelte de pictură, în chip de chenare și alte decorații în stil antic, iar petrecerea a fost înveselită cu focuri de artificii și cu pocnitori, lucru deosebit pentru aceia dintre invitați, care nu fuseseră niciodată în străinătate. După această serbare, în luna iunie a anului 1604, a plecat la Amsterdam și s-a stabilit într-o casă de lîngă turnul Montelbaan, peste drum de Waal, unde iernează corăbiile. De acolo s-a mutat în altă locuință, de lîngă podul Uilenburg. În luna mai a anului 1606 s-a mutat din nou, de data aceasta în una din locuințele municipale de lîngă ambarcaderul pentru Utrecht, și anume la numărul 24. Avînd în vedere că terminase de scris, s-a apucat din nou, cu multă rîvnă, de pictat și de desenat.

A avut diferiți ucenici, dintre care cîțiva au devenit maeștri de seamă, anume : Jacques de Moschero ; Jacob Martenszoon ; Cornelis Enghelsen ; Frans Hals, pictor din Haarlem ; Evert Krijnszoon, din Haga ; Hendrick Gerritszoon din India Orientală ; François Venant ; și mulți alții, prea mulți ca să-i înșir aici, plus fiul său cel mai mare, Karel van Mander [19], care s-a născut la Haarlem și care locuiește acum la Delft. Toți aceștia merită stimă și laudă pentru fantezia lor bogată și pentru maniera lor iscusită de a picta și de a desena.

Între timp, Karel a suferit de o boală sau alta, pe care ar fi vrut s-o vindece el singur, cu ajutorul deșteptăciunii. Cînd a văzut însă că boala, contrar așteptărilor, se agravează pe zi ce trece, și-a căutat alinare la un medic, care avea prea mare încredere în el însuși și care i-a prescris pacientului atîtea pilule, încît acesta, din pricina scaunului intens, a slăbit tot mai mult și a început să se pregătească

[19] A mai existat și un Karel van Mander III.

de moarte, cu toate că doctorul, mai priceput în cuvinte de mîngîiere decît în tratamente nimerite, era de altă părere și încerca să-i dea curaj, dar fără rezultat. Întrucît Providența avea alte gînduri cu el, licorile medicului nu au ajutat la nimic, pentru că este foarte grea treabă să rămîi în viață, cînd moartea îți face cu ochiul. Frații lui s-au întristat foarte tare cînd au văzut starea lui de plîns, și pe drept cuvînt. Uneori se crispa de durere, mîinile și picioarele începuseră să i se răcească, pulsul și vederea îi slăbeau necontenit, iar nasul i se făcea rece și alb, așa încît fratele Adam, văzîndu-l în starea aceasta, i-a spus : „Frățioare, mi se pare că te simți rău." Karel i-a răspuns : „Cu cît mai rău, cu atît mai bine ; nici un om nu-și dă seama cît este de grea lupta cu moartea." Într-o dimineață, după o noapte îngrozitoare, a pus să fie chemat doctorul, care s-a mirat foarte mult că pacientul se simte atît de rău, dar a mai spus totuși : „Omul acesta nu este pe moarte, nu este grav bolnav, are să se facă bine." Aceasta nu era însă decît înțelepciunea unui om cu totul incapabil să pătrundă și să înțeleagă fenomenele care depășesc mintea omenească și care sînt pentru noi o carte închisă. I-a mai prescris o doftorie, dar Karel numai ce a luat o înghițitură din ea și s-a și răcit în așa hal, încît n-a mai putut fi încălzit cu nici un fel de cearșafuri fierbinți ; vederea și vorbirea l-au lăsat ; cei de față l-au îmbărbătat cît au putut, spunîndu-i că trebuie să aibă încredere în jertfa lui Iisus Cristos, neprihănitul Miel al Domnului, care ia întotdeauna asupra Sa păcatele lumii. Jacques Razet, bunul lui prieten, s-a rugat pentru el în ceasul morții : *„In manus tuas Domine commendo"* etc. Bolnavul a stat cîtva timp liniștit în pat, aproape nemișcat, dar suspinînd din greu, potrivit cuvintelor pe care le spusese adesea cînd fusese sănătos : „Cînd vine moartea, nu-ți mai rămîne decît să stai liniștit și să mori." Așa a și făcut, scoțînd suspine lungi

și grele sau respirînd scurt și repede, căci avea gîtlejul plin de mucozități. Ochii lui priveau țintă, iar pe frunte și pe nas i se așternuse paloarea morții. Cei din jur îngenuncheaseră și se rugau lui Dumnezeu să se îndure de el. Așa și-a dat sufletul, în ziua de unsprezece [20], la orele douăsprezece. În timpul bolii nu s-a sinchisit de nimic, de soție și copii nici n-a pomenit și nu i-a încredințat grijii nimănui ; a lăsat o văduvă cu șapte copii, dintre care trei muriseră. Miercuri, trupul lui neînsuflețit, cu o cunună în jurul capului, a fost pus în sicriu și a fost purtat de opt persoane. Urmat de un cortegiu de peste trei sute de persoane, a fost dus, cu multă pompă și cu mult fast, la Biserica Veche, unde a fost înmormîntat sub o piatră funerară cenușie, în partea dinspre miazăzi, în stînga corului, cam la un pas depărtare de zid, la capătul dinspre sud-est, lîngă un pilastru îngust, angajat în zid, care se găsește la răsărit de ușița aflată în același zid.

După ce asistența s-a întors în casa mortului și și-a luat rămas-bun, văduva nemîngîiată și copiii au rămas acolo fără nici un susținător, în voia Domnului. În casa răposatului nu au fost găsite decît prea puține desene sau picturi ale lui, deoarece nu-i plăcea să-și vadă mult timp lucrările, iar multe comenzi, vechi chiar de zece ani, nu le terminase niciodată. Ultima lui pictură a primit-o Louis Peris, un cetățean din Leida. Avea ca subiect o scenă din *Biblie* (*Numerii*, cap. 25), unde copiii lui Israel păcătuiesc preacurvind cu fiicele moabiților, care încearcă să determine poporul să jertfească zeilor lor. Iar poporul a mîncat și a băut și s-a închinat zeilor, iar Israel l-a adorat pe Baal Peor. Pe acest tablou, Karel pictase cîțiva omuleți călare, care caută să le ia cu ei pe femei ; de asemenea pusese acolo și o apă, în care se scăldau și se bălăceau niște

[20] Data morții : 11 septembrie 1606.

personaje goale. Planul din fund era alcătuit dintr-un peisaj, în care personajele dansau și adorau idolul. Iar în depărtare, într-o colibă, Pinehas, după cum se poate vedea, îi înjunghie pe israelit și pe femeia moabită. Totul este pictat cu îngrijire și cu pricepere. Cu acest tablou, maestrul a avut de gînd ceva deosebit, pentru motive care erau cunoscute de un anume Pieter Putmans, căci acesta susținea că el îi comandase răposatului tabloul.

Tot ceea ce s-a mai găsit au fost cîteva tablouri desenate sau abia începute, printre care un vas cu fel de fel de flori sălbatice, pictate după natură, în forma lor învoaltă. Mulți prieteni ai răposatului, precum și iubitori de artă, au întocmit, în cinstea și în memoria lui, diferite lamentații și epitafuri, la care îl trimit pe cititor :

Și-i spun că-i bine să se pregătească,
Plecarea lui pe veci fiind firească.
Vai, moartea-nghite orice chip de lut :
Pe unul astăzi, iar pe cel'lalt mîne.
În lumea asta nimeni nu rămîne.
Citiți și faceți bine. Vă salut.

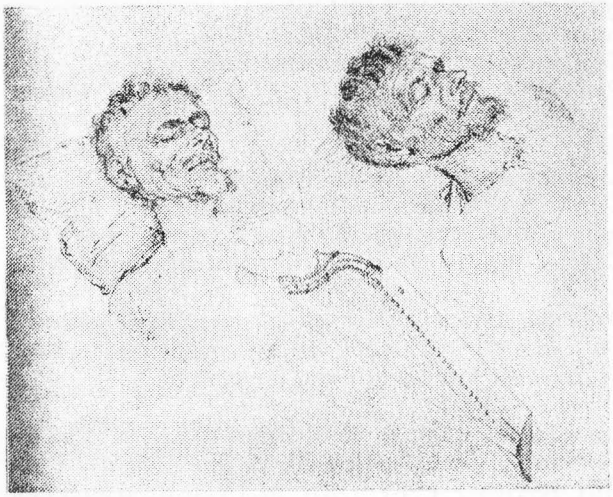

JACQUES DE GHEYN
Karel van Mander pe patul de moarte. Städelsches Kunstinstitut, Frankfurt am Main

Jeliți-vă și plîngeți cu toții, voi, poeții,
Jeliți-vă și plîngeți, toți pictorii, și voi,
Căci moartea nemiloasă, cu mîna-i ca un sloi,
Pe OMUL ÎNTRE OAMENI l-a smuls în floarea vieții.

L-au coperit cu țărnă mișcările lopeții,
Dar sufletu-i rămîne de-a pururi printre noi,
Iar numele-i trăi-va și-n ziua de apoi,
Căci a trudit cu geniu pe-altarul frumuseții.

În veci ferice suflet pe-al nemuririi drum!
Ca legendarul Fenix, ce se preface-n scrum
Și din a sa cenușă la viață iar revine,

La fel e și cu tine și cu sămînța ta,
Din care-n țara noastră mereu s-or înălța
Alți KAREL VAN DER MANDER, asemenea cu tine.

G. A. BREDERO [24]
Roata lumii se-nvîrtește

[24] *Gerbrand A. Bredero* (1585—1618) : poet olandez. A scris și comedii.

CUPRINS

Van Mander, inițiatorul istoriografiei de artă în Țările de Jos 5
NOTĂ asupra ediției 28
CARTEA PICTORILOR 31
NOTĂ 32
TEMELIA NOBILEI ARTE LIBERALE A PICTURII 35
VIEȚILE VECHILOR PICTORI ILUȘTRI AI ANTICHITĂȚII 39
VIEȚILE PICTORILOR ITALIENI ILUȘTRI . 43
VIEȚILE PICTORILOR ILUȘTRI OLANDEZI ȘI GERMANI 47
Dedicația autorului 49
Prefața autorului 52
Viața fraților Jan și Hubert van Eyck, pictori din Maeseyck 57
Viața lui Rogier din Brugge, pictor 74
Viața lui Hugo van der Goes, pictor din Brugge 75
Despre cîțiva pictori din vremea veche și din epoca modernă 78
Viața lui Albert van Ouwater, pictor din Haarlem 84
Viața lui Geertgen de la Sfîntul Ioan, pictor din Haarlem 85
Viața lui Dirck din Haarlem, pictor 87
Viața lui Rogier van der Weyde, pictor din Brussel 88

Viața lui Jacob Corneliszoon, pictor eminent din Oostzanen, în Waterland 91
Viața lui Albrecht Dürer, eminent pictor, gravor și arhitect din Nürnberg 93
Viața lui Cornelis Engelbrechtsen, pictor din Leida 102
Viața lui Barent, pictor din Brussel 104
Viața lui Lucas van Leyden, eminent pictor, gravor și pictor pe sticlă 106
Viața lui Jan den Hollander, pictor din Antwerpen 119
Viața lui Quintijn Messijs, pictor din Antwerpen 120
Viața lui Jeronimus Bos 125
Viața lui Cornelis Corneliszoon Kunst, pictor din Leida 127
Viața lui Lucas Corneliszoon de Kock, pictor din Leida 128
Viața eminentului pictor Jan van Calcker . . 129
Viața lui Pieter Koeck, pictor și arhitect din Aalst 131
Viața lui Joachim Patenier, pictor din Dinant 134
Viața lui Henri de Bles, pictor din Bovines, lîngă Dinant 135
Viața lui Lucas Gassel van Helmont, pictor 137
Viața lui Lambert Lombardus, pictor și arhitect din Liège 138
Viața lui Hans Holbein, pictor eminent . . . 139
Viața lui Jan Corneliszoon Vermeyen din Beverwijk, pictor 153
Viața lui Joan de Mabuse, pictor 156
Viața lui Augustijn Jooriszoon, pictor din Delft 159
Viața lui Joos van Cleef, poreclit Cleef Nebunul, pictor eminent din Antwerpen 160
Viața lui Aldegraef, pictor și gravor din Soest 163
Viața lui Swart Jan, sau Jan Swart, pictor din Groningen 165
Viața lui Frans Minnebroer și a altor pictori vechi din Mechelen 167
Viața lui Jan Mostart, pictor din Haarlem . . 171
Viața lui Adriaen de Weerdt, pictor din Brussel 174

Viața lui Hendrick și Marten van Cleef, pictori din Antwerpen 176
Viața lui Antonis Moro, pictor faimos din Utrecht 177
Viața lui Jacques de Backer, pictor eminent din Antwerpen 180
Viața fraților Mathijs și Jeroon Kock, pictori din Antwerpen 182
Viața lui Willem Key, pictor din Breda . . . 183
Viața lui Pieter Brueghel, pictor eminent din Brueghel 185
Viața lui Joan Schoorel, pictor 190
Viața lui Aertgen van Leyden, pictor 199
Viața lui Joachim Buecklaer, pictor eminent din Antwerpen 204
Viața lui Frans Floris, pictor eminent din Antwerpen 207
Viața lui Pieter Aertsen, pictor eminent din Amsterdam 224
Viața lui Marten Hemskerck, pictor înzestrat și faimos 229
Viața lui Rijckaert Aertszoon, zis Rijck cu cîrja, pictor din Wijck op d'Zee 239
Viața lui Hubert Goltz, pictor, gravor și istoriograf din Venlo 240
Viața lui Pieter Vlerick din Kortrijk și a lui Carel van Ieper, pictori 245
Viața lui Anthonis van Montfoort, zis Blocklandt, pictor 263
Viața lui Lucas de Heere, pictor și poet din Gent 268
Viața lui Jacques Grimmaer, eminent peisagist din Antwerpen 273
Viața lui Cornelis Molenaer, zis Neel Șașiul, din Antwerpen 273
Viața lui Pieter Balten, pictor din Antwerpen 274
Viața lui Joos van Liere, pictor din Antwerpen 275
Viața lui Pieter și a lui Frans Pourbus, pictori din Brugge 276
Viața lui Marcus Geeraerts, pictor din Brugge 279
Viața lui Cristoph Schwarz, pictor din München 280
Viața lui Michiel Cocxie, pictor eminent din Mechelen 280

Viața lui Dirck Barentsen, pictor eminent din Amsterdam 283
Viața lui Lucas și a lui Marten Valckenborgh, pictori din Mechelen 286
Viața lui Hans Bol, pictor din Mechelen . . 287
Viața fraților Frans și Gillis Mostart, pictori din Hulst, în Flandra 289
Viața lui Marinus de Seeu, pictor din Romerswalen 292
Viața lui Hendrick van Steenwijck, pictor . . 292
Viața lui Bernaert de Rijcke, pictor din Kortrijk 293
Viața lui Gielis Coignet, pictor din Antwerpen 294
Viața lui Joris Hoefnaghel, pictor și poet din Antwerpen 295
Viața lui Aert Mytens, pictor din Brussel . . 299
Viața lui Joos van Winghen, pictor eminent din Brussel 303
Viața lui Marten de Vos, pictor faimos din Antwerpen 305

VIEȚILE PICTORILOR OLANDEZI FAIMOȘI ÎN VIAȚĂ 306
Viața lui Hans Fredeman de Vries, pictor din Leeuwarden 307
Viața lui Joannes Stradanus, pictor eminent din Brugge 316
Viața lui Gillis van Coninexloy, pictor din Antwerpen 318
Viața lui Bartolomeus Sprangher, pictor eminent din Antwerpen 320
Viața lui Cornelis Ketel, pictor eminent din Gouda 342
Viața lui Gualdrop Gortzius, zis Geldrop, pictor din Leuven 362
Viața lui Michiel Janssen Miereveldt, pictor din Delft 363
Viața lui Henricus Goltzius, eminent pictor, gravor și vitralist din Mulbracht 367
Viața lui Hendrick Cornelissen Vroom, pictor din Haarlem 388
Viața lui Hans Soens, pictor din 's Hertogenbosch 394

Viața lui Hans von Aachen, eminent pictor din Köln 396
Viața lui Pieter de Witte, pictor din Brugge 404
Viața fraților Mattheus și Pauwels Bril, pictori din Antwerpen 405
Viața lui Cornelis Corneliszoon, pictor eminent din Haarlem 407
Viața lui Jacques de Gheyn, pictor din Antwerpen 414
Viața lui Octavio van Veen, pictor din Leida, și a altor pictori din Antwerpen și de aiurea 418
Viața lui Hans Rottenhammer, pictor din München și a cîtorva alți pictori 422
Viața lui Joachim Utenwael, pictor din Utrecht 424
Viața lui Abraham Bloemaert, pictor eminent din Gorinchem 426
Viața lui Pieter Corneliszoon van Rijck, pictor din Delft 430
Viața lui Francesco Badens, pictor din Antwerpen 431
Viața lui David Vinckeboons, pictor din Mechelen 433
Despre diferiți pictori olandezi în viață . . . 436
Apendice sau adaos la Cartea pictorilor . . . 440
Erată la Cartea pictorilor 443

EXPLICAREA METAMORFOZELOR LUI PUB. OVIDIUS NASO 445
NOTĂ 446
REDAREA FIGURILOR 449
NOTĂ 450
VIAȚA LUI KAREL VAN MANDER 452